

Abay Caddesi No: 165 34760 Zeytinburnu
Tel/Phone: +90 212 664 55 55 Fax: + 90 212 546 29 65
www.zeytinburnu.bel.tr
ISBN: 975-92356-4-1

SURLARIN ÖTE YANI / THE OTHER SIDE OF CITY WALLS
ZEYTİNBURNU

Hazırlayan/Edited by
BURÇAK EVREN

SURLARIN ÖTE YANI
THE OTHER SIDE OF CITY WALLS
ZEYTİNBURNU

Hazırlayan/Edited by
BURÇAK EVREN

ZEYTİNBURNU
BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI MUNICIPALITY CULTURAL PUPLICATIONS

SURLARIN ÖTE YANI

THE OTHER SIDE OF CITY WALLS

ZEYTİNBURNU

T.C.
ZEYTİNBURNU BELEDİYE BAŞKANLIĞI

SURLARIN ÖTE YANI

THE OTHER SIDE OF CITY WALLS

ZEYTİNBURNU

HAZIRLAYAN/EDITED BY

BURÇAK EVREN

SURLARIN ÖTE YANI
THE OTHER SIDE OF CITY WALLS
ZEYTİNBURNU

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları: 9
Cultural Publications of Zeytinburnu Municipality 9

Hazırlayan/Edited by
Burçak Evren

Yazarlar/Writers
Erendiz Özbayoğlu, Burçak Evren, Erol Özvar, Hasan Yelmen,
İlber Ortaylı, M. Baha Tanman, Nezih Başgelen, Ekrem Işın, Nuran Yıldırım,
Turgay Gökçen, M. Rıfat Akbulut, Zühtü Bayar, Necdet Sakaoğlu, Süleyman Berk

Proje Danışmanları/Project Consultants
Av. Ömer Arısoy - Mustafa Aydın

Proje Koordinatörü/Project Coordinator
Ali Çalışır

Editör/Editor
İsmail Cengiz

Fotoğraflar/Photos
Engin Yıldız, İsmail Küçük, Nevzat Çakır, Mustafa Yılmaz,
Murat Aydın, Mehmet Özçay, Gökmen Kanber, Abdusselam Fedşadoğlu

İngilizce Çeviri/Translation to English
Ahmet Arkan

Görsel Yönetmen/Visual Director
İbrahim Polat

Redaksiyon/Redaction
Bilge Akay

Yapım/Production

www.istanbulorg.com

Baskı ve Cilt/Press and Binding
EUROMAT

I. Baskı/1st Edition: Mayıs/May 2003, 3000 Adet
II. Baskı/2nd Edition: Şubat/February 2005, 2200 Adet
III. Baskı/3rd Edition: Kasım/November 2006, 3000 Adet, Türkçe-İngilizce (Turkish-Engilish)

ISBN: 975-92356-4-1

Tel/Phone: +90 212 664 55 55 Fax: + 90 212 546 29 65
www.zeytinburnu.bel.tr

Bu kitabın hazırlanmasında bizlere bilgi, belge, arşiv, izin ve yardımlarıyla katkıda bulunan Zeytinburnu Kaymakamı Mustafa Pekdemir'e, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, İstanbul Rum Patrik Vekili Metropolit Theoliptos'a, Balıklı Rum Hastanesi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Dimitri Karayani'ye, T.C. İstanbul Valiliği Zeytinburnu İlçe Müftüsü Abdullah Cihangir'e, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü, Basın ve Yayın Müdürü Hüseyin Öztürk'e, Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Setrak Tokat'a ve Sekreter Dr. Mardiros Yeniyorgan'a, Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Haydar Eroğlu'na, Celal Yıldırım'a, Mehmet Alpay'a, FOG Fotoğraf Grubu'na ve Nevzat Çakır'a, teşekkür ederiz

We express our acknowledgments to Mr. Mustafa Pekdemir, District Officer of Zeytinburnu; Evkaf Directorate General of the Prime Ministry of the Republic of Turkey; Metropolitan Theoliptos, Greek Acting Patriarch in Istanbul; Dimitris Karaoannis, Chairman of the Board of Directors of the Foundation of Balıklı (Balouki) Greek Hospital; Abdullah Cihangir, Zeytinburnu District Mufti of the Office of Istanbul Governor; Hüseyin Öztürk, Press and Publications Director of the Directorate on Cemeteries of Istanbul Municipality; Setrak Tokat, Chairman of the Administrative Committee of Surp Pırgic Armenian Hospital Foundation and the Secretary Dr. Mardiros Yeniorgan; Haydar Eroğlu, Erikli Baba Cultural Association; Mr. Celal Yıldırım; Mr. Mehmet Alpay; FOG Photography Group and Nevzat Çakır, who have made contributions in the preparation of this book in terms of provision of information, documents, archives, permits and assistance.

ZEYTİNBURNU BELEDİYE BAŞKANLIĞI
ZEYTİNBURNU MUNICIPALITY

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MURAT AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı
Mayor of Zeytinburnu
Mayıs / *May 2003*

I ve II. Baskıya Önsöz

Zeytinburnu: Bir Semt Monografisi

Zeytinburnu ilçesi hakkındaki yaygın ve yanlış bir kanaat, bu bölgede yerleşimin gecekondulaşma süreci ile başladığı ve otuz-kırk yıllık bir geçmişe sahip olduğu yolundadır. Oysa yapılan araştırmalar, Zeytinburnu ilçesi sınırları içinde bulunan bölgede yerleşimin, çok eskiye giden bir geçmişe sahip olduğunu gösterir. "II. Roma" olarak anılan Bizans İstanbul'u için bu bölge, askeri ve dini açıdan çok önemliydi. Bizans ordusunun geçiş yolu olan ilçemizin bu dönemden devraldığı tarihi yapılar arasında, fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet'in bazı bölümler eklettiği Yedikule Hisarı ile Balıklı Ayazma ve Kilisesi'ni sayabiliriz. Balıklı Ayazması, ilk olarak I. Leon'un Bizans tahtına erişmesini anlatan bir menkıbeye konu olmuş, ardından İstanbul'un fethi sırasında geçtiği rivayet edilen ikinci bir menkıbe nedeniyle de günümüzdeki adını almıştır.

Bu bölgedeki dini yaşantının canlılığı, Türklerin İstanbul'u fethinden sonra devam etmiş, bunun yanında Türkler Zeytinburnu'na beraberlerinde iktisadi bir canlılık da getirmişlerdir. Kökleri Orta Asya'ya uzanan Türk dericiliği, Anadolu'da Ahi Evran ile kurumlaşmış ve fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet'in debbağhaneleri Kazlıçeşme'ye toplamasıyla, Zeytinburnu dünya dericilik sanayiinin en eski merkezlerinden biri halini almıştır. Aynı zamanda debbağhane çalışanları, uzun zaman Osmanlı ordusunun savaşlarda önemli bir gücünü oluşturmuşlardır.

Zeytinburnu ilçemizin tasavvufi açıdan da az rastlanır bir zenginliğe sahip olduğunu gönül rahatlığı ile söyleyebiliriz. İlçemiz sınırları içinde yer alan Perişan Baba, Hacı Mahmud Ağa, Seyyid Nizam, Merkez Efendi tekkeleri ve bir müzik akademisi olarak da anılan Yenikapı Mevlevihanesi, tasavvuf tarihimizin son derece önemli şahsiyetlerinin yetişmesine vesile olmuştur. Bunlara örnek olarak mesir macununun mucidi Merkez Efendi'yi, büyük Türk müzisyenleri Itri, İsmail Dede Efendi ve ilk Türk müzikoloğu Rauf Yekta'yı sayabiliriz.

Bu tarihi mekânların bir kısmı günümüzde restore edildiyse de, hâlâ harap durumda bulunan önemli bir bölümünün diriltilmesi için Zeytinburnu Belediyesi olarak çalışmalarımız sürmektedir. Bu çalışmalar sonucunda, Zeytinburnu ilçesinin bir kültür adasına dönüşmesini ve ziyaretçilerin 2000 yıllık tarihi süreci yaşayabilmelerini amaçlıyoruz.

Sağlık alanında da Zeytinburnu son derece önemli bir merkezdir. İlçemizde yer alan Balıklı Rum Vakfı Hastanesi, Ermeni Surp Pırgiç Hastanesi ve Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi, İstanbul nüfusunun önemli bir bölümüne sağlık hizmeti vermektedir.

Zeytinburnu ilçesi günümüzde demografik açıdan da az rastlanır bir zenginliğe sahiptir. İlçemizde çeşitli nedenlerle Rumeli ve Orta Asya'daki yurtlarından göç etmek zorunda kalmış hemen her boydan Türk topluluğunu görmek mümkündür.

Yalnızca Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde bu bölgeye ayırdığı satırları okumak bile, Zeytinburnu ilçesinin geçmişte ne kadar önemli ve renkli bir yerleşim birimi olduğunu anlamamızı sağlar. Bununla birlikte, geçmişte Osmanlı harp sanayiinin merkezi olan Zeytinburnu ilçesi, iktisadi açıdan son yıllarda büyük bir hamle gerçekleştirmiştir. Dericilik, tekstil, matbaacılık ve gıda sanayii gibi alanlarda modern üretim ve pazarlama tekniklerinin kullanıldığı Zeytinburnu artık dünya çapında bir merkezdir.

Zeytinburnu Belediyesi olarak yayımladığımız bu semt monografisi ile sanırım ülkemizde bir ilki gerçekleştiriyoruz. Bu eseri kazandırmanın mutluluğu ile, Zeytinburnu Belediyesi olarak başta kitabın yayımlanmasına vesile olan Kültür A.Ş. Genel Müdürü Cengiz Özdemir ve kitabı yayına hazırlayan Burçak Evren olmak üzere, tüm yazar kadrosuna ve yayında emeği geçen herkese burada teşekkürü bir borç bilirim.

Sözü daha fazla uzatmadan, sizleri Zeytinburnu ilçesinin macerası ile başbaşa bırakıyorum.

Preface To The 1st and 2nd Edition

Zeytinburnu: A Quarter Monograph

A common but wrong belief about the Zeytinburnu District is that the settlement in this area has begun with the slum formation and has had a past of about thirty or forty years. However, the studies carried out show that the settlement in the area has a very old past. This area was very important militarily and religiously the Byzantine Istanbul, known as the "Second Rome". Among the historical structures taken over in this period by our district that was on the passage way of the Byzantine Army were Yedikule Fort to which Sultan Mehmet II "Conqueror" made some additions and Balıklama Ayazma (Holy Spring) and Church. Balıklı Spring first became the subject of an epic on the Byzantine enthronement of Leon I and became known with its modern name owing to an epic that is rumored to have been created during the conquest of Istanbul.

The vividness of the religious life in this area continued after the Turkish conquest of Istanbul and besides this, the Turks brought about an economic activity in Zeytinburnu. Going back to the Central Asia, the Turkish leather trade became institutionalized in Anatolia thanks to Ahi Evram and with the collection of tanneries by Mehmed II in Kazlıçeşme after the Conquest; Zeytinburnu became one of the oldest centers of the leather industry in the world. At the same time, the employees of tanneries constituted a significant force of the Ottoman Army at times of war.

Also, we can wholeheartedly say that our Zeytinburnu District has a rare wealth in terms of Islamic Mysticism. Dervish Lodges within the boundaries of our district such as Perişan Baba, Hadji Mahmud Aga, Seyyid Nizam and Merkez Effendi Dervish Lodges, as well as Yenikapı Mevlevi House, mentioned as a music academy, have been occasions for the education of extremely important figures of our Mystic History. We can show Merkez Effendi, the creator of Mesir Jam (Preserves); great Turkish musicians Itri, İsmail Dede Efendi and Turkish musicologist Rauf Yekta as examples.

Even though part of these historical places has been restored at present, our efforts, as the Zeytinburnu Municipality, to revive a significant part that is still in a state of ruins continue. What we seek at the end of these operations is turn the Zeytinburnu District into an center of culture and enable the visitors to relive a two-millennium historical process.

Zeytinburnu is also a highly significant health center. Balıklı Greek Foundation Hospital, Armenian Surp Pırgiç Hospital and Yedikule Chest Diseases Hospital render health services to a significant section of the population of Istanbul.

Today, the Zeytinburnu District also has a rare wealth in terms of demographic composition. It is possible to see in our District, Turkish communities from nearly all tribes that have had to emigrate from their homelands in Rumeli and Central Asia. Just reading the lines that Evliya Çelebi devoted in his "Seyahatname" (Book of Travels) to the area would enable us to understand what an important and colorful settlement unit Zeytinburnu District was in the past.

Despite this, having been the center of the Ottoman War Industry in the past, Zeytinburnu District has made a great leap forward economically in the recent years. Zeytinburnu where modern manufacturing and marketing techniques in areas such as leather trade, textiles, printing and food industry is now a worldwide center.

I believe that, with this quarter monograph, we have broken a new ground in this aspect in our country. With the happines of creating such a book, Zeytinburnu Municipality is indebted to Mr Cengiz Özdemir the manager of Kültür A.Ş Culture who conduced to publish this book and Mr Burçak Evren who has prepared the second edition of the book, as well as the entire authors and everyone who has worked for the book.

III. Baskıya Önsöz

MURAT AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı
Mayor of Zeytinburnu
Kasım / *November 2006*

"SURLARIN ÖTE YANI ZEYTİNBURNU" kitabımızı çıkardıktan sonra onunla ilgili o kadar övgü aldık, o kadar takdir sözü işittik ki, bu kitabın mutlaka daha da geliştirilmesi ve yeniliklerle daha da hacimlendirilmesi yoluna gitmeyi zaman içinde bir görev telâkki etmeye başladık.

Bilindiği gibi son on – on beş yıldır dünyada bir "yerellik" rüzgârı esmektedir. İnsanlık, Rönesans'ın büyük kâşifleriyle başladığı dünyayı keşfetme işini sanki tamamladı gibi. İnsanlığın bütün merakı bu defa arkada bıraktıklarına çevrildi. "Yerellik" böylece yeni bir merak konusu olarak insanlığın gündeminde belirmeye başladı.

Elbette bu "yeni merak" yerel olanın yeni bir ışık altında insanlığa yeniden gösterilmesi anlamına geliyordu. Bu uğurda birçok çabaya şahit olduk. Hala da oluyoruz. Sadece tarih alanında değil; bütün sanat dallarında ve düşünsel akımlarda da bu eğilimi fark edebiliyoruz bu gün.

Bizler, Zeytinburnu Belediyesi olarak, yıllar önce bu "genel gündeme" kendimizden bir katkıyla katılmayı düşünmüştük. İşte elinizde duran kitabın birinci baskısı böyle kaygılarla ortaya çıkmıştı. Memleketimizin sayılı araştırmacılarından, özel arşivinin geniş sınırlarını zaman zaman fark etme imkânı bulduğumuz Sayın Burçak Evren'in gayretleriyle size "SURLARIN ÖTE YANI ZEYTİNBURNU" kitabını ulaştırmıştık.

Bu üçüncü baskımızda ise kitabımıza bazı eklemeler yaptık. İstanbul'un en hızlı gelişen ilçelerinden biri olan ZEYTİNBURNU her geçen gün yeni yapılara, yeni yaşam alanlarına kavuşmakta. İlçemizin kentsel görüntüsü zamanla değişip gelişmekte. Dolayısıyla kitabımızın üçüncü baskısına bu değişiklikleri görsel olarak aktarmak istedik.

Yine, birer açık hava müzesi durumunda olan, tarih bilincimize ve toplumsal hafızamıza büyük katkılar sağlama potansiyeline sahip bazı büyük mezarlıklarımızı da kitabımıza almak istedik. Konunun uzmanı akademisyenlerimizin, bu işin altından hem metin olarak ve hem de görsellik olarak başarıyla kalktıkları inancındayız.

Merkezefendi, Tahir Efendi, Dedeler, Kozlu, Yeni Kozlu, Silivrikapı, Ayvalık, Seyyid Nizam gibi hazîre ve mezarlıklara sahip Zeytinburnu'nun bir görüntülü envanterini çıkaran Sayın Dr. Süleyman Berk'e ve ekibine teşekkür ediyoruz.

Kitabımızın üçüncü baskısı onlar sayesinde daha geniş ve zengin bir kent monografisi özelliğine kavuşmuş bulunuyor.

"SURLARIN ÖTE YANI ZEYTİNBURNU"yu üçüncü baskısında İngilizce'ye de kazandırmış bulunuyoruz. İstanbul'un bu eski ve renkli mekânını böylece bütün dünyaya açmış bulunuyoruz. Umarız bahtı açık olur.

Bu vesileyle emeği geçen bütün arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz.

Preface To The 3rd Edition

After publishing our book entitled, "ZEYTİNBURNU: OTHER SIDE OF THE WALLS", we received so much praise and heard so many remarks of appreciation that, we began to think in the course of time that it would be incumbent upon us to definitely further develop this book and increase its volume with innovations.

As is known, a tide of "localness" has been prevalent in the world in for the last ten to fifteen years. Mankind seems to have completed its work of discovering the world it launched with the great discoverers of the Renaissance. All the great curiosity of Man has now turned to those things they left behind. Thus "localness" has begun to appear on the agenda of the mankind as a new topic of curiosity.

Certainly, this "new curiosity" meant the showing of what is local to mankind under a new light. We witnessed a multitude of efforts to this end and we are still are. We realize this tendency today not only in the field of history but also in all the branches of art and schools of thought.

As the Municipality of Zeytinburnu, we had considered, years ago, to put in our contribution to this "general agenda". And such were the concerns that led to the third edition of the book you are holding now. Thanks to the efforts of Burçak Evren, one of the leading researchers of our country, who possesses an invaluable private archive the expansive boundaries of which are occasionally perceived by us, we had the chance to convey to you the book entitled, "ZEYTİNBURNU: OTHER SIDE OF THE WALLS".

We made some additions in this third edition. ZEYTİNBURNU, which is one of the most-rapidly developing districts of Istanbul acquire new buildings and new living quarters every passing day. Therefore, we wished to pass such changes to the third edition of our book visually.

Moreover, we wished to add to our book, some of our great cemeteries that are in the position of a big open-air museum and have the potential of making immense contributions to our historical awareness and communal memory. We are convinced that our academicians who are experts in this area have coped with this task successfully in terms of text and visually.

We thank Dr. Süleyman Berk and his team who have produced a visual inventory of Zeytinburnu that possesses graves and cemeteries such as Merkezefendi, Tahir Efendi, Dedeler, Kozlu, Yeni Kozlu, Silivrikapı, Ayvalık, Seyyid Nizam.

Thanks to them, the third edition of our book has acquired the quality of an expanded and richer city monograph.

We have also created the English translation of the third edition of the book ZEYTİNBURNU: OTHER SIDE OF THE WALLS. In this way, we have opened this ancient and colorful locality of Istanbul to the rest of the world as well. I hope a bright future lies ahead for it.

I take this occasion to thank all our friends who have contributed.

BÖLÜM
PART

Bİzans Dönemİ

BYZANTINE PERIOD

BİZANS DÖNEMİNDE ZEYTİNBURNU

by Erdeniz Özbayoğlu

İstanbul Haritası. Marmara Denizi, Karadeniz, Kızkulesi ve Haliç ile karşı kıyıda Üsküdar'ın bir kısmı belirtilmiş. (Burçak Evren Arşivi)

Günümüzde Zeytinburnu adıyla bilinen ilçenin yer aldığı alan, Bizans kaynaklarında Hebdomon'un bir uzantısı olarak geçer ve tarihteki yazgısını onunla paylaşır. Hebdomon ise, bir proasteion, yani surdışında kalan bir dış mahalledir ve günümüzdeki Bakırköy'ün karşılığıdır. Ancak Hebdomon'un, dolayısıyla

The area where the district known as Zeytinburnu is located today is mentioned as an extension of Hebdomon in the Byzantine sources and shares its destiny in history together with it. Hebdomon was a "proastein", an outer quarter remaining outside the walls and is equivalent of today's Bakırköy. However, it is thus said that

ZEYTINBURNU IN THE BYZANTINE PERIOD

Zeytinburnu'nun yerinin belirlenmesi uzun zaman almış. Bizans kaynaklarında "yedinci mil taşı" anlamıyla geçen Hebdomon, 1540'lı yılların ortasında İstanbul'a gelen Rönesans bilgini Gilles tarafından Blakhernai'a bakan tepelik, yani günümüzde Ayvansaray dolayları olarak belirlenmiş ve bu görüş üç yüz yıldan fazla bir

the allocation of Zeytinburnu took a lot of time. Carrying the meaning 'the seventh milestone' in the Byzantine sources, Hebdomon was located in mid-1540s by Gilles, a Renaissance Scholar, as a hilly place facing Blakhernai, i.e. the vicinity of today's Ayvansaray and this view came to be accepted for more than three centuries. In

Map of Istanbul: The Sea of Marmara, Black Sea and Golden Horn and part of Üsküdar in the opposite shore are seen.
(From Burçak Evren Archive)

zaman kabul görmüştür. Sonunda, Millingen'in 1899'da yayımladığı çalışmasıyla Hebdomon'un, dolayısıyla Zeytinburnu'nun yeri kesinlik kazanır: Ayasofya yanındaki başlangıç noktası olan Milion'dan 7 mil –yaklaşık 10 km- uzaktaki Hebdomon, Bakırköy'dür; el yazmalarındaki "yedinci mil taşı'nı, "birinci mil taşı" olarak yorumlayan Gilles yanılmıştır.

Zeytinburnu'nun yerinin saptanmasını sağlayan kaynakların başında gelen Theophanes Confessor şöyle der: "(Araplar 673'te) yelken açıp Hebdomon'un batı noktası olan Magnaura'yla doğu burnu olan Kyklobion arasındaki Trakya bölgesine gelip demirlediler. Yaldızlı Kapı'nın Brakhialion'uyla (kara ve deniz surlarını birleştiren kale bedeni) Kyklobion arası her gün sabahtan akşama kadar karşılıklı çatışmalara sahne oldu. Düşman, Nisan'dan Eylül'e kadar böyle yaptı, sonra Kyzikos'a (Erdek dolayı) geri döndü, orada kışladı. Baharda yine geldiler, bu yedi yıl devam etti...Araplar, kara surlarını da kuşattılar, geniş bir hendek açıp üstüne göğüse kadar yükselen harçsız taşlarla siperler yaptılar. İsa düşmanı Süleyman 1 Eylül 717'de donanması ve emirleriyle yola çıktı. Çok büyük gemileri, deniz taşıma araçları ve 1800 Dromones'i (ince ve hafif gemiler) vardı. Düşman, Kyklobion'la Magnaura arasına yerleşti. İki gün sonra rüzgâr güneyden esince Kent'in ötesine yelken açtılar, kimi Eutropios'a (Kalamış), kimi Anthemios'a (Anadoluhisarı) gitti" (Chronographia, AD 673;717; krş Leo Grammatikos, Chronographia, Bonn 159; Kedrenos, Historiarum Compendium, Bonn I 765).

Yine, Phokas'a karşı ayaklanan Herakleios, 610'da çok sayıda gemiyle gelerek Strongylon Kastellon karşısına mevzilenir (Chronicon Pascale, Bonn I 699-670).

Metinlerde geçen Kyklobion ya da Strongylon Kastellon, biçiminden dolayı "yuvarlak hisar" anlamındadır ve Yedikule'den sonraki burun olan Zeytinburnu'nda yer alır. Magna Aula, 'büyük saray' anlamındaki Magnaura –Suriçi'ndeki aynı adı taşıyan sarayla karıştırılmamalıdır- ise Hebdomon, yani Bakırköy'ün batı ucundaki burundadır.

Hebdomon'un, dolayısıyla Zeytinburnu'nun tarihsel topografyasının belirlenmesi, yine de, yeni yanlışların ortaya çıkmasıyla zaman alır: Du Cange, Kyklobion'un Yaldızlı Kapı'yla bitişik bir hisar olduğunu söyler; Millingen ve ardından Thibaut, aşağıda sözünü edeceğimiz Kampos'u Hebdomon'un batısına yerleştirir; çoğu araştırıcı, Theodosianae Hisarı'yla Kyklobion'un ayrı

Theodos dönemi M.S. 408-450 İstanbul'un bölgeleri (Burçak Evren Arşivi)

the end, Hebdomon, thus Zeytinburnu, was definitively located in Millingen's work in 1899: Hebdomon seven miles —about 10 km— away from Milion, the starting point near Ayasofya, is Bakırköy; Gilles who commented on the 'seventh milestone' as 'the first milestone' in his manuscripts was proven wrong.

Theophanes the Confessor, who is among the leading sources that have led to the location of Zeytinburnu, says: "(In 673 the Arabs)

yapılar olduğu düşüncesini taşır.
Zeytinburnu, sur dışında kalmakla kalabalık bir konut bölgesi olmasa da askerlerin talim yaptığı, Hebdomon'dan yola çıkan tören alaylarının geçtiği, başkaldırılar, kuşatmalar, depremler sırasında asker ya da halkın toplandığı, Roma'yı İstanbul'a bağlayan Via Egnatia üstünde önemli bir bölgeydi. Bizans dünyasının en saygın dini merkezlerinden biri olan Pege'deki Meryem Ana Kilisesi de yine burada yer alıyordu.

hoisted sails and came and cast anchor in the Thrace region extending between Magnaura, the Western tip, and Kyklobion, the Eastern tip of Hebdomon. The area between Brakhialion (castle body joining the land and sea walls) became a stage of mutual clashes lasting from the morning to the evening. The enemy did this from April to September and then returned to Kyzikos (the vicinity of Erdek) where they spent the winter. They came back in the spring and this continued for seven years....The Arabs besieged the land walls as well and opened a large ditch where they built trenches with stones without using mortar rising up to the chest. Suleiman, an Enemy of Jesus Christ, set sail on 1st September 717 together with his Navy and emirs. They had very large vessels, sea transport vehicles and 1800 Dromones (slim and light ships). The Enemy got settled between Kyklobion and Magnaura. Two days later when the wind blew from the south they hoisted sails to beyond Kent, while some went to Eutropios'a (Kalamış) and some to Anthemios (Anadoluhisarı)." (Chronographia, AD 673; 717; krş Leo Grammatikos, Chronographia, Bonn 159; Kedrenos, Historiarum Compendium, Bonn I 765).
Revolting against Phokas, Herakleios came over in 610 with a large number of ships and was positioned in front of Strongylon Kastellon (Chronicon Pascale, Bonn I 699-670).
"Kyklobion" or "Strongylon Kastellon" mentioned in the texts mean "round fort" owing to their shape and are located in Zeytinburnu, the cape after Yedikule. If .Magna Aula is Magnaura meaning 'the great palace'—one should not mix it with the palace within the walls— it is located on the cape western the tip of Hebdomon, i.e. Bakırköy.
Nonetheless, determination of the historical topography of Hebdomon thus Zeytinburnu takes time owing to the detection of new mistakes: Du Cange records that Kyklobion is a fort adjoined to the Gilded Gate; Millingen and then Thibaut place Kampos to the west of Hebdomon; many researchers share the view that Theodosiane Fort and Kyklobion are separate structures.
Being outside the walls, Zeytinburnu was not a densely inhabited area but an important area over Via Egnatia connecting Rome to Istanbul, where the soldiers underwent training, the ceremonial parades starting from Hebdomon passed by and where the soldiers and people were gathered at times of revolts, sieges, and earthquakes. Virgin Mary Church at Pege, one

Era of Theodos A.D. 408-450: Areas of Istanbul (From Burçak Evren Archive)

İstanbul haritası. 16. yüzyıl. Hartman Schedel (1512-1594) tarafından çizilip İtalya'da basılmış. Bu harita Schedel'in 1493'de basılan ünlü yapıtı Liber Chronicarum'un İtalya'da yapılan el çizimi kopyasıdır. Harita'da Fatih Camii, Ayasofya ve Kariye'ye oranla son derece küçük ve dört minare yerine tek minareli olarak resmedilmiştir. Ayasofya'nın iki minaresi olması gerekirken, binanın altındaki yazıda Ayasofya kilise olarak tanımlanmaktadır. (Burçak Evren Arşivi)

Hebdomon'daki Kampos, Roma dünyasında askerlerin talim alanı olan Campus Martius'tan esinlenerek yapılmıştı. Çırpıcı Deresi'nin hemen batısında, 2 km uzunlukta ve 600 m genişlikteki bu çayırlık alan, özellikle deniz tarafında berkitilmiş, büyük bir sarnıçla –Osmanlı döneminde Fildamı olarak anılacaktır- ve bir tür yüksek tribün olan ünlü tribounalium'la donatılmıştı. Resmi törenlere hazırlık çalışmalarının da burada yapıldığını biliyoruz:

Kent'in, güneye bakan dar kıyısına
serilip uzanır düzlük, yakına.
Nasıl ki, Deniz çevreler alanı, öte yandan,
dar bir yolla ayrılmaya katlanan.
Orada, diş bileyen ordu, Mars'ın ışıldayan
kama biçimindeki saflarında. Piyadeler solda
sıralanır; suvariler öte yanda, koşu isteyen kıyıda,

of the most esteemed religious centers of the Byzantine World was also located here.

Inspiration for the construction of Kampos in Hebdomon came from Campus Martius, the training site of the soldiers in the Roman World. A 2 km-long and 600 m-wide meadowy area right to the west of Çırpıcı Stream was reinforced particularly in the way of the sea and was donated with a big cistern –to be referred to as Fildamı during the Ottoman Period—and with tribounalium, some sort of a grandstand. We also know that preliminary preparations for the official parades were also held here:

Flatness stretches along the narrow coastline
Facing to the South of the City, close….
Just like the sea surrounds the area, on the other hand,
Standing separation with a narrow road…

ellerinde kısılmış gemler, dinginliğe direnir.
(Claudianus, In Rufinum, II 348-354)

Spor gösterilerinin de yer aldığı (Theophanes Continuatus, Bonn III 379), çevgen oynandığından söz eder- Kampos'taki etkinliklerin Zeytinburnu'na da taşmasının yanında bu alan, imparatorluğun önemli siyasi ve askeri olaylarına sahne olur; isyan, infaz ya da teşhir günlerinde hareketlenir: Arcadius'un (395-408) Got generali Gainas, birlikleriyle surların önüne gelir (Zosimos, Historia Nova, V 7,4); Trakya komutanı Vitalianus, İmparator Anastasios'a isyan ederek 513'te, ordu ve donanmayla yine surların önüne gelir, bunu iki kez tekrarlar; Bulgar Kralı Symeon (893-927) Roma tacını ele geçirmek gibi büyük bir amaçla yola çıkarak ordusuyla Blakhernai'dan Yaldızlı Kapı'ya kadar kuşatma yapar ancak umudunu yitirip Hebdomon'a çe-

There the Army sharpening their teeth in shining, dagger-like rows of Mars. Infantrymen are aligned to the left; cavalrymen to the other side. Those who want racing stand to the side with horse bits controlled in their hands,
resisting tranquility.
(Claudianus, In Rufinum, II 348-354)

Besides becoming a site for the activities that extended from Kampos to Zeytinburnu, this area where the sportive activities took place too (Theophanes Continuatus, Bonn III 379 writes about polo games), became scene for important political and military events; it especially became active during days of revolts, executions, or expositions: Gainas, Goth General of Arcadius (395-408), comes in front of the walls with his troops (Zosimos, Historia Nova, V 7,4); Vitalianus, the Thracian Commander, revolts

Map of Istanbul in the 19th century. Drawn by Hartman Schedel (1512-1594) and printed in Italy. This map is the hand-written reproduction made in Italy, of Schedel's famous work produced in 1493 called "Liber Chronicanum". In the map, Fatih Mosque was depicted as much smaller than St. Sophia and Kariye and with a single minaret instead of four. While Saint Sophia is supposed to have had two minarets, the latter had not been depicted and the building was called "St. Sophia Church". (From Burçak Evren Archive)

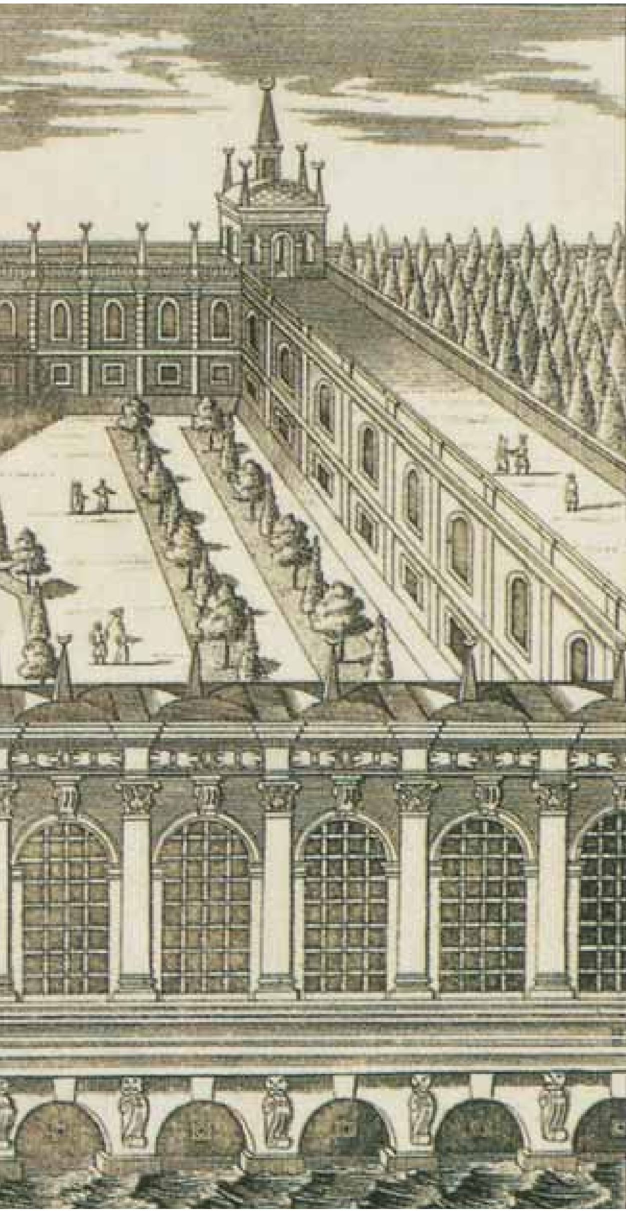
R.Fenner
Bakır Baskı Kalıp (1769)
(Burçak Evren Arşivi)

kilir (Theophanes Continuatus, PG CIX 385); yarı barbar olarak tanımlanan gasıp Phokas, 602 yılında İmparator Maurikios'u beş oğluyla birlikte öldürtür, halkın kentten gelip görmesi için başlarını günlerce Kampos'ta teşhir eder (Theophanes Confessor, op cit AD602).

İmparatorların seferden dönüşte düzenledikleri tören alayları da Zeytinburnu'ndan geçer. Bu törenler, Constantinus (324-337) başkent yaptıktan sonra Nova Roma, 'yeni Roma', adını alan Kent'e getirilmiş bir Roma geleneği olmakla birlikte kökeni Büyük İskender'e kadar uzanır. Bizans kaynaklarında zafer kazanmış ordunun batıdan ya da doğudan gelişine göre farklı güzer-

against the Emperor Anastasios and comes again in 513' in front of the walls together with his army and navy and he repeats this twice; Bulgarian King Symeon (893-927) sets out with a grand aim, i.e. seizing the roman Crown and realizes a siege with his army, from Blakhernai to the Gilded Gate but loses all his hope and pulls back to Hebdomon (Theophanes Continuatus, PG CIX 385); described as a semi-barbarian, Phokas Usurper has Emperor Maurikios and his five sons killed in 602 and displays their beheaded heads in Kampos for days so that the people come and see them. (Theophanes Confessor, op cit AD602).

gâh izlediği kaydedilir. İlkinde, yüksek memurlar ve Kent komutanı imparatoru Rhegion'da (Küçükçekmece), hatta Herakleia'da (Marmara Ereğli'si) karşılar; alay, Hebdomon'a uğrar, Zeytinburnu'nu bir baştan bir başa geçerek Yaldızlı Kapı'dan Kent'e girer, Milion'a ulaşır. İmparator doğudan geliyorsa önce Haydarpaşa'daki Rufinianai Sarayı'na ya da Fenerbahçe'deki Hieria Sarayı'na uğrar, oradan gemiyle Hebdomon Limanı'na gelir ve aynı güzergâhı izler.
Bizans tören düzenini ayrıntılarıyla anlatan Konstantinos Porphyrogennetos, İmparator Basileios'un (867-886) doğu seferinden dönüşünü kutlayan zafer alayını şöyle anlatır: "İm-

Ceremonial parades held by the emperors after their campaigns, also pass by Zeytinburnu. Even though these ceremonies is a Roman tradition brought to the City that is renamed as Nova Roma, 'New Rome' after Constantinus (324-337) made it a capital, it dates back to Alexander the Great. It is recorded in the Byzantine sources that a triumphant army followed a different route depending on its arrival from the West or the East. In the first one, high-ranking officials and the Commander of the City welcomed the Emperor in Rhegion (Küçükçekmece), or even in Herakleia (Ereğli of Marmara); the parading regiment stopped by Hebdomon and crossing Zeytinburnu from one end to the other, entered the City through the Gilded Gate and reached Milion. If the Emperor was arriving from the East, he first stopped by Rufinianai Palace at Haydarpaşa or Hieria Palace at Fener-bahçe and from there, sailed aboard a ship to Hebdomon Port and followed the same route.
Explaining the ceremonial order in detail, Konstantinos Porphyrogennetos narrates the triumphant regiment that celebrates the return of Emperor Basileios'un (867-886) from his campaign in the East: "When the Emperor returned from his campaigns in Tephrike (Divriği) and Germanikeia (Maraş) with victory, he arrived in Hebdomon via the Hiereia road, where he was greeted by citizens from all age-groups with wreaths...Wearing a skaramangion, some sort of a caftan, the sides of which was decorated with three lines of a gilded belt, and mounted on a horse with his son Konstantinos, and went to the Abramites Church located on the plain facing the Gilded Gate. When the entire Senate led the way together with the residents of the City, the standards of the parading regiment were hoisted. Up to Khalke, the City was decorated with wreaths made from laurel, rosemary, myrtle, rose and may other types of flowers... Tents were erected on the meadow outside the Gilded Gate, and eminent and noble Arab prisoners were brought there, with their most valuable war booties. They were divided into groups and they marched all along Mese together with the parading regiment." (De Ceremoniis, Bonn I 498).
The route followed by Emperor Theophilos (829-842) covering the Hieria Palace, St Mamas Palace at Dolmabahçe, Blakhernai Palace, and then the road all along the walls and the Gilded Gate (Theophanes Continuatus, 503) is as if traveling around the City.

R. Fenner, Copper Print Model (1769)
(From Burçak Evren Archive)

parator, Tephrike (Divriği) ve Germanikeia (Maraş) seferlerinden zaferle döndüğünde Hiereia yoluyla Hebdomon'a geldi. Orada her yaşta yurttaş onu çelenklerle karşıladı...Kenarı üç sıra yaldızlı şeritle süslü bir skaramangion, 'bir tür kaftan', giyip oğlu Konstantinos'la ata bindi ve Yaldızlı Kapı karşısındaki düzlükte bulunan Abramites Kilisesi'ne gitti. Tüm senato, Kent halkıyla birlikte önde giderken alay sancakları açıldı. Kent, Khalke'ye kadar, defne, biberiye, mersin, gül ve başka birçok çiçekten yapılmış çelenklerle süslenmişti...Yaldızlı Kapı dışındaki çayırda çadırlar kuruldu, önemli ve soylu Arap tutsaklar, en değerli savaş ganimetleriyle birlikte oraya getirildi. Bunlar gruplara ayrıldılar ve Mese boyunca zafer alayıyla birlikte yürüdüler" (De Ceremoniis, Bonn I 498).

İmparator Theophilos'un (829-842) izlediği, Hieria Sarayı, Dolmabahçe'deki Aziz Mamas Sarayı, Blakhernai Sarayı, ardından atla sur boyu yol ve Yaldızlı Kapı şeklindeki güzergâh (Theophanes Continuatus, 503), Kent'in çevresini dolaşıyor gibidir.

Zeytinburnu taç giyme tören alaylarına da sahne oluyordu. Bu konudaki ilk bilgiyi, Valens'in 364'te kardeşi Valentinianus tarafından Augustus, 'imparator', ilân edilişi dolayısıyla, dış mahallemizin adını anmasa da, Roma tarihçisi Antakyalı Ammianus Marcellinus verir: "(Valentinianus), Kent'e geldiğinde, dışmahallede, kimsenin karşı çıkmaya cesaret edemediği ama herkesin onayladığı bir hükümle Valens'i Augustus ilân etti" (XXVI 4,3).

Bizans kaynakları, burada Valens'in ardından on imparatorun tören kutladığını kaydederler. Bunlar, Arcadius (395-408), II. Theodosius (408-450), Markianos (450-457), I. Leon (457-474), Zenon (474-475), Basiliskos (475-475), Maurikios (582-602), Phokas (602-610), V. Leon (813-820) ve Nikephoros Phokas'tır (963-969).

Patrik eliyle taç giyerek töreni dinsel bir çevreye taşıyan ilk imparator I. Leon olsa da ondan öncekiler, Roma geleneğine uygun olarak, kalkanlar üstünde yükseltilmiş, sivil ya da askeri bir yüksek görevli tarafından taçlandırılmışlardı.

Zeytinburnu, yapımı II. yüzyıla uzanan ve Roma'yı İstanbul'a bağlayan ordu yolu Via Egnatia üzerindeydi. Barium (Bari) ile Brundisium (Brindisi) arasında yer alan Egnatia'da başlayan yol –Roma'yla Egnatia arası, İmparator Traianus tarafından 109'daki onarımından dolayı Via Traiana adını taşır- Adriyatik Denizi'ni geçip Dyrrakhion (Durres) ya da Apollonia'dan

Demirhane Caddesi'nde, Karakol karşısında Müezzin Hasan Sokağı girişinde yer alan Aya Paraskevi Ayazması, ya da ayinler cuma günü yapıldığı için Cuma Kilisesi'nin iç görünüşü. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Zeytinburnu was also a stage for enthronement ceremonies and parades. The first piece of information on the subject is given by the Roman historian Ammianus Marcellinus from Antakya, even though without naming our outer quarter, on the occasion of the proclamation as 'Augustus' or 'Emperor' of Valens in 364 by his brother Valentinianus: "When he (Valentinianus) came to our City, he proclaimed Valens as 'Augustus' under a decree that no one dared to challenge but endorsed by everyone." (XXVI 4,3).

Byzantine sources record that after Valens, ten emperors held ceremonies here. They were: Arcadius (395-408), Theodosius II (408-450), Markianos (450-457), Leon (457-474), Zenon (474-475), Basiliskos (475-475), Maurikios (582-602), Phokas (602-610), V. Leon (813-820) and Nikephoros Phokas (963-969).

Even though it was Leon I who was enthroned by the Patriarch thus giving the enthronement ceremony a religious nature, those preceding him were elevated upon shields in line with the Roman traditions, and were enthroned by a high-ranking civilian or military officer.

Zeytinburnu was on Via Egnatia, the army road the construction of which extended to the 2nd century, joining Rome to Istanbul. The road that is located between Barium (Bari) and Brundisium (Brindisi) and that starts at Egnatia—the road between Rome and Egnatia is called Via Traiana, named after Emperor Traianus who repaired the road in 109—passes through the Adriatic Sea and after Dyrrakhion (Durres) or Apollonia, leaves behind Lychnidos (Ohrid), Edessa, Pella and Thessalonica (Salonica) and Philippi, reaching Kypsela'ya (İpsala) and then Herakleia.

Reaching, from here on, first Istanbul via Kainophourion (Kurfalı) and Melantias (Yarımburgaz) road, the road follows after Constantinus, the route of Selymbria (Silivri), Athyras (Büyükçekmece) and Rhegion (Küçükçekmece), arriving in Hebdomon; it crosses through Zeytinburnu from one to the other remaining at the same distance from the coastline and reaches the Gilded Gate. Procopius recounts the repair of the part of Via Egnatia located in Zeytinburnu during the era of Iustinianus as follows: "In the outer quarter of the City is a fort called Stronglyon (round) named because of its shape. The major section of road from this fort to Rhegion was not smooth. When it rained, it turned into a virtual swamp rendering travel difficult. But the Emperor (Iustinianus) paved it with stone blocks

An Inner aspect of Aya Paraskavi Holy Spring (Friday Church) at Demirhane Street opposite of the Police Station.
(Photo by Engin Yıldız)

İstanbul haritası. Haritacılar: George Braun (1541-1622), Franz Hogenberg (1535-1590). Bakır kalıp baskı. Bu haritanın 1567'den sonraki baskılarına III. Murad'ın portresi ilave edilmiştir. Bilim adamları bu haritanın kaynağı olarak Vavassore'nin 1558'de Caspar Vopel tarafından yayımlanan İstanbul haritasını gösterirler. Haritanın asıl kaynağını Georgios Amirutzes'e atfedenler de vardır. Fatih Sultan Mehmet bu bilim adamını koruyarak, kendisinden Batlamyus esaslarına göre bir dünya ve İstanbul haritası yapmasını istemiştir.
(Burçak Evren Arşivi)

Map of Istanbul. Cartographers: George Braun (1541-1622), Franz Hogenber (1535-1590). Copper model print. Portrait of Sultan Murad III was added to the subsequent prints of the map produced after 1567. Scientists show the Map of Istanbul produced by Vavassore and published by Caspar Vopel in 1558 as the source of this map. There are also those who attribute the main source of the map to Georghios Amirutzes. Sultan Mehmed the Conqueror brought this scientist under his patronage ans asked him to produce a map of the world and Istanbul up to Batlamyus standards. (From Burçak Evren Archive)

PERA

Balıklı Rum Ortodoks Manastırı. Gustave Schlumberger. Un empereur Byzantin au Dixieme Siecle, Paris, 1890. (Burçak Evren Arşivi)

sonra Lychnidos'u (Ohrid), Edessa'yı, Pella'yı, Thessalonike'yi (Selanik) ve Philippi'yi geçerek Kypsela'ya (İpsala) ve ardından Herakleia'ya ulaşır.

Buradan, önce Kainophourion (Kurfalı) ve Melantias (Yarımburgaz) yoluyla İstanbul'a ulaşan yol, Constantinus'tan sonra Selymbria (Silivri), Athyras (Büyükçekmece) ve Rhegion (Küçükçekmece) güzergâhını izleyerek Hebdomon'a gelir; Zeytinburnu'nu baştan başa, kıyıya hep aynı uzaklıkta kalarak geçer ve Yaldızlı Kapı'ya ulaşır. Via Egnatia'nın Zeytinburnu bölümündeki, Iustinianus dönemine ait onarımını Prokopios şu sözlerle anlatır: "Kent'in bir dışmahallesinde, biçiminden dolayı Strongylon, 'yuvarlak', adı verilen bir hisar vardır. Bu hisardan Rhegion'a kadar olan yol büyük bir bölümünde düzgün değildi, yağmur yağdığında bataklığa dönüp

so that a four-wheel cart could carry him on it and in this manner he gave the road a useable shape. The road extends up to Rhegion and its width is such that it can let pass two carts coming from the opposite directions on the same level. Pavement stones have been processed very thickly and they look like millstones and they are as big as they are. As a result, each stone occupies a large space and are placed well in their positions. Stones have been processed with a great care and have got a smooth and even surface. On their joined points they do not give the impression that they have been paved together or matched well to each other. As if they have grown together..." (ibid. IV 8) Because of this stones, this road was called 'Plakote' 'road paved with big stones'.

Sources indicate that at times of earthquakes,

yolculuğu zorlaştırıyordu. Ama İmparator (Iustinianus) onu dört tekerlekli bir yük arabasını taşıyacak büyüklükte taş bloklarıyla döşedi ve böylece yolu kolayca kullanılabilir hale getirdi. Yol, Rhegion'a kadar uzanır, genişliği, karşıt yönlerde giden iki yük arabasının aynı hizada geçebileceği ölçüdedir. Döşeme taşları çok kalın işlenmiştir, değirmen taşlarına benzerler, o kadar büyük boyuttadırlar. Sonuçta her bir taş büyük bir yer kaplar, yerine iyi oturur. Taşlar büyük bir dikkatle işlenmiştir, düz, pürtüksüz bir yüzeye sahiptirler. Birleşme yerlerinde birlikte döşenmiş ya da birbirlerine iyi uydurulmuş izlenimi vermezler sadece, onlar sanki birlikte büyümüşlerdir" (ibid. IV 8). Döşenen bu taşlardan dolayı yol Plakote, 'büyük taş döşeli' olarak anılmıştı.

Kaynaklar, deprem sırasında halkın Kent'ten kaçarak Kampos'a doğru ilerlediğini, burada toplandığını belirtirler. Chronicon Pascale'de, 447 yılında çok büyük bir deprem olduğu, surların yıkıldığı, kimsenin evde oturmaya cesaret edemediği için surdışına kaçtığı, gündüz ve gece litanei (yakarış; karşılık vererek okunan dualar) edildiği, ölü sayısının çok fazla olduğu, cesetlerin Hebdomon kıyılarına vurduğu kaydedilir. Yine, 450 yılındaki büyük depremde imparator, senato ve halk çıplak ayakla dua ederek Kent merkezinden Zeytinburnu'na, oradan da Kampos'a kadar yürümüştür: "Korku o kadar büyüktü ki kimileri gökte ateş gördüğünü söylüyordu. Bu nedenle litanei her yıl kutlanır" (I 586;589). Bu dualar, trisagion (üç kez kutsal), özel anlamıyla tekrar edilir: aziz, her şeye gücü yeten ve ebedi Tanrı (Theophanes Confessor, op cit AD 437).

Alaylar, ters yönde bir güzergâh da izleyebilirdi. Barbar akınlarının yanı sıra, daha çok deprem tehlikesine karşı dua etmek amacıyla imparator ya da imparatoriçe başta olmak üzere Ayasofya ya da Constantinus Forumu'dan (Çemberlitaş) şafakta meşalelerle yola çıkan alay, Mese, Yaldızlı Kapı, Via Egnatia, Hebdomon şeklindeki yolu izler, burada yine dua etmek için önemli bir kiliseye giderdi.

Depremlerin anlatıldığı metinler, Zeytinburnu'ndaki yapılar hakkında da bilgi edinmemizi sağlar: "Bu yıl (557) 19 Ekim'de ve 14 Aralık'ta iki büyük bir deprem oldu. Hem Constantinus hem de Theodosius'un yaptırdıkları surlar zarar gördü. Özellikle Hebdomon'un ötesindeki kiliseler yıkıldı. Bunlar, Aziz Samuel, Petalas Meryem Ana ve Aziz Bikentios kiliseleriydi. Yaldızlı Kapı'yla Rhesion arasındaki çoğu kilisenin de kiborion ve sunakları yıkıldı"(Theophanes Confessor, op cit AD557).

people used flee the City and advance towards and gathered in Kampos. It is indicated in Chronicon Pascale that a very major earthquake occurred in 447, that the walls were pulled down, that everyone ran away to the outside of the walls not daring to stay indoors, that people recited prayers day and night, that the number of casualties was too high and that the bodies were driven ashore on the coastline of Hebdomon. Furthermore, during the major quake in 450, the emperor, senate, and the people prayed barefooted, marching from the City center to Zeytinburnu and then to Kampos: "The fear was so great that some claimed that they saw fire in the sky. That's why implorations are marked every year." (I 586;589). These prayers are trisagion (thrice holy) and are recited with their special meaning: Holy, Almighty and Eternal God (Theophanes the Confessor, op cit AD 437).

Parading regiments could also follow a reverse route. Besides guarding against the barbarian raids, but mainly with the aim of praying against the danger of quakes, a regiment led primarily by the emperor or empress might set out from Saint Sophia or Constantinus Forum (Çemberlitaş) with torches at hand following a route in the way of Mese, Gilded Gate, Via Egnatia, and Hebdomon and here they went to an important church for prayers.

Texts in which quakes are described, supply us information regarding the structures: "This year (557) two major quakes occurred on 19th October and 14th December. Walls built by Constantinus and Theodosius were damaged. Particularly, the church buildings beyond Hebdomon collapsed. These are Saint Samuel, Petalas Virgin Mary and Saint Bikentios Churches. Ciboria and altars were demolished." (Theophanes the Confessor, op cit AD557).

We have been unable to obtain much information apart from this section, about these two churches but Saint Samuel Church should have been quite well-known. The Church was built by Arcadius in 407 on the occasion of the transportation of Prophet Samuel's reliquiae (holy ruins). People attached so much importance to the holy ruins of the Prophet and they respected them as if the Prophet were coming all along the road.

Even though the word Rhesion –should not be mized with Rhegion, 'Küçükçekmece—it must be a place between Hebdomon and the walls or a place somewhere within Bakırköy, as many researchers agree with Procopius's (I 4) descrip-

Balıklı Greek Orthodox Monastery. Gustave Schlumberger. Un empereur Byzantin au Dixieme Siecle, Paris, 1890. (From Burçak Evren Archive)

Kaynaklarda iki kiliseden bu bölüm dışında fazla bir bilgi yer almazken Aziz Samuel Kilisesi oldukça ünlü olmalı. Kilise, 407'de, Arcadius tarafından Samuel Peygamber'in reliquae'ının (kutsal kalıntılar) İstanbul'a getirilmesi dolayısıyla yaptırılır. Peygamberden arta kalan bu kalıntılara halk o kadar önem vermişti ki yol boyunca sanki peygamberin kendisi geliyormuşçasına saygı göstermişlerdir.
Metinde geçen Rhesion–Rhegion, 'Küçükçekmece'yle, karıştırılmamalıdır tam olarak tanımlanamasa da, Hebdomon'la surlar arasında bir yer, ya da çoğu araştırıcının, Prokopios'un (I4), "Aziz Theodoros Kilisesi, Kent'in dışında, Rhesion adı verilen yerdedir" şeklindeki sözlerine dayanarak kabul ettiği gibi Bakırköy içlerinde bir yer olmalı.
Abramites Manastır ve Kilisesi, Zeytinburnu'nun önemli kiliselerindendi. Constantinus tarafından yaptırıldığı söylense de (Preger, III 260) yapım tarihi genelde VI. yüzyılın başına yerleştirilir. İmparatorların törenler sırasında Yaldızlı Kapı'dan önce uğrayıp dua ettikleri kilisenin yeri kaynaklara bakarak kolayca saptanabilir. İmparator Nikephoros Phokas, 963'te kutladığı zafer girişinde kiliseye uğrar: "İmparator Yaldızlı Kapı'ya yanaştı. Tüm kent halkı, yaşlı ve genç, ellerinde lambalarla ve tütsülerle oraya koşuyordu. Dromon'undan karaya çıkıp atına bindikten sonra dıştan, sur yanından ilerledi. Oradan dönüp Plakote yoluyla, halk arasında Akheiropoietos, 'insan eliyle yapılmamış', olarak anılan Abramites Kilisesi'ne girdi. Sonra kunduz kürklü skaramangion'unu giyip atıyla Yaldızlı Kapı'ya gitti" (Konstantinos Porphyrogennetos, op cit Bonn I 438).
Bölümden anlaşıldığı gibi, Kilisenin yeri, Via Egnatia üzerinde, Yaldızlı Kapı'nın karşısındaki kale bedeni dolayında olmalıydı. Janin'e göre kilisenin bulunduğu bu yer, askeri kapıların sayıyla adlandırılması geleneğine uyarak, Deuteron (ikinci)nin ardından gelen Triton (kentin üçüncü bölgesi) adlı yerdir. Kilisenin halk arasındaki adı ise, Aziz Lukas'ın yaptığı ünlü Meryem tablosunu, tasvir kırıcılara karşı kanıt olarak sunan Abramites'ten kaynaklanmıştı.
Ama Zeytinburnu'ndaki kiliselerin en ünlüsü Theotokos, yani Meryem Ana'ya adanan kilise ve manastırdı. Silivri Kapısı'ndan, Nikephoros Kallistos'a göre 1 stadion (yaklaşık 185 m), Vogt'a göre yaklaşık 300 m uzaktaki şifalı su kaynağının bulunduğu Pege (kaynak) adı verilen yerde bulunmasıyla diğer Theotokos kiliselerinden ayırdedilir. Kilise, daha sonra XIV. yüzyılda

tion: "Saint Theodoros Church is at a place called Rhesion, outside the City. Abramites Monastery and Church were among the important churches of Zeytinburnu. Even though it is said that it was constructed by Constantinus (Preger, III 260), its date of construction is generally placed at the beginning of the 6th century. The location of the church where the emperors stopped by and prayed before the Gilded Gate at times of ceremonies can easily be determined from the records. Emperor Nikephoros Phokas, stops by the Church in 963, upon his victory entry: "Emperor came close to the Gilded Gate. All the inhabitants of the City, old and young, were running there with lamps and incense at hand. Stepping on the land from his dromon, he began to proceed from outside, close to the walls. He returned and through the way of Plakote, he entered the Abramites Church popularly known as Akheiropoietos, 'not manmade'. Then he put on his beaver-fur skaramangion and rode on horseback to the Gilded Gate." (Konstantinos Porphyrogennetos, op cit Bonn I 438).
As may be seen from the part, the location of the Church must have been the castle body facing the Gilded Gate, over Via Egnatia. According to Janin, this location of the Church is the place called Triton (the third area of the City) after Deuteron (Second), in line with the tradition of naming the gates with numbers. The popular name of the Church originated from Abramites, who provided as evidence the famous Virgin Mary tableau drawn up by Saint Lucas, against the description breakers.
But the best known church in Zeytinburnu was Theotokos, i.e. the church and monastery dedicated to Virgin Mary. It is differentiated from the other Theotokos churches with respect to the fact that it is located at the place called Pege (spring) where the healing water is found, which is, starting at the Silivri Gate, 1 stadion (about 185 m.) in accordance with Nikephoros Kallistos Gate about 300 m. away. The church is then referred to as Zoodokhos (vitalizer) in 14th century.
Byzantine sources that contain information about the church carry importance in view of the fact that they exhibit the natural beauties of Zeytinburnu. Procopius who added the church to the structures built by Iustinianus, says the following: "The emperor dedicated another church to Virgin Mary at the place called Pege. A meadow embellished with flowers lies at this place where a thick cypress wood is found. The

Demirhane Caddesi'nde, Karakol karşısında Müezzin Hasan Sokağı girişinde yer alan Aya Paraskevi Ayazması, ya da ayinler cuma günü yapıldığı için Cuma Kilisesi'nin avlusu.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

Saint Paraskevi Holy Spring located in the entrance to Muezzin Hasan Street opposite to Karakol (police station) on Demirhane Avenue. (It is also called as Friday Church as the rituals were held on Fridays).
(Photo by Engin Yıldız)

Zoodokhos (hayat veren) sıfatıyla anılır.
Kiliseye ilişkin bilgilerin yer aldığı Bizans kaynakları, Zeytinburnu'nun sahip olduğu doğal güzellikleri sergilemeleri açısından da önem taşırlar. Kiliseyi, Iustinianus'un yaptırdığı yapılar arasına katan Prokopios şöyle der: "İmparator, Pege olarak anılan yerde Meryem'e başka bir kilise adadı. Sık bir selvi koruluğunun bulunduğu bu yerde çiçeklerle süslü bir çayır uzanır. Bahçe, meyve ağaçlarıyla
doludur. Topraktan usulca çıkan su kaynağı çevresine içimi hafif, tadı hış bir su yayar. Kısaca, burada hiçbir şey onurlandırılan inanca aykırı düşmez. Kelimeler, burayı anlatmak için yetersiz kalır" (op cit I 3).
Kilisenin, Iustinianus tarafından onun otuz üçüncü saltanat yılında yaptırdığını söyleyen Kedrenos'un (op cit I 678) ardından, daha geç bir dönemde, XIV. yüzyılda yazan Kodinos'a (De Aedificiis, PG 157,591) göre, Iustinianus, Trakya'da ava giderken, o zamanlar küçük bir oratorium (dua yeri) olan yapının çok kalabalık bir halk topluluğu tarafından ziyaret edildiğini gördüğünde ve yanındaki yüksek görevli, Strategios, orada şifalı bir su kaynağı olduğunu söylediğinde çok sevinir, Ayasofya'dan artan parayla buraya görkemli bir kilise yaptırır.
Yine XIV. yüzyılda yazan Nikephoros Kallistos, kilisenin ve bulunduğu yerin tasvirine uzunca bir bölüm ayırır, onun I. Leon (457-474) tarafından yapıldığını anlatır: "Leon, Pege adı verilen yerde Theometer, 'Meryem Ana' Kilisesi'ni yaptırdı. Sık ve yüksek selvi ağaçları, çiçekleri yeni açmış bir çayırı olan bu yer cennet gibidir denebilir. Sessizce akan duru, içilebilir suyuyla kutsal bir mabet için gerekli her şeye sahiptir... Bu yer kentten 1 stadion (yaklaşık 185 m) uzaktadır.
Burada toprağın sunduğu armağanlar uzun zaman önce Meryem Ana'ya vakfedildi. En iyi gökyüzü oradadır, çeşitli ağaçları, yüksek çınarları, selvileri, türlü küçük çiçekleriyle yumuşak bir çimen, yararlı bir otlaktır...Suyun tanrısal lütufla yüklü olması, doğrulanmış mucizelerin artmasına neden oldu. Zaman geçti, suyla biriken çamur yavaş yavaş kaynağı tıkadı, ağaçlar da sıklaşınca kaynağa giden yol kapandı, artık batak ve balçık olan bu yer unutuldu. Leon, henüz tanrısal işaretle imparatorluk mevkiine yükselmemişken bu yerde gezinti yaptığı bir sırada kör bir adama rastlar, onun bu özürüne acır, gözlerini ona ödünç verir, onun adımlarını, yol boyunca dikenlere ve sert şeylere karşı, düz yerlere doğru yöneltir. Bir süre yol alırlar ve

orchard is full of fruit trees. The water source that slowly rises from the soil spreads around some sort of mild and nice tasting water. Shortly, nothing here falls contrary to the honored faith. Words prove insufficient to describe this place." (op cit I 3).
Kedrenos(op cit I 678) says that the church was constructed by Iustinianus on the occasion of the 13th anniversary of his reign; later, according to Kodinos (De Aedificiis, PG 157,591) who writes at a later period, i.e. 14th century, when Iustinianus was going for hunting in Thrace, he saw that a small oratorium which was visited by a large crowd of people. A high-ranking officer next to him, namely, Srategios told him there was healing water source there, which gladdened him a lot. Iustinianus constructs a magnificent church here with the money saved from Aya Sophia.
Again writing in the 14th century, Nikephoros Kallistos, gives a lengthy space to the description of the church and its location and explains that it was constructed by Leon I: "Leon constructed Theometer 'Virgin Mary' Church at a place called Pege. One can say that this place that has dense and high cypress trees and a newly blossomed meadow is like a paradise. It has got quietly flowing and drinkable water, which is something necessary for a sacred temple.... This place is 1 stadion (about 185 m) away from the city. Gifts offered by the soil here has been dedicated to Virgin Mary long time ago. The best sky is there; it is a soft meadow and useful grassland with its various trees, high plane trees, cypress trees and various types of flowers... That the water is loaded with divine favor has caused the increase in verified miracles. The time passed, the mud that built up with water slowly plugged the source and when the trees became more intense, the way leading to the source was blocked and this place in swamp and mud was forgotten. When he did not yet ascend to the position of emperor upon a divine sign, Leon came across with a blind man when walking around in this place. He felt pity for this disability of the man and lent the men his eyes and all along the way, he directed all the man's steps so that he avoided the thorns and hard things and so that he walked on smooth surfaces. They walked along for a while and came to a muddy place. The blind was affected by the heat and wanted to have a rest in the shade. Taking action upon the indescribable knowledge and wisdom of God that set up everything with an extraor-

Pieter Van Der AA (1659-1733)
Bakır Baskı kalıp 1729
(Burçak Evren Arşivi)

Copper model print, 1729.
Pieter Van Der AA (1659-1733)
(From Burçak Evren Archive)

Urbis Constantinopolitanae Delineatio Paris Basımı Bakır kalıp baskı. (Burçak Evren Arşivi)

Urbis Constantinopolitanae Delineatio Paris print Copper model print. (From Burçak Evren Archive)

çamurlu bir yere gelirler. Sıcaktan etkilenen kör susadığını söyler, gölgede dinlenmek ister. Her şeyi olağanüstü bir düzenle kuran Tanrı'nın o açıklaması imkânsız bilgi ve bilgeliğiyle harekete geçen Leon bir su kaynağı bulmak için tüm koruluğu araştırır, ancak bulamaz. Tam köre teselli edici sözler söylemeye hazırlanırken tüm tahminlerin ötesinde inanılmaz bir ses yükselir. Ses,

dinary order, Leon investigated all the woods to find a water source but failed to do so. When he was preparing to say consoling things to the blind an unbelievable voice rises contrary to all guesses. The voice says: 'Leon, there is no need for you writhe in pain; here is the water, near you.' Amazed, Leon investigated once again, keeps revolving around it but he failed to see

'Leon, azap içinde kıvranmana gerek yok, işte su yakınında' der. Şaşıran Leon yeniden araştırır, etrafında döner durur ama kaynağı göremez çünkü sık ağaçlı koruluk onu saklıyor, çamur ise daha derine gömüyordu" (Ecclesiasticae Historiae, PG CXLVII 71-73).

Yazar, öyküsünün devamında, Leon'un yeniden işittiği sesin ona "imparator" diyerek yönelmesi-

the source as it was hidden in the thick trees and the mud buried it even deeper." (Ecclesiasticae Historiae, PG CXLVII 71-73).

In the continuation of the story, the author narrates that, Leon heard the voice again and appealed to him by calling "emperor", telling him to enter into the place with thick trees and quench the thirst of the blind and rub the mud-

Hartman Schedel (1440-1514)
Tahta Kalıp baskı, döneminde renklendirme
Nuranberg Basım
(Burçak Evren Arşivi)

Coloring in the period of wooden model printing. Nuremberg print. (From Burçak Evren Archive)

nin ardından sık ağaçlı yere girmesini, bulduğu suyla körün susuzluğunu gidermesini, çamurlu suyu da gözlerine sürmesini, kendisine adanmış bir kilise yaptırmasını söylediğini anlatır. Leon söyleneni yapar, körün gözleri açılır; su şifalıdır (ibid). Eserde, Leon'un yaptırdığı kilisenin tasvirine ayrılan uzunca bir bölümde, özetle, şöyle denir: "Yapı, toprak altındaki bölümü üstündekinden daha kısa olmayacak şekilde bir orantıya sahiptir. Uzunluğu genişliğinden fazladır, bu da kutsal yapı biçimi almasını sağlar; uzunlukta eksen hesabına uyarak çeyrek oranını izler. Toprak altında aynı kalan duvarlar toprak üstüne çıkınca dört stoa oluştururlar: Bunlardan doğuya ve batıya bakanların üstleri açıktır; diğerleri her iki yanda en yakın duvara dayanarak destek alırlar. Yapı, aralarında eşit aralıklar bulunan sütunlarla desteklenen apsis ve kemerlerle taşınır; aralıklar intercolumnia gibi düzenlenmişlerdir ve kaynağa bol ışık girmesini sağlarlar. Bunların üstünde tholos, yuvarlak kubbeyle yukarı doğru yükselir, o kadar güzeldir ki gökte parlayan bir ateş gibidir. Kaynağa kolayca inebilmek için her iki yanda 25 basamaklı merdiven yapılmıştır. Merdivenlerin, kaygan zeminde kolaylık sağlayan mermer korkulukları da vardır" (ibid 75).

İmparatoriçe Eirene, VIII. yüzyılın sonunda kanama geçirip Pege'deki kaynaktan su içerek iyileşmiş, bunun üzerine kiliseye armağanlar sunmuş, kendini ve oğlu VI. Konstantinos'u betimleyen bir mozaik yaptırmıştı. Yine, I. Basileios 869 depreminde yıkıldığında kiliseyi onarmış, mozaikle süslemişti. Anthologia Palatina (109-114) mozaiklerde betimlenen sahnelere yer verir.

Pege'deki Meryem Ana Kilisesi'nin Bizans tören düzeninde önemli bir yeri vardı. Urûç kutlaması dolayısıyla III. Mikhael'in ziyaretini anlatan kaynaklar Zeytinburnu'nun tarihsel topografyasına katkı sağlarlar: İmparator, sabah, deniz yolunu tercih ettiğinde bir khelandion (kürekli ve yelkenli gemi)yle Yaldızlı Kapı yakınındaki küçük bir yanaşma yeri olan brakhialion'a çıkar; görevlilerin hemen verdiği bir silention (işaret) üzerine mabeyinciler –bunlar hadımdırlar- eflatun sagion (giysi)yi getirirler ve imparatorun etrafında bir çember oluştururlar; imparator tacını giyer; sakallı erkân, -hadım olmayan görevliler- önünde bir kez daha taç giydiğini göstermemek için böyle yapılır; imparator atına biner, yaldızlı şeritleri olan skaramangion'unu giymiştir, surun bulunduğu çayıra doğru ilerler, Pege'ye açılan sur kapısına gelir.Onu, yine eflatun giysili, elinde tütsülük tutan noumeros (özel birlikler) ve

dy water on to his eyes and construct a church dedicated to him. Leon did as told him and the eyes of the blind man were opened; the water was healing (ibid). In the work, the lengthy section devoted to the description of the church constructed by Leon says: "The building has a proportion in which the section under the soil is not shorter than that is up the soil. Its length is more than its width, which enables it to take the form of a sacred structure. As to the length, it complies with the axis calculation and follows the quarter ratio. Walls that remain the same under the soil constitute four stoae when they rise up the soil: Of these, the tops of those facing the east and the west are open; others take support by leaning to the nearest wall on both sides. The building is carried with apses and vaults supported by columns that have equal spaces in between them; spaces have been arranged like intercolumnia (intercolumniation) and allow for plenty of light into the source. Tholos over them rises upwards together with the round dome and it is so beautiful that it is like a fire shining in the sky. 25-stair staircases have been made on both sides so that descending to the source is eased. Staircases also have banisters that provide ease on slippery floor." (ibid 75).

Empress Eirene suffered hemorrhage at the end of the 8th century and was healed by drinking from the water source at Pege, upon which she offered gifts to the church and constructed a mosaic that depicted her and her son, Konstantinos VI. Again, when it collapsed as a result of an earthquake in 869, Basileios I repaired the church and decorated it with mosaics. Anthologia Palatina (109-114) gives place to the scenes depicted in mosaics.

Virgin Mary Church at Pege had an important place in the Byzantine ceremonial order. Sources that recount the visit by Michael III on the occasion of the Ascenbion Day" make contribution to the historical topography of Zeytinburnu: When the emperor preferred the sea way in the morning, a khelandion (an oared and sailing ship) arrived at brakhialion, which was a berth; upon a silention (sign) given by officials, chamberlains— who were eunuch— brought the lilac-color sagion (dress) and formed a circle around the emperor; the emperor was crowned; this was done so that he did not show the bearded high-ranking officials—officials who were not eunuch— that he was crowned for another time; the emperor mounted on his horse, dressed in his skaramangion that had gilded strips; he

Byzantium-Beerpugnacione Constantinopolis Tahtakalıp Baskı döneminde renklendirme. Augsburg Baskısı (Burçak Evren Arşivi)

der welt Das ·lxvii· blat

pringt ſo iſt ſy darnach die heiſt Bononya ge nannt worden von ð zeyt Teodoſij biß hieher iſt die fürtreffenlichſt ſchůl aller leer in groſſē rům beleyben. dañ ſy iſt ein můtter ð kunſt be nannt·darum̄ das alda alle leer geiſtlicher vñ weltlicher recht.ð freyen kunſt vñ heiligen ſch rifft geübt werden. Aus diſer ſtat ſind vil hei liger vñ hochgelerter mann enſtanden. ſunder lich der heilig Peronius biſchoff daſelbſt der der altuäter leben beſchriben hat. Item Gwy do der Archydyacon. Johannes Andree vnd Johannes Calderinus die lerer der recht. Die vil lobwirdiger ſchrifft hinder yn gelaſſen ha ben.

Künig Babylonie Merodach

Merodach was ð erſt künig Babylonie. Vñ ent wich von dem Fürſtenthůmb Aſſyriorum. Er vnd der künig Medorum wurden Aſſaradon in nichten gehorſam. Darūb nam das reich ð Aſſyrier ab. Vnd die künig Babylonie fiengen an mächtig zůwerden Der hat auch Ezechye vil cleinat zůgeſant.

Xerſes Phyloſophus

Das Schachſpil (als man ſagt) iſt von Xerſe dē heidniſchen Meyſter zů ſtraff deß thyrannen Euilmerodach der ſein lerer vñ meiſter gewon lich ertöt erfundert. Durch welchs ſpils ergetzlicheit er vō der thyranney abgezogen warde

Nabuchodonoſor

Nabuchodonoſor ain künig Babylonie iſt vaſt ſighafftig geweſen Wañ er was ein růth deß zorn gottes zeſtraffen die ſünd deß volks vñ erobert das reich Aſſiriorū. das von den Medeern zerſtört was vñ ward daſelbſt ein künig. Er hat auch darnach·vij.monet bey den wil den thyeren gewont. vnd nach den. vij·iaren ſeiner büß iſt er durch fürbete Danyelis in ſein erſte geſtalt widerūb gewent worden. Vil ſtreit hat er mit den an die Grenitz ſtoſſent (vor aus mit den Egypciern die er biß an das er dtriüdiſchs lantz überwande) begunnen. Syriā vnter ſein gewalt gepracht. Joachym ermört. Sein nachkomen mit den cleinaten deß herren gān Ba bylonia gefürt. vñ Sedechyam einen öhem Joachym zů eim künig Babylonie geordnet. Vnd xl·iar alt iſt er zů Babylonia begraben vñ hat ſeinen ſun einen erben deß reichs gelaſſen

Byſancium·

o iij

Byzantium-Beerpugnacione Constantinopolis
Coloring during the period of wooden mould print.
Augsburg print
(From Burçak Evren Archive)

Constantinopolis Hartman Schedel (1512-1594) Kuzey İtalya Basımı El çizimi 16. Yüzyıl (Burçak Evren Arşivi)

domestikos (saray muhafızları) karşılar. Oradan Pege'deki Meryem Ana Kilisesi'ne gidilir (Konstantinos Porphyrogennetos, op cit 108).

Kilisenin sahne olduğu önemli olaylar, önemli buluşmalar arasında imparator ailesi düğünleri de vardır. Kara yoluyla gelen soylu gelin, damat tarafından, eğer yaşıyorsa, imparator babasıyla birlikte Pege'de karşılanır (Kodinos Kouropalates, De Officiis, Bonn XXII). Bulgar Kralı Petro, 927'de, I. Romanos Lakapenos'un torunu Maria'yla evlenirken Pege'deki Meryemana Kilisesi'nde başlarına çelenkler konarak takdis edilmiş, düğünden üç gün sonra Haliç'in kuzey kıyısındaki Pegai Sarayı iskelesindeki görkemli bir dromon'da yemek yenmiş, ertesi gün göz yaşlarını tutamayan gelin ve damat Hebdomon'a kadar uğurlanmıştır (Theophanes Continuatus, op cit 414).

Kentin, 1204'teki Latinler tarafından işgali sırasında Katolik rahiplerin görev yaptığı ve bu süre içinde kaynakta hiçbir mucizeye rastlanmadığı

moved to the meadowy where the walls were located and reached the wall gate that opened up to Pege. He was welcomed by noumeros (special units) dressed in lilac-color clothes holding incense cups and and domestikos (palace guards). From there all went to the Virgin Mary Church at Pege (Konstantinos Porphyrogennetos, op cit 108).

Among the important events and meetings that the Church serves as a stage are the wedding parties of the members of the imperial family. The noble bride that arrives by land is welcomed at Pege by the bridegroom, together with the father of the emperor if the latter is alive. (Kodinos Kouropalates, De Officiis, Bonn XXII). When the Bulgarian King Petros was getting married in 927 with Maria, the granddaughter of Lakapenos Romanos I, they were sanctified at the Virgin Mary Church at Pege by putting wreaths on their heads and a dinner was eaten at a splendid dromon at the quay of Pegai Palace to the

anlatılır (Nikephoros Kallistos, Peri Systaseos 64-65). Kent'i kuşattığında II. Murat çadırlarını kiliseyle surlar arasına kurar (Dukas, PG CLVII 972C). İstanbul'a 1500'lü yılların ortasında gelen Gilles, kilisenin artık olmadığını ama hastaların hâlâ kaynağından şifa umduğunu anlatır.

Geçtiğimiz yüzyılda başlayan yoğun yapılaşma süreci içinde Bizans döneminden günümüze yok denecek sayıda eser ulaştı. Bunlardan Zeytinburnu'na bakan sur duvarları ve kapıları dışında, Kazlıçeşme'deki erken Bizans dönemine ait mermer kaz kabartması bu yılın başında çalınıncaya kadar yerindeydi. Söylencelerde genellikle haberci olarak bilinen kazlar, kaynak sularının da habercisiydiler: Pınar perisi Herkyna, sonradan zamanını hem yerin altında hem de üstünde geçirecek olan Persephone'yle çocukken oynadıkları kazlarını kaçırırlar, kazlar bir mağaradaki taşın altına saklanmıştır. Taşı kaldırdıklarında orada bir su kaynağı olduğunu görürler.

KAYNAKÇA:
Auzépy, M-Fr "Les déplacementsde l'empereur", Constantinople and its Hinterland..., bas. C. Mango, G. Dagron, Oxford 1993; Dagron, G. Naissance d'une capitale, Paris 1971; Demangel, R. Contribution a la topographie de l'Hebdomon, Paris 1945; Du Cange, C. du Fresne, Constantinopolis Christiana seu Descriptio Urbis..., Paris 1682; Gilles (Gyllius), P. De Bosporo Thracio, Lyon 1561; De Topographia Constantinopoleos et de illius Antiquitatibus, Lyon 1561; Grumel, V. La chronologie, Paris 1958; Janin, R. La géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin, III, Paris 1953; Constantinople Byzantin, Paris 1964; MacCormack, R. Eternal Victory, Triumphal Rulership..., Cambridge-Paris 1987; Mordtmann, A. D. Esquisse topographique de Constantinople, Lille 1892; Ostrogorsky, G. Bizans Devleti Tarihi, çev. F. Işıltan, TTK 1995; The Oxford Dictionary of Byzantium, I-III, Oxford University Press 1991; Thibaut, J. B. "L'Hebdomon de Constantinopolis", Échos d'Orient, 21(1922), 31-44; Van Millingen, A. Byzantine Constantinople. The Walls…, London 1899.
Bizans metinlerinden olan alıntılarda, Patrologia Graeco-Latina, bas. Migne, Paris 1857-1866; Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1831-1849; Th. Preger, Scriptores Originum Constantinopolitanarum, Leipzig 1091-1907 ile, The Chronicle of Theophanes Confessor, C. Mango-R. Scott, Oxford 1999 ve Constantin VII Porphyrogenete, Le livre des Cérémonies, çev. ve açım. A. Vogt, Les Belles Lettres, Paris 1935 temel alınmıştır.

northern shore of Golden Horn three days after the wedding party; the following day, failing to control her tears, the bride and the bridegroom were seen off up to Hebdomon (Theophanes Continuatus, op cit 414).

It is explained that during the Latin conquest of the city in 1204, the Catholic priests were in charge and in the meantime, no miracles were observed at the source. . (Nikephoros Kallistos, Peri Systaseos 64-65). When Murat II besieged the city, he erected their tents between the Church and the walls. (Dukas, PG CLVII 972C). Arriving in Istanbul in mid-1500s, Gilles said that the Church was not in existence any more but the patients expected curing from its source.

Within the intensive construction process that began last century almost no works have reached us today from the Byzantine Period. Of these, apart from walls and gates facing Zeytinburnu, marble goose embossed-design at Kazlıçeşme belonging to Early Byzantine Period was in its place until it was stolen at the end of this month. Geese that are known as messengers in general in legends were the messengers of the water as well: When during their childhood, spring fairy Herkyna and Persephone, who would then spend her time on earth and in the underworld, were playing with their geese, they missed them. The geese hid themselves under a stone in a cave. When they lifted the stone, they found a water source there.

BIBLIOGRAPHY:
Auzépy, M-Fr "Les déplacementsde l'empereur", Constantinople and its Hinterland..., bas. C. Mango, G. Dagron, Oxford 1993; Dagron, G. Naissance d'une capitale, Paris 1971; Demangel, R. Contribution a la topographie de l'Hebdomon, Paris 1945; Du Cange, C. du Fresne, Constantinopolis Christiana seu Descriptio Urbis..., Paris 1682; Gilles (Gyllius), P. De Bosporo Thracio, Lyon 1561; De Topographia Constantinopoleos et de illius Antiquitatibus, Lyon 1561; Grumel, V. La chronologie, Paris 1958; Janin, R. La géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin, III, Paris 1953; Constantinople Byzantin, Paris 1964; MacCormack, R. Eternal Victory, Triumphal Rulership..., Cambridge-Paris 1987; Mordtmann, A. D. Esquisse topographique de Constantinople, Lille 1892; Ostrogorsky, G. Bizans Devleti Tarihi, çev. F. Işıltan, TTK 1995; The Oxford Dictionary of Byzantium, I-III, Oxford University Press 1991; Thibaut, J. B. "L'Hebdomon de Constantinopolis", Échos d'Orient, 21(1922), 31-44; Van Millingen, A. Byzantine Constantinople. The Walls…, London 1899.
The following sources taken as a basis in quotations from the Byzantine texts: Patrologia Graeco-Latina, bas. Migne, Paris 1857-1866; Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1831-1849; Th. Preger, Scriptores Originum Constantinopolitanarum, Leipzig 1091-1907 ile, The Chronicle of Theophanes Confessor, C. Mango-R. Scott, Oxford 1999 and Constantin VII Porphyrogenete, Le livre des Cérémonies, çev. ve açım. A. Vogt, Les Belles Lettres, Paris 1935.

Constantinopolis Hartman Schedel (1512-1594)
Northern Italy print, Hand-drawn, 16th century
(From Burçak Evren Archive)

2. BÖLÜM
PART

Balikli Ayazmasi ve Kilisesi

BALIKLI HOLY SPRING AND CHURCH

BALIKLI AYAZMASI

BALIKLI HOLY SPRING

by Burçak Evren

Asıl adı , "Hayat Veren Kaynak" ya da "Yaşam bağışlayan kaynak" anlamına gelen Zoodokhos Peges olan Balıklı Ayazması İstanbul'un en tanınmış ayazmalarından biridir. Balıklı Ayazması Silivri Kapı dışında Zeytinburnu'nda, Merkezefendi ve Silivrikapı mezarlıkları arasında Kozlu-Ayazma yolu üzerinde Balıklı dini kompleksinin içinde bulunmaktadır.

Ayazma, 5. yüzyılın ortalarında, imparator I. Leon döneminde (457-474) yapılmış Panagia Kilisesi'nin yanında bulunur. Şehrin dışında yer alan bu bölge, kilise ve ayazma yapıldıktan sonra önem kazanmıştır.

I.Leon'un ayazmayı inşa ettirmesiyle ilgili çeşitli söylentiler vardır. Bu söylentilerden biri de şöyledir: Gençliğinde işsiz ve aynı zamanda çok yoksul olan Leon, sıcak bir yaz gününde ayazmanın yapılacağı yerde gezinirken gözleri görmeyen bir ihtiyara rastlar. Yaşlı adam ondan, kendisinin gölgelik bir yere götürülerek su içirmesini ister. Leon yaşlı adamın isteğini yerine getirmek ister ama, civarda ne gölgelik bir yer ne de su içilecek bir çeşme ya da birikinti vardır. İhtiyar adamın isteğini yerine getirmemenin üzüntüsünü yaşarken, gökten ilahi bir ses duyar. Bu ses ona; civarda bir kaynağın varolduğunu söyler ve yerini tarif eder. Ayrıca bu kaynakta yüzlerini yıkadıktan sonra yaşlı adamın gözlerinin açılacağını, kendisinin de ileride imparator olacağını söyler. Kaynağı bulup yüzlerini yıkadıkları zaman, ihtiyarın gözleri açılır. Bu ilahi sese göre kendisinin de imparator olacağına inanan Leon hiç zaman yitirmeden orduya yazılır ve erlikten sonra kademe kademe yükselerek generalliğe kadar gelir. İmparator Markianos bir ihtilalle devrilince 457 tarihinde onun yerine geçerek imparator olur. Böylece ilahi sesin yıllar önce söylediği mucize gerçekleşir. Bu olayı anlatan bir tablo bugün kilisenin içinde bulunmaktadır.

Silivrikapı Panagia Pege Kilisesi ile Balıklı Ayazması'nın girişi. Kilisenin tarihi büyük ölçüde Zoodokhos Peges (Hayat Veren Kaynak) üzerine kurulduğu inancına ve bu kaynağın mucizelerine ilişkin söylencelere dayanır. Kilisenin geçmişi beşinci yüzyıl sonlarıyla altıncı yüzyılın başlarına kadar uzanır. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Entrance of Silivrikapı Panagia Pege Church and the entrance of Balıklı Holy Spring. History of the church is considerably based upon Zoodokhos Peges (Vitalizing Source) and rumors about the miracles of this source. The past of the church dates back to the end of the fifth century and the beginning of the sixth century. (Photo by Engin Yıldız)

Balıklı Holy Spring, originally named as Zoodokhos Peges meaning "Vitalizing Source" or "Life-Pardoning Source", is one of the best known holy springs in Istanbul. Balıklı Holy Spring is located within the Balıklı Complex on Kozlu-Ayazma toad, between Merkezefendi and Silivrikapı cemeteries outside the walls in Zeytinburnu, outside Silivri Kapı.

The Holy Spring was built in mid-5th century near Panagia Church constructed during the era of Leon I (457-474). Located outside the city, this area gained importance after the construction of the church and the holy spring.

There exist several rumors as to the construction of the holy spring by Leon I. One of these is as follows: Leon, who was unemployed and very poor at the same time during his youth, was walking around on a hot summer day at the location where the holy spring would be constructed when he saw a blind old man. The old man asked Leon to take him to a shady place and give him some water to him. He actually wanted to fulfill the old man's wish but there was no shady place or any fountain or water collection around. When he was feeling sorry for failing to fulfill the old man's wish he heard a divine voice from the sky. This voice told him about the existence of a source in the surrounding and defined its location. The same voice told him that after they washed their faces at this source, the eyes of the old man would be opened and he himself would be an emperor in the future. When they found the source and washed their faces with it the eyes of the old man was opened. Believing that he would be an emperor according to the divine voice, Leon was promptly enlisted to the army and after serving as a private, he was gradually promoted to become an army general. When the Emperor Markianos was overthrown

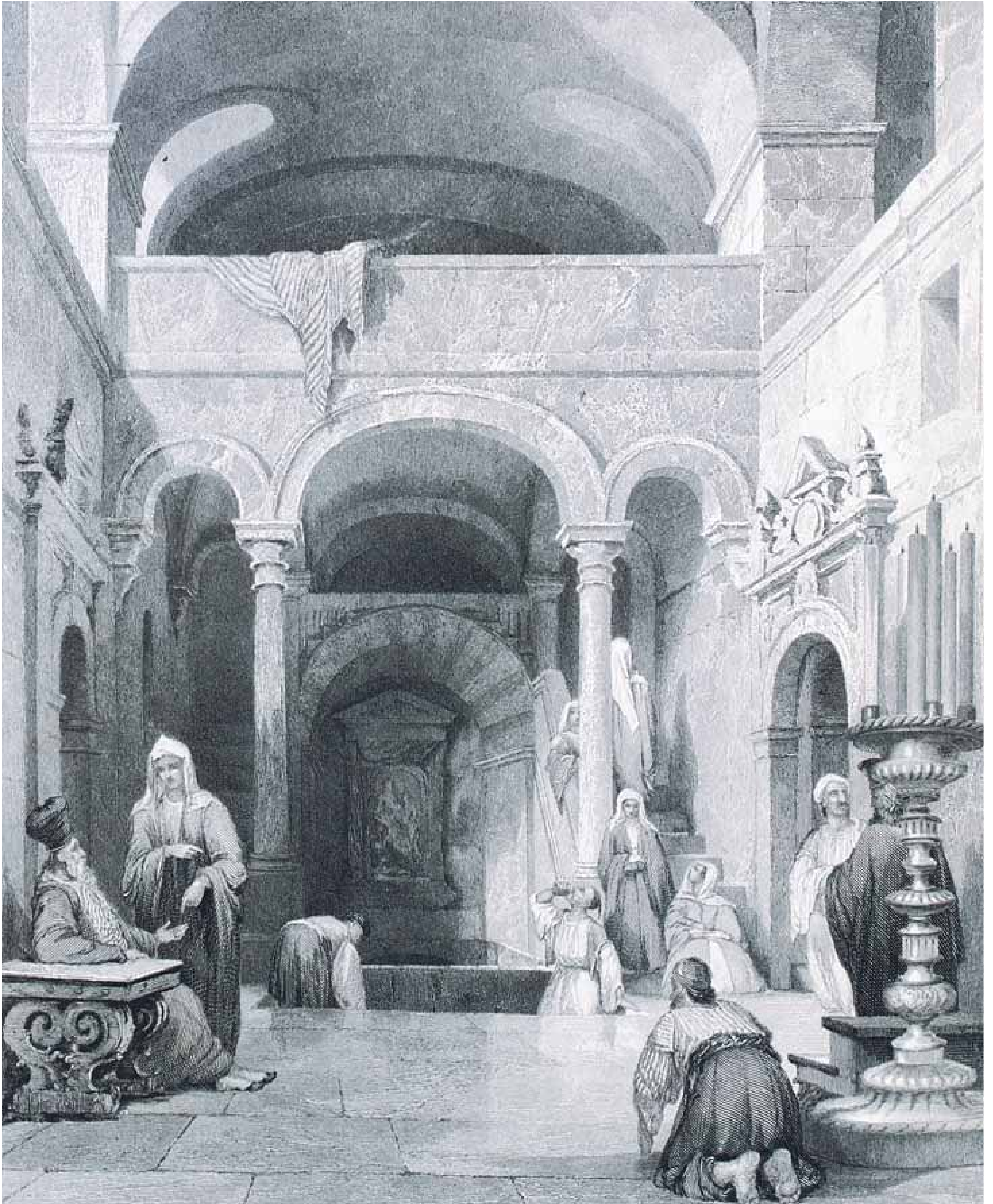

Balıklı Ayazması'nın 1839'da Allom tarafından yapılan çelik baskı gravürü. Robert Walsh, Constaninople and The Scenery of The Seven Churches of Asia Minor.London, 1839. (Burçak Evren Arşivi)

Balıklı Holy Spring.Steel print gravure from Allom's design. Robert Walsh, Constantinople and the Scenery of Seven Churches of Asia Minor. London,1839.) (From Burçak Evren's archive.).

I.Leon da bunun üzerine bir minnet borcu olarak kaynağı bulduğu yere bir ayazma yaptırır.
Ayazma inşa edildikten sonra çeşitli dönemlerde doğal afetler, istilalar, kuşatmalar ve ihmalkarlıklar nedeniyle yıkılmış, yakılmış ve bakımsız bir hale gelmiş, bu yüzden de defalarca onarılmak ve yenilenmek zorunda kalmıştır.
İlk yenilenme tarihçi Prokopios'a göre 6.yüzyılın ilk çeyreğinde İmparator I. İustinianos (527-565) döneminde olmuştur. İmparator bir derdine derman olan bu ayazmayı 560 yılında Ayasofya'dan arta kalan mimari malzeme ile yenilettiği gibi yanına da küçük bir şapel yaptırmıştır.
Grosvenor'a göre kilise ve kutsal su, İmparator ve karısı Theodora ile asiller tarafından bir sağlık merkezi olarak kullanılmıştır.
İkinci onarım ise 787'de İmparatoriçe İrene (797-802) tarafından yaptırılmıştır. Çünkü ayazma ve yanındaki kilise 705 tarihinde surlara kadar dayanan Bulgar-Slav ordusu tarafından tahrip edilmiş, ayrıca 26 Ekim 741'deki depremden de büyük zarar görmüştür
Onarılan ayazma bir başka depremde tekrar zarar görünce bu kez ayazmanın onarımını 869'da İmparator I. Basileios (867-874) yaptırmıştır. Ayrıca I. Basileios, ayazmanın yakınına bir yazlık saray yaptırmış, bu saraya gidip-gelişlerinde sık sık ayazmaya da uğramıştır.
Kevork Pamukciyan, Balıklı Ayazması'nın ,Mekedonyalı Basileios'un her ilkbaharda istirahat için gittiği bir mesire yeri olduğunu belirterek şunları yazar:
"Uruc-ı İsa yortusunda imparator muhteşem bir alayla ayazma kilisesini ziyaret ederdi. İmparator bazen ata binmiş olduğu halde şehri boydan boya katederek Silvirikapısı'ndan ayazmaya gider, bazen de gemi ile Marmara sahilinde, Mermer Kule'nin yanında, bakıyesi hâlâ mevcud bulunan rıhtıma yanaşır ve oradan ayazmaya kadar olan mesafeyi atla katederdi."
9 Eylül 934 tarihinde sur kapılarına dayanan Bulgarlar kente zarar vermemesine karşılık ayazmayı ve yanındaki binaları bir kez daha tahrip etmişlerdir. Bu tarihten sonra onarılan ayazma 13. yüzyılın başlarına kadar sağlam kalmış, bu tarihten sonra ise İstanbul'un Latinler tarafından istilası sırasında (1204-1261) kentin yağma edilen yapıları arasına girmiştir.
Ayazma bundan sonra bir kez daha onarılmış ve 1422 tarihine dek kullanılmıştır. Bu tarihe kadar sur dışında yerleşimin güvenli olmadığı, tüm yapıların terk edilerek , halkın daha güvenli sur içine taşındığı ise bilinmektedir.

with a coup d'etat, he was replaced by Leon as the Emperor. Thus the miracle mentioned years ago by the divine voice became true. Today, the tableau that explains this event is within the church.
As a sign of gratitude Leon I constructed a holy spring on the location where he found the source.
After the holy spring was constructed was demolished, set to fire and left unattended as a result of natural disasters, invasions, sieges and neglect that occurred in various periods and for this reason, it had to be repaired and renewed many times.
According to historian Procopius, the first renovation took place during the reign of Emperor Iustinianos (527-565). The Emperor who found in the holy spring a cure to a problem of his not only renovated it in 560 with the architectural material left from Aya Sophia but also constructed a small chapel next to it.
According to Grosvenor, the church and the holy water was used by the Emperor and his wife as well as the nobles as a health center.
The second repair took place in 787 by Empress Irene (797-802). The holy spring and the church near it had been destroyed in 705 by the Bulgarian-Slav army that approached as close as the walls; moreover, it was massively damaged by the earthquake that occurred on 26th October 741.
When the repaired holy spring was wrecked anew by another quake, the spring was repaired this time by Emperor Basileios I (867-874) in 869. In addition, Basileios I built a summertime palace near the holy spring and when going to and coming from the palace, he frequently stopped by the holy spring.
Kevork Pamukjian says that Balıklı Holy Spring was a recreation place for Basileos of Macedonia he went to each spring for a rest, writing the following:
"Emperor used to visit the holy spring each Easter. Sometimes on horseback, the Emperor used to cross the city from one end to the other, go to the holy spring through Silivrikapı and sometimes he used to sail aboard along the Marmara coastline and approach the quay, whose ruins still exist, near Mermer Tower and cover the distance from that point to the holy spring on horseback."
Reaching as close as the gates of the walls on 9 September 934, the Bulgarians gave no harm to the city; they destroyed once again, the holy

Balıklı Zoodohos Piyi ya da diğer adıyla Panagia Pege Kilisesinin Allom tarafından yapılan çelik baskı gravürü. Robert Walsh, Constantinople And the Scenery of The Seven Churches of Asia Minor, London, 1839. (Burçak Evren Arşivi)

8 Haziran 1422'de kenti kuşatan II. Murat karargâhını bu bölgede kurmuştur. Fetih günlerinde geçtiği iddia edilen bir söylentiye göre bir adam bu ayazmanın yakınlarında balık kızartırken, biri ona şehrin Türkler tarafından alındığını söyler. Adam ise buna inanmayarak " şu tavada kızaran balıkların canlanarak bu tavadan sıçrayacaklarına ne kadar inanırsam, bu söyledi-

spring and the buildings in its vicinity. The holy spring was repaired after this date and remained in good shape until the beginning of the 13th century. Afterwards, the holy spring remained in good shape until the beginning of the 13th century. After this, during the Latin invasion of Istanbul (1204-1261), it was included in the plundered buildings of the city.

ğinize de o kadar inanırım" diye yanıt verir. Bu söz üzerine kızarmakta olan balıklar canlanarak tavadan sıçrar ve dışarı çıkar. O günden bugüne de, ayazmadaki balıkların sıçradıkları söylenir.

İstanbul Türklerin eline geçtikten sonra ayazma ve yanındaki yapılar uzun bir süre bakımsız kalmıştır. 1727'de Derkos (Terkos) Metropoliti Nikodimos, kendi alanı içinde kalan ayazma,

Later, the holy spring was repaired once again and used until 1422. It is known that the settlement outside the walls was not safe and that the people abandoned all the buildings and moved to safer locations within the walls.

Murad II who besieged the city on 8 June 1422, established his headquarters in this area. According to a rumor claimed to have originated on

Balıklı Zoodohos Pıyı alia Panagia Pege Church print gravure from Allom's design. (R. Walsh Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor. London, 1839.) (From Burçak Evren's archive).

kilise ve şapelin onarılması için III. Ahmed'den izin almış ve sonra da topladığı bağışlarla burayı onarmıştır. 18. yüzyıldan sonra havuzundaki balıklardan dolayı Müslümanlar burayı Balıklı Ayazma olarak isimlendirilmiş ve o günden günümüze dek gerçek adı unutularak bu adla anılmıştır.

Ayazma kentin Osmanlıların eline geçmesinden sonra da bir çok onarım görmüştür. Bu onarımlardan biri de 1793'de III. Selim'in (1789-1807) izniyle olmuştur. 15 Temmuz 1793'de başlayan onarım dört gün içinde tamamlanmıştır. Bu onarım, dönemin ünlü mimarlarından Hacı Komninos Kalfa tarafından 5750 kuruşa yapılmış, bu paranın 1677 kuruşu malzemeye geri kalanı ise amele ve ustalara verilmiştir.

21 Mart 1821'de İstanbul'da çıkan olaylar sırasında ayazma ile kilise de zarar görmüştür. On iki yıl sonra I. Konstantios'un patrikliği zamanında Balıklı'nın tekrar onarımına izin verilmiş bu amaçla ayazmaya yardım toplamak için bir de heyet oluşturulmuştur.

Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nde bu heyetin 26 Temmuz 1833 tarihinde İstanbul Rumlarına hitaben kiliselerde okunmak üzere bir beyanname yayımlandığı yazmaktadır. Samatya'da oturan Karamanlı Rumlar için beyanname Rum harfleriyle Türkçe olarak şöyle yazılmıştır:

"Evloyimeni Hırıstiyanlar...

Bu okuyan patrik Apodiksi'nin mevhumu budur ki şevketli, iyanetli, merhametli padişah-ı alempenah hazretleri Sultan Mahmud efendimiz bize ettiği türlü be türlü inayetlerden maada bu inayeti dahi ihsan eyledi ve Balıklı Ayazması'nın eklisesi yapılmaya nutku hümayun eyledi. Onun için cümlenizin malumu olup Barii teal-la Hazretlerine niyazlar ve dualar idesiz. Allah bir gününü bin eyliye, düşmanlarını kahreyleye. Amin.

Kaldı ki madem ki Balıklı Kilisesi kefş olundu (keşf olundu) ve birkaç günden sonra başlanacak harc-ı külli olacak, cümlenizden ne ki virecek olursanız Fener semtinde naspolunan spitalia (hastane) mütevellilerinden muteber Hacı anesti, Hacı Anna fahri kimselere getirip onlara teslim eyliyesiz ve Balıklı'da götürmeye isteyen kimseler o tarafta naspolunan iki muteber kimselere Hacı Manolakiye ve İplikçe Konstandios'a teslim eyleyesiz, böyle malumunuz olup işbu yardımınızı minval üzere idesiz ve patrik efendimizin duaları üzerinizde olsun."

Kısa sürede toplanan yardımlarla ayazma ve kilise 2 Şubat 1835'de ziyarete açıldı. Ama ne var

the days of the conquest, while a man was frying fish in the vicinity of the holy spring, someone told him that the city had been captured by the Turks. The man did not believe this and replied: "I believe you as much as I believe the argument that these fish being fried in the pan will come back to life and jump up this pan." Upon these remarks, the fish that were being fried came back to life and jumped up and got out of the pan. It is said that the fish of the holy spring have been jumping ever since.

After the Turkish seizure of Istanbul, the holy spring and the structures near it were left unattended for a long time. In 1727, Derkos (Terkos) Metropolitan Nikodimos secured permission from Ahmed III for the repair of the holy spring, church and chapel that fell into his jurisdiction and then repaired this place with the donations he collected. After the 18th century, the Muslims named this "Balıklı Ayazma" (Holy Spring with Fish) because of the fish in the pool and ever since, its true name was forgotten and became known by this name.

Also after its capture by the Ottomans, the Holy Spring was subjected to numerous repairs. One of these repairs took place with the permission of Selim III (1789-1807) in 1793. The repair was made by Hadji Komninos Kalfa, one of the well-kown architects of the time, for 5750 kuruş (piasters). 1677 kuruş of this money went to materials and the rest to the workmen and foremen.

During the incidents that occurred in Istanbul on 21 March 1821, the holy spring and the church were also harmed. Twelve years later, during the period of Patriarch Konstantinos I, permission was given for the repair of "Balıklı" once again and a delegation was designated for collecting donations for this purpose.

In his Istanbul Encyclopedia, Reşat Ekrem Koçu writes that this delegation published on 26 July 1833, a declaration to be read out to Greeks of Istanbul at churches. The declaration was written in Turkish but in Greek alphabet in address to the Greeks residing in Samatya:

"Evloyimeni Christians...

Patriarch Apodiksi reading out this (declaration) wishes to declare that His Majesty, powerful, gracious and merciful Sultan Mahmud has added another act of kindness after many other acts of benevolence of his: He ordered for the repair of Balıklı Holy Spring Church. Please all of you, be informed of this and pray for Him. May God make one day of His one thousand

Panagia Kilisesi bazilikal plan tipinde yapılmıştır. Üç nefli naos, doğusunda orta nef hizasında içte yarım yuvarlak apsis ile sınırlıdır. Batıda yer alan narteks, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Panagia Church was built under a basilica plan type and has dimensions of 33 x 19 meters. It is located in the heart of a courtyard surrounded by high walls. Three-nave naos is limited with a semicircular abscissa inside, aligned with the middle nave to its east. Located to the west, narthex has a rectangular plan in northerly-southerly direction. (Photo by Engin Yıldız)

Kilisede yer alan yazıtların birinde aynen şunlar yazılıdır: Adı Pege (kaynak) olan bu kilise, eskiden neşeliydi, hem büyüktü. Şimdi de yüce devletin ve bilge Patrik Konstantios'un buyruğuyla, yerden fışkıran eski temelleri üzerinde yeniden inşa edilerek, şu gördüğünüz biçime sokuldu, başkanların, inançlı mütevelli heyeti üyelerinin ve bütün soyun işbirliği ile...
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

ki bu kez de 1894'deki depremden büyük zarar gördü.
Ayazmadaki son onarım ise 1955'deki yangından sonra 1960'da yapılmıştır.
Eremya Çelebi Kömürciyan İstanbul Tarihi'nde ayazmayı şöyle anlatır:
"İki tarafımızda Müslüman mezarlıkları vardır.

and perish his foes. Amen.
As the Balıklı Church has been discovered and there will be an overall expenditure on it in a few days time, you may deliver whatever you may donate distinguished personality, namely Hadji Anesti and Haji Anna, members of Board of Directors of spitalia (hospital) designated in

İleride de Balıklı denilen Rum ayazması görülür. Burası daha evvel Panagia adlı bir manastırdı. Ayazmada vukubulan mucizevi şifalar bir çok kimseler tarafından nakledilmektedir. Burası "altın havuz" demek olan Hırisupiyi dahi tesmiye edilir. Yarı ölü bir halde olan bir hasta, bu şifa verici su ile dirilmiştir. Rivayete göre, bu

Fener quarter. Those who will take their donations to Balıklı…Give your donations to two distinguished persons designated there, namely, Hadji Manolakiye and İplikçe Konstandios. Please be informed this manner and make your donations this way. Let the prayers of our Patriarch be upon you."

One of the epitaphs found at the Church reads as follows: "This church called Pege (source) was once cheerful. It was also big. Now, upon the order of the Supreme State and wise patriarch Konstantios, it has been rebuilt upon the old foundation gushing out of the soil and was turned into this shape that you now see, thanks to the faith of their president and the cooperation of members of the board and all the race..." (Photo by Engin Yıldız)

havuzun tavanında, kemere bağlı iki karış büyüklüğünde bir sandık vardı. Buradan bir demir halka ile asılı idi ki bizim zamanımızda, ziyarete gelenlerin çocukları ona ip bağlarlar ve sallanıp oynarlardı. Remille adlı bir Frenk mühendisi, bir gece burada beklemiş ve halka ile sandığı, hiç belli etmeden kaldırmıştır. Kemerde, bugün, altın kimya ile dolu sandığın yeri pencere gibi açıktır. Çocukluğumuzda, burada iri ceviz ağaçları bulunuyordu. Bu ağaçların dipleri kazılarak altın ve gümüş çıkartılmıştır."

P. A. Dethier Boğaziçi ve İstanbul adlı yapıtında Balıklı Ayazması'nı şöyle anlatır:

"Deutera Kapısı'ndan sonra gelen Sely (m)bria (sivil amaçlı) Kapısı'nın bir diğer adı da Peghe (Ayazma)dır; çünkü kapı buradan 15 dakika kadar uzaktaki mucizevi Balıklı Ayazması'na açılır. Görkemli bir saray eskiden bu ayazmadaki mucizelerin tanığı olmuştu, ancak fetihten bu yana bir başka mucize saf kitleleri ayazmaya topluyor. Balıklı Ayazması'nda , insanların hayranlıkla seyrettiği mucizevi balıklar bulunur."

Detier, balıkların canlanmasına ilişkin söylentiyi anlattıktan sonra buna şöyle bir yorum da getirir:

"... İşe bakın ki balıklar o an canlanıp tavadan dışarıya sıçramışlar. Bu balıklar 420 yıldır ayazmada sonsuz bir mucize gibi sıçrayıp oynarlar. Gerçekte durum elbette ki bir başkadır. Osmanlı ordugâhının büyük bölümü Konstantinopolis'in fethi sırasında Marmara'dan Haliç'e uzanan alana yayılmış bulunduğundan burada, efsanenin mal edilebileceği bir Rum papaz (kalojeri) bulunmuş olamaz. Balıklı'da Nisan balığından başka şeyler avlamak isteyenlere, ayazmanın aynı adı taşıyan kilisesindeki eski bir Irene tasvirine iyice bakmasını öneririz. Bu tasvirdeki eski ayazma, saray, sivri kuleleri olan Yedi Kule Sarayı ile birlikte Bizans'ın eski surları görülür. Ayazmayı gezenler , Ianina Paşası Tepedelenli Ali ve ailesinin Sely(m)bria Kapısı önündeki kilise avlusunda yer alan mezarlarına işaret ederler."

Eremya Çelebi Kömürciyan da Ayazma'nın yanında bulunan bir mezarlıktan da söz eder:

"Binlerce millettaşımızın mefdun bulunduğu mezarların arasında ilerleyelim. Mezarlıkta Surp Kevork, Surp Sarkis, Surp Nigoğos ve Surp Asvadzadzin kiliselerine ait ayrı ayrı bölümler vardır ki buralarda her bir kiliseye mensup yerli adamlar gömülmüştür. Bunlardan başka sayısız meçhul garipler de bu mezarlıkta medfundur. Bir çok mezar taşlarının sahipleri meçhuldür; fakat zenginlerin taşları yazı ve alametler sayesinde sahiplerini belirtirler. Burada birçok

Balıklı Ayazması (illüstrasyon 19. yy sonu)

Balikli Holy Spring illustration (End of 19th century)

Thanks to the donations collected in a short time, the holy spring and the church were opened to public visits on 2 February 1835. But this time, it was considerably damaged by the earthquake in 1894.

The latest repair for the holy spring was made in 1969, after the fire in 1955.

In its Istanbul History, Eremya Çelebi Kömürjian describes the holy church as follows:

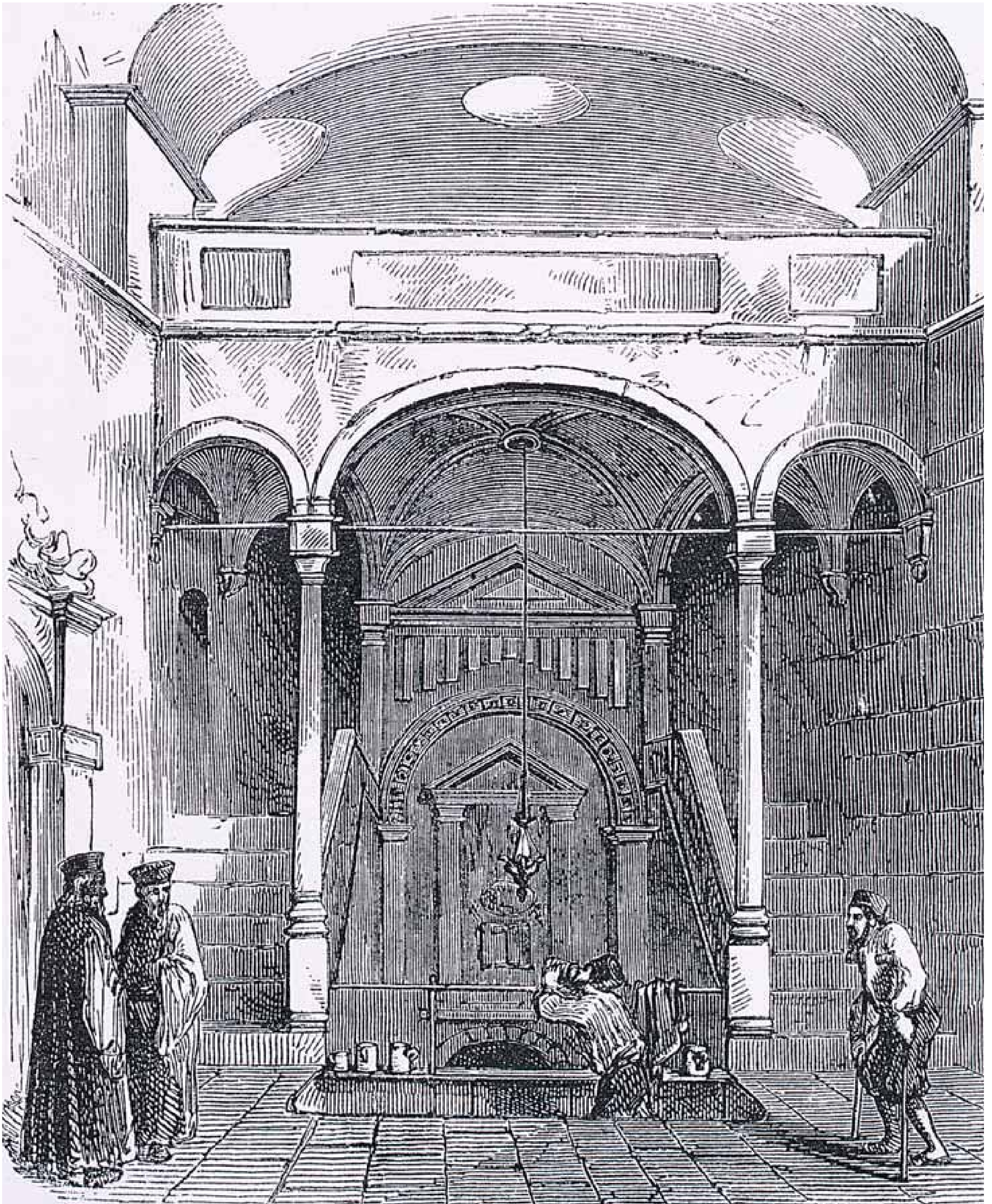
"There are Muslim cemeteries on both sides of us. At a distance is seen the Greek Holy Spring called "Balıklı". The place was formerly a monastery called "Panagia". Miraculous cures that take place at the Holy Spring have been narrated by many people. This place is even named as Hırisupiyi meaning "golden pool". A patient who was half dead returned to life thanks to this healing water. According to a rumor, there was a chest as big as two hand spans tied to a vault, upon the ceiling of this pool. It was hanged with an iron ring from here and during our age, the children of the visitors used to tie ropes to it and swing and play. A European engineer named Remille waited here overnight and removed the ring and the chest without showing it around. On the vault today, the space of the chest filled with synthesized gold is open like a window. During our childhood, there were huge walnut trees here. Bottoms of these trees were dug and gold and silver ores were extracted."

In his work named "Boğaziçi (the Bosphorus) and Istanbul", P. A. Dethier describes the Balıklı Holy Spring as follows:

"Yet another name of Sely (m)bria (of civilian purpose), coming after Deutera Gate is Peghe (Ayazma); because, from here, the gate opens to the miraculous Balıklı Holy Spring that is at a distance of 15-minute walk. A splendid palace had witnessed the miracles at this holy spring in the past; however, ever since the conquest, yet another miracle has been causing naïve masses to the holy spring. There are miraculous fish at Balıklı Holy Spring that the people watch with admiration."

After narrating the rumor relating to the resurrection of the fish, Detier makes the following comment about this:

"... To everyone's amazement, the fish returned to life that moment and jumped out of the pan. For the last 420 years, these fish have been jumping and playing at the holy spring like an endless miracle. Of course, the truth is otherwise. Since the major part of the Ottoman camp was stretched in the area between Marmara and

piskoposlar ile vardapetler ve şehitler medfundur. Bunların hayatlarını anlatan yazılar, mezar taşlarına hakkedilmiştir.
...Mezarlıkta, bazı koca kalfaların mezarları müzeyyen bir haldedir. Fakat, Hazret-i İsa'nın sözüne göre bu adamların cesetleri bu mezarların altında tefessüh etmiştir."
İnciciyan, en eski mezar taşının 1551 tarihini taşıdığını, fakat mezar taşı bulunmayan veya toprağa gömülü bulunan daha eski mezarların da mevcut olduğunu iddia eder.
Ayazmaya atfedilen en büyük mucize Tettalos isminde bir kişiye aittir.
Bu kişi tedavi olmak için Balıklı Ayazması'na giderken Büyükçekmece civarında ağırlaşır ve ölümden kurtulamayacağını anlayınca da yanındakilerden bir istekte bulunur. Ölüsünün ayazmaya götürülmesini ve orada üzerine üç kova su dökülmesini ister. Ve kısa bir süre sonra da ölür. Ölüsü ayazmaya götürülür ve vasiyeti üzerine üç kova su dökülür. Bundan sonra mucize gerçekleşerek ölü olan Tettalos dirilir. Keşiş olarak da yaşamının sonuna kadar ayazmanın yanındaki kilisede kalır. 1833'de ayazmada yapılan bir onarım sırasında bu kişiye ait mezar taşı bulunup kilisenin avlusuna konduğu iddia edilmektedir.
Balıklı Ayazma'sının 1950 yılındaki durumunu Hakkı Göktürk İstanbul Ansiklopedisi'nde şöyle anlatır.
" Ayazmaya 19 basamaklı taş merdivenle inilir. İçi yüksek kemerle örtülüdür. Kapıdan girilince sağda dört ince mermer sütun üzerinde gayet kıymetli bir örtü vardır; önünde dört musluklu, taş işçiliği pek nefis mermer tekne bulunmaktadır. Bu kısmın her iki yanında sekizer mermer basamaklı merdiven olup sağdaki merdiven ve demir parmaklıklı bir kapıdan geçilerek on bir basamaklı ikinci bir taş merdivenle kilisenin kadınlar yerine çıkılır. Ayazmanın asıl zikre değer hususiyeti teknenin, mermer korkuluğunun arkasına rastlayan havuzdur. Havuzun yanına, korkuluğun arkasından dört demir çubuk basamaklı merdivenle inilir. Büyük olan havuz, binanın altında olduğundan üstü kapalı, basık olup bodur sütunlarla bezenmiş ve mermer döşelidir. Havuzun ağzı bir camekan ve tel kafesle örtülmüştür. İçersi elektrikle aydınlatılmıştır. Ayazmanın sol tarafında bulunan mermer ikonostasiyon fevkalade müzeyyendir. Ayazmanın tavan ve duvarları da gayet güzel kalem işleri ile tezyin edilmiştir. Balıklı Ayazması, eskiden panayırı en parlak olan bir ayazma idi."

Golden Horn during the conquest of Constantinople, there cannot be a Greek priest here to whom the legend is ascribed. We advise those who hunt things other than April Fish at Balıklı to look well at the Irene depiction at the church of the holy spring that carries the same name. In this depiction are seen the old walls of Byzantium, as well as the old holy spring, palace and Yedi Kule with its pointed towers. Those visiting the holy Spring point to the tombs of Tepedenli Ali, Pasha of Ianina snd his family members in the church courtyard in front of Sely(m)bria Gate."
On his part, Eremya Celebi Kömürjian also speaks of a cemetery near the Holy Spring:
"Let us proceed in between the tombs in which thousands of our countrymen are captivated. There are separate sections belonging to the churches of Surp Kevork, Surp Sarkis, Surp Nigogos and Surp and in them are buried local men belonging to each church. Apart from them are countless unknown poor people that are captivated in this cemetery. Bearers of many tombstones are unknown; but the stones of the wealthy indicate the bearers with the help of writings and marks. Many bishops and priests and martyrs are captivated here. Writings recollecting their lives have been engraved on the tombstones.
...Tombs of certain master-builders in the cemetery are decorated. But, according to the words of Jesus Christ, the bodies of these men have been decayed under these tombs."
İnjijian claims that the oldest tombstone dates back to the year 1551, but today there exist tombs without stones or buried under earth.
The biggest miracle attributed to the holy spring belongs to a person called Tettalos. While this person was going to the Balıklı Holy Spring to get treatment, his condition got graver in the vicinity of Büyükçekmece and when he saw that he would not escape death he made a wish from the people near him. He wanted his body to be taken to the holy spring and be poured on three buckets of water. And after a short while, he died. His body was taken to the holy spring and three buckets of water were poured on it in line with his will. After this, the miracle became true and dead Tettalos returned to life. He stayed at the church near the holy spring as a monk until the end of his life. It is claimed that during a repair carried out in the holy spring in 1833, a tombstone was found belonging to this person and put in the courtyard of the church.

Panagia Pege Kilisesinin avlusunda yer alan eserler. Kilisenin avlusunda döşeme olarak Karamanlıca mezar taşları kullanılmış. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

The works found in the courtyard of Panagia Pege Church. As a flooring in the courtyard of the church, tombstones with writings in Karamanlı were used. (Photo by Engin Yıldız)

Kilisenin avlusunda yer alan tarihi eserler ve kilisenin içinden bir ayrıntı (Fotoğraflar: Engin Yıldız)

In Istanbul Encyclopedia, Hakkı Göktürk describes the state of Balıklı Holy Spring in 1950 as follows:

"One can go down to the Holy Spring with a stone stair case that has 19 stairs. Its interior is covered with high vaults. Once you enter from the door, to the right, there is a very precious cover on three thin marble columns; in front of this is a four-tap stone basin that has an excellent stone workmanship. On the two sides of this section is a staircase with eight steps on each side; one can pass through the staircase on the right and through a door with iron balusters and go up to the place of the women through a second staircase with eleven stairs. The main noteworthy feature of the holy spring is the pool that coincides with the back of the marble baluster of the basin. One can go down near the pool through the stair case with four iron-bar stairs. As the pool, which is a big one, is underneath of the building; it is covered and pressed down and is decked with stumpy columns and paved by marbles. The opening of the pool is covered with a showcase and wired cage. The interior is lighted with electricity. Marble iconostasis found to the left of the holy spring is exceptionally adorned. Ceiling and walls of the holy spring has been decorated with very nice chisel works. Balıklı Holy Spring was a spring whose fair was once the most colorful of all."

Historical artifacts found within the courtyard of the Church and a detail from the interior of the church. (Photos Engin Yıldız)

Balıklı ya da Panagia Pege Kilisesi

by Burçak Evren

Zeytinburnu'nda Rum Ortodoks Mezarlığı yanında, Balıklı Caddesi ile Seyit Nizam Caddeleri arasında yer almaktadır.

Panagia Pege Kilisesi; Panagia Topkapı, Balıklı Kilisesi ve Zoodohos Peye Kilisesi adlarıyla da bilinmektedir.

Kilisenin tarihi hemen bitişiğindeki Balıklı Ayazması ile koşutluluk gösterir. Kuruluş nedeni de Zoodokhos Peges (Hayat Veren Kaynak) yani Balıklı Ayazması ile aynıdır.

Kilise İmparator Leon (457-474) tarafından yaptırılmış, I. İustinianus (527-565) tarafından da genişletilmiştir. Janin, kilisenin genişletilmesi sırasında Ayasofya'dan arta kalan malzemenin kullanıldığını yazmaktadır. Kilise ve kutsal su İmparator ve eşi Theodora döneminde sağlık merkezi olarak kullanılmıştır.

Kilise de yanındaki ayazma gibi çeşitli dönemlerde yağma, saldırı, deprem ve ihmalkârlık nedeniyle tahrip edilmiş ve çeşitli onarımlar görerek günümüze kadar gelmiştir. Tahrip nedenleri ile onarım tarihleri Balıklı Ayazması ile aynıdır.

Kilisenin gördüğü onarımlardan en önemlileri şunlardır: Sekizinci yüzyılda İmparotoriçe Eirene (797-902), dokuzuncu yüzyılda İmparator I. Basileios (867-886), onuncu yüzyılda İmparator Romanos Lakapenos (920-944).

II. Murad'ın (1421-1444) İstanbul'a gelişinde bu kilisede kaldığı ya da bunun civarında karargah kurduğu iddia edilir. Schneider ise İstanbul'un fethinden sonra kilisenin yıkıldığını yazar. Kilise, 1726-27 yıllarında Terkos Metropoliti tarafından yeniden inşa ettirilir. Fakat bu kilisenin de ömrü pek fazla olmaz. Bundan sonra ise I. Konstantios (1830-1834), ve II. Mahmud döneminde (1808-1839) kilise tekrar temellerinden itibaren yeniden yapılır. Bu kilisedeki son onarım ise 1960 tarihinde gerçekleşmiştir.

Kilisenin onarım ve inşasıyla ilgili üç kitabe

Balıklı yada Panagia Pege Kilisesi'nin iç mekanından bir ayrıntı (Fotoğraf: Engin Yıldız)

BALIKLI OR PANAGIA PEGE CHURCH

It is located between Balıklı Avenue and Seyit Nizam Avenue near Greek Orthodox Cemetery in Zeytinburnu.

It is also known by other names such as Panagia Pege Church; Panagia Topkapı, Balıklı Church and Zoodokhos Peye Church.

Date of the church shows a parallelism with the contiguous Balıklı Holy Spring. Its reason of construction is the same with that of Zoodokhos Peges (Vitalizing Source) or Balıklı Holy Spring.

The Church was constructed by Emperor Leon (457-474) and enlarged by İustinianus I (527-565). Janin writes that materials left behind from Aya Sophia were used during the enlargement of the church. The church and holy water was used as a health center during the era of the Emperor and his wife Theodora

Just like the holy spring next to it, the church was damaged by plundering, attacks, earthquakes and neglect in certain periods and underwent several repairs so far. Reasons of damage and dates of repair are the same with those of Balıklı Holy Spring.

The periods when the most important of all the repairs that the Church underwent are the following: Empress Eirene (797-902) in the eight century, Emperor Basileios (867-886) in the ninth century, Emperor Romanos Lakapenos (920-944) in the tenth century.

It is claimed that upon his arrival in Istanbul. Murad II (1421-1444) stayed at this church or established his HQ in its vicinity. On his part, Schneider says that the church was set fire to after the conquest of Istanbul. The church was re-built between 1726 and 1727 by Terkos Metropolitan. But this church was not long-lived either. And hereafter, the church was re-constructed anew from its foundation during the time of

Balıklı or Panagia Pege.
A detail from the interior spaces of the Church
(Photo by Engin Yıldız).

Balıklı Zoodohos Piyi Kilisesi'nin içi. Allom tarafından yapılan çelik baskı gravür. Robert Walsh, Constantinople And The Scnerey of The Seven Churches of Asia Minor. London, 1839. (Burçak Evren Arşivi)

bulunmaktadır. Bu kitabelerden ilkinde şunlar yazılıdır:

"Adı Pege (kaynak) olan bu kilise, eskiden neşeliydi, hem de büyüktü. Şimdi de yüce devletin ve bilge Patrik Konstantios'un buyruğu ile, yerden fışkıran eski temelleri üzerinde yeniden inşa edilerek, şu gördüğünüz biçime sokuldu, başkanlarının inançlı mütevelli heyeti üyelerinin ve bütün soyun işbirliğiyle. Her birinin adı

Konstantios I (1830-1834) and. Mahmud II (1808-1839. The final repair with this church was realized in 1960.

There are three epitaphs regarding the repair and construction of the church. The first of such epitaphs reads as follows:

"This church called Pege (source) was once cheerful. It was also big. Now, upon the order of the Supreme State and wise patriarch Konstan-

gök defterine yazıldı, seve seve yaptığı katkılar için. Sen de, ey su ile mucize yaratan kraliçem, koru her türlü tehlikeden herkesi, koru şu dillere destan evini de, şu dizeleri yazanı da. Temmuz 1834."

Kilisede yer alan ikinci kitabe ise şöyledir:

" Bu kutsal kilise, ünlü eski kilisenin ortaya çıkartılan kalıntıları üzerinde, Hastane mütevelli heyeti üyeleri sayın Hacıanesti İoannu, Hacıma-

tios, it has been rebuilt upon the old foundation gushing out of the soil and was turned into this shape that you now see, thanks to the faith of their president and the cooperation of members of the board and the entire race. Name of each one has been written on the book of the sky for their wholehearted contributions. And you, my queen that creates miracles with water, protect everyone against all kinds of danger; protect this

The interior of Balıklı Zoodohos Pıyı alia Panagia Pege Church. Steel print gravure made by Allom. Robert Walsh, Constantinople and the Scenery of The Churches of Asia Minor. London, 1839.) (From Burçak Evren's archive).

nolaki Kamara, Konstantinos İoannis İplikçi ve Dimitritionos Harkaroulos'un teşvikleriyle; Hacımanolakis Kamaras, Konstantionos İoannu İplikçi ve Yeorgios Fotiadis ile mimar Nikolaos Pağcıoğlu ve mimar Marki Kalfa'nın gözetiminde Temmuz 1833'te inşa edildi ve açılış 2 Ocak 1835'te yapıldı.
Ve tükenmeyen bağışların kaynağı sen Meryem, senin bu kutsal tapınağına katkı sağlayanları kolla, ört ve koru, onlara tükenmez kaynağından serinlik sağla".
Üçüncü kitabede ise şunlar yazmaktadır:
"Bu kilise merhum Niğdeli Minas K. Maksimaidis'in katkılarıyla 1933'de dekore edilmiştir."
Kilisenin en ilginç yönü ise dış avlusunu süsleyen üzeri yazı ve şekillerle yontulmuş mermer mezar taşlarıdır. Eski Rum mezarlığından sökülerek burada döşeme olarak kullanılan bu mezar taşları üzerindeki yazılar Karamanlıca'dır. Ölenin kimi özellikleriyle ölüm tarihlerini belirten bu mezar taşlarının üzerinde ayrıca ölenin mesleğini simgeleyen çeşitli şekiller de yer almıştır. Reşat Ekrem Koçu, döşeme olarak kullanılan bu mezar taşları üzerindeki kimi kitabeleri, eski tulumbacı destanlarına benzetmiştir.
Kitabenin birinde şunlar yazılmıştır:

Gel gönül ibret al.... serimden
Fark et ölümü asla çıkarma dilinden
Ah o zalim humma düşmedi peşimden
Aniden ayırdı yarenimden eşimden.

Bir diğerinde ise;

Gece gittim ateş taliminin karşısına
Taş kışlada bir fişek vurdu başıma
Yeni girmiştim yirmi beş yaşıma.

KİLİSENİN MİMARİSİ

Bazilikal plan tipinde , 33X19 metre boyutlara sahip kilise yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun merkezinde yer almaktadır. Ayazma kiliseye kuzeybatı köşesinden bitişiktir. Kilisenin batısında teras şeklinde bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın alt bölümünde din büyüklerinin ilginç bir mermer işçiliğine sahip mezarları yer almaktadır.
Kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının iki yüzü kırma çatı ile örtülmüştür. Apsis ise yarım konik bir çatıya sahiptir.
Zafer Karaca İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri adlı kitabında kilisenin tasvirini ayrıntılı bir şekilde yazmıştır:

famous house of yours, as well as the author of these lines. July 1834."
The second epitaph found in the church is as follows:
"This sacred church was built in July 1833 and was opened on 2 January 1835 on the ruins of the famous old church, with the encouragement of Messrs Hadjianesti Ioannu, Hadjimanolaki Kamara, Konstantinos Ioannis İplikçi, and Dimitritionos Harkaroulos, members of the Board of the Hospital and under the supervision of Hadjimanolaki Kamara, Konstantinos Ioannis İplikçi and Georgios Fotiades and architects Nicolaos Bagcioglu and Marki Kalfa. And you (Virgin) Mary, source of inexhaustible forgiveness (donations)..Look after, cover and protect those who have contributed to this sacred temple of yours and provide coolness to them from you inexhaustible source."
The third epitaph reads as follows:
"This church has been decorated with the contributions of deceased Minas Maximaides from Niğde in 1933."
The most interesting aspect of the Church marble tombstones with writings and shapes chiseled on them, decorating the exterior courtyard. Writings on these tombstones removed from the Greek cemetery and used as flooring are in Karaman language. On these tombstones that indicate certain characteristics of the deceased are also certain figures that symbolize the profession of the deceased. Reşat Ekrem Koçu compared certain epitaphs on these tombstones used as flooring to the old pump-sellers.
The following is written on one of the epitaphs:

Come on my heart, draw a lesson from …my head
Be aware of death and never stop mentioning it
Oh, that tyrannical fever has not left me alone
It has separated me from my friend and wife all of a sudden.

Yet another one has the following remarks:

I went to the front of the shooting training
A cartridge hit me on the head at the stone barracks
I just became twenty five.

ARCHITECTURE OF THE CHURCH

The church that has a basilica plan type and dimensions of 33 x 19 meters is located in the heart of a courtyard surrounded by high walls. The holy spring is adjoined to the church from its northwestern corner. There is an opening to the west of the church in the form of a terrace.

Kilisenin avlusunda yer alan mermer çeşme (Fotoğraf: Engin Yıldız)

One of the marble works in the courtyard of the Church. (Photo by Engin Yıldız).

Yapılışından günümüze dek çeşitli nedenlerle (yangınlar, deprem ve yağmalarla) yıkılan kilise birçok onarım görmüştür. Bu onarımlar nedeniyle günümüze kadar gelen orijinal kısımları ise yok denecek denli azdır.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

Starting from its construction and up to today, the Church that was damaged for various reasons (fires, earthquakes and plundering) underwent numerous repairs so far. Owing to these repairs, its original parts that have survived so far is very few.
(Photo by Engin Yıldız).

"Dıştan sıvasız olan yapı, açık renkte düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Pencereler ve dıştaki girişlerin lento ve söveleri taştır. Yapıya saçak altında iki düz silme arasında dışbükey silme dolanır. Kuzey, güney ve doğu cephelerde, alt hizada bir düz silme vardır. Silmelerin malzemesi taştır. Kilisenin avlusunda zemine döşenmiş olan mermer mezar taşları, kazıma tekniğinde, Karamanlıca yazıtlıdır.

....üç nefli naos, doğusunda orta nef hizasında içte yarım yuvarlak apsis ile sınırlanır. Batıda yer alan narteks, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.

Naosta nef ayırımı altışar sütunlu sıralar ile sağlanmıştır. Doğuda ilk sütunlar hizasında beliren bema, yarım nefler ve orta neften bir basamak yüksektir. Batıda narteks üzerindeki galeri, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Galeriye çıkış, dışta yapıya kuzeybatısında bitişik taş merdivenle sağlanmıştır.

Naosta neflere sütunlar yuvarlak kemerlerle bağlanır. Doğu, batı, kuzey ve güney duvarlarda , sütun ve kemerler hizasında yarım yuvarlak pilasterler görülmektedir. Sütunlar yüksekliğindeki pilasterler, yarım başlıklara oturan yuvarlak kör kemerlerle bağlanır. Naosun narteksten ayrıldığı duvarda, girişe yanlarda simetrik farklı biçimdeki üçer pilaster, galeriye kadar yükselir.

Naosta sütunları bağlıyan kemerler, doğuda duvardaki pilaster başlıklarına, batıda ise taşıyıcılar hizasında galeri korkuluğundaki birer bodur sütuna oturduktan sonra, yükselen bir kemerle duvardaki pilaster başlıklarına oturur. Sütunlar, kübik altlıklar üzerinde ve sitilize edilmiş Dor tipi başlıklardır. Sütun gövdeleri porfir taklidi boyanmış, başlıklar kartonpiyer tekniğinde yapılmıştır.

Silivrikapı'daki Panagia Kilisesi'nin örtü sistemi ahşap üzerine alçı kaplamadır. Orta nef ve yan neflerin örtüsü beşik tonozdur. Orta nefin tonozu, sütunlar hizasındaki takviye kemerleri ile dilimlenmiştir. Tonozun doğudan üçüncü ve beşinci sütunlar arasında kalan bölümü , ters yöndeki bir başka tonoz ile çapraz tonoza dönüştürülmüştür. Apsisin örtüsü içte yarım kubbedir. Narteksin örtüsü, doğu ve batısındaki duvar payelerine oturan takviye kemerleri ile beş bölüm olarak dilimlenmiştir. Her bölümün örtüsü haç tonozdur.

Kilisenin naosa açılan dört girişinden üçü batıda nartekste, biri kuzeyde yer alır. Batıdaki girişlerin biri eksende, ikisi yanlarda nefler hizasında ve simetriktir. Kuzeydeki giriş ise eksenden

Kilisenin Ana mekanından görünüş (Fotoğraf: Engin Yıldız)

A view from the main space of the Church (Photo by Engin Yıldız).

In the lower part of this opening are the tombs of the clergy that have an interesting marble workmanship.

The church has a rectangular plan in the east-west direction. The two sides of the building are covered with a curb roof.

In his book entitled, "Greek Churches in Istanbul Dating to the Ottoman Period", Zafer Karaca makes the description of the church in a detailed manner:

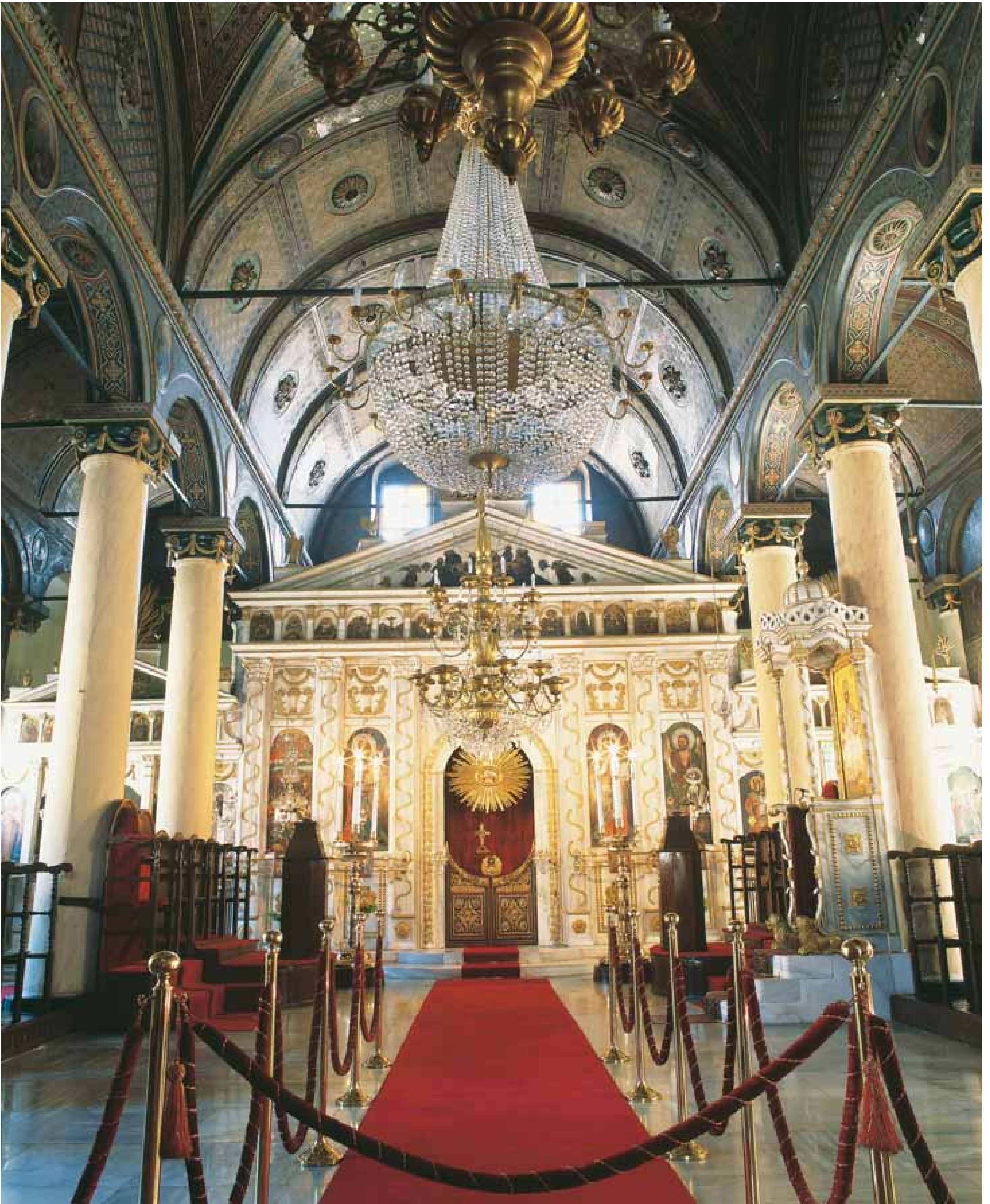
"Its exterior not plastered, the building was constructed with light-color smooth ashlars (cut-stones). Lintels and fixed frames of windows and intakes (entrances) outside are stone. Two plain moldings go round the building under the eaves. To the northerly, southerly and easterly fronts is a plain molding at the lower alignment. The material of the moldings is stone. Marble tombstones paved on the floor in the courtyard of the church have writings in the Karaman language written with the engraving technique.

"…three-nave naos is limited with a semicircular abscissa inside, aligned with the middle nave to its east. Located to the west, narthex has rectangular plan in northerly-southerly direction.

Nave dissociation in the naos has been realized in six-column lines. Bema that appears in the alignment of first columns in the east is one step higher than half naves and middle nave. Gallery on the narthex in the west has a rectangular plan in the northerly-southerly direction. Ascension to the gallery has been provided through the stone staircase adjoined externally to the construction to the north-west.

Columns are joined to naves in the naos with round vaults. On the eastern, western, northern and southern walls, semicircular plasters are seen in the alignment of columns and vaults. Plasters that are of the same height with the columns are joined to round blind arches placed upon the semi-flanges. On the wall where naos is dissociated from the narthex, each three plasters of different shapes symmetrical to the entrance on the sideways rise up to the gallery.

After the vaults (arches) that join the columns on the naos are placed upon the plaster flanges on the wall in the east and upon each of the short columns on the gallery balustrades in the alignment of the supporters in the west, they are placed upon the plaster chords on the wall with an elevated vault. Columns are Doric-type flanges upon cubic footings and are stylized. Column frames are painted with false porphy-

batıya yakındır. Eş boyutlu olan girişler, basık kemerli dikdörgen açıklıklardır. Kuzeyde üstte galeriye açılan dikdörtgen bir giriş vardır.
Nartekse açılan üç giriş kuzey, güney ve batıda eksende, bir giriş ise batıda kuzeye yakındır. Narteksin girişleri, yuvarlak kemerli dikdörgen açıklıklardır.
Yapının kuzey ve güneyinde yer alan karşılıklı beşer pencere, aynı hizada, eş aralıklı , eş boyutludur. Pencereler, basık kemerli dikdörtgen açıklıklardır. Kuzeybatıdaki galeri girişinin karşısında güneyde bir dikdörtgen pencere bulunur.
Yapının doğu ve batısında, üstte orta nef hizasında karşılıklı üç pencere yer alır. Biri eksende ve büyük, ikisi yanlarda simetrik olan pencereler, basık kemerli dikdörgen açıklıklardır. Doğuda bunlarla aynı hizada , yan neflere bakan küçük birer pencere ve apsiste eksende bir pencere vardır. Batıda daha alt seviyede galeriye bakan beş dikdörgen pencere aynı hizada, eş aralıklı, eş boyutludur. Nartekse açılan girişe yanlarda simetrik ikişer pencere ile naosa açılan girişe simetrik birer pencere, basık kemerli dikdörtgen açıklıklardır.
Naosta yan neflerin doğusunda, apsise yanlarda simetrik birer niş, aynı hizada ve eş büyüklüktedir. Apsisin güney yanında bemanın kuzeyinde birer küçük niş vardır. Nişler yuvarlak kemerlidir.
Silivrikapı'daki Panagia Kilisesi'nde, naosun doğusunda üç nefi kapsayan mermer ikonostasis, sütun biçimi pilasterlerle dilimlenmiş ve üstte üçgen alınlıklardır.
Kabartma ve çökertme tekniğinde geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli ikonostasiste, alttaki büyük çerçevelerde soldan sırayla Hagia Theodora, Hagios Demetrios,Hagios Nikolaos, Hagios Basileios, Zoodokhos Pege, Meryem ve Çocuk İsa, İsa, İoannes Prodromos, Hagios Konstantinos, ve Helene, Hagios Elephterios, Meryem ve Çocuk İsa, Mikhael ve Gabriel tasvirleri, üstte küçük ikonalarda, İncil"den bayram sahneleri ve üçgen alınlıkta Son Akşam Yemeği tasviri yer almaktadır. Genellikle 1834 tarihini taşıyan bu ikonalardan Hagios Basileios ikonası, kabartma tekniğinde gümüştür.
Naosta, kuzeydeki taşıyıcı sıranın doğudan beşinci sütununa oturan mermer ambon ve güneydeki sıranın üçüncü sütunu önündeki mermer despot koltuğu, kabartma ve çökertme tekniğinde bitkisel ve geometrik motiflerle bezelidir. Ambon yüzlerinde incil yazarları, kemer yayları arasındaki madalyonlarda havariler, duvarlarda tevrat konulu tasvirler vardır. Naosta; örtü

ry and flanges are made with the papier mache technique. Cover (roof) system of Panagia Church at Silivrikapı is gypsum plaster coating upon wood. Cover of the middle nave and side naves is cylindrical shaped vaulting. Vaulting of the middle vault is sliced with reinforcing arches in the alignment of columns. That section of the vault between the third and fifth columns in the east was turned into cross vault with another vault in the opposite side. Cover of the abscissa is half-dome inside. Cover of the narthex is sliced as five sections with supportive vaults sitting on the wall planks to its east and west. Three of the four entrances of the church opening up to the naos are located in the narthex to the west and one to the north. One of the entrances in the west is on the axis and two are on the sides, in the alignment of naves and are symmetrical. Entrance in the north is close to the west, from the axis. Entrances that are equilateral are oblate arched, rectangular openings. There exists an entrance in upper north that opens up to the gallery.
Three entrances opening up to the narthex are on the axis to the north, south and west and one entrance on the west is close to the north. Entrances of the narthex are round-arched rectangular openings.
Five windows to the north and south of the construction facing each other are on the same alignment, equidistant and equilateral. Windows are oblate arched, rectangular openings. In the south, in front of the entrance of the gallery to northwest is a rectangular window.
To the east and west of the building, there are three windows facing each other, on the alignment of the upper middle nave. Windows, one of which is on the axis and big and the other two of which are on the sideways and symmetrical, are oblate-arched rectangular openings. To the east, on the same alignment with these is a window each facing side naves and a window on the axis at abscissa. Five rectangular windows facing the gallery on the lower level to the west are on the same alignment, equidistant and equilateral. Two symmetrical windows on the sideways on the entrance opening to narthex and one symmetrical window on the entrance opening to naos are oblate-arched rectangular openings.
A symmetrical niche to the sideways of abscissa to the east of the side naves at naos is on the same alignment and equilateral (with the reciprocal niche). To the southern sideway of abscissa and to the north of bema is a small niche (with

kemerler, duvarlar ve galeri korkuluğu boyama tekniğinde geometrik motiflerle kaplanmıştır. Kilisedeki tasvirlerin malzemesi yağlıboyadır. Pencerelerde renkli cam kullanılmıştır."

KAYNAKÇA:
C. Esad ARSEVEN, Eski İstanbul (Abidat ve Mebanisi) İstanbul, 1989.
S. BENAY, Le Monastere de la Source Constantinople, Echos d''Orient.
Semavi EYİCE, İstanbul Petit Guide, İstanbul 1955.
Reşat Ekrem KOÇU, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:4, İstanbul, 1960.
P.A. DETHIER, Boğaziçi ve İstanbul (19. Yüzyılın Sonu), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.
Zafer KARACA, İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
Enis KARAKAYA, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:2, s:24. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, İstanbul, 1994.
P.Ğ. İNCİCYAN, 18. Asırda İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1976.
Kevork PAMUKCİYAN, İstanbul Yazıları, Aras Yayıncılık, İstanbul 2002.
Kevork PAMUKCİYAN, Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar. Aras Yayıncılık, İstanbul 2002.
Resimaltı:
Balıklı Ayazması. Allom'un deseninden çelik baskı gravür. (R. Walsh Constantinople and the
Scenerey Churches of Asia Minor. 1838.) Burçak Evren arşivi.

the reciprocal one). Niches are round-arched.
Marble iconostasis covering three naves to the east of the naos at Panagia Church at Silivrikapı is sliced with column-shaped plasters and are triangular pediments at the top.
Iconostasis embellished with geometrical and plant motifs with techniques of relief and precipitation depicts, from left to the right in big frames at the bottom: Hagia Theodora, Hagios Demetrios, Hagios Nikolaos, Hagios Basileios, Zoodokhos Pege, Virgin Mary and Child Jesus, Jesus Christ, Ioannes Prodromos, Hagios Konstantinos, and the descriptions of Helene, Hagios Elephterios, Virgin Mary, Child Jesus, Michael and Gabriel, festivity scenes from the "Bible" in the upper small icons called, Last Supper. Of these icons that date back to 1834, Hagios Basileos is silver produced with the relief technique.
On the naos, the marble ambo that sits on the fifth column of the supporting row and the marble despot armchair in front of the third column of the row to the south are embellished with geometrical and plant motifs with techniques of relief and precipitation. On the facets of the ambo are depictions of the authors of Bible, disciples on the medallions on violin bows and depictions on the walls about Torah. On the naos cover vaults, walls and gallery balustrade are covered with geometrical motives with a painting technique. The material of depictions at the church is oil color. Color glass was used in the windows."

BIBLIOGRAPHY:
C. Esad ARSEVEN, Old İstanbul (Abidat ve Mebanisi) İstanbul, 1989.
S. BENAY, Le Monastere de la Source Constantinople, Echos d''Orient.
Semavi EYİCE, İstanbul Petit Guide, İstanbul 1955.
Reşat Ekrem KOÇU, İstanbul Encyclopedia, Vol:4, İstanbul, 1960.
P.A. DETHIER, Bosphorus and İstanbul (End of the 19th Century), Eren Publications, İstanbul, 1993.
Zafer KARACA, Greek Churches in Istanbul Dating Back to the Ottoman Period, Yapı Kredi Publications, İstanbul, 1995.
Enis KARAKAYA,Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present, Vol:2, p:24. Common Work of the Ministry of Culture and Histroy Foundation, İstanbul, 1994.
P.Ğ. İNJIJIAN, Istanbul in 18th Century,Publications of Istanbul Institute of the Association on the Conquest of Istanbul, İstanbul, 1976.
Kevork PAMUKJIAN, İstanbul Articles, Aras Publicaitons, İstanbul 2002.
Kevork PAMUKJIAN, Times, Spaces, People. Aras Publications, İstanbul 2002.
Resimaltı:
Balıklı Holy Spring.Steel print gravure from Allom's design. (R. Walsh Constantinople and the
Scenerey Churches of Asia Minor. 1838.) from Burçak Evren's archive.

3. BÖLÜM
PART

Osmanlı Dönemi

OTTOMAN PERIOD

OSMANLI ZAMANINDA ZEYTİNBURNU

by Erol Özvar

Geçmişi Bizans dönemine kadar inen Zeytinburnu, muhitinde barındırdığı çiftlikler bağlar, camiler, tekkeler ve sonraları bir sanayi kompleksi içinde yer alan fabrikalarıyla, Cumhuriyet döneminde olduğu gibi, Osmanlılar zamanında da bu ülke için tarihî bir önem taşımıştır.
Zeytinburnu'nun bugünkü sınırları dikkate alındığında, bu sınırlar, Osmanlılar zamanında Edirnekapı'dan başlayıp Topkapı, Silivrikapı, Belgradkapı ve Yedikule'yi içine alan kapı hatlarından (sur dışından), Edirne'ye yapılan askerî yolculuklarının başlangıcı olan Davutpaşa sahrasına ve oradan İncirli köyü ve Makriköy (Bakırköy) ile çevrelenen bir alana işaret eder.

YERLEŞİM

Osmanlılar zamanında bugünkü Zeytinburnu sınırları dahilinde ilk yerleşim alanının Kazlıçeşme civarında olduğu anlaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethetmesinden sonra ilk yaptığı icraatlardan biri, İstanbul'u pek çok açıdan dünyanın cazibe merkezi haline getirecek ve ona yeni bir görünüm kazandıracak olan imar faaliyetleri ve bunun bir uzantısı olarak şehirde o zamana kadar gelişmemiş ya da bilinmemiş muhtelif meslek, zenaat ve esnaflık türlerini ve ustalarını İstanbul'a çekmek olmuştur.
Bu amaca matuf olarak Fatih, İstanbul'u fethettikten ve Yedikule Hisarı'nı inşa ettirdikten sonra, bugünkü Zeytinburnu'ndaki dericiler sektörünün de habercisi sayılabilecek tabakhaneler kurdurtmuştur. Bu tabakhanelerin civarında bir de ayrıca Fatih tarafından cami inşa ettirilmiştir. Bu yapılaşma ile birlikte Osmanlılarca Zeytinburnu'nda ilk yerleşim de başlatılmıştır (Atilla Aksel, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: II, s. 557, İstanbul: Tarih Vakfı-Kültür Bakanlığı, 1994.).
Öte yandan, İstanbul'un fethini müteakip, Kaz-

1582 şenliklerine katılan derici esnafını betimleyen bir minyatür. (Burçak Evren Arşivi)

Zeytinburnu At The Time Of Ottomans

Dating back to the Byzantine period, Zeytinburnu, with its farms, vineyards, mosques, lodges, and then its factories located in an industrial zone, has had a historical importance for this nation during the Republican Period and this holds true for the time of Ottomans too.

When the present boundaries of Zeytinburnu are considered, these boundaries at the time of Ottomans point to an area from the wall lines (from the exterior of the walls) starting in Edirnekapı and encompassing Topkapı, Silivrikapı, Belgradkapı and Yedikule to Davutpasha wide plain which is the starting point for the military journeys to Edirne, and from there an area surrounded by İncirli village and Makriköy (Bakırköy).

SETTLEMENT

It is understood that, at the time of Ottomans the first settling area within present Zeytinburnu's boundaries was in the vicinity of Kazlicesme. One of the first things Sultan Mehmed the Conqueror (Mehmed II) did after his conquest of Istanbul was public works that would render Istanbul a magnet in many aspects and earn it a new outlook and, as an extension of this, to attract to Istanbul various occupation, craft and shop keeping types and masters that had not been developed or not known that far.

To this end, after conquering Istanbul and constructed Yedikule Fort, Sultan Mehmed II caused the formation of tanneries that was the precursor of the leather trade sector of present Zeytinburnu. Mehmed II also caused the construction of a mosque in the vicinity of these tanneries. Together with this reconstruction, the first settlement was launched in Zeytinburnu. (Atilla Aksel, Istanbul Encyclopedia from Yesterday to Today, Vol: II, p. 557, Istanbul: His-

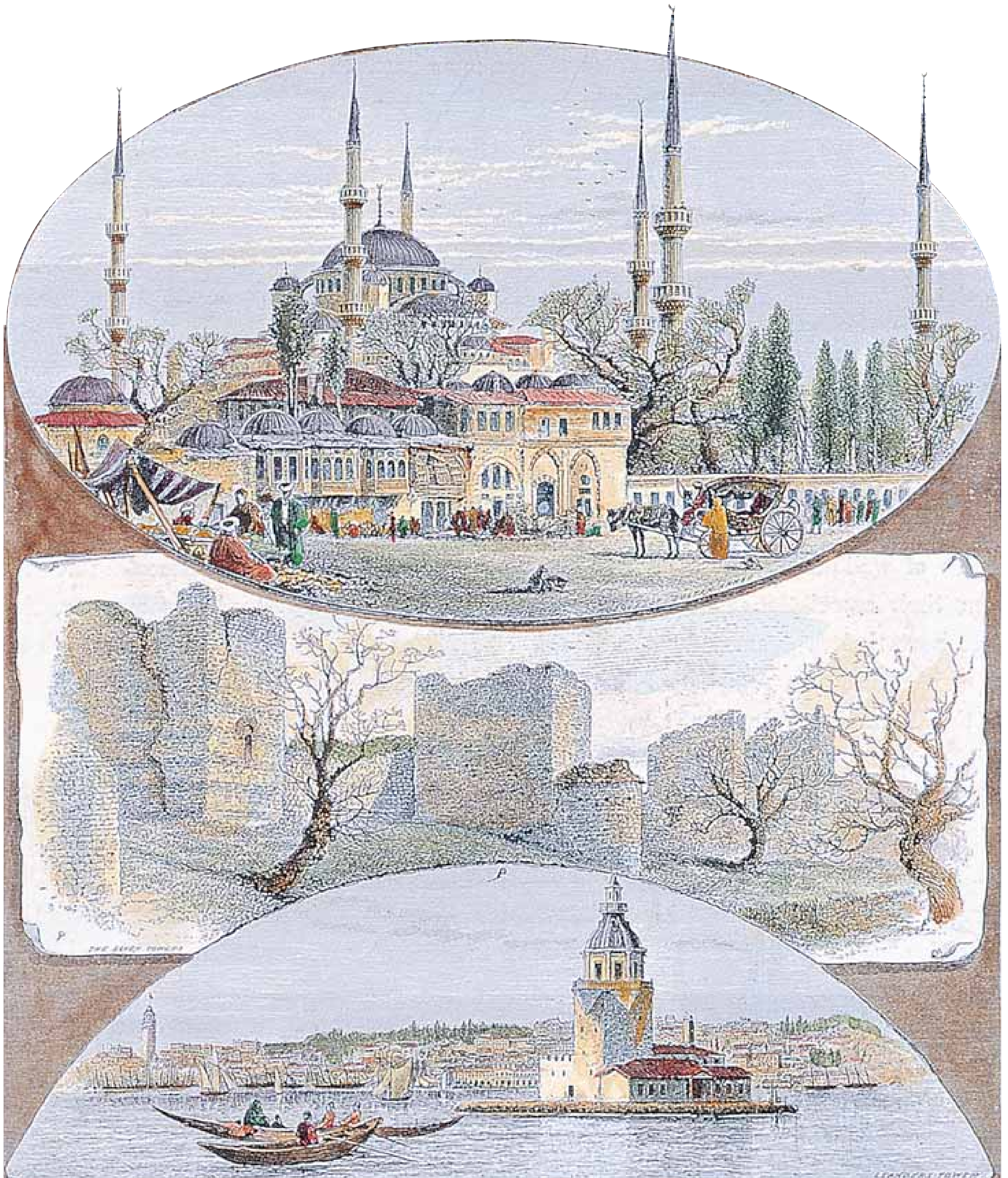
A miniature depicting the 1582 festivities of the leather tradesmen. (From Burçak Evren's archive).

lıçeşme ve Zeytinburnu'ndaki diğer alanlarda mevcudiyetine şahit olunan türbe ve tekkeler de bu semtteki yerleşmelerin anılan döneme kadar indiğine delil teşkil etmektedir.
XVII. yüzyılın büyük gezgini Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Kazlıçeşme'deki yerleşim ile ilgi enteresan bilgi vermektedir. Evliya Çelebi, fetihten sonra buranın mamur bir semt haline geldiğini, yukarıda sözü edilen Kazlıçeşme Camii'nin dışında yedi mescide, bir hana, bir hamama, yedi sebile, üç tekkeye, çeşitli kârhanelere ve evli ailelerden çok tabakhanelerde çalışan bekarların kaldığı mahallere tesadüf ettiğini dile getirir (Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Cilt: I, s. 391.)
Bununla birlikte, fethi takip eden dönemlerde Zeytinburnu, daimî ve yoğun bir yerleşim sürecine özellikle II. Abdülhamid zamanında konu olmuştur. Bu padişah zamanında Zeytinburnu'nun İstanbul'da yapılması planlanan en önemli iki sanayi kompleksinden birinin yeri olarak tayin edilmesiyle birlikte, semt, hem imparatorluk hem de İstanbul için mühim bir yer işgal etmeye başlamıştır. İstanbul'un en büyük iki sanayi kompleksinden birinin Zeytinburnu'nda kurulması ve bunun yanında modern diyebileceğimiz deri fabrikalarının tesis edilmesi, Zeytinburnu'nun bir yerleşim alanı olarak cazibesini arttırmıştır. Semtte ciddî sayılabilecek nüfus birikiminin başlangıcı da böylelikle gerçekleşmiştir. Bu tarih XIX. yüzyılın sonlarıdır. Sanayi kompleksi içinde yer alan baruthane, tüfekhane, fişekhane ve diğerlerinin yanında o tarihlerde inşa edilen askerî hastane ile birlikte, özellikle Kazlıçeşme ve bugünkü Yenidoğan mahallesi civarlarında yerleşim yoğunlaşmıştır. Bunları Sümer, Yeşiltepe ve diğerleri izlemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı Devleti, İstanbul'da İtilâf Devletleri askerlerinin işgalini tecrübe etmiş; bu tecrübeden menfî olarak Zeytinburnu da payını almıştır. Bu civarda müslüman ahali düşman işgal askerlerinin türlü türlü bahanelerle eziyet ve tecavüzlerine maruz kalmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.EUM.AYŞ, Dosya no: 11, Gömlek no: 90.).
XIX. yüzyılın sonlarına kadar Zeytinburnu'nun uzun sayılabilecek bir süre kalabalık bir nüfus akınına konu olmamasının bir sebebi de, semtin içinde bulunan ya da içinden geçen meşhur bahçeleri, çiftlikleri, bağları ve çayırları ile birlikte muhafaza edilmesindendir. Fetihten sonra uzun süre, Zeytinburnu'ndaki bu tür yerlerde bağcılık ve bahçecilik yapan nüfus olagelmişse de bun-

tory Foundation-Ministry of Culture, 1994).
On the other hand, in the aftermath of the conquest of Istanbul, mausoleums and lodges the presence of which is witnessed in other areas in Kazlicesme and Zeytinburnu constitute evidence to the fact that the settlement in this quarter go down to the said period.
Evliya Celebi, the great traveler of the 17th century, gives interesting information about the settlement in at Kazlicesme in his book, 'the Book of Travels'. Evliya Celebi indicates that, after the conquest this place became a developed quarter and that, apart from the Kazlicesme Mosque mentioned above, he came across with seven small mosques, one inn, one bath, seven public fountains, three lodges, various workplaces and localities inhabited more by the bachelors working at tanneries than by married people. (Evliya Celebi, Seyahatnâme, Cilt: I, s. 391 (Book of Travels, Vol. I, p. 391).)
Nevertheless, in the periods following the conquest, Zeytinburnu became a site for a constant and dense settlement process particularly during the period of Sultan Abdulhamid II. At the time of this Sultan, upon the designation of Zeytinburnu as the site for one of the two most important industrial complexes in Istanbul, the quarter began to occupy a space both for the empire and Istanbul. The establishment of one of the two most important industrial complexes in Istanbul in Zeytinburnu, as well as the installation of leather factories that may be described as modern, increased the attraction of Istanbul as a settling area. That's how the beginning of a population accumulation that may be described as serious took place. This date is the end of the 19th century. With the factories of gunpowder, weaponry, cartridges etc within the industrial complex, as well as the military hospital then built, settlement became intensified particularly at Kazlicesme and the vicinity of today's Yenidogan quarter. This was followed by Sümer, Yesiltepe and others. Defeated during WWI, the Ottoman State experienced the occupation of Istanbul by Allies and Zeytinburnu was also affected negatively by this experience. In this area, the Muslim inhabitants were subjected to oppression and aggression of the enemy occupation troops on various occasions. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, DH. EUM. AYŞ File No. 11, Cover no. 90).
One reason for the fact that Zeytinburnu had not had a dense population influx for a period of time that can be regarded long until the end

Haliç, Sultanahmet Camii, Yedikule ve Kızkulesi'ni gösteren bir İstanbul çizimi. (Celal Yıldırım arşivi)

A drawing of Istanbul showing the Golden Horn (Haliç), Sultanahmet Mosque, Yedikule and Kızkule (From Celal Yıldırım's archive)

At Meydanı'ndaki şenliklerde derici esnafının geçişi.(Celal Yıldırım Arşivi)

ların sayıları mahdut kalmıştır. Bunun sebebi, büyük ölçüde, şahıslara ait çiftliklerin yanında, anılan yerlerin –aşağıda ayrıntılandırılacak bir konu olan- vakıf arazisi içerisinde uzunca bir müddet tutulmasındandır.

BAĞ, BAHÇE VE ÇİFTLİKLER

Bugün Zeytinburnu sınırları içinde olup yerle-

of 19th century is that famous orchards, gardens, farms, vineyards and meadows that were found in the quarter or that passed through the quarter had been preserved. Even though after the conquest, there always were population sectors that practiced viniculture and horticulture at such places located in Zeytinburnu, their numbers remained limited. The reason for this

şim alanı olarak hizmet gören arazinin büyük bir kısmı, Osmanlı döneminde vakıf arazisi statüsünde idi. Osmanlı dönemine ait İstanbul ahkâm defteri incelendiğinde, XVIII. yüzyılda bu toprakların Sultan Bayezid-i Veli'nin kendi adına inşa edilen cami ve imarethaneler için kurduğu vakfa ait olduğu görülmektedir. Aslına bakılırsa, anılan bu vakıf, batıya doğru sur dı-

is that the said places were kept to a great extent on the Evkaf property for a long time -a topic that can be detailed below-.

VINEYARDS, ORHARDS/GARDENS AND FARMS

Major section of the territory that is today within the boundaries of Zeytinburnu and that

A parade of the leather tradesmen at the festivities held at At Meydanı (From Celal Yıldırım's Archive)

20. yy başlarında İstanbul'da satılan kartpostallarda yer alan Kazlıçesme (Emre Güven Arşivi)

şında bulunan pek büyük bir araziyi, neredeyse Edirne'ye varacak ölçüdeki bir bölgeyi içine alıyordu (Örnek olarak bakınız: İstanbul Ahkâm Defterleri, İstanbul Tarım Tarihi 2, sayfa 20, 22, 23, 25, 51,58, İstanbul: İstanbul Araştırmalar Merkezi, 1998.).

XIX. yüzyılın sonlarına kadar bu arazilerin bir kısmının anılan vakıf statüsü devam etmiş, daha

serves as a settling area, was under the status of Evkaf property during the Ottoman period. When the Istanbul Book of Judgments of the Ottoman Period is examined, it can be seen that these territories belonged to the Foundation created by Sultan Bayezid-i Veli in 18th century for the mosques and alms houses built in his name. As a matter of fact, the said foundation covered

sonra ise emlâk-ı hümayûna katılmış yani, padişah mülkü haline gelecek bir statü kazanmıştır. Ne var ki bu statü dahilindeyken bile bir kısmı özel şahıslarca satılmaya çalışılmıştır. Söz gelişi, Kazlıçeşme'den Bakırköy'e kadar uzanan bir bölgede yer alan ve birazdan aşağıda anlatılacak olan meşhur İskender Çelebi Bahçesi, emlâk-ı hümayûna dahil olmasına rağmen Osman Ağa

many big territories outside the walls towards the west, i.e. an area that virtually reached as far as Edirne. (As an example please look up into: Istanbul Book of Judgments, Agricultural History of Istanbul 2, pp 20, 22, 23, 25, 51, 58, İstanbul: Center of Istanbul Studies, 1998.).
Until the end of the 19th century, Evkaf status of part of these territories was maintained and

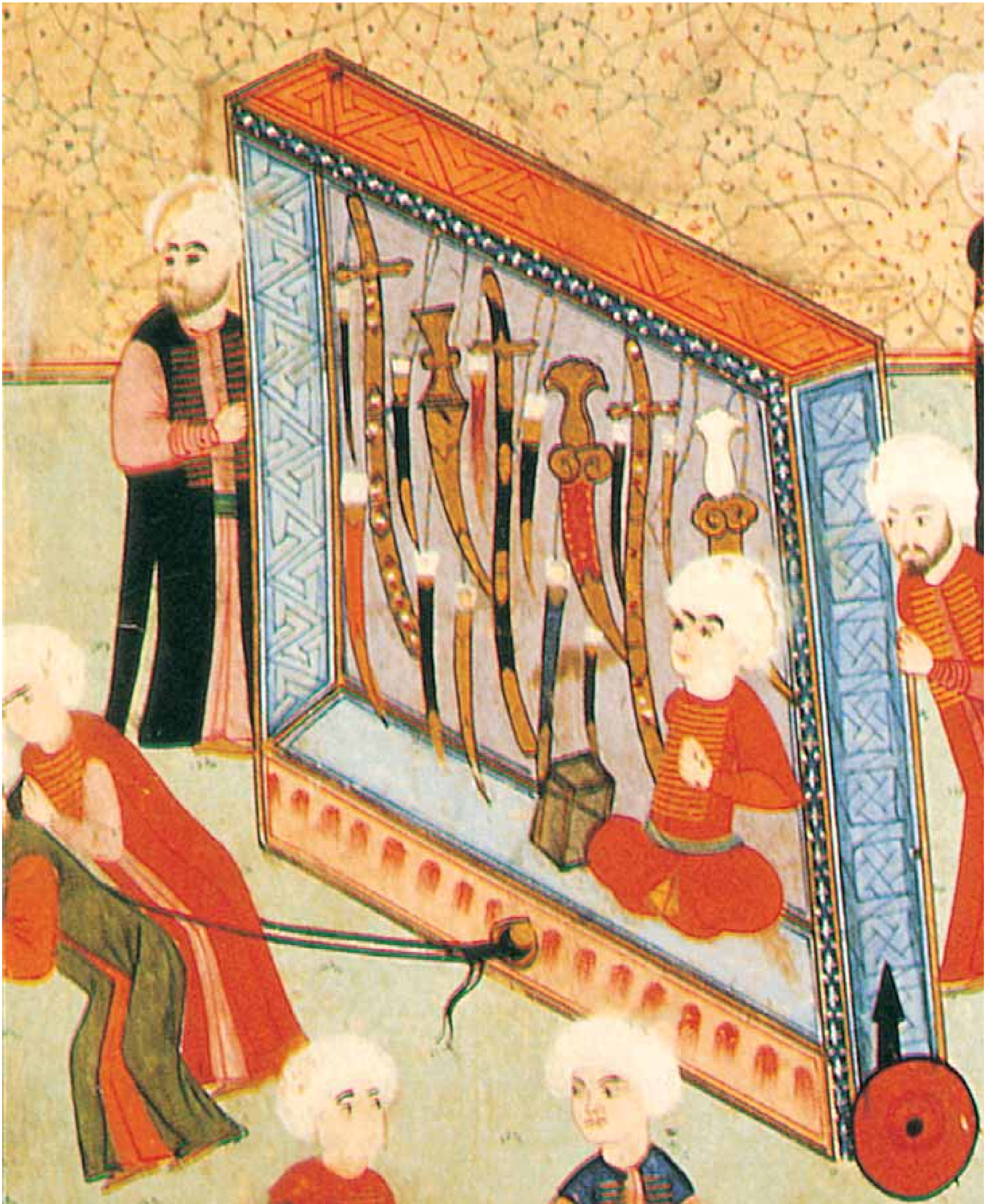
Kazlıçeşme, as seen in the postcards sold in Istanbul at the beginning of the 20th sentury. (From Emre Güven's Archive)

isimli bir şahsın seleflerince satılmıştı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.MTV, Dosya no:271, Gömlek no:135.).
Zeytinburnu dahilinde hem bir mesire yeri olan hem de bağcılık ve bahçelik yapılan en eski yerlerden biri, Kanunî Sultan Süleyman devrinde defterdarlık vazifesinde bulunmuş olan İskender Çelebi'nin kendi adıyla anılan bahçesidir.
Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, bu bahçe Kazlıçeşme ile Bakırköy arasında deniz kıyısında olup görülmeye değer bir yerdi. İskender Çelebi bahçesi, sıradan bir bahçe veya bağ olmanın ötesinde içinde yer alan köşk ve müştemilatıyla seçkin insanların uğrak yeriydi (Eremya Çelebi Kömürciyan, İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul), s. 191-2, İstanbul: Eren yay., II. Baskı, 1988.) Bu bahçe, XX. yüzyılın başlarında eski şöhretini kaybetmişti.
Öte yandan Silivrikapı ile Çırpıcı arasında eski İstanbul halkının bir mesire yeri olarak da faydalandığı bağlar mevcuttu. Bu bağların bir kısmının adlarının günümüzde de varlığını koruduğuna şahit olunur. Bunlar arasında, özellikle Tepe bağı, Çukur bağı, Cevizli bağı, Dutlu bağı ve Kazıklı bağı anmak gerekir (Şinasi Akbatu, "Çırpıcı", R. E. Koçu İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: VIII, İstanbul: Koçu yay., 1966.). Bu bağlar, yakın zamanlara kadar bünyelerinde yetiştirilen bağ ürünleriyle İstanbul halkına hizmet verirlerdi.
Bağ ve bahçelerin yanı sıra, mevcudiyetine XVIII. ve XIX. yüzyılda rastladığımız çiftlikler de dönemin Zeytinburnu'nu karakterize eden unsurlar arasında yer alıyordu. Arşiv belgelerinde adına rastlanılan Rıfat Paşa ve Valide Sultan çiftliklerini özellikle anmak gerekir.
Bugünkü Zeytinburnu sahili ile Veliefendi arasında yer alan Valide Çiftliği üzerinde, Sultan V. Mehmed (Reşad) zamanında, 1910 yılında, bir kürek hapishanesi kurulması bile tasarlanmış, fakat, daha sonra bu hapishane için İzmit'in daha münasip olmasına karar verilerek Zeytinburnu'nda anılan çiftlik dahilinde istimlâkine karar verilen arsadan vazgeçilmişti (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV. Dosya no:138, Gömlek no:19; DH.MB.HPS. Gömlek: 38, Dosya: 21).
Bunların dışında özel şahısların ellerinde olan başka çiftliklere de Osmanlı arşivinde tesadüf olunmaktadır. Söz gelişi 1851 yılında Harbiye nazırı müteveffa Ali Necip Paşa ile hanımı Rukiye Hanım'ın Zeytinburnu'nda ve Silivrikapı'da mutasarrıf oldukları çiftliklerini anmak mümkündür. Buralarda özellikle bağ ürünlerinin ye-

afterwards, it was transferred to the property of sultanate, i.e. it gained the status of Sultan's ownership. However, even though the property had this status, it began to be sold by the private persons. For instance, the famous İskender Celebi Orchard (Garden) that is located in an area stretching from Kazlicesme to Bakırköy was sold by the successors of a person named Osman Aga, even though it was the property of sultanate. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, Y.MTV, File No. 271, Cover no. 135).).
One Of the oldest places within Zeytinburnu that is both a recreation spot and where vinery and horticulture are practiced, is the orchard of İskender Celebi (the orchard carries this name) who served as the Head of the Financial Department of the province during the era of Sultan Suleiman the Magnificent.
According to information given by Evliya Celebi, this orchard was located on the coastline between Kazlicesme and Bakırköy and was worth seeing. Apart from being an ordinary orchard or vineyard, İskender Celebi's orchard was, with its summerhouse and premises, a stopover place for distinguished persons. (Eremya Celebi Kömürciyan, History of Istanbul (Istanbul in 17th century), pp.. 191-2, İstanbul: Eren publ., 2nd Edition, 1988.) This orchard lost its former fame at the beginning of the 20th century.
Furthermore were vineyards between Silivrikapı and Cirpici that the inhabitants of old Istanbul used as a recreation spot. One witnesses that the names of some of these vineyards are still kept today. Among these, one should cite the following in particular: Tepe Vineyard, Cukur Vineyard, Cevizli Vineyard, Dutlu Vineyard and Kazıklı Vineyard. (Şinasi Akbatu, "Cirpici", R. E. Koçu İstanbul Encyclopedia, Vol: VIII, İstanbul: Koçu publ.., 1966.). Until recently, these vineyards they have rendered services to the inhabitants of Istanbul with their produces.
Besides vineyards and orchards, farms were among the factors, the presence of which we come across in the 18th and 19th centuries, which characterized Zeytinburnu. One should especially cite Rıfat Pasha and Valide Sultan Farms the names of which are traced in the archive documents.
Moreover, in 1910, at the time of Sultan V. Mehmed (Reshad), the construction of a floating prison on Valide Farm located between Zeytinburnu shore and Veli Efendi was planned but then it was decided that Izmit would be a more suitable location for such a prison and the build-

Surname minyatürlerinin büyük bir çoğunluğu İstanbul esnafının geçitleriyle ilgilidir. Çeşitli gösteriler yapan esnaf, ürünlerini genellikle tekerlekli arabalar üzerine yerleştirdikleri dükkanlar içinde sergileyerek veya dükkanlarında sanatlarını icra ederek geçmişlerdir. Surname'de debbağ esnafından övgü ile söz edilmekte, boyalı derilerin limoni, turunci, asumani, kırmızı, gülguni gibi değişik renkleri sayılmakta ve seyreden herkesin şaşkınlık ve hayranlık içinde kaldığı vurgulanmaktadır.
(Burçak Evren Arşivi)

A great majority of Surname miniatures is about the parades of the tradesmen of Istanbul. Making various demonstrations, the tradesmen paraded by way of displaying their products in the shops they placed on wheel-coaches or executing their art at their shops. Tanners are praised in Surname and the colors of leather are listed as: lemon-color, orange, sky-blue, red and rose-like and it is emphasized that everyone who watched them were taken by amazement and admiration.
(From Burçak Evren's archive)

Osmanlı tarihinin en uzun ve masraflı düğünü 1582 yılında Sultan II. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünneti için yapılmıştır. 52 gün ve gece süren bu muhteşem düğünün hazırlıkları bir yıl önce başlamıştır. Bu düğün, Surname adlı eserin yazılıp resimlenmesine neden olmuştur. Bu eseri Nakkaş Osman'ın başkanlığında çalışan sekiz ayrı sanatçı oluşturmuştur. Surname'nin büyük bir kısmı Osmanlı esnafının geçişi ile ilgilidir. Bu esnafın içinde dericiler de bulunmaktadır. (Burçak Evren Arşivi)

The longest and the most costly wedding party of the Ottoman history was held in 1582 for the circumcision ceremony of Prince Mehmed, son off Sultan Murad II. Lasting for 52 days and nights, the preparations of the magnificent wedding party had started one year before. This wedding party has been a cause for the writing and depicting of the work called Surname. This work was created by eight separate artists who worked under the Miniaturist/Painter Osman. The major part of Surname is about the parade of the Ottoman tradesmen, including the leather traders. (From Burçak Evren's archive)

tiştirildiği anlaşılmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.NZD. Dosya no: 33, Gömlek no: 32).

ÇIRPICI VE VELİEFENDİ ÇAYIRLARI

Çırpıcı ve Veliefendi çayırları, içindeki korularla Osmanlılar döneminde İstanbul halkı için bir gezinti ve mesire yeri olmanın yanında askerî ve iktisadî açıdan da önemli işlevler görmüş yerlerdendi. Bu işlevler arasında özellikle Avrupa'ya karşı açılan seferlerde, geliş ve gidişlerde, askerlerin ordugâhlarını kurmak amacıyla Çırpıcı çayırını kullandıklarının altını çizmek gerekir. Avrupa'ya sefer yapan her padişahın uğrak yeri olan çırpıcı çayırı, içinden geçen dereyle de başka hizmetler görmüş bir bölgeydi. Suyu bol olduğundan Çırpıcı deresi üzerinde daha Genç Osman döneminde Osmanlı ordusunun rahat geçebilmesi için köprüler kurulmuştur. Bunların en meşhuru ve büyüğü, Eski Topkapı yolu üzerindeki Genç Osman köprüsüdür. Bu köprünün dışında iki köprüden daha bahsetmek gerekir. Bunlardan biri Mevlevihane köprüsü, diğeri ise, Silivrikapı köprüsüdür (İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, Cilt: III, s. 1480, İstanbul: Tercüman Kültür Yay., 1983.). Bugün bu son ikisinden pek iz kalmamıştır.

Veliefendi ve Çırpıcı çayırları, Sultan Beyazıd-ı Veli Vakfına aitti. Bu husus, 1808 tarihinde II. Mahmud tarafından bir hatt-ı hümayunla başka vakıfların ya da özel şahısların müdahalelerine karşı beyan ediliyordu (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HAT, Dosya no: 281, Gömlek no: 16723.).

Aynı yüzyılın sonları doğru, 1890'larda ise, Çırpıcı ve Veliefendi çayırları Sultan Bezayıd-ı Veli Vakfı içinde değil, emlâk-ı hümayûn yani, padişah emlâki içinde görünüyordu (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.MTV, Dosya no: 77, Gömlek no: 67).

XIX. yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul ve çevresinde vakıf arazileri üzerinde ciddî çekişmeler yaşanıyordu. Bir yandan göç olgusu, diğer yandan nüfuzlu çevrelerin toprak elde etme mücadelesi, vakıf arazileri üzerinde menfî tesirler icra ediyordu. Bu menfî tesirlerden Çırpıcı ve Veliefendi çayırları da payını almıştı. Çayırda ve çevresinde ev ve barakalar inşa etmek isteyen kimseler resmî makamlarla karşı karşıya kalıyordu. Mesela Çırpıcı deresinden istifade eden basmacı esnafı, buraların konumundan faydalanmak için daha 1798 tarihlerinde izinsiz, usulsüz ve ruhsatsız yapılar inşa etmeye kalkışmıştı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HAT, Dosya: 256, Gömlek

ing site within the said farm in Zeytinburnu, the expropriation was decided on, was given up. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, MV, File No. 138, Cover no. 19, DH.MB. HPS. Cover: 38, File No. 21.).

Apart from all this, one can also come across with other farms in the possession of private persons in the Ottoman archives. For instance, it is possible to refer to the farms situated in Zeytinburnu and Silivrikapı that were in the possession of the deceased Minister of War Ali Necip Pasha and his wife Rukiye Hanım in 1851. It is seen that produces of vineyards were grown in these places. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, A.MKT.NZD. File no: 33, Cover no: 32).

CIRPICI AND VELIEFENDI MEADOWS

With woods in them, Cirpici and Veliefendi meadows were only the recreation and excursion points for the residents of Istanbul during the Ottoman period but also places that performed important military and economic functions. Among these functions, one has to point to their use of Cirpici meadow for their campaigns launched against Europe and goings to and comings from Europe, and for the establishment by soldiers of their military camps. Cirpici meadow that was the stopover place for each Sultan launching a campaign against Europe was an area that gave other services with the stream passing through it. Because it had abundant water, bridges had been constructed over the stream ever since the era of Sultan Genc Osman so that the Ottoman army could pass over it easily. The best known and the biggest of these is Genc Osman Bridge on the Old Topkapı Road. One should mention two more bridges in addition to this one: One of these is Mevlevihane Bridge and the other one is Silivrikapı Bridge. (Istanbul Culture and Art Encyclopedia, Vol: III, p. 1480, Istanbul: Tercüman Kültür Publ., 1983.). Today not much is left behind of these two.

Veliefendi and Cirpici meadows belonged to Sultan Beyazıd-ı Veli Foundation. This matter was proclaimed by Sultan Mahmud II under an imperial decree in 1808 against the intervention of other foundations or private persons. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, DECREE. File no: 281, Cover no: 16723).

Towards the end of the same century, i.e. in 1890s, Cirpici and Veliefendi meadows were not seen within Sultan Bezayıd-ı Veli Founda-

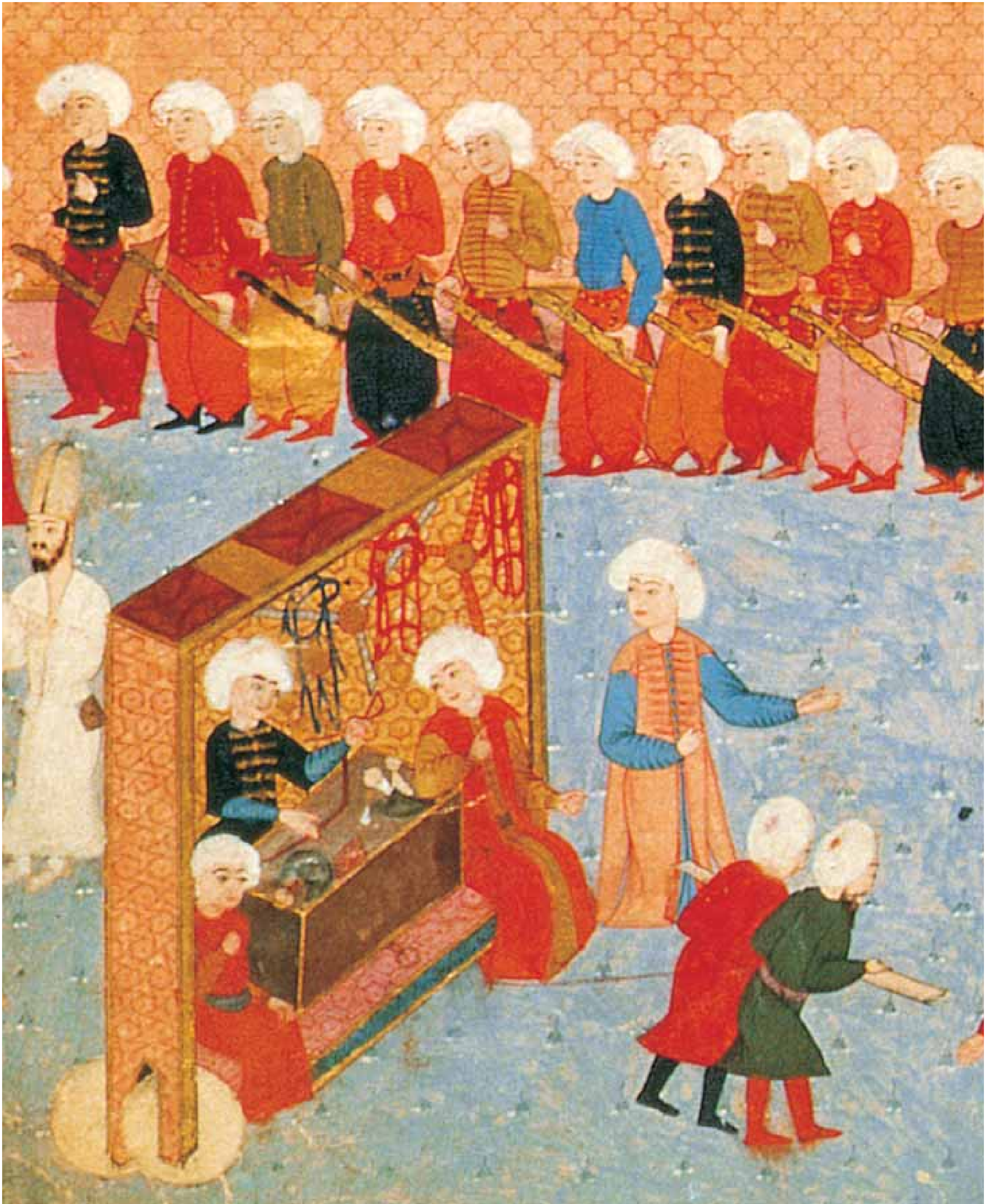

no: 14719)
Bir başka örnek de, basmacı esnafının usulsüz bina yapma faaliyetlerinin dışında Veliefendi çayırında kısmen göz ardı edilmeleri nedeniyle barınmak amacıyla bir kısım insanlarca da barakaların yapıldığı söz konusu olmuştu (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.EUM.AYŞ, Dosya no: 16, Gömlek no: 78). Bu tür faaliyetlere karşı devlet mücadele etmekten geri kalmamıştı.
Önceleri Sultan Beyazıd-ı Veli Vakfı, XIX. yüzyılın sonlarında ise emlâk-ı hümayûn içinde kalan çayırlar, geçtiğimiz yüzyılın başlarından itibaren yavaş yavaş özel şahıslarca bir yerleşim alanı olarak kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde, çayırların Osmanlı zamanından pek az bir kısmı varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.
XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Çırpıcı çayırı, sadece Zeytinburnu'ndaki değil, aynı zamanda, civar semtlerde ikamet eden kimseler için de bir mesire yeri olarak işlev görüyordu. İstanbul halkı, Hıdrellez günleri Çırpıcı çayırına gelir ve buralarda kır eğlenceleri düzenlerlerdi. Bu eğlenceler öylesi renkli idi ki "Çırpıcı Alemleri" "Kağıthane Alemleri"ni aratmazdı. Kimi tarihî kaynaklar, İstanbul'da Mayıs ve Haziran ayları içinde zencilerin Çırpıcı çayırında biraraya gelerek adına "Arap Düğünü" dedikleri kendilerine mahsus bir eğlence tertiplediklerini bildirmektedir (İstanbul Kültür Ansiklopedisi, Cilt: 3, İstanbul: Tercüman yay., s. 1480, 1983.).
Ne var ki anlaşıldığı kadarıyla bir mesire yeri olarak Çırpıcı çayırı, sadece aileler için bir gezinti ve eğlence yeri olmak dışında kimileri için işret alemlerinin yapıldığı bir mekân olarak da kullanılmak istenirdi. Fakat, bu hususta ciddî güvenlik tertibatı alınmıştı. Söz gelişi, alenen işret ettikleri tespit olunan Yedikule'de mukim arabacı ve hamamcı Celalettin ile zevcesi Kevser'in, İslâm'a mugayir hareketlerde bulunmaları sebebiyle Divan-ı Harb-i Örfi tarafından üç sene müddetle sürülmeleri kararlaştırılmıştı. Hatta, 1893 tarihinde Padişah emlâkı arasında görülen Çırpıcı ve Veliefendi çayırlarında hem güvenlik mülahazasıyla hem usulsüz yapılaşmaya karşı bir bölük süvari askerin bulundurulması düşünülmüştü (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.MTV, Dosya no: 77, Gömlek no: 67).
Çırpıcı ve Veliefendi, İstanbul halkına sadece bir mesire yeri olarak hizmet vermiyordu. Aynı zamanda içinden geçen derelerden de esnaf faydalanıyordu.
Basmacı ve dokumacı esnafı yazma, tülbent, çuha, keçe ve halı gibi ürünleri boyadıktan sonra

Surname minyatürlerinde esnaf alaylarının geçişinden bir ayrıntı. (Burçak Evren Arşivi)

A detail from the parades of the tradesmen on Surname Miniatures. (From Burçak Evren's archive)

tion but as the property of sultanate, i.e. Sultan's property. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, Y.MTV, File no: 77, Cover no: 67).
Towards the end of the 19th century, serious quarrels were taking place on the Evkaf territories located in Istanbul and its immediate neighborhood. Migration on one hand and the struggle of the prestigious circles to obtain land on the other had negative impacts upon the Evkaf territories. Cirpici and Veliefendi Meadows had their own share from these negative impacts. Persons who sought to construct houses and barracks at the meadows had to confront with the authorities. For instance, printed-cloth manufacturers/sellers who benefited from the Cirpici Stream had attempted, way back in 1798, to make constructions without a permit or license and inappropriately. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, DECREE, File no: 256, Cover no: 14719)
In yet another example, apart from the attempts by the printed-cloth traders to make inappropriate constructions, a number of people had made barracks in Veliefendi Meadow for accommodating themselves and they were partly ignored. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, DH. EUM. AYŞ, File no: 16, Cover no: 78) Firstly, the meadows within Sultan Beyazıd-ı Veli Foundaiton and then, within the property of sultanate as of 19th century began to be used gradually as a settling area by private person ever since the beginning of the past century. Today, a very small number of the meadows from the Ottoman period have managed to perpetuate their existence.
At the end of the 19th and beginning of the 20th centuries, Cirpici meadow performed its function as a recreation spot not only for the residents of Zeytinburnu but also for the people living in neighborhood. On Hıdrellez Days (Traditional Spring Festivities), inhabitants of Istanbul used to come to Cirpici Meadow where they held countryside entertainments. Such entertainments were so colorful that "Cirpici Junkets" did not lag behind the "Kagıthane Junkets". Certain historical sources report that, in the months of May and June in Istanbul, the Negroes came together in Cirpici Meadow where they held an entertainment peculiar to them called "Arab Wedding". (Istanbul Culture Encyclopedia, Vol: 3, Istanbul: Tercuman Publ., p. 1480, 1983.).
However, as can be seen, as a recreation spot,

Çırpıcı deresinde çırpmak suretiyle mamul mal haline getirirdi. Buraya, Çırpıcı adının bu esnafın yaptığı işten dolayı verildiği söylenir (Faik Yaltırık, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 2, s. 507, İstanbul: Tarih Vakfı-Kültür Bakanlığı, 1994.). 1798 senesinde ödedikleri vergi karşılığında –günümüzün Zeytinburnu ve Merter'deki tekstil sektörünün habercisi olan- basmacı esnafı, imal ettikleri yazmaları, bu derelerde yıkarlar ve kuruturlardı. Buralar o kadar avantajlı yerler idi ki bu esnaftan bazı kimseler kendilerine çayır civarında tahsis edilen arazilere, izinsiz, ruhsatsız ve usulsüz binalar ya da tesisler kurmaya ile çalışmışlardı. Ne var ki bu tür meşru olmayan işlere karşı gereken işlemler, söz gelişi yıkımlar, yapılırdı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HAT, Dosya no: 256, Gömlek no: 14719).

Çırpıcı çayırının bir de İstanbul halkının su ihtiyacı kapasitesi oranında karşıladığından bahsetmek gerekir. Bu özelliğinden, Osmanlılar zamanından önce Bizanslar tarafından dahi faydalanıldığı rivayet edilir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiki olan Almanlar tarafından, savaş sırasında, bir çok artezyen kuyusu açılmıştır. Bu kuyular, uzun müddet İstanbul'un, kapasitesi oranında, su ihtiyacını karşılamış, ancak zamanla bakımsızlık ve ilgisizlikten içleri taş toprakla dolmuş ve kurumuştur.

KAZLIÇEŞME İSKELESİ

Erken dönem tarihî kaynaklarda Kazlıçeşme iskelesinden bahis yoktur. Geç dönem arşiv vesikalarında ise, Kazlıçeşme sahilinde bir iskeleden bahsedilmektedir. Bu iskelenin kuruluşu da büyük bir ihtimalle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir tarihe rastlar. Yine büyük bir ihtimalle bu iskelenin kuruluşu, Zeytinburnu sahilinde anılan yüzyılın ikinci yarısında kurulmaya başlayan sanayi tesislerinin, İstanbul'daki ve diğer şehirlerdeki tesislerle olan irtibatını deniz yoluyla temin etmek amacına dönüktü. Nitekim, son döneme ait ilgili arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, Zeytinburnu'ndaki fabrikalara gönderilecek olan malzemeler ya da bu fabrikalardan diğer bölgelere ulaştırılacak olan malzemeler için bu iskele kullanılmıştı. Demiryolunun yanında denizyolunun da kullanılıyor olması, buraların bir gelişme trendi içine girdiğine işaret eder. Öte yandan İstanbul içi deniz ulaşımı bu dönemde sadece boğaziçi ile mahdut değildi. Dersaadet'ten, yani sur içinden Yeşilköy'e vapur seferleri düzenli olarak yapılıyordu. Zeytinburnu'daki çeşitli sınaî, as-

19.yy'ın ortalarında bir kır kahvesi. (Burçak Evren Arşivi)

Cirpici Meadow was not a place for an excursion and entertainment spot merely for the families. Some people intended to use it as a place for drinking junkets too. But serious security measures were taken against this. To illustrate, it was found out that the coacher and public bath keeper Celalettin and his wife Kevser, residents of Yedikule, were publicly engaged in a drinking bout and the Martial Law Court sent them into exile for e term of three years, on grounds of behaving in violation of Islam. Moreover, there was an intention in 1893 to station a squadron of cavalry soldiers on Cirpici and Veliefendi meadows, considered as the Sultan's Property, for security considerations and as a measure against inappropriate constructions. (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office,Y.MTV, File no: 77, Cover no: 67).

Cirpici and Veliefendi had not been serving the people of Istanbul only as a recreation spot. At the same time, craftsmen and shop-keepers had been taking advantage of the streams passing through them.

After dying the products such as muslin, broadcloth, felt and carpets, printed-cloth and textile tradesmen turned them into manufactured form by rinsing them in Cirpici Stream. It is said that the stream was so named (Cirpici means the one that rinses) because of this work made by the tradesmen. (Faik Yaltırık Istanbul Encyclopedia from Yesterday to Today, Vol: 2, p. 507, İstanbul: History Foundation –Ministry of Culture, 1994). In return of the taxes they paid in 1798, the printed-cloth traders—precursors of the present textile sector in Zeytinburnu and Merter— washed and dried in the stream the printed-cloth they manufactured. These places were so advantageous that some of these tradesmen attempted to make illegal installations, lacking permits or licenses, on the territories allocated to them in the vicinity of the meadows. But necessary proceedings, such as demolishing operations, were carried out against these illegal acts (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, DECREE, File no: 256, Cover No. 14719).

One should also mention that Cirpici meadow has met the water needs of the inhabitants of Istanbul in proportion of its capacity. It is rumored that this source had been exploited by the Byzantines, before the Ottoman period. In their capacity as the ally of the Ottoman state during WWI, the Germans opened many artesian wells. For a long time, these wells met the

A coffee-shop on the countryside in mid-19th century. (From Burçak Evren's archive)

Surlar, 19. yüzyılın sonları. Surlar dönemin tüm fotoğrafçılarına ilgi kaynağı olmuş, daha sonra bu fotoğraflar kartpostal haline getirilip satışa sunulmuştur. (Celal Yıldırım arşivi)

kerî tesislerin varlığından ötürü de resmî makamlarca Dersaadet limanından kalkan vapurların Yeşilköy'e giderken Kazlıçeşme İskelesi'ne de uğramaları uygun görülmüştü. Bu iskele Zeytinburnu'ndaki silah fabrikasının önlerinde yer alıyordu (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ZB, Dosya no: 69,Gömlek no: 95).

water need of Istanbul in proportion of its capacity but due to the ongoing neglect and disinterest, they were filled with earth and stones in time.

KAZLICESME QUAY

There is no mention about the Kazlicesme Quay in historical sources of early periods. However,

OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK MODERN SANAYİ KOMPLEKSLERİNDEN BİRİ OLARAK ZEYTİNBURNU FABRİKA-İ HÜMAYUNU

İstanbul'da sur dışında kurulan ilk semtlerden biri olan Zeytinburnu, bünyesinde Osmanlı döneminde, 19. yüzyılın ortalarında kurulan Basma Fabrikası, Demir Fabrikası, Deri Fabrikaları,

in late-period archive sources there is a reference to a quay on the Kazlicesme shore. The construction of this quay most probably coincides with a date after the second half of the 19th century. Again most probably, the construction of this quay was aimed at providing the communication, by way of the sea, of the industrial installations that began to be established in the

Walls at the end of the 19th century...Wall had been the center of attention for all the photographers of the period and then these photos were turned into postcards and put to sale.
(From Celal Yıldırım's archive)

Kente odun taşıyan deve kervanları (20. yy'ın başında yayınlanan bir kartpostal) (Burçak Evren Arşivi)

Askerî Hastanesi, Baruthanesi, Tüfekhanesi, Fişekhanesi ve benzeri tesisleriyle anılan yüzyıldan bugüne dek hem Osmanlı Devleti hem Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayileşme hareketinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Bilindiği gibi, Türkiye'nin modern sanayileşme çabaları, Tanzimat dönemiyle birlikte başlar. Bu dönemdeki sanayileşme politikalarını yönlendi-

second half of the said century on the Zeytinburnu shore, with the installations in Istanbul and other cities. As a matter of fact, as can be seen in the archive documents of the latest period, this quay was used for the materials to be transported to the factories in Zeytinburnu or for the materials to be transported from these factories to other areas. Use of the sea way, be-

ren ve uygulayan kesimin öncelikli ve ağırlıklı olarak devlet-kamu kesimi olduğunu, diğer bir deyişle, sanayi yatırımlarının büyük bir bölümünün devlet eliyle gerçekleştirildiğini ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmının sanayie, kurulan fabrikalara aktarıldığını ifade etmek gerekir (Ahmet Kal'a, "Osmanlı Devleti'nin Sanayileşme Çabaları", II. Abdülhamid ve Dönemi Sem-

sides the railway, points to the fact that these places had entered into a trend of development. On the other hand, during that period, the intra-Istanbul sea transport was not confined to the Bosphorus. There were regular steamer (boat) journeys from Dersaadet, i.e. from inside the walls to Yesilköy. Because of the presence of various industrial and military installations in

Camel caravans carrying wood the urban areas. (A postcard printed in the beginning of the 20th century.) (From Burçak Evren's archive)

pozyum Bildirileri, 2 Mayıs 1992, İstanbul.). Deyim yerindeyse devletçiliğin ağır bastığı ve 1860'lı yıllara kadar uzanan bu dönemde devletin, eskiden olduğu gibi ihtiyaç duyduğu malları üretmek amacıyla fabrika kurma veya mevcutları ıslah ve genişletme yoluna gittiği görülür (Rifat Önsoy, Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası, s.47, İstanbul: Türkiye İş Bankası yay., 1988.). 1860'lı yıllardan sonra başlatılabilecek ikinci bir dönemde ise, birinci hedefin yanı sıra esnaf ve sanatkârların kalkındırılması hedeflenmiştir.
II. Mahmud'la başlayan sanayileşme hareketi içinde, kurulması planlanan ve gerçekleşen en iddialı iki sanayi tesisinden biri Zeytinburnu diğeri Bakırköy sanayi kompleksidir.
Bu fabrikalar kompleksinin getirtilecek yabancı mühendisleri ve işçileri, fabrikaya bağlı olarak kurulan sanayi mektebiyle Osmanlı sanayileşmesinin bir tür odağı olması amaçlanmıştır.
Zeytinburnu Fabrika-i Hümayûn adı verilen demir fabrikası tesisleri, Ohannes Dadyan'ın nezaretinde 1843 yılında kurulmaya başlanmıştır. Bu fabrikanın yönetimi, kuruluşu sırasında Tophane-i Amire'ye bırakılarak Hazine-i Hassa'ya borçlandırılmış ve bu borcunu gerçekleştireceği kârlarla ödenmesi kararlaştırılmıştır (Tevfik Güran, "Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları", s. 236, 150. yılında Tanzimat'tan Ayrıbasım, Ankara:TTK, 1992).
Yeni kurulan bu fabrikanın makinaları, Avrupa'dan getirtilmiş, yardımcı birçok malzeme de ondan üç yıl önce Baruthane'de kurulmuş olan dökümhanede yapılmıştır. Zeytinburnu kompleksi, içinde rokethane, baruthane, fişekhane, güllehane, çelikhane, haddehane, bakırhane, demirhane ve eğehane barındırıyordu.
1847 yılında Avrupa'ya giden Ohannes Dadyan Efendi getirdiği yeni makinelerle mühendis ve teknisyenlerle fabrikayı geliştirmiştir (İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın İkinci Yarısında Nafia Programları ve Teknoloji Gelişimi Üzerine", s.37, Toplum ve Ekonomi, Nisan 1992).
Osmanlı Devleti'nin Zeytinburnu sanayi tesisine olan yatırımları anılan tarihlerden sonra da devam etmiştir. Dolayısıyla bu tesis, zaman içerisinde tekamül ederek, aşağıda da belirtildiği gibi pek önemli malzeme ve techizat üretmeye başlamıştır. Devletin bu tesis için (basma fabrikası dahil), 1857-58 mali yılı sonuna kadar ve bu tarihten sonra yapmayı planladığı yatırım harcamaları 50 milyon kuruşu bulmuştur ki bu rakam; devletin İzmit Çuka Fabrikası, Hereke

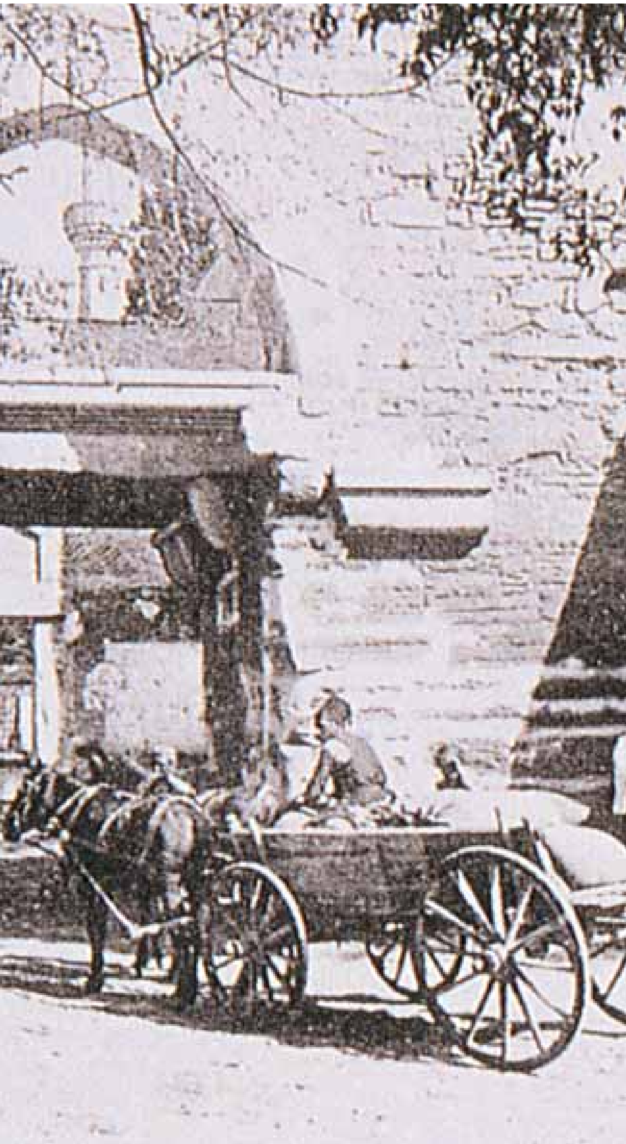

Surların Zeytinburnu'na açılan kapılarından biri. (Celal Yıldırım Arşivi)

Zeytinburnu, authorities saw proper, the stopover of the steamers that departed from Dersaadet Port, at Kazlicesme Quay, on their way to Yeşilköy. This quay was located in front of the arms factory in Zeytinburnu (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, ZB, File no: 69, Cover no: 95).

ZEYTINBURNU IMPERIAL FACTORY: ONE OF THE MODERN INDUSTRIAL COMPLEXES OF THE OTTOMAN STATE
With its printed-cloth factory, iron works factory, leather factories, military hospital, gunpowder factory, weaponry factory, cartridge factory and other similar plants, established in mid-19th century, the Ottoman Period; Zeytinburnu, one

Kumaş Fabrikası, Mihalıç Devlet Çiftliği, Büyükada Demir Madeni ve Ziraat Talimhanesi için tahsis edilen harcamalarının tamamından fazladır (Güran, s. 250).

Zeytinburnu sahil kıyısında bulunan bu fabrikada demir boru, çelik raylar, pulluklar, gemler, özengiler, tüfek çakmakları, mızrakbaşları, top, kılıçlar, bıçaklar, usturalar ve arzu edilen her türlü miktar ve çapraşıklıktaki diğer demir döküm ve yapım işlerinin üretimine mahsus bir dökümhaneyi ve makineleri ihtiva ediyordu.

Kumaş ve pamuklu çorap üretmek için de bir bölüm kurulmuştu (basmahane). İşçiler 200 metre uzunluğundaki iki katlı barakalarda barındırılıyordu. Bu etkileyici kompleksin tamamının çevre uzunluğu yaklaşık olarak 2 kilomet-

of the first quarters established outside the walls in Istanbul, has had an important place in the industrialization movement of both the Ottoman State and the Republic of Turkey from the above-mentioned century to present.

As may be seen, Turkey's efforts for modern industrialization begin with "Tanzimat" (Reorganization) Period. One should state that it was mainly and primarily the State-public sector that orientated and implemented the industrialization policies in this period; in other words, a great portion of the industrial investments were realized by the State and that a significant portion of the state revenues was channeled to the industry and the factories then established. (Ahmet Kal'a, "Industrialization Efforts of the Ottoman State", Symposium Papers on Abdulhamid II and His Period, 2 May 1992, Istanbul). In other words, it is seen that statism was emphasized and in the period extending up to 1860s, the State established factories or opted to repair, reshape or enlarge the existing ones, as in the past, with the aim producing the goods it needed. (Rifat Önsoy, Ottoman Industrial and Industrialization Policy during the Tanzimat Period, p.47, Istanbul: Türkiye İş Bankası publ. 1988.) And after a second period to be launched after 1860s, the target was helping with the development of tradesmen and craftsmen, besides the first target.

One of the two industrial installations planned and put into operation as part of the industrialization movement launched by Sultan Mahmud II is Zeytinburnu Industrial Complex and the other one is the Bakırköy Industrial Complex.

With its foreign engineers and workers to be recruited at the factory complexes and the school of industry established under the factory, the aim was to make the Ottoman industrialization a focal point of a kind.

Construction of the Iron Works Facilities called Fabrika-i Hümayûn" was established in 1843 under the supervision of Ohannes Dadyan. During its establishment, the management of this factory was left to "Tophane-i Amire" (Arsenal Authority?) and debited to the Imperial Treasury and it was decided that it would repay for this debt from the profits it would make. (Tevfik Guran, "State Factories in the Period of Tanzimat", p.. 236, Separate Publishing from Tanzimat on its 150th Anniversary, Ankara: TTK, 1992).

Machinery of this newly established factory was imported from Europe and many auxiliary

One of the gates of the walls opening up to Zeytinburnu (From Celal Yıldırım's Archive)

reyi bulan duvarlarla kuşatılmıştı (Edward C. Clark, "Osmanlı Sanayi Devrimi", (çev. Yavuz Cezar), sayfa 18-19 Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Temmuz-Eylül, no. 82-84, 1974).

Kazlıçeşme'de anılan tarihte sadece fabrikalarda çalışan işçiler iskân edilmemişti. Ayrıca bu yörede askerî zümreye mensup personelin yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu kimseler askerî araç ve gereç imal eden bu fabrikalarda istihdam olunuyor ya da buralardaki fabrika, çiftlik, ulaşım gibi alanlarda güvenliği sağlıyorlardı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ZB, Dosya:53, Gömlek:29; A.MKT.MHM, Dosya no:279, Gömlek no:89).

Zeytinburnu'nda bulunan ve askerî ve sivil amaçlı kurulan bu fabrikalarda sadece Türkler değil, aynı zamanda Avrupa'nın çeşitli memleketlerinden gelen ve işçi, usta, ustabaşı, muhasebeci, mühendis ve uzman olarak çalışan kimseler de mevcut idi. Mesela, bunlar arasında Almanlar, İngilizler, Prusyalılar, Macarlar, Ruslar ve Fransızlar vardı. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.MTV, Dosya no: 306, Gömlek no: 32).

1848 tarihinde İstanbul'da yayımlanan Journal de Constantinople, echo de I'Orient isimli dergide Zeytinburnu Fabrikası'nın durumu ve geleceğiyle ilgili olarak şöyle bir tasvir yapılıyordu (Yavuz Cezar, "19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Yeni Teknoloji Uygulama ve Sınai Tesis Kurma Çabalarından Örnekler", s. 185, Toplum ve Ekonomi, Mart 1991) :

"Söylemeyi unutuyorduk: Varlığı henüz üç yılı bulan Baruthane dökümhanesi. Zeytinburnu'daki güzel kuruluşla [Zeytinburnu Demir Fabrikası] karıştırılmamalıdır. Yakın bir tarihte yapılmış olan bu diğer kuruluş, büyük boyutlu olup, Avrupa'nın en güzel fabrikalarıyla boy ölçüşebilir. Baruthane fabrikası ise, tersine, küçük bir boyutta inşa edilmiştir; zira, bu fabrika başlangıçta yalnızca Zeytinburu fabrikasına gerekli aksesuvarın yapımına tahsis edilmişti. Ancak, buna rağmen bugün tüm umutları aşan sonuçlara ulaşmıştır.

Bu fabrikanın, tümü Türkiye'deki ocaklardan çıkarılmış demirlerden yapılan çeşitli ürünleri arasında şunları sayabiliriz:

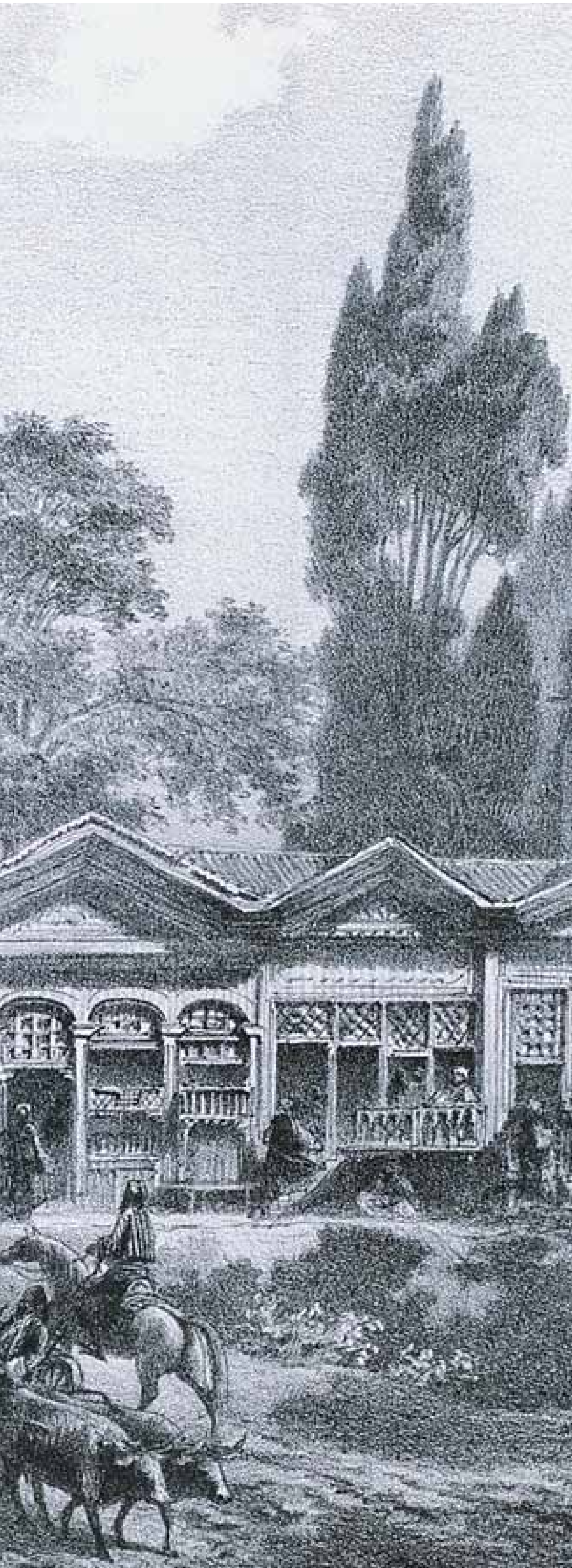
Her şeyden önce, biraz evvel sözünü etmiş olduğumuz buharlı gemi ve makinalar, Çırağan caddesinde görülen ve sarayla bahçe arasındaki bağlantıyı sağlayan 26 pic uzunluğuna ve 6 pic genişliğine sahip güzel bir köprü,

bu bahçenin caddeye bakan duvarına yerleştirilmiş olan uzun parmaklıklar ve de Beşiktaş'ta

19. yüzyılın başlarında Topkapı kahvehaneleri. Taş baskı. (Burçak Evren Arşivi)

parts were made at the foundry formed in the gunpowder factory established three years ago. Zeytinburnu complex harbored a rocket factory, gunpowder factory, cartridge factory, cannon ball factory, steel works factory, roller mill, copper works factory, iron works factory, and file works factory. Going to Europe in 1847, Ohannes Dadyan Efendi developed the factory with the new machinery, engineers and technicians he brought from there. (İlhan Tekeli-Selim İlkin, "On Nafia Programs and Technological Development in the Second Half of the 19th Century in the Ottoman Empire", p..37, Society and Economy, April 1992).

Investments of the Ottoman State in the industrial complex of Zeytinburnu continued after the mentioned dates as well. Therefore this installation improved in time and began, as will be indicated below, very important materials and equipment. State's investment expenditure for this installation (including the printed-cloth factory) until the end of the fiscal year of 1857-58 and the expenditure it planned to do thereafter totaled 50 million kuruş (piasters) which is a figure higher than the sum total of the investment expenditure earmarked by the State for İzmit Sterlet Factory, Hereke Garment Factory, Mihalıç State Farm, Büyükada Iron Ore and Agricultural Field (Güran, s. 250).

This factory located on Zeytinburnu coastline harbored a foundry and machinery particularly designed for the casting and manufacturing of iron pipelines, steel rails, plows, bits, stirrups, gun lighters, spearheads, guns, swords, knives, razors and for other types of iron foundry works at any quantity and sophistication one may desire.

A section was established for the production of garments and cotton socks (printed-cloth factory). The workers were being accommodated in two-storey, 200-meter long barracks. The whole of this impressive complex was surrounded by walls whose perimeter reached about 2 kilometers. (Edward C. Clark, "Ottoman Industrial Revolution", (translated by Yavuz Cezar), pp. 18-19 Turkish History Based on Documents, July-September, no. 82-84, 1974).

On the said date, not only the workers were resettled at Kazlicesme. It is understood that staff belonging to the military class were also resettled in this locality. These persons were employed at these factories that manufactured military tools and implements or policed the factories, farms, and transport in these areas (Ottoman Archives

Topkapı coffee-shops at the beginning of the 19th century. Stone-print (Burçak Evren's Archive)

yapılmakta olan yeni saray için büyük bir vitray şasisi.
Bu durumda, Baruthane'de elde edilen bu gibi sonuçlardan sonra, Zeytinburnu fabrikasından neler beklenmez ki!"

KAZLIÇEŞME TABAKHANELERİ ve MEZHABAHANELERİ

Osmanlı döneminde Kazlıçeşme debbağhanelerinin geçmişi, İstanbul'un II. Mehmed tarafından fethedildiği yıllara rastlar. II. Mehmed'in fethi müteakip İstanbul'u iktisadî ve ticarî açıdan geliştirecek icraatlarından biri de Yedikule dışında Kazlıçeşme muhitinde sayıları dörtyüze yaklaşan tabakhane ve mezbaha (salhane) tesis etmek olmuştur. Ayrıca bu tesislerin yanında, kesilen hayvanların iç yağlarından faydalanmak üzere mumhaneler ve bağırsaklarından faydalanmak üzere kirişhaneler kurulmuştur. Bu kirişhanelerde pek çok amaca hizmet edecek türlü türlü yay kirişleri ve söz gelişi telli sazlarda kullanmak üzere teller-kirişler imal edilirdi. Kirişçi esnafı, debbağlara yamak kabul edilirdi. Tabakhaneleri, mumhaneleri, salhaneleri ve kirişhaneleri ile Kazlıçeşme XV. yüzyılın sonlarında tabir caizse Osmanlı Devleti'nin bir deri sanayi kompleksini teşkil ediyordu.
Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler dikkate alındığında Kazlıçeşme tabakhanelerinin, XVII. yüzyılın ortalarında sayı olarak ciddî bir artış kaydetmediği anlaşılmaktadır. Müellif, Kazlıçeşme'yi tasvir ederken buranın mamur bir kasaba olduğunu; tabakhane, salhane, kirişhane ve mumhanelerin sayılarının 420 civarında bulunduğunu ve buralarda müteehhil hanelerden ziyade, tesislerde çalışan bekar insanların kaldığını ifade eder (Evliya Çelebi, Seyahatname, Cilt: 1, s. 391).

GENEL DEĞERLENDİRME

Osmanlı döneminde Zeytinburnu, Tanzimat'a kadar Kazlıçeşme, Çırpıcı ve Veliefendi, İskender Çelebi bahçesi, Valide Çiftliği, meşhur tekkeleri ve bağlarıyla İstanbul halkı için sur dışı semtleri arasında seçkin bir yeri olmuştur. İstanbul halkının teveccühü yanında, devlet idarecilerinin gözünde de vazgeçilmez konumuyla önemini korumuştur.
Üzerinde ilk yerleşim tarihi İstanbul'un fethini müteakip yıllara dayanan Zeytinburnu, uzun yıllar Tanzimat'a kadar çok ciddî bir yerleşime konu olmamıştır. Bununla birlikte içinde yer alan debbağhane, mumhane, kirişhane ve salhane gibi zenaat kuruluşları yanında bağ,

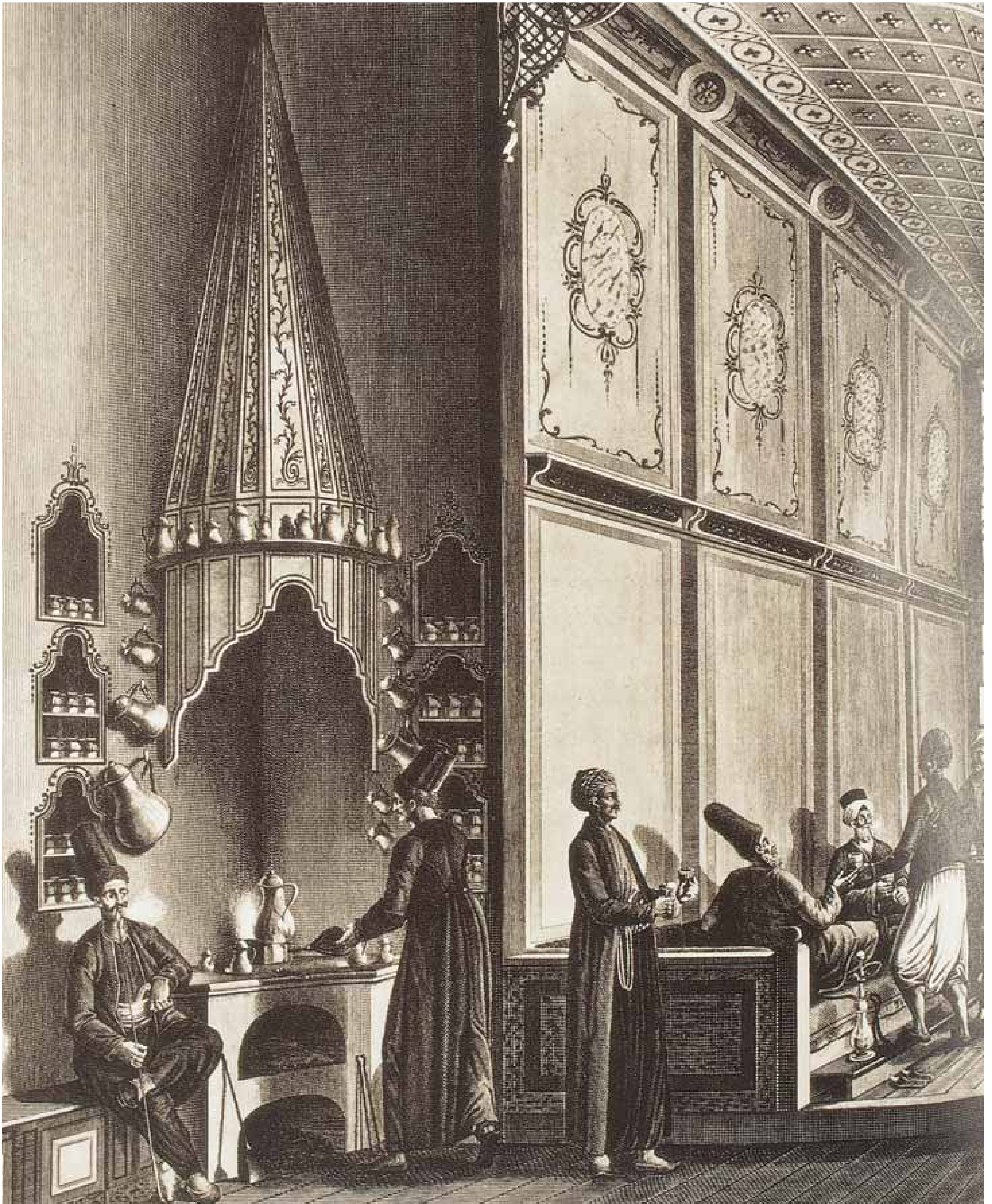
of the Prime Minister's Office, ZB, File no: 53, Cover no: 29; A.MKT.MHM, File no: 279, Cover no:89).
Not only were the Turks in these factories located in Zeytinburnu and established for military and civilian purposes. There were also workers, foremen, head foremen, accountants, engineers and experts from various countries in the world. For instance, among them were the Germans, British, Prussians, Hungarians, Russians and the French (Ottoman Archives of the Prime Minister's Office, Y.MTV, File no: 306, Cover no: 32).
Published in Istanbul, one of the issues of 1848 of Journal de Constantinople, echo de I'Orient Magazine, made the following description about the situation and the future of Zeytinburnu Factory (Yavuz Cezar, "Examples from the New Technological Applications and Efforts to Establish Industrial Facilities by the Ottoman State in the 19th Century", p.s. 185, Society and Economy, March 1991) :
"We were about to forget: Gunpowder factory foundry that has been in existence for three years only. It should not be mistaken for the nice installation in Zeytinburnu [Zeytinburnu Iron Works Factory]. This other installation established only very recently can compete with the best factories in Europe. On the contrary, the gunpowder factory was built to a smaller scale, because, the factory was originally allocated solely for the manufacturing of the accessories needed by the Zeytinburnu Factory. However, despite this, it has attained today results that exceed all the hopes.
We may list various products made from the ore all of which is extracted from the mines in Turkey:
Above all, steamers and machinery mentioned in the preceding paragraphs,
A fine bridge seen on Cıragan Street, 26 pic long and 6 pic wide, connecting the palace to the garden,
Long balustrades placed on the wall of this garden facing the avenue and the big stained-glass chassis for the new palace that is under construction at Beşiktaş.
In this case, having obtained such results at the Gunpowder Factory, you may expect anything from Zeytinburnu factory!"

KAZLICESME TANNERIES AND SLAUGHTER HOUSES

The past of Kazlicesme tanneries in the Ottoman

Tipik bir Osmanlı kahvehanesinde ocak başı (19. yy'ın başları. Çelik baskı gravür) (Burçak Evren Arşivi)

A fireside scene in a typical Ottoman coffee-shop (Early 19th century. Steel print gravure) (From Burçak Evren's archive)

period coincides with the years of the conquest of Istanbul by Mehmed II. One of the operations that would bring about the economic and commercial development of Istanbul, following its conquest by Mehmed II, was to establish tanneries and slaughter houses in the vicinity of Kazlicesme, outside Yedikule, that numbered around 400. Furthermore, in addition to these facilities, wax houses and string houses were established in order to benefit from the internal fats and intestines of the slaughtered animals, respectively. At these string houses, a great variety and multi-purpose bowstrings were produced; for instance, strings and catguts were produced to be used for string musical instruments. String traders were regarded as assistants to tanners. With its tanneries, wax houses, slaughter houses and string houses, Kazlicesme constituted some sort of a leather industrial complex of the Ottoman state in 15th century.

When the information given by Evliya Celebi is taken into account, it is seen that a serious increase was not reported in the number of Kazlicesme tanneries towards the middle of the 17th century. When describing Kazlicesme, the author states that this was a developed town and the number of tanneries, slaughter houses, string houses and wax houses was around 420 and that in this area, more bachelors working at the facilities than married families resided (Evliya Celebi, Book Travels, Vol: 1, p.. 391).

GENERAL EVALUATION

During the Ottoman Period, up to the Tanzimat Period, Zeytinburnu had an eminent place for the resident of Istanbul, thanks to Kazlicesme, Cirpici and Veliefendi, İskender Celebi Garden, Valide Farm, its well-known lodges and vineyards. Besides the favor of the people of Istanbul, it has preserved its indispensable position in the eyes of their statesmen as well.

Given that the first date of settlement on it coincides with the years following the Conquest of Istanbul, Zeytinburnu did not become a topic of settlement for many years to come, up to the Tanzimat. Despite this; thanks to its craftsmanship facilities such as tanneries, wax houses, string houses and slaughter houses, as well as its vineyards, orchards and farms, Zeytinburnu became the topic of noteworthy productive activities. Actually, Zeytinburnu acquired a very important and indispensable position within the

İstanbul sokaklarının vazgeçilmez seyyar satıcılarından biri olan, çiçek satıcısı (20.yy başları) (Burçak Evren Arşivi)

bağçe ve çiftliklerle de dikkate değer üretim faaliyetlerine konu olan Zeytinburnu, asıl Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti'nin sanayileşme projesi içinde pek mühim ve vazgeçilmez bir yer edinmiştir. Osmanlı Devleti'nin en iddialı sanayileşme hamlesinin ilk uygulama alanlarından biri olan Zeytinburnu, anılan tarihlerden itibaren hem nüfus, hem sanayi, hem üretim, hem de imar faaliyetleri açısından döneme göre önemli gelişmelere sahne olmuştur. Devletin öncelikli olarak askerî amaçlara hizmet edecek şekilde planlayıp kurduğu Zeytinburnu demir fabrikası zaman içerisinde bünyesine eklenen yeni tesislerle bir sanayi kompleksi haline gelmiş, bu sanayi kompleksini diğer yatırım türleri takip etmiştir. Zeytinburnu'nda XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleştirilen yatırımlar, bu semtin kaderinde önemli bir rol oynamış, Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda hem İstanbul'dan hem Anadolu'dan yavaş yavaş dikkate değer bir nüfusu barındıracak sosyal yapılaşmaya kapı aralamıştır. Şüphesiz hızlı olmayan bir süreç içerisinde bu yapılaşmaya paralel olarak, daha önceki dönemlerde vakıf statüsünde yer alan bağ, bahçe ve çiftlikler, semtin bugünkü mahallerinin oluşumuna zemin hazırlayacak şekilde yerleşime konu olmuştur.

industrialization project of the Ottoman State after Tanzimat. Being one of the first application areas of the most ambitious industrialization drive of the Ottoman State, Zeytinburnu became the scene of important developments compared to the period in general, in terms of population, industry, production and public works. Zeytinburnu Iron Works Factory originally planned and established by the State to serve the military purposes, became AND industrial complex with the addition of new facilities to it in time and this complex was followed by other investment types. Investments realized in Zeytinburnu from the middle of 19th century, played an important role in the fate of this quarter and the door was opened ajar for a social restructuring that would gradually harbor a considerable population from both Istanbul and Anatolia in the years that followed. Undoubtedly, in line with this restructuring in this rather slow process, vineyards, orchards and farms that had been under the Evkaf status in the previous periods, became a topic of settlement in such a way would pave the ground for the creation of the current localities of the quarter.

KISALTMALAR:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne ait belgelerin bulundukları fon isimleri ve kısaltmaları:
Y.MTV: Yıldız-Mütenevvi Maruzat
MV: Meclis-i Vükela Mazbataları
DH.MB.HPS: Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdiriyeti
A.MKT.NZD: Sadaret Mektubi Nezaret ve Devâir
HAT: Hatt-ı Hümayun
DH.EUM.AYŞ: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti Asayiş Şubesi
ZB: Zabtiye Nezareti
A.MKT.MHM: Sadaret Mektubi Kalemi-Mühimme

ABBREVIATIONS:

Abbreviations used for the documents belonging to the Ottoman Archives of the Prime Minister's Office: ı:
(Osmanlıca terimler içerdiğinden aşağıdakilerin tercümesi yapılmadı.)
Y.MTV: Yıldız-Mütenevvi Maruzat
MV: Meclis-i Vükela Mazbataları
DH.MB.HPS: Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdiriyeti
A.MKT.NZD: Sadaret Mektubi Nezaret ve Devâir
HAT: Hatt-ı Hümayun
DH.EUM.AYŞ: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti Asayiş Şubesi
ZB: Zabtiye Nezareti
A.MKT.MHM: Sadaret Mektubi Kalemi-Mühimme

A florist, one of the indispensable peddlers of the streets of (Early 20th century)
(From Burçak Evren's archive)

3.BÖLÜM SONU

4

BÖLÜM

PART

Kazlıçeşme

Kazlıçeşme

KAZLIÇEŞME

by Hasan Yelmen

Zeytinburnu ilçesinin tarihsel geçmişi yazılırken, bu bölgenin sınırları içine giren Kazlıçeşme şüphesiz büyük önem taşır. Bunun nedeni, bu bölgede yerleşimin şimdilerde bağlı bulunduğu Zeytinburnu'na kıyasla daha eskilere uzanmasından kaynaklanmaktadır. Kazlıçeşme, doğuda Yedikule Hisarı ve Bizans Surlarından başlayarak, batıda Zeytinburnu İstasyonu ile Zeytinburnu Belediye binası arasında kalan, kuzeyinden Sirkeci-Halkalı Demiryolu'nun geçtiği, güneyinde de Sahilyolu ve Marmara Denizi ile çevrili bulunan, Zeytinburnu ilçesine bağlı, takriben 170.000 metrekare alana sahip bir bölgedir. Surlardan başlayarak Zeytinburnu Tren İstasyonu yönünde uzanan Demirhane caddesi ile Kazlıçeşme iki büyük alan olarak bölünür. Deniz tarafında kalan kısım, artık yıkılmış olan deri fabrikalarının eski yerleşim bölgesidir. Kazlıçeşme'nin A Bölgesi'nde Fatih Sultan Mehmed Camii, Kazlıçeşme Hamamı, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii, Aya Paraskeva Ayazması ve Eski Balıkçılar Meyhanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 1993 yılında gerçekleştirdiği yıkım işleminden kurtulabilmiştir. Kazlıçeşme'nin B Bölgesinde bulunan başlıca tarihi eserler ise Yedi Şehitler Mezarlığı, Derya Ali Baba Türbesi, Kazlıçeşme sebili, Erikli Baba Kabri, Bektaşi Tekkesi ile kabristanı ve Kazlıçeşme Mezarlığıdır. Tarihi Mumhane sokağı ise yıkımda ortadan kaldırılmıştır. 1937 yılında İstanbul'un birçok semtinin haritasını çıkaran Pervitich, Kazlıçeşme'nin de haritasını çıkarmıştır. Kazlıçeşme'deki deri fabrikalarının yerlerini ve sokaklarını bu haritadan izlemek mümkündür.

Bizans Surlarına bitişik olması ve hatta Bizanslılar tarafından kullanılan bir bölge olması, tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olduğunu gösterir. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tara-

Kazlıçeşme'ye adını veren tarihi Kazlı Çeşme. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

KAZLICESME

When writing down the historical past of the Zeytinburnu District, Kazlicesme that is included in the boundaries of this area undoubtedly carries great importance. The reason of this is that the settlement in this area dates back to an older past that Zeytinburnu to which it is attached to. Kazlicesme is a location having area of about 170 thousand square meters, starting from the Yedikule Fort and Byzantine Walls in the east and remaining between the Zeytinburnu Station and Zeytinburnu Municipal Premises in the west, crossed by Sirkeci-Halkalı Railway through its north and surrounded by Sahilyolu and Marmara Sea in its south. Kazlicesme is divided into two large areas by Demirhane Avenue that starts from the walls and extends up to Zeytinburnu Train Station. The section that remains on the side of the sea is the old settling area of the leather factories that are demolished today. Fatih Sultan Mehmed Mosque, Kazlicesme Bath, Merzifonlu Kara Mustafa Pasha Mosque, Aya Paraskeva Holy Spring and Balıkçılar Bar Room in Area "A" of Kazlicesme survived the demolition operation conducted by the Istanbul Metropolitan Municipality conducted out in 1993. The main historical works located in Area "B" of Kazlicesme may be cited as: Yedi Şehitler Cemetery, Derya Ali Baba Mausoleum, Kazlicesme Public Fountain, Erikli Baba Tomb, Bektaşi Lodge and Kazlicesme Cemetery. Historical Mumhane Street was removed as a result of the demolition. Having mapped many quarters of Istanbul in 1937, Pervitich mapped Kazlicesme as well. It is possible to track the locations and streets of the leather factories at Kazlicesme on this map.

That it is contiguous with the Byzantine walls and further that it is an area used by the Byzantines, shows that it has got a long, historical

Historical Kazlı Çesme which Kazlicesme takes it's name from. (Photo by Engin Yıldız).

fından fethinin ardından bu bölgedeki surların köşelerden oluşan yapısına Türk mimari geleneğine göre üç adet büyük ve yuvarlak karakterde kule ilave edilmiş ve toplam kule sayısı yediye çıkarılmış, böylelikle surlar Yedikule Hisarı adıyla tarihe kaydedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet söz konusu kulelerden en büyüğünü savaşlarda ele geçen ganimetleri ve devletin hazinesini muhafaza etmek amacıyla kullanmıştır.
Bununla birlikte, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde oldukça dağınık durumda bulunan debbağhanelerin savaşta kullanılmak üzere temin ettiği gön, meşin, sahtiyan gibi deri ürünlerini

past. In the aftermath of the conquest of Istanbul by Sultan Mehmed II the Conqueror, three big and round-shaped towers, in line with the Turkish architectural tradition, was added to the corner-shaped structure of the walls in this area, bringing the total number of towers to seven. Thus the walls were recorded in history as Yedikule (Seven Towers) Fort. Sultan Mehmed II the Conqueror used the largest of the towers to keep the booties acquired during wars and the State Treasury.
Despite this, there should have been a thought of bringing the tanneries in one single area in order

19.yy'ın ortalarında yapılmış Kazlıçeşme gravürü. (Burçak Evren Arşivi)

daha kolay ve bir arada sağlayabilmek için, debbağhanelerin bu bölgede biraraya toplanması düşünülmüş olsa gerek ki, bir padişah fermanı ile Kazlıçeşme'de 360 adet debbağhane inşa edilmesine karar verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet tarafından yayımlanan bu fermanın orijinal nüshası elimizde değil. Fakat günümüzde Türkiye Deri Sanayicileri Derneği Arşivlerinde bulunan dört adet orijinal padişah fermanı içinden I. Abdülhamit Han (1725-1789)'a ait olanda özetle şöyle denmektedir:

"Ebül Feth Sultan Mehmed Han Tabe Sırrahu'nun hini fethinde Yedikule haricinde,

to procure more readily and in one place, leather products such as thick leather, tanned leather, and morocco leather obtained by tanneries, that had been quite scattered in various regions of Anatolia, to be used during the wartime, since it was decided under an imperial decree to construct 360 tanneries at Kazlicesme. The original text of the decree (firman) issued by Sultan Mehmed II the Conqueror is not in our hands. Of four original imperial decrees found among the archives of the Leather Industrialists Association in Turkey, one belongs to Abdulhamid Khan I (1725-1789), that briefly reads as follows:

A Kazlıçeşme gravure made in mid-19th century.
(Burçak Evren Arşivi)
(From Burçak Evren's archive)

otuz üç bab salhane ve üç yüz altmış bab debbağhane bina ve Ayasofya camii şerifine vakf ve icarei muaccele ve yevmi dört yüz akça icarei müeccele ile debbağlara icar olunup, debbağlık işlemek murad eden kimse, Yedikule haricinde işleyüb, hayvanat derileri Yedikule debbağlarından gayri kimesneye verilmemek babında kadimden beru, hututu humayun ile me'vaen...."

Bu satırlar Fatih Sultan Mehmet'in 360 adet debbağhane inşa ettirdiğini ve bunların debbağlık murad edenlere kiralandığını ifade ediyor. Bu ferman Kazlıçeşme semtinde 550 yıldan beri deri üretiminin gerçekleştiğini gösterir. Bununla birlikte Türk dericiliği çok daha eskilere gitmektedir. Eldeki belgeler Türk dericiliğinin 2400 yıl önce Orta Asya'da başladığını göstermektedir. Fas kökenli ünlü gezgin İbn'i Batuta'nın seyahatnamesinden de, Fetih'ten önce Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde dericiliğin yapıldığını öğreniyoruz. Horasan'da deriler arasında kurulmuş olan Ahilik, Şeyh Nasiruddin Ebul-Hakayık Mahmud B. Ahmet el Hoyi (1171-1261), yani diğer adıyla Ahi Evran tarafından geliştirilmiştir. Dericilerin piri olarak kabul edilen Ahi Evran, Moğol istilasından Anadolu'ya kaçmış ve burada bir taraftan deri ustası olarak çalışıp, diğer yandan da Anadolu Ahiliğini örgütlemiştir. Genelde bir meslek kuruluşu olan Ahilik dinsel bir karaktere sahip olduğu için Ahiliğe kabul edilmek ancak Müslüman meslektaşlara nasip olmuştur.

Kazlıçeşme'de dericiliği başlatan Fatih Sultan Mehmet, günümüzde yaygın olan ve dünyanın birçok yerinde uygulanan devlet teşviğini ilk uygulayan hükümdarımızdır. Fermanlardan anlaşıldığı üzere, Kazlıçeşme'de inşa ettirilen debbağhanelerde bu mesleği icra etmek isteyenleri teşvik amacıyla bu bölgede kesilecek her türlü hayvanın derilerini sabit fiyat - o dönemin deyimiyle narh üzerinden- burada faaliyet gösterecek debbağlara tahsis etmiştir. Oysa Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Üsküdar gibi bölgelerde bulunan debbağhanelere bu hak tanınmamıştır. Ayrıca devlet, Kazlıçeşme'de üretilen deri ürünlerini askeri amaçlar için satın alarak Şehzadebaşı bölgesinde kurulmuş olan Saraçhane tesislerine tahsis ederdi. Yukarıda alıntılanan fermandan anlaşılacağı üzere Kazlıçeşme'de otuz üç salhane (mezbaha- hayvan kesim yeri) inşa ettirilmiş, hayvan bağırsakları kirişhaneye, hayvansal yağlar da yine Kazlıçeşme'de kurulu Mumhanelere gönderilmiş. Kazlıçeşme'de Kirişhane ve Mumhane sokakları, yıkılana kadar faal olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kazlıçeşme 2003.
Yıkımdan arta kalanlar.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

"Ebül Feth Sultan Mehmed Han Tabe Sırrahu'nun hini fethinde Yedikule haricinde, otuz üç bab salhane ve üç yüz altmış bab debbağhane bina ve Ayasofya camii şerifine vakf ve icarei muaccele ve yevmi dört yüz akça icarei müeccele ile debbağlara icar olunup, debbağlık işlemek murad eden kimse, Yedikule haricinde işleyüb, hayvanat derileri Yedikule debbağlarından gayri kimesneye verilmemek babında kadimden beru, hututu humayun ile me'vaen...."

These lines state that sultan Mehmed II the Conqueror constructed 360 tanneries that were rented to those who desired to work as a tanner. This decree shows that leather production has been carried out at Kazlicesme District for the last 550 years. Nonetheless, Turkish leather trade dates much older times. Ancient documents show that the Turkish leather trade first

Fatih Sultan Mehmet'in Kazlıçeşme'de kurduğu 360 debbağhaneyi çalıştıranlar Aya Sofya Vakfı'na kira ödemek zorundaydı. Ancak Kazlıçeşme dışında kalan Kasımpaşa, Galata, Eyüp ve Üsküdar semtlerinde faaliyette bulunan debbağhane sahipleri konulan deri başı narh fiyatlarını bir hayli aşarak, tüm deriyi satın almaya başlayınca Kazlıçeşme debbağları hammaddesiz kaldı ve kiraları ödeyemez duruma geldi. Aya Sofya Vakfı mütevellisi Hacı Ali bu nedenle Kazlıçeşme debbağlarını dava edince, Fatih fermanı ile bu ham derilerin Kazlıçeşme debbağlarına verilmesi bir hattı humayun olarak emredildiğinden, mahkeme heyeti geniş tutuldu ve tek bir kadı yerine bir kadılar grubu ve üst düzey devlet ricali bu davaya baktı. Söz konusu mahkemeye İstanbul (sur içi) ve dışından debbağhanelerin temsilcileri davet edildi:

1-Yedikule haricindeki (yani Kazlıçeşme'deki)

started 2400 years ago in the Central Asia. We learn from the book of travels of the well known Moroccan traveler Ibn Batuta that leather trade had been being practiced before the Conquest, in various regions of Anatolia. Akhism established among the leather traders in Horasan was developed by Sheikh Nasirudin Abul-Hakayık Mahmud B. Ahmed el Hoyi (1171-1261), alias Akhi Evran. Regarded as the master of the leather traders, Akhi Evran fled the Mongol invasion and passed to Anatolia, where he worked as a leather master on one hand, and organized Akhism on the other. Because Akhism, generally accepted as a professional organization, had a religious character, its acceptance only fell to the share of the Muslim colleagues.

Launching the leather trade at Kazlicesme, Sultan Mehmed II the Conqueror was our first ruler who applied for the first time the state incentive that is common today and is in application in many places of the world. As may be seen from the decrees, with the aim of encouraging those who desired to practice these profession at the tanneries built at Kazlicesme, skin of all sorts of animals to be slaughtered in this area were allocated to tanneries that would operate at a fixed price. However, tanneries located at regions such as Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Uskudar were not granted this right. In addition, the State used to buy the leather products produced at Kazlicesme for military purposes and allocate them to the Saraçhane (Saddlery) facilities established in Şehzadebaşı area. As quoted from the decree mentioned above, thirty-three slaughter-houses were constructed at Kazlicesme and animal intestines were sent to string houses and the animal fats to Wax Houses (mumhane) established at Kazlicesme. String House and Wax House streets survived until they were demolished.

Those that operated 360 tanneries established by Sultan Mehmed II the Conqueror had to pay rent to Aya Sophia Foundation. When the tannery owners in quarters outside Kazlicesme such as Kasımpaşa, Galata, Eyüp and Üsküdar far exceeded the fixed price per skin, and began to buy all the skin; Kazlicesme tanners were left without any raw material and fail to pay the rents. When the Board member of Aya Sofya Foundation Hadji Ali sued the tanners of Kazlicesme; because the delivery of raw skin to Kazlicesme tanners upon as an imperial decree, the court delegation was kept extended and the case was heard by a group of kadis and high-level state dignitaries, instead of a single kadi. Repre-

Kazlıçeşme 2003. Remnants from the Demolition Operation. (Photo by Engin Yıldız).

50'li yıllarda Kazlıçeşme'de derinin işlenişi. Yorucu ve o oranda da ustalık isteyen bir iş. (Fotoğraf: Yıldız Üçok.)

debbağhane müstecirleri taifesinden Ahibabaları Mustafa, kethüdaları Hacı Ali bin-i Şaban, yiğitbaşı Hacı Süleyman bin-i Ahmed ve fermanda isimleri yazılı debbağ ustaları
2-Eyyüb Ensari'de vaki debbağ ustalarından, kethüda Abdülkadir bin-i Mehmed ve ismi geçen debbağ ustaları
3-Tophane'de vaki debbağ ustalarından, kethüdaları Ömer bin-i İbrahim ve isimleri yazılı debbağ ustaları
4-Üsküdar'da vaki debbağ ustalarından, Ahiba-

sentatives of tanneries from Istanbul (within the walls) and the outside of Istanbul were invited to the court in question:
1-From the group of tannery tenants except Yedikule (i.e. Kazlicesme) namely, their "Ahibaba" Mustafa, their chief steward Hadji Ali bin Şaban, "yiğitbaşı" (executor of the decisions of the trade guild) Hadji Suleiman bin Ahmed and tannery masters whose names are listed in the decree
2-One of the tannery masters from Eyyub En-

baları Mustafa bin-i Abdullah ve isimleri yazılı debbağ ustaları

5-Kasımpaşa'da vaki debbağ ustalarından, kethüdaları Mustafa bin-i Ali ve yiğitbaşları Hacı Mehmed ile on kadar debbağ ustası duruşmaya katılmışlar ve bildiklerini ve görüşlerini ifade etmişlerdir.

Bu şahısların yanı sıra kasaplar da duruşmaya katılmıştır. Davada Fatih Sultan Mehmet Han'ın fermanına başvurulur. Fermandan, İstanbul sur içindeki ve Kazlıçeşme'deki salhanelerde kesile-

sari, chief steward Abdulkadir bin Mehmed and mentioned tannery masters

3-One of the tannery masters from Tophane, their chief steward Ömer bin İbrahim and tannery masters whose names are written

4-One of the tannery masters from Üsküdar, their "Ahibaba" Mustafa bin Abdullah and tannery masters whose names are written

5-One of the tannery masters from Kasımpaşa, their chief steward Mustafa bin-i Ali and their "yigitbasi"s (executors of the decisions of the

Processing of leather at Kazlıçeşme in 50s. An exhausting work that equally requires much mastery. (Photo by Yıldız Üçok.)

cek tüm hayvanların derilerinin Kazlıçeşme'de faaliyette bulunan debbağhanelere tahsis olunduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak davada bu hattı humayun'a göre hareket etmeyenlerin cezalandırılması kararlaştırılmıştır.

I. Abdülhamit Han'a ait bir diğer fermandan, Kazlıçeşme debbağlarının bu kez Hasköy'deki meslektaşlarını dava ettikleri anlaşılıyor. Bu kez dava, Hasköy'deki debbağhanelerin, Kazlıçeşme'dekilerin kirasının bir kısmını ödemesi ile sonuçlanacaktır.

Türkiye Deri Sanayicileri Derneği Arşivlerinde bulunan en eski ferman, III. Ahmed'e aittir:

"Mehmed Han oğlu Sultan Ahmed şanı yüksek Sultanlık makamının nişanı şerifinin ve hakanlığın cihanı tutan parlak tuğrasının hükmü odur ki: İstanbul'da Yedikule haricinde (yani Kazlıçeşme'de) bulunan merhum Yar Ali nam sahibülhayratın bina ve vakfeylediği zaviyenin tevliyeti debbağ Ahi babalarından olan Esseyid Mehmed bin Recep ihtiyar ve alil olup kendi rızasıyla ayrılmakla kendisine Hakanlığın işbu şanı yüksek fermanı verilen Mustafa binelhac Mehmed her vechile layık ve müstehak olmakla yevmi bir akçe vazife ile tevcih olunup eline beratı şerifim verilmek kadılar kadısı kadı Müslim'in Mevlana Ebu İshak İsmail zidet kadılıklara arz etmekle ferağ vaki ise zikredilen kişi şerh olunan şekilde sarf idüp beratı Humayunu verdim ve buyurdum ki: Varup Mustafa bin elhac Mehmed zikrolunan zaviyede vakfedenin şartı mucibince Müveli olup lazım gelen hizmeti mer'i ve müeddep kılındıktan sonra yevmi bir akçe vazifesine mutasarrıf olup müdavemet gösterile.

Şöyle bilip alameti şerifime itimat kılına.

Cemaziyel'i Ahir 12. günü Sene hicri 1121

Kostantiniye"

Bu fermandan, Derya Ali Baba'nın vakfettiği zaviyede görev değişikliği yapıldığı anlaşılıyor.

Türkiye Deri Sanayicileri Derneği Arşivinde bulunan Sultan II. Mahmut'a ait bir başka fermandan, bu kez de debbağlara ham deri sağlayan kasapların bir şikayetinin söz konusu olduğu anlaşılıyor. Fatih fermanından, sur içinde ve dışında olmak üzere İstanbul'da kesilecek olan kasaplık hayvanların bütün ham derilerinin münhasıran ve sabit kabul olunan narh fiyatlarına dayanılarak Kazlıçeşme'de kurulu debbağlara tahsis olunması gerektiğini biliyoruz. Buna karşın İstanbul dışındaki kasaplar elde ettikleri derileri yüksek fiyatlarla satabiliyorlardı. İstanbul kasapları bu haksız rekabet karşısında Hassa Kasapbaşılarına başvurmuş ve ham deri fiyatlarının arttırılması için kadılığa dava açılmasını

trade guild) Hadji Mehmed as well as about ten tannery masters participated in the trial and they stated what they knew and their views.

Besides these persons, butchers participated in the trial as well. At the trial the decree of Sultan Mehmed II the Conqueror was referred to. The decree had indicated that the skins of all the animals slaughtered within the walls of Istanbul and Kazlicesme would be allocated to the tanneries operating at Kazlicesme. As a result, it was judged in the case that those acting contrary to this imperial decree would be penalized.

It is seen in another decree issued by Abdulhamid Khan that the tanners of Kazlicesme sued this time their colleagues at Hasköy. This time the judgment resulting from the case ordered that tanneries at Hasköy would pay part of the rent paid by those at Kazlicesme.

The oldest decree available to the Association of the Leather Industrialists in Turkey belongs to Sultan Ahmed III:

"Mehmed Han oğlu Sultan Ahmed şanı yüksek Sultanlık makamının nişanı şerifinin ve hakanlığın cihanı tutan parlak tuğrasının hükmü odur ki: İstanbul'da Yedikule haricinde (yani Kazlicesme'de) bulunan merhum Yar Ali nam sahibülhayratın bina ve vakfeylediği zaviyenin tevliyeti debbağ Ahi babalarından olan Esseyid Mehmed bin Recep ihtiyar ve alil olup kendi rızasıyla ayrılmakla kendisine Hakanlığın işbu şanı yüksek fermanı verilen Mustafa binelhac Mehmed her vechile layık ve müstehak olmakla yevmi bir akçe vazife ile tevcih olunup eline beratı şerifim verilmek kadılar kadısı kadı Müslim'in Mevlana Ebu İshak İsmail zidet kadılıklara arz etmekle ferağ vaki ise zikredilen kişi şerh olunan şekilde sarf idüp beratı Humayunu verdim ve buyurdum ki: Varup Mustafa bin elhac Mehmed zikrolunan zaviyede vakfedenin şartı mucibince Müveli olup lazım gelen hizmeti mer'i ve müeddep kılındıktan sonra yevmi bir akçe vazifesine mutasarrıf olup müdavemet gösterile.

Şöyle bilip alameti şerifime itimat kılına.

Cemaziyel'i Ahir 12. günü Sene hicri 1121

Kostantiniye"

It is understood from this decree that a change was effectuated in duties at the lodge endowed by Derya Ali Baba.

It is also seen in another decree issued by Sultan Mahmud II that is available in the Archives of the Association of the Leather Industrialists in Turkey that the butchers that supply raw skin to the tanners had a complaint. We know from the

istemişlerdir.
Ekonominin önemli oranda devlete bağımlı olduğu Osmanlı'da esnaf, Ahiliğin ve ardından da Loncaların sürdürdüğü birtakım kesin kurallara bağlıydı. Bu kurallar Kazlıçeşme esnafı için de geçerliydi. Ham deri fiyatlarının arttırılması için açılan davaya debbağlar, kendilerinin zarar edeceği gerekçesiyle itiraz etmiş, dava hem ham derinin hem de işlenmiş derinin fiyatının arttırılması ile sonuçlanmıştır. Fiyatlar karşılaştırıldığında, sahtiyan yapımında kullanılan keçi derisinin oldukça pahalı olduğunu görürüz. O dönemde özellikle kırmızı renkli Türk Sahtiyanı Avrupa'da aranan bir üründü. Casusluk yoluyla kırmızı sahtiyan işleme formülünü öğrenen İngiliz V. C. Lamp, bu başarısı karşılığında yüz İngiliz altını ve bir altın madalya kazanmıştır.
İstanbul'un herhangi bir semti hakkında kalem oynatırken, Evliya Çelebi'nin o konuda yazdıklarını atlamak olmaz. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Kazlıçeşme ile ilgili önemli bölümler vardır. Evliya Çelebi'ye göre, Bizans devrinde veba hastalığı olan yerlerden gelenler Yedikule'de yedi gün kalmadan İstanbul'a giremedikleri için, buraya Nazarta (karantina) derlerdi. Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet bütün debbağları bu bölgeye yerleştirmiştir. Burası deniz kenarında imar görmüş bir kasabadır. Bir camii, yedi mescidi, üç tekkesi vardır. Üç yüz adet debbağ dükkanı, elli adet tutkalcı atölyesi, deniz kenarında da yetmiş kirişçi işyeri vardır. Bununla birlikte sakinleri arasında evli olanlar azdır. Savaş zamanında beş bin kuvvetli bekar debbağ şahbazlar çıkarır ki her biri demir gibidir. Bu kasabanın fena kokusuna alışık olmayanlar bir an bile dayanamaz.

decree of the Conqueror that all the raw skins to be slaughtered in Istanbul, within or outside the walls, would be allocated exclusively and based upon a fixed price, to the tanners at Kazlicesme. Despite this, the butchers outside Istanbul could sell the anşmals skins they acquired at higher prices. In the face of such an unfair competition, the butchers in Istanbul applied to their Imperial Chief Butcher and wanted the launch of legal proceedings with the office of kadi for the increase of the skin prices.
Under the Ottoman regime in which the economy was greatly dependent upon the State, the tradesmen in Istanbul were bound with certain strict rules and regulations observed by Akhism and then the Guilds. These rules and regulations also applied to the tradesmen at Kazlicesme. The case to be initiated for bringing about an increase in the price of raw skin was objected to by tanners on the grounds that they would incur losses by this. The case resulted in a judgment for the increase of the price of both raw and processed skin. When the prices are compared with each other, the goat's skin used in the manufacture of morocco leather was quite costly. At that period, especially the red-color Turkish morocco leather was a product that was in demand in Europe. English V. C. Lamp company who managed to learn the formula of processing the red morocco leather by way of spying was awarded with one hundred English gold and one golden medal for such an achievement.
When writing about a quarter in Istanbul, one cannot skip what Evliya Celebi wrote on that particular subject. In Evliya Celebi's Seyahatname (Book of Travels), there are important sections about Kazlicesme. According to Evliya Celebi, "as those coming from places hit by plague in the Byzantine period could not enter Istanbul before staying for seven days a Yedikule, they used to call it 'Nazarta'.(quarantine). After the conquest, Sultan Mehmed II the Conqueror resettled all the tanners in this region. This is a developed town on the seaside. It has one mosque, seven small mosques and three lodges. It has three hundred tannery shops, fifty glue workshops, and seventy string workplaces by the sea. Despite this, of the inhabitants married ones are few. At wartime, it (the town) can mobilize five thousand strong tanner bachelors who are as tough as iron and very courageous. Those who are not used to the bad smell of this town could not tolerate it…"

Evliya Çelebi ve Kazlıçeşme

"Evvela kasaba-i haric Yedikule, kefere zamanında Nazarata ya'ni ta'unlu yoldan gelmiş adem şehre girmeyüp bu mahalde yedi gün sakin olup Kostantıniyye'ye dahil olduğıçün bu cay-ı ma'hu-da Nazarata derlermiş. Ba'de'l-feth Ebu'l-feth Gazi cümle debbağları ve sal-lakhaneleri bunda koyup abadan ederler. Leb-i deryada kasaba-ı ma'mure-dir. Bir cami'i ve yedi mescidi ve bir hanı ve bir hammamı ve yedi sebili ile üç tekyesi vardır ve üç yüz 'aded Ahî Evran kârhanesi ya'ni debbağ dükkânı vardır ve elli 'aded dutkalcı kârhanesi vardır ve leb-i deryada yetmiş 'aded kirişçi kârhanesi vardır. Amma müteehhil mahallesi azdır. Cümle mücerre-dai bazarıdır. Hıyn-ı ma'rekede beş bin tuvana debbağ bekarı şehbazları Çı-kar. Her biri birer Ahî Evran'a benzerdir. Amma bu kasabanın bed-rayihasından gayrı kimesne bir an dursa adem helak olur. Amma onlara ol bed-rayi-ha misk-i 'amber gibi kokar. Müşk-büy adem yanlarına varsa haz etmezler. Amma gayet mun'im ademieri var. Biemri'lllâh Cenab-ı 'izzet mallarına be-rakât-ı Halil vermişdir. Meşhurdur-kim pir-i piş-i kadimleri Hazret-i Ahî Evran halifelerinin birine su'al eder "Eteğindeki nedir?" meğer halifenin damenin-deki kelb necaseti imiş. Hicabından "Eteğimdeki guruşdur" deyü cevab eder. Heman Ahî Evran "ilahi mal [u] erzakınız berakâtlı olup çok ola" deyü du'a ederler. İlâ haze'l-an debbağlarda mü'nim ademler çokdur. Hacı 'Ali nam bir debbağın kırk yıllık kelb necaseti vardır. İngiliz Frengleri kırk bin guruş virüp virmemişdir deyü meşhur afakdır. Ve bu kasabanın haricinde bir çeşme-i can-feza'nın kemeri altında çar-guşe bir beyaz mermer üzre üstad-ı mer-mer-bur bir kaz murgi tasviri etmişdir-kim diller ile ta'bir olunmaz güya zi-ruhdur. Efvâh-ı nasda Kazlıçeşme namıyla meşhurdur,"

Bizans devrinde veba hastalığı olan yerlerden gelenler burada yedi gün kalmadıktan sonra İstanbul'a giremedikleri için buraya Nazarta (Karantina) derlerdi. Fetihten sonra, Fatih Sultan Mehmet bütün Debbağları ve mezbahaları bu-raya yerleştirdi. Deniz kenarında imar görmüş bir kasabadır. Bir camii, yedi mescidi, bir hanı, bir hamamı, yedi sebili ve üç tekkesi vardır. Üç yüz adet debbağ dükkanı, elli adet tutkalcı atölyesi, deniz kenarında yetmiş tane de kirişçi işyeri vardır. Ama sakinleri arasında evli olanlar azdır. Hepsi bekarlar pazarıdır. Savaş zamanların-da beş bin kuvvetli bekâr debbağ şahbazları çıkarır ki, her biri demir gibidirler. Bu kasabanın fena kokusuna alışık olmayanlar bir an bile dayanamazlar. Fakat ahalisine o kötü koku misk ve amber gibi gelirmiş... Misk sürünmüş kimseler yanlarına yaklaşsa hoşlanmazlar. Halkı çok ikram severdirler. Allah mallarına Halil İbrahim bereketi vermiştir. Merhumdur ki Pirleri '"AHİ EVRAN'" hazretleri eteği dolu giden bir halifesine "Eteğindeki nedir? diye sorar. Halife'de "Kuruştur'" diye cevap verir. Meğer eteğindeki köpek pisliği imiş. Utancından böyle cevap vermiş. Ahi Evran dahi "Rabbim teala hazretleri mal ve erzakınıza bereketler ihsan buyursun" yollu bir-çok dualarda bulunmuştur. O kabule şayan duaların yüzündendir ki bugüne kadar hâlâ derici esnafın ticaretlerinin bereketi boldur, pek ikram edici olurlar. Hatta Hacı Ali adlı bir deri tüccarının kırk yıllık birikmiş köpek pisliği vardır ki, İngiliz kâfirleri bunu kırk bin kuruşa satın almak istemişlerse de verilmemiştir diye meşhurdur. Bu kasabanın dışında hayat veren bir çeşmenin kemeri altında dört köşe beyaz bir mermer üzerine, mermer ustası Kaz resmi yapmıştır ki, sözle anlatılması imkânsızdır. Gören canlı sanır. Bu sebeple o çeşme "KAZLIÇEŞME" adı ile meşhurdur.

Osmanlı minyatüründen bir ayrıntı
(Burçak Evren Arşivi)

A detail from the Ottoman Miniature (From Burçak Evren's archive)

Evliya Celebi And Kazlicesme

"Those coming from places hit by plague disease in the Byzantine period could not enter Istanbul before staying here for seven days; they used to call it 'Nazarta (quarantine). After the conquest, Sultan Mehmed II the Conqueror resettled all the tanners and slaughter-houses in this region. This is a developed town on the seaside. It has one mosque, seven small mosques, one inn, one bath, seven fountains and three lodges. It has three hundred tannery shops, fifty glue workshops, and seventy string workplaces on the seaside. But of the inhabitants, married ones are few. All is a bazaar of bachelors. At wartime, it (the town) can mobilize five thousand strong tanner bachelors who are as tough as iron and very courageous. Those who are not used to the bad smell of this town could not tolerate it even for a moment. But that bad smell is like musk and ambergris for the inhabitants…They do not like it when those who put on musk approach them. They like to treat others with respect and honor. They have got abundant property. Their Master, deceased, "AHI EVRAN" asks a caliph who passes by with his coattail filled, "What is in your coattail?" The caliph replies: "It is kuruş (piasters). But he actually had feces of a dog. He gave this reply because of his shame. Even Ahi Evran cited prayers saying, "May God the Almighty grant abundance for your property and food supply." Thanks to such acceptable prayers, the trade of the leather traders has been has been highly abundant so far and they are always generous in treating others. Moreover, ,a leather trader called Hadji Ali has had dog feces for forty years and the English infidels have wanted to buy this for forty thousand kuruş but failed to do so. This is a famous rumor. Under the arch of a vitalizing fountain located outside this town is a Goose picture drawn on a square white marble by a marble master, which is indescribable with words. Those who see it think that it is a live one. That's why that fountain is well-known with the name "KAZLICESME" (fountain with a goose).

Padişaha armağan sunumu
(Burçak Evren Arşivi)

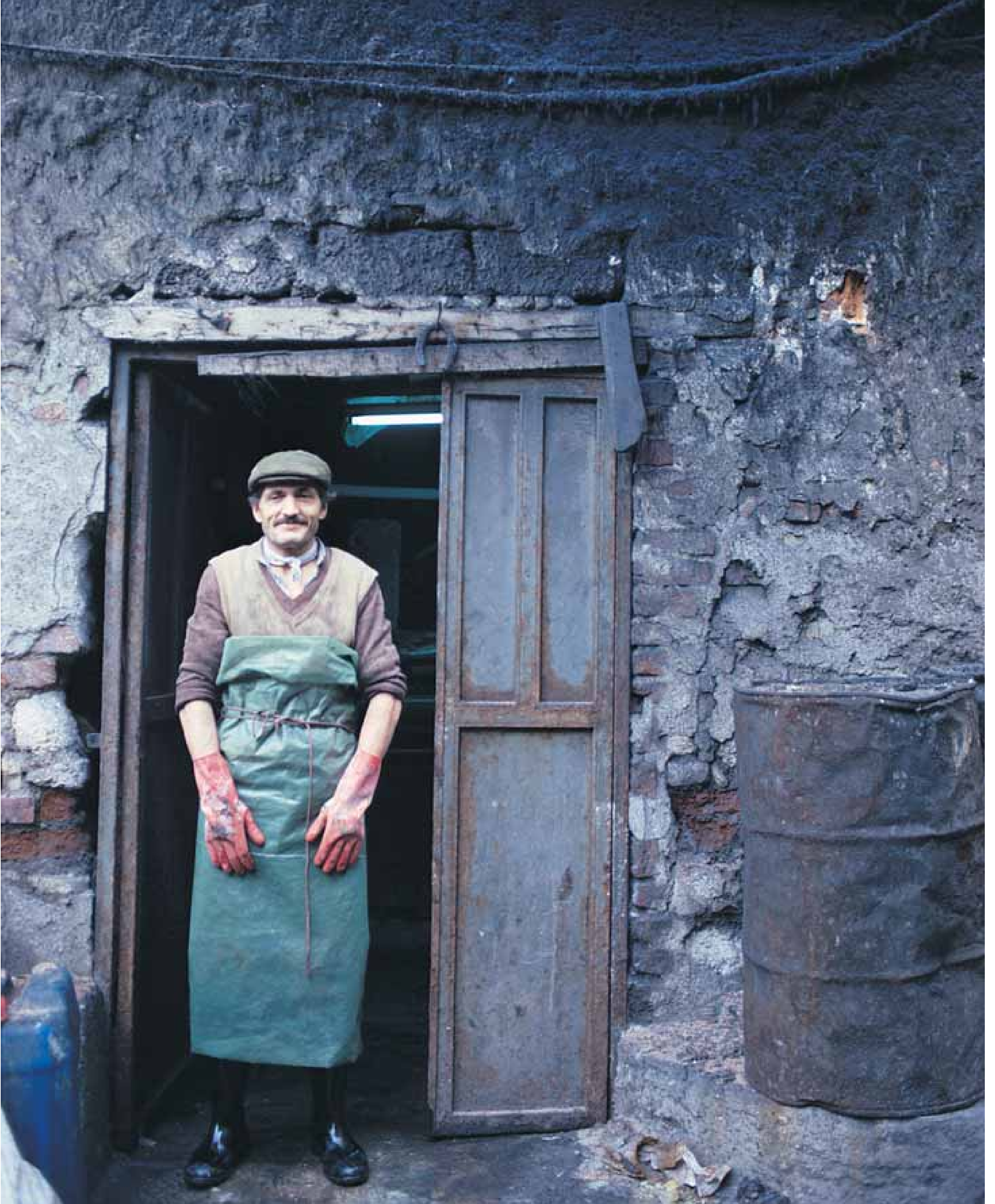
Gift Offer to the Sultan
(From Burçak Evren's archive)

Fakat ahalisine o kötü koku misk ve amber gibi gelir. Misk sürünmüş kimseler yanlarına yaklaşsa, hoşlanmazlar. Bunun yanında halkı çok ikram severdir. Allah mallarına Halil İbrahim bereketi vermiştir. Merhum pirleri Ahi Evran hazretleri eteği dolu giden bir halifesine "Eteğindeki nedir?" diye sorar. Halife de "kuruştur" yanıtını verir. Meğer eteğindeki köpek pisliğidir ve utancından böyle yanıt vermiştir.
Ahi Evran "Rabbim teala hazretleri mal ve erzakınıza bereketler ihsan buyursun" yollu bir çok dualarda bulunmuştur. O kabule şayan dualar yüzündendir ki bugüne kadar hâlâ derici esnafının ticaretinin bereketleri boldur ve pek ikram edicidirler. Hatta Hacı Ali adlı bir derici tüccarın kırk yıllık birikmiş köpek pisliği vardır ki, İngiliz kafirleri bunu kırk bin kuruşa satın almak istemişlerse de verilmemiştir.
Bu kasabanın dışında hayat kaynağı bir çeşmenin kemeri altında, dört köşe beyaz bir mermer üzerine, mermer ustası bir kaz resmi yapmıştır ki sözle anlatılması imkânsızdır. Gören canlı sanır. Bu sebeple o çeşme "Kazlıçeşme" adı ile meşhurdur.
Evliya Çelebi Seyahatname'sinde sözü edilen köpek pisliği, elli yıl öncesine kadar kullanılmıştır. Evliya Çelebi'nin Kazlıçeşme'deki deri üretimini oldukça gerçekçi yansıttığını görüyoruz.
Herhangi bir önemli suç işleyen kişiler, mahkûmiyetten kurtulmak için Kazlıçeşme'de kurulu tabakhanelerden birine sığınıp orada çalışmaya karar verdiklerinde devletin takibinden kurtulabiliyordu. Debbağlar işçi bulmakta sıkıntı çektikleri için bu suçluları himaye etmeyi göze alıyorlardı. Takriben 1720'li yıllarda bu durum İstanbul kadı sicillerine intikal etmiş ve Kazlıçeşme'de çöreklenen bu eşkiyalar için devlet ilgi çekici önlemler almıştır. Bu bölgede faaliyet gösteren işletmelerin ve buralarda çalışan işçilerin isimleri kayda geçirilmiş ve eşkiyanın buralara yeniden çöreklenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kazlıçeşme dericiliği hakkında bilgi veren bir diğer önemli belge de, Cumhuriyet'in ardından 1928 yılında kurulan Türk Sepiciler Birliği'nin yayımladığı bir kitapçıktır. Bu kitapçıktan, 1920-1928 arasında deri fabrikalarında modernizasyonun başladığı anlaşılmaktadır. Bu kitapçıkta yer alan firmalar ve ortakları şöyledir:
1-Denizlili Abacızade İsmail Hakkı ve Hasan Basri Beyler Koll. Şti.
2-Şark Deri Türk Limited Şti., kuruluşu 1927, ortakları Ahmet Bey, Ahmet Zeki Bey, Mr.Platner
3-Üsküdarlı Mehmed Efendi Tabak Fabrikası ve

.But that bad smell is like musk and ambergris for the inhabitants. They do not like it when those who put on musk approach them. Moreover, their people like to treat others with respect and honor. They have got abundant property. Their Master, deceased, "AHİ EVRAN" asks a caliph who passes by with his coattail filled, "What is in your coattail?" The caliph replies: "It is kuruş (piasters)." But he actually had feces of a dog. He gave this reply because of his shame. Even Ahi Evran cited prayers saying "May God the Almighty grant abundance for your property and food supply." Thanks to such acceptable prayers, the trade of the leather traders has been has been highly abundant so far and they are always generous in treating others. Moreover, a leather trader called Hadji Ali has had dog feces for forty years and the English infidels have wanted to buy this for forty thousand kuruş but they were not given to them. Under the arch of a vitalizing fountain located outside this town is a goose picture drawn on a square white marble by a marble master, which is indescribable with words. Those who see it think that it is a live one. That's why that fountain is well-known with the name "KAZLICESME" (fountain with a goose).
Dog's feces mentioned in Evlya Celebi's Seyahatname (Book of Travels) had been used until 50 years before. We see that Evliya Celebi reflects the leather production at Kazlicesme very realistically.
When those persons who committed a serious crime sought refuge in one of the tanneries established at Kazlicesme and decided to work there with a view to evading from conviction, they could manage to rid themselves from the prosecution of the State. Because the tanners faced difficulties in finding workers, they undertook the risk of providing patronage to the criminals. In around 1720s, this state of affairs passed to kadi registers and the State took quite interesting measures against these brigands that were twined at Kazlicesme. The names of the enterprises operating in this area and of workers working at such enterprises were recorded in an effort to stop the re-twining of the brigands in these areas. Yet another important document that supplies information is the booklet published by the Turkish Tanners Association after the establishment of the Republic, i.e. in 1928. It is understood from this booklet that modernization had begun in leather factories between 1920 and 1928. Firms and their partners men-

1984'te kurulan Fotoğraf Grubunun, 1986 yılında Kazlıçeşme'de yaptıkları çalışmanın bir örneği. (Fotoğraf: Nevzat Çakır)

Kazlıçeşme 1986. Last scenes before the demolition. (Photo by: Nevzat Çakır)

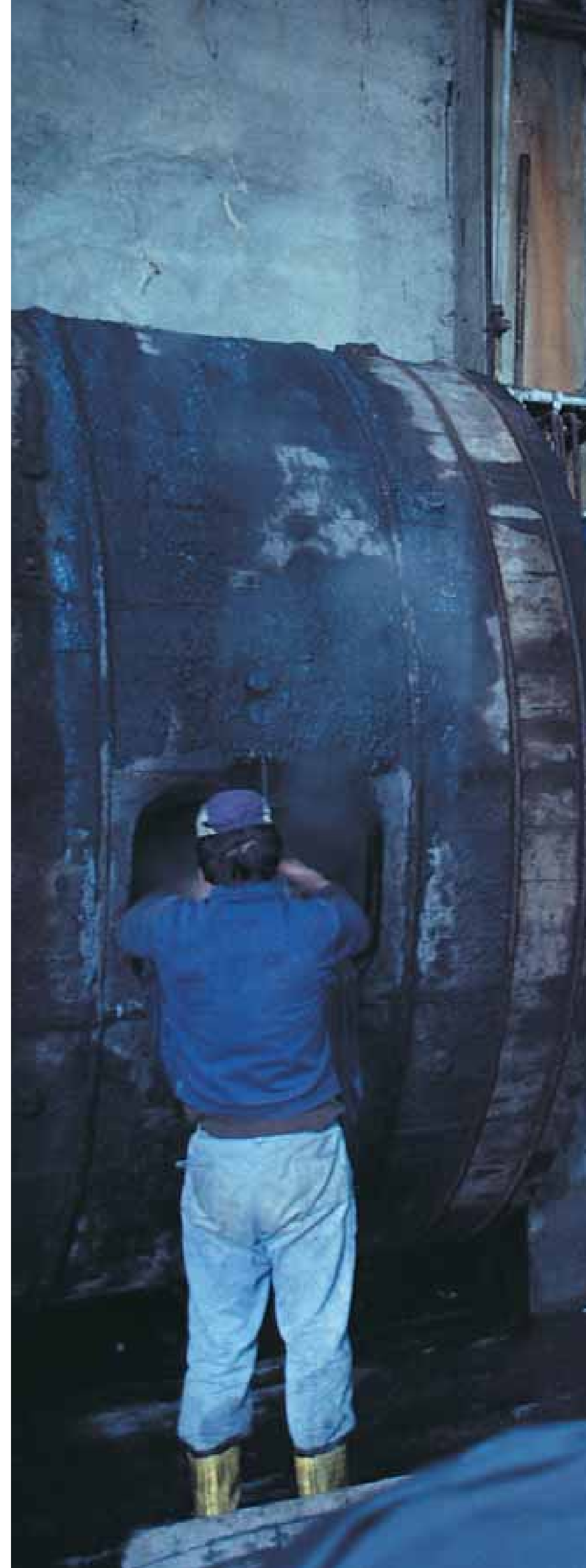
Şerikleri Salomon ve Elbatabah, kuruluş 1922
4-Alber ve Jozef Kamhi Tabak Fabrikası, kuruluş 1917
5-Rafael Amram-Samoel Marko Amram-Samoel Oskar Amram-İsak Amram Efendiler Fabrikası, kuruluş 1924
6-Sokrat Kostantinidi Efendi Fabrikası, kuruluş 1922
7-Kavukyan, Oryeta ve Şürekası, kuruluş 1924
8-Andon Eskenazi ve İspiro Eskenazi, kuruluş 1914
9-Gümüşhaneli Mehmed Efendi ve Şeriki Nikogos Efendi Fabrikası, kuruluş 1914
10-Rasim Efendi Tabak Fabrikası, kuruluş 1882
11-Sahak, Hayik Vahe Altıparmak Biraderler Fabrikası, kuruluş 1898
12-Rafael Yako Eskenazi ve Şeriki Fabrikası, kuruluş 1923
13-Aleko Dulos Mahdumları Koll. Şti., kuruluş 1921
14-Yani Aleko ve İlia Pinca Biraderler, kuruluş 1912
15-K. N. Tripo ve Mahdumları Fabrikası, kuruluş 1862
16-Taşçızade Şükrü ve Hasan Hayri Efendi Fabrikası, kuruluş 1928
17-Mihail ve Kiryako Efendiler Fabrikası

Bu on yedi fabrikanın dışında, kitapta doksan altı deri imalathanesinin daha olduğu bildirilmektedir. İşçilikten fabrikatörlüğe yükselmek Kazlıçeşme'de çok sık görülmüştür. Böyle kişilere örnek olarak Haşim Usta, Karakaya, Ahmet Yılmaz, Tülümen, Yani Papakosti, Albert Beresi, Sadettin Toprak, İlyas Cin ve Emin Sez gibi günümüzün birçok patronunu verebiliriz. Kazlıçeşme dericiliğinin Ahilik kökenli olmasına rağmen, yukarıda birçok gayrimüslimin adının geçmesi ilgi çekicidir.

Pinza'lar, Kamhi'ler ve Amram'lar 1940'lı yılların Musevi kökenli büyük kuruluşlarıydı.

1950'li yıllarda modern dericiliğin merkezi İstanbul'daydı. Gerçi Anadolu'nun birçok yerinde tabakhane vardı ama, buralarda kromlu deri yerine kösele ve gön işlenirdi. Derici deyimiyle Anadolu'da karatabaklar vardı. Kösele ve videla imalatı Kazlıçeşme'de yapılır, Kapalıçarşı, Mercan ve Sirkeci'de satılırdı.

Kazlıçeşme'de Rum kökenli fabrikalar işe hâkimdi. Fakat satış, pazarlama safhalarında Musevi tüccarların egemenliği su götürmezdi. Bunun yanında, Musevi kökenli Amram'ların Kazlıçeşme'deki firması, Türkiye'deki ilk kromlu debagatı başlatan firmadır. Bu yıllarda ortaya

Kazlıçeşme'nin son günleri.
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

tioned in this booklet are as follows:
1- Abacızade İsmail Hakkı and Hasan Basri Beyler from Denizli Open Comp. Koll. Şti.
2-Şark Deri Türk Limited Comp.., est. 1927, partners Ahmet Bey, Ahmet Zeki Bey, Mr.Platner
3- Mehmed Efendi from Üsküdar Tannery Factory and Associates Solomon and Elbatabah, est. 1922
4-Alber and Joseph Kamhi Tannery Factory, est. 1917
5-Raphael Amram-Samoel Marko Amram-Samoel Oskar Amram-İzhaq Amram Efendis Factory, est. 1924
6-Socrates Constantinides Efendi Factory, est. 1922
7-Kavukyan, Oryeta and Partners, est. 1924
8-Andon Eskenazi ve İspiro Eskenazi, est. 1914
9- Mehmed Efendi ve Şeriki Nikogos Efendi from Gümüşhane Factory, est. 1914
10-Rasim Efendi Tannery Factory, est. kuruluş 1882
11-Sahak, Hayik Vahe Altıparmak Bros. Factory, est. 1898
12-Raphael Yako Eskenazi ve Partner Factory, est. 1923
13-Alekkos Dulos Sons Open Comp.., est. 1921
14-Yannis Alekkos amd Ilia Pinca Bros., est. 1912
15-K. N. Tripo and Sons Factory, est. 1862
16-Taşçızade Şükrü and Hasan Hayri Efendi Factory, est. 1928
17-Mikhael and Kyriacos Efendis Factory
It is noted in the booklet that apart from these seventeen factories, there are further 96 workshops. Instances of promoting to the status of factory ownership from the status of a worker have been witnessed on many occasions. Many bosses today namely, Haşim Usta, Karakaya, Ahmet Yılmaz, Tülümen, Yani Papakosti, Albert Beresi, Sadettin Toprak, İlyas Cin and Emin Sez may be given as examples for this. Even though Kazlicesme leather trade has Akhist roots, it is interesting to come across with many non-Muslim names in the above list.
Pinzas, Kamhis, and Amrams were the major organizations of Jewish origin in 1940s.
In 1950s, the center of modern leather trade was Istanbul. Even though there were tanneries in many places of Anatolia, but instead of chromium leather, stout leather or thick leather was processed. As the leather traders call it, there were 'cormorants' in Anatolia. Stout leather and

Last days of Kazlıcesme. (Photo by: Nevzat Cakir)

çıkan Musevi kökenli Danon-Menda firması, günümüze kadar gelen bir okul oldu.
Rum ve Musevi kökenli dericilerin yanında, Kazlıçeşme'de Ermeniler de bu işle uğraşmıştır. Bunların en ünlüsü Altıparmaklar'dır. Normal tip ayakkabı üretiminde Türk ustaların üstünlüğüne karşın, moda anlamında ayakkabı çeşidi üretmekte Ermeni ustalar ayrı bir yere sahiptir.
1991'de tabakhaneler Demirhane caddesinin dört bir yanını kaplamış, Beşkardeşler, Gemalmaz, Şemsiye sokaklara kadar taşmıştır. Yakın bir tarihe kadar çeşmenin ötesinde, Bakırköy istikametinde hiç bir tabakhane yoktu. Bu yöre, evler ve meskenlere ayrılmıştı. 1937 yılında PERVI-TICH tarafından çizilen haritada, Kazlı'daki tabakhanelerin genelde Kazlı camiinin arkasından surlara ve denize doğru yayıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Çeşme meydanı ve Öcal sokak tabakhanelere sınır oluştururdu. Elli yıl önce Kazlıçeşme'nin yarısı mesken olarak kullanılırdı diyebiliriz. O yılların Kazlıçeşme'sinde kendine özgü bir yaşam vardı. Biz bu yaşantının parçası olan insanlardan o döneme ait bazı bilgileri derleme talihine eriştik.
1974 yılından bu yana Türkiye Deri Sanayicileri Derneği'nde çalışan Saim Çetintaşoğlu, 1932 yılında Fatih Sultan Mehmet mahallesi, Hamam sokakta doğmuş, elli sekiz yılını Kazlı'da tamamlamıştır. Askere gitmeden önce zenne ayakkabı imalatı yapmış, 1955 ile 1962 yılları arasında lokantacılık, 13 yıl da totoculuk yapmış. Saim'in babası Fatih yangınından sonra Sarıgüzel'den Kazlı'ya gelmiş, lokanta işletmiş. Aşağıda kendisine ait uzun bir söyleşiye yer verdiğimiz, aileden lokantacı olan Saim ve çocukları Kazlı'da Derya Lokantası'nı işletmektedir.

"vileda" (?) were manufactured at Kazlicesme and they were sold at Kapalıçarşı, Mercan and Sirkeci.
At Kazlicesme, factors of Greek origin dominated the business. But the dominance of Jewish merchants at stages of sale and marketing was undisputed. Besides this, firm of Amrams who were of Jewish origin, is the one that first launched tanning with chromium in Turkey. Danon-Menda firm that emerged during those years has been a school that has extended to the present times.
Besides Greek and Jewish-origin leather traders, the Armenians dealt with this business at Kazlicesme too. The most important of all these are Altıparmaks. Against the supremacy of the Turkish masters in the production of normal-type shoes, the Armenian masters have had a separate place in the production of modern-style shoes.
In 1991, tanneries surrounded everywhere on Demirhane Avenue, Beşkardeşler, Gemalmaz, Şemsiye have spilled over to the streets. Until recently, there have not been any tanneries in the direction of Bakırköy, beyond the fountain. This neighborhood was allocated to houses and dwellings. It is clearly seen in the map drawn up by Pervitich in 1937 that tanneries at Kazli were generally spread up to the walls behind Kazli Mosque and towards the sea. Cesme Square and Öcal Street constituted a border for tanneries. We can say that, fifty years ago, half of Kazlicesme was used as a dwelling place. During those years, Kazlicesme had its own peculiar lifestyle. We have seized the chance of compiling some information from persons who had been part of that lifestyle.
Having worked at the Association of Leather Industrialists in Turkey since 1974, Saim Çetintaşoğlu was born in 1932 at Fatih Sultan Mehmet quarter, Hamam Street and completed 58 years of his lifetime at Kazli. Before being enlisted in the army, he manufactured woman's shoes and ran a restaurant between 1955 and 1962, and dealt with business of football pools for 13 years. After the fire at Fatih, Saim's father left Sarıgüzel for and ran a restaurant. Restaurateur Saim who was the subject of our lengthy interview drrn below and his children run Derya Restaurant at Kazli.

Kazlıçeşme'nin emekçilerinden biri
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

One of the workers of Kazlıçeşme.
(Photo by Nevzat Çakır)

Kazlıçeşme Mensucat Fabrikası

Memleketimizi geliştirmek ve refaha götürmekteki çabaları destekleyen Padişah Efendimiz lütuf, destek ve müsaadeleri ve teşvikleri ile Divan-ı Hümayun üyesi saadetli Reşit Beyefendi hazretleri Kazlıçeşme'de bir mensucat fabrikası inşası için imtiyaz vermişlerdir.

Geçen yazımızdaki açıklamaya göre, fabrikanın inşaatı bu kerre hitam bulmuş olmakla, dünkü gün Sirkeci Garı'nda tahsis edilen özel bir katarla adı geçen fabrikaya ilgililer ve davetliler teşrif buyurmuşlardır.

Katarın Kazlıçeşme'ye gelişinde bu fabrikanın idare meclisi reisi Bernard Tubini (Fransız uyruklu, meşhur Galata bankerlerinden), başkatibi Şirinyan Mihran Efendi ve Meclis-i İdare Üyesi Mösyö Kupa, Mösyö Mavrokordato, Mösyö Parker, Mösyö Piresi ve bu fabrikanın imalat müdürü ve sair kişiler tarafından büyük bir çoşku ile ve hürmetle karşılandılar. Fabrika yöneticileri ve davetliler huzurunda fabrikanın her ciheti gezdirildiği gibi, mevcut makineler muharrik kuvvet vasıtası ile işletilerek mensucat dahi dokunmuş ve bu görüntü herkes tarafından pek ziyade takdir ve beğeni kazanmıştır.

Davetlilere mahsus bir büfe kurulmuş olarak şampanyalar, biralar, sair nefis içkiler, yemekler ve şekerlemeler ve dondurmalar ve pastalar ile dolu ve donatılmış olduğundan, bütün misafirlere fevkalade ikram ve ihtimamda bulunulmuştur. Bundan sonra imam hazretleri İbrahim Ethem Efendi tarafından padişahımıza uzun ömür, saadet ve sağlık temennileri ile başlayan bir dua okunmuş ve sonunda herkes tarafından "Padişahım çok yaşa" nidaları ile padişaha sadakat yemini edilmiştir.

Bu dua ve merasimden sonra devletlu Raif Paşa hazretleri tarafından aşağıdaki nutuk irad edilmiştir.

"Padişahımız efendimiz Osmanlı tahtına çıktığından beri Osmanlı memleketi dahilinde gerek mahalli maarif ve gerek nafia işlerinden pek çok terakkiyat kaydedilmiştir. On beş seneden beri memleketimizin her tarafında tezgâhlar ve fabrikalar tesis edilmekte bulunduğu gibi bu kerre böyle büyük bir sermaye ile bu derece muntazam ve büyük bir fabrika vücuda getirilmesi dahi padişahımızın asırın ilerlemesine ve gelişmesine uyumu konusunda fikir ve gayretlerini ortaya koyduğundan, bu fabrikanın devlete ve mülke pek hayırlı hizmetler vereceğini bütün gücümle ümid ederim. Kumpaniyenin (şirkete o devirde verilen ad) intizamı fabrikanın sınai gelişmeye hizmet etmesini sağlayacaktır.

"Tanrı padişah efendimiz hazretlerini daima bu yolda muvaffakiyete mazhar buyursun, amin!"

Bu nutuktan sonra bütün misafirler "Padişahım çok yaşa" nidaları ile hislerini vurmuşlar ve kurbanlar kesilmiştir.

Bu açılış merasiminde Şûrayı Devlet Reisi devletlu Arifi Paşa hazretleri ile Şehremaneti Meclisi Reisi Saadetlu Ahmet Paşa ve daha sonra birçok zevatın ve önemli yabancı kişilerin bulunduğu görülmüştür...

Zuhur, günlük gazete
26 Haziran 1890

Kazlicesme Textiles Factory

With the kindness, support and permission and support of His Majesty Sultan who supports the efforts to develop our country and render prosperity to it, vizier Reşit Beyefendi, member of the Council of State, has granted the privilege of establishing a textiles factory at Kazlicesme.
According to a statement in our previous article, the construction of the factory has finished this time and those concerned and invitees have honored the said factory with a special railway train allocated at Sirkeci Railway Station.
Upon the arrival of the train at Kazlicesme, Chairman of the Board of Directors of the factory, Bernard Tubini (of French origin, from Galata bankers), its chief clerk Şirinyan Mihran Efendi and Member of the Board of Directors Monsieur Kupa, Monsieur Mavrokordato, Monsieur Parker, Monsieur Piresi and the Director of Production of the factory and other people were welcomed with a great enthusiasm and respect. Visitors were toured all around the factory in the presence of the factory managers and invitees, while the machinery was operated with the help of a driving force and even textile was woven, and this scene was admired and appreciated very much by everyone.
A buffet was formed especially for invitees, which was full of and decorated with champagnes, beer, other excellent drinks, food and candies and ice-creams and cakes; so all the invitees were treated perfectly. After this, prayers were read out by Imam Ibrahim Ethem Efendi wishing long life, happiness and good health to our sultan and then oath of allegiance was made the Sultan with exclamations, “Long live to the Sultan”.
After these prayers and ceremony, Vizier Raif Pasha delivered the folowing public speech:
“Since the enthronement of our Sultan to the Ottoman throne, a lot of progress has been achieved in local educational affairs and public works in the Ottoman country. Besides the fact that workbenches and factories have been being established in all parts of our country, this time, such an orderly and large factory with such a big capital has been created, which shows our Sultan’s ideas and efforts towards his adaptation to the progress and development of the age. Thus I hope that this factory will render very beneficial services to the state. Order of the company will render it to serve the industrial development.
“May God ordain that His Majest Sultan will always be the recipient of success to this end. Amen!”
After this public speech, all the guests expressed their sentiments with exclamations, “Long live, our sultan” and animals were sacrificed.
It has been seen that President of the Council of State Vizier Arifi Pasha and Mayor His Highness Ahmet Pasha and later, many dignitaries and important persons were present at the inaugural ceremony...

Zuhur, daily newspaper
26 June 1890

40'lı yılların başında Kazlıçeşme'nin deniz tarafından görünümü. (Fotoğraf: Hilmi Şahenk)

"Kazlı hamamının kapısı benim doğduğum eve bitişikti. Çocukluğumda bu ha-mama çok girdim çıktım. Bugün gibi hatırlarım, kurnaları, zemini ve hatta duvarları mermerle kaplıydı. Şimdi marangoz Nayır kardeşlerin dericilere dolap yaptığı yerde hamamın soyunma yeri, soğukluğu vardı. Hamam külhanında, dört köşe bir kazanda su odun veya kömürle değil; deri ar-

"Gate of Kazli's bath was adjoined to the house where I was born. I used this bath a lot during my childhood. I recall very well…Its basins, floor and even floors were covered with marble. At the place where the carpenter Nayır brothers make cupboards for leather tradesmen was the changing room and cool room. In the boiler room of the bath, the water was boiled in a square boiler

tıkları, kuyruk koçanları yakılarak kaynatılırdı. Ortalık kokudan geçilmezdi. Çapraz sokağa açılan külhan 'Çıkmazı sokak' ismini buradan alır. 1950'li yıllarda Münir Altıer hamamı kiralayıp tabakhaneye dönüştürmüştü. O ölünce hamam dökümcülerin eline geçti. O gün bu gündür Kazlı hamamında dökümcüler döküm döker. Etrafında Kaplan Deri, Kemal Kurban var.

with leather remnants and tail cobs instead of wood or charcoal. A heavy odor was smelt everywhere. The boiler that opens to the cross street was named "Çıkmaz Sokak" (blind alley) after this. In 1950s Münir Altıer rented the bath and turned it into a tannery. When he died, the bath passed to metal workers. Ever since metal-workers have been doing casting work. Kaplan Deri

A view of Kazlıçeşme from the sea side at the beginning of 40s. (Photo by Hilmi Şahenk)

Halbuki bu binada hamamcı Arap Zehra, hamamda çalışanlar, aşçı Osman otururdu. Karşıda, şimdiki tabakçıların yerinde ise, o yıllarda tabakhanelere yumurta akı, yumurta sarısı, cila için sığır kanı sağlayan Artaki otururdu. Cezmi Öztemir'in yerinde ise Kazlıçeşme muhtarı, nalbant Ali otururdu. Faik Cihanoğlu yerindeki evde kömürcü Mustafa ve Merzifonlu Kara Mustafa Camii imamı Murat Gökçiğdem ikamet ederdi. Onun karşısındaki köşede iki kat-lı ahşap evde Yedikule'deki Safa içkili lokantasını işleten Süleyman Efendi otururdu

"Safa gazinosu Kazlı Esnâf yaşamında önemli bir yer alır. Debbağlar akşamları Sara gazinosunda demlenirlerdi. Kale kapısı yanında aşağıya merdivenle inilen Pehlivan İbrahim'in Bahçeli lokantası da debbağların devam ettiği, içki içtiği yerler arasında ün yapmıştır. Sarhoşların çıkardığı kavgalar, kale kapısı sağındaki inzibat kapısında çözümlenirdi. Kadın, içki ve küfür tabakların vazgeçemeyeceği tutkularıdır. İş arasında güpegün bir tek atmaktan kendilerini alamayanlar Arap Şevket'in Kazlıiçi meyhanesine uğrardı. Karakol sokağın başındaki Celil Tanatar'ın yerinde, Kazlı'da herkesin dayısı olan ayaklı banka Abdürrahim Gezer'in ahırı vardı. Gezer'in biri siyah, diğeri beyaz iki atı ve çok güzel bir faytonu vardı. Dayı, tulumbacılıktan yetişmiş, Kazlı'da pek çok mülke sahip olmuş, nevi şahsına münhasır, ihtiyacı olanlara para vermekten zevk alan iyiliksever bir palikaryaydı. Elli yıl önce Kazlı'da iş arabaları iş görür, faytonlar insan taşırdı. Kazlı hamamına Samatya'dan, Bakırköy'den kadınları getirirlerdi. Bugünün aksine Demirhane caddesinden rahat geçilirdi.

"Demirhane caddesinde devam edersek, Bekir Uyguner'in yerinde iki katlı ahşap sıra evlere geliriz. Ben babamla bu evlerde ikamet ettim. Bu evlere bitişik elek-trikçi Kirkor'un tamirhanesi, onun bitişiğinde Kazlı dayısı Rami Bey'in üçlü döküm, torna bakımhanesi, şimdiki Derimko'nun yerinde de Kumcu Mustafa'nın iki katlı beyaz ahşap evi vardı. Yeni Tabakhane sokak başında Hayati'nin tabakhanesinin yerinde kırmızı tuğlalı evde Kazlıçeşme'nin en eski, en ünlü makine yapımcısı Mustafa Ulus otururdu. Burada evler biter ve Alber Beresi'nin yerinde Kamhiler'in kösele fabrikası başlardı. Demirhane caddesi Duloslar'ın fabrikasıyla son bulurdu.

"Aleko Dulos fabrikası Genç Osman caddesine doğru uzanırdı. Sahil yolu henüz ya-pılmadığı için Kazlı'ya giriş Genç Osman'dan yapılmazdı. Yedikule kapısından geçilir, mezarlıklar arasından Demirhane'ye ulaşılırdı. Demirhane

and Kemal Kurban are around it.

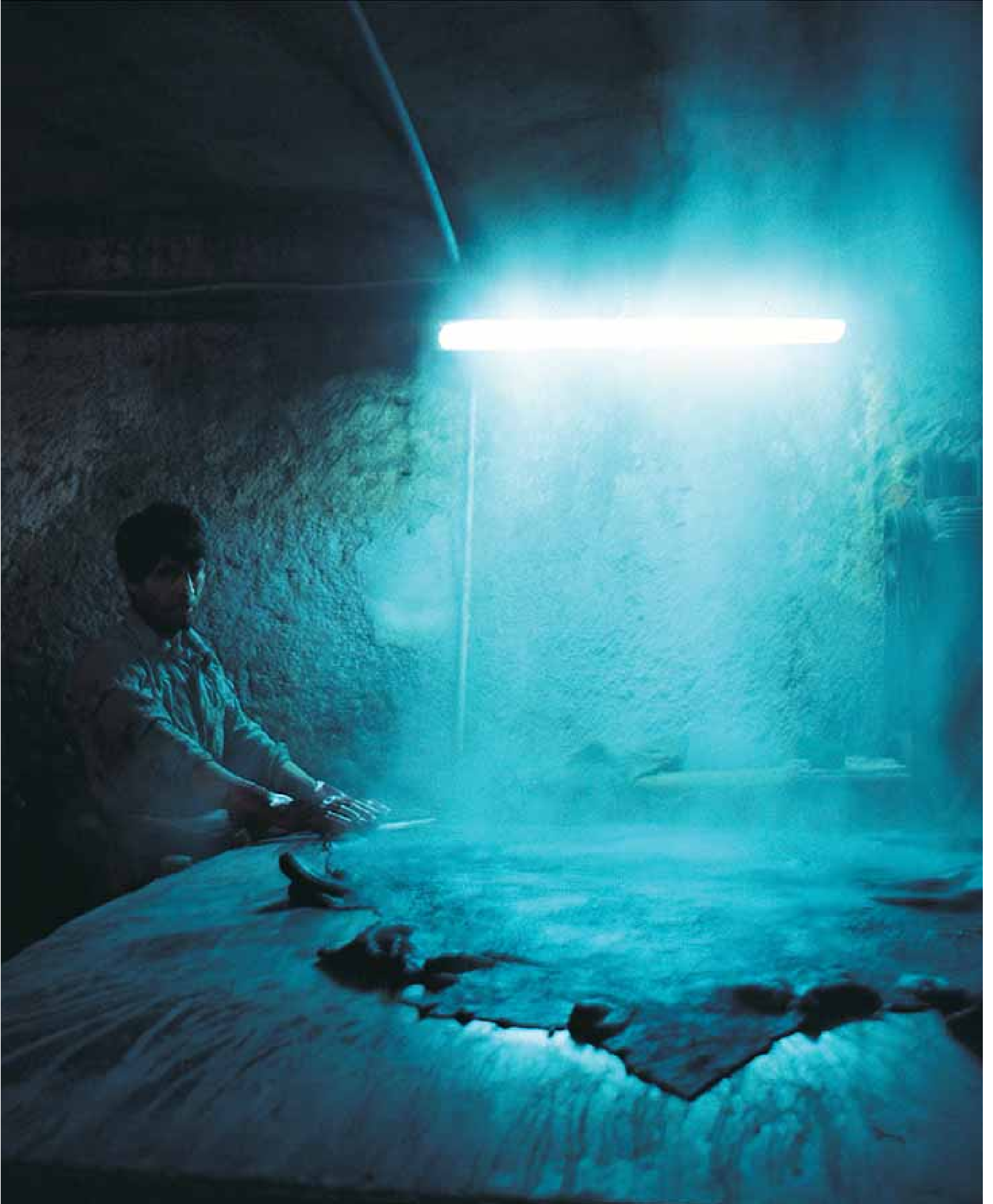
However, bath keeper Srap Zehra, the employees of the bath and the cook Osman used to live in this building. Opposite to it where the tanneries are located today Artaki lived. He used to provide egg white, egg yolk and cattle's blood for polishing purposes to the tanners. Kazlicesme's headman, namely blacksmith Cezmi Öztemir resided. In the place of Faik Cihanoğlu, charcoal seller Mustafa and Imam of Merzifonlu Kara Mustafa Mosque Murat Gökcigdem lived. In the corner in the opposite side, the two-storey wooden house was inhabited by Süleyman effendi, the owner of Safa Bar-Restaurant at Yedikule.

"Sara night-club occupied an important place in the lives of the Kazli tradesmen. In the evenings, tanners used to go to Sara night-club for drinks. Bahçeli Restaurant run by Pehlivan İbrahim climbed down to through a staircase near the Castle Gate was famous as a venue regularly dropped by tanners for drinks. Quarrels caused by the drunkards were settled at the gate of the military police to the right of the Castle Gate. Women, drinks and insults were indispensable passions of tanners. Those who could not help having one drink pending the work and in the middle of daytime, stopped by Arap Şevket's Kazliici bar. In the place of Celil Tanatar located at the beginning of Karakol Street was the stable of the 'walking bank' Abdürrahim Gezer, who was the backer of everyone at Kazli. Gezer had two horses, one black and one white, a very nice phaeton. Originally working in the business of pumps, Gezer was a person of its kind: He was a benevolent Greek rowdy who enjoyed giving money to the needy people. He owned a large amount of property. Fifty years ago, the carts executed work and phaetons carried passengers. They brought women to Kazli Bath from Samatya and Bakırköy. Unlike today, the passage through Demirhane Avenue was easy.

"When we proceed on Demirhane Avenue, we come to two-storey wooden, row houses in the place of Bekir Uyguner. I resided at these houses together with my father. Adjoined to these houses and was Kirkor's repair-house and adjoined to it was the three-part casting and lathing maintenance house belonging to Kazli's backer Rami Bey. And in the place of the present Derimko was two-storey white wooden house belonging to Kumcu (Sand-seller) Mustafa. In the place of Hayati's tannery at the beginning of Yeni Tabakhane Street, the red-brick house, resided Mus-

Işık, gölge ve deri. Usta ellerin güç koşullarda deriyi işlemesinin görsel bir öyküsü. (Fotoğraf: Nevzat Çakır)

Light, shade and leather... A visual story of the processing of leather by skilled hands under difficult conditions. (Photo by Nevzat Çakır)

Kazlıçeşme ve Yedikule'nin havadan görünümü. (Fotoğraf: Nezih Başgelen)

caddesinin sağında İngiliz'in işlettiği iplikhane vardı. İplikhane bahçesinde büyük bir havuz ve su ka-nalları vardı. Ağaçlarla dolu bir tarlada 20 kadar amele evi vardı. Bu tarladan, baraka halindeki Kazlı tren istasyonuna gidilirdi. Ümit Soytürk'ün yerinde arabacı Muhittin Ağa otururdu. Mustafa Ulus ve Dokumacılar Hanı, Hüseyin Ağa ve Ayşe Hanım'ın bostanıydı. Çok

tafa Ulus, the oldest and the best known machinery manufacturer. Here the houses ended and stout leather factory belonging to Kamhis began in the place of Alber Beresi. Demirhane Avenue used to be terminated with the factory of Dulos's.

"Alekos Dulos's factory used to extend up to Genc Osman Avenue. Because the coast road

lezzetli domates, salatalık, marul ve maydanoz yetişirdi bu bostanda. Hüseyin ağa ölünce Ayşe Hanım burayı Çengiçlere satarak parasıyla Aksaray'da dört katlı bir apartman satın almıştı. Çengiçler bu bostanda bir han inşa ettiler ve dokumacılara kiraya verdiler.
"Malını mülkünü derici esnâfına vakfetmiş olan ve Kazlıçeşme'nin en eski dericisi olması muhte-

was not yet constructed, entry to Kazli could not be done through Genc Osman. The passage was dome through Yedikule Gate and Demirhane was reached at in between cemeteries. To the right of Demirhane Avenue was a spinning mill ran by the British. There was a large pool and water channels in the garden of the spinning mill. There were about 20 workers'

Bird's eye view of Kazlıçeşme and Yedikule (Photo by Nezih Başgelen)

mel DERYA ALİ BABA'nın türbesinin yanında, ondan tevarüs ettiğimiz LONCA KAHVESI vardı. Lonca kahvesine iki merdivenle çıkılır, duvarları etrafında kurulan ranzalarda oturulurdu. Dernek yönetim odasına Lonca kahvesi içinden girilir, türbe arkasındaki odada derneğin işleri yürütülürdü.. Odanın yanında kara incir ağaçları altında dernek bahçesi vardı. Sonraları bu bahçede işçilere yemek pişirmek üzere aş ocağı açılmıştı. Rahmetli Ahmet İşbilen aş ocağını yönetirdi. Cezmi Öztemir başkanlığı devresinde Lonca kahvesi kapatıldı, yerine inşa olunan binanın birinci katı Yapı Kredi Bankası'na kiraya verildi, üstü ise derneğe tahsis olundu ve böylece Derya Ali Baba türbesi ihya olundu.

"Lonca kahvesi devamında lokantalar, Kazlı fırını, hamallar kahvesi, arabacılar kahvesi, aşçı Cemil'in lokantası, onun bitişiğinde Mumhane çıkmazı, Hüsamettin Manav'ın babası Hacı Mustafa'nın lokantası, kasap Zemci, kuru kahveci Acem Şaban ve Kazlıçeşme'nin arkasında geniş bir dinlenme alanı ve yanında Acem Süreyya'nın kahvesi, Taşhan ve üstünde bekar odaları vardı. Polis Memduh, Süreyya'nın damadı olduktan sonra bu kahveyi uzun yıllar çalıştırmıştır. Kahve ve Taşhan tabak-haneye dönüştürüldü ve çeşmenin arkasındaki açık alan duvarla kapatıldı. Beş yüz yıldan beri cümle aleme su vermekte bir gün bile geri kalmamış olan bu tarihi çeşme, sokak ortasına atılmıştır. Yine de çeşme kimselere küsmemiş, hâlâ görevini sürdürmektedir.

"Taşhan karşısında ahşap polis karakolu vardı. 1950'den önce Dericiler Cemiyeti'nce yeniden kargir olarak inşa edilmiştir. Karakol devamında ahşap barakalar vardı. Fatih Oteli çok sonraları konduruldu. Karşıdaki Aya Paraskeva, Müezzin Hasan sokağına bakardı. Arkadaş kahvesince kapatılmamıştı. Müezzin Hasan sokağında herhangi bir tabakhane henüz yapılmamıştı. Hacı Mehmet sokağına girişte marangoz Salih Usta'nın işyeri ve üstünde evi vardı. Kazlı'da pek çok fabrikanın mallarını çarşıya taşıyan Metin ve kardeşi Alaettin bu evde doğan Kazlı müdavimlerindendir. Hacı Mehmet Paşa sokakta Mehmet Paşa akaretleri vardı. Babam ve ortağı burayı satın aldıklarında on, onbeş aile bu akaretlerde ikamet etmekteydi. Akaretlerin önü açıktı ve yirmi-otuz metre önündeki tepeden denize inilirdi. Şimdiki Salhane sokak ve Kotra sokak 1950'lerde henüz oluşmamıştı. Akaretlerin önünde ve sağında kürek altı mevkiinde deniz suyu masmaviydi ve denize buralardan girilirdi. Merzifonlu Kara Mustafa Camii'ne kürek altından şerbet gibi tatlı su gelirdi. Caminin çeşmele-

Kazlıçeşme'de yaşam.
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

houses in a field filled with trees. From this field, people could go the Kazli train station that was in the form of a shed. Muhittin Aga resided in the place of Ümit Soytürk. Mustafa Ulus and Dokumacılar Inn was the vegetable garden of Hüseyin Aga and Ayşe Hanım. Very delicious tomatoes, cucumbers, lettuce and parsley were grown in this garden. When Hüseyin Aga died Ayşe Hanım sold the place to Cengics and bought a four-floor apartment block at Aksaray with the return of this sale. Cengics constructed an inn in this vegetable garden and rented them to textile workers.

"Near the mausoleum of DERYA ALİ BABA, who endowed all his property to the leather tradesmen and who was probably the oldest leather tradesman at Kazlicesme was the GUILD COFFE-SHOP that passed to us from him by inheritance. Guild coffee shop was climbed with two staircases and people sat on berths formed around the walls. Administrative room of the association was entered into through the Guild Coffee Shop and the affairs of the association were executed at the back of the mausoleum. Besides the room, under the black fig trees was the garden of the association. Later, a cookhouse was opened for the workers in the garden. Deceased Ahmet Ahmet İşbilen used to run the cookhouse. During the presidency of Cezmi Öztemir, Guild Coffee Shop was shut down and a building was constructed in its place and the first floor of the building was rented to Yapı Kredi Bank, while the upper floor was allocated to the association and in this way, Derya Ali Baba mausoleum was invigorated.

"After the Guild Coffee Shop were located restaurants, Kazli Bakery, porters' coffee shop, cartwrights' coffee shop, restaurant of cook Cemil, adjoined to it Mumhane (Wax House) dead-end, Greengrocer Hüsamettin's father Hadji Mustafa's restaurant, butcher Zemci, dry coffee maker Acem Şaban and a large recreation place at the back of Kazlicesme and next to it Acem Süreya's coffee shop and bachelors' rooms at Taşhan and over it. After becoming Süreya's son-in-law, Policeman Memduh ran this coffee shop for many years. Coffee shop and Taşhan was turned into a tannery and the open space behind the fountain was closed with a wall. This historical fountain that did not fail to supply water to everyone for five centuries was thrown in the middle of the street. Nevertheless, the fountain has not been offended and continues its function today.

"To the opposite of Taşhan was a wooden police

Life at Kazlıçeşme (Photo by Nevzat Çakır)

ri gürül gürül içme suyu verirdi: Müezzin Hasan ve Camii Şerif kesişmesinde açık bir meydan vardı. Şimdiki Sezai ve Sabahattin Gülsever kardeşlerin yerinde ahşap ev, hemen karşı köşesinde ise BALIKÇILAR kahvesi vardı. Kahvenin arkasındaki te-pede gümrük muhafaza memurları bulunurdu. Bu kulübenin yanından hemen denize inilirdi, sahildeki kumluğa kayıklar çekilirdi. Merzifonlu Kara Mustafa Camii'nin yanında, şimdiki Rıza Pedük fabrikası mevkiinde Kayıkhane vardı. Hem kayıklar onarılır, hem de deniz patladığında sandallar korumaya alınırdı. Camii Şerif sokağının çeşme meydanı yönünde balıkçılıkla geçinen Rumlar'ın taştan evleri vardı. Elli yıl önce Kazlı sahilleri henüz kirlenmemişti; levrek, uskumru, istakoz, pavurya bol bol avlanırdı. Tasula'nın çocukları Koço ve Lambo her sabah erkenden balığa çıkar, yakaladıkları balıkları söğüt dalından örülmüş sepetlere kor, Patronlar Kahvesi Tevfik'in dükkânı önüne getirir, satışa arz ederlerdi. Ünlü balıkçı Karaçivi ve oğlu Panayot, Kazlı'da balık çekilince gelip bizim fabrikada kösele açardı.

"Kazlıçeşme'nin arabacıları da ünlü kişilerdi: Naşit Ziya, Dümbüllü Halil gibi tiyat-ro sanatçılarının ismini taşıyanlar vardı. Arabacılıktan zengin olan arabacı İsmail Efendi gibileri vardı. Fettah Koşar, köseleler incinmesin diye malını ölünceye kadar atlı araba ile taşıttırdı. Fettah'ın beyaz atlı arabasını unutmak ne mümkün?.

"Meslektaşlarımızdan İsmail Ilgaz ve Selahattin Ilgaz, Kara Mustafa Camii'ne bitişik evlerde doğmuş, kökü Kazlı'lı dericilerdir. Camii Şerif'in çeşme yönünde, Nusret Canayakın, Zeki Özzengin ve Bakkalbaşı'nın hanının yerlerinde Rum evleri vardı. Son ucunda ve Öcal sokak kesişmesinde Kahveci Tevfik'in yerine gelinir. Lonca kahvesi kapandıktan sonra esnâf, Tevfik'in kahvesinde toplanırdı. Bu kahve bir bakıma dericilerin borsası haline gelmişti. Ham deri alımları, kösele satışları burada bağlanırdı. Fettah Koşar, kösele borsasını açar, kösele fiyatlarını dikte ederdi. Küçük esnâf onun satışını bekler, fiyatını ona göre yapardı. İşler sabahları olup biter, öğleden sonraları ise bu kahvede tavla partileri, iskambil yarışları yapılırdı. Tevfik'in karşısındaki benzincinin yerinde Acem Derviş'in kahvesi vardı; yarım duvarlarla çevrili kahvesinde masalar, sandalyeler atılır; çay, kahve içilirdi. Bu kahve daha ziyade işçi ve ustaların uğrak yeriydi. Kahvenin arkasında karakol karşısında şimdiki Ergun Çelikoğlu'nun yerinde Kömürcü Hüseyin otururdu, altında dükkânı vardı. Yanında aşçı Artin Usta, onun üstünde balıkçı

Kazlıçeşme 1986.
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

station. It was rebuilt stone and brick by the Association of the Leather Manufacturers before 1950. After the police station were wooden sheds. Fatih Hotel was constructed far later. Aya Paraskeva in the opposite side faced Müezzin Hasan Street. It was not covered by Arkadaş Coffee Shop then. No tanneries were yet built in Müezzin Hasan Street. In the entrance of Hadji Mehmet Street was the workplace of carpenter Salih Usta and his house above it. Metin and his brother Alaettin who carried to the marketplace, the goods of many factories at Kazli are among the habitués of Kazli who were born in this house. There was rented property of Mehmet Pasha in the Hadji Mehmet Pasha Street. When my father and his associate purchased this place, about ten or fifteen families had been residing in this rented property. The front of the rented property was open and there was access down to the sea, from the hill that was located 20-30 meters in front of it. The present Salhane Street and Kotra Street had not yet been established in 1950s. In front of and to the right of rented property, on the under-oar level, the seawater was deep blue and people entered the sea on this point. Sweet water, like sweetened fruit juice, came to Merzifonlu Kara Mustafa Pasha Mosque from the underneath of oars. Fountains of the mosque supplied drinking water with a gurgling sound. There was an open square on the intersection of Müezzin Hasan ve Mosque Şerif. In the place of present Sezai and Sabahattin Gülsever brothers was a wooden house and just in the opposite corner was the coffee shop of FISHERMEN. On the hill at the back of the coffee shop were customs officials. People went down to the sea right from the sideways of this hut. Boats were pulled on the sandy place on the shore. Near Merzifonlu Kara Mustafa Mosque, at the locality of the present Rıza Pedük Factory was a Boathouse where the boats were repaired and when the sea exploded the rowboats were brought under protection. In the direction of the fountain square of Camii Şerif Street were stone-made houses of Greeks who were earning their livelihood with fishing. Fifty years ago, the shores of Kazli were not yet polluted; plenty of sea bass, mackerel, lobster and hermit crab used to be caught abundantly. Tasula's children Koço and Lambo used go hunting early in the morning, place the fish they caught in baskets woven with willow branches, bring it şn front of Patronlar Kahvesi Tevfik and put it to sale. When the fish pulled out at Kazli, famous fish-

Kazlıçeşme 1986.
(Photo by Nevzat Çakır)

erman Karaçivi and his son Panayot came to our factory for opening up stout leather. “Kazlicesme’s cartwrights were also famous figures that included names like theatrical actors such as Naşit Ziya abd Dümbüllü Halil, as well as İsmail Efendi who became rich from being a coachman. In order not to let his stout leather being harmed, Fettah Koşar had his items carried in a coach until his death. Is it possible to forget about Fettah’s white horse-pulled cart?

“Born at houses adjoined to Kara Mustafa Mosque, our colleagues, İsmail Ilgaz and Selahattin Ilgaz were leather tradesman, their roots being from Kazli. In the direction of the fountaion at Mosque Şerif, there were Greek houses in the place of the inn of Nusret Canayakın, Zeki Özzengin and Bakkalbasi. At its very end and on the intersection of Öcal Street, one can reach at Coffe Shop Keeper Tevfik’s place. After the Guild Coffee Shop was shut down, tradesmen used to gather at Tevfik’s coffee shop. In a sense, this coffee shop became the marketplace of the leather (stock exchange) of the leather tradesmen. Purchases of raw leather and sales of stout leather took place here. Fettah Koşar used to open the market and dictate the prices of the stout leather. Tradesmen of smaller scale used to wait for his sales before adjusting their own price. The business was completed in the mornings and backgammon parties and card playing contests were held in the afternoons. In the place of the gas station in front of Tevfik was the coffee shop of Acem Dervisih. Tables and chairs were placed around at his coffee shop surrounded by half walls and tea and coffee were drunk. This coffee was mainly the stopover of workers and masters. At the back of the coffee shop, opposite to the police station, Charcoal Seller Hüseyin used to live in the place of present Ergun Çelikoglu. Next to him cook Artin Usta resided, while the fisher Lambo lived above it. Next to them was Koco Usta, the carpenter that made the best cupboards at Kazlicesme. Right adjoined to it was the workshop pf Hasan Usta, the then best lathing master at Kazlicesme.

Hasan Usta always shaved his head with a razor and walked in the streets with a bald head. He had queer ideas but he was a good master. Single workers used to inhabit at the three-storey wooden house in the place of present premises of Türkiye İs Bank.

“In the place of Eren Depot accessed to by following the Demirhane Avenue upwards from Kazli cemetery was a vegetable garden with

Lambo otururdu. Yanında Kazlıçeşme'de en iyi dolapları yapan marangoz Koço Usta ve bitişiğinde zamanın en iyi torna ustalarından Hasan Usta'nın atölyesi vardı.
Hasan Usta kafayı her zaman ustura ile traş eder ve sokaklarda başı kabak dolaşırdı. Biraz aklından zoru vardı, fakat çok iyi ustaydı. İş Banka'sının yerindeki üç katlı ahşap evde de bekar işçiler ikamet ederdi.
"Kazlı mezarlığından yukarıya doğru Demirhane caddesini takip ederek çıkılan, Eren deposunun olduğu yerde tahtalı bostan vardı. Şimdiki derici Nezir veya Ziya Çağlar'ın yerinde Hanri'lerin kazma, kürek fabrikası vardı. Bu fabrikadan günümüze, uzayıp giden bir taş duvar kalakalmıştır.
Daha ilerde Şemsiye sokakta denize nazır köşkler, evler vardı. Kazlı'nın dayısı Rahmi Bey, bakkal İsmail Efendi bu sokakta otururdu. Buradan Gemalmaz sokağa kadar ve bunun karşısında Derby Lastik, Kadir Şafak ve Hayriş boyahanelerinin bulunduğu yerler bomboş tarlaydı ve arabacı Kör Sıddık'a aitti. Kör Sıddık, Gemalmaz sokağın başındaki evde otururdu. Daha ileriye doğru Ekşinozlu yoğurtçu Halil Efendi'nin evlatlığı olarak bilinen, Ergun Çelikoğlu'nun babası kasap Ali Rıza Efendi oturmuş. Meslektaşımız Ergun Çelikoğlu da Kazlıçeşme doğumludur; annesinin hâlâ buralarda ikamet ettiği bilinir."
Saim Çetintaşoğlu'ndan naklettiğimiz bu renkli söyleşinin ardından, yukarıda anlatılan mekânların daha sonraki durumu hakkında da biraz bilgi verelim:
Yalçın Kimya (Mustafa Yalçın) - Özersan Kimya (Nusret Özer)'dan çeşmeye doğru gidersek sağımızda Müezzin Hasan sokak başlar. Sokağın başında Arkadaş Çayevi bulunur, sokak içinde Süleyman Düzkeçeli'nin oğlu Ümit, demirciliğe devam etmektedir. Demirci Ali Görür'ün oğulları baba mesleğini terk etmişler. Ali Usta'nın yeri daha sonra Kemaller'in deri deposu olmuş. Daha aşağıda dört yol ağzında Mustafa Usta'nın oğulları Sezai ve Sabahattin baba mesleğine devam ediyor, deri makinaları yapıyor. Karşı köşede marangoz Metin Demirelli tah-ta dolap ve pervane yapmayı yıllardır sürdürmektedir.
Bitişikteki Hacı Mehmetpaşa sokakta Her-Kim A.Ş. Türkiye'deki tüm dericilere kimyasal madde ve bilgi taşıyan ciddi bir kuruluştur ve yanındaki Has Boya pigment tipi boyaları dericilere hazırlamaktadır.
Fatih Oteli altında ve yanında Derteks Kimya, terzi İlhan Özzaralı, Marmara Deri yazıhanesi,

wood. In the place of present leather tradesman Nezir or Caglar'ın yerinde was the pickaxe and spade factory belonging to Hanris. What remained from this factory is a stone wall stretching all along the way.
Towards further, in Semsiye Street, were summerhouses and houses overlooking the sea. Kazli's backer Rahmi Bey and grocer İsmail Efendi used to live in this street. Area from here up to Gemalmaz Street and the places opposite to it where Derby Lastik, Kadir Safak ve Hayriş dyehouses are found were altogether empty fields and belonged to the coachman Kör Sıddık. Kör Sıddık used to live at the house at the beginning of Gemalmaz Street. Butcher Ali Rıza Efendi, father of yogurt maker Halik Efendi, the father of Ergun Celikoglu is said to have resided towards further. Our colleague Celikoglu was also born at Kazlicesme; it is known that his mother still resides here."
Following this colorful interview we have recounted in the words of Saim Cetintasoglu, we would like to give some information concerning the state of places narrated above:
When we go from Yalçın Kimya (Mustafa Yalçın) - Özersan Kimya (Nusret Özer) towards the fountain, the Müezzin Hasan Sokak begins on our right-hand side. At the beginning of the street is Arkadaş Teahouse; in the middle of the street, Ümit, son of Süleyman Süleyman Düzkeçeli continues with iron works. Blacksmith Ali Görür's sons have given up their father's profession. Ali Usta's place became Kemaller's leather warehouse. Further down, on the crossroads, Musta Usta's sons Sezai and Sabahattin continue with their father's profession: they make leather machinery. In the opposite corner, carpenter Metin Demirelli has been continuing to manufacture wooden cupboards and fans (propellers).
Adjoined is Hadji Mehmetpasha Street in which Her-Kim Co. is situated. The company is a serious corporation that carries chemicals and information to all the leather tradesmen in Turkey. Next to it is Has Boya that prepares pigment-type dyes to leather tradesmen.
Below and near Fatih Hotel are: Derteks Kimya, tailor İlhan Özzaralı, Marmara Leather Office, Karadeniz Pita Maker, Onur Kimya, Watchmaker Cemal, Mader Kimya, Barber Mustafa, mechanic Hayri Solak, leather tradesman Selim Soydan, Yusuf Sucu, glass maker Sagır Muharrem's son and to the corner, the police station. When turning left, you enter the Zakirbası

Güç koşullar altında çalışan Kazlıçeşme emekçilerinden biri. (Fotoğraf: Nevzat Çakır)

One of the workers of Kazlıçeşme working under tough conditions. (Photo by Nevzat Çakır)

Kazlıçeşme çalışanlarından biri.
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

Karadeniz Pidecisi, Onur Kimya, Saatçı Cemal, Mader Kimya, Berber Mustafa, makine tamircisi Hayri Solak, derici Selim Soydan, camcı Sağır Muharrem'in oğlu Yusuf Sucu ve köşede Polis Karakolu bulunur. Sola dönünce Zakirbaşı sokağına girilir. Kazlı tren istasyonuna kadar mezarlıktan büyük bir bölüm koparılmış ve oto-

Street. Up to the Kazli train station, a portion bigger than the cemetery has been broken off and converted into an auto park. A the beginning of Zakirbaşı Street was Taş Han (Stone Inn). Coffee shops and bachelors' rooms were later turned into a leather factory.
While the number of sellers of chemicals, namely

park haline getirilmiş. Zakirbaşı sokağının başında Taş Han vardı. Kahvehane ve bekar odaları sonradan deri fabrikası oldu.
On- on beş yıl önce Tapanidis, Samaras, Hodara, Teodosyadis, Taşçıoğlu gibi kimyasal madde satıcıları beşi altıyı geçmezken, şimdilerde deri fabrika sayısı ka-dar kimyasal madde satıcısı Kazlıçeşme meydanında toplanmış bulunmaktadır. Zakirbaşı sokakla Öcal sokağın kesişiminde zamanın en ünlü patronlar kahvesi olan Tevfik Usta'nın yerinde, Mustafa Ertok kahvecilik yapmaktadır. Hacı Hasan sokakta ise eski dolap ve pervane yapımcısı Mustafa Nayır kırk yıl öncesinde olduğu gibi işine devam etmektedir.
Karşısında ünlü Ahmet Usta'nın oğlu Reha ve torunu bir taraftan makine tamir ederken, dükkanlarının küçük bir bölümünde de makine aksamı satmaktadır. Aşağıda aşçı Mustafa Demirel, daha aşağıda da Yeni Tabakhane sokağın köşe başında, elektrikçi Kirkor Usta'nın yanında yetişen elektrikçi Sezer Usta bulunmaktadır.
Vaktiyle LONCA Kahvesi'nin bulunduğu yer daha sonra Akbank şubesi olmuştur. Derneğin buradan kira almasının yanında, Kazlı geleneklerinin birçoğu bu kahvenin kapanmasından sonra yok oldu diyebiliriz. Burada Derya Ali Baba Türbesi halen ayaktadır.
Eskiden Kazlıçeşme' de Şark Deri, Rifat Canayakın, Franko, Çadırcılar, Kasaplar Şirketi, Sami Aker, Alber Bahadır, Ferit Çolakoğlu, Emin ve Ragıp Erel, Hasip Kayacık, Fahri Kasapoğlu gibi büyük deri depoları vardı. Bunların çoğu yok olup giderken, Akif Kopuz ve Ömer Keşoğlu direndi. Bunlara Ümran Tokgöz, İsmet Çetiner, Basri Güler, Osman Koyungöz, Mahmut Tekin, Zonguldaklı Mehmet ve Tahir Koloğlu'nu ekleyecek olursak Kazlıçeşme'deki deri depolarını da envantere geçirmiş oluruz. Deri komisyoncuları içine Yavuzlar deposunu ve Haydar Palandöken'i ekleyerek Kazlı'nın envanterini büyük oranda tamamlamış oluruz.
Dericilerin Kazlıçeşme dışında modern tesisler kurma hayalleri, 1960 yılına kadar gitmektedir. 1960 yılının Nisan ayında dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Kazlıçeşme dericilerine Haramidere Bölgesini önerdi. Fakat dericilerin modern tesislere kavuşma çabaları uzun yıllar bürokratik engellere takıldı. Kazlıçeşme'de günümüzde deri üretimi yapılmamaktadır. Bölgedeki tüm fabrikalar, Tuzla'daki Organize Sanayi Bölgesine ve Çorlu'ya taşınmıştır.

Tapanides, Samaras, Hodara, Theodosiades, and Tascioglu did not exceed five or six 15 years ago, now sellers of chemicals as many as leather factories have now gathered at Kazlicesme Square. Mustafa Ertok is now running a coffee shop in the place of Tevfik Usta, who was then the most famous of all the bosses' coffee shops, located on the intersection of Zakirbasi and Ocal Streets. In the Hadji Hasan Street, old cupboard and fan (propeller) manufacturer Mustafa Nayır continues with his job as 40 years before.
Opposite to it; while Reha, son of famous Ahmet Usta and his grandson repair machinery on one hand, they sell machinery accessories at a small part of their shop. Lower down are cook Mustafa Demirel and further down, in the corner head of Yeni Tabakhane (New Tannery) Street is electrician Sezer Usta who was trained by electrician Kirkor Usta.
A place where once the GUILD Coffee Shop was located later became the Branch of Akbank. Besides that the association obtains rent from here, we can say that most of Kazli traditions vanished with the closure of this coffee shop. Here, Derya Ali Baba Mausoleum still survives. Once upon a time, there were big leather warehouses at Kazlicesme such as Sark Deri (Oriental Leather), Rifat Canayakın, Franko, Cadırcılar (Tent Makers/Sellers), Kasaplar Sirketi (Company of Butchers), Sami Aker, Alber Bahadır, Ferit Colakoglu, Emin ve Ragıp Erel, Hasip Kayacık, Fahri Kasapoglu. While most of them vanished and ceased to exist, Akif Kopuz and Ömer Kesoglu survived. If we add to them, Ümran Tokgoz, İsmet Cetiner, Basri Güler, Osman Koyungoz, Mahmut Tekin, Mehmet from Zonguldak Mehmet and Tahir Kologlu, we will have recorded the leather warehouses in inventories. If we include Yavuzlar warehouse and Haydar Palandöken in the leather agents, we will have completed the inventory of Kazli.
Dreams of leather traders to establish modern facilities outside Kazlicesme date back to 1960s. In April 1960, the then Prime Minister Adnan Menderes proposed Haramidere Area to the leather tradesmen. But the efforts of the leather tradesmen to fulfill their dream of establishing modern installations were hindered by bureaucratic obstacles for many years. Today, there is no leather production at Kazlicesme. All the factories in the area have been moved to the Industrial Zone in Tuzla and to Corlu.

One of the workers of Kazlıçeşme. (Photo by Nevzat Çakır)

YAŞAYAN EN ESKİ DEBBAĞ NURETTİN KESKİNİZ İLE BİR SÖYLEŞİ

by Hasan Yelmen

Yaptığımız araştırmalar sonucu İstanbul'da en eski debbağ olarak sizi tespit etmiş bulunuyoruz. Sizin hatıralarınız aynı zamanda tarihimize de ışık tutacaktır. Sorularımıza hatıralarınıza dayanarak cevap vermenizi rica ederiz.

Sayın Nurettin Keskiniz, en eski debbağ olarak hayat hikâyenizi anlatır mısınız?

Tahminen 1900 yılında Yugoslavya'da doğdum. Bizzat tanıdığım dedem MUSA us-ta da Babam Ahmet usta da debbağ idiler. Dedem Leskovça'dan doksan Üç harbinde muhacir olarak Kumanova'ya gelmiş ve orada debagat yapmıştır. Balkan harbinden sonra başlarından ikinci muhaceret geçmiş ve Üsküb'e hicret etmişlerdir. Ben sekiz yaşlarında bir taraftan mahalle mektebine giderken diğer taraftan da tabakhaneye gidiyordum. Tatil zamanlarında tabaklık yapıyordum. Bu hesaba göre yetmiş altı yıldır tabakhaneye gidiyordum. Yetmiş altı yıldır tabakhane kokusu alıyorum. Bu koku bizim için nimettir. Son on yıldan beri ise ayaklarım tutmadığı için bana gelen tabak misafirler, dostlar bu kokuyu az dahi olsa ulaştırıyorlar. Her debbağ bu kokuyu taşır ve etrafa yayar.

Göç ettiğimiz 1935 yıllarında Türkiye fakir bir ülke idi, büyük işsizlik vardı. Videla imalatı Kazlıçeşme'de çok geri idi, yapan fabrika sayısı beş-altı kadardı. Yugoslavya'dan serbest göçmen olarak geldiğimiz için beraberimizde yüksek vasıfta Videla ve lastik ökçe getirmiştik. Çok üstün vasıftaki bu malları bile satmakta zorluk çekiyordum. Mahmut bey henüz hicret etmemişti, O günün piyasa şartlarından çok korktum ve Mahmut beye "düzeni bozma, burada işler kötü gidiyor en kısa zamanda ben de geri dönüyorum" diye yazdım, Mahmut Bey benim mektubumu bana hemen iade etti ve yazdığı mektupta "Senin mektubunu okumadığımı farzet, aklından

Fotoğraf Grubu'nun 1986'da Kazlıçeşme'de yaptığı çalışmalardan örnekler. (Fotoğraf: Nevzat Çakır)

An Interview With Nurettİn Keskİnİz
Oldest Living Tanner

As a result of our search, we have found out that you are the oldest tanner in Istanbul. Your memoirs are going to shed light on our history at the same time. We kindly ask you to reply to our questions based on your memoirs.

Mr. Nurettin Keskiniz…Can you give us an account of your life story as the oldest living tanner?

I was born approximately in 1900 in Yugoslavia. Both my grandfather MUSA usta, whom I knew personally, and my father Ahmet usta were tanners as well. My grandfather Leskovça came to Kumanova from Leskovcha as an emigrant during ninety three war and practiced tannery there. After the Balkan War they became emigrants for a second time and immigrated to Skopje. When I was eight years old, while I was attending the school of the quarter, I was going to the tannery. During my holiday periods, I was doing tannery work. This means that I have been going to tannery for seventy six years now. I have been inhaling the smell of tannery for seventy six years. This smell is a blessing for us. Tanner guests and friends, who pay me visits since I have been having problems with my legs and feet for the last decade, bring me that smell even though at a lesser degree. Each tanner carries this smell and disperses around.

In 1935, when we immigrated here, Turkey was a poor country, where the rate of unemployment was very high. Production of "vileda" was too backward at Kazlicesme and the number of producer factories was five or six. Because we had come from Yugoslavia as free immigrants, we had brought high-quality Vileda and rubber heels with us. I was encountering to sell even these high-quality items. Mahmut bey had not yet immigrated. I was scared very much by

Examples from the activities made at Kazlıçeşme in 1986 by the Photography Group. (Photo by Nevzat Çakır)

buraya dönmeyi çıkart, ne pahasına olursa olsun çalışmaya devam et", diyordu. Yugoslavya gibi yabancı bir ülkede mebusluk yapmış çok tecrübeli ve ileri görüşlü bir insandı. Benim büyüğümdü. Beni takviye etmek için bir yıl sürmedi o da ailesiyle hicret etti. Bu mektup olayı ibret alınacak ilginç bir olay ve isabetli bir tedbirdir. Nitekim birkaç yıl sonra Yugoslavya'da hükümet darbesi oldu. Komünizm rejimi geldi.

Türkiye'ye gelince önce Kapalıçarşı'da, Perdahçılar caddesinde bir dükkân kiraladık, Yugoslavya'dan getirdiğimiz malları satarak bir sermaye oluşturmaya çalıştık. Bir yıl sonra Kapalıçarşı Örücüler Çarşısında bir hanın ikinci katında, Anadolu'dan aldığımız meşinleri boyamaya başladık. Bir yerde tekrar tabaklığa döndük, işler iyi gitmeye başladı. Bu arada dericiliğin merkezi Kazlıçeşme'ye gidiyordum, oradaki tabaklar ile görüşüyor ve alış veriş ediyordum. Gördüm ki tabaklığa devam etmek için Kazlıçeşme'ye yerleşmek şarttı.

Kazlıçeşme'nin seyyar bankası sayılan ve tabaklara faizsiz para yardımı yapan büyük insan Rahmi Gezer'den Çapraz sokaktaki fabrika binasını kiraladık ve sonradan satın aldık. Kazlıçeşme'ye geldiğim 1937 yılında çok az sayıda Türk tabak vardı. Rasim Gürel, Ahmet İşbilen, Çengiç kardeşler, Saraç Hüseyin, Fettah Koşar, İhsan Sarı'nın babası Mustafa Kantarlı vardı. Çengiçler müstesna hepsi de kösele işliyorlardı. Kromlu sepilemeyi bil-miyorlardı. Biz ise kromlu sepilemeyi Yugoslavya'da öğrenmiştik, kromlu astarlık ve kromlu maroken üretiyorduk. Bir bakıma Türkiye'de kromlu sepileyicinin ilk uygulayıcılarından sayılırız. Sonradan Cezmi Öztemir'in babası rahmetli Tahir Öztemir Alman ustalardan Spitzer ile kromlu videla işlemeye başladı. Devlet Demir- yolları kumaş kaplı tren koltuklarını söküp daha dayanıklı ve temiz olan deri ile kaplamak için bir ihale açmıştı. Bu ihaleyi kazanarak bütün trenleri kırmızı ve yeşil kromlu maroken derileri ile kaplamak bize nasip oldu.

Kromlu debagattaki hünerimizi bu şekilde ispat ettik. 1944 yıllarında rugan revaçta idi, Yalnız Aleko Dulo fir-ması rugan işliyordu. Biz kromlu deri işlediğimiz için Aleko Dulonun ustası Panayot Sani'yi transfer ederek rugan çıkarmaya başladık. Tabaklıkta en keyifli yıllarımız rugan satışları idi. Müşteriler bir tura rugan almak için önceden para yatırır ve mal almak için kuyruğa girerlerdi. Panayot Sani havalarda uçuyor, kaprisleri ile bize kök söktürüyordu, Hasan Yelmen o sıralarda kimya mühendisi olarak tabaklığa

the market conditions of that period and wrote to Mahmut Bey, "do not disrupt your system. Things are not moving smoothly here. I am returning in the shortest possible time." Mahmut Bey returned my letter to me telling me the following in his reply, "Assume that I have not read your letter. Drop your plans of returning here. Continue to work at all costs." He was a very experienced and far-sighted who managed to serve as a meber of parliament in a foreign country like Yugoslavia. He was older than me. After less a year, he also immigrated with his family to extend a helping hand to me. This letter incident was an interesting event that one can learn a lesson and an appropriate step. Indeed, a few years alter, a government coup took place in Yugoslavia and the Communist regime was established there.

When we arrived in Turkey, as the first thing, we rented a shop at Kapalıçarşı, Perdahçılar Avenue. We tried to create a capital by selling the goods we brought from Yugoslavia. One year later, we started to dye the tanned leather we obtained from Anatolia on the second floor of an inn in the Kapalıçarşı Örücüler (Weavers) Market. At one point, we returned to tannery and the business went well. In the meantime, I had been going to Kazlicesme, the center of leather industry. There, I talked with the tanners and made shopping. I saw that in order to continue with tannery, getting settled at Kazlicesme was necessary.

We first rented and then bought the factory building in Çapraz Street from Rahmi Gezer, who was regarded as the mobile bank of Kazlicesme and who extended financial assistance to tanners without any interest. When I came to Kazlicesme in 1937, there was a small number of Turkish tanneries here. Namely: Rasim Gürel, Ahmet İşbilen, Çengiç bros, Saraç Hüseyin, Fettah Koşar, Mustafa Kantarlı, İhsan Sarı's father. Except Cengics, all of them processed stout leather. They did not know how to do the chromium tanning. But we had learned how to do it while in Yugoslavia. We had been producing chromium undercoating material and chromium Moroccan leather. In a sense, we may be regarded as one of the first appliers of chromium tanning in Turkey. Later, deceased Tahir Öztemir, father of Cezmi Öztemir, started to process chromium videla together with Spitzer, one of the German masters. State Railways put out to tender a project for removing garment-covered train seats and covering them with leather,

Fotoğraf Grubu'nun 1986'da Kazlıçeşme'de yaptığı çalışmalardan örnekler. (Fotoğraf: Nevzat Çakır)

Examples from the activities made at Kazlıçeşme in 1986 by the Photography Group. (Photo by Nevzat Çakır)

Kazlıçeşme 1986.
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

başlamıştı. Rugan beziryağı kaynatılarak yapılıyordu. Hasan Yelmen'den ilk iş olarak rugan pişirmesini öğrenmesini ve bizi Panayat Sani'nin hegemonyasından kurtarmasını istemiştik. Kısa bir süre sonra buna da muvaffak olduk ve Panayot Sani'den kurtulduk.
Harp yıllarında ve onu takip eden yıllarda kösele imalatı birdenbire arttı ve karlı yıllar başladı. Köseledeki artış ile Kazlıçeşme'de aynı zamanda debbağların sayısında da artış oldu.
Hangisinin daha önce geldiğini bilmiyorum ama isimlerini verdiğim ve bugün çoğu rahmeti Rahman'a kavuşmuş arkadaşlarımı da anmak isterim. Bekir Uyguner, İbrahim Sertel, Ömer Ergür, Mustafa Altıer, Hamdi Kocapınarlı, Hüsnü Boduroğlu, Mustafa Oğul, Hamdi Gürsoy, İsmail Dinçer, Kadir Şafak, Ata Özzengin, Bakkalbaşı, Mustafa Kantarlı, Memduh Uzal, Süleyman Yolar, Ali Sarı, Muzaffer Sarı, Rifat Canayakın, Basri Çulpan, Talat Abacı, Musa Toraman, Şeref Usta, Hasan Özel, Galip Usta.
Birkaçı hayatta olan çoğu ölmüş bu arkadaşlarım kösele imalatı yapıyorlardı. Kromlu sepilemede çalışanlar ise Tanatarlar, Mehmet Omurtak, Cemalettin Gelişen, Sepiciler, İlyas Cin, Zekeriya Tabakçı, Latif Nalbantoğlu, Sadettin Toprak; bunlara Ale-ko Dulo, Oryetas-Kefalas, Tripolar, Trandafilidisler, Bohor Danon ve Mendalar, Tavit Tahtaburun, Kör Aleksi, Barokas, Agop Halaçoğlu, Mangoyan, Mardiros Tokman'ı da dahil edersek 1940 Kazlıçeşme'sini tasvir etmiş ve toplamış oluruz, Aradan kırk sene geçmiş ve 1984 yılına gelmiş bulunuyoruz. Kazlıçeşme'nin çehresi adeta tama-men değişmiştir. Bazı eski firmaları onların çocukları temsil etmektedir. Yeni gelenler eskilerden daha çok olduğu için çehre değişmiştir diyorum. Nakil esnasında ise bu çehre bir defa daha değişime uğrayacaktır. Allah ömür verir ve yeni bölgenin çalışmasını görürsek eskilerden pek kimsenin kalmayacağını zannediyorum.
Derken Hasan Yelmen ortak olduk ve otuz yıl NURETTİN KESKİNİZ ve HASAN YELMEN ŞTİ. olarak beraber çalıştık. Hasan Yelmen devreye girince, bizde rugan yapan Panayot Sani'nin yerine geçti. O zamanlar biz çift banyo ile kromlu pişirme yapabiliyorduk. Hasan Yelmen tek banyo ile kromlamayı uygulayarak daha iyi sonuçlar elde etti. Özellikle koyundan kromlu ceketlik deriyi o geldikten sonra işlemeye başladık. Bugün pek çok revaçta olan ve yurdumuza iki yüz milyon dolar getiren ceketlik deri imalatını Türkiye'de ilk başlatan ve geliştiren biz olduk. Bu çok önemli bir tarihçedir. Rusya'dan gelmiş,

which was more durable and cleaner. Luckily, we won the tender and we were vouchsafed the work of covering all the train seats with red and green chromium Moroccan leather. .
We thus proved our talents in chromium tannery. In 1944, the patent leather was in demand and only Alecos Dulo firm had been processing the patent leather. Because we had been processing chromium leather, we transferred Panayot Sani, the master of Alecos Dulo and began to process the patent leather. For us, the most enjoyable years in tanning were the ones spent with the sale of the patent leather. In order to buy one reel of patent leather, the customers used to give a deposit and form queues to buy the goods. Panayot Sani came over and made things difficult for us. In the meantime, Hasan Yelmen began practicing tannery as a chemical engineer. Patent leather was prepared by boiling the linseed oil. As the first thing, we asked Hasan Yelmen to know how to bake the patent leather and rid us from the hegemony of Panayot Sani. After a short while, we succeeded in it and freed ourselves from Panayot Sani.
During the years and thereafter, the production of the stout leather increased all of a sudden and lustrous years began. Parallel to the increase in the stout leather, the number of tanners at Kazlicesme went up too.
I do not know which one comes first but I wish to commemorate my friends that I give here and most of whom are deceased today: Bekir Uyguner, İbrahim Sertel, Ömer Ergür, Mustafa Altıer, Hamdi Kocapınarlı, Hüsnü Boduroğlu, Mustafa Oğul, Hamdi Gürsoy, İsmail Dinçer, Kadir Şafak, Ata Özzengin, Bakkalbaşı, Mustafa Kantarlı, Memduh Uzal, Süleyman Yolar, Ali Sarı, Muzaffer Sarı, Rifat Canayakın, Basri Çulpan, Talat Abacı, Musa Toraman, Şeref Usta, Hasan Özel, Galip Usta.
These friends of mine, a few of whom are alive and most of whom are dead today used to deal with stout leather production. Among those who used to work in chromium tanning were: Tanatars, Mehmet Omurtak, Cemalettin Gelişen, Tanners İlyas Cin, Zekeriya Tabakçı, Latif Nalbantoğlu, Sadettin Toprak; if you add to them, Alecos Dulo, Oryetas-Kefalas, Tripos, Trandafilides', Bohor Danon and Mendas, Tavit Tahtaburun, Blind Alexis, Barokas, Agop Halaçoğlu, Mangoyan, Mardiros Tokman, we will have described Kazlicesme of 1940 and added it up. Forty years passed and we are now in the year 1984. Outlook of Kazlicesme has

Kazlıçeşme 1986.
(Photo by Nevzat Çakır)

beyaz Ruslardan Timoçenko adında bir terzi usta kromlu koyun derilerini bizden alarak deri ceket dikmeye başladı. Demiryollarına kromlu maroken yaparken selülozik boya uygulamasında bir hayli ustalaşmıştık. Ceketlik deri sıcak tutuyordu, kışın aranmaya başlamıştı, diğer taraftan selülozik finisaj nedeni ile de suyu, yağmuru geçirmiyordu. Timoçenko yanında çalışan Sabri Aykaç ve Selahattin Tuncer deri ceket dikmeyi öğrendikten sonra Timoçenko'dan ayrıldılar. Biz veresiye ceketlik deri vererek onları destekliyorduk. Daha sonra Dona da Leon da deri ceket dikmeye başladı. Önceleri, şoför ve polisler deri ceket giymeye başladılar. Merkez Karaköy'de kurulmuştu. Özellikle Galata rıhtımına yanaşan yabancı vapurların personeli bunların ilk ciddi müşterileri idi. Daha sonra Devlet Demiryolları kendi personeli için deri ceket mübayaa etmek üzere ihaleler açmaya başladı ve bu sahada Karaköy, Mercan'da birçok atölyeler açıldı.
Beyoğlu'nda daha güzel deri ceket satan dükkânlar açıldı ve bu iş halka yayıldı. Kadınların da deri ceket, tayyör giymeye başlaması üçüncü bir aşama oldu. Dördüncü aşama da dış ülkelere deri ceket ihraç etmemizi gerçekleşti. Hiç şüphe yoktur ki en büyük aşama Derimod'un deri modasına girmesiyle başladı. Ümit Zaim, ortağım Mahmut beyin toru-nu ve Hasan Yelmen'in yeğeni olması itibariyle bizim aile çevresine girer. Diyebilirim ki ceketlik deriyi biz getirdik, Ümit Zaim de bunu giyimde zirveye ulaştırdı.
İşçi, usta bir çok eleman yetiştirdim. Bizde yetişip daha sonra Kazlıçeşme'de patron olanlar var, Faik Altıer Üsküp'te ustamızdı. Türkiye'ye geldikten sonra Rıza, Halil, Münür Altıer de bizde çalıştılar. Zekeriya Tabakçı Üsküp'te bizde çalıştı. Sadettin Toprak, Halil Öztürk bizim rugan ustalarımızdı. Emin Sez bizde yolculuk yaptı. Rıza Pedük zımpara taşında çalıştı. Bütün bunları patron olmuş görmekten çok mutluyum.

changed almost completely. Some old firms are now represented by their offspring. What I mean is that the outlook has changed because the newcomers are more than the old ones. During the transfer, this outlook will be subjected to change once more. If God permits us to live longer, I think that no-one will be left behind from the older generation.
Afterwards, we partnered with Hasan Yelmen and worked together with 30 years as NURETTİN KESKİNİZ & HASAN YELMEN Co. When Hasan Yelmen stepped in, Panayot Sani that had been making patent leather moved back to his place. In those times, we could make chromium baking with double bath. But Hasan Yelmen managed to obtain better results by applying single-bath chromium baking. We particularly began to process the chromium leather from sheep designed for jackets after his stepping in. Thus it was we who first launched in Turkey, the production of leather production for jackets, which is in great demand today and which brings two hundred million USD of foreign earnings to Turkey. This is a very important historical account. A Belarusian tailor master named Timochenko began to collect chromium sheep skin from us and sew leather jackets. When making chromium Moroccan leather for the Railways, we had been skilled very much in the application of cellulosic dye. The jacket material kept people warm and thus it was demanded in the winter. Also, because of its cellulosic finishing it blocked the passage of water or rain. After they learned how to sew leather jackets while working for Timochenko, Sabri Aykaç and Selahattin Tuncer left the Belarusian tailor. We had been supporting them by providing them with jacket material on credit. Afterwards, Dona da Leon also began to sew leather jacket. Firstly, drivers and police officers began to wear leather jackets. The center was established at Karaköy. In particular, the crew of the steamers that docked the Galata Quay was the first serious customers of these. Later, the State Railways awarded the contract for purchasing leather jackets for its own staff and numerous workshops were opened at Karaköy, Mercan in this field.
Shops were opened at Beyoğlu where finer leather jackets were sold and this business was spread among the people. Then the women started wearing leather jacket and coat and skirt, which constituted the third phase. In the fourth phase, we realized exports of leather jackets to the foreign countries. There is no doubt that the

Kazlıçeşme 1986. Ve bu çalışmayı yapan Fotoğraf grubunun sanatçıları: Nevzat Çakır, İlyas Göçmen, İzzet Keribar, Mehmet Kısmet, Bülent Özgeren ve Yusuf Tuvi.

Kazlıçeşme 1986. Artists from Photography Group who created this workı: Nevzat Çakır, İlyas Göçmen, İzzet Keribar, Mehmet Kısmet, Bülent Özgeren and Yusuf Tuvi.

biggest phase began with Derimod's entry into the leather fashion. Because he is the grandson of Mahmut Bey, my partner, and the cousin of Hasan Yelmen, Ümit Zaim is part of our family circle. What I can say is that it is we who brought the jacket leather and Ümit Zaim drove this to the peak in clothing.

I trained many staff, including workmen and masters. There are those who were trained by us and became a boss at Kazlicesme: Faik Altıer was one of our masters back in Skopje. Afrer coming to Turkey, Rıza, Halil, Münür Altıer too worked for us. Zekeriya Tabakçı had worked for us in Skopje. Sadettin Toprak, Halil Öztürk were our patent leather masters. Emin Sez made travels for us. Rıza Pedük worked in emery-stone work. I am happy to see all of them as a boss.

Kazlıçeşme 1986.
(Fotoğraf: Nevzat Çakır)

Kazlıçeşme 1986.
(Photo by Nevzat Çakır)

Evliya Çelebi ve İstanbul'un Debbağları Deri İşleyen Esnafı ve Kürkçüleri

Esnâf-ı debbağan: İstanbul'un dört kadılık bölgesinde on iki yerde debbağ işlikleri vardır. Her birinde nice güçlü kuvvetli işçiler çalışır ki insan ejderhaları gibidir. Bunların içine bir kanlı ya da harami düşse asla hakime teslim etmezler. Ama o kişi bunların elinden de kurtulmaz. Biçareyi köpek pisliğiyle uğraşmaya verirler. İster istemez tövbe edip temiz kişi olur ve sonunda bir işlik bile edinebilir. İstanbul'daki debbağ işliklerinin toplam sayısı 700'dür, buralarda 3000 kişi çalışır. Pirleri Zeyd-i Hindi'dir. Onun kuşağını Sel man-ı Pak bağlamıştır. Ama Anadolu debbağlara ahiler derler. Pîrleri Kayseri'de ortaya çıkmış olup Ahî Evren derler bir ulu sultan-dır. Selçuklu devrinde yaşamıştır ve birçok olağanüstü öyküsü vardır. Bunlardan biri şöyledir: Ahi Evren Kayseri'de iken vergi vermiyor diye ihbar ederler. Sultan da adamlar gönderip Ahi Evren'i yakalamalarını ister. Adamlar onu dükkânında bulup kollarını bağlarken bir "evren" ortaya çıkıp adamların birkaçını parçaladıkta diğerleri de kaçmak zorunda kalır. Ahi Evren kurtulup "evren" ile birlikte sultanın önüne gelince sultanın aklı gider. Bunun üzerine Ahi Evren "korkma beğim bu evren benim dünya ve ahiret kardeşimdir" der. Bundan dolayı ona Ahi Evren derler. Sonra Kayseri'den göçüp bizim Kaya Sultan'ın hası olan Denizli şehrinin bağları arasındaki büyük bir tekkede gömülüdür.

Bunların dükkânlarında uçuk mavi, gök mavisi, gül şeftali, kırmızı, sarı, neftî renk sahtiyanlar bulunur. Bunların çok övündükleri bir husus da sahip oldukları bayraktır. Yeşil bir sırık üstündeki eski bir deriden ibaret bu bayraktaki derinin doğu mitolojisinde zalim Dahhak'ı öldüren demirci Kave'nin önlüğü olduğuna inanırlar. Bunu çok iyi korurlar ve alaylarda en önde geçirirler.

Esnâf-ı sağrıcıyân: Unkapanı'nda bulunurlar. 12 dükkânda 100 kişi çalışır. Bunlar eskiden beri debbağlara yardımcı ola gelmişlerdir.

Esnâf-ı güdericiyân : 80 işlikte 300 kişidir. Bunların işlikle-ri Hocapaşa semtindedir. Bütün çalışanları Yahudidir. Alaylar-da seyislere güderi yaparak geçerler.

Esnâf-ı tirkeşçiyân: 26 işlikte 105 kişidir. Bunlar da dükkânlarını renk renk tirşelerle süslerler.

Esnâf-ı taciran-ı debbağân: 50 dükkânda 100 kişidir. Bunlar debbağ gibi değildir. Dükkânları çarşı içindedir ve türlü türlü işlenmiş sahtiyanla doludur.

Esnâf-ı pareciyan-ı tâcirân: 10 dükkânda 15 kişidir. Bunlar Mercan çarşısında gön, meşin ve sahtiyan parçacıkları satan fakirlerdir. Bunlar da alaylarda yer alır.

Esnâf-ı sarrâcân: 1084 dükkânda 5000 kişidir. Saraçlar ordu için çok önemli eşyalar ürettiklerinden her esnâftan önde gelir. Bunlar alaylarda telâtin çizmeler, gümüşle işlenmiş at takımları, mataralar, eyerler ve nice değerli eşyalar sergileyerek geçerler.

Esnâf-ı tirkeşciyân: 30 dükkânda 60 kişidir. Pîrleri en önce Cengiz soyundan Tohtamış'dır. Asıl Hz. Muhammed'in amcası Hamza'dır. Kemerini peygamber kuşatıp sadak taşıyanlara pîr oldu. Bu tirkeşciler de alaylarda marifetlerini göstererek geçerler.

Esnâf-ı gedeleciyân: 7 dükkânda 13 kişidir. Bunlar da alaylar da gedelec (Ok kuburu) yaparak geçerler.

Esnâf-ı çapcıyân'ı Arnavud: 10 dükkânda 30 kişidir. Bu da ge-delec gibi yeni bir türdür. Yine ok ve yayla ilgilidir. Edirnekapı'da Arnavudlar işlerler.

Esnâf-ı meşkciyan-ı sarrac: 50 dükkânda 105 kişidir. Alaylar da arabalar üstüne yerleştirdikleri çeşit çeşit su kırbaları ve meşkleri musluklarla süslemiş olarak geçerler.

Esnâf-ı yularcıyân: 40 dükkânda 100 kişidir. Bunlar başka bir topluluktur. Saraçlardan herkes başka bir iş gösterek geçer. Bunlar da tavla yuları ile geçerler.

Esnâf-ı sepet-sandıkcıyân: 105 dükkânda 305 kişidir. Bunlar da dükkânlarını çeşit çeşit ayaklı sandıklar ve sepet-sandıklar ile süslemiş olarak geçerler.

Esnâf-ı kamçıcıyân: 12 dükkânda 25 kişidir. Çeşit çeşit örme çatal saka kamçıları ve Tatar sındaklarıyla (uzun kamçı) dükkânlarını süsleyip geçerler.

Esnâf-ı palandûzân yani semerciyân:

500 dükkânda 1005 kişidir. Bunlar gönlü meşinli türlü semerler yaparlar ve bunları ara-balara yükleyip alayda böyle geçerler. Orduda en makbul Esnâfın başında gelirler.
Esnâf-ı pabuçcuyân: 3400 işlikte 8000 kadar kişi çalışır. Mercan çarşısında yedi bekarhane vardır. Her türden pabuç, terlik, çizme dikerler. Alayda "dikiciler, sekiciler, çekiciler bekarlarız" diye bağırarak geçerler.
Esnâf-ı paşmakcıyân-ı haftafân: 1000 dükkânda 1004 kişidir. Bunlar dört kadılık bölgesinde dikilmiş pabuç, çizme, paşmak, postal daha renk renk tomaklar, içedikler ve terlikler satarlar. Alaylarda at üstünde mallarını sergileyip tellalları tablalara diz-dikleri pabuç ve terlikleri "üç yüz kırk, beş yüz elli, yüz elli, bin beş yüz" diye yalnız kendilerinin bildikleri bir hesaba göre satmaya başlarlar. Müşteri bundan haberli değildir. Ama kaç kuruşa almış ise altına fiyatını rakam ile yazıp satacağı zaman binbir sözle müşteriyi kandırır. Her pabucu beş akçe kar ile satmaya razı olmayan bıyığı tıraşlı gözleri sürmeli insafsız kişilerdir. Pazarlık edip akçesini alırken hesabında müşteriye kan ağlatıp müşteri gittikten sonra "gidiyi iyi yaktım" diye övünürler. Ama ne çare herkes bunlara muhtaçtır.
Esnâf-ı paşmakcıbaşı: 70 dükkânda 170 kişidir. Pirleri Muham-med bin Ekber-i Yemenî'dir. Selmân-ı Pak'in otuzbirinci kuşak bağladığı pirlerdendir. Kabri Yemen'de Aden'dedir. Bunlar haffa-fan (kavaflar) alayında yamak olarak giderler. Ama haffafların ayrı pirleri yoktur. Sonradan ortaya çıkmış bir topluluktur. Onlar da Ekber-i Yemenî'yi pir kabul etmişlerdir.
Esnâf-ı attârân-ı dikiciyân: 80 dükkânda 100 kişidir. Pirleri Ebu's-selam bin Muhammed Ekber-i Yemenî'dir. Bunların dükkânları Eski Bedesten yakınında Acıçeşme başında çarşıdadır. Alay-larda pabuç, paşmak, çizme kalıpları, çiriş, iğne, bıçak, pabuççu tezgahı, Ahi kütükleri gibi eşyaları sergileyerek geçerler.
Esnâf-ı çizmeciyân: 100 dükkânda 500 kişidir. Pîrleri yine Mu-hammed bin Ekber-i Yemenî'dir. Bunlar dükkânlarını sarı, kırmızı ve mavi ulema çizmeleriyle süsleyip alaylarda böyle geçerler.
Esnâf-ı iç edikçiyân yani tomakcıyân: 80 dükkânda 200 kişidir. Bunlar da alaylarda dükkânlarını türlü türlü ediklerle süsleyip geçerler.
Esnâf-ı mestçiyân: 100 dükkânda 500 kişidir. Pîrleri Ebu Hu-reyre'dir. Kemerini Hazret-i Ali bağlayıp mestçilere pir oldu. Zira ceylan derisi üstüne mesh etmeyi Hz. Muhammed sünnet edip il-kin Ebu Hureyre keçi derisinden mest yapıp pir oldu.
Esnâf-ı terlikçiyan: 200 dükkânda 400 kişidir. Dükkânlarını renk renk meşin ve sahtiyan terlikler ile süsleyip "iyi terlik mesti" diyerek alayda geçerler.
Esnâf-ı kavvafân-ı eskiciyân: 104 dükkânda 600 kişidir. Pirle-ri Ammar bin Yasin'dir. Bunlar da alaylarda onardıkları eski pabuçları sergileyerek geçerler.
Esnâf-ı penbe-dûzân: 105 yerde 105 kişidir. İstanbul'da hemen her hamamın kapısında bunlardan biri vardır. Bunlar eskici fakir-lerdir. Hamam kapılarından başka yerlerde gezici olanları da çoktur. Bunlar alayda eski pabuç dikerek geçerler. Seferde gerekli Esnâftır.
Esnâf-ı tellalân-ı kavvafân: 500 kişidir. Bunların dükkânları yoktur. İstanbul'da dokuz yerde arasta yanı kavaf çarşısı vardır. Buralarda tellallık ederler.
Esnâf-ı kürkçüyân: 500 dükkânda 1000 kişidir. Bunlar iğne ile çalıştıklarından pirleri İdris Nebî'dir ama kürk giyen ilk kişi Ho-şeng Şah'tır. Hayvan postu giyip dağlarda gezerek avlanırdı. Başkaları da görerek post giymeye başladılar.
Kürkçü Esnâfıyla debbağlar arasında sürekli çekişme olup padişah, devletin ileri gelen görevlileri, zenginler kürk giymeye muhtaç olduklarından bu Esnâfın alaylara ayrı mehter takım ile katılması uygun görüldü. Bunlar tahtırevanlar ve atlar üstünde niçe yüzbin kuruşluk samur, vaşak, zerdava, sansar, sincap, samur paçası, samur kafası, rakum, ördek boğazı, kuğu boğazı, saka kuşu boğazı, tilki boğazı, çılgava nâfesî ve beyaz Moskova tilkisi kürkleri sergileyerek geçerler.

Evliya Celebi And Tanners, Leather Tradesmen And Furriers In Istanbul

Esnâf-ı debbağan: There are tannery workshops on twelve points in four-kadi region of Istanbul. In each of them so strong workers work; they are like human dragons. If a murderer or thief falls among them, they never hand him over to the judge. But that person cannot rescue himself from their hands either. They give the poor fellow the task of dealing with the dog feces. He will eventually repent and may even own a workshop. The total number of the tannery workshops is 700 where three thousand people work. Their master is Zeyd-i Hindi. His belt has been fastened by Sel man-ı Pak. But they call the Anatolian tanners "akhis". Their master emerged in Kayseri and is an grand sultan named Ahî Evren. He lived during the era of the Seljuqs and has numerous extraordinary stories, one of which is as follows: When in Kayseri, information is supplied that he does not pay tax. Upon this, the Sultan sends him men to catch Ahi Evren. When the men found him at his shop and began tying his arms a "universe" (evren) appears all of a sudden and smashes to pieces some of the men and forcing the other to run away. When Ahi Evren rescues himself and arrives before the sultan together with the "universe" the latter is seriously confused. Upon this, Ahi Evren says, "Do not be afraid, bey. This universe is my eternal friend." That's why he is called Ahi Evren. Later he emigrates from Kayseri. He is buried in the great lodge among the vineyards of Denizli city, belonging to our Kaya Sultan.

They have got pale blue, sky blue, rose-peach, red, yellow and dark green morocco leather in their shops. Yet another matter they take pride in is the flag they possess. They believe that the leather of this flag that is made up of a piece of old leather fastened to a green pole is the apron worn by the ironmonger Kave who kills the tyrant Dahhak according to the Oriental Mythology. They preserve it very well and pass it in the front at parades.

Esnâf-ı sağrıcıyân: Located at Unkapanı. 100 people work in 12 shops. They have constantly assisted the tanners.

Esnâf-ı güdericiyân : There are 300 people working in 80 workshops. Their workshops are located at Hocapaşa quarter. All its employees are Jewish. They pass in parades by making chamois for grooms.

Esnâf-ı tirkeşciyân: There are 105 people in 26 workshops. And they decorate their shops with colorful, bluish-green parchments.

Esnâf-ı taciran-ı debbağân: There are 100 people in 50 shops. They are not like tanners. Their shops are within the marketplace and are full of all sorts of processed morocco leather.

Esnâf-ı pareciyan-ı tâcirân: There are 15 people in 10 shops. They are poor people who sell thick leather and leather parchments pieces at Mercan marketplace. They also take place in parades.

Esnâf-ı sarrâcân: There are five thousand people in 1084 shops. Because the saddlers produce important items for the army they precede all the tradesmen. They pass in parades by displaying their soft cattle-leather boots, horse kits, flasks, saddles other numerous precious items.

Esnâf-ı tirkeşciyân: There are 60 people in 30 shops. Their foremost master is Tohtamış from Cengiz's dynasty. Actually, the unvle of Prophet Muhammed is Hamza. His belt was placed by the prophet and became master for those carrying quivers. These quiver sellers pass in parades by demonstrating their skills.

Esnâf-ı gedeleciyân: There are 13 people in seven shops. Bunlar da alaylar da gedelec (Ok kuburu) yaparak geçerler.

Esnâf-ı çapcıyân'ı Arnavud: 10 dükkânda 30 kişidir. This is a new kind like "ge-delec". Again, it is about arrow and bow. Albanians work at Edirnekapı.

Esnâf-ı meşkciyan-ı sarrac: There are 105 people in 50 shops. Parades pass by taps decorated with various water-skins, placed upon coaches.

Esnâf-ı yularcıyân: There are 100 people in 40 shops. They constitute a separate community. Everyone from saddlers pass by showing other tasks. These pass with horse-stable halters.

Esnâf-ı sepet-sandıkcıyân: There are 305 people in 105 shops. And these pass by by decorating their shops with different footed-chests and basket-chests.

Esnâf-ı kamçıcıyân: There are 25 people in 12 shops. They pass by with different woven forked water-carrier's whips and long Tatar whips.

Esnâf-ı palandûzân yani semerciyân: There are 1005 people in 500 shops. They make different hard-leather and normal-leather packsaddles and they load them on coaches before passing by in a parade. They are among the most favored tradesmen in the army.

Esnâf-ı pabuççuyân: There are about eight thousand people in 3400 workshops. There are seven houses for the bachelors at Mercan marketplace. They sew all sorts of shoes, slippers and boots. At the parade, they pass

by by shouting, "sewers, white horse sock makers (sekiciler), hauler; we are bachelors."

Esnâf-ı paşmakcıyân-ı haftafân: There are 1004 people in one hundred shops. They sandals, boots, shoes, half boots sewn in the four-judge area, as well as different colors of woodenballs, "içediks" (soft shoes worn internally) and slippers. Displaying their goods on horseback at parades, their criers start selling the shoes and slippers they have arranged on panels by shouting, "three hundred and forty, five hundred and six, one hundred and fifty, one thousand and five hundred", some sort of a calculation that only they know about. The customers are not informed of this. But they write the price underneath at whatever kuruş he has bought them and convince the customer with a lot of speaking. They are merciless people with shaved moustaches who do not agree to sell every pair of shoes for a profit of five akçe (money). After bargaining and taking the customer's money by making him suffer and after the customer goes, they boast saying, "I made the pimp suffer good". But everyone desperately needs them.

Esnâf-ı paşmakcıbaşı: There are 170 people in 70 shops. Their master is Muham-med bin Ekber-i Yemenî. He is one of the masters that Selmân-ı Pak fastened the 31st belt. His grave is in Aden, Yemen. They pass by as apprentices in the parade of cheap shoes sellers. But the cheap shoe makers do not have separate masters. It is a community that has emerged later. And they have regarded Ekber-i Yemenî' as their master.

Esnâf-ı attârân-ı dikiciyân: There are 100 people in 80 shops. Their master is Ebu's-selam bin Muhammed Ekber-i Yemenî'. Their shops are near Bedesten (open bazaar) and the beginning of Acıçeşme, in the marketplace. They pass by in parades by displaying items like shoes, boot patterns, glue, knives, shoemaker's tools, Akhi logs (registers).

Esnâf-ı çizmeciyân: There are 500 people in 100 shops. Their master is again Mu-hammed bin Ekber-i Yemenî. They decorate their shops with yellow, red and blue clergy boots and pass by at parades like this.

Esnâf-ı iç edikçiyân yani tomakcıyân: There are 200 people in 80 shops. They pass by at parades by decorating their shops with a great variety of short boots.

Esnâf-ı mestçiyân: There are 500 people in 100 shops. Their master is Ebu Hureyre. His belt was fastened by Prophet Ali and became the master of "mest" (a kind of internally used soft shoe) sellers. The reason is that it was Prophet Muhammed who said that "mesh" (rubbing the head and "mest" while cleaning before prayers) should be done on gazelle leather and first Ebu Hureyre made "mest" from the goat's skin and became a master.

Esnâf-ı terlikçiyan: There are 400 people in 200 shops. They decorate their shops with colorful leather and morocco leather slippers and pass by at the parade saying, "good slipper mest".

Esnâf-ı kavvafân-ı eskiciyân: There are 600 people in 104 shops. Their master is Ammar bin Yasin. They pass by at parades with the shoes they repair.

Esnâf-ı penbe-dûzân: There are 105 people in 105 places. There is almost someone from them at the doorstep of every bath in Istanbul. These are poor cobblers. Apart from the doorsteps of baths, there are many of them who are mobile. They pass by at parades by sewing old shoes. At military campaigns they are required tradesmen.

Esnâf-ı tellalân-ı kavvafân: They are 500 people. They have no shops. On nine points in Istanbul there is a cheap shoe trade bazaar near arasta (area where shops dealing with the same trade are aligned on a row). They work as criers in such places.

Esnâf-ı kürkçüyân: There are 1000 people in 500 shops. Because they work with needle, their master is İdris Nebî but the first person that has worn skin is Hoşeng Şah. They used to wear animal skin and wander around the mountains and hunt. Others saw this and began wearing skin.

There was a constant rivalry between the furriers and tanners. Because the dignitaries of the State and the rich needed to dress fur, the Sultan deemed it suitable that this class of tradesmen participated in the parade with a separate Janissary Band. They pass by on palanquins and horseback, displaying their of hundreds of thousands kuruş-worth furs of sable, lynx, pine martin, marten, red squirrel, sable's trotter, sable's head, "mustela erminea", duck's throat, swan's throat, goldfinch's throat, fox's throat, "nafesi" (pertaining to abdominal skin of skinny animals), "çılgava" and Moscow fox..

Kazlıçeşme Kârhaneleri

Suç işleyen kişiler, mahkumiyetten kurtulmak için Kazlıçeşme'de kurulu tabakhanelerden birine sığınıp orada çalışmaya başladıklarında, haklarında yapılacak olan işlemlerden kurtulabiliyorlardı. Debbağlar o yıllarda işçi bulma sıkıntısı çektikleri için bu suçluları himaye etmeyi göze alıyorlardı. Takriben 1720'li yıllarda İstanbul kadı sicillerine intikal eden olaylar vesilesiyle, 18. yüzyıldaki debbağ esnafını tanıma fırsatına sahibiz. İstanbul Kadı Sicil defter no:24, varak 82'de bu konuda ilgi çekici bir belgeye rastlıyoruz: Sadır olan Ferman-ı aliye imtisalen bu fakr'ı hala der ali yeniçeriler orta çavuşu Mahmut çavuş ile Konstantiniyyetül-mahmiye ebvabından Yedikule haricindeki vaki halen kasaplar ket'hüdası Mehmet ağanın odasında akd olunan meclis-i şerifde hala mahal-i mezkurda vaki debbağlar hirfeti ahi babaları kanbur Musa bin Mehmed ve kethüdaları es-seyyid el-hac Mehmed ibni es-seyyid el-hac İsmail marifetiyle hırfeti mezkurenin mecmu kârhaneleri, ustaları ve sair ricalinin isimleri defteridir ki berveçhi ati ita olunur.
Sadır olan ferman-ı aliyyeye istinaden, Yedikule haricinde, yani Kazlıçeşme'de kasaplar kethüdası Mehmet ağanın odasında, Yeniçeri orta çavuşu Mahmud çavuş, debbağların ahibabası kanbur Musa bin Mehmed, Kethüdaları es-seyyid el-hac Mehmed'in katılımıyla toplanan meclis-i şerifte bu bölgede faaliyette bulunan kârhane (debbağhane) sahipleri, ustaları ve çalışanlarının isimleri tesbit olunur ve tümü bu deftere kayıt olunur.

Fi 7 Şaban sene 1140

Workplaces At Kazlicesme

When the persons who committed an offence took refuge at one of the tanneries established at Kazlicesme and began working there, they managed to free themselves from the legal proceedings that might be initiated against them. Because the tanners faced difficulties in finding workers in those years, they risked to patronize these offenders. Thanks to the cases recorded in the Istanbul kadi registers of about 1720s, we have got the chance to get to know the tanner sector. We have come across with an interesting document concerning this matter in Book No. 24, Leaf No. 82 of Istanbul kadi registers:
Emanating from and based on the High Decree; names of the workplace (tannery) owners, masters and employees operating in this area are determined at the holy gathering held in the room of Mehmed Aga, chamberlain of the butchers, outside Yedikule, i.e. at Kazlicesme, with the participation of the middle sergeant Mehmed, "Akhibaba" of tanners hump Musa bin Mehmed, their Chamberlain seyyid al-haj Mehmed ibn seyyid al-haj Ismail, and all of them are recorded in this book.

Fi 7 Şaban sene 1140"

1- Kârhane-i kanbur el-hac Musa AHİBABA ... Mehmed beşe, Salih beşe, Ömer Ali, Mustafa, mezburuna kanbur el-hac Musa kefildir.
2- Kârhane-i el-hac Abdullah... Osman beşe, Recep beşe, Hacı Hüseyin, Mustafa, mezburuna el-hac Abdullah kefildir.
3- Kârhane-i Osman Çelebi... el-hac İbrahim, Ahmed beşe, Mehmed beşe, İbrahim beşe, İsmail beşe, es-Seyyid Halil, Hüseyin beşe, Hasan beşeye Osman kefildir.
4- Kârhane-i el-hac Mehmed... Mehmed beşe, Ahmed beşe, diğer Mehmed beşe, Süleyman beşe, Ali beşe, mezburuna Mehmed kefildir.
5- Kârhane-i Yusuf beşe... Nasuh beşe, Mehmed beşe, mezburuna Yusuf beşe kefildir.
6- Kârhane-i göncü el-hac Mehmed... Mustafa beşe, Ömer beşe, Ali beşe mezburuna el-hac Mehmed kefildir.
7- Kârhane-i el-hac Süleyman... İsmail beşe, Ahmed beşe, İvaz beşe, mezburuna el-hac Süleyman kefildir.
8- Kârhane-i kapudan es-seyyid el-hac Ali... es-seyyid el-hac Ahmed, İsmail beşe, Aşar beşe, el-hac Ali, Mehmed beşe, mezburuna es-seyyid el-hac Ali kefildir.
9- Kârhane-i es-seyyid el-hac Mehmed vekili KETHÜDA, Hacı Osman, İbrahim beşe, Mustafa beşe, diğer Mustafa, Mehmed, diğer Mehmed, diğer Mustafa, Hüseyin, diğer Mustafa, mezburuna es-seyyid el-hac Mehmed kefildir.
10- Kârhane-i el-hac Mustafa... İvaz, Kara Mehmed, Veli beşe, Musa beşe, İbrahim beşe mezburuna el-hac Mustafa kefildir.
11- Kârhane-i YİİTBAŞI Mustafa Çelebi... Ahmed beşe, Osman beşe, Hasan beşe mezburuna Yiğitbaşı Mustafa Çelebi kefildir.
12- Kârhane-i es-seyyid el-hac Salih Çelebi... Hacı Ömer, Mehmed beşe, Hasan beşe, Halil beşe, mezburuna es-seyyid el-hac Salih kefildir.
13- Kârhane-i kemhacı İsmail... Mehmed beşe, Hüseyin beşe, Mustafa Çelebi mezburuna kemhacı İsmail kefildir.
14- Kârhane-i Çuhadar el-hac Mehmed ... Ömer beşe, Süleyman beşe, Ebubekir beşe mezburuna çuhadar hacı Mehmed kefildir.
15- Kârhane-i hacı Mehmed... İbrahim beşe, Halil, Mehmed beşe, mezburuna Hacı Mehmed kefildir.
16- Kârhane-i göncü Ömer beşe... Süleyman beşe, İbrahim beşe, Halil Mustafa mezburuna göncü Ömer beşe kefildir.
17- Kârhane-i el-hac Ali... Hüseyin beşe, Halil beşe, Ali beşe, Mehmed beşe, diğer Mehmed beşe, İbrahim beşe, diğer Mehmed beşe mezburuna el-hac Ali kefildir.
18- Kârhane-i Hasköylü Mehmed... Mehmed beşe, Mahmud beşe, Süleyman beşe, Mehmed beşe, Yusuf beşe mezburuna Hasköylü Mehmed kefildir.
19- Kârhane-i Esirzade İsmail ve şeriki Bekri-zade Hasan... Osman beşe, Ebubekir beşe, Ahmet beşe mezburuna mezburun kefildir.
20- Kârhane-i Hacı Süleyman... Eyüb beşe, Ali beşe, Yusuf beşe mezburuna hacı Süleyman kefildir.
21- Kârhane-i el-hac Ahmed... Halil beşe, Mustafa beşe, Salih beşe, Mustafa beşe mezburuna el-hac Ahmed kefildir.
22- Kârhane-i İsmail ıslahdarı... Süleyman beşe, Hasan beşe, Ömer beşe mezburuna el-hac İsmail kefildir.
23- Kârhane-i bodur hacı Ahmed... Ali beşe, Süleyman beşe, Hasan beşe, Ömer beşe

mezburuna el-hac Ahmed
kefildir.

24- Kârhane-i küçük Osman... Abdullah beşe, Abdummümin beşe mezburuna küçük Osman kefildir.

25- Kârhane-i es-seyyid Mehmed... Mehmed beşe, İsmail beşe, Halil beşe mezburuna es-seyyid Mehmed kefildir.

26- Kârhane-i Ayazade Ahmed Çelebi, Veli beşe, Ömer beşe, Hüseyin beşe, Halil beşe mezburuna es-seyyid Mehmed kefildir.

27- Kârhane-i köse İbrahim...Yusuf beşe, Halil beşe, diğer Halil beşe mezburuna köse İbrahim kefildir.

28- Kârhane-i Molla İsmail... Mehmed beşe, Hasan beşe mezburuna Molla İsmail kefildir.

29- Kârhane-i İsmail beşe... Ömer beşe, Mehmed beşe, Musa beşe, Hasan beşe, Mustafa beşe mezburuna İsmail beşe kefildir.

30- Kârhane-i es-seyyid Abdullah... İsmail beşe, Veli beşe, Ali beşe, Ahmed beşe mezburuna seyyid Ahmed kefildir.

31- Kârhane-i Mustafa Çelebi... İbrahim beşe, Musa beşe, Ali beşe, Ahmed beşe, Süleyman beşe, diğer Süleyman beşe mezburuna Halil Çelebi kefildir.

32- Kârhane-i Halil Çelebi... Kör Ahmed, Kalaycı Ahmed, Ahmed beşe, Süleyman beşe, diğer Süleyman beşe mesburuna Halil Çelebi kefildir.

33- Kârhane-i Yanık Mehmed... Hüseyin beşe, İbrahim beşe, diğer Hüseyin beşe mezburuna Yanık Mehmed kefildir.

34- Kârhane-i Ömer beşe... Osman beşe, Ebubekir beşe mezburuna Ömer beşe kefildir.

35- Kârhane-i Hasköylü Ahmed Çelebi... Ali beşe, İbrahim beşe, Osman beşe mezburuna Ahmed Çelebi kefildir.

36- Kârhane-i Kara Mehmed... Hasan beşeye, Kara Mehmed kefildir.

37- Kârhane-i Ganizade Mustafa... Ahmed beşe, Ali beşe mezburuna Ganizade Mustafa kefildir.

38- Kârhane-i Sarı İbrahim... Mustafa beşe, diğer Mustafa
beşe mezburuna Sarı İbrahim kefildir.

39- Kârhane-i Kara İsmail... Hasan beşe, Hüseyin beşe, Ömer beşe mezburuna Kara İsmail kefildir.

40- Kârhane-i Recebzade Mehmed Çelebi... Mehmed beşe, Ali beşe mezburuna Recebzade Mehmed Çelebi kefildir.

41- Kârhane-i Molla Osman... Ahmed beşe, diğer Ahmed beşe mezburuna Molla Osman kefildir.

42- Kârhane-i Ahmed beşe... Mehmed beşe mezburuna Ahmed beşe kefildir.

43- Kârhane-i usta Hüseyin... Ahmed beşe, İsa beşe mezburuna Hüseyin kefildir.

Yukarıda birden fazla kişinin çalıştığı kârhaneler dışında daha yirmi iki adet tek kişilik kârhaneden söz edilmektedir. Kârhanelerin (iş yerlerinin) toplam sayısı böylece altmış beşe çıkmaktadır. Bu tek kişilik kârhanelerin isimleri ise şöyle:
İsmail, Mustafa, Ali Çelebi, Ahmed Çelebi, Mehmed Çelebi, Abdullah Çelebi, Esseyid Ahmed, İsmail Çelebi, Köse Mehmed, Usta Hasan, Mahmud Çelebi, Kara Hacı Ahmedzade,
Küçük Mehmed Çelebi, Damat İsmail beşe, Hasköylü Hacı Süleyman, Seyyid İbrahim, Ahmed Odabaşı, Bornanzade Ali, Bekmez Süleyman, Köse Abdullah, Muharremzade, diğer Süleyman beşe.

Yukarıda adı geçen iş yeri (kârhane) sahipleri ve çalışanları, araya yabancıların girmesini önlemek amacıyla tesbit edilmiştir. İfadelerden de anlaşıldığı üzere, iş yeri sahipleri, yanlarında çalışanlara kefil olmuşlardır. Bu belgeye göre kırk üç iş yerinde birden fazla işçi çalıştırılmaktadır. En büyük işletmede dokuz işçinin çalıştığını görüyoruz. Bunun yanında yirmi iki iş yeri bir işçi ile çalışıyor. Kârhane sahipleri arasında on beş hacı olduğu anlaşılıyor. İşveren içinde gayri müslime rastlanmazken, yaklaşık bir asır sonra dericilik gayrı müslimlerin eline geçmiştir. Belgenin ilginç yönlerinden birini, çalışanların büyük çoğunluğunu yeniçerilerin oluşturması. Bunu, "beşe" (baş ağa- paşa sözcüğü buradan gelmedir) ifadesinden anlıyoruz. Bu yeniçeri işçiler arasında patronluğa yükselen isimleri de görüyoruz. Buradan, dericilik sektöründe sık görülen bu durumun, çok eskilerden beri devam ettiğini anlıyoruz.

Besides workplaces where more than one person worked, there is a mention above about further 22 single-person workplaces. This makes the number of workplaces sixty five. Names of these single-person workplaces are as follows:
İsmail, Mustafa, Ali Celebi, Ahmed Celebi, Mehmed Celebi, Abdullah Celebi, Esseyid Ahmed, İsmail Celebi, Köse Mehmed, Usta Hasan, Mahmud Celebi, Kara Hacı Ahmedzade,
Küçük Mehmed Celebi, Damat İsmail beşe, Hasköylü Hacı Süleyman, Seyyid İbrahim, Ahmed Odabaşı, Bornanzade Ali, Bekmez Süleyman, Köse Abdullah, Muharremzade, diğer Süleyman beşe.

The above-mentioned workplace owners and employees were determined in order to prevent the infiltration of the aliens. As understood from the statements, the workplace owners acted as surety for the employees who worked for them. According to this document, in forty three workplaces, more than one worker was employed. We see that nine workers worked in the biggest enterprise. Besides, 22 workplaces operated with one worker. It is seen that there were 15 pilgrims (hadjis) among the workplace owners. While no non-Muslims were reported among the employers, about one century later, the leather industry passed into the hands of the non-Muslims. One of the interesting aspects of the document is that the majority of the employees were composed of Janissaries. We understand this from the word "beshe" or "pasha". We see that, from among these Janissary workers, some eventually became a boss. We see here that, a situation that is frequent occasion in leather business has been continuing from very old times.

Taşınmadan Önce Kazlıçeşme'de Deri Fabrikaları

Leather Factories At Kazlicesme Before Moving

Demirhane Caddesi
Demirhane Avenue
Genç Yavuzlar Deri San. A.Ş.
Başar Deri - A.Vural Günay
Çağ Deri San. Tic. A.Ş.
Marmara Deri San. Tic. A.Ş.
Tabaksan Deri San. Koll. Şti.
Güven Kürk - Hüseyin Aygündüz
Yurt Deri End. Tic. Ltd. Şti.
Eksim Deri San. Ltd. Şti.
Yedikule Deri San. A.Ş.
Tekin Deri San. Ltd. Şti.
Kanberler Deri San. Ltd. Şti.
Üzen Deri San. ve Tic. A.Ş.
Eren Tic. - Haydar Eren
Antilop Deri San. Ltd. Şti.
Orhan Tuncer
Erşen Deri San. Ltd. Şti.
Erdivan Deri San. Ltd. Şti.
Arık Ticaret - Vural Arık
Güney Deri Sanayii
Demesan Deri San. Ltd. Şti.
Deri San. Ltd. Şti.
Ümit Soytürk
Reha ve Süleyman Öğe
Erciyes Deri San. Ltd. Şti.
Derimsan Deri San. Ltd. Şti.
Haydar Palandöken Orhan
Yüksel Binali Palandöken
Çetin Şafak
Temirler Deri San. Tic. AŞ.
Emre Deri San. Tic. AŞ.
Reşat Cihaner
Cihaner Deri San. Tic. A.Ş.
Şevket Nezih Dinçbakkal
Uyguner Deri San. Tic. A.Ş.
Çimen Deri San. Ltd. Şti.
Geyik DeriKösele San. AŞ.
Post San. - Zeki Şahin
Hayvan Mah - F.Günayman
İtimat Deri San. Koll. Şti.
Zekai Keyer
Gamze Deri San. Ltd. Şti.
Mürgün Deri San.

Beş Kardeşler Sokak
Beş Kardeşler Street
Çelikoğlu Deri San. AŞ.
Koloğlu Deri
Derimod Deri Konf. San. Tic. A.Ş.
Önsan Deri San. Adi Kom. Şti.

Gemalmaz Sokak
Gemalmaz Street
Hüseyin Yıldız
Has Deri Konf. San. A.Ş.
Balkan Deri San. A Kom. Şti.
Gündüz Deri San. Ltd. Şti.
Filiz Deri San. - Cemal Deregözü
Yaşar Erez
Pepko Pazar Etüd-Proje AŞ.
Güdersan Deri San. Ltd. Şti.
Günal Erköse

Şemsiye Sokak
Şemsiye Street
Dursoy Deri Sanayii
Osman Demir ve Ort.

Zakirbaşı Sokak
Zakirbaşı Street
Sepici Deri San. Tic. AŞ.

Müezzin Hasan Sokak
Müezzin Hasan Street
Emin Sez
Yasef-İshak Nifusi
Aker Deri San. Tic. Ltd. Şti.
Ahmet Erköse
Cem Dericilik San. ve Tic. A.Ş.
Cinsez Dericilik San. Tic. A.Ş.

Hacımehmetpaşa Sokak
Hacımehmetpaşa Street
Medisan Deri San. Ltd. Şti.
Teodem Deri San. Tic. AŞ.
Omurtak Deri San. Tic. AŞ.
Arına Deri San. Ltd. Şti.
Rıza Altıer ve Ort.
Recep Eren - Saffet Gümrük

Salhane Sokak
Salhane Street
Soydan Deri San. Ltd. Şti.
Ledersan Deri San. AŞ.
Soydan Deri San. Tic. A.Ş.
Oba Deri Pazar San. Ltd. Şti.
İnan Deri Sanayi
Kazım Ulaşan
İdeal Deri Sanayi
Ali Büyükdere
Atlas Deri San. Ltd. Şti.
Çağlar Deri Sanayi
Faik Cihanoğlu ve Ort. Koll.Şti.

Yenitabakhane Sokak
Yenitabakhane Street
Omurtak Deri San. M.Omurtak
Derimko Deri San. Ltd. Şti.
Omurtak Deri Konf. San. A.Ş.
Ali Bali Koll. Şti.

Güderici Sokak
Güderici Street
Tarancılar Deri San. A.Ş.
Ayhan Sertel
Bülent Şahin - Kemal Kasap
İstanbullu Deri Sanayi
Kopuzlar Deri San. Tic. A.Ş.
Doğuş Deri San. Tic.A.Ş.
Cihangir Deri San. Tic.A.Ş.
Haluk Sertel
Deriş Deri San.A.Ş.
İhsan Sarı
Hami Sertel
Yılmaz Deri San. Tic.

Çapraz Sokak
Çapraz Street
Merinos Kürk Deri San.Ltd.

Haçik Ortaviran
Alişan Yüksel
Demsaş Deri Mam. San.A.Ş.

Münir Çağlar ve Ort.
Özdersan Deri San.Ltd.Şti.
Necat Tabakoğlu

Meydan Sokak
Meydan Street
Kobra Deri San.Tic. A.Ş.
Ahmet Zeki Göncüoğlu
Aker Dericilik San.A.Ş.
Koşar Deri San. Tic. A.Ş.
Güçlü Deri San. Ltd. Şii. .

Meşin Sokak
Meşin Street
Çiftoğlak Deri Koll. Şti.
Şen Deri San. Ltd. Şti.

Kapıkarşı Sokak
Kapıkarşı Street
Derkon Deri Konf. San. A.Ş.
Hüsnü Özel ve Hasan Özel Halef

Kotra Sokak
Kotra Street
Örnek Deri San Koll. Şti.
Kadir Evin
Cihander Deri Mam. San. A.Ş.
Trakya Deri Sanayi
Ceylan Deri San. Ltd. Şti.
Tülümen Deri San. Ltd. Şti.

Camii Şerif Sokak
Camii Şerif Street
Nusret Dolgun
Mustafa Cihanoğlu Ort.
Alcan Dericilik san. AŞ.
Özengin Koll. Şti.
Nusret Canayakın
Uğur Deri
O.Koyungöz ve Ort.
Fethi Gençkal ve Ort. Koll. Şti.

Kireçli Sokak
Kireçli Street
Bal Dericilik San. Ltd. Şti.
Reşit Oztürkler
Ali Yüksel
Yükseller Deri Konf. A.Ş.

Öcal Sokak
Öcal Street
Karakaya Deri San. Tic. A.Ş.
Bolulu Ömer Ergür ve Ort.
May Deri San. ve Tic. A.Ş.
Kefalas Deri Adi kom. Şti.
Bakkalbaşıoğlu Deri Ltd. Şti.
Rıza Altıer ve Ort.
Nur Deri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Beleşci Sokak
Beleşci Street
Alkoçlar Koll. Şti.
A.Melih Ertok

Hacı Hasan Sokak
Hacı Hasan Street
Sezer Dericilik San. Tic. AŞ.
Kemal Kurban ve Ort.
Üçkardeşler Deri Koll. Şti.
Kültürel Deri San. Ltd. Şti.
Dinçel Deri San. Tic. A.Ş.
Distaş Deri san. Tic. A.Ş.
Abdinur Alkoç
Kalecik Deri San. Tic. AŞ.
Sahil Deri Tic. San AŞ.
Necati Tabak
İnci Deri San. Tic. A.Ş.
Demsan Deri San. Tic. Ltd. Şti.
Güneş Deri San. Tic. AŞ.
Selahattin Bülek
Şahin Deri-Bülent Şahin

Karakol Sokak
Karakol Street
Basri Cihanoğlu Halef.

Akif Efendi Sokak
Akif Efendi Street
Uzallar Deri San. A.Ş.

İskele Sokak
İskele Street
Boduroğlu Deri San. A.Ş.
Zeren Dericilik San. Tic. A.Ş.
Mader Deri San. Tic. A.Ş.
Kampana Deri kösele A.Ş.
Kemaller Dericilik San. A.Ş.
Bolulu Ömer Ergür ve Ort. Koll.Şti.

Kösele Sokak
Kösele Street
Parsanlar Deri San. Ltd. Şii.
Derviş Akbalık
Öztürk Deri San.
M.Öztürk
Tekedersan A.Ş.

Mazı Sokak
Mazı Street
Eroğlu Deri San. Tic. A.Ş.

Genç Osman Caddesi
Genc Osman Avenue
As Dericilik - Sedat İşbilen
Atılgan Deri San. Koll. Şti.
Hıdır Tanrıverdi
Düzgün Deri San. Koll. Şti.
Yüksel Deri Sanayii - M.Şen
Ilgaz Deri Sanayii
Arslan Ltd. Şti.

Kirişhane Sokak
Kirişhane Street
Dereysan Deri San. A.Ş.
Kale Deri San. Tic. A.Ş.
D. Özel – H. Yiğit – T. Yiğit
Özceylan Deri San. Koll. Şti.
Doğu Deri San. Tic. A.Ş.

Sahilyolu Caddesi
Sahilyolu Avenue
Kemal Koç ve Varujen Bayer

Tarihsel Perspektiften Sur Dışı

by İlber Ortaylı

İstanbul Surları'nın 19.yy'ın sonlarında görünüşü (Burçak Evren Arşivi)

Öncelikle şu sorunun yanıtını vermek gerek: Sur dışı nedir? Sur dışı, Osmanlı döneminde hassaten önem kazanır. İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile şehir universal bir imparatorluğun başkenti olur. "Pax-Ottomana" denen yeni bir dönem başlar ve artık surların fazla bir önemi kalmaz. Ama yine de normal ahali surun dışında yerleşmeye pek cesaret edemez çünkü burada suç

Above all, one should reply this question: What is "outside the walls"? "Outside the walls" gains importance particularly during the Ottoman Period. With the conquest of Istanbul by the Turks, the city becomes the capital of a universal city. A new era begins called "Pax-Ottomana and consequently the walls considerably lose their importance. Nonetheless, the ordinary

OUTSIDE OF THE WALLS FROM A HISTORICAL PERSPECTIVE

oranı sur içindeki yerleşime göre daha yüksektir. Mesela debbağ esnafı, bugünkü Kazlıçeşme'de kurulmuştur. Bu debbağ esnafı kanlı bıçaklı adamlardan oluşmaktaydı. O dönemde mücrimler buralara sığınırdı ve bu sığınanlar geri verilmezdi. Fakat bu mücrimler orada da bırakılmadıkları için bir tür mahkumiyet çekerlerdi. Yaşadıkları hayat çok zorluydu, çünkü eski

people do not dare to live outside the walls, since the crime rate there is higher than in the settlement within the walls. For instance, the tannery tradesmen got settled in what is Kazlicesme today. These tannery tradesmen were composed of men being at daggers drawn. During that period the criminals used to take refuge in here and the ones that took refuge were not returned (for

Istanbul City Walls aspect at the end of the 19th century (From Burcak Evren's Archive)

Sur dibinde sosyal yaşam.
(19.yy. sonu)
(Burçak Evren Arşivi)

dericilik tekniğinde bildiğiniz gibi köpek dışkısı kullanılırdı. Bu bölgede o dönemde de yerleşim o bölgede vardı, kolluk kuvveti girmezdi ama asayişi esnaf kendisi temin ederdi.
Diğer tarafta da Ayvansaray vardı, o bölgede çömlekçi esnafı bulunurdu ve Ayvansaray çingenesi dediğimiz bir grup otururdu. Ayvansaray bunların kendi mekânıydı. Araziden Haliç'in

prosecution). But since they were not left there either, they were, in a way, convicted. They led a very tough life because, as you know, in the old leather techniques, dog feces were used. There was settling in the area during that period too. There was no police there but the order was maintained by the tradesmen themselves.
On the other side was Ayvansaray. In that area

alivyonlarından dolayı gayet iyi çömlek toprağı çıkardı. Çömlekçilik pis kokulu bir sanat olduğu için, o da debbağhaneler gibi sur dışında yer alırdı.

Sur dışında başka ne olur? Burada bostanlar ve tasavvufi merkezler, Bektaşi ve Mevlevi tarikatlarının tekkeleri bulunur. Bu kırsal mıntıkada daha mistik, uhrevi bir hayat kolay yaşanır. Ge-

potters were found and a group called Ayvansaray gypsies lived here. Ayvansaray was the own place of these. A very fine pottery soil came from the territory because of the alluvium of the Golden Horn. Because pottery was a bad-smelling art, it was established outside the walls, just like the tanneries.

What else is found outside the walls? Here are

Social life by the city walls at the end of 19th century.
(From Burçak Evren's archive)

İstanbul surlarından kente giriş.
(20.yy başı)
(Burçak Evren Arşivi)

cenin sessizliğinde öyle bir mıntıkada tasavvufi anlamda sohbet ettiğinizi düşünün. Yaz-kış orada bir çile, tecrit, izolasyon gerçekleşir. Aynı zamanda burada arsa ucuz olduğu için çok geniş olan dergahlar buralara daha kolay kurulurdu. Sur dışında birtakım makamlar vardır ve yer yer buralarda türbeler, mescitler oluşmuştur. Fakat 1950'lerden, 60'lardan beri bunların çevresinde

found vegetable/melon gardens and mystic centers, and lodges of Bektasi and Mavlavi orders. In this rural area, it was easier to lead a more mystical and an otherworldly life. Think of a chat you are making mystically in such an area in the silence of a night. A suffering and isolation occurs there in the summer or winter. At the same time, because the building-sites were relatively

beton gecekondulaşmalar teşekkül etti.
Sur dışında fakir, öbek öbek yerleşmeler olduğunu görüyoruz. Osmanlı'da Eyüp ve Bahariye sur dışında olmalarına rağmen istisnai olarak asayişin sağlanması ve saltanata mensup elit grubun ittifakı dolayısıyla gelişmişlerdir. Eyüp kutsal bir mıntıkadır. Sultan Reşad'ın dışında hiç bir padişah orada gömülü değildir ama vüzera, ülema ve

cheaper here, very large dervish convents could be formed here more easily. There were certain authorities outside the walls and mausoleums and small mosques were constructed here and there. But ever since 1950s and 60s, concrete shanties have been created around these.
We see that there were poor and grouped settlings outside the walls. Even though Eyüp and

Istanbul city walls-Entrance (begining of 20th century.
(From Burçak Evren's archive)

meşayih oradadır. Burada seçkin ailelerin kabirleri vardır. Bahariye Mevlevihanesi'nin dışında da (o zaten sonradan oraya gelmiştir) birtakım tekkeler o bölgededir.

Haliçten ulaşım da kolay olduğu için buralar orta sınıf halkın itibar ettiği hoş yerler olmuştur. Eyüp'ün, Haliç çevresinin sanayileşmesi maalesef XIX. asırda devlet tarafından planlı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Fakat özellikle 1930'lar, 40'lar ve 50'lerde burada berbat bir kimyevi sanayi teşkil etmiştir. İşte Haliç'i kirleten ve etrafında sakat yerleşimler oluşturup mevcut iyi yerleşimleri yok eden yapı budur.

Bununla birlikte hem Haliç kıyısında hem de bu mıntıkada Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan askeri yapılanmalar Zeytinburnu'nda günümüze kadar bir gelenek halinde süregelmiştir.

Tanzimat döneminde Kazlıçeşme'nin etrafında devlet eliyle birtakım dökümhaneler kuruldu. Bunlar daha sonra iflas etti ama bu yolla sanayileşme bir şekilde oraya el atmış oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da, 1940'larda bu sanayileşme burada bir gecekondu mıntıkası yarattı. Daha sonra bu gecekondulaşma apartman-

Bahariye were outside the walls during the Ottoman Period, they developed as an exception owing to the maintenance of order and alliance forged with the elite group belonging to the Sultanate. Eyüp is a sacred area. Except Sultan Reshad, no sultan is buried there but viziers, clergymen and spiritual leaders are there. Here are the graves of distinguished families. Apart from Bahariye Mavlavi House (actually, it was brought here later), a number of lodges are located in this area.

Because access from the Golden Horn was easier, these places were nice settings which people from the middle class valued. Industrialization of the surroundings of Golden Horn at Eyüp was unfortunately realized by the State in a planned manner in the 19th century. But, particularly in 1930s, 40s and 50s, an awful chemical industry came into being here. And this is the structure that has polluted the Golden Horn and has given rise to improper settlements around it, destroying the proper ones.

Nevertheless, the military establishments constructed during the Ottoman Period on the golden Horn coast and in this area have perpet-

İstanbul surlarından Zeytinburnu'na bakış. (20.yy başı)

20.yy başında İstanbul surları (yanda)
(Mehmet Alpay Arşivi)

lara dönüştü ve burada bir büyüme gerçekleşti. Bu büyümenin nedeni nedir? Bu büyüme, burasının hat boyu olmasından kaynaklanır. 1950'li yıllarda bile Belediye buraya otobüs hizmeti veremiyordu ve herkes trene biniyordu. Zamanla burada istasyon teşekkül etti. Zeytinburnu'nun sura çok yakın olması da bu yerleşimin artmasına yardım etti. 1950'li yılların sonunda buranın son derece kalabalık bir gecekondu mıntıkası olduğunu hatırlıyorum. Tabii buranın kriminal potansiyeli de çok yüksekti, Zeytinburnu'nda her gün bir cinayet işlenirdi ama bunlar kesinlikle haydutluk amaçlı şeyler değildi. Kırsal değerlerle kente intibak edemeyen insanlar, kıskançlık, namus gibi gerekçelerle cinayet işlerdi.
Yakın dönemlerde buradan debbağhanelerin temizlenmesi ve buradaki tekkelerin ortaya çıkması, İstanbul için hayırlı olmuştur. Bunların yanında Balıklı Ayazması gibi dini yapılanmaların da bu ilçede korunması gerekir.
Benim düşünceme göre İstanbul surları ile meskûn mıntıka arasında bir gayri meskûn mıntıkayı korumak gerek. Metro çok yanlış bir şekilde şehrin içinden geçmektedir oysa hemen surların yanından bağlanmalıydı. Çünkü bugün sur içi

uated as a tradition at Zeytinburnu.
During the Tanzimat Period, a number of casting houses were formed by the State around Kazlicesme. They later got bankrupt but industrialization was introduced there in this way. And after WWII, this industrialization led to the formation of a slumps area here. Later this slumps formation turned into apartment blocks and a big growth took place here. What is the reason of this growth? The reason for this growth is that the place is along a line. Municipality did not render any bus services here even in 1950s and everyone was using the train. In time, a station was established here. The fact that Zeytinburnu was very close to the walls helped with the increase in the volume of this settlement. I remember that by the end of 1950s, this place was an overcrowded area of slums. Of course, the place had a high potential for crime. Everyday a murder was committed in Zeytinburnu but such murders were definitely not for banditry purposes. When failing to adapt to the city, people cherishing rural values committed honor or jealousy murders.
The clearing of the tanneries from here and the

Istanbul walls in the postcards of the beginning of our century. Old version of Perişanbaba Lodge. (From the Archive of Mehmet Alpay)

İstanbul, meskûn mıntıkanın onda biri kadardır. Şahsi kanaatimiz, sur içi İstanbul'un artık ekonomik hayatın dışına kaydırılması yolundadır. Buralardan imalathanelerin kaldırılması ve bölgenin yayalara açılması ile sur dışı daha da önem kazanacaktır.

İstanbul surlarının 20.yy başında görünüşü. (Burçak Evren Arşivi)

emergence of lodges here in the recent times has been beneficial for Istanbul. Besides this, religious establishments such as Balıklı Holy Spring ought to be conserved in this district.

In my opinion, it is necessary to conserve an unsettled zone between the walls and the settled zone. The subway mistakenly passes through the city; it should Have been connected right near the walls, because, the part of Istanbul within the walls is one-tenth of the settled zone. In my personal belief, the part of Istanbul within the walls should be moved outside of the economic life. With the removal of the manufacture houses from here and the pedestrianisation of the area, the "outside of the walls" will gain further importance.

Istanbul City Walls aspect at the end of the beginning of 20th century.
(From Burcak Evren's Archive)

4.bölüm sonu

5. BÖLÜM

PART

Tekkeler Camİler ve Çeşmeler

Lodges Mosques and Fountains

Perişan Baba Tekkesi'nin eski hali. (Mehmet Alpay Arşivi)

Zeytinburnu İlçesi'ndeki Tekkeler

by M. Baha Tanman

Bizans'ın kara surlarını dışarıdan kuşatan ve günümüzde bir kısmı Zeytinburnu İlçesi'nin sınırları içinde kalan bölgenin İstanbul'un mistik hayatında önemli bir yeri olmuştur. Söz konusu surlar, Fetih şehitliklerinin çevresinden gelişerek zamanla Marmara kıyısından Haliç'e kadar hemen kesintisiz bir kuşak teşkil etmiş olan muazzam bir mezarlık alanıyla çevrilidir. Bu kuşağı, 1950'lerden itibaren hızlanan sanayileşme ve kontrolsüz kentleşmeye paralel olarak özgün dokusunu yitirmiş olan, bağlar, bahçeler ve -içlerinde Çırpıcı Çayırı ile Veli Efendi Çayırı'nın bulunduğu- mesire niteliğindeki kırlarla kaplı ikinci bir kuşak izlemekteydi.

Sur içindeki kentin gürültüsünden ve halkın dedikodusundan uzak olan bu "asûde" ortam, Allah ile başbaşa kalmak ve iç dünyalarının muhasebesini yapmak isteyen Sûfîleri kendisine

The region that externally besieged the territorial waters of the Byzantine Empire and part of which has remained today within the boundaries of Zeytinburnu District has had a significant place in the mystic life of Istanbul. The walls in question developed around the martyrdoms of the Conquest are surrounded by an enormous area of cemeteries that has constituted an almost uninterrupted belt from the Marmara coast to the Golden Horn. This belt was followed by a second belt that lost its original texture in line with industrialization and uncontrolled urbanization that had speeded up as from 1950s and that was covered by vineyards, orchards and meadows suitable having the quality of a recreation spot- including Cirpici and Veli Efendi Meadows-.

This calm atmosphere away from the noise and

LODGES IN ZEYTINBURNU DISTRICT

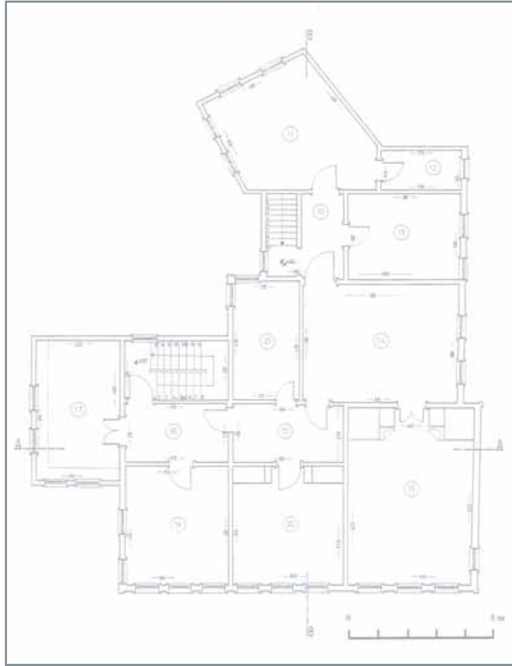
çekmiş ve çeşitli tasavvuf ekollerine (tarikatlara) bağlı tekkelerin kurulmasını teşvik etmiştir. Örneğin, XVI. yüzyılın ileri gelen Halvetî şeyhlerinden Merkez Efendi (ö.1552) bu bölgedeki çilehanesinde halvete girmiş, aynı yüzyılın Mevlevî büyüklerinden Kemâl Ahmed Dede (ö.1601) yine bu yöredeki bir çınar ağacının kovuğunda inzivaya çekilmiş, adı geçen zatlar için bu mevkilerde birer tekke kurulmuştur.

Zeytinburnu İlçesi'nin sınırları içinde, İstanbul'un fethinden tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar tesis edilmiş bütün tarikat yapılarını saptamak çok ayrıntılı arşiv araştırmaları gerektirmektedir. Yazımızda, ancak günümüze ulaşabilen Perişan Baba, Hacı Mahmud Ağa, Seyyid Nizam ve Merkez Efendi tekkeleri, kuruluş tarihlerine göre kronolojik olarak ele alınmıştır.

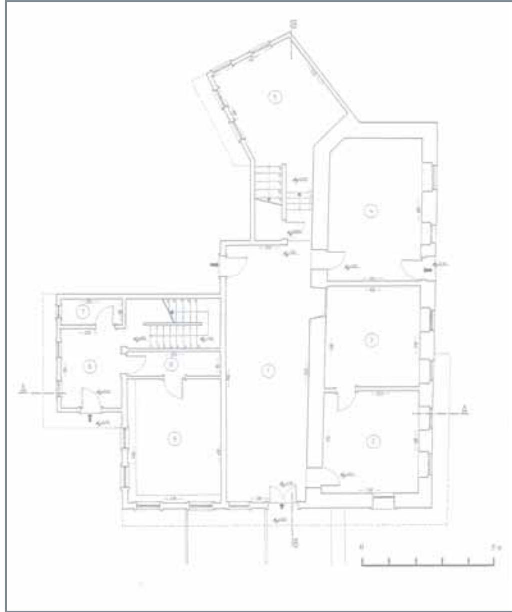
the gossips of the people within the walled part attracted the Sufis that wanted to stay alone with God and make soul searching and encouraged the establishment of lodges attached to various Sufi schools (orders). For instance, Merkez Efendi (death: 1552), one of the leading Khalwati sheikhs of the 16th century, with draw into seclusion at his seclusion place, while Kemal Ahmed Dede (death: 1601), one of the Mavlavi dignitaries of the same century withdrew into solitude in the cavity of a plane in this area and a lodge was constructed in the name of each of the above-mentioned personalities in these locations.

Very detailed archive studies are required in order to find out all the order structures established within the boundaries of the Zeytinburnu District from the conquest of Istanbul up to

Former state of Perişan Baba Lodge. (From Mehmet Alpay Archive.)

Çizim 1

Çizim 2

Çizim 1: Perişan Baba Tekkesi ana binanın zemin kat planı (Adnan Demir, 1994)

Çizim 2: Perişan Baba Tekkesi ana binanın üst kat planı (Adnan Demir, 1994)

Bugünkü Perişan Baba Tekkesi (Fotoğraf: Engin Yıldız)

İlçenin sınırları içinde kalan Yenikapı Mevlevîhanesi'nin, gerek tarikat mimarisi gerekse de Türk kültür tarihi açısından ayrıcalıklı bir yeri vardır. Ancak bu kitabın kapsamında bağımsız bir bölümde ele alındığı için, yazımızda bu yapıya değinilmemiştir.

I. PERİŞAN BABA TEKKESİ

Kazlıçeşme Mahallesi'nde, Zâkirbaşı Sokağı'nda,

1925 when the lodges were closed. In our article, only the Perisan Baba, Mahmud Aga and Merkez Efendi lodges that survived up till today have been taken chronologically, i.e. according to their years of establishment.

Yenikapı Mavlavi House that falls within the boundaries of the district has a special place in terms of architecture of (religious) orders and the Turkish cultural history. However, because

mahalleye adını veren çeşmenin yakınında yer almaktadır.
Bektaşîliğe bağlı hemen bütün tesislerde olduğu gibi, bu tekkenin de kuruluşuna ilişkin veriler daha ziyade menkıbe veya rivayet düzeyindedir. Tekkenin avlusunda, "Eyrek Baba", "Eryek Baba" ya da "Erikli Baba" olarak adlandırılan bir velînin kabri bulunmakta, söz konusu şahsın İstanbul'un fethine katıldığı ve fetihten sonra

it has been taken up in an independent chapter within the scope of this book, it has not been taken up in our article.

I. PERİŞAN BABA LODGE

Located near the fountain the name of which was given to the quarter, in Zakirbaşı Street, Kazlicesme Quarter...
As is the case for all the installations attached to

Drawing No. 1:
Ground floor plan of the main building of Perişan Baba Lodge (Adnan Demir, 1994)

Drawing No. 2:
Top floor plan of the main building of Perişan Baba Lodge (Adnan Demir, 1994)

Perişan Baba Lodge today. (Photo by Engin Yıldız)

Çizim 3

Çizim 4

Çizim 5

Çizim 3: Perişan Baba Tekkesi ana binanın A-A kesiti (Adnan Demir, 1994)

Çizim 4: Perişan Baba Tekkesi ana binanın batı (giriş) cephesi (Adnan Demir, 1994)

Çizim 5: Perişan Baba Tekkesi ana binanın kuzey cephesi (Adnan Demir, 1994)

Perişan Baba Tekkesi ve ziyaretçileri (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Drawing No. 3: A-4 section of the main building of Perişan Baba Lodge (Adnan Demir, 1994)

Drawing No. 4: Western (entrance) front of the main building of Perişan Baba Lodge (Adnan Demir, 1994)

Drawing No. 5: Northern front of the main building of Perişan Baba Lodge (Adnan Demir, 1994)

Perişan Baba Lodge and its visitors (Photo by Engin Yıldız)

bu mevkide tekkesini kurduğu nakledilmektedir. Tekkenin bahçesinde teşhis edilen Bizans dönemine ait mimari parçalar ve özellikle iki adet ikonostasis sütunu parçası, burada daha önce, manastır, kilise, ayazma türünden bir dinî tesisin yer aldığını düşündürmekte ve tekkenin fetihten hemen sonra kurulma ihtimalini güçlendirmektedir. Hayatı ve kişiliği hakkında pek bir şey bilinmeyen, mezarında yalnızca iki devşirme sütunun görüldüğü bu kişinin, fetih ve kolonizasyon faaliyetlerine katılan, Ahî, Kalenderî veya Abdalân zümrelerinden birine mensup gazi-dervişlerden olması, daha sonra hatırasına ve tekkesine Bektaşîlerin sahip çıktıkları düşünülebilir. Diğer taraftan, tekkenin, Yeniçerilerin başlıca görev alanlarından olan Ye-

the Bektashi Order, data concerning the establishment of this lodge are mainly on the level of epics or rumors. In the courtyard of the lodge is found a tomb belonging to a saint named as “Eyrek Baba”, “Eryek Baba” or “Erikli Baba”. It is said that this person took part in the conquest of Istanbul and that after the conquest he established his lodge at that location. Architectural pieces identified in the courtyard of the lodge and especially two iconostasis columns make us think that there was once a religious installation here such as a monastery, church or holy spring and strengthens the possibility that the lodge was founded right after the Conquest. Life and personality of this person are known very little about and only two rolled-up columns were seen

dikule Hisarı'nın yakınında yer alması da, bağlı bulunduğu Bektaşîliğin Yeniçeri Ocağı ile yakın ilişkisi çerçevesinde değerlendirilebilir.
Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşî tarikatının lağvedildiği ve Bektaşî tekkelerinin kapatıldığı Vak'a-i Hayriye'den (1826) önceye, XIX. yüzyılın ilk çeyreğine ait iki belgede bu tekke "Yedikule Kapısı haricinde vâki Şuturşumâr (deve güden) Mehmed Baba Dergâhı" ve "Kazlıçeşme kurbünde (yakınında) Seyyid Mehmed Baba Tekkesi" olarak zikredilmiştir. Burada söz konusu olan Seyyid Mehmed Baba'nın H.1214 (1799/1800) tarihli mezar taşı tekkenin haziresinde bulunmakta, ayrıca burada daha önce Ahmed Baba'nın (ö.1787) şeyhlik görevini yürüttüğü tespit edilmektedir.
Vak'a-i Hayriye'de kapatılan ve muhtemelen yıktırılan (ya da en azından tahrip edilen) tekke Mehmed Perişan Baba (ö.1866) tarafından tekrar "uyandırılmış" (faaliyete geçirilmiş) ve tekkelerin kapatılmasına (1925) kadar faaliyetini sürdürmüştür. Tam olarak tespit edilemeyen ikinci kuruluş tarihinin, Abdülmecid döneminin (11839-1861) sonlarında ya da, Bektaşîlere karşı müsamahakâr davranıldığı, tekkelerini ihya etmelerine göz yumulduğu Abdülaziz döneminin (1861-1876) başlarında yer aldığı tahmin edilebilir. Ancak tekkenin vakfiyesi Perişan Baba'nın halefi Seyyid Hafız Mustafa Baba (ö.1872) tarafından düzenlenerek H.1284'te (1867/68) tescil edilmiştir.
Son dönem Bektaşî kültüründe önemli bir yeri olan Perişan Baba'nın 1781 civarında Konya'da doğduğu, dönemin ileri gelen Bektaşî şeyhlerinden Hacı Turâbî Ali Dedebaba'ya intisap ettiği ve hayatının önemli bir kesimini Hacı Bektaş-ı Velî Tekkesi'nde (Pîrevi'nde) geçirdiği bilinmektedir. Zamanının en iyi saz çalanlarından ve tanınmış şairlerinden olan Perişan Baba'nın bazı nefesleri bestelenmiş, Alevîler ve Bektaşîler arasında günümüze kadar okunagelmiştir. Ayrıca Perişan Baba, Hacı Bektaş-ı Velî Tekkesi'nde bir müddet dedebabalık yapmış, daha sonra kendisini bu göreve tayin ettiren İstanbul-Merdivenköy'deki Şahkulu Sultan Tekkesi postnişini Mehmed Ali Hilmi Dedebaba (ö.1907) tarafından yerinden edilmiş, bu iki ünlü Bektaşî şeyhi arasındaki soğukluk kendilerine mensup olanlarca da sürdürülmüştür.
Nitekim Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'nın gazabından çekinen Perişan Baba mensupları, şeyhlerinin vefat ettiğini ilan ederek kendisi adına tekkesinin bahçesine H.1283 (1866) tarihli bir mezar taşı dikmişlerdir. B. Noyan, Perişan

at his tomb. It may be thought that this person were one of the Ghazis/Dervishes belonging to one of the Akhi, Qalandari or Abdalan groups who took part in the conquest and colonization activities and then his memory and lodge were claimed by Bektashi Sect. On the other hand, the fact that the lodge was located in the vicinity of Yedikule fort, one of the main area of operations of the Janissaries, may be evaluated within the framework of the close relationship of Bektashi Order with the Janissary Corps.
In the two documents belonging to the period preceding the Auspicious Incident (Vak'a-i Hayriye) (year: 1826), the event marking the dissolution of the Janissary Corps, together with the Bektashi Order and the closure of Bektashi Lodges, i.e. the first quarter of the 19th century, this lodge is referred to as "Camel Herdsman Mehmed Baba Content located outside Yedikule Gate" and "Seyid Mehmed Baba Lodge near Kazlicesme". What is noteworthy here is that tombstone of Seyyid Mehmed Baba dated 1214 (Lunar Calendar) (1799/1800) is found at the walled grave of the lodge. It has also been found out that Ahmed Baba (death: 1787) had formerly served as a sheikh here.
The lodge that was closed and probably demolished (or at least destroyed) with the Auspicious Incident, was "reawakened" (activated) and carried on with its activities by Mehmet Perişan Baba (death: 1866) and carried on with its activities under the closure of lodges in 1925. It is estimated that the second date of establishment falls within the end of the era of Sultan Abdulmajid (1839-1861) or the beginning of the era of Sultan Abdulaziz (186-1876), during which members of the Bektashi Order were treated leniently and no notice was taken of their efforts to reinvigorate their lodge. However, the vaqf charter of the lodge was drawn up by Seyyid Hafz Mustafa Baba (death: 1872), successor of Perişan Baba, and was registered in 1284 (Lunar Calendar) (1867/68).
It is known that Perişan Baba, who had a significant place in the last-period Bektashi culture, was born in about 1781 in Konya, that he joined Hadji Turabi Ali Dedebaba, one of the leading sheikhs of that period, and that he spent an important part of his lifetime at Hadji Bektaş-ı Velî Lodge (in Pîrevi). Being one of the best "saz" (a traditional Turkish stringed musical instrument) players and famous poets of his time, some of Perişan Baba's (dervish) poems were composed and sang up till today. In addition,

Erikli Baba ya da Perişan Baba Tekkesi'nin üst katı. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Top floor of Erikli Baba or Perişan Baba Lodge. (Photo by Engin Yıldız)

Gençlerin semahı.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

Baba'nın 1874-1879 arasında Pîrevi'nde dedebabalık makamında bulunduğunu belirtmektedir. Ancak vefat tarihi konusunda değişik görüşler vardır. S. N. Ergun ve A. Gölpınarlı 1875 tarihini esas alırlarken T. Koca H.1301 (1884) tarihini vermektedir. Mezarı Hacı Bektaş-ı Velî Tekkesi'ndedir.

Perişan Baba'nın halefi Seyyid Hafız Musta-

Perişan Baba served for a while as "Dedebaba" (a senior post in Bektashi Order) at Hadji Bektaş-ı Velî Lodge; later, Head of Şahkulu Sultan Lodge Sheikh in Istanbul-Mecidiyeköy, Mehmet Ali Hilmi Dedebaba (death: 1907) who had appointed him to this post dismissed him from this post and the cool relations between these two Bektashi sheikhs was perpetuated by their

fa Baba'dan sonra bu tekkede kimlerin şeyhlik yapmış olduğu hususu tam olarak aydınlanmış değildir. Ancak avlu kapısından girildiğinde sağda yer alan hazirede, Seyyid Mehmed Baba, Perişan Baba ve Seyyid Hafız Mustafa Baba ile aynı sırada gömülü olan Hacı Hüseyin Baba (ö.1884), Ahmed Baba (ö.1884), diğer Ahmed Baba (ö.1910) ve Abdullah Baba'nın (ö.1920)

members as well.
As a matter of fact, fearing the rage of Mehmet Ali Hilmi Dedebaba, members of Perişan Baba proclaimed that their sheikh died and erected a tombstone in his name on 1283 (Lunar Calendar) (1866) in the courtyard of his lodge. B. Noyan indicates that Perişan Baba served as "dedebaba" at Pirevi between1874 and 1879.

Whirling dervish dances of the youth. (Photo by Engin Yıldız)

Tarihi Kazlıçeşme'den arta kalanlar ve Perişan Baba Tekkesi. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Kazlicesme ruins and Perisan Baba Lodge. (Photo by Engin Yıldız)

tekkenin postnişinleri, arka sıradaki Ganî Baba (ö.1872), Mustafa Beybaba (ö.1885) ve Zikrî Baba'nın (ö.1889) buraya bağlı halifeler oldukları tahmin edilebilir. Nitekim bu tesis, son şeyhlerinden olan Abdullah Baba'dan dolayı "Küçük Abdullah Baba Tekkesi" adıyla da tanınmaktaydı. Bu arada Bandırmalızade A. Münib Efendi'nin Mecmua-i Tekâyâ'sında, H.1307 (1889/90) yılındaki postnişinin adı Hasan Efendi olarak verilmiştir. Ne var ki, bu Hasan Efendi'nin (Baba'nın) mezar taşı tekkenin haziresinde tespit edilememektedir.

Perişan Baba Tekkesi XIX. yüzyılın ikinci yarısına ve XX. yüzyılın başlarına ait tekke listelerinde "suretâ" Nakşibendî tarikatına bağlı olarak gösterilmiş, Mecmua-i Tekâyâ'da âyin günü Perşembe olarak belirtilmiş, Dahiliye Nezareti'nin R.1301 (1885/86) tarihli istatistik cetvelinde burada 5 erkeğin yaşadığı kaydedilmiştir. Söz konusu tesis bu dönemde "Kazlıçeşme Tekkesi" ve "Şeyh Mehmed Ali Baba Tekkesi" adlarıyla da anılmaktadır. XIX. yüzyılda Perişan Baba Tekkesi'nden yetişen Bektaşî şairleri arasında Trablusgarp'ta sürgünde vefat eden Hüsnî Baba (ö.1894) ile Ceyhunî (ö.1886) en tanınmışlarıdır.

Cumhuriyet döneminde konut olarak kullanılan ve bakımsız kalan tekke binalarının bir kısmı ortadan kalkmış, geriye kalan iki katlı ana bina ise yarı yıkık durumda 1990'lara gelebilmiştir.

Günümüzde, 1993'te kurulan Erikli Baba Türbe ve Tekkesi'ni Koruma, Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği tarafından aslına uygun biçimde yeniden inşa ettirilmiş bulunan yapı, kültür faaliyetlerine sahne olmaktadır.

Perişan Baba Tekkesi, İstanbul'daki bütün diğer Bektaşî tekkeleri gibi, yoğun iskân alanının uzağında, zamanında mesire niteliği arz eden bir çevrede kurulmuş, ancak Kazlıçeşme'de giderek yoğunlaşan tabakhaneler ve deri boyahaneleri tarafından kuşatılmıştır. Söz konusu tesisler 1990'larda belediye tarafından kamulaştırılarak yıktırılmış, ne var ki bu sefer de Perişan Baba Tekkesi ile yakınındaki diğer tarihî eserler (Fatih Camii ile Hamamı, Kazlı Çeşme, Deryayî Ali Baba Türbesi) düzenlenmemiş bir boşluk içinde kalmışlardır. Tekkenin, güneyde Zâkirbaşı Sokağı, batıda Demirhane Caddesi, diğer yönlerde komşu parsellerle kuşatılmış olan arsası yakın bir tarihte, moloz taş örgülü, alçak bir çevre duvarıyla sınırlandırılmıştır.

Zâkirbaşı Sokağı üzerindeki basık kemerli avlu kapısı kesme küfeki taşıyla örülmüş, kilit taşı çıkıntılı olan kemer ahşap bir üçgen alınlıkla

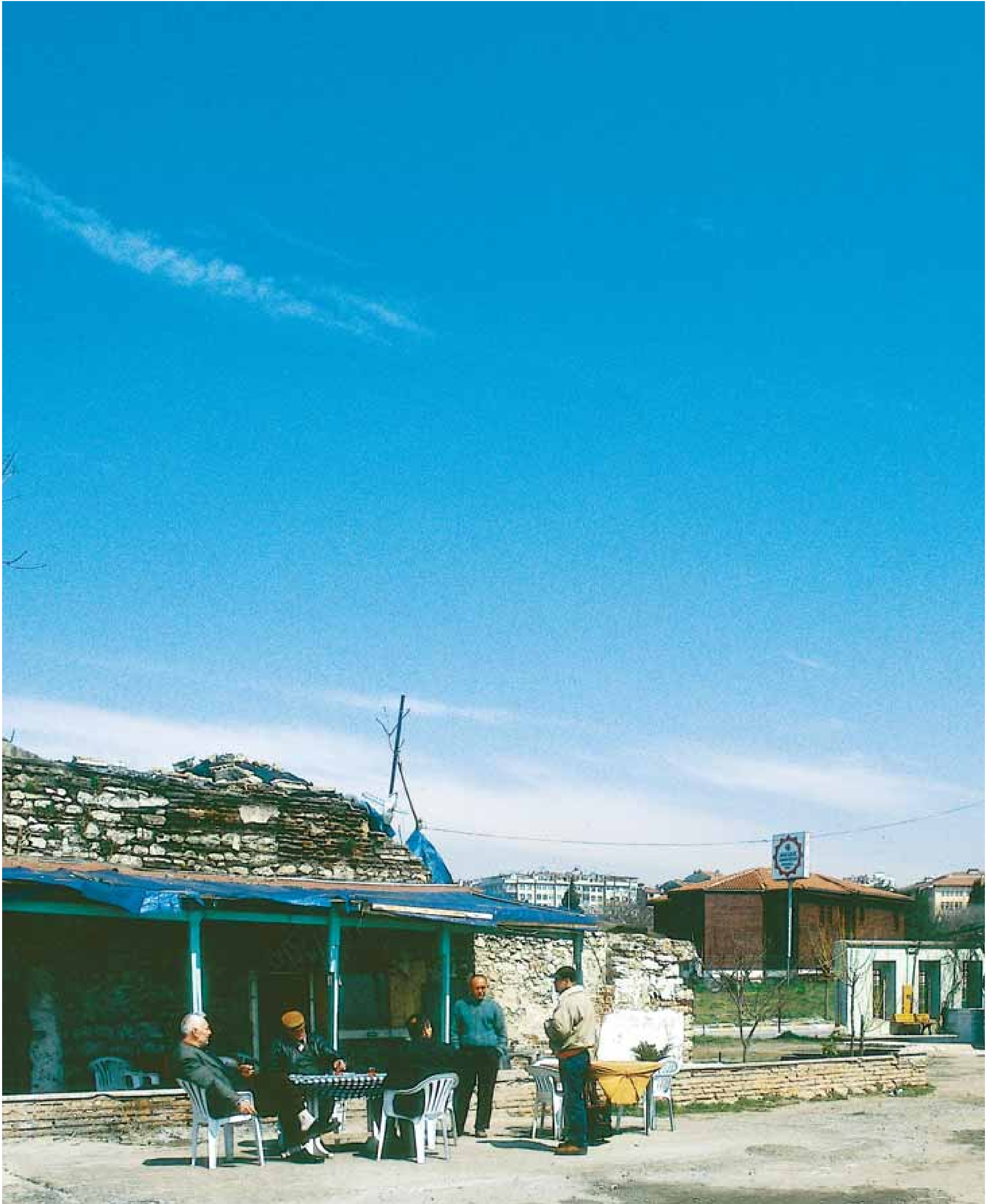
However, there are differing views concerning the date of his death. While S. N. Ergun and A. Gölpınarlı takes the year1875 as a basis (for his death), T. Koca gives the year 1301 (Lunar year) (1884). His tomb is at Hadji Bektaş-ı Velî Lodge.

Who became sheiks at this lodge after Seyyid Hafz Mustafa Baba, Perişan Baba's successor, has not become clear yet. You can guess that, when one enters from the gate of the courtyard, Seyyid Mehmet Baba, Perişan Baba and Seyyid Hafz Mustafa Baba located to the right, as well as Hadji Hussein Baba (death: 1884), Ahmed Baba (death: 1884), the other Ahmed Baba (death: 1910) and Abdullah Baba (death: 1920) buried on the same row were the heads of the lodge and that Gani Baba (death: 1872), Mustafa Beybaba (death: 1885) and Kikri Baba (death: 1889) were caliphs affiliated here. As a matter of fact, this installation was known as "Small Abdullah Baba Lodge" owing to its last sheikhs Abdullah Baba. In the meantime, the name of its head in 1307 (lunar year) (1889/90) was given as Hasan Efendi, by Bandırmalızade A. Münib Efendi in his magazine named "Mecmua-i Tekâyâ'" (Magazine on Lodges (Convents). However, the tombstone of this Hasan Efendi (Baba) could not be found in the walled grave of the lodge.

In the list of lodges belonging to the second half of the 19th century and the beginning of the 19th century, Perişan Baba lodge was shown as "seemingly" attached to Nakshibendi order, the day of ceremony was shown as Thursday in Mecmua-i Tekâyâ and in the statistical table of the Ministry of Interior R. 1301 dated (1885/86), it was stated that five men lived here. The installation in question was also named as "Kazlicesme Lodge" and "Sheikh Mehmed Ali Lodge" in this period. Among the Bektashi poets trained in Perişan Baba Lodge in the 19th century are Hüsni Baba (death: 1894) who died in Tripoli while in exile and Ceyhuni (death: 1886) are among the best known ones.

Part of the lodge buildings used as dwellings in the Republican Period and left unattended got vanished and the remaining two-storey main building survived up till 1990s in a half-ruined state.

Rebuilt today in line with original state by the Association for the Conservation and Perpetuation of Erikli Baba Mausoleum and Lodge and Cultural Solidarity established in 1993, the building has been a scene for cultural activities.

Kaz kabartması çalınan tarihi Kazlıçeşme'nin kazsız hali ve Perişan Baba Tekkesi (Fotoğraf: Engin Yıldız)

taçlandırılmıştır. Avlu girişinin karşısında, ana binanın önünde, Eyrek/Eryek/Erikli Baba'nın üstü açık mezarı yer alır. Demir parmaklıklarla kuşatılmış olan kabrin ayak ve baş uçları, silindir biçiminde birer devşirme sütunla belirtilmiş, burada gömülü olanın kimliğini açıklayıcı herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.

İki katlı olan ve en geniş yerinde 15.65 x 19.35

Just like all the other Bektashi lodges in Istanbul, Perişan Baba Lodge was once away from dense settlement areas and in a region that served as a recreation spot but was then besieged by tanneries and dye houses at Kazlicesme whose numbers increased constantly in time. The installations in question was expropriated and demolished by the Municipality in 1990s but this

m.yi bulan ana bina düzgün olmayan "L" biçiminde bir alanı kaplar. Zemin kattaki bazı kâgir duvarlar dışında bütünüyle ahşap karkaslı duvarlarla inşa edilmiş olan yapının üst katı güney (avlu girişi) yönünde, kare kesitli ahşap dikmelere oturan ve bütün cephe boyunca uzanan bir çıkmayla genişletilmiştir. Hareketli kitlesi ve dikdörtgen pencerelerin sıralandığı cepheleriy-

time, Perişan Baba Lodge and other historical buildings in its vicinity (Fatih Mosque and Bath, Kazli Fountain, Deryayi Ali Baba Mausoleum) remained within an unorganized space. The site of the lodge that is besieged by Zakirbaşı Street in the south, Demirhane Avenue in the west and neighboring parcels in the other directions has recently been delineated with a shallow periph-

Kazlicesme (fountain with goose) without goose, which's goose relief had been stolen. (Photo by Engin Yıldız)

le XIX. yüzyıla ait herhangi bir ahşap konutu andıran bu yapının barındırdığı mekânların özgün işlevlerini tam olarak saptamak mümkün değildir. Ancak, mekânların arasındaki bağlantılarda ve sözlü aktarımlara dayanarak, zemin kattaki sofanın (1) sağında taamhane (4), kahve ocağı (3) ve meydan odası (2) türünden birimlerin sıralandığı, sofadan tamamen soyutlanmış ve bağımsız bir girişle donatılmış olan soldaki kanadın (6-7-8-9) şeyh ikametgâhı olarak tasarlandığı, üst katın merkezinde, âyinlerin yapıldığı meydanın (14) güneyinde, yüklükler ve köşe nişleriyle donatılmış olan mekânın, şeyh odası (şeyhin konuklarını ağırladığı oda) olduğu varsayılabilir. Üst katta (17) no.lu odanın duvarlarında, eklektik kalem işleri arasında göze çarpan ve Bektaşîliğin simgesi olan teslim taşı motifleri tekkede teşhis edebildiğimiz en ilginç bezeme öğeleridir.

Pervititch sigorta şirketinin Eylül 1933 tarihli paftasında bu ana binanın yanı sıra, arsanın batı sınırı boyunca uzanan, 26.00 m. uzunluğunda, tek katlı ve üç bölümlü ahşap bir yapı görülmektedir. Ana binada bulunmayan mutfak, kiler ve hamam birimlerini içerdiği tahmin edilebilen bu yapı günümüzde tamamen ortadan kalkmış bulunmaktadır. Ana binayla söz konusu tek katlı yapı arasında yer alan, demir çubuklardan mamul, daire planlı ve soğan kubbeli küçük kameriye, bir zamanlar çiçeklerin süslediği bu bahçede, keyifli bir sohbet köşesi olarak tasarlanmıştır.

Arsanın doğu kesimini işgal eden hazirede özellikle Seyyid Hafız Mustafa Baba'nın kabrini kuşatan bezemeli döküm şebeke dikkati çekmekte, şebekenin köşelerinde yükselen babaların üzerinde dört terkli (dilimli) "edhemî" denilen türde minyatür Bektaşî taçları bulunmaktadır. Ayrıca hazirenin arka kısmında yer alan "meşâhir-i kuzzâtdan" (ünlü kadılardan) Nigde Sancağı Nâibi Könizade Süleyman Fehmi Efendi'ye ait H.1319 (1901) tarihli mezar taşı, son dönemde Bektaşî tekkelerinin mensupları arasında ulema sınıfından kişilerin de bulunduğunu kanıtlaması bakımından ilgiye layıktır. Bu arada Perişan Baba Tekkesi'nin haziresinde, Topkapı dışındaki Büyük Abdullah Baba Tekkesi'nden getirilmiş birtakım mezar taşlarının bulunduğu da araştırmacılar tarafından dikkate alınmalıdır.

II. HACI MAHMUD AĞA TEKKESİ

Mevlanakapı (Mevlevîhane Kapısı) dışında, Merkez Efendi Mahallesi'nde, Yenikapı Mevlevîhanesi ile Merkez Efendi Tekkesi'ne doğru

eral wall made with unhewn stones.

Lowered arched courtyard gate above Zakirbaşı Street is covered with boiler scale and the arch whose keystone is projected is crowned with a triangular wooden pediment. Opposite to the entrance to the courtyard, in front of the main building is the tomb of Eyrek/Eryek/Erikli Baba, with an open top side. Surrounded by an iron fence, the feet and head ends of the grave are indicated with rolled-up and no epitaph is placed for the identification of the person buried there.

The two-storey main building that has an area of 15.65 x 19.35 sq. meters on its largest point cover an irregular "L"-shaped area. In the southerly direction (entrance to the courtyard), the upper storey of the building constructed with wooden-carcass walls, except some stone walls on the ground floor, has been expanded with a projection which sits on square-section studs and extends all along the frontline.. It is not possible to fully understand the original functions of the spaces harbored by this construction that is reminiscent of any wooden dwelling of 19th century, with its open (movable) mass and rectangular windows. However, based on the connection between the spaces and oral narrations, one can assume that to the right of the hall (1) on the ground floor units like dining hall (4), coffee room (3), and square room are aligned and that the left wing (6,7,8,9) totally isolated from the hall and reinforced with a detached entrance is totally designed as the sheikh's residence and that in the center of the top floor, to the south of the square (14) where the rites are held, the space that is reinforced with cubbyholes and corner cubicles is the sheikh's room (where the sheikhs treats his guests). On the walls of the room no.1), on the top floor; among the eclectic chisel works, the submission stone motives that attracts attention as the symbol of Bektashi Order are the most interesting adorning elements.

In the map section of the Pervititch Insurance Company dated September 1933, besides this main building is a single-storey, tripartite and 26-meter structure that extends all along the western boundary of the site. This structure that is estimated to harbor the units like kitchen, food store and bath that are absent in the main building, has completely vanished today. The small arbor made from iron bars, having a round plan and a bulbous dome located between the main building and the single-storey structure in ques-

Perişan Baba ya da Erikli Baba Tekkesi'nin bugünkü hali. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Perisan Baba or Erikli Baba Lodge today. (Photo by Engin Yıldız)

ERİKLİ BABA
KÜLTÜR DERNEGİ
CEM EVİ
1993

uzanan Mevlevihane Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Hadikat'ül-Cevâmi'de, çevresinde, kendi adıyla anılan bir mahallenin bulunduğu kayıtlıdır. Bu mahalle, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen düzenleme sırasında, komşusu bulunan Merkez Efendi Mahallesi'ne katılmış olmalıdır.

Söz konusu tekke II. Bayezid döneminde (1481-1512) Hacı Mahmud adında bir hayırsever tarafından mescit olarak tesis edilmiştir. XVIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Yenikapılı Duhanî (Tütüncü) el-Hac İsmail Ağa (ö.1772) tarafından mescide bitişik fevkânî (zemini yükseltilmiş) bir sıbyan mektebi inşa ettirilmiştir. Mescide 1874'te meşihat (şeyhlik) koyan, Halvetîliğin Şabanî koluna bağlı Şeyh Salih Salâheddin Efendi, Hacı Mahmud Ağa Tekkesi'nin kurucusu ve ilk postnişini olmuştur. Mescit-tevhidhanenin bu arada yeniden inşa ettirildiği ve yanına tekke müştemilatının (harem, selâmlık, mutfak vs.) eklendiği anlaşılmaktadır.

1925'ten sonra tekke olarak faaliyet gösteremediği gibi, mescit olarak da kadro dışı bırakılmış olan yapı zamanla tahrip olmuş, arsası kısmen imalathanelerin ve ahırların işgaline uğramıştır. Bu arada sıbyan mektebinin de ortadan kalktığı tahmin edilebilir. Günümüzde çok harap olan yapı, çevresindeki binalar tarafından kuşatılmış durumdadır.

Arsa kuzeyde Mevlevihane caddesi, diğer yönlerde komşu parsellerle çevrilidir. Kuzey kesiminde, caddeye çapraz konumda mescit-tevhidhâne, güneybatı yönünde buna bitişik olarak müştemilat kanadı yer alır. Mescit-tevhidhâne ile cadde arasındaki üçgen alanda mescidin ve mektebin banilerine ait iki mezar taşı bulunmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen (10.75 x 10.50 m.) bir alana yayılmış olan mescit-tevhidhâne 10.75 x 2.75 m. boyutlarında bir son cemaat yeriyle 10.75 x 7.85 m.lik bir harimden meydana gelir. Minaresi yoktur. Kapalı olduğu anlaşılan son cemaat yerinden geriye doğudaki yan duvarı kalabilmiştir. Ahşap karkaslı olup içeriden bağdadî sıva, dışarıdan ahşap kaplamalı olan bu duvarın alt kesiminde iki pencere yer alır. Buradan, kapalı son cemaat yerlerinin çoğu gibi, söz konusu bölümün iki katlı olarak tasarlandığı, üst katın da kadınlar mahfili olarak kullanıldığı tahmin edilebilmektedir.

Harimi kuşatan 0.80 m. kalınlığındaki duvarlar moloz taşlarla örülmüş, müştemilat kanadına bitişik olan batı duvarı belirli bir yüksekliğe getirilmiş, taş duvarın üzerine, ahşap karkaslı ve bağdadî sıvalı bir duvar oturtulmuştur. Ku-

Çizim 6:
Hacı Mahmud Ağa Tekkesi mescid - tevhithanenin ve müştemilat kanadının zemin kat planı (M.B. Tahman 1980)

*Drawing No. 6:
Hadji Mahmud Aga Lodge Ground floor plan of the small mosque-God's House and premises wing (M.B. Tahman 1980)*

tion is designed as an enjoyable chatting corner within a garden once embellished with flowers. Especially the cast-grid that surrounds Seyyid Hafz Mustafa Baba's tomb dated 1319 (lunar Year) (1901) in the grave that occupies the eastern section of the site is striking and four-slice miniature Bektashi crowns called "edhemi" on "babas" rising on the corners of the grid is noteworthy in the sense that it provides a proof about the fact that there are clergymen among the members of the Bektashi lodges in recent periods. In the meantime, the researchers should take into consideration there are certain tombstones at the grave of Perişan Baba Lodge, brought from Büyük Abdullah Baba Lodge located outside Topkapı.

II. HADJI MAHMUD AGA LODGE

It is located on Mevlehane Avenue extending towards Yenikapı Mavlavi House and Merkez Efendi Lodge in Merkez Efendi Quarter, outside Mevlanakapı (Mavlavi House Gate). It is recorded in Hadikat'ül-Cevâmi that there is a quarter mentioned with the same name in its vicinity. His quarter might have been added to its neighbor, Merkex Efendi Quarter, during the arrangement in the Republican period.

The lodge in question was constructed as a small mosque by Hadji Mahmud, during the rule of Sultan Bayezid II (1481-1512). In the third quarter of the 18th century, a primary school with an elevated ground, contiguously with the small mosque by Duhanî (Tütüncü) el-Hac İsmail Aga from Yenikapı (death: 1772). Sheikh Salih Saladin Efendi, attached to the Shabani branch of the Halwati Order, who put sheikhdom to the small mosque in 1874, was the founder and the first head of Hadji Mahmud Aga Lodge. It is understood that the small mosque-God's House was reconstructed and the lodge premises (women's quarters (harem), men's quarters, kitchen etc).

This structure that did not operate as a lodge after 1925 and was disqualified as a small mosque too and was ruined in time and its site partially came under the occupation of manufacture houses and stables. In the meantime, it can be guessed that the primary school got vanished. Being in a very ruinous state today, the structure in question is surrounded by the buildings around it.

The site is surrounded by Mevlevihane Avenue in the north and the neighboring parcels in the other directions. In the northern side is the

Çizim 6

muhdes anır
muhdes şişe imalathanesi
oda
oda
sofa
helâ
mescid_tevhidhane
son cemaat yeri
0 1 2 3 4 5m.
TANMAN _ 1980

Süheyl Ünver'in fırçasından
Seyyid Nizam Tekkesi.

zey duvarının eksenine giriş, yanlarına simetrik konumlu iki pencere yerleştirilmiş, dikdörtgen biçimindeki her üç açıklık da kesme küfeki taşından sövelerle çerçevelenmiştir. Güney duvarının ortasında yarım daire planlı mihrap nişi, bunun solunda iki pencere, sağında genişçe bir niş görülür. Nişin bulunduğu yerde taş duvar örgüsü kesintiye uğramakta, nişin arkasında, müştemilat kanadının üst katına çıkan merdive-

small mosque-God's House in a position crossing the avenue and in the southwestern side is the premises wing that is contiguous with it. In the triangular area between the small mosque-God's House are two tombstones belonging to the builders of the small mosque and the school. The small mosque-God's House that is extended over rectangular or near-square-shaped area, with dimensions of 10.75 x 10.50 cm, is com-

ne bitişik bir ahşap duvar parçası yer almaktadır. Harimin batı duvarı sağırdır. Doğu duvarında üç tane pencere sıralanır. Batı normlarında tuğlalarla örülmüş basık kemerlerin taçlandırdığı bu pencerelerden en kuzeyde yer alanı kesme taş sövelerle donatılmıştır.

İki katlı ahşap müştemilat kanadı en geniş yerinde 11.00 x 12.50 m. boyutlarına ulaşır. Ahşap karkaslı duvarlara sahip olan ve yapıyı inceledi-

posed of one last-community place with dimensions of 10.75 x 2.75 meters and a harim (harem?=women's quarters) with dimensions of 10.75 x 7.85 meters. It does not have a minaret. From the community place that was apparently closed, its side wall remained in the east. The wall has a wooden carcass and its interior has lath and plaster and its exterior has wooden lining. There are two windows in the lower part

Drawing of Seyyid Nizam Lodge by Süheyl Ünver.

Seyyid Nizam Türbesi.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

ğimiz 1980'lerde yarı yarıya yıkılmış bulunan bu kanattaki harem ve selâmlık işlevlerinin ne şekilde dağıldığı açıklık kazanmamıştır.
Mescit-tevhidhâneyle aralarında -en azından zemin kat düzeyinde- herhangi bir bağlantı teşhis edilememiştir. Zemin katta kuzey-güney doğrultusunda yapıyı kat eden 8.00 x 3.00 m. boyutlarında, eski İstanbul tabiriyle "zülvecheyn"

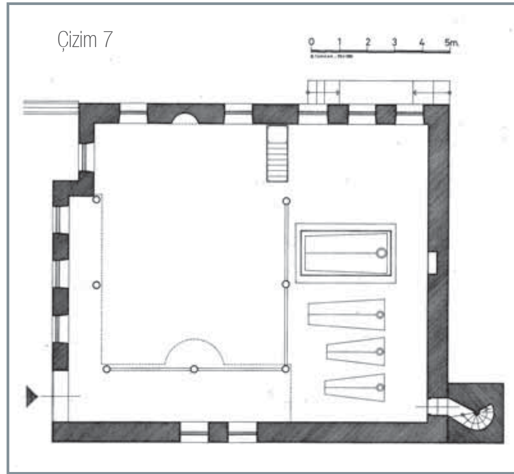
of the wall. One can infer from this that, as is the case in covered last community places, the section in question was designed as two-storey and that the upper part was used as the women's mess.
0.8 m-thick walls surrounding the harim (harem?) are made with unhewn stones and the western wall that is contiguous with the premis-

bir sofa uzanır. Sofanın kuzey kenarına giriş, bunun yanına bir helâ-abdestlik birimi, kısmen mescit-tevhidhâneye komşu olan doğu kenarına merdiven, batı kenarına da yan yana dikdörtgen planlı iki oda yerleştirilmiştir. Odaların sofa (doğu) yönündeki sağır duvarları boyunca, kapıların hemen yanından başlayan ve kapı açıklıklarının üzerinde devam eden yüklükler uzanır.

es wing is brought to a certain height and a wall that has a wooden carcass and lath and plaster is placed on a stone wall. Two symmetrically-positioned windows are placed on the sides of the entrance to the axis of the northern wall and all the three rectangular openings are framed with cut boiler-scale doorframes. In the middle of the southern wall are seen semicircular-plan mehrap

Seyyid Nizam Mausoleum (Photo by Engin Yıldız)

Çizim 7:
Seyyid Nizam Tekkesi
tevhithane - türbe binasının planı
(M.B. Tahman 1980)

Çubuklu tavanlarla örtülü olan bu mekânlardan güneydeki daha büyük olup cepheden ileri doğru çıkmaktadır. Sofanın, yıkılmış bulunan güney duvarında da, arka bahçeye açılan kapı ve pencerelerin bulunduğu tahmin edilebilir.

III. SEYYİD NİZAM TEKKESİ

Balıklı semtinde, Kazlıçeşme Mahallesi'nde, Seyit Nizam Caddesi ile Seyit Nizam Balıklı Yolu'nun kavşağında yer almaktadır.

Tekkenin kurucusu, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Bağdat'tan gelerek İstanbul'da yerleşen, ulemadan ve Nakşibendiyye tarikatı şeylerinden, halk arasında "Seyyid Nizam" olarak tanınmış Seyyid Nizameddin Efendi'dir (ö.1550). Hayatına ilişkin bilgilerin sınırlı olduğu Seyyid Nizam, Hz. Muhammed'in neslinden Seyyid Şahabeddin Ahmed adında bir zatın oğludur. 1550 yılında (957 Muharrem), 63 yaşında vefat etmiş, cenaze namazı, Fatih Camii'nde, dönemin ileri gelen sûfîleriden Merkez Efendi (ö.1552) tarafından kıldırılmıştır. Silivrikapı dahilinde, kendi adıyla anılan tekkede gömülü olan oğlu Seyyid Seyfullah Kasım Efendi (ö.1601), Halvetîliğin Sinanî kolunun pîri Şeyh İbrahim Ümmî Sinan Efendi'nin (ö.1568) halifelerindendir ve "Seyyid Nizamoğlu" mahlasını kullanan ünlü bir tasavvuf şairidir.

Seyyid Nizam Tekkesi'nin kuruluş tarihi tam olarak tespit edilemiyorsa da, XVI. yüzyılın ikinci çeyreği içinde (1525-1550 arasında) yer aldığı tahmin edilebilir. Tekke binalarının zaman içinde geçirdiği onarım ve değişimler de bilinmemektedir. XIX. yüzyılın ilk yarısına ait tekke listelerinde adı geçmediği için, bu dönemde, yangın veya başka bir sebeple ortadan kalktığı düşünülebilir. Buna karşılık, 1850'de

niche; to the left of this are two windows and to left a somewhat wide niche. Stone wall construction on the place where the niche is located is interrupted and a piece of wooden wall contiguous with the staircase extending to the upper floor of the premises wing is located behind the niche. The western wall of harim (harem?) is blind. Three windows are aligned on the eastern wall. The most northerly of these windows crowned by lowered arches constructed with bricks of Western norms have been reinforced with cut-stone doorframes.

The widest point of the two-storey wooden premises wing has dimensions of 11.00 x 12.50 m. No light has ever been shed on how the functions of women's quarters and men's quarters were allocated in this wing, which had carcass walls by half and which, when we examine the structure closely, was demolished by half in 1980s.

No connection has been discovered between it and the small mosque-God's House —at least on the ground floor. A hall (named as "zülvecheyn" in Istanbul of the Ottoman period) that covers the structure in a northerly-southerly direction on the ground with dimensions of 8.00 x 3.00 m., stretches. An entrance is placed to the northern side of the hall. Near this, a WC-ablution unit is placed. To the eastern side of the hall that is neighboring to the small mosque-God's House a staircase is placed. To the western side of the wall, two rectangular-plan rooms side by side are placed. Along the blind walls in the sofa direction (east) of the rooms extend cupboards that begin just near the doors and continue over the door openings. Of these spaces covered with barred ceilings, the one to the south is bigger and projects ahead from the front. One can guess that there are doors and windows opening to the back garden on the demolished southerly wall of the hall.

III. SEYYID NIZAM LODGE

It is located on the intersection Seyyid Nizam Avenue and Seyyid Nizam Balıklı Road at Kazlicesme quarter.

The founder of the lodge is Seyyid Nizameddin Efendi (death: 1550) popularly known as "Seyyid Nizam", one of the sheikhs of Nakshibendi Order, who came from Baghdad and got settled in Istanbul during the rule of Sultan Yavuz Selim (1512-1520), belonging to the clergy class. Information about his life is very limited; Seyyid Nizam was the son of a person named Seyyid

(H.1267) vakfedilmiş olan bir abdest teknesi XIX. yüzyılın ortasında tekrar faaliyete geçtiğini kanıtlıyor. Harem-i Hümayûn Başkâtibesi Râyetkeşân Kalfa'nın kızı Ebrûnigâr Kalfa 1872'de (H.1289) Seyyid Nizam Tekkesi'ni yeni baştan inşa ettirmiş, II. Mahmud'un kızlarından Âdile Sultan (ö.1899) 1889'da (H.1307) tekkeye su getirtmiştir. Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra, tevhidhâne-türbe binası cami olarak kullanılmaya başlamış, meşruta ise cami görevlilerine tahsis edilmiştir. 1974'te Ahmet İpan adında bir hayırsever tarafından, avlu girişiyle çevre duvarları, tekkenin ilk olarak inşa edildiği XVI. yüzyılın klasik üslubuna uygun biçimde yenilenmiş, 1980'lerde avluda yeni bir şadırvan inşa edilmiştir.

Faaliyete geçtiğinde muhtemelen Nakşibendîliğe bağlı olan, daha sonra hangi tarikata hizmet ettiği bilinmeyen Seyyid Nizam Tekkesi, 1872'de ihya edildikten sonra Halvetîliğin Şabanî koluna bağlı Kuşadavî (İbrahimî) şubesine intikal etmiştir. Seyyid Nizam'ın vefatından sonra, hiç değilse XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar şeyhlik görevinin kendi neslinden gelenlerce sürdürüldüğü tahmin edilebilir. Nitekim şadırvan avlusunun güneybatı köşesinde, 1666'da (Rebiyülevvel 1077) vefat eden Seyyid Nizamzade Şeyh Ahmed Mürteza Efendi'nin kabri yer almaktadır. Son dönemde posta geçen şeyhler, manevî silsileleri Kuşadavî kolunun pîri Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi'ye (ö.1845) ulaşan Şeyh Seyyid Şuaeddin Efendi (ö.1918) ile Şeyh Seyyid Mahmud Celâleddin Efendi'dir (ö.1918). Türbede gömülü olan Şeyh Ali Efendi'nin Şuaeddin Efendi'nin babası olduğu, her ikisinin de, aynı zamanda Halvetîliğin Sinanî koluna bağlı bulundukları bilinmektedir. Ayrıca türbede, Şeyh Ali Efendi'den önceki postnişinlerden Şeyh Mustafa Efendi'nin de sandukası bulunmaktadır.

Tekke arsası güneyde Seyyit Nizam Caddesi, doğuda Seyyit Nizam Balıklı Yolu ile sınırlıdır. Çevre duvarıyla Seyyit Nizam Caddesi'ne açılan cümle kapısı kesme küfeki taşıyla inşa edilmiştir. Kapının basık kemeri üzerinde sülüs hatlı bir Besmele ile Lâtin harfli "Seyyid Nizam Camii Şerifi" ibaresi okunur. Harpuştalı çevre duvarında demir parmaklıklı dikdörtgen pencereler sıralanır. Bütünüyle mermer kaplı olan şadırvan, oniki köşeli haznesi, onikigen prizma biçimindeki çatısı ve haznenin yüzlerinde, sülüs hatla yazılmış Oniki İmam'ın isimleriyle, günümüzde tarikat simgelerini yaşatan ilginç bir tasarım sergiler. Arka bahçede duran, mermerden yon-

Shabeddin Ahmed belonging to the generation of Prophet Mohammed. He died in 1550 at the age of 63 and his ritual funeral prayer was conducted at Fatih Mosque by Merkez Efendi (death: 1552), one of the leading Sufis of the time. His son Seyyid Seyfullah Kasım Efendi (death: 1601), who is buried in the lodge that is named after him within Silivrikapı, is one of caliphs of Sheikh Ibrahim Ummi Sinan Efendi (death: 1568), one of the leaders (masters) of the Sinani Branch of Halwati Order and a famous Sufi poet using appellation "Seyyid Nizamoğlu".

Even though the establishment date of Seyyid Nizam Lodge has not been precisely found out, it is estimated to be within the second quarter of the 16th century (1525-1550). Repairs and changes that the lodge buildings have undergone through are not known either. Since its name is not recorded in the lodge lists belonging to the 19th century, one can assume that it was destroyed in this period, as a result of fire or any other cause. Nonetheless, an ablution tub endowed in 1850 (Lunar year: 1267) provides evidence for the fact that the lodge was put to operation anew in the middle of the 19th century. Ebrûnigâr Kalfa, daughter of the Chief Clerk of the Sultan's Harem, reconstructed Seyyid Nizam Lodge in 1872 (lunar year: 1289) and Adile Sultan (death: 1899), one of the daughters of Sultan Mahmud II, brought water supply to the lodge in 1889 (lunar year: 1307). After the closure of the lodges ((1925), God's House-mausoleum building began to be used as a mosque, while the mortmain was transferred to the mosque officials. In 1974, the courtyard entrance and the surrounding walls were renovated in line with the classical style according to which the lodge had been constructed in 16th century, by philanthropist named Ahmet Ipan and a new fountain was built in the courtyard in 1980s.

Seyyid Nizam Lodge was probably affiliated to the Nakshibendi Order when it first launched its activities. Which order Seyyid Nizam Lodge served later is not known. After reinvigorated in 1872, it was transferred to the Kushadawi (Ibrahimi) Section of the Shabani Branch of Halwati Order. One can guess that after the death of Seyyid Nizam, the sheikhdom authority was maintained by those coming from his generation until at least the 17th century. As a matter of fact, in the southwestern corner of the fountain courtyard is located the tomb of Seyid

Drawing No. 7: Plan of God's House-mausoleum building of Seyyid Nizam Lodge (M.B. Tahman 1980)

Nizamzade Sheikh Ahmet Murteza Efendi who died in 1666'da (Rebiyülevvel 1077). The figures that attained the post of sheikhdom in the recent period are Sheikh Seyyid Suaeddin Efendi (death:1918) and Sheikh Seyyid Mahmud Celâleddin Efendi (death:1918) whose spiritual pedigrees reach Şheikh Ibrahim Efendi (death:.1845) from Kuşadası, leader of the Kushadawi Branch. It is known that Sheikh Ali Efendi, who is buried in the mausoleum, was the father of Suaeddin Efendi and that both of them are affiliated to the Sinani Branch of the Halwati Order. In addition, it is known that sarcophagus of Sheikh Mustafa Efendi, one of the previous lodge heads before Sheikh Ali Efendi, is found at the mausoleum.

The building-site of the lodge is delineated with Seyyid Nizam Avenue in the south and Seyyid Nizam Balıklı Road in the east. The main door that opens to Seyyid Nizam Avenue with the boundary wall is built with cut boiler scale.On the lowered arch of the gate is read the formula bismillahirrahmannirahim a written in "sülüs" Arabic-script and the phrase, "Seyyid Nizam Mosque Serifi" ("serif" means the descendant of Prophet Mohammed). Iron barred rectangular windows are aligned on the boundary wall with coping. The fountain is totally covered with marble and with its twelve-corner water reservoir, twelve-angle prism-shaped ceiling and with the names of twelve Imams written on the surfaces of the reservoir with "sülüs" type Arabic script, it displays an interesting design that keeps the symbols of the order alive today. On the marble-cut rectangular prism-shaped ablution tub standing in the back garden is read an epitaph proving it was endowed by Seyyid Ebubekr Shami in 1267 (lunar year) (1850). Alos underneath of this is a rare signsture by a master.:

Sâhibü'l-hayrât Seyyid Ebûbekir Şamî sene 1267 fî gurre-i Muharrem Taşcı Celâleddin

The God's House-Mausoleum building that covers a rectangular area measuring 14.20 x 12.00 m. and that is currently used as a mosque, is surrounded by hewn-stone and brick-made walls and covered by a folding door. The place of worship that occupies the eastern section makes a tiny projection in the northeast corner where the entrance is found and on the section of the eastern front facing the avenue is seen a reinvigoration epitaph dated 23rd April 1872, written with a bad calligraphic style, containing a number of misconstrued sentences:

Merkez Efendi Tekkesi'nin önündeki meydan. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

The square in front of Merkez Efendi Lodge. (Photo by Engin Yıldız)

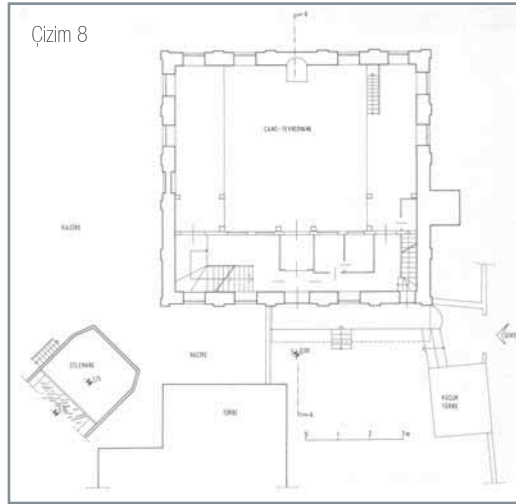
tulmuş, dikdörtgen prizma biçimindeki abdest teknesinin üzerinde Muharrem 1267'de (1850) Seyyid Ebûbekir Şamî tarafından vakfedildiğini belgeleyen bir kitabe, ayrıca bunun altında, benzerine nadir rastlanan bir usta imzası bulunmaktadır:
Sâhibü'l-hayrât Seyyid Ebûbekir Şamî sene 1267 fî gurre-i Muharrem
Taşcı Celâleddin
Dikdörtgen (14.20 x 12.00 m.) bir alanı kaplayan ve halen cami olarak kullanılan tevhidhane-türbe binası, moloz taş ve tuğla örgülü duvarlarla kuşatılmış, kırma çatıyla örtülmüştür. Doğu kesimini işgal eden ibadet mekânı, girişin bulunduğu kuzeydoğu köşesinde ufak bir çıkıntı yapmakta, doğu cephesinin caddeye yakın olan kesiminde, kötü bir ta'lik hatla yazılmış olan ve birtakım cümle düşüklükleri içeren, 15 Sefer 1289 (23 Nisan 1872) tarihli ihya kitabesi görülmektedir:
Bu makâm-ı şerifin Cenâb-ı Hudânın rizâ-yi pâkiçün ve Hazret-i Resûlullah ve İmâmeyn hazerâtının ve sâir evlâd-ı Resûlullaha muhabbeten ve şefaatlerin niyâz içün Harem-i Humâyûn başkâtibi iffetlû Râyet keşân Kalfanın kerime-i muhteremi iffetlû Ebrûnigâr Kalfa inşâ ve ihyâ buyurulmuşdur. Cenâb-ı Hudâ lem-yezel hazretleri dîn ve dünyâların ma'mûr ve iki cihanda azîz ve rûz-i cezâda şefaatlerine nâil eyleye. Amîn. fî sene 1289 15 _ (Sefer)
Söz konusu cephenin çıkıntı yapan kesiminde, pencereler arasında, Âdile Sultan tarafından 7 Rebiyülâhir 1307'de (30 Kasım 1889) tekkeye su getirildiğini belgeleyen diğer bir kitabe yerleştirilmiştir.
Beyzi bir madalyonun yüzeyine bozuk bir ta'likle yazılmış olan ve ancak kısmen okunabilen kitabenin metni, üslubunun acemiliğiyle dikkati çeker:
Ve ca'alnâ min el-mâi küllü şey'in hayy
Nizameddin Seyyiddir bu sâhib-i râh
Hudâyadır ....eyle makbûl
Şu hayr-ı Âdile Sultanı mücerreb
...............................adati kerâmât
.........................lütfundan mecrât
....
....
Bu bâlâ katre................................
Okunsun tâ haşre dek..................
Su hayrât oldu târih inâyet
Sene 1307 fî 7 Rebiyülâhir
Tevhidhâne-türbe binasında âyinlere tahsis edilmiş olan, dikdörtgen planlı (8.75 x 6.50 m.) alan doğu, batı ve kuzey yönlerinde, toplam

Süheyl Ünver'in fırçasından Merkez Efendi.

Bu makâm-ı şerifin Cenâb-ı Hudânın rizâ-yi pâkiçün ve Hazret-i Resûlullah ve İmâmeyn hazerâtının ve sâir evlâd-ı Resûlullaha muhabbeten ve şefaatlerin niyâz içün Harem-i Humâyûn başkâtibi iffetlû Râyet keşân Kalfanın kerime-i muhteremi iffetlû Ebrûnigâr Kalfa inşâ ve ihyâ buyurulmuşdur. Cenâb-ı Hudâ lemyezel hazretleri dîn ve dünyâların ma'mûr ve iki cihanda azîz ve rûz-i cezâda şefaatlerine nâil eyleye. Amîn. fî sene 1289 15 _ (Sefer)
Adile Sultan (death: 1899), one of the daughters of Sultan Mahmud II, On the section of the front that makes a projection is placed yet another epitaph that documents that Adile Sultan brought water supply to the lodge on 30th November 1889).
The text of the epitaph that was written with an improper calligraphic style on the surface of an oval medallion and that is readable only partially is noticeable in terms of its awkwardness.
: (Aşağıdaki dizeler Osmanlıca olduğu için tercüme edilmedi)
Ve ca'alnâ min el-mâi küllü şey'in hayy
Nizameddin Seyyiddir bu sâhib-i râh
Hudâyadır ....eyle makbûl
Şu hayr-ı Âdile Sultanı mücerreb
...............................adati kerâmât
.........................lütfundan mecrât
....
....
Bu bâlâ katre................................
Okunsun tâ haşre dek..................
Su hayrât oldu târih inâyet
Sene 1307 fî 7 Rebiyülâhir
In its eastern, western and northern directions, the rectangular-plan (area: 8.75 x 6.50 m.) area allocated for the ritual ceremonies at the God's House-mausoleum is surrounded by seven circular-section studs. These studs in between of which simple wooden banisters are placed separate the ritual ceremony space from the men's messes in the eastern and northern directions and from the mausoleum area in the west. On the axis of the southerly wall is a semicircular-plan and lowered-arch mehrap niche and near each of them is a window and additionally are two windows on the eastern wall. Two windows on the northern wall were blocked up later and cancelled. All the windows are lower-arched. On the messes on the ground extend latticed messes allocated for the women and the northern wing of this mess was enlarged with a semicircular projection.
Three windows open up from the mausoleum

Drawing of Merkez Efendi by Süheyl Ünver.

Çizim 8:
Merkez Efendi
Tekkesi cami - tevhithanenin planı.
(MSÜ Arşivi)

Merkez Efendi Türbesi.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

Drawing No. 9:
Plan of the mosque-God's House of Merkez Efendi Mosque.
(MSÜ Archives)

Merkez Efendi Mausoleum.
(Photo by Engin Yıldız)

yedi adet daire kesitli ahşap dikmeyle kuşatılmıştır. Aralarına basit ahşap parmaklıkların konulmuş olduğu bu dikmeler âyin alanını doğu ve kuzey yönlerinde, erkeklere mahsus mahfillerden, batıda ise türbe alanından ayırır. Güney duvarının ekseninde, yarım daire planlı ve basık kemerli mihrap nişi, bunun yanlarında birer pencere, ayrıca doğu duvarında dört pencere bulunmaktadır. Kuzey duvarındaki iki pencere sonradan örülerek iptal edilmiştir. Bütün pencereler basık kemelidir. Zemindeki mahfillerin üzerinde, kadınlara tahsis edilmiş, kafesli mahfiller uzanmakta, bu mahfilin kuzey kanadı yarım daire biçiminde bir çıkmayla genişletilmiş bulunmaktadır.
Seyyid Nizam ile kendisinden sonraki şeyhlerden üçünün ahşap sandukalarını barındıran türbeden güney yönüne üç pencere açılmış, bunlardan ortadaki, dışarıdan basamaklı bir sahanlıkla donatılmak suretiyle ziyaret (hâcet/niyâz) penceresi olarak değerlendirilmiştir. Türbenin güney kesiminde, ziyaret penceresinin hizasında bulunan, diğerlerinden daha büyük boyutlu ve çevresi demir parmaklıklı olan sanduka Seyyid Nizam'a aittir. Çubuklu tavanın içine, söz konusu sandukanın üzerine gelen yere ufak bir ahşap kubbe yerleştirilerek altında gömülü olanın ayrıcalığı vurgulanmıştır.
Yapının kuzeybatı köşesinde yükselen minare özgün olmayıp sonradan eklenmiştir. Dışa taşkın, kare planlı ve kesme küfeki taşı örgülü bir kaideye oturan minare, silindir biçimindeki gövdesiyle sıradan bir görünüm sergiler. Arsanın güneydoğu köşesinde yer alan, şeyhlerin ikametine mahsus, iki katlı, kâgir harem binası da mütevazı bir mesken niteliğindedir.

that harbors the wooden sarcophaguses of Seyyid Nizam and three of the sheikhs who succeeded him, in the southern direction. The one in the middle was put to use as a visit (hacet/niyaz) window by way of reinforcement with a staircase with a landing. To the souther section of the mausoleum, the sarcophagus that is on the same level with the visit window and that is bigger than the others and surrounded by iron banisters belongs to Seyyid Nizam.   The honor of the person buried here is highlighted by placing a small wooden dome on the place that comes over the sarcophagus in question, within the barred ceiling.
The minaret that rises in the northwestern corner of the structure is not original and was added later. The minaret sits on a square-plan pedestal that is made with boiler scale pedestal and that juts towards outside. With its cylindrical body, the minaret gives an ordinary appearance. The two-storey, stone-built harem building located to the southeast of the site, which was reserved for the residence of the sheikhs ALSO has the character of a humble dwelling.

IV. MERKEZ EFENDİ LODGE

It is located in the quarter and avenue that carries its name, outside "Mevlanakapı" or "Mevlevihane Yenikapı" as it was named during the Ottoman Period.
Founder of the lodge, which constituted the nucleus of this structures group that had the character of an Orders Complex and which was one of the most important Sufi centers of Istanbul, is Sheikh Musa Musliheddin Efendi (death: 1552) nicknamed as "Merkez Efendi", belonging to the Sumbuli branch of the Halwati Order. Merkez Efendi was the caliph of Sheikh Yusuf Sinaneddin Efendi'nin (death: 1529) nicknamed as "Sumbul Efendi", leader of the Sumbuli Order, and one of the leading Sufis and medical doctors of his time. There exist certain differences among the sources that provide information about Merkez Efensi's life. Nevertheless, it is understood that Merkez Efendi became affiliated to Sumbul Efendi in 1494 (Lunar year: 900) and that, after this, he assumed the caliphate from him and became the head (of the lodge) at the lodge of Sunduk (Sevindik) Shujaeddin Efendi, a Halwati sheikh who died the same year, at Fatih. After continuing his guidance and teachings here for a while, he constructed in 1514 (Lunar year: 920) a reclusive lodge suiting to the tradition of the Order

Merkez Efendi Tekkesi'nin içi.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

IV. MERKEZ EFENDİ TEKKESİ

Osmanlı dönemindeki adı "Mevlevîhane Yenikapısı" olan Mevlanakapı'nın dışında, kendi adını taşıyan mahallede ve cadde üzerinde yer almaktadır.

Bir tarikat külliyesi niteliğindeki bu yapı topluluğunun çekirdeğini oluşturan ve İstanbul'un en önemli tasavvuf merkezlerinden birisi olan

he was affiliated to (Halwati) at a solitary place outside the walls and moved there. Later, he was invited to serve as a sheikh and medical doctor at the lodge and hospital respectively, under the buildings complex constructed by Ayshe Hafsa Sultan (death: 1533), wife of Sultan Yavuz Selim (1514-1520) in Manisa, between 1514 and 1520. It is known that the famous "mesir jam"

tekkenin kurucusu, Halvetîliğin Sümbülî koluna mensup "Merkez Efendi" lakaplı Şeyh Musa Musliheddin Efendi'dir (ö.1552). Sümbülîliğin pîri "Sümbül Efendi" lakaplı Şeyh Yusuf Sinaneddin Efendi'nin (ö.1529) halifesi, döneminin ileri gelen sûfîlerinden ve hekimlerinden olan Merkez Efendi'nin hayatına ilişkin bilgi veren kaynaklar arasında bazı farklılıklar bulun-

whose tradition is still perpetuated today was invented by Merkez Efendi during this duty in Manisa. In addition, there is evidence as to the fact that during his stay in Manisa Merkez Efendi was got married with Shah Sultan, one of the daughters of Sultan Yavuz Selim and that he had a son called Ahmed Chelebi (death: 1562) from this marriage. Upon the death of Sumbul

The interior of Merkez Efendi Lodge. (Photo by Engin Yıldız)

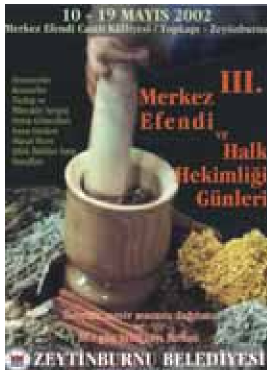
Zeytinburnu Belediyesi'nin Merkez Efendi ile ilgili etkinliklerinin afişleri.

Merkez Efendi Tekkesi (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Posters of Zeytinburnu Municipality about the activities of Merkez Efendi.

Merkez Efendi Lodge. (Photo by Engin Yıldız)

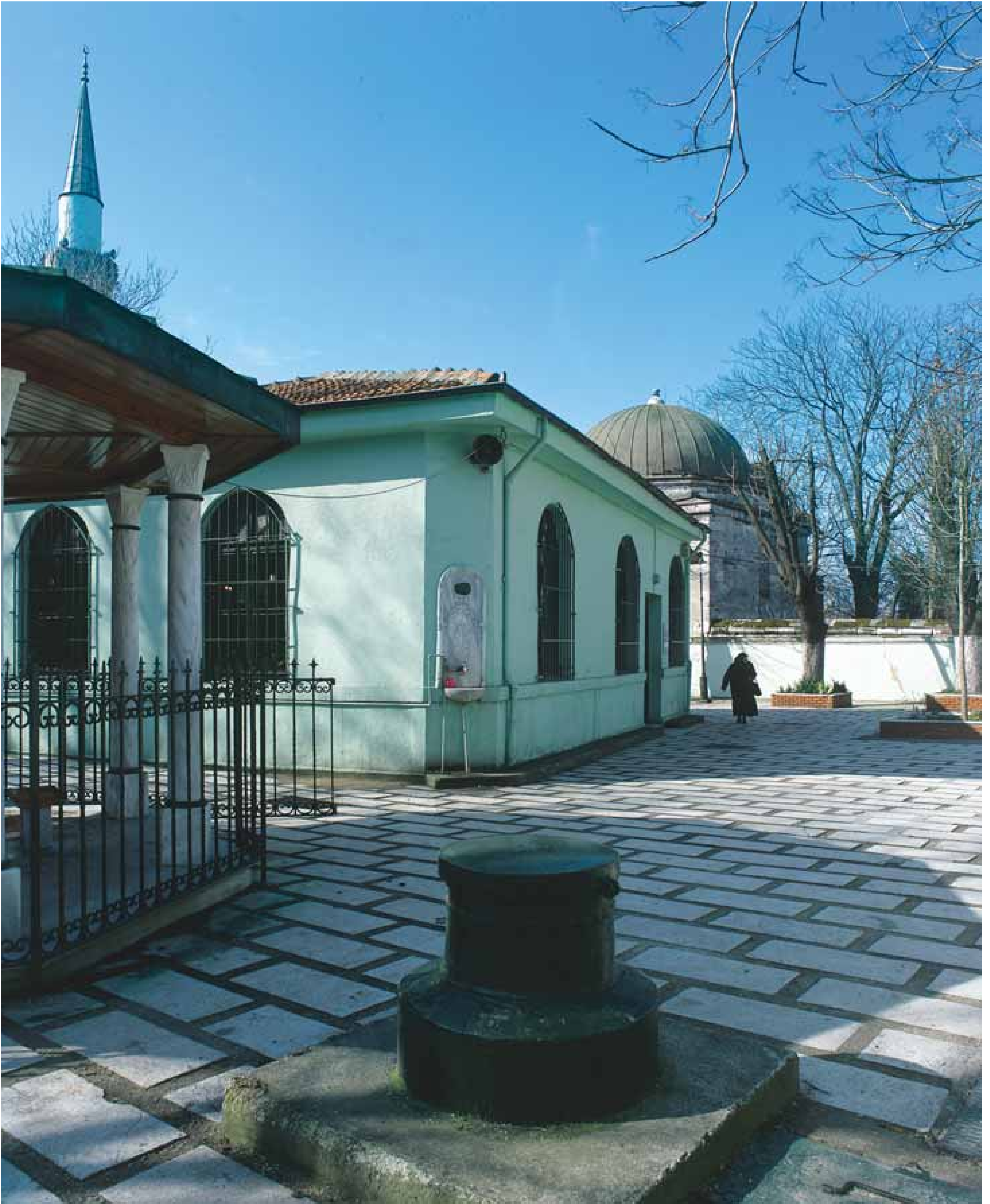
maktadır. Mamafih Merkez Efendi'nin 1494'te (H.900) Sümbül Efendi'ye intisap ettiği, akabinde kendisinden hilafet alarak, aynı yıl vefat eden Halvetî şeyhlerinden Sündük (Sevindik) Şücaeddin Efendi'nin Fatih'teki tekkesinde posta oturduğu anlaşılmaktadır. Bir müddet burada irşada devam ettikten sonra 1514'te (H.920) sur dışındaki bu tenha yerde, mensubu olduğu tarikatın (Halvetîliğin) halvet geleneğine uygun, münzevî bir tekke tesis ederek oraya nakletmiştir. Daha sonra, 1514-1520 arasında Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) eşi Ayşe Hafsa Sultan'ın (ö.1533) Manisa'da inşa ettirdiği külliyenin zâviyesinde şeyhlik ve dârüşşifâsında tabiplik yapmak üzere adı geçen kente davet edilmiştir. Günümüzde geleneği yaşatılan ünlü mesir macununun Merkez Efendi tarafından Manisa'daki bu görevi sırasında icat edildiği bilinmektedir. Ayrıca, Manisa'daki ikameti sırasında Merkez Efendi'nin Yavuz'un kızlarından Şah Sultan ile evlendiğine, bu evlilikten Ahmed Çelebi (ö.1562) adında bir çocuğun dünyaya geldiğine ilişkin kanıtlar da vardır. Mürşidi Sümbül Efendi'nin 1529'da vefatı üzerine İstanbul'a gelerek Koca Mustafa Paşa Külliyesi bünyesindeki tekkenin şeyhliğini üstlenmiş, hayatının sonuna kadar 23 yıl bu görevi sürdürmüş, ancak bu arada sur dışındaki tekkesiyle de ilişkisini kesmemiş, zaman zaman oradaki çilehanesinde itikâfa çekilmiş, halvete girmiş, muhtemelen aynı zamanda bu tekkenin şeyhliğini de üstlenmiştir. Vefatında, postnişini bulunduğu Sümbül Efendi Tekkesi'nin yerine kendi tekkesine gömülmüştür.

Mütevazı bir zâviye niteliğinde olan ilk tekkeyi Merkez Efendi ile bazı mensupları, kendi imkânları ve bizzat elleriyle inşa etmişlerdir. Ancak 1533-1536 (H.940-943) civarında, eşi Lütfi Paşa'nın görevli olduğu Yanya'dan İstanbul'a gelerek Merkez Efendi'ye intisap eden (ve muhtemelen sabık eşi olan) Şah Sultan, birisi Eyüp'ün Bahariye kıyısında, diğeri sur içinde Davutpaşa'da olmak üzere, kendisi için iki tekke inşa ettirmiş, sur dışındaki bu tekkeyi de vakıflarla donatmıştır. Nitekim Vakıflar Arşivi'ndeki kayıtlarda tekkenin kurucusu "Merkez Efendi denilmekle meşhûr Şah Sultan" şeklinde belirtilmiştir. Bu arada Şah Sultan tarafından tekkenin mimari programının ve binalarının genişletildiği, mimar Koca Sinan eliyle cami-tevhidhanenin yenilendiği, bir de hamam inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Merkez Efendi'nin vefatını müteakip kabrinin üzerine, yine muhtemelen Şah Sultan tarafından bir türbe inşa ettirilmiş-

Efendi, his mentor, in 1529, he came to Istanbul and assumed the sheikhdom of the lodge under Koca Mustafa Pasha Building Complex. He carried on with this post for 23 years, i.e. until the end of his life but in the meantime, he did not sever his ties with his lodge outside the walls and from time to time he withdrew to his place of reclusive worshipping and withdrew into seclusion. Probably, he assumed sheikhdom of this lodge at the same time. Upon his death, he was buried at his own lodge instead of Sumbul Efendi Lodge that he headed.

The first lodge that was a modest one was personally built by Merkez Efendi and some of his followers with their own possibilities. However, Shah Sultan who came between 1533 and 1536 (Lunar years 940-943), from Yanya where her husband Lutfu Pasha had a post (and who was probably his ex-wife) caused the building of two lodges for herself, one on the Bahariye coast of Eyup and the other at Davutpasha within the walls and she administered this lodge through vaqfs (foundations). As a matter of fact, As a matter of fact, the records of Vaqfs Administration indicate the founder of the lodge as "famous Shah Sultan, and a certain Merkez Efendi". In the meantime, it is understood that the architectural program oand buildings of the lodge was expanded by Shah Sultan and the mosque-God's house was renewed and a bath was constructed by Architect Koca Sinan. Following the death of Merkez Efendi, a mausoleum was constructed over his tomb, probably by Shah Sultan. In this way, one can say in the beginning, the architectural program of Merkez Efendi Lodge was not known precisely and was guessed to be limited. But it was then turned into a fully equipped lodge with a mosque-God's House, his place of reclusive worshipping, dervish cells, men's quarters, harem, kitchen, dining hall, mausoleum, grave and bath.

Although Merkez Efendi Lodge was not a center of an order or the branch of an order or the spiritual leadership authority throughout the years that followed its establishment, thanks to the continued love and respect shown by the people to Merkez Efendi both during his life and after his death and his mausoleum being one of the most prestigious places of pilgrimage, it was included in the list of the most important Sufi centers in Istanbul. Because of this situation, buildings of the lodge were repaired and renewed on several dates and a number of buildings were added, revenues of the lodge

tir. Böylece başlangıçta mimari programı tam olarak bilinmeyen, ancak sınırlı olduğu tahmin edilebilen Merkez Efendi Tekkesi'nin cami-tevhidhane, çilehane, derviş hücreleri, selâmlık, harem, mutfak, taamhane (yemekhane), türbe, hazire ve hamamdan oluşan, tam teşekküllü bir tarikat tesisi haline geldiği söylenebilir.

Merkez Efendi Tekkesi, kuruluşunu izleyen yüzyıllar boyunca, âsitâne (bir tarikatın veya tarikat kolunun merkezi) veya pîr makamı (tarikat veya tarikat kolunun kurucusu olan pîr türbesini barındıran tekke) olmamasına rağmen, halkın Merkez Efendi'ye hayatta iken gösterdiği sevgi ve saygının vefatından sonra da devam etmesi, türbesinin en itibarlı ziyaretgâhlardan birisi olması sâyesinde İstanbul'un en önemli tasavvuf merkezleri arasında yer alagelmiştir. Bu durumundan dolayı da tekkenin binaları çeşitli tarihlerde onarılmış, yenilenmiş, birtakım ek binalar inşa edilmiş, tekkenin gelirleri ek vakıflarla genişletilmiş, sonuçta söz konusu tekkenin çevresinde, Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdaî Külliyesi ve sur içindeki Koca Mustafa Paşa Külliyesi gibi, bir tür tarikat külliyesi oluşmuştur.

Külliyenin zaman içinde geçirdiği bütün aşamaları tespit etmek imkânsızdır. Ancak şu önemli olaylar kaydedilebilir: Tekkenin mensuplarından ya da muhiplerinden olduğu anlaşılan Defterdar Abdülbaki Paşa (ö.1624) 1608 (H.1017) tarihinde burada Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya bir dârülkurra inşa ettirmiş,

1812'de (H.1227) cümle kapısının yanına ufak bir çeşme konmuş, 1813'te (H.1229) Merkez Efendi Türbesi tamir edilmiş, II. Mahmud 1836'da (H.1252) tekkeyi büyük bir yenilemeye tabi tutmuş, bu arada cami-tevhidhane, Merkez Efendi Türbesi, cümle kapısıyla bunun yanındaki diğer türbe yeniden inşa edilmiş, herhalde diğer bölümler de elden geçirilmiştir. Ayrıca Merkez Efendi Türbesi'nin bu tarihte genişletildiği, ahşap harem dairesinin de XIX. yüzyılın ikinci yarısı içinde yeni baştan yapıldığı belli olmaktadır. Muhtemelen haremle birlikte selâmlık, derviş hücreleri, mutfak, taamhane ve diğer bölümler de yenilenmiştir. Avludaki kuyu bileziğiyle şadırvan da bu dönemin ürünleridir.

Tekkelerin kapatılmasını (1925) izleyen dönemde cami-tevhidhâne yalnızca cami olarak kullanılmayı sürdürmüş ve 1965'te bir onarım geçirerek sağlam durumda günümüze ulaşabilmiştir. Türbelerle çilehane de bakımlı olup, özellikle Ramazan aylarında ve kandil gecelerinde kalabalık ziyaretçi kitlelerinin uğrağı olmayı sürdürmektedir. Harem binası ise 1970'lere ka-

were improved with additional vaqfs and as a result, a building complex of an order was created around the lodge in question, like the Aziz Mahmud Hüdaî Complex at Üsküdar and Koca Mustafa Pasha Complex within the walls.

It is impossible to find out all the stages that the Complex passed through in time. However, the following important events can be recorded: Chamberlain Abdulbaki Pasha (death: 1624) (Lunar year: 1017), who is supposed to a member or a sympathizer of the Lodge caused Architect Sedefkar Mehmed Aga to construct a Room for Koran Readers;

In 1812, (Lunar year 1227) a small fountsin was erected near the main gate; in 1813, (Lunar year 1229) Merkez Efendi Mausoleum was repaired; Sultan Mahmud II subjected the lodge to a massive renovation in 1836 (lunar year: 1252); in the meantime, mosque-God's House, Merkez Efendi Mausoleum, the main gate, and the other mausoleum near it were re-built and probably other parts were also handled. In addition, it is clear that Merkez Efendi Mausoleum was expanded at that time and that wooden harem chamber was remade all together in the second half of the 19th century. Probably, together with harem, men's quarters, dervish cells, kitchen, dining hall, and other parts were also renovated. The well curb and fountain in the courtyard are the products of the period.

In the period that followed the closure of lodges (1925), the mosque-God's house continued to be in use as a mosque only and was subjected to a repair in 1965 and thus managed to reach the present day in good condition. Mausoleums and place of reclusive worshipping are also well cared for are constantly visited by crowds particularly during the months of Ramadan and Muslim festivals. On the other hand, the harem building was used as a dwelling by Nurullah (Kılıç) Efendi (death: 1977), the last sheikh of the lodge, and reached today in its ruined condition despite some repairs. Other parts of the lodge that used their use during the Republican Period got vanished and they were replaced partially by a grave piece that has newly come into existence and partially by a small building for Koran-reading course for girls. Moreover, a big-size building for Koran-reading course for men has been constructed. Both Koran buildings are extremely ugly and soulless structures that fall contrary to the architectural style of the complex and they have to be demolished at the earliest opportunity. On the other hand, the room

Zeytinburnu Belediyesi'nin Merkez Efendi ile ilgili etkinliklerinin afişleri.

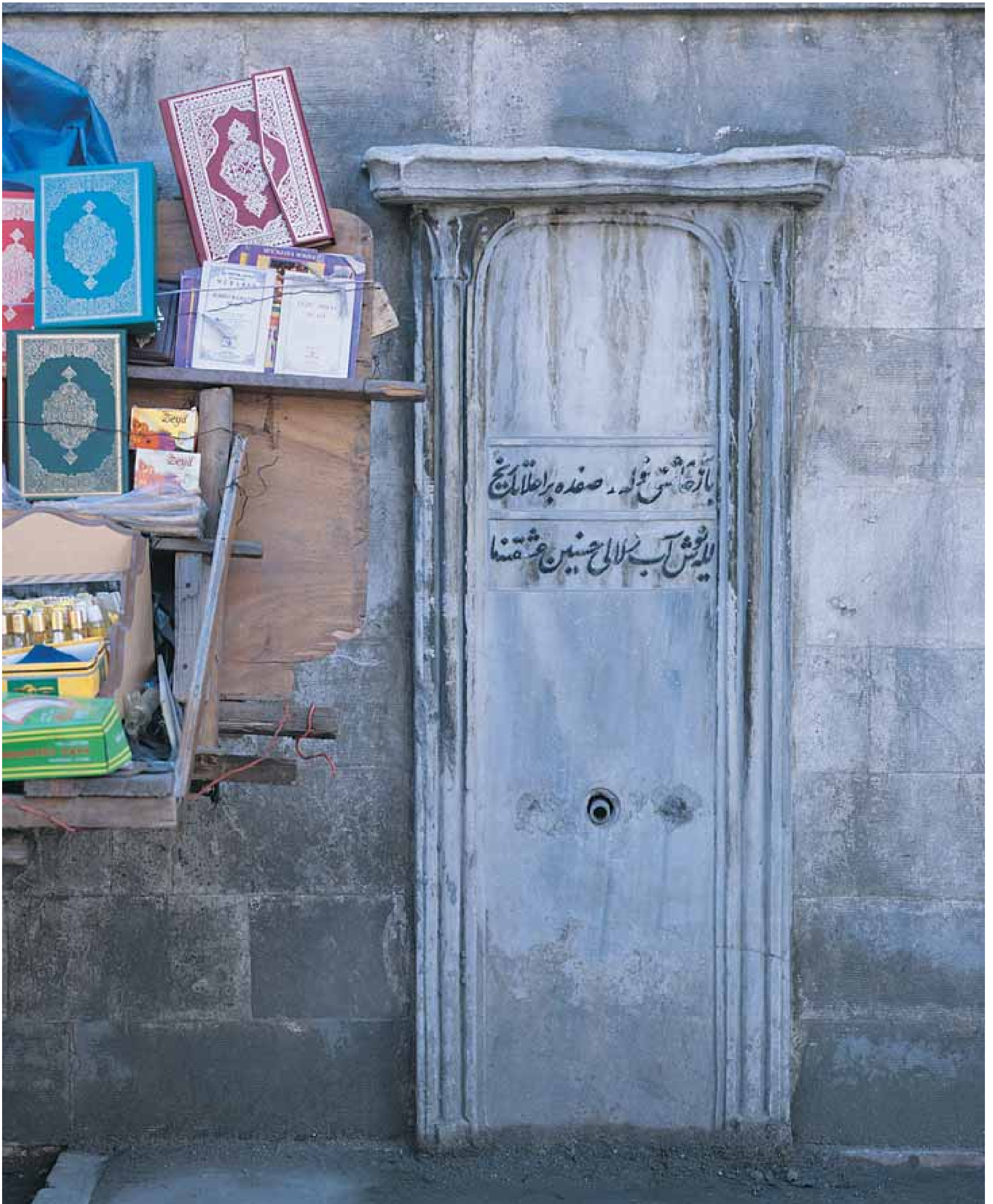
Tarihi Çeşme ve üzerindeki yazıt "Yazsa âşık nola vasfında bir âlâ târih Eyle nûş âb-i zülâl-i Haseneyn aşkına mâ" (Sağda) (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Posters of Zeytinburnu Municipality about the activities of Merkez Efendi.

(Photo by Engin Yıldız)

dar tekkenin son şeyhi Nurullah (Kılıç) Efendi (ö.1977) tarafından mesken olarak kullanılmış, bu arada birtakım tamirler geçirmişse de harap durumda günümüze ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde kullanımlarını yitiren diğer tekke bölümleri ortadan kalkmış, bunların yerini kısmen, yeni oluşan bir hazire parçası, kısmen de küçük bir kız Kur'an kursu binası işgal etmiştir. Ayrıca haremin yanına da büyük boyutlu bir erkek Kur'an kursu binası inşa edilmiştir. Her iki kurs binası da külliyenin mimari üslubuna ve mistik havasına ters düşen, son derecede çirkin ve ruhsuz yapılar olup ilk fırsatta ortadan kaldırılmaları gerekmektedir. Buna karşılık, zamanında Kur'an kursu işlevini yerine getirmek için inşa edilmiş olan dârülkurra kendi haline terk edilerek harap olmuştur.

Merkez Efendi Tekkesi, Sümbülîliğin, âsitânesi ve pîr makamı olan Sümbül Efendi Tekkesi'nden sonra en önemli ikinci merkezi olmuştur. Âyin günü Perşembe olan tekkenin geçen yüzyılda bile oldukça kalabalık bir nüfusu barındırdığı, Dahiliye Nezareti'nin 1885 (R.1301) tarihli istatistik cetvelinde burada 11 erkek ile 9 kadının yaşadığı tespit edilmektedir. Merkez Efendi'den sonra tekkenin postuna damadı ve halifesi olan Şeyh Ahmed Musliheddin Efendi (ö.1576) oturmuş, bu zatı Finikeli Şeyh Abdi Efendi (ö.1591), Abdi Efendi'nin oğlu Şeyh Mustafa Efendi (ö.1599), Şeyh Veliyeddin Dede Efendi (ö.1614), Şeyh Seyyid el-Hac Abdullah Efendi (ö.1658), Şeyh Seyyid Nesimî Efendi (ö.1684), Şeyh Seyyid Ahmed Efendi (ö.1716), Koruk Tekkesi postnişini Şeyh Mehmed Fahri Efendi'nin (ö.1735) halifesi Şeyh Seyyid Mehmed Nuri Efendi (ö.1747) ve Suyolcuzade Şeyh Abdullah Efendi'nin halifesi Şeyh Seyyid Mehmed Nurullah Efendi (ö.1782), M. Nurullah Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Ahmed Mes'ud Efendi (ö.1815) ve Şeyh Seyyid Ahmed Efendi (ö.1863) izlemiş, daha sonra İsmail Efendi (ö.1840), Hüseyin Efendi (ö.1863) ve Hafız Mehmed Emin Efendi (ö.1873) adındaki şeyhler vekaleten postnişin olmuştur. Tekkenin son dönemdeki şeyhleri Şeyh Seyyid Ahmed Efendi'nin oğlu ve Fındıklı'daki Keşfî Cafer Efendi Tekkesi postnişini Şeyh Yunus Hilmi Efendi'nin (ö.1862) halifesi Şeyh Nureddin Efendi (ö.1881), bu zatın oğulları Şeyh Ahmed Mes'ud Efendi (ö.1914) ile Şeyh Mehmed Zekâî Efendi (ö.1924) ve M. Zekâî'nin oğlu Şeyh Nurullah (Kılıç) Efendi'dir (ö.1977). İstanbul'daki birçok başka tekkede olduğu gibi, burada da XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şeyh-

then built for Koran-reading courses has been abandoned and ruined.

After Sumbul Efendi Lodge that was a center and the spiritual leadership authority of an order, Merkez Efendi Lodge is the second most important center of Sumbuli order. It has been found that the lodge whose ritual ceremony day was Thursday harbored a very large population even in the last century. The statistical table of the Ministry of Interior dated 1885 (R. 1301) indicates that 11 men and 9 women lived here. After Merkez Efendi, the spiritual leadership was assumed by his son-in-law and caliph Sheikh Ahmed Musliheddin Efendi (death: 1576) and he was followed by Phoenician Şheikh Abdi Efendi (death: 1591), Abdi Efendi's son Şheikh Mustafa Efendi (death: 1599), Şheikh Veliyeddin Dede Efendi (death: 1614), Sheikh Seyyid al-Haj Abdullah Efendi (death: 1658), Sheikh Seyyid Nesimî Efendi (death:1684), Sheikh Seyyid Ahmed Efendi (death: 1716), Sheikh Seyyid Mehmed Nuri Efendi (death 1747), the caliph of Sheikh Mehmed Fahri Efendi (death: 1735), head of Koruk Lodge and Seyyid Mehmed Nurullah Efendi (death: 1782), caliph of Suyolcuzade Sheikh Abdullah Efendi, Sheikh Seyyid Ahmed Mes'ud Efendi (death: 1815), son of M. Nurullah Efendi and Sheikh Seyyid Ahmed Efendi (death: 1863) and afterwards Sheikhs named Ismail Efendi (death: 1840), Hüseyin Efendi (death: 1863) and Hafz Mehmed Emin Efendi (death: 1873) served as Acting Heads of the Order. The sheikhs of the lodge in the recent period are: Sheikh Nureddin Efendi (death: 1881), son of Sheikh Seyyid Ahmed Efendi and caliph of Sheikh Yunus Hilmi Efendi (death: 1862), the head of Kesfi Cafer Efendi Lodge at Fındıklı; Sheikh Ahmed Mes'ud Efendi (death: 1914) and Sheikh Mehmed Zekâî Efendi (death: 1924), sons of this person; and Sheikh Nurullah (Kılıç) Efendi (death: 1977), M. Zekâî's son. It has been found out that, as is the case for many other lodges in Istanbul, sheikhdom was brought under the monopoly of the "Merkezzade" family as from the second half of the 18th century and that this family that descends from Merkez Efendi's offspring established relative ties with the family holding the sheikhdom of Sumbul Efendi Lodge.

Building-site of the Complex is split into two by Merkez Efendi Avenue that extends in the northerly-southerly direction. To the east of the small square that serves as an extension of the avenue is located the main gate; to the right of

lik görevinin "Merkezzadeler" olarak anılan ailenin tekeline girdiği, Merkez Efendi'nin neslinden gelen bu ailenin Sümbül Efendi Tekkesi'nin şeyhliğini elinde tutan aileyle evlilik yoluyla akrabalık bağları kurduğu tespit edilmektedir.

Külliyenin arsası kuzey-güney doğrultusunda uzanan Merkez Efendi Caddesi tarafından ikiye ayrılmıştır. Bu caddenin devamı niteliğindeki meydancığın doğusunda tekkenin cümle kapısı, kapının sağında küçük bir çeşme, solunda 3. ve 4. Postnişinlerin gömülü oldukları küçük türbe, meydancığın batısında (cümle kapısının karşısında) harem dairesi, kuzeyinde dârülkurra, bunların güneyinde, cadde üzerinde de hamam bulunmaktadır. Cümle kapısından girildiğinde sağda cami-tevhidhane, tam karşıda Merkez Efendi Türbesi, birbirinden bağımsız olarak yer alırlar. Söz konusu türbenin arkasındaki avluda ise şadırvan, kuyu ve çilehane bulunmaktadır. Bu arka avlunun sınırında ise diğer tekke birimleri sıralanmaktaydı.

Cümle Kapısı, Çeşme ve Küçük Türbe :

Aslında kesme küfeki taşıyla örülen cümle kapısının dış yüzü mermerle kaplanmış, kilit taşı çıkıntılı, yuvarlak kemeri yanlardan pilastrlarla kuşatılmıştır. Kemerin üzerinde, eksende, beyzi bir çelenk içinde II. Mahmud'un (1808-1839) "Mustafa Rakım" imzalı tuğrası, yanlarda simetrik olarak yer alan dikdörtgen levhalar üzerinde, tekkenin adı geçen hükümdar tarafından yenilendiği H.1252 (1836) tarihini taşıyan, manzum metni Ahmed Sadık Ziver Paşa'ya (ö.1862), ta'lik hattı Yesarîzade Mustafa İzzet Efendi'ye (ö.1849) ait kitabe bulunur:

Merkez-i pergâr-ı şevket kutb-i vakt-i saltanat
Mihver-i çerh-i velâyet Hazret-i Mahmûd Han
Bu şehinşah-i kerâmet-menkibet tecdid edip
Koymadı mülkinden aslâ köhne kalmış bir mekân
Edicek ihyâ Cenâb-ı Merkezin dergâhını
Beyt-i ma'mur-i sürûr oldu kulûb-i sâlikân
Sâyesinde ol şehin tecdid olundukça binâ
Şevket û ömrün füzûn etsin Cenâb-ı Muste'ân
Geldi bir pîr-i suhan Ziver dedi târihini
Yapdı zibâ hankâh Merkezi kutb-i cihân
1252

Cümle kapısının sağına bitişik olan minyatür çeşme, hazire duvarına gömülmüş bir ayna taşıyla bunun önündeki ufak bir tekneden ibarettir. Bunun yerinde, bir miktar daha aşağıda, tekkenin Mimar Sinan tarafından yenilendiği döneme ait bir çeşmenin bulunduğu bilinmektedir. Bugünkü çeşmenin üzerindeki beytin ikinci mısraı ebcetle H.1227 (1812) tarihini verir:

the gate is a small fountain. To the left of the fountain is a small mausoleum where the third and fourth Order Heads are buried. To the west of the small square (in front of the main gate) is the harem chamber and to its north is Koran-reading room, to the south of these is a bath on the avenue. When one enters from the main gate, to the right is the mosque-God's House and right opposite to it is Merkez Efendi Mausoleum, being independent from each other. In the courtyard at the back of the mausoleum in question are a fountain, a well and a place of reclusive worshipping. On the border of the back courtyard were aligned the units of the lodge.

Main Gate, Fountain and Small Mausoleum:

Actually built in boiler scale, the outer surface of the main gate is covered with marble and its keystone is projected. Its round arch is surrounded with plasters from the sideways. On the arch; on the axis, signature of Sultan Mahmud II (1808-1839) under the name "Mustafa Rakım" is placed in an oval wreath is found; on the rectangular plates that are located on the sideways symmetrically an epitaph is found that carries the year (lunar) 1252 (1836) (the date on which the lodge was renovated by the said Sultan), the poetic text of which belongs to Ahmed Sadik Ziver Pasha (death: 1862) ta'lik calligraphy to Yesarîzade Mustafa Izzet Efendi (death: 1849):

Merkez-i pergâr-ı şevket kutb-i vakt-i saltanat
Mihver-i çerh-i velâyet Hazret-i Mahmûd Han
Bu şehinşah-i kerâmet-menkibet tecdid edip
Koymadı mülkinden aslâ köhne kalmış bir mekân
Edicek ihyâ Cenâb-ı Merkezin dergâhını
Beyt-i ma'mur-i sürûr oldu kulûb-i sâlikân
Sâyesinde ol şehin tecdid olundukça binâ
Şevket û ömrün füzûn etsin Cenâb-ı Muste'ân
Geldi bir pîr-i suhan Ziver dedi târihini
Yapdı zibâ hankâh Merkezi kutb-i cihân
1252

Miniature fountain that is adjoined to the right of the main gate is composed of a mirror stone buried into the grave wall and a small tub şn front of this. It is known that, in its place, a bit further down is a fountain belonging to the period when the lodge was renovated by Architect (Mimar) Sinan. The second line of the second couplet on the present fountain gives us the date (Lunar) 1227 (1812) by way of "ebced" calculation (calculation of a date by adding up the numerical values of Arabic letters used to indicate words in a piece of writing):

Yazsa âşık nola vasfında bir âlâ târih

Yazsa âşık nola vasfında bir âlâ târih
Eyle nûş âb-i zülâl-i Haseneyn aşkına mâ
Finikeli Şeyh Abdi Efendi ile oğlu Şeyh Mustafa Efendi'nin ahşap sandukalarını barındıran küçük türbe dikdörtgen planlı (4.50 x 3.50 m.), kâgir duvarlı ve kırma çatılıdır. Doğu cephesindeki girişi avluya açılmakta, meydancığa bakan ve yanlardan pilastrlarla sınırlandırılmış olan

Eyle nûş âb-i zülâl-i Haseneyn aşkına mâ
Small mausoleum that harbors the wooden sarcophaguses ob Phoenician Sheikh Abdi Efendi and his son Sheikh Mustafa Efendi has got a rectangular plan (dimensions: 4.50 x 3.50 m.), stone walls and a folded ceiling. Its entrance in the eastern front opens to the courtyard and a rectangular visitor's window is seen on the west-

Merkez Efendi Tekkesi'nin mezarlık tarafından görünüşü. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

batı cephesinde dikdörtgen bir ziyaret penceresi görülmektedir.

Cami-Tevhidhane:

Dikdörtgen bir alanı (17.00 x 16.00 m.) işgal eden cami-tevhidhane, kâgir duvarlı ve kırma çatılı mescit tasarımı sergiler. Moloz taş ve tuğlayla örülen, üstleri sıvalı duvarları kesme küfeki taşından pilastrlarla takviye edilmiş, kapı ve

ern front that faces the small square and delineated with plasters on the sideways.

Mosque-God's House:

Occupying a rectangular area (17.00 x 16.00 m.), the mosque-God's House displays the design of a small mosque with stone walls and a folded ceiling. Its walls are built with rubble and bricks with plastered tops and reinforced with

View of Merkez Efendi Lodge from the cemetery. (Photo by Engin Yıldız)

pencereler de aynı türden sövelerle çerçevelenmiştir. Yapı, her ikisi de dikdörtgen planlı olan, kapalı bir son cemaat yeriyle harim bölümünden meydana gelir. Önünde bir sekinin uzandığı kuzey cephesinin ortasında esas giriş, yanlarda da buna göre simetrik konumda birer pencereyle birer kapı yer almaktadır. Sağdaki kapı fevkânî müezzin mahfiline, soldaki ise, aynı konumdaki kadınlar mahfiliyle hünkâr mahfiline geçit verir. Bu cephede olduğu gibi, yapının içerdiği bütün açıklıklar (kapı ve pencereler) tuğladan yuvarlak kemelerle geçilmiş, ancak cephelerde dikdörtgen açıklıklı kesme küfekiden sövelerle çerçevelenmiştir.

Son cemaat yerinin duvarları sağırdır. Fevkânî mahfillere ulaştıran merdivenlerin yanı sıra, bu mekânın batı kesiminde, zamanında meydan odası olarak kullanılmış olması muhtemel, halen imam odası olarak kullanılan, ahşap perde duvarıyla oluşturulmuş küçük bir birim dikkati çeker. Son cemaat yeriyle harimi ayıran duvar, kare kesitli, Dor başlıklı dört adet ahşap dikmenin arasına bağdadî sıvalı duvar parçaları örülmesi suretiyle oluşturulmuştur. Bu duvardaki kapı ve pencereler de kuzey cephesindekilerin konumuna sahiptir. Harimdeki asıl âyin alanı yanlardan, zeminleri yüksek mahfillerle kuşatılmış, "devrân" denilen dairesel Halvetî zikrine katılmayan erkek seyircilere mahsus bu mahfiller basit ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır. Batı ve doğu duvarlarında ikişer pencere, doğu duvarında, bunlardan başka, sonradan iptal edilerek dolaba dönüştürülen bir kapı bulunur. Söz konusu kapının, cami-tevhidhânenin doğu yönündeki hünkâr köşküyle harimdeki hünkâr mahfili arasındaki bağlantıyı sağlamak amacıyla düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Güney duvarının ekseninde yarım daire planlı ve yuvarlak kemerli mihrap, bunun yanlarında birer pencere yer alır.

Son cemaat yerinin üstünü işgal eden mahfil katının harime bakan güney sınırında on iki adet ahşap dikme sıralanmakta, söz konusu mahfilin doğu ve batı uçları birer çıkmayla donatılmış bulunmaktadır. Böylece elde edilmiş olan "U" planlı asma kat kendi içinde ahşap perde duvarlarıyla üç mahfil birimine ayrılmış, bu kesimlerden doğudaki hünkâr mahfili, batıdaki müezzin mahfili, ortadaki de kadınlar mahfili olarak değerlendirilmiştir. Hünkâr mahfilinin harime bakan açıklıkları, barok üslupta, oymalı ve yaldızlı ahşap şebekelerle kapatılmış, bunların üzerine istiridye kabuğu ve kıvrımlı yapraklardan oluşan birer alınlık oturtulmuş, kadınlar mahfilinde sık

boiler-scale plasters and the doors and windows are framed with the same type fixed frames. The structure is composed of a closed last community place and a harim (harem?) part, both of which have got a rectangular plan. In the middle of the northern front in front of which a stone base extends, the main entrance is found; on each of the sideways is a door and a window that is symmetrical according to this. The door to the right gives access to the uppermost muezzin gathering place and the one to the left to the women's gathering place that is in the same position, and to the Imperial gathering place. As is the case for this front, all the openings contained by the structure (doors and windows) are passed through with brick-laid round arches but at the fronts, they are framed with rectangular-opening cut boiler-scale fixed frames.

Walls of the last community place are blind. Besides the staircases that allow for access to uppermost gathering places, one notices a small unit to the western aspect of this space created by a wooden enceinte, which was once probably used as a square room and is currently used an Imam Room. The wall that separates the last community from harim (harem?) was created by laying lath-and-plaster wall pieces in between four square-section, Doric headed wooden studs. Doors and windows on this wall also have the position of those on the northern front. The main ritual ceremony area is surrounded from sideways by gathering places with their elevated ground and these gathering places that are designed for men who do not take part in "devran" (circular) "zikr" (repeating) are delineated by simple wooden banisters. Two windows on each of the western and eastern walls and, apart from these, a door, which has been later cancelled and converted into a cupboard niche, are found on the eastern wall. It is understood that the door in question was thought of with a view to establishing the connection between the Sultan's lodge in the eastern direction of the mosque-God's House and Sultan's gathering place in harim (harem?). There is the semicircular-plan and round-arched mehrap on the axis of the southern wall, and a window near each of these.

On the southern boundary of the gathering place storey that occupies the top of the last community, facing harim (harem?), twelve wooden columns are aligned and each of the eastern and western ends of the gathering place are reinforced projections. The U-plan mezzanine thus

dokulu ahşap kafesler kullanılmıştır.
Cami-tevhidhânenin batı duvarında, son cemaat yeriyle harimin sınırında yükselen minarenin, dışa taşkın, kare tabanlı kaidesi bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğlayla almaşık düzende örülmüştür. Yapının ilk inşa döneminden günümüze intikal eden yegâne öğesinin bu kaide olduğu, minarenin geriye kalan kısmının II. Mahmud döneminde yenilendiği belli olmaktadır. Nitekim birçok geç dönem minaresinde olduğu gibi, burada da pabuç kısmı olmaksızın, silindir biçimindeki gövde doğrudan kaideye oturur. Tuğladan örülen gövde altta kesme küfekiden bir bilezikle kavranmış, altı silmelerle dolgulanan şerefe kesme taştan bezemesiz korkuluklarla kuşatılmış, minare, koni biçiminde, kurşun kaplı bir ahşap külâhla taçlandırılmıştır.
Basık kemerli minare kapısı müezzin mahfiline açılır.
Cami-tevhidhânede, hünkâr mahfili şebekelerinden başka kayda değer bezeme, mihrabın içindeki perde motifleridir. Yapının yalınlığıyla uyum sağlayan ahşap minber basit bir tasarım sergiler. Harimin duvarlarında, XIX. yüzyılın ünlü hattatlarına ait, çoğu siyah zemin üzerine yaldızla yazılmış (zerendûd) levhalar dikkati çeker.
Merkez Efendi Türbesi ve Çeşmesi:
Merkez Efendi'ye ait olan, kare planlı (7.50 x 7.50 m.) asıl türbe ilk inşa edildiği haliyle günümüze gelememiş ve muhtemelen duvar hizaları korunarak II. Mahmud döneminde yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca yine bu dönemde 1836'da (H.1252) esas türbenin kuzeyine, Merkez Efendi'yi izleyen bazı şeyhlerin ve bunların aile bireylerinin sandukalarını barındıran dikdörtgen planlı bir bölüm eklenmiştir. Bu arada asıl türbenin kuzey duvarının kaldırılarak bu açıklığın, yanlarda daire kesitli mermer sütunlara oturan basık sepet kulpu biçiminde bir kemerle geçildiği anlaşılmaktadır. Her iki kesimin de duvarları moloz taş ve tuğlayla örülmüş, cümle kapısının karşısına gelen batı cephesi baştan başa mermer kaplanmış, diğer cepheler sıvanmıştır. Esas türbenin üstü, içeriden bağdadî sıva, dışarıdan kurşun kaplı bir kubbeyle, ek bölümün de kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür.
Batı cephesinde, kilit taşları yuvarlak kemerleri olan üç adet pencere sıralanmakta, pencerelerin alt hizasından geçen bir silme cephe boyunca devam etmektedir. Cephenin kısa ahşap saçağı en sağdaki (güneydeki) pencerenin hizasında ileriye doğru genişlemekte ve bir ziyaret saçağı niteliği kazanmaktadır. Bu saçağın altında, tekkelerin

obtained is separated in itself with wooden enceintes into three gathering-place units and of these sections, the one in the east is put to use as Sultan's gathering place, the one in the west as the muezzin's gathering place and the one in the middle as the women's gathering place. Openings of Sultan's gathering place facing harim (harem?) are closed with baroque-style carved and gilded wooden grids and on to each of them, pediments made from oyster shells and curled leaves are placed and tight-texture wooden lattices are used in the women's gathering place.
The minaret that rises on the boundary between the last community place and harim (harem?) on the western wall of the mosque-God's house has a square-base pedestal with an outward projection. The pedestal was built in an alternating order, with one row of boiler-scale stones and two rows of bricks. It is known that the only element that has survived from the first construction date to the present day is that pedestal and that the remaining part of the minaret was renovated during the time of Sultan Mahmud II. As a matter of fact, as is the case for many late-period minarets, the cylindrical body directly sits here as well, on the pedestal without any need for the base. The body built with bricks is held below with a cut boiler-scale annulet and the minaret balcony the underneath of which is filled with moldings is surrounded by plain banisters and the minaret is crowned with a cubic lead-covered wooden steeple.
Lower-arched minaret door opens to muezzin's gathering place.
Apart from grids of the Sultan's gathering place, another noteworthy adornment at the mosque-God's House is the curtain motifs of mehrab. Wooden minbar that is compatible with the plainness of the structure displays a simple design. One can take notice of signboards written on the walls of harim (harem?) with gilded inscriptions, mainly on a black base, which belong to 19th century..
Merkez Efendi Mausoleum and Fountain:
Square-plan (7.50 x 7.50 m.) main mausoleum belonging to Merkez Efendi has not reached the present day in its originally constructed condition and probably, it was reconstructed during the time of Sultan Mahmud II by preserving the wall alignments. In addition, during the new period, i.e. in 1836' (Lunar year: 1252) a rectangular-plan section that harbored the sarcophaguses of the sheikhs that followed Merkez Efendi and their family members to the north of the main

Merkez Efendi Tekkesi'nin genç ziyaretçileri. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

faal olduğu dönemde, Merkez Efendi Tekkesi postnişini ve dervişleriyle yakındaki Yenikapı Mevlevîhanesi'nin bayram namazlarını burada eda etmeyi gelenek haline getiren şeyhi ve dedegânı arasında bir "muayede merasimi"nin (bayramlaşma töreninin) icra edildiği bilinmektedir. Tarikatlar arasındaki yakınlığın güzel bir örneğini oluşturan bu gelenek saçağın ayrıntılarına

mausoleum. It is understood that the northern wall was removed and the opening was passed with an arch having the shape of a compressed basket handle. Walls of both sections are built with unhewn stones and bricks and the western front facing the main gate was thoroughly coated with marble, while the other fronts are plastered. The top of the main mausoleum is

yansımıştır: Saçağın ortasında, Sümbülîliğin simgesi olan sümbül çiçekleriyle bezeli bir göbek konmuş, bunun çevresine Merkez Efendi'ye ithaf edilmiş bir beyit (Bes tevessül sana bu türbe-i iksîr-i turâb / Bundadır sür yüzünü Merez-i kutbü'l-aktâb) yazılmış, saçağın alemi ise Mevlevî tacı biçiminde imal edilmiştir.

Batı cephesinin kuzey kesimine, muhtemelen

covered with lath-and-plaster internally and a lead-coated dome externally, and the additional section is covered with roof-tile ceiling.

Three windows that have arches with round-shaped keystones of which are round-shaped are aligned on the western front and continue along a molding front passing through the lower alignment of the windows. Short wooden eaves

Young visitors of Merkez Efendi Lodge. (Photo by Engin Yıldız)

1965 onarımında konmuş olan bir mermer levhada, üstte sümbül kabartmaları ortasında bir Sümbülî tacı, altta, Lâtin harfleriyle yazılmış olan ve Merkez Efendi'nin kimliğini açıklayan bir metin görülür. Türbenin girişi ek bölümün kuzey duvarındadır. Türbenin içinde mimari bezeme olarak önemli bir şey yoktur. Merkez Efendi'nin gömülü olduğu kesimin duvarları, kubbe eteğine kadar, XIX. yüzyılda Avrupa'dan ithal edilen çinilerle kaplıdır. Kubbenin içinde, çinilerle aynı döneme ait, benzerine Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda rastlanan, yıldızlı gökyüzü görünümünde bir bezeme bulunmaktadır. Sandukaları kuşatan oymalı ahşap parmaklıklar içinde Merkez Efendi'ye ait olanı, XVIII. yüzyıl üslubunu yansıtan, sedef ve bağa kaplamalarıyla diğerlerinden ayrılır.

Türbenin kuzeydoğu köşesindeki pahlı yüzeye yerleştirilmiş olan çeşme, yuvarlak kemerli bir ayna taşıyla beyzi bir kurnadan meydana gelir. Ayna taşında, barok üslupta bezemeler arasında, sehpa üzerinde bir Sümbülî tacı kabartması göze çarpmaktadır.

Cümle kapısında, cami-tevhidhanede ve türbelerde, Merkez Efendi'nin yaşadığı çağın zevkine ve temsil ettiği değerler dünyasına epeyce uzak düşen, II. Mahmud döneminin ampir üslubu egemendir. Özellikle cami-tevhidhânenin cephelerinde, pilastarlar ve bunların arasına yerleştirilen açıklıklarla oluşturulan düzen, bir dinî yapıdan çok Tanzimat döneminin resmî yapılarını hatırlatır.

Çilehane, Kuyu ve Şadırvan:

Merkez Efendi'nin bizzat kullandığı rivayet edilen bu çilehane büyük ihtimalle Bizans dönemine ait bir ayazmanın içine yerleştirilmiş, böylece, birçok başka tarikat tesisinde olduğu gibi, burada da, Osmanlı döneminden önceye ait bir kutsallık merkezi İslâmî bir kisveye büründürülmüştür. Zemini avludan 7.00 m. kadar aşağıda kalan, ayazma suyunun toplandığı havuz, moloz taş örgülü istinat duvarlarıyla kuşatılmış, duvarların üzerine demir parmaklıklar konmuş, havuzun güney yönüne çilehane birimi yerleştirilmiştir. Aslında ahşap olduğu bilinen çilehane, son onarımlarda demir putrelli volta döşemelerle donatılmıştır.

Çilehaneye dar bir merdivenle inilmekte, merdivenin çilehane kotuna ulaştığı noktada başlayan 0.50 m. enindeki bir dehliz yatay olarak doğu yönüne ilerleyerek avludaki kuyuya ulaşmaktadır. Bu geçidin aslında, ayazma havuzunda biriken suyun fazlasını kuyuya aktarmak amacıyla tasarlandığı anlaşılmaktadır.

expand ahead on the alignment of the window to the foremost right (in the south) and gain the quality of visiting eaves. It is known that, during the period when the lodges were active, "a ceremony for celebrating each other's Bairam (Muslim Festival)" took place under these eaves between the spiritual head and dervishes of Merkez Efendi Lodge and the sheikh and dedegan (educated persons) from the nearby Yeni Kapı Mavlavi House who habitually performed their Bairam (Muslim Festival) prayers here. This tradition that constitutes a fine example for the rapport between the Orders has reflected to the details of the eaves: A rosette embellished with hyacinth flowers ("sümbül" in Turkish), the symbol of Sumbuli Order, in the middle of the eaves and a couplet dedicated to Merkez Efendi (Bes tevessül sana bu türbe-i iksîr-i turâb / Bundadır sür yüzünü Merez-i kutbü'l-aktâb) is written around this and the eaves banner is manufactured in the shape of Mavlavi crown.

In the northern section of the western front, on a marble signboard probable placed during the repair of 1965 a Sumbuli crown, with embossed designs of hyacinth in the upper part and a text written in Latin alphabet that explains the personality of Merkez Efendi in the lower part, is seen. Entrance to the mausoleum is through the northern wall of the additional section. There is no significant architectural adornment in the mausoleum. Walls of that section where Merkez Efendi is buried are covered with tiles imported from Europe in the 19th century, up to the bottom of the dome. There is an adornment within the dome that has the appearance of a starry sky, which can be seen at Yıldız Sarayı Theatre as well, and which belongs to the same period as the tiles. Out of the engraved wooden banisters that encircle sarcophaguses, the one that belongs to Merkez Efendi are distinguished from the others in terms of mother-of-pearl and tortoise-shell coatings that reflect the 18th-century style.

The fountain mounted on the chamfered surface to the northeastern corner of the mausoleum is composed of a round-arched mirror stone and an oval vat. Among baroque-style ornaments, one can take notice of a Sumbuli crown embossment on a stand.

Empire style of Sultan Mahmud II is prevalent at the main gate, mosque-God's House and mausoleums, which is quite remote from the taste of Merkez Efendi's age and the values he represented. In particular, plasters at mosques-

Ne var ki, zaman içinde gerek söz konusu kuyu, gerekse de bu dehliz, İstanbul'un dinî folklorunda önemli yeri olan ve özellikle hanımların rağbet ettiği bir tür kehanet mahalli haline gelmiştir. Tekkelerin kapatılmasından önce İstanbul'daki "niyet kuyularından" birisi olan bu kuyunun gaipten haber almak isteyenlerin uğrağı haline geldiği, belirli bir niyetle, birtakım duaların okunmasından sonra içine bakıldığında suyun yüzeyinde şekillerin belirdiğine inanıldığı bilinmektedir. Ayrıca çilehaneyi kuyuya bağlayan dehlize ilişkin batıl inançlara ilişkin M. H. Bayrı şunları nakleder: "...Merdivenden indikten sonra dar yolun günâhlıları sıkacağı iddia edilir. Dar yoldan geçmek ve nihayetindeki kuyuya varmak isteyenlerin önüne bir zenci kadın, elinde yanmış bir fener olduğu halde düşer. Yolu geçip kuyuya varanlar oradan bir taş alır ve geri dönerler. Bu taş hangi murat için alınmışsa o murat gerçekleşince tekrar kukuya atılır." Cumhuriyet döneminde, bu geleneği unutturmak amacıyla kuyunun ağzı kilitli bir demir kapakla kapatılmıştır.

Şadırvanın sekizgen prizma biçimindeki haznesi, sekizgen piramit biçimde bir camekânla örtülmüş, tepesine mermerden bir Sümbülî tacı oturtulmuştur.

Mutfak, Taamhane, Derviş Hücreleri, Şeyh Dairesi ve Hünkâr Köşkü:

Hünkâr köşkü dışında, bütün diğer bölümler birbirlerine bitişik olarak, şadırvan avlusunun kuzey ve doğu sınırları boyunca uzanan, "L" biçiminde bir kitle içinde toplanmışlardı. Günümüze ulaşmayan bu kanadın tek katlı ahşap birimlerden meydana geldiği, bazıları basık kemerli, bazıları dikdörtgen biçiminde kapı ve pencerelere sahip bulunduğu bilinmektedir.

"L"nin batı ucunda mutfak, bundan sonra sırayla, yemeklerin yendiği taamhane, dervişlerin ikamet ettiği hücreler, şeyhin önemli konukların ağırladığı ve sohbet toplantılarını düzenlediği şeyh dairesi gelmektedir.

"L"nin güney yönünde bağımsız bir birim olan hünkâr köşkü dikdörtgen planlı, avluya bakan cephesi üçgen bir alınlıkla donatılmış, önünde basamaklı bir sahanlığın bulunduğu, küçük bir yapıydı. Üçgen alınlığın içinde "Sultan Mahmud güneşi" tabir edilen ışınsal bezeme bulunmaktaydı.

Harem:

Eski İstanbulluların "konak yavrusu" dediği türde bir yapı olan harem dairesi, kâgir bir bodruma oturan ahşap iki esas katla bir çatı katından oluşur. Orta sofalı plan tipinin uygulandığı bu

God's House and the order created with openings placed in between these are reminiscent of the official structures of the Tanzimat Period, rather than a religious structure.

Place of Reclusive Worshipping (Çilehane), Well and Fountain:

This place of reclusive worshipping that is rumored to have been personally used by Merkez Efendi was most probably placed in a holy spring belonging to the Byzantine period and in this way, as is the case for many other Order premises, a sacred place belonging pre-Ottoman Period was given an Islamic guise. The ground of the pool where the spring water is collected is 7.00 meters below the courtyard. The pool is encircled with supporting walls built with hewn stones and iron banisters are placed on the walls and the unit for reclusive worshipping is placed to the southern direction of the pool.

Known to be wooden-made by origin, the place of reclusive worshipping has been reinforced with iron-section arch flooring.

One can step down to the place of reclusive worshipping through a narrow staircase and a 0.5 m.-wide corridor that starts at the point the level of the place of reclusive worshipping reaches, proceeds horizontally and reaches at the well in the courtyard. It is understood that this passage, in fact, was designed to channel the surplus water that collected in the spring pool to the well.

However, both the well in question and this corridor turned, in time, into some sort of a soothsaying place that had an important place in the religious folklore of Istanbul and that was demanded by ladies in particular. It is known that this well, one of the "intent wells", had become a stopover for those who sought foretelling about the future and that it was believed that a number of figures were formed on the water surface after reading certain prayers with a certain intention. In addition, M. H. has the following to tell the following about the superstitions corridor that connects the place of the reclusive worshipping to the well: "…It is claimed that, after climbing down the staircase, the narrow passage would squeeze the sinned persons. A black woman appears in front of those who want to pass through the narrow passage and to eventually reach the well with an alight lantern. Those who pass through the passage and reach the well pick a stone there and return. When the person's wish, for which the stone is picked comes true, that stone is thrown back into the well." In order to make this tradition to be forgotten, the mouth

Kazlıçeşme'nin üzerindeki kitabe.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

binanın cepheleri çıkmalarla hareketlendirilmiş, dikdörtgen biçimindeki pencereleri kafeslerle donatılmıştır.

Dârülkurra:

Klasik Osmanlı üslubunu yansıtan kare planlı ve kubbeli yapının duvarları kesme küfeki taşıyla örülmüş, kuzey duvarının eksenindeki basık kemerli kapısıyla alt sırayı oluşturan dikdörtgen pencereler mermer sövelerle çerçevelenmiştir. Söz konusu pencerelerin üzerinde, sivri kemerli ve alçı revzenli tepe pencereleri vardır. Kubbeye geçişi sağlayan trompların etekleri mukarnaslarla donatılmıştır. Asıl dârülkurra mekânına geçmeden önce, bir giriş bölümü niteliğindeki,

of the well was shut down with a locked, iron lid during the Republican Period.

Octagonal, prism-shaped reservoir of the fountain is covered with a showcase and a marble Sumbuli crown is placed on it apex.

Kitchen, Dining Hall, Dervish Cells, Sheikh's Chamber and Sultan's Lodge:

Except the Sultan's lodge, all the rest of the parts were gathered, adjoined to each other, within a "L" shaped mass extending along the northern and eastern boundaries of the courtyard fountain. It is known that this wing that has not survived up till today is made up of single-storey wooden units and some have lower-arch and

enine dikdörtgen planlı türbe yer almakta, burada yapıyı inşa ettiren Abdülbaki Paşa ile Sultan Ahmed Camii kürsü şeyhi Mehmed Eşref Efendi'nin (ö.1880) kabirleri bulunmaktadır. Girişin üzerindeki sülüs hatlı âyet levhasında dârülkurranın inşa tarihi olarak H.1017 (1608) yazılıdır.

Hamam:

Ufak boyutlarda tutulmuş tek bir hamamdır. Kubbelerle örtülü, dört halvetli bir sıcaklığa sahiptir. Merkez Efendi'nin bu hamamda, tekkesini kurarken keşfettiği şifalı suyla "hummalıları" tedavi ettiği rivayet edilir. Ayazma-çilehane bağlantısında olduğu gibi, burada da, muhtemelen

some have rectangular-shaped doors and windows.

To the western end of "L" is aligned the kitchen and from that point on, the dining hall where the food is eaten, cells where the dervishes reside, and the sheikh's chamber where the sheikh treats his important guests and hold conversational meetings, in order.

The sultan's lodge in the southern direction of "L" that was a detached unit was a rectangular-plan small structure whose front facing the courtyard was reinforced with a triangular pediment. There was a stair landing in its front. Within the triangular pediment was a radial ornamentation defined as "Sultan Mahmud's Sun".

Harem:

Harem chamber that was described as a "palatial building" by the old residents of Istanbul is composed of two main wooden storeys sitting on a stone basement and a ceiling. Fronts of this buildings in which a middle-hall plan is applied have been rendered mobile with projections and rectangular windows have been reinforced with lattices.

Koran-reading Room:

Walls of the square-plan and domed structure that reflects the classical Ottoman style are built from cut boiler scale and its lower-arched door on the axis of the northern wall and rectangular windows that constitute the lower row have been framed with marble fixed frames. In front of the windows in question are pointed-arched clearstories with gypsum and leaded glass-windows (?). Bottoms of the squinches allowing for the passage to the cupola (dome) are reinforced with muqarnas. Before passing to the main space of the Koran-reading room is a widthwise rectangular-plan mausoleum that has the quality of an entrance, where the tombs of Abdulbaki Pasha and Mehmed Eshref Efendi (death: 1880), pulpit sheikh of Sultan Ahmed Mosque, who built this structure, are found. Over the entrance is a Verses Signboard written with "sülüs" calligraphic script, on which the construction date of the Koran reading room is inscribed as 1017 (lunar year) (1608).

Bath:

It is the only bath who dimensions were kept small. It is covered with domes and has a temperature for four bathing cubicles. It is rumored that Merkez Efendi cured the "febriles" with the healing water he discovered in this bath while establishing his lodge. As is the case for the holy spring-place of reclusive worshipping; the tradi-

Inscription on the Kazlicesme. (Photo by Engin Yıldız)

kökleri Osmanlı öncesine dayanan şifalı su geleneğinin bir sûfî-tabip tarafından yaşatılması söz konusudur.
Osmanlı döneminde, İstanbul'daki Sümbülî şeyhlerinin 10 Muharrem sabahı, namazdan önce Merkez Efendi Hamamı'nda toplanmaları, burada tarikat adâbına riayet ederek topluca yıkandıktan sonra, tören giysilerini giymiş olarak önce tekkenin cami-tevhidhânesinde sabah namazını eda etmeleri, daha sonra kafile halinde

tion of healing water that goes back to pre-Ottoman period, might have been perpetuated here as well, by a Sufi-Medical Doctor.
According to a tradition observed during the Ottoman Period; Sumbuli sheikhs in Istanbul gathered at Merkez Efendi Bath, in the morning of 10th Muharram, before the prayers. After having a bath collectively here in line with the rule and manners of the Order, they put on their ceremonial costumes and performed the morn-

KAYNAKÇA (KRONOLOJİK)

Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, yay. M. Çevik, İstanbul (tarihsiz), I, , s. 272.
Âsitâne-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâsede Kâin El'an Mevcud ve Muhterik Olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukabele-i Şerife Günleri Beyân Olunur, İstanbul 1256, s. 15.
Hüseyin Ayvansarayî, Hadikat'ül-Cevâmi, İstanbul 1281, I, s. 228, 230-232.
Hacı İsmail Beyzade Osman Bey, Mecmua-i Cevâmi, İstanbul 1304, I, s. 116-117, II, s. 76-77.
Bandırmalızade Ahmed Münib Üsküdarî, Mecmua-i Tekâyâ, İstanbul 1307, s. 5, 13, 15.
Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, 1308, I, s. 45.
A. Rıfkı, Bektaşî Sırrı, İstanbul 1325, s. 123.
1329 Senesi İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası, İstanbul 1330, s. 19, 21-22.
Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, I, s. 150.
Mehmed Ziya, İstanbul ve Boğaziçi, İstanbul 1336, I, s. 118 vd.
Hüseyin Vassaf, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no. 2305-2309, IV, s. 100, 273.
A. Y. Dağlı, Bektaşî Tomarı, İstanbul 1935, s. 58.
M. H. Bayrı, İstanbul Folkloru, İstanbul 1947, s. 166-167, 176.
İ. H. Konyalı, Mimar Koca Sinan'ın Eserleri, İstanbul 1950, s. 156, 159.
S. N. Ergun, Bektaşî-Kızılbaş, Alevî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul 1956, III, s. 42-48.
T. Yazıcı, "Fetih'ten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddin, Sümbül Sinan ve Merkez Efendi", İstanbul Enstitüsü Dergisi, II(1956), s. 87-113.
A. Çalıkoğlu, Sünbül Efendi ve Merkez Efendi, İstanbul 1961.
A. Gölpınarlı, Alevî-Bektaşî Nefesleri, İstanbul 1963, s. 17.
A. Okan, İstanbul Evliyaları, İstanbul 1964, s. 31-44.
N. Araz, Anadolu Evliyaları, İstanbul 1972, s. 56-61.
M. Sözen, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul 1975, s. 373, 383.
A. A. Atalay, Seyyid Nizamoğlu, Hayatı-Eserleri-Divanı, İstanbul 1976.
Behcetî İsmail Hakkı el-Üsküdarî, Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar, yay. B. N. Şehsuvaroğlu, İstanbul 1976, s. 71.
E. Esin, "Merkez Efendi (H.870/1465 Sıraları-959/1551) ile Şah Sultan Hakkında Bir Haşiye", Türkiyat Mecmuası, XIX(1980), s. 65-92.
Zâkir Şükrî Efendi, Die Istanbuler Derwisch-Konvente und ihre

A CHRONOLOGICAL BIBLIOGRAPHY

Evliya Celebi, Book of Travels by Evliya Celebi, publ.. M. Çevik, Istanbul (dateless), I, , s. 272.
Âsitâne-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâsede Kâin El'an Mevcud ve Muhterik Olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukabele-i Şerife Günleri Beyân Olunur, İstanbul 1256, s. 15.
Hüseyin Ayvansarayî, Hadikat'ül-Cevâmi, İstanbul 1281, I, s. 228, 230-232.
Hacı İsmail Beyzade Osman Bey, Mecmua-i Cevâmi, İstanbul 1304, I, s. 116-117, II, s. 76-77.
Bandırmalızade Ahmed Münib Üsküdarî, Mecmua-i Tekâyâ, İstanbul 1307, s. 5, 13, 15
Mehmed Süreyya, Ottoman Archives, 1308, I, p. 45.
A. Rıfkı, Bektaşî Sırrı, İstanbul 1325, p.s. 123.
City of Istanbul in Year 1329 İhsaiyat Magazine, İstanbul 1330, pp. 19, 21-22.
Bursalı Mehmed Tahir, Ottoman Writers, İstanbul 1333, I, p.s. 150.
Mehmed Ziya, İstanbul and Bosphorus, İstanbul 1336, I, p. 118 vd.
Hüseyin Vassaf, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no. 2305-2309, IV, s. 100, 273.
A. Y. Dağlı, Bektaşî Tomarı, İstanbul 1935, s. 58.
M. H. Bayrı, Folklore of Istanbul , İstanbul 1947, pp.. 166-167, 176.
İ. H. Konyalı, Architect Koca Sinan's Works, İstanbul 1950, pp. 156, 159.
S. N. Ergun, Bektaşî-Kızılbaş, Alawite Poets and Poems, İstanbul 1956, III, pp. 42-48.
T. Yazıcı, "First Halwati Sheikhs after the Conquest: Celebi Muhammed Cemâleddin, Sumbul Sinan and Merkez Efendi", Istanbul Institute Magazine, II(1956), pp.. 87-113.
A. Çalıkoğlu, Sunbul Efendi and Merkez Efendi, Istanbul 1961.
A. Gölpınarlı, Alawite-Bektashi Poems, Istanbul 1963, p. 17.
A. Okan, Saints of Istanbul, Istanbul 1964, p. 31-44.
N. Araz, Saints of Anatolia, Istanbul 1972, p. 56-61.
M. Sözen, Development of the Turkish Architecture and Architect Sinan, Istanbul 1975, pp. 373, 383.
A. A. Atalay, Seyyid Nizamoğlu, His Life-Works- Divan, Istanbul 1976.
Behcetî İsmail Hakkı el-Üsküdarî, Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar, yay. B. N. Şehsuvaroğlu, İstanbul 1976, s. 71.
E. Esin, "A footnote about Merkez Efendi (Around H.870/1465-959/1551) and Shah Sultan", Türkiyat Magazine, XIX(1980),

yürüyerek ve Kerbelâ şehitlerine mersiyeler okuyarak, Sümbülîliğin merkezi olan ve 10 Muharrem günü, öğle namazını müteakip büyük bir aşûre cemiyetinin düzenlendiği Sümbül Efendi Tekkesi'ne gitmeleri gelenek haline gelmişti.

ing prayers at the mosque-God's House. They then walked along as a group and read elegies for the martyrs of Karbala and went to Sumbul Efendi Lodge, which was the center of the Sumbuli Order and where Muharram festivities were held following the afternoon prayers on 10th Muharram.

Scheiche (Mecmua-i Tekâyâ), yay. M. S. Tayşî – K. Kreiser, Freiburg 1980, s. 4-5.
A. Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199(1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", Vakıflar Dergisi, XIII(1981), s. 587.
Y. N. Öztürk, Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Tevfik Bosnevî (Hayatı, Mektupları, Halîfeleri), İstanbul 1981, s. 29-30, dipnotu 63 ve 68.
Hüseyin Ayvansarayî, yay. F. Ç. Derin – V. Çabuk, Mecmua-i Tevârih, İstanbul 1985, s. 230, 313.
A. Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986, s. 24, 256, 261, 287, 395.
G. Kut – T, Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergahname", Varia Turcica, IX, Türkische Miszellen – Robert Anhegger Armağanı, İstanbul 1987, s. 234-235, no.60, 80.
B. Noyan, Bektaşîlik Alevîlik Nedir, Ankara 1987, s. 46.
T. Öz, İstanbul Camileri, Ankara 1987, I, s. 63, 103, 121.
H. Aynur, "Saliha Sultan'ınDüğün Töreni ve Şenlikleri", Tarih ve Toplum, 61(Ocak 1989), s. 36, no.126.
M. B. Tanman, "Settings for the Veneration of Saints", The Dervish Lodge – Architecture, Art and Sufism in Ottoman Turkey, Berkeley 1992, s. 154.
Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye, yay. M. S. Tayçî, İstanbul 1993, s. 461-470, 476-477.
M. Özdamar, Dersaadet Dergâhları,İstanbul 1994, s. 149-152.
E. Işın, "Bektaşîlik", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 2(1994), s. 131-137.
M. B. Tanman, "Perişan Baba Tekkesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6(1994), s. 242-243.
M. B. Tanman, "Seyyid Nizam Tekkesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6(1994), s. 544-545.
E. Işın, "Sümbülîlik", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 7(1994), s. 107-112
E. Işın, "Şabanîlik", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 7(1994), s. 121-123.
B. Tanman, "Le Tekke Bektachi de Kazlıçeşme. II. Emplacement, architecture et décoration", Anatolia Moderna-Yeni Anadolu, VII(1997), s.

pp. 65-92.
Zâkir Şükrî Efendi, Die Istanbuler Derwisch-Konvente und ihre Scheiche (Mecmua-i Tekâyâ), yay. M. S. Tayşî – K. Kreiser, Freiburg 1980, p.s. 4-5.
A. Çetin, "An Important Document About Various Types of Dervish Lodges in Istanbul Dated 1199(1784)", Vakıflar Magazine, XIII (1981), p. 587.
Y. N. Öztürk, Great Turkish Sufi Muhammed Tevfik Bosnevî (His Life, Letters, Caliphs), Istanbul 1981, s. 29-30, deepnote no. 63 and 68.
Hüseyin Ayvansarayî, publ. F. Ç. Derin – V. Çabuk, Mecmua-i Tevârih,
İstanbul 1985, p.s. 230, 313.
A. Kuran, Mimar Sinan, Istanbul 1986, pp. 24, 256, 261, 287, 395.
G. Kut – T, Kut, "A Source of Lodges in Istanbul: On Dervish Convents", Varia Turcica, IX, Türkische Miszellen – Robert Anhegger Armağanı, İstanbul 1987, pp.. 234-235, no.60, 80.
B. Noyan, What is Bektashi Order, What is Alawite Order?, Ankara 1987, p. 46.
T. Öz, Mosques of Istanbul, Ankara 1987, I, pp. 63, 103, 121.
H. Aynur, "Wedding Party and Festivities of Saliha Sultan", Tarih ve Toplum (History and Society), 61(January 1989), p. 36, no.126.
M. B. Tanman, "Settings for the Veneration of Saints", The Dervish Lodge – Architecture, Art and Sufism in Ottoman Turkey, Berkeley 1992, p. 154.
Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye, publ.. M. S. Tayçî, Istanbul 1993, pp. 461-470, 476-477.
M. Özdamar, Dersaadet Dervish Convents, Istanbul 1994, pp. 149-152.
E. Işın, "Bektaşîlik", Istanbul Encyclopedia from Yesterday to the Present, 2(1994), s. 131-137.
M. B. Tanman, "Perişan Baba Lodge", Istanbul Encyclopedia from Yesterday to the Present, 6(1994), pp. 242-243.
M. B. Tanman, "Seyyid Nizam Lodge", Istanbul Encyclopedia from Yesterday to the Present, 6(1994), pp. 544-545.
E. Işın, "Sumbuli Order", Istanbul Encyclopedia from Yesterday to the Present, 7(1994), pp. 107-112
E. Işın, "Şabanîlik", Dünden Bugüne İstanbul

Camİ Ve Mescİdler

Mosques And Small Mosques

Derleyen/ Compiled by
Burçak Evren

Kanuni'nin kızkardeşi Şah Sultan tarafından 1552-1572 tarihleri arasında yaptırılan Merkez Efendi Cami-Tevhidhanesi. (Fotoğraf: İsmail Küçük)

Merkez Efendi Mosque-God's House built by Shah Sultan, sister of Suleiman the Magnificent, between 1552 and 1572 (Photo by İsmail Küçük).

MERKEZ EFENDİ
CAMİ- TEVHİDHANESİ

Zeytinburnu ilçesinde, Osmanlı dönemindeki adı Mevlevihane Yenikapısı olan Mevlanakapı'nın dışında, kendi adını taşıyan mahallede ve cadde üzerinde yer almaktadır.

Kanuni döneminin ünlü hekimlerinden Merkez Efendi adıyla tanınan Şeyh Musa Muslihiddin Efendi için Kanuni'nun kızkardeşi Şah Sultan (öl:1572) tarafından 1552-1572 yılları arasında yaptırılmıştır. Merkez Efendi camiinin avlu kapısı üzerindeki kitabesinden II. Mahmud'un camii 1837-38 yılında yenilendiği belirtilmiştir. M. Baha Tanman, İstanbul Ansiklopedisi'nde bu cami-tevhidhaneyi ayrıntlı bir şekilde yazmıştır:

Dikdörtgen bir alanı (17x16) işgal eden cami-tevhidhâne, kagir duvarlı ve kırma çatılı mescit tasarımı gösterir. Moloz taş ve tuğla ile örülen, üstleri sıvalı duvarları kesme küfeki taşından pilastarlar ile takviye edilmiş, kapı ve pencereleri de aynı türden sövelerle çerçevelenmiştir. Yapı her ikisi de, dikdörgen planlı olan kapalı bir son cemaat yeri ile harim bölümünden meydana gelir. Önünde bir sekinin uzandığı kuzey cephesinin eksininde esas giriş, yanlarda da buna göre simetrik konumunda birer pencere ile birer kapı yer almaktadır. Sağdaki kapı fevkani müezzin mahfiline, soldaki ise aynı konumdaki kadınlar mahfili ile hünkar mahfiline geçit verir. Bu cephede olduğu gibi yapının içerdiği bütün açıklıklar (kapı ve pencereler) tuğladan, yuvarlak kemerlerle geçilmiş ancak cephelerde dikdörtgen açıklıklı kesme küfekiden sövelerle donatılmıştır.

Son cemaat yerlerinin duvarları sağırdır. Fevkani mahfillere ulaştıran merdivenlerin yanısıra, bu mekanın batı kesiminde, zamanında meydan odası olarak kullanılmış olması muhtemel , ha-

MERKEZ EFENDİ
MOSQUE-GOD'S HOUSE

It is located in Zeytinburnu District, in the quarter and avenue that carries its name, outside "Mevlanakapı" or "Mevlevihane Yenikapı" as it was named during the Ottoman Period.

It was constructed by Shah Sultan (death: 1572), sister of Sultan Suleiman the Magnificent between 1552 and 1572, for Sheikh Mousa Muslihidin Efendi, one of the renowned (medical) doctors of the time of Suleiman the Magnificent. It is indicated in the epitaph on the gate of the courtyard of Merkez Efendi Mosque that the mosque was renovated by Sultan Mahmud II between 1837 and 1838.

In his Istanbul Encyclopedia, M. Baha Tanman details this mosque-God's House as follows:

Occupying a rectangular area (17 x 16), the mosque-God's House displays the design of a small mosque with stone walls and a folded ceiling.

Its walls are built with rubble and bricks with plastered tops and reinforced with boiler-scale plasters and the doors and windows are framed with the same type fixed frames. The structure is composed of a closed last community place and a harim (harem?) part, both of which have got a rectangular plan. In the middle of the northern front in front of which a stone base extends, the main entrance is found; on each of the sideways is a door and a window that is symmetrical according to this. The door to the right gives access to the uppermost muezzin gathering place and the one to the left to the women's gathering place that is in the same position, and to the Imperial gathering place. As is the case for this front, all the openings contained by the structure (doors and windows) are passed through with brick-laid round arches but at the fronts,

AİLE KABRİ
TALAT
ARMAN
MEHMET
ARMAN
VE EŞİ
VE OĞULLARI
RUHLARINA FATİHA
97

they are framed with rectangular-opening cut boiler-scale fixed frames.

Walls of the last community place are blind. Besides the staircases that allow for access to uppermost gathering places, one notices a small unit to the western aspect of this space created by a wooden enceinte, which was once probably used as a square room and is currently used an Imam Room. The wall that separates the last community from harim (harem?) was created by laying lath-and-plaster wall pieces in between four square-section, Doric headed wooden studs. Doors and windows on this wall also have the position of those on the northern front

The main ritual ceremony area is surrounded from sideways by gathering places with their elevated ground and these gathering places that are designed for men who do not take part in "devran" (circular) "zikr" (repeating) are delineated by simple wooden banisters. Two windows on each of the western and eastern walls and, apart from these, a door, which has been later cancelled and converted into a cupboard niche, are found on the eastern wall. It is understood that the door in question was thought of with a view to establishing the connection between the Sultan's lodge in the eastern direction of the mosque-God's House and Sultan's gathering place in harim (harem?). There is the semicircular-plan and round-arched mehrap on the axis of the southern wall, and a window near each of these.

On the southern boundary of the gathering place storey that occupies the top of the last community, facing harim (harem?), twelve wooden columns are aligned and each of the eastern and western ends of the gathering place are reinforced projections. The U-plan mezzanine thus obtained is separated in itself with wooden enceintes into three gathering-place units and of these sections, the one in the east is put to use as Sultan's gathering place, the one in the west as the muezzin's gathering place and the one in the middle as the women's gathering place. Openings of Sultan's gathering place facing harim (harem?) are closed with baroque-style carved and gilded wooden grids and on to each of them, pediments made from oyster shells and curled leaves are placed and tight-texture wooden lattices are used in the women's gathering place.

The minaret that rises on the boundary between the last community place and harim (harem?) on the western wall of the mosque-God's house has a square-base pedestal with an outward pro-

Merkez Efendi Cami-tevhidhane'sinin içi. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

The interior of Merkez Efendi Mosque-God's House. (Photo by Engin Yıldız)

len imam odası olarak kullanılan , ahşap perde duvar ile meydana getirilmiş küçük bir birim dikkati çeker. Son cemaat yeri ile harimi ayıran duvar, kare kesitli, Dor başlıklı dört adet ahşap sütunun arasına bağdadi sıvalı duvar parçaları örülmesi suretiyle oluşturulmuştur. Bu duvardaki kapı ve pencereler de kuzey cephesindekilerin konumuna sahiptir.

Harimdeki asıl ayin alanı yanlardan, zeminleri yüksek mahfillerle kuşatılmıştır ve devrana katılmayan erkek seyircilere ayrılan bu mahfiller basit ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır. Batı ve doğu duvarlarında ikişer pencere, doğu duvarında, pencereden başka, sonradan iptal edilerek dolap nişine dönüştürülen bir kapı bulunur. Söz konusu kapının, cami-tevhidhânenin doğu yönündeki hünkar köşkü ile harimdeki hünkar mahfili arasındaki bağlantıyı sağlamak amacıyla düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Güney duvarının ekseninde yarım daire planlı ve yuvarlak kemerli mihrap, bunun yanlarında birer pencere yer alır. Son cemaat yerinin üstünü işgal eden mahfil katının hareme bakan güney sınırında on iki ahşap sütun sıralanmakta, söz konusu mahfilin doğu ve batı uçları birer çıkma ile donatılmış bulunmaktadır. Böylece elde edilmiş olan U planlı asma kat, kendi içinde ahşap perde duvarları ile üç mahfil birimine ayrılmış, bu kesimlerden doğudaki hünkâr mahfili, batıdaki müezzin mahfili, ortadaki de kadınlar mahfili olarak değerlendirilmiştir. Hünkar mahfilinin harime bakan açıklıkları , barok üslupta, oymalı ve yaldızlı ahşap şebekelerle kapatılmış, bunların üzerine istiridye kabuğu kıvrımlı yapraklardan oluşan birer alınlık oturtulmuş, kadınlar mahfilinde ise sık dokulu ahşap kafesler kullanılmıştır.

Cami-tevhidhânenin batı duvarında , son cemaat yeri ile harimin sınırında yer alan minarenin, dışa taşkın, kare tabanlı kaidesi bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla ile almaşık düzende örülmüştür. Yapının ilk inşa döneminden günümüze intikal eden yegane öğesinin bu kaide olduğu, minarenin geriye kalan kısmının II. Mahmud döneminde yenilendiği bilinmektedir. Nitekim birçok geç dönem minaresinde olduğu gibi , burada da pabuç kısmı olmaksızın, silindir biçimindeki gövde doğrudan kaideye oturur. Tuğladan örülen gövde altta kesme küfekiden bir bilezikle kavranmış, altı silmelerle dolgulanan şerefe kesme taştan bezemesiz korkuluklarla kuşatılmış, minare, koni biçiminde kurşun kaplı bir ahşap külahla taçlandırılmıştır. Basık kemerli minare kapısı müezzin mahfiline açılmaktadır.

Cami- tevhidhânede, hünkâr mahfili şebeke-

Merkez Efendi Cami-tevhidhanesi'nin arka kısmı. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

jection. The pedestal was built in an alternating order, with one row of boiler-scale stones and two rows of bricks. It is known that the only element that has survived from the first construction date to the present day is that pedestal and that the remaining part of the minaret was renovated during the time of Sultan Mahmud II. As a matter of fact, as is the case for many late-period minarets, the cylindrical body directly sits here as well on the pedestal without any need for the base. The body built with bricks is held below with a cut boiler-scale annulet and the minaret balcony the underneath of which is filled with moldings is surrounded by plain banisters and the minaret is crowned with a conic lead-covered wooden steeple.
Lower-arched minaret door opens to muezzin's gathering place.
Apart from grids of the Sultan's gathering place, another noteworthy adornment at the mosque-God's House is the curtain motifs of mehrab. Wooden minbar that is compatible with the plainness of the structure displays a simple design. One can take notice of signboards written on the walls of harim (harem?) with gilded inscriptions, mainly on a black base, which belong to 19th century.

TAKKECİ IBRAHIM AGA MOSQUE

Takkeci İbrahim Çavuş Mosque is also known as Arakiyeci Ibrahim Aga Mosque. It is within the boundaries of Maltepe Quarter of Zeytinburnu District, on the old Edirne Road.
As written on the epitaph of the mosque, it was built between 1591 and 1592 by Ibrahim Çavuş (Sergeant). There are a school building and a public fountain near the mosque. The mosque was used as a Halwati Lodge.
Located in a three-gate, large courtyard, the mosque was constructed with 1.15 m.-thick cut-stone and two rows of brick.
Architecture of the mosque is described in the Istanbul Encyclopedia as follows: Internal measurements of the mosque are: 11.70 x 11.25 m. Wide-eave last community place sitting on a two-row poles having a depth of 7.75 m., encircles the U-shaped building. Front and sideway eaves pediments are triangular in shape. The minaret is built from cut-stone and has a multi-faceted body, while the underneath of the minaret balcony is stalactitic. It is totally original. The gathering place is also climbed up through the minaret. The main gate on the last community wall is decorated with two rows of almonds,

Back section of Merkez Efendi Mosque-God's House. (Photo by Engin Yıldız)

lerinden başka kayda değer bezeme, mihrabın içindeki perde motifleridir. Yapının yalınlığı ile uyum sağlayan ahşap minber basit bir tasarım sergiler. Harimin duvarlarında, 19. yy'ın ünlü hattatlarına ait , çoğu siyah zemin üzerine yaldızla yazılmış (zerendud) levhalar dikkati çeker.

TAKKECİ İBRAHİM AĞA CAMİİ

Takkeci İbrahim Çavuş Camii, Arakiyeci İbrahim Ağa Camii olarak da bilinir. Zeytinburnu ilçesinin Maltepe mahalle sınırları içinde, eski Edirne yolu üzerindedir.

Camii kitabesinde yazılı olduğu gibi İbrahim Çavuş tarafından 1591-92 tarihinde yaptırılmıştır. Caminin yanında mektep ve sebil de bulunmaktadır. Cami, Halveti Tekkesi olarak kullanılmıştır.

Üç kapılı geniş bir avlu içinde yer alan cami, 1.15 metre kalınlığında kesme taş ve iki sıra tuğla ile yapılmıştır.

İstanbul Ansiklopedi'sinde caminin mimarisi şöyle anlatılmıştır: Caminin iç ölçüleri 11.70x 11.25 m'dir. 7.75 m. derinliğinde iki sıralı ahşap direk üzerinde, geniş saçaklı son cemaat yeri U şeklinde binayı çevrelemektedir. Ön ve yan saçak alınları üçgen biçimindedir. Minare kesme taştan, çok kenarlı bir gövdeye sahip, şerefe altı stalaktitlidir. Bütünüyle orijinaldir. Mahfile minareden de çıkılmaktadır. Son cemaat duvarındaki cümle kapısı sade silmeli çerçeve içinde, iki sıra bademle tezyin edilmiştir. Caminin kitabesi makaralı kapı kemeri üzerinde üç satır halindedir. Türkçe olarak kartuşlar içine girift bir celi sülüslü yazılmıştır. Ahşap cümle kapısı orijinaldir ve kündekari tekniği ile yapılmıştır. Cümle kapısı sağ ve solunda ikişer alt ve üst pencere mevcuttur. Alt pencereler arasında iki adet üstü dilimli ve köşeleri malakari ile süslenmiş mihrap bulunmaktadır. Son cemaat yerindeki alt pencerelerin kemer aynalarında mermerden celi sülüsle Fatiha, İhlas, Felak ve Nas sureleri kabartma olarak yazılmıştır. Caminin sağ duvarında, minare yanında ikinci bir kapı daha vardır. Cami on dört alt ve on dört üst pencereye sahiptir. Üst pencereler sivri kemerli ve basit müzeyyen alçılıdır. Mihrap üzerindeki müzeyyen pencerede besmele vardır. Pencere ahşap kanatlarının bazıları zamanımıza kadar ulaşmıştır. Mihrap duvarındaki pencerelerin kemer aynalarında son cemaat penceresindeki gibi celi sülüs yazılar mevcuttur. Diğerlerinde ise çini panolar yer almıştır. Dokuz ahşap direk üstündeki mahfil U şeklinde camiyi sağ ve sol duvar ortalarına kadar sarmaktadır. Yan duvarların mahfil altına isabet

within a simple-molding frame. The epitaph of the mosque is in the form of three lines on a rolling door archway. An intricate "sülüs" type calligraphic inscription is written in cartridges in Turkish. Wooden main gate is original and made with "kündekari" technique (A technique practiced during the Ottoman Period, involving the interconnection of small-cut wood pieces in such a way as to form geometrical adornments on important gates). To each of the right and left sides of the main gate are upper and lower windows. In between the lower windows are two mehrabs with a cusped top and corners adorned with decorative plasterwork. In the arch mirrors of the lower windows at the last community place Koran surahs of Fatiha, İhlas, Felak and Nas are written as embossed designs in "sülüs" type calligraphic inscription. There is a second door (gate) on the right-hand wall of the mosque, near the minaret. The mosque has fourteen lower and fourteen upper windows. Upper windows are pointed-arched and with decorative plasterwork. On the window with decorative plasterwork over mehrab is found the formula bismillahirrahmanirrahim. Some of the wooden wings of windows have survived up till today. In the arch mirrors of the lower windows on the mehrab window are found "sülüs" type calligraphic inscriptions, just like at the last community window. There are tiled panels on others. Gathering place sitting on nine wooden posts encircles the mosque until the middle points of right and left hand-side walls, in a U-shape. Two epitaphs facing each other are placed in between the two windows of the sideways walls that come incidentally under the gathering place.

The main fame of the mosque is based on its tiles in it. All the walls, up to the arch tops of windows, were covered with the finest examples of Iznik works of the 16th century. Pomegranate-red, aquamarine, green and dark blue colors fill the interiors of ornaments and Chinese clouds. Interiors of arch squinches in between the windows adorned with vases and flower bouquets are decorated with rich motifs. Except its plaster muqarnases, mehrab is entirely coated with tiles and the mehrab verse is written with tiles. Despite this, besides many valuable original tiles, some walls have imitations too. Some panels have been removed and they have been replaced with the new ones made with printing technique. It is known that some of these were given to Salazar Museum in Lisbon as a gift by

Topkapı'daki Takkeci İbrahim Ağa Camii'nin duvara bitişik anıtsal çeşmesi. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Monumental fountain adjoined to the wall of Takkeci Ibrahim Aga Mosque at Topkapi. (Photo by Engin Yıldız)

eden iki pencere arasında karşılıklı olarak birer kitabe konmuştur.
Caminin asıl şöhreti, içindeki çinilerden dolayıdır. 16. yüzyılın en güzel İznik işi örnekleriyle pencerelerin kemer tepelerine kadar bütün duvarlar kaplanmıştı. Nar çiçeği kırmızısı, patlak camgöbeği, yeşil, lacivert renkler rumi ve hatayi desenlerin, çin bulutlarının içlerini doldurmak-

Süheyl Ünver tarafından çizilen Takkeci ibrahim Ağa Camii.

Gulbenkian. With its marble minbar, grid banister, latticed balustrades and simple moldings, the mosque is a fine and proportionate work of its age. Wooden dome is cusped with a gilded lath and muqarnases at its bottom are adorned with two rows of almonds and leaves. In a circle in the center of the dome is a repeated verse.
Adjoined to the right-hand side of the door

tadır. Pencere aralarında vazo ve çiçek buketleriyle bezenmiş kemer köşeliklerinin içleri zengin motiflerle süslenmiştir. Mihrabın alçı mukarnasları hariç, tamamı çini ile kaplanmıştır ve mihrap ayeti çiniyle yazılmıştır. Bununla beraber birçok kıymetli orijinal çinilerin yanında, bazı duvarlarda taklitleri de bulunmaktadır. Bazı panolar tamamen sökülerek alınmış ve yerlerine

(gate) the courtyard of the mosque in the direction of Mecca is a public fountain with an open top, a water well and its reservoir and a school-building.

Tiles of the mosque, its gate made with "kündekari" technique and many of its similar architectural elements have survived up till today with their original forms. The3 mosque has been sub-

Drawing of Takkeci İbrahim Ağa mosque by Süheyl Ünver.

Fatih Cami'nin içi ve dış görümü.
(Fotoğraflar: Engin Yıldız)

baskı tekniği ile yapılmış yenileri konulmuştur. Bunlardan bazılarının
Gülbenkyan tarafından Lizbon'daki Salazar Müzesine hediye edildiği bilinmektedir. Cami, mermer minberi, şebekeli korkuluğu , kafesli yanlıkları ve sade silmeleri ile devrinin güzel ve nispetli bir eseridir. Ahşap kubbe yaldızlı çıta ile dilimlenmiş, eteklerindeki mukarnasları altın yaldızlı

jected to a comprehensive repair twice. The first of these was carried out in 1830 and the second in 1985 by Evkaf Administration. In the second repair, original gold-gilded embroideries have been discovered in the ceiling, studs and arches (vaults) of the gathering place. And the embroidered piece on the ceiling in the interior of the entrance gate has been taken to be repaired by

iki sıra badem ve yapraklarla tezyin edilmiştir. Kubbe göbeğinde yuvarlak içinde tekrarlanan bir ayet bulunmaktadır.

Caminin avlusunun kıble tarafındaki kapının sağına bitişik, üstü açık bir sebil , su kuyusu ve haznesi ile mektep binası bulunmaktadır.

Caminin, büyük ölçüde çinileri, kündekari tekniği ile yapılmış kapısı ve bunlar gibi birkaç

the officials of Evkaf Administration.

On the corner head, on the other side of Takkeci Mosque Street, to the east of the mosque; the other public fountain of Ibrahim Aga, as well as his and his son's tombs are located. Two windows of the fountain face each of the two streets on the corner.

There exist several rumors concerning the con-

The interior and external view of Fatih Mosque. (Photo by Engin Yıldız)

Camide yer alan kitabelerden biri. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

mimari unsuru günümüze kadar orijinal şekliyle gelebilmiştir. Camii iki kez esaslı bir onarım görmüştür. Bunlardan ilki 1830 yılında , ikincisi ise 1985'de Vakıflar İdaresi tarafından yapılmıştır. Son onarımda mahvil tavan , dikme ve kemerlerinde orijinal altın yaldızlı nakışlar bulunmuştur. Giriş kapısının iç tarafındaki tavan üzerindeki nakışlı parça ise, tamir edilmek için

struction of the mosque. The most widespread of these is as follows:

Takkeci İbrahim Ağa repeatedly dreams of having heard the following: "Go to Baghdad. There are three grapes as kismets for you on the vine found under the palm tree at the start of the bridge. Take them and eat them!". When this dream of his is repeated many times, he sets out

Vakıflar İdaresi yetkililerince alınmıştır.
Caminin doğusunda Takkeci Camii Sokağı'nın öbür tarafında, köşe başında İbrahim Ağa'nın diğer sebili, kendisinin ve oğlunun kabirleri yer almıştır. Sebil, köşede her iki sokağa karşı ikişer pencerelidir.
Caminin yapılışına ilişkin çeşitli söylentiler vardır. Bunlardan en yaygın olanı ise şöyledir:

for Baghdad and does as he dreams: he eats the grapes. He then begins to think this over. When an old man comes close to him and asks what he is thinking of, he tells the old man about his dream. Upon this, the old man replies:
"You are so naïve. Is it logical to come to Baghdad for three grapes? Just like you, even though I have been dreaming of it for the last years, and

One of the inscriptions in the mosque.
(Photo by Engin Yıldız)

Kazlıçeşme'nin bugün boş olan alanın ortasındaki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi'nin iç görünümü. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Takkeci İbrahim Ağa defalarca düşünde "Bağdat'a git, köprünün başındaki hurma ağacının altında bulunan asmada senin üç üzüm tanesi kısmetin vardır. Onu al, ye!" sözlerini işitir. Bu düşü birçok kez tekrarlanınca Bağdat'ın yolunu tutar ve düşünde gördüğünün aynısını yaparak üzümleri yer. Sonra da düşünmeye başlar. Yanına yaklaşan bir ihtiyar niye düşündüğü-

even though they tell me in my dream that there are three jars of gold under the coal cellar of the house of a skullcap seller at Topçular outside Topkapi, I do not go there."
Hearing these words from the old man, Takkeci (skullcap seller) İbrahim Aga becomes extremely gladdened, because the house described is his own. He promptly returns from Baghdad to Is-

nü sorunca o da gördüğü düşü anlatır. Bunun üzerine ihtiyar adam:
"Sen ne safmışsın" der. "Üç üzüm tanesi için Bağdat'a gelinir mi? Ben de senin gibi üç yıldır rüya görürüm de bir türlü Topkapı dışında Topçular'da bir takkecinin evindeki kömürlüğün altında üç küp altın var git al derler de gitmem."

tanbul and finds the gold at the place mentioned by the old man and constructs a mosque.
Today, the mosque is now within a space that has remained empty as a result of the demolition of the previous Thrace Garage and it is away from attention and visitors and is in an unattended condition..

Internal views of Merzifonlu Kara Mustafa Pasha in the currently empty area at Kazlicesme. (Photo by Engin Yıldız)

İhtiyarın bu sözlerini işiten Takkeci İbrahim Ağa'nın gözünde sevinç şimşekleri çakar. Çünkü tarif edilen yer kendi evidir. Hemen Bağdat'tan İstanbul'a dönerek ihtiyarın söylediği yerde altınları bulup bu camiyi yaptırır.
Cami bugün, eski Trakya garajının yıkılması sonucu boş kalan bir alanın içinde, gözlerden ve ziyaretçilerden uzak, bakımsız bir haldedir.

FATİH CAMİİ
Kesin inşa tarihi ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kazlıçeşme Camii olarak da bilinmektedir. II. Mahmut döneminde ve daha sonra da 1954'de onarılarak bugünkü konumuna getirilmiştir. Caminin yalnızca minaresinin alt gövdesi günümüze kadar orijinal bir biçimde gelmiştir. Minaresinin yerinin diğer camilerden farklı bir yönde olması çeşitli söylentilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.
Tahsin Öz, İstanbul Camileri adlı yapıtının I. cildinde bu cami ile ilgili şu kısa bilgileri vermektedir:
Kazlıçeşme ve Yedikule Cami olarak da bilinir. Fatih Sultan Mehmet yaptırmıştır. Mabet kargir ve ahşap çatılıdır. Minaresi solda olup minberi ahşaptır. 1813'de esaslı tamir ve tadilat görmüştür.
Caminin yanında bugün harap bir konumda olan hamam bulunmaktadır.

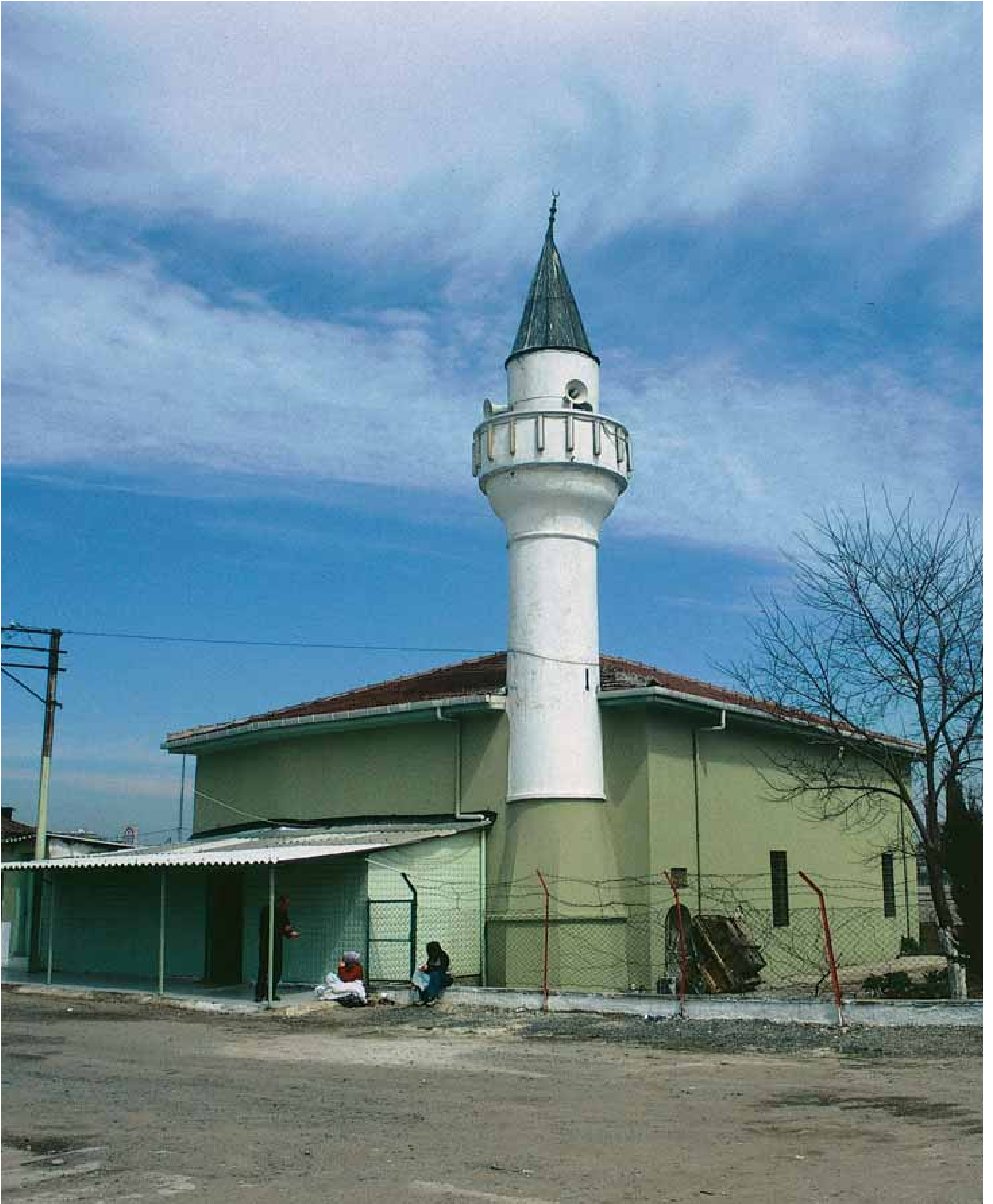
MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA MESCİDİ
Kazlıçeşme'de, aynı adı taşıyan çeşmenin biraz güneyinde yer almaktadır. Kasaplar ve İskele Mescidi adı ile de anılmaktadır. Bu bölgede dericilerin arasında kalan mescid, fabrikaların yıkımından sonra boş kalan arazinin deniz tarafına yakın kısmında tek başına kalmıştır
17. yüzyılın sonlarında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır.1780 yılında geniş çaplı bir onarım gören yapı zamanla harap olunca, son yıllarda yeni baştan tekrar onarılmıştır. Bir süre kapatılan cami, bugün ibadete açık bulunmaktadır.
Orijinalinin fevkani olduğu bilinen yapı onarımlardan sonra kare planlı olmuştur.
Üstü ahşap tavanlı ve kiremit kaplı çatı ile örtülüdür. Yapının batı cephesinde hafif bir çarpıklık görülmektedir. Bu cephede yer alan dikdörtgen açıklıklı bir kapı ile mescide girilir. İçeride, kuzey ve batı taraflarında, dört tanesi serbest, iki tanesi duvara bitişik olan altı ahşap direk ile taşınan L şeklinde ahşap bir mahfil bulunmaktadır. Kuzey ve güneyde ikişer, batıda bir, doğuda dört

FATIH MOSQUE
Certain date of construction of the mosque and who built it are not known. It is also known as Kazlicesme Mosque. It was repaired first during the period of Sultan Mahmud II and then in 1954 and was thus brought to its present condition. Only the lower body of the minaret of the mosque survived up till today in its original shape. That its minaret is located in a direction different from the others has given rise to various rumors.
In Volume I of his work entitled, "Mosques of Istanbul", Tahsin Öz gived the following brief information about this mosque:
It is known as Kazlicesme and Yedikule Mosque. It has been constructed by Sultan Mehmed II the Conqueror. The temple is stone-built and has a wooden ceiling. Its minaret is to the left and its minbar is wooden. It underwent an extensive repair and alteration in 1813.
Near the mosque is the bath that is in ruinous condition today.

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA SMALL MOSQUE
It is located a bit to the south of the fountain carrying the same name, at Kazlicesme. It is also known under the names of Kasaplar and İskele Small mosque. Remaining amidst the leather traders in the area, the small mosque has remained alone in the section of the territory that has been rendered empty after the demolition of factories, close to the seaside.
It was built by Grand Vizier Merzifonlu Kara Mustafa Pasha in the 17th century. Undergoing an extensive repair in 1780, the structure was damaged in time and was repaired anew. The mosque was closed for some time but it is open today for worshipping.
Known to be originally in an upper position, the structure has been given a square plan after the repairs.
It upper part has a wooden ceiling and a roof covered with roof-tiles. A slight deformity is noticeable in the western front of the structure. One can enter the small mosque through a gate that has a rectangular opening. Inside, to the northern and western sides is a "L"-shaped wooden gathering place carried by six wooden posts, four of which are free and the rest two adjoined to the wall. There are two windows to north, two to the south, one to the west and four the east. Minbar and preaching pulpit in the small mosque have been newly built.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi'nin dış görünümü. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

External views of Merzifonlu Kara Mustafa Pasha in the currently empty area at Kazlicesme. (Photo by Engin Yıldız)

pencere yer almaktadır. Mescitte yer alan minber ve vaaz kürsüsü yeni yapılmıştır.
Mescidin minaresi alışılmışın dışında batı duvarının mihrap duvarı ile birleştiği köşeye yakın olarak yerleştirilmiştir. Alttan yukarı doğru daralan çokgen kaide üzerinde silindirik gövdeli minare, tek şerefeli ve üzeri kurşun kaplı piramidal külahlı olup gövdesi bütünüyle sıvalıdır.
Caminin mihrap duvarında, 1823 tarihinde yapılan ve üzerinde iki satırlık kitabesi bulunan ama bugün kullanılmayan bir çeşme yer almaktadır.

Minaret of the small mosque is unusually located close to the corner where the western wall and mehrab wall are joined. Cylindrical bodied minaret sitting on a multilateral pedestal that is narrowed from bottom towards the top has got a single balcony and a lead-coated pyramidal. It is entirely plastered.
On the mehrab wall of the mosque is a fountain made in 1823, which has a two-line epitaph. The fountain is not used today.

KAYNAKÇA:

Abdullah KURAN, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.
M. Baha TANMAN, "Merkez Efendi Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı"nın Ortak Yayını, İstanbul, 1994.
İ. Aydın YÜKSEL, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: 7. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı"nın Ortak Yayını, İstanbul, 1994.
Tahsin ÖZ, İstanbul Camileri, Türk Tarih Kurumu Baımevi, Ankara, 1987.
G. ÖNEY, Türk Çini Sanatı, İstanbul 1976.
E. YÜCEL, Altın Yol ve Takkeci Camii Çinileri, Türkiyemiz, S:18. Şubat 1976.

BIBLIOGRAPHY:

Abdullah KURAN, Architect Sinan, Hürriyet Vakfı Publicaitons., İstanbul 1986.
M. Baha TANMAN, "Merkez Efendi Complex", İstanbul Encyclopedia, Vol.:5, A Joint Work by Ministry of Culture and History Foundation, İstanbul, 1994.
İ. Aydın YÜKSEL, İstanbul Encyclopedia, Vol.: 7. A Joint Work by Ministry of Culture and History Foundation, İstanbul, 1994.
Tahsin ÖZ, Mosques of Istanbul, Printing House of Turkish History Association, Ankara, 1987.
G. ÖNEY, Turkish Tiles Art, İstanbul 1976.
E. YÜCEL, Altın Yol and Takkeci Camii Tiles, Our Turkey, p. 18. February 1976.

Merkez Efendi Tevhidhanesi'nin arka kısmı. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Merkez Efendi Lodge from rear. (Photo by Engin Yıldız)

ZEYTİNBURNU SEBİL VE ÇEŞMELERİ

KAZLIÇEŞME
Kazlıçeşme semtine adını veren ve üzerinde kaz kabartması bulunan çeşmedir.
Dış mekânda serbest, tek cepheli, kanatsız, tek musluklu, küp gövdeli, kesme taştan klasik üslupta yapılmış bir çeşmedir.
Kitabesinin altında , kare bir çerçevenin içinde alçak kabartma şeklinde stilize işlenmiş bir kaz resmi bulunmaktadır. Musluğun iki yanında taş nişi (maşrapa yuvaları) bulunmaktadır. Tekne (yalak) kısmı ise bugün yol seviyesiyle aynı düzeyde kalmış, zamanla değişikliğe uğrayarak günümüzdeki şeklini almıştır. Çeşmenin iki yanında yer alan yük ya da testi sekileri günümüze kadar ulaşmıştır.
Çeşmenin yapılışına ilişkin çeşitli söylenceler vardır. Bunlardan biri de şöyledir: İstanbul'un kuşatılması sırasında su sıkıntısı baş göstermiş, Fatih'in sekbanbaşısı da uçuşan kazları görünce, kazların konduğu yerde mutlaka su vardır diyerek orayı kazdırmış ve su bulmuştur. Çeşmeye ve dolayısıyla da semte bu ad verilmiştir.
Haznesi kesme taştandır. Kaz kabartmasının üzerinde yer alan kitabesinde çeşmenin tarihi ebced hesabı ile şu dizelerle belirtilmiştir:
Gördü bir Aşık dedi tarihini
"Nuş içinde yarane sahha afiye 953"
(Gördü bir aşık söyledi tarihini
Sağlık ve esenlikle içen dostan 1537)
Ayrıca çeşmenin üzerindeki yazıtta da şu satırlar yer alır:
Mehmet Bey ki yaptı hayri ali
Getürdi alme bir mai cari
(Mehmet Bey büyük bir iylik yaptı
Halka bir akar su getirdi)
Bu yazıtlardan da çeşmeyi Mehmet adlı birinin yaptırdığı anlaşılmaktadır. Yalnızca yapılış tarihine ilişkin bilgiler çelişkilidir.
Bu kitabenin aşık Mehmet Çelebi'ye ait olduğu sanılmaktadır. Müderris ve kadı olup 979'da Üsküp'de ölmüştür. Cömert ve latifeci olarak tanınan Mehmet Çelebi'nin birçok eseri bulunmaktadır.
Evliya Çelebi , Seyahatname'sinde bu çeşmeden şöyle söz eder:
"Yedikule kasabasının haricinde bir çeşm-i cenfezanın kemeri altında çarköşe bir beyaz mermer üzere üstad-ı mermer bir kaz tasvir edilmiştir ki dillerle tabiri imkânsızdır. Gören, ziruh zanneder. Buna binaen o çeşme Kazlıçeşme namı ile şöhret olmuştur."
Kazlıçeşme üzerine bir de Rum söylencesi vardır. Yaşlı bir Rum kadın hastalandıktan sonra üç gece arka arkaya aynı düşü görür. Düşünde karşısına çıkan güzel bir kadın ona Kazlıçeşmeye'ye gidip yıkanmasını önerir. Yaşlı kadın bu çeşmede yıkandıktan sonra da şifa bulur. Bu söylencenin çeşmenin yakınlarında kilisesi bulunan Paraskevi ile de ilişkili olduğu iddia edilir.

NAFİZ EFENDİ SEBİLİ

Zeytinburnu Merkezefendi mahallesinde Yenikapı Mevlevihanesi'nin bahçe kapısı girişinin sağında idi. Kapının sol tarafında yer alan muvakkithane ile simetrik olarak, 1848-1849 yıllarında Sultan Abdülmecid devri Maliye Nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa tarafından yaptırılmıştı.

Dışarıdan iki metre uzunluğunda sekizgen bir plana sahipti. Biri kapı girişindeki üstü açık geçitte, diğeri ise caddeye bakan iki pencereye sahipti. Yan tarafında 4x2 boyutlarındaki su haznesi ise hâlâ mevcuttur. Muvakkithane ile aynı mimari özelliklere sahip olan sebilden bugün ne yazık ki hiç bir iz kalmamıştır.

Tekkelerin kapatılmasından sonra sahipsiz kalarak kendi haline bırakılan mevlevihane, bir süre de okul olarak kullanılmıştır. Sebilhanenin, tekkenin okul olarak kullanıldığı sıralarda müdür odasının manzarasını kapattığı gerekçesiyle yıktırıldığına ilişkin kayıtlar mevcuttur.

Mevlevihane , 9 Eylül 1961'de hünkar mahallinin altından çıkan bir yangın sonucu harap bir duruma gelmiştir. Bugün de, ne yazık ki aynı görünümünü korumaktadır.

KAPICI İSMAİL AĞA ÇEŞMESİ

Zeytinburnu'nda cadde üzerinde yer alır. Üzerinde yer alan kitabeden, 1903'de Kapıcı İsmail Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmıştır.

Kitabede şunlar yazmaktadır:

"Kapıcı İsmail Ağa yaptı bir çeşmei rana

Gelen geçen suyun içüp sahibihayra etsün dua

1321 (Miladdi:1903)"

HACIBAYRAM CAN ÇEŞMESİ

1548 tarihinde yaptırılmıştır.

Silivrikapı'nın batısında, mezarlıklar içinden geçen yol üzerinde, Zeytinburnu sınırları içinde yer alır.

Banisi Hacı Bayram Can'ın kim olduğu bilinmemektedir. Kesme taştan, Türk klasik mimari üslubunda yapılmıştır. Küp gövdeli, tek cepheli ve kanatlıdır. Çeşitli düzenlemeler sonucu bugün yol seviyesinin bir hayli altında kalmıştır. Kitabesi şöyledir:

"Çeşme Hacı Bayram Can

Sene 955 (Miladi: 1548.)"

MERKEZEFENDİ ÇEŞMESİ

Merkezefendi Camisi'nin bahçe kapısının sağında yer alır. 1227 (Miladi: 1811) tarihinde yapılmıştır. Söylentiye göre; Merkezefendi bu yöreye yerleştikten sonra bu çeşmenin yerini düşünde görmüş ve daha sonra burayı kazdırarak çeşme yaptırmıştır. Çeşitli hastalıklara deva verdiği ve özellikle de sıtma hastalığını iyileştirdiği iddia edilmektedir.

Vasıf adlı ozanın tarihini belirtmek için yazdığı dizelerin ikincisinde;

"Eyle nuş abızülali Haseneyn aşkına ma (Şu duru suyu iç Hasan-Hüseyin

aşkına)
1227 (Miladi: 1811)"

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ
Kazlıçeşme'de Kasaplar Mescidi duvarına bitişik olarak yapılmıştır.
Günümüzde bu çeşmenin bulunduğu kısım basık yuvarlak kemerli bir niş şeklinde olup aynası sıva ile örtülmüştür. Kemerin üzerinde iki satırlık mermer tamir kitabesi vardır.
Kitabesinde şunlar yazar:
"Vedud ihsan eyle cennet-i Firdevsi
Sahibü'l-hayrat Mustafa Paşa Merzifoni
(Allahım! Ona Firdevs cennetini ihsan eyle.
Bu hayratın sahibi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'dır.)
Tamir: sene, 1239 (Miladi: 1823)".
Bu ibare çeşmenin tamir edildiği tarihi göstermektedir.
Bu çeşmenin eski halinden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

TAKYECİ ÇEŞMESİ
1578'de yaptırılmıştır. Topkapı dışında Takyeci İbrahim Ağa Camisinin yakınlarındadır. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir:
"Tamam oldukta irişmişti tarih
Tokuz yüz seksenin altıncısine.
986 (Miladi: 1578.)"

ALİ BEY ÇEŞMESİ
1706 tarihinde Kara Kethüda Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. Topkapı Manastır Mescidi'nin yakınındadır. Çeşmenin yanındaki muallimhaneyi de aynı kişi yaptırmıştır. Kemeri taştan olan çeşme Türk klasik mimari üslubundadır. Altı beyitlik kitabesinin son tarihi beyiti şudur:
"Çıktı üçler Nehriya tarih içün
(Kasrı Firdevsi berin mayi zülal)
1118 (Miladi: 1706)"

EMİNE SULTAN MEYDAN ÇEŞMESİ
1715'de II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan tarafından yaptırılmıştı. Topkapı yakınlarında Çivizade camii minaresi önündedir. Türk klasik mimari üslubunda kesme taştan yapılmıştır.
Tarihi beyiti şöyledir:
"Kevniya der teşnegane lülesi tarihini
(Ma sana bu çeşmei pakizeden aynı hayat)
1127 (Miladi: 1715)"

SADRAZAM ALİ PAŞA ÇEŞMESİ
Yeni Çeşme adıyla da anılmaktadır. 1719'da Sadrazam Çorlulu Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Büyük haznesinin duvarları kesme taştandır. Evliya Camii'ni yaptıran Tevfik Efendi'nin zevcesi Hanife Hatun tarafından 1902'de yenilenmiştir. Baltacızade Fehmi Abdullah Efendi'nin beş beyitlik kitabesinin tarih ifade

eden mısraları şöyledir:
(Bir) su içtim Fehmi amin han olup tarihini
(Naili Kevser ola ervahı paki müslimin)
1320 (Miladi: 1902)

HÜSEYİN BEY ÇEŞMESİ

1850 yılında yaptırılmıştır. Topkapı dışında kapının tam karşısındadır. Sade bir çerçeve başlıklı düz iki sütun üstündeki kitabesi , üçer mısralı dört satırlı iki tam tarih gösteren şu beyitten ibarettir:
"(Topkapı'da çeşme inşa eyledi Miri Hüseyn)
1267 (Miladi: 1850)
(İç bu dilcü çeşmeden maülhayat oldu revan)
1267 (Miladi: 1850)"
İbrahim Hilmi Tanık, İstanbul Çeşmeleri adlı kitabında bu çeşme ile ilgili olarak şu notu yazmıştır: Bu çeşmenin yerine Yıldız'dan nakledilmiş ve kitabımız lahikasına konmuş olan Bezmi-alem Valide Sultan çeşmesi tanzim edilirken Hüseyin Bey çeşmesine ait kitabe buradan kaldırılmış ise de nereye götürüldüğü öğrenilmemiştir.

Public Fountains And Fountains Of Zeytinburnu

KAZLICESME PUBLIC FOUNTAIN

It is the fountain, which has given the quarter its name and which contains an embossed goose design.

It is a fountain that is free in the external space, single-front, has no wings, has a single tap, and has a cubic body. It is built with a classical style, with cut-stone.

Under the epitaph is a goose drawing, processed in a stylized manner, in the form of a low-relief in a square frame. On bath sides of the tap is found a stone niche (dipper holes). The section for trough (basin) has remained today at the road level and has undergone changes in time eventually taking its present shape. Load or jar platforms located on the two sides of the fountain have reached the present day.

There are various rumors about the construction of the fountain. According to one of them: water shortage occurred during the siege of Istanbul… When the chief dog feeder of Mehmed II the Conqueror saw the flying geese, he caused the digging of a well there believing that there was definitely water there and he actually found water there. The fountain and thus the quarter were given this name. Its reservoir is made from cut-stone. On the epitaph found on the embossed goose design the date of the fountain is indicated with the following lines with the "ebced calculation" (a method used by Ottoman poets to show the date of something or event with lines):

A poet saw it and told its date

"Nuş içinde yarane sahha afiye 953"

(I poet saw it and said its date

From a friend drinking from it with health and well-being 1537)

In addition, the following lines are found on the epitaph on the fountain:

(Mehmed Bey did a great favor

He brought running water to people)

It is understood from these epitaphs that the fountain was built by a certain Mehmed Bey. However, the information available about its construction date is contradictory.

It is guessed that this epitaph belongs to the poet Mehmet Celebi. Being a madrasah teacher and kadi, he died in in Skopje in 979. Known as generous and witty person, Mehmet Celebi left behind numerous literary works.

In his Book of Travels, Evliya Celebi refers to this fountain as follows:

"A marble goose is depicted on a square marble under the arch of a fountain outside the town of Yedikule. It is difficult to describe it in words. People who see it think that it is alive. Based upon this, that fountain has been known as Kazlicesme."

There is also a Greek rumor on Kazlicesme. After becoming sick,

an old Greek woman dreams of the same dream three nights consecutively. A beautiful woman whom she comes across advises her to be bathed at Kazlicesme. After having a bath in this fountain, the old woman is healed. It is also claimed that this rumor is linked with Paraskevi who has a church in the vicinity of the fountain.

NAFİZ EFENDİ
PUBLIC FOUNTAIN

It was located to the right of the entrance of the garden gate of Yenikapı Mavlavi House in Zeytinburnu Merkezefendi Quarter. It was made by Abdurrahman Nafiz Pasha, Finance Minister at the time of Sultan Abdulmajid, between 1848 and 1849, symmetrically with the watch making/selling shop on the left-hand side of the Gate.

It had an octagonal plan with a length of two meters. It had two windows, one of which was at the passage with an open top facing the avenue and the other facing the avenue. The water reservoir having the measurements of 4 x 2 to the side way still survives today. Unfortunately, no traces have been left behind from the public fountain that has the same architectural features with watch making/selling shop.

Mavlavi House that was left unattended and neglected altogether after the closure of the lodges was also used as a school for a while. There are records to the effect that the structure of the public fountain was demolished on the grounds that it blocked the view of the Headmaster's room, while the lodge was in use as a school.

Mavlavi House was ruined by a fire that broke out under the Sultan's gathering place on 9th September 1961. Unfortunately, it still presents the same grim appearance today.

KAPICI ISMAIL AGA FOUNTAIN

It is located on the avenue in Zeytinburnu.It is understood from the epitaph on it that it was constructed by Kapıcı Ismail Aga in 1903.

The following lines are written on the epitaph:

"Kapıcı İsmail built this nice fountain
So that all the passers-by drink its water
And pray for its benevolent owner
1321 (Christian Calendar: 1903)"

HADJIBAYRAM CAN FOUNTAIN

It was built in 1548.

It is located to the west of Silivrikapı, on the road passing through the cemeteries and within the boundaries of Zeytinburnu...

Nothing is known about its builder Hadji Bayram Can. Built from cut-

stone and according to the style of the Turkish classical architecture. It is cubic-bodied, single-front and winged. As a result of various arrangements, it has remained considerably below the road level today. Its epitaph reads as follows:
"Fountain Hadji Bayram Can
Year 955 (Christian Calendar: 1548.)"

MERKEZEFENDİ FOUNTAIN

It is located to the right of the garden gate of Merkezefendi Mosque. It was built in 1227 (Lunar year: 1811)According to the rumor, after getting settled in this area, Merkez Efendi dreamed of the position of this fountain and later it caused the digging of this place, constructing a fountain. It is claimed that it cures many diseases, especially malaria.
The second of the lines written by a poet named Vasıf in order to indicate the date of the fountain reads as follows:
"Drink this pure water for the love of Hasan-Hüseyin
1227 (Christian Calendar: 1811)"

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PASHA FOUNTAIN

It was built contiguously with the wall of Kasaplar Small mosque at Kazlicesme.
The section where this fountain is located today is in the form of a lowered round -arched niche and its mirror is covered with plaster. On the arch is s two-line marble repair epitaph that reads as follows:
"My God! Grant him the Firdevs Heaven.
The owner of this fountain is Merzifonlu Kara Mustafa Pasha.
Date of Repair: year, 1239 (Christian calendar: 1823)".
This inscription shows the date when the fountain was repaired.
No traces have been left today from the original condition of this fountain.

TAKYECİ FOUNTAIN

It was built in 1578. It is near Takyeci İbrahim Aga Mosque, outside Topkapı. Who built it is not known:
"When it was completed, the date reached 986 (Christian calendar: 1578.)"

ALI BEY FOUNTAIN

It was built by Chamberlain Ali Bey in 1706. It is located in the vicinity of Monastery Small Mosque. The teachers' house near the fountain was constructed by the same person. Its arch is stone-made and has the style of the Turkish classical architecture. The last date couplet of the six-couplet epitaph is as follows:
"Çıktı üçler Nehriya tarih içün
(Kasrı Firdevsi berin mayi zülal)
1118 (Miladi: 1706)"

EMINE SULTAN SQUARE FOUNTAIN

It was built by Emine Sultan, daughter of Sultan Mustafa II in1715. It is located in front of the minaret of Çivizade Mosque in the vicinity of Topkapi. It was built from cut-stone with the Turkish architectural style. The last date couplet is as follows:
"Kevniya der teşnegane lülesi tarihini
(Ma sana bu çeşmei pakizeden aynı hayat)
1127 (Miladi: 1715)"

GRAND VIZIER ALİ PASHA FOUNTAIN

It is also referred to with the name "Yeni Çeşme" (New Fountain). It was built by Grand Vizier Ali Pasha from Çorum in 1719. Walls of the big reservoir are made from cut-stone. It was renovated in 1902 by Hanife Hatun, wife of Tevfik Efendi who constructed the Evliya Mosque. Date indicating lines of Baltacızade Fehmi Abdullah Efendi's five-couplet epitaph are as follows:
(Bir) su içtim Fehmi amin han olup tarihini
(Naili Kevser ola ervahı paki müslimin)
1320 (Miladi: 1902)

HUSEYIN BEY FOUNTAIN

It was built in 1850. It is directly opposite to the gate, outside Topkapi. Its epitaph on two smooth columns with a simple frame flange is composed of three verses, four lines and the following couplet that shows two dates:
"(Topkapı'da çeşme inşa eyledi Miri Hüseyn)
1267 (Miladi: 1850)
(İç bu dilcü çeşmeden maülhayat oldu revan)
1267 (Miladi: 1850)"
In his book entitled, "Fountains of Istanbul", Ibrahim Hilmi Tanık puts down the following note concerning this fountain: Powerful (Bezm-i Alem) Valide Sultan's fountain moved from Yıldız and included in the addendum of our book was mounted in the place of this fountain, while the epitaph belonging to Hüseyin Bey Fountain was removed from here but no information has been obtained as to where it was taken to.

5.bölüm sonu

6. BÖLÜM
PART

Surlar
THE WALLS

Zeytİnburnu'nun Tarİhsel Sınırı İstanbul'un Kara Surları

by Nezih Başgelen

İmparator II. Theodosius zamanında, M.S. 412-413'te inşa edilen İstanbul'un kara surları gerek uzunluğu, gerekse yapılış özellikleri açısından bugün dünyada ender örneği kalmış görkemli bir savunma sistemidir. M.S. 447 yılında şiddetli bir deprem ile büyük bir bölümü yıkıldığında Avrupa'da Attila fırtınası esmektedir. Attila'nın İstanbul önlerine de gelebileceği korkusu ile aynı yıl yıkılan bölümleri hızla onarılmıştır.

Üç savunma hattından oluşan ve aşılmaz olarak nitelenen bu sistem 1453 yılında Fatih'in dehası ile Osmanlı ordusunun gücüne boyun eğmiş ve İstanbul'un fethi tarihi bir çağın başlangıcı olmuştur.

Üç kıtaya hakim olan Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını Arabistan çöllerinden Tuna nehrine kadar uzattığında İstanbul'un kara surları önemlerini ve işlevlerini yitirmişlerdir. Buna karşılık gerek tarihi değeri, gerekse kapıları ile günümüze değin şehir yaşantısının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

1980'lerin başında Unesco tarafından "Dünya Mimari Mirası" listesine alınmıştır. 1987-1994 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından geniş bir onarım programı içinde çeşitli proje gruplarınca belli bölümleri uygulamalara sahne olmuştur.

Osmanlı döneminde de deprem ya da çeşitli nedenlerle yıkılan yerlerin titizlikle onarıldığını görmekteyiz. Edirnekapı'nın içinde ve dışında ve diğer kesimlerde yer alan kitabeler bunun en iyi tanıklarıdır. Hatta bu onarımlar içinde 1509'da yapılanı hayli ilginçtir. İstanbul tarihinde "küçük kıyamet" olarak bilinen ve 45 gün süren deprem sonrasında yıkılan 49 burcun yapılması için Mimarbaşı Ali bin Abhullah, mimar Bali ve Mahmut yönetiminde 8000 işçinin aralıksız bir yıl çalıştıkları tarihi kaynaklarda bilinmektedir. Öte yandan IV. Murad döneminde sadrazam

Mermer Kule'nin batıdan görünümü. Surların güney ucunda bulunan Mermer Kule'nin çevresi bugün deniz yerine karayla çevrilidir. Devşirme mermer malzemelerden yapılmış, adını da buradan almıştır. Geç Bizans döneminde bir kalemeskendir, belki de imparatorluğun deniz kenarı köşkü olarak kullanılmış olabilir. Eski fotoğrafta hâlâ çevresi sularla çevrili olarak görülmekte, basamaklı stereobat'ı da görülebilmektedir. Eğimli ön kulesinin daha sonraki görünümlerinde yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır. (Nezih Başgelen Arşivi).

Istanbul's Land Walls Zeytinburnu's Historical Border

Land walls of Istanbul, which were built between 412 and 413 B.C. during the period of Emperor Theodosius II, are a magnificent defense system in terms of both their length and features of construction and they constitute one of the rare examples throughout the world in the present day. When the bulk of it was destroyed by a severe earthquake in A.D. 447, Attila "storm" was prevalent in Europe. It demolished parts were rapidly repaired in the wake of the fear that Attila could reach close to Istanbul.

This system that consisted of three defense lines and was described as insurmountable, bowed to the might of the Ottoman Army thanks to the genius of Mehmed II the Conqueror in 1453 and the conquest of Istanbul marked the beginning of a historic age.

When the Ottoman Empire that exercised control over three continents extended its boundaries from the Arabian Deserts to River Danube, the land walls of Istanbul lost their significance and functionality. Nevertheless, they have been an inseparable part of the urban life owing to their historical value and their Gates.

They were included in UNESCO's list of the "World's Architectural Heritage" in 1980s. As part of an extensive repair program drawn up by Istanbul Metropolitan Municipality between 1987 and 1994, its certain sections became the scenes of a number of applications.

We see during the Ottoman period too that places demolished by earthquakes or various reasons were repaired with utmost care. Epitaphs found within and outside Edirnekapı are the best witnesses of this. Furthermore, of these repairs, the one carried out in 1509 is highly interesting. Historical records indicate that, for the repair of 49 bastions demolished as a result of an earthquake known as a "small-scale doomsday" in the

View of Mermer Kule (Marble Tower) from the west...Periphery of Mermer Kule located in the southern edge of the city walls is surrounded with land instead of the sea. Made from gathered marble items and got its name from this. It was a castle-residence during the Late Byzantine Period and perhaps it might have been used as the seaside summerhouse of the Emperor. In the old photo, its periphery is still seen surrounded with water and its stepped stereobate is visible. It is understood that its bended front tower in the later scenes was demolished. (From Nezih Başgelen's Archive).

Altın Kapı, dış kapının batıdan görünüşü. Elle boyanmış fotoğrafın tarihi 1894 depreminden önceye ait. Dış sur 14. yüzyılın ikinci yarısında eklenmiştir ve önceleri antik heykellerle süslenmiştir. Kapı üzerindeki kemerde bulunan duvar resmi, Osmanlı armasıdır. (Nezih Başgelen Arşivi)

Bayram Paşa 1635'te surlara bitişik evleri yıktırdığı gibi surları onararak badana da ettirmiştir. Bunun gibi bakım ve onarım örneklerinin II. Abdülhamit dönemine kadar çok sayıda örneği bulunmaktadır.

Marmara kıyısından Haliç'e kara surlarını yapılış özellikleri açısından iki kısımda ele alabiliriz:

1. Kısım: Mermer Kule ile Tekfur Sarayı arasında yer alan ve büyük bölümü 5. yüzyılın başında

history of Istanbul that lasted for 45 days, eight thousand workers supervised by Chief Architect Ali bin Abdullah, architect Bali and Mahmud worked non-stop for one year. On the other hand, Grand Vizier Bayram Pasha during the time of Sultan Murad IV demolished in 1635 the houses adjoined to the walls and repaired and whitewashed the walls. There are numerous examples of such maintenance and repair works

II. Theodosios zamanında onun emriyle şehrin valisi (Praefectus Praetorio) Anthemios'un gözetiminde yapılan surlardır. Önünde 10 metre derinliğinde bir hendek bulunan, üç kademeli, içinde bir seyirdim yolu olan surlar dört, altı, sekiz köşeli 96 kule ile kuvvetlendirilmişti. Kapılar iki kule arasına alınmak sureti ile korunmuştur. Daha sonra 447 yılı kışındaki şiddetli depremde büyük hasar gören ve 57 kulesi yıkılan surlar vali

until the period of Abdulhamid II.

We can take up the land walls from Marmara shores to Golden Horn in two sections, in terms of their construction features:

Section 1: Are the city walls that are located between Mermer Kule (Marble Tower) and Tekfur Sarayı (Byzantine Governor's Palace), the bulk of which were built under the supervision of the city's governor (Praefectus Praetorio) Anthemi-

A view from the west of the external gate of Altın Kapı (Golden Gate). Date of the hand-dyed photo is pre-earthquake of 1894. The external wall was added in the second half of the 14th century and had been adorned before with ancient statues. The wall picture at the arch on the gate is the Ottoman coat of arms.
(From Nezih Başgelen's Archive.)

Konstantin tarafından 60 gün içinde onarılmıştır. O sıralarda Attila'nın İstanbul'a karşı muhtemel bir saldırısından korkulmaktadır. Bu onarımla ilgili bir yazıt Mevlanakapı'da yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca 4 askeri kapı bulunmaktadır.

2. Kısım Tekfur Sarayı ile Haliç arasında kalan ve 14. Mıntıka olarak tanımlanan sur kesimidir. Kara surlarının bu bölümü, daha sonraları burada yapılan Blakhernai Sarayı ve mahallesini çevreleyecek şekilde değiştirilmiş ve tek kademeli yeni bir sur yapılmıştır. Daha sağlam kulelerin yer aldığı bu bölümün önünde hendek yoktur. Bu kesim, Manuel Komnenos, Heraclius ve Leon Suru olmak üzere 3 bölümden oluşur. Biz bu yazı çerçevesinde Zeytinburnu Belediyesi sı-

os, upon the order of Theodosius II, during his reign in the beginning of the 5th century. The three-level walls in front of which was found a 10-meter deep trench and which had a walking road in it were reinforced with 96 quadrangular, hexagonal and octagonal towers. Gates were protected by way of taking them in between two towers. Later, the walls that were massively damaged by the severe earthquake that occurred in the winter of 447 and 57 towers of which collapsed were repaired by Governor Constantine in 60 days. At that time, there was a fear of an oncoming possible attack by Attila. An epitaph concerning this repair is found at Mevlanakapi. In addition, there are four military gates in this

Yedikule'den kuzeye bakış. Bu eski fotoğrafta, sur içinin kısmen korunabilmiş olan pastoral özelliği görülmektedir. 1909'da Meclis'ten geçen bir yasayı Sultan imzalayarak sur duvarlarının yıkılmasını ve taşının kamu yararına satılmasını kabul etmişti; ama bu yasa, büyük itirazlar nedeniyle hiç bir zaman uygulanmadı. Surlar dışındaki modern yolların yapımıyla bölge bugün çok değişmiştir ve surların bu kesimi de tartışmalı bir restorasyonla özelliklerini yitirmiştir. (Nezih Başgelen Arşivi)

nırları içinde kalan Mermer Kule'den Sulukule'ye kadar olan sur kesimini ana hatları ile tanıtmaya çalışacağız:

MERMER KULE'DEN YEDİKULE'YE

Marmara Surları'nın, Kara surları ile birleştiği kesimde yer alan Mermer Kule surların ilginç kulelerinden birisidir. Dalgalara karşı mahmuzlu olarak yapılmış olan bu kule, adını duvar örgüsünün büyük bölümünün mermer bloklardan oluşmasından alır. Çevresi bugün toprakla doldurularak park haline getirilmiş ve kısmen onarılmıştır. Kara Surları genellikle, Mermer Kule'nin biraz ötesindeki sahil yolunun kenarındaki II. Basileos ile IX. Constantinos'un kitabelerinin olduğu

section.

Section 2: is that section of the city walls that is located between Tekfur Sarayı (Byzantine Governor's Palace) and Golden Horn and that is described as the 14th Zone. One section of the land walls was later altered so that Blakhernai Palace built here later and its quarter were surrounded, and a new single-level wall was made. There is no trench in front of this section where stronger towers are found. This section consists of three parts, namely, the Walls of Manuel Comnenos, Heraclius and Leon.

In this article, we are going to attempt to introduce the section of walls from Mermer Kule to Sulukule in broad lines.

A glance at the north from Yedikule. In this photo, the pastoral feature of the interior of the walls, preserved partially, is seen. In 1909, the Sultan endorsed an act passed by the parliament, stipulating the demolition of the walls (of the City Walls) and their sale for the public interest; but this act was never implemented because of massive objections raised against it. The making of modern roads outside the walls has changed the area very much and this part of the walls lost their characteristics as a result of a controversial restoration. (From Nezih Başgelen's Archive)

Belgrad Kapı.
(Zeytinburnu Belediyesi Arşivi)

burçtan başlatılır. Bu burcun hemen yanında şehrin eski askeri kapılarından biri yer alır. Üzerindeki XP monogramı nedeniyle İsa Kapısı olarak adlandırılmaktadır. Ön tarafında geniş bir yerleşim şeklinde yer alan, "vaktiyle" yaydığı kokularla sahil yolundan geçen herkesi etkileyen Kazlıçeşme deri fabrikalarına ait binalar sökülerek, yerleri park haline getirilmiştir. Bu sur bölü-

FROM MERMER KULE TO YEDIKULE

Mermer Kule (Marble Tower) located on a point of intersection of Marmara Walls and land walls, is one of the interesting towers of the city walls. Built as spurred against the waves, it was named after the fact that the bulk of its wall bond consists of marbles blocks (mermer). Its periphery has been filled in with earth and turned into a

münün Yedikule'ye bağlandığı kesim demiryolunun geçmesi için geçtiğimiz yüzyıl ortalarında yıktırılmıştır.

YEDİKULE VE ALTIN KAPI

Fransa için Bastille, İngiltere için Londra Kulesi ne ise, Osmanlı Tarihi açısından da Yedikule odur.

park and has been partially repaired. Land Walls are generally started from the bastion where the epitaphs of Basileos II and Constantinos IX are found, located to the side of the coastline slightly beyond Marmer Kule. Just near this bastion, one of the old military gates of the city is located.

It is named as Jesus Gate because of the XP

Gate of Belgrade.
(From Zeytinburnu Municipality's Archive)

Altın Kapı
(Nezih Başgelen Arşivi)

Altın Kapı (Golden Gate)
(From Nezih Başgelen's Archive)

İstanbul'un alınmasından sonra, 1457-58 kışında ana sur bedeni üzerinde eklemelerle Fatih tarafından yaptırılan Yedikule Hisarı, bir eşkenar beşgeni andırır. Beşgenin tabanında Bizans döneminin ünlü Altın Kapı'sı (Porta Aurea) yer alır. Klasik Roma üslubunda ve üç kemerli bir zafer takı şeklindeki bu kapı iki yanında mermer bloklarla kaplı ikiz kulelerle korunmaktadır. Seferden dönen muzaffer imparatorlar ve komutanlar kemer ve cephesi altın yaldızlarla süslenmiş bu kapıdan şehre girerlermiş.
Kapının Zeytinburnu'na bakan büyük kemeri üzerinde vaktiyle Latince olarak "AUREA SAECLA GERIT QUI PORTAM CONSTRUIT AURE (Kapıyı altın olarak yaptıran altın bir devir yarattı)" şehre bakan yüzündeki büyük kemerin üzerinde ise Latince olarak "HAEC LOCA THEODOSIUS DECORAT POST FATA TYRANNİ (Tiranı yükselttikten sonra Teodosius burayı süsledi)" ifadelerinin altın kaplamalı bronz harflerle yazılı olduğu eski kaynaklardan bilinmektedir. Fatih devrinde eklenen üç kule ile bir hisar haline getirilen Yedikule'nin içine, bir cami ve muhafızlar için koğuşlar yaptırılmıştır. Osmanlı devrinde, önceleri silahların

monogram on it. Buildings that belonged to the Kazlicesme leather factories, constituting a wide settlement in the front, and that "once" irritated every passer-by passing through the coastline because of the smell they spread have been dismantled and their spaces have been turned into a park. The section of this wall part that joined with Yedikule, was demolished in the middle of the last century order to allow for the passage of a railway.

YEDİKULE AND ALTIN KAPI

In terms of the Ottoman History, Yedikule is what Bastille is for France and London Tower is for England.
Yedikule Fort built by the Conqueror, after the conquest of Istanbul, in the winter of 1457 and 1458, by way of making additions to the main body of the walls, is reminiscent of an equilateral pentagon. On the base of the pentagon is the famous Gate from the Byzantine period called Altın Kapı [Golden Gate] (Porta Aurea). This gate made with the classical Roman style is in the form of a three-vault triumphal arch and is protected with twin towers coated with marble

Altın Kapı, kuzeybatıdan genel görünüm; hendeği, köprüyü, dış alanı ve bitişik kuleyi de göstermektedir. Görkemli zafer takı Roma tarzında yapılmıştır. Üç kemerli açıklıklarını iki adet mermer kaplama kule korumaktadır. Adının, yaldızlı bezemelerinden geldiği söylenen bu kapı, kentin ana tören kapısı olarak hizmet görmüştür. Zafer kazanıp kente dönen imparatorlar, askerleriyle birlikte bu kapıdan törenle içeriye girerlerdi. Bizans'ın son dönemlerinde takviye edilmiş olan Altın Kapı'nın, daha sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından 1457-1458 tarihleri arasında genişletilmesiyle Yedikule oluşturulmuştur. (Nezih Başgelen Arşivi)

A general view of Altın Kapı (Golden Gate) from the northwest, showing the trench, bridge, external space and the contiguous tower. Magnificent victory arch built in Byzantine style. Its three-vaulted openings are protected by two marble-coated towers. Said to be so named because of its gilded adornments served as the main ceremonial gate of the city. Emperors who won a victory and returned to the city used to enter the city through this gate ceremonially, together with their soldiers. Reinforced in the late Byzantine period, Altın Kapı was extended by Sultan Mehmed II the Conqueror between 1457 and 1458, and converted into Yedikule. (From Nezih Başgelen's Archive)

ve devlet hazinesinin saklanmasında, daha sonraları ise savaş halinde bulunan ülkelerin tutsak elçilerinin kapatıldığı bir hapishane olarak kullanılmıştır. Osmanlı tarihinin genç ve reformcu padişahı II. Osman da burada boğdurulmuştur. XVI. yüzyıla kadar kulelerin üstünün örtülü olduğu anlaşılmaktadır. 1960'ların başında Cahide Tamer tarafından gerçekleştirilen başarılı onarımların sonunda müze olarak düzenlenerek ziyarete açılmıştır.

Bugün İstanbul Hisarlar Müzesi Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Altın Kapı'nın önünde dış sur bedenine açılan iki sütunun desteklediği bir kemerden oluşan "Küçük Altın Kapı" yer almaktadır. XIV. yüzyılın sonlarına doğru bu kapı sağlamlaştırılırken kapının iki yanına yıkılmış kiliselerin mimari elemanlarından çerçeveler yapılmış ve içlerine M.S. 1-2. yüzyıla ait Herakles'in işleri, Afrodit, Adonis ve Phaeton ile ilgili çeşitli antik kabartmalar konulmuştur. 1621-1628 arasında İstanbul'daki İngiliz elçisi Sir Thomas Roe izin alarak bunları sökmüş ancak halkın tepkisi üzerine orada bırakmak zorunda kalmıştır. Kabartmalar da zamanla kaybolmuştur.

blocks on its two sides. It is said that the triumphant emperors and commanders returning from campaigns through this gate, the arches and front of which was adorned.

It is known from the ancient sources that the Latin inscription reading "AUREA SAECLA GERIT QUI PORTAM CONSTRUIT AURE (The one who made the gate with gold created a golden age)" was written on the big vault of the gate facing Zeytinburnu and another Latin inscription reading "HAEC LOCA THEODOSIUS DECORAT POST FATA TYRANNİ ("Having heightened the tyranny [(with its meaning in the ancient Greece], Theodosius decorated here) was written on the big vault facing the city, in bronze, gold-coated letters. A mosque and dormitories for guards were built within Yedikule, which was transformed into a fort with the addition of three towers during the period of the Conqueror. During the Ottoman period, it was first used for storing weapons and the state treasury and then as a prison for the retention of the imprisoned ambassadors of the belligerent powers. Osman II, a young and reformist Sultan of the Ottoman History,

Kartın üzerinde "Les murs aux 7. Tours" (Yedikule Surları) diye yazılmasına karşın, aslında Silivri Kapı yakınındaki surları göstermektedir. (Nezih Başgelen Arşivi)

YEDİKULE'DEN BELGRAD KAPISI'NA

Yedikule Kapısı bugün de kullanılmakta ve yoğun araba trafiğine hizmet vermektedir. Bu trafikten imkân bulursanız kapının iç tarafındaki kemerin üzerindeki Bizans dönemine ait çift başlı kartal kabartmasını görebilirsiniz. Yedikule Kapısı'ndan Belgrad Kapısı'na kadar 11 burç sıralanır. Sekizinci burcun üzerinde Leon

was also strangulated here. It is understood that the top of the towers remained closed until the 16th century. As a result of a series of successful repairs carried out by Cahide Tamer in early 1960s it was arranged as a museum and opened to visits.
Today it is attached to the Directorate of the Istanbul Forts Museum.

III. ve oğlu Constantin V.'in onarımlarına ait kitabe yer alır. Onuncu burçta ise, John VIII Palaeologus'un 1434'teki onarımına ait bir kitabe vardır. Sur kapılarının en büyüğü olan Belgrad kapısı Bizans devrinde "Pyle tou Ksylokerkou" adıyla tanınırdı.

Bugünkü adını ise Kanuni'nin 1521 Belgrad Seferi'nden sonra yanında getirdiği esnafı bu-

In front of Altın Kapı is located the "Kücük Altın Kapı" (Small Golden Gate) composed of a vault, supported by two columns opening into the external wall body. When this gate was reinforced towards the end of the 14th century, frames were made from the architectural elements from the churches that were pulled down to the two sides of the gate and were filled

Even though there is a writing, "Les murs aux 7. Tours" (Yedikule Walls) on the card, it shows the walls in the vicinity of Silivri Gate. (From Nezih Başgelen's Archive)

Doğuya doğru çekilmiş fotoğrafta 4. ve 5. kulelerin ayrıntısı surların güney ucunda görülmektedir. Üçlü savunma hattı da kesinlikle göze çarpmakta, hendek içindeki bostanlar da görülebilmektedir. Hemen arkasında hendek duvarının mazgalları, dış sur ile küçük kuleleri ve sonra da yüksek iç sur bellidir. Sekizgen kule, İmparator Romanos'un kitabesini taşımaktadır. (Nezih Başgelen Arşivi)

In the photo taken eastward details of the fourth and fifth towers are seen in the south end. The tripartite defense line definitely draws attention and the fruit orchards within the trench are also visible. Right at the back of it, the crenels of the trench walls, external wall and its smaller towers and later high internal wall are clear. The hexagonal tower carries the epitaph of Emperor Romanos. (From Nezih Başgelen's Archive)

raya yerleştirmesinden almıştır. Onarım çalışmaları sırasında büyük ölçüde yeniden ayağa kaldırılmıştır. Eski İstanbul yaşantısında ayrı bir yeri olan bostanların yaşayan örnekleri hemen bu kesimde geleneksel üretimlerini sürdürmektedir.

BELGRAD KAPISI'NDAN
SİLİVRİ KAPI'YA

Oldukça iyi durumdaki 13 burç ve sur bedeninin bulunduğu bu kesimde de III. Leon, V. Constantin ve VII. Jean Paleologus'un onarımlarına ait kitabeler, ikinci askeri kapı, 8 ve 9. burçlar arasında yer alır. Bizans devrinde "Pyletes Pigis" olarak adlandırılan Silivri Kapısı'nın kuzey burcunda ise Bryennius Leontari'nin kitabeleri yer almaktadır.

Silivri Kapısı'nın 200 metre uzağında Bizans İmparatoru I. Leon tarafından yaptırılan "Balıklı Ayazması" vardır. Suyunda balık bulunması nedeniyle bu adla tanınan ayazma, Bizans Devri'nde "Zoodhos Pigi" (Hayat bağışlayan

with the works of Heracles belonging to the first and second centuries AD and various embossed designs of Aphrodite, Adonis, and Phaeton. Between 1621 and 1628, Sit Thomas Toe, the British Ambassador in Istanbul, removed them by securing permission but had to leave them intact upon the reaction of the people. The embossments too were lost in time.

FROM YEDIKULE TO BELGRADE GATE

Yedikule Gate is in use even today and serves the busy car traffic. If you find a chance amidst this traffic you can see the double-headed eagle embossment belonging to the Byzantine Period on the vault in the interior of the Gate. Eleven bastions are aligned from Yedikule Gate to the Belgrade Gate. There is an epitaph on the eight bastion concerning the repairs of Leon III and his son Constantine V. On the tenth bastion is the epitaph concerning the repair of John VIII Palaeologus in 1434. Belgrade Gate, the biggest of all the city wall gates, was known as "Pyle tou

kaynak) diye anılıyordu. İstanbul'un fethi sırasında burada tavada balık kızartan bir keşiş şehre girildiğinin haberini alınca "tavada kızaran şu balıklar canlanmadıkça buna inanmam" demiş. Söylenceye göre balıklar tavadan sıçrayıp ayazmanın havuzuna atlamıştır. O gün bugündür ayazmanın suyunda balıklar yüzmekte imiş. İstanbul'daki Latin egemenliğine bu kapının gizlice açılmasıyla şehre giren komutan Aleksius Strategopulos son vermiştir.1988 yılı Nisan ayında bu kesimdeki onarım çalışmaları sırasında kapıdan girerken sol tarafta Bizans dönemine ait ilginç bir aile mezarı (Hipoje) bulunmuştur. Theodosios dönemine tarihlenen hipoje İstanbul'da Geç Antik Çağın hem plastik hem resim örneği olarak "in situ" bulunmuş ender eserlerinden birisidir. İç odasındaki lahitlerin yan yüzlerinde Tevrat ve İncil'den alınma önemli konulara ait kabartmalar yer almaktadır. Bugün tamir edilmiş iç kısımlarına kabartmaların mulajları konulmuştur. İki sur bedeni arasındaki alanda bu hipoje gibi pek çok mezar anıtı gün

Ksylokerkou" during the Byzantine period. It got its present name from the resettlement of the tradesmen here by Sultan Suleiman the Magnificent he brought from his Belgrade Campaign in 1521. It was reinvigorated to a large extent by the repair works. Living examples of orchards that have a special place in the everyday life in old Istanbul continues in this area with their traditional productions.

FROM BELGRADE GATE TO SILIVRI GATE

And in this section where thirteen bastions and wall body that are in quite a good condition, epitaphs concerning the repairs of Leon III, Constantine V and Jean Palaeologus VII and the second military gate is located between the eight and ninth bastions. And at the northern bastion of Silivri Gate known as"Pyletes Pigis" during the Byzantine Period are found the epitaphs of Bryennius Leontari.

200 meters away from Silivri Gate is "Balıklı

Silivri Kapı. Bizanslıların "Pyle tes Peges" dediği bu kapıdaki yazı, Bryennius Leontari restorasyonunun 15. yüzyılda, Yedinci Yuvannis döneminde yapıldığını kaydetmektedir. Silivri Kapı'nın 200 metre kadar dışında ünlü Zoodochos Pege bulunmaktadır. Burası ilk rehber kitaplarda "Meryem Ana'nın (Balıkları koruyan anamız) hayat veren kaynağı" olarak anılmaktadır. (Nezih Başgelen Arşivi)

Silivri Gate... This inscription on the gate called "Pyle tes Peges" by the Byzantines indicates that the restoration of Bryennius Leontari was realized during the rule of Bizanslıların "Pyle tes Peges" Ioannis VII in the 15th century. Outside Silivri Gate by about 200 meters is located the renowned Zoodochos Pege. This place is known in the first guidebooks as the "Life-Giving Source of Virgin Mary (our Mother who protects the Fish)". (From Nezih Başgelen's Archive)

Kara Surlarının, Topkapı'dan Edirnekapı'ya doğru geride Mihrimah Camii ile, kuzeye bakan görünümü. Kara Surları antik çağ askeri mimarisinin şaheserlerindendir. II. Theodosius zamanında, 5. yüzyıl başlarında inşa edilmiş ve tüm Bizans dönemi boyunca düzenli olarak bakım ve onarımları yapılmıştır. Bayrampaşa Deresi'ne (Lycus dere vadisi) inen bölüm, savunma sisteminin en zayıf bölümüydü. II. Theodosius'un atından düşerek ölümüne yol açan 450 yılındaki kaza bu bayırda olmuştur. (Nezih Başgelen Arşivi)

ışığına çıkarılmıştır. Bunların Theodosios II öncesi nekropolünün (antik mezarlık) parçaları olduğu sanılmaktadır. Silivri Kapı'dan giren yolun hemen sağında Mimar Sinan'ın önemli bir eseri İbrahim Paşa Camii'yer alır. İç mekânlardaki çinileri ve minberinin mermer işçiliği ilginçtir.

SİLİVRİ KAPISI'NDAN MEVLEVİHANE KAPISI'NA

Bu kesim esaslı bir şekilde onarım görmüştür. 4. ile 5. burcun arasında, Sigma Kapısı olarak adlandırılan üçüncü askeri kapı yer alır. Bu kapının üzerinde, 14. yüzyıla kadar durduğu bilinen surları yaptıran imparator II. Theodosius'un bir heykelinin olduğu eski kaynaklardan bilinmektedir. Bu sur kesiminde de 4 tane Bizans Kitabesi yer almaktadır. Bizans devrinde "Pyletou Resiotu", bazen de "Rhegion Kapısı" diye anılırdı.

Bugünkü adını 16. yüzyılda kapının yakınında kurulan Mevlevi dervişlerine ait tekkeden almıştır. Mevlanakapı da büyük ölçüde onarım görmüştür.

1988 yılı onarımları sırasında Mevlevihane Kapısı'nın hemen yanı başında iç ve dış surları

Holy Spring" by the Byzantine Emperor Leon I. The Holy Spring known is by the name "Balıklı" (meaning "with fish") because of the presence of fish in its water was referred to as "Zoodhos Pigi" (Life-Pardoning Source).

When a priest who was frying fish here, obtained the news that the city was invaded during the conquest of Istanbul, he said: "I do not believe it unless these fish come back to life." Upon these remarks, according to the rumor, the fish that were being fried came back to life and jumped up and jumped into the pool of the Holy Spring. It is said that the fish had been swimming in the water of the holy spring ever since.

The Latin rule in Istanbul came to an end by the entry of Commander Alexius Strategopoulos into the city as a result of the opening of this gate secretly. When entering through the gate during the repair works in this area in April 1988, an interesting family hypogeum was discovered on the left-hand side. Dating to the period of Theodosius, the hypogeum is one of the rare examples of plastic and picture works of the Late Ancient Age found in situ (in its original

arasında 11.-12. yüzyıla ait olduğu düşünülen bir nekropole ait mezarlar bulunmuştur.
Mevlevihane Kapısı ile Topkapı arasında yer alan 15 burç kısmen iyi durumdadır. 9. ve 10. burçlar arasında 4. askeri kapı yer alır. 11. ile 13. burçların arasındaki bölüm Millet Caddesi'nin açılması sırasında yıkılmıştır. Yolun iki tarafındaki sur kesimi ise onarılmıştır. Bizans devrinde "Pyle ton Hagion Romanou' adını taşıyan Topkapı bugünkü adını Fatih Sultan Mehmet'in fetih sırasında buraya yerleştirdiği en büyük toptan almıştır.
Topkapı'nın hemen arkasında Mimar Sinan'ın diğer bir görkemli eseri Kara Ahmet Paşa Camii yer alır. Gerek mimari, gerekse süsleme özellikleri açısından İstanbul'da özgünlüğünü koruyan nadir eserlerden biridir.

TOPKAPI'DAN SULUKULE KAPISINA

Bayrampaşa Deresi (eski ismiyle Lycus deresi) vadisini aşan bu sur kesimi, kara surlarının en zayıf bölümüydü. Bu yüzden de fetih sırasında yoğun topçu ateşi görmüştür. M.S. 450'de II. Theodosius'un atından düşerek ölümüne ne-

condition). There are embossments regarding the important subjects of Torah and Bible on the side aspects of the sarcophaguses in its internal room. Today, moulages of the embossments have been placed in its repaired interiors. In this area between the two wall bodies, many grave monuments have been unearthed like this hypogeum. It is believed that these are the pieces of the necropolis (a cemetery, especially a large and elaborate one belonging to an ancient city) of the pre- Theodosius II Period. Right to the left of the road passing through Silivri Gate is located Ibrahim Pasha Mosque, a significant piece of work of Architect (Mimar) Sinan. Tiles of the internal spaces and marble workmanship of its minbar are interesting.

FROM SILIVRI GATE TO MAVLAVI HOUSE GATE

This section has undergone through a substantial repair. Between the fourth and fifth bastions is located the third military gate named as Sigma Gate. It is known from the old sources that there remained a statue of Emperor Theodosius II, the creator of the city walls, on this gate until the 14th century. There are four Byzantine epitaphs on this section of the city walls. During the Byzantine Period, it was called "Pyletou Resiotu" and sometimes "Rhegion Gate".
It took its present name from the lodge of Mavlavi Order Dervishes established in the 16th century near this gate. Mevlanakapı (Mavlana Gate) too underwent a massive repair.
During the repairs of 1988, graves were found presumably dating to the 11th or 12th century, in between the internal and external walls, right next to Mavlavi house Gate.
Fifteen bastions located between Mavlavi house Gate and Topkapi are partially in good condition. Fourth military gate is found between the ninth and tenth bastions. The section between the eleventh and thirteenth bastions was demolished pending the opening of Millet Avenue. Section of the walls on the two sides of the road has been repaired. Named as "Pyle ton Hagion Romanou' during the Byzantine Period, Topkapi (Gun Gate) was named after the biggest gun placed here by Sultan Mehmed II the Conqueror during the conquest.
Right at the back of Topkapı is located yet another magnificent work by Architect (Mimar) Sinan: Kara Ahmed Pasha Mosque. It is one of the rare works in Istanbul preserving its originality in terms of both its architecture and adorn-

Northerly view of the Land Walls, from Topkapi to Edirnekapi, including Mihrimah Mosque at the back. Land Walls are one of the masterpieces of the military architecture of the Ancient Age. Built during the rule of Theodosius in the fifth century and its maintenances and repairs were made regularly. The part that descended to Bayrampaşa Stream (Lycus Stream Valley) was the weakest point of the defense system. The fatal accident involving the fall of II. Theodosius II from his horse and his death in 450 occurred on this slope. (From Nezih Başgelen's Archive)

Belgrad Kapı, Bizans döneminde "Porta tou Deuterou" olarak anılmaktaydı. Bu kapı, surlardaki ikinci en büyük askeri kapıydı. Şimdiki adını, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521 tarihli Belgrad seferinden sonra almıştır. (Nezih Başgelen Arşivi)

den olan kaza burada gerçekleşmiştir. Ulubatlı Hasan da Zafer Sancağını surların bu kesimine dikmiştir. Vatan Caddesi'nin açılması sırasında da bir bölümü tahrip olmuştur. Edirnekapı yakınlarındaki kısmen sağlam bölümde Sulukule (Pempton) Kapısı bulunmaktadır.

ing features.

FROM TOPKAPI TO SULUKULE GATE

This section of the city walls that exceeds the Bayrampaşa Stream (originally known as Lycus Stream)) Valley was the weakest part of the land walls. For this reason, it was subjected to inten-

sive gunfire during the conquest. The accident that caused the fall of Theodosius II from his horse and his death in A.D. 450 occurred here. And it was here as well, where Hasan from Ulubat hoisted his victory standard. One part of it was demolished pending the opening of the Vatan Avenue. In the relatively sound part in the vicinity of Edirnekapı is the Sulukule (Pempton) Gate.

Belgrade Gate was known as "Porta tou Deuterou" during the Byzantine Period. This gate was the second biggest military gate of the city walls. It got its present name from the Belgrade Campaign launched by Suleiman the Magnificent on 1521. (From Nezih Başgelen's Archive)

6.bölüm sonu

BÖLÜM
PART

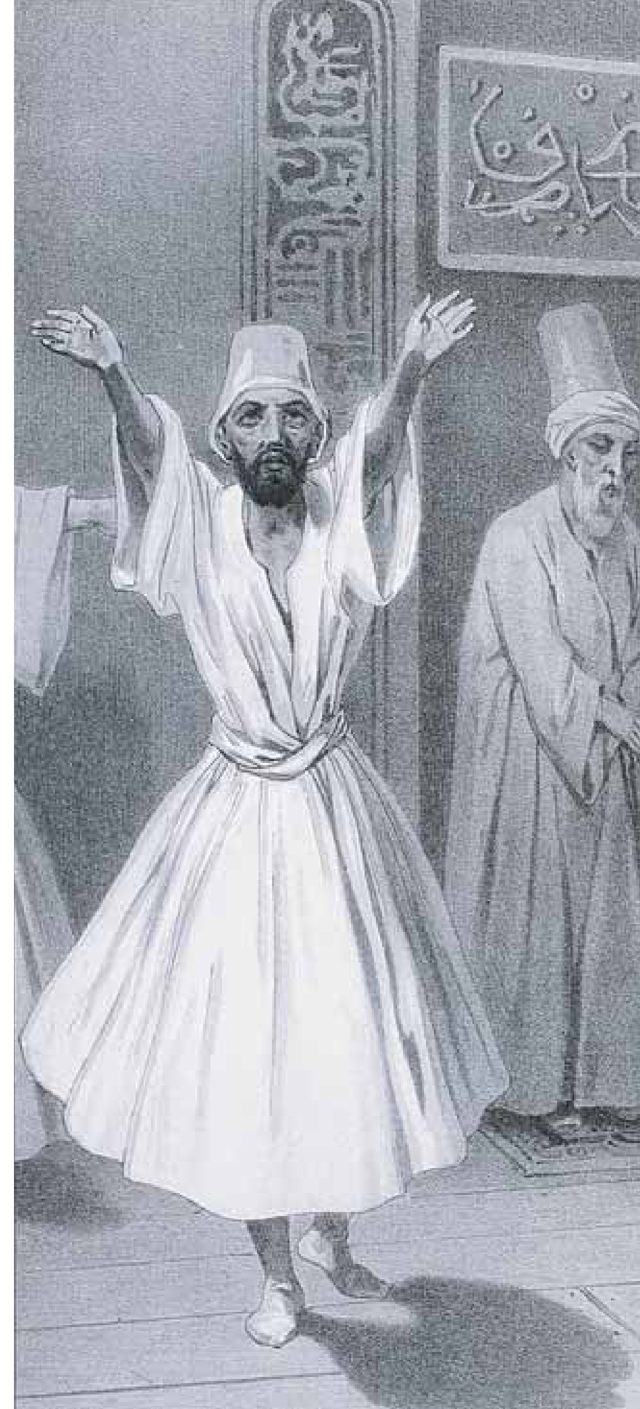
Mevlevîhâne
MAVLAVI HOUSE

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ

YENİKAPI MAVLAVI HOUSE

by Ekrem Işın

Mevlevi dervişlerin semahı. De Sinety, Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier, Paris (yanda) (Burçak Evren Arşivi)

Whirling dance of Mavlavi dervishes. De Sinety, Voyage de S.A.R Monseigneur le Duc de Montpensier, Paris (to the side) (From Burçak Evren's archive)

Anadolu tasavvuf kültürü, Orta Asya, İran, Arap yarımadası ve Endülüs kökenli mistik düşünce ekollerinin 13. yüzyılda oluşturdukları bir sentezin ürünüdür. Farklı coğrafyaların kesişme noktasında yer alan bu bölge, çevre kültürlerini temsil eden tarikatların tarih boyunca kesintisiz faaliyetlerine sahne olmuştur. Her tarikat, doğup geliştiği coğrafyanın tasavvufî inanç kültürünü, din folklorunu ve ritüellerini Anadolu'ya taşımış, zamanla bu mistik hayat tarzı, kendine has bir şekil alarak dünden bugüne toplum düzenimizi, ahlâk anlayışımızı ve dünyaya bakış açımızı belirleyen medeniyetimizi inşa etmiştir. Mevlevîlik, temsil ettiği kültürel değerler bakımından, hiç şüphe yok ki, Anadolu'da şekillenen Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerine zemin oluşturan temel kurumlar arasındadır.

Mevlevîlik, 13. yüzyıl ortalarında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin mistik düşünceleriyle kişiliğini bulmaya başlamış, ama bir kurum olarak örgütlenmesi, Sultan Veled'in faaliyetleriyle gerçekleşmiştir. Sultan Veled, babası Mevlânâ'nın tasavvufî hayat felsefesi etrafında Mevlevîliği bir tarikat olarak inşa eden mutasavvıftır. Tarikatın yönetimini Mevlânâ soyundan gelen şeyhlerin temsil ettikleri Çelebilik makamına bağlamış, böylece Mevlevîlik 13. yüzyıl sonundan itibaren merkeziyetçi idareyi esas alan bir toplumsal kurum niteliğini kazanmıştır. Bu merkeziyetçi yönetim şekli, Mevlevîliğin tarihsel süreç içinde Osmanlı coğrafyasındaki faaliyetlerini yönlendiren, özellikle tarikatın yayılma ve şehir merkezlerinde kökleşme biçimlerini belirleyen bir nitelik taşımaktadır.

Tarikatın Selçuklu dönemi Konya'sının dışına çıkıp Anadolu'da yaygınlaşmaya başlaması, Sultan Veled'in oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin 14. yüzyıl başlarındaki faaliyetleriyle gerçekleşir. Ulu Ârif Çelebi, öncelikle Selçuklu hakimiyetinin zayıflamasıyla ortaya çıkan Anadolu Beylikleri sahasında faaliyet göstermiş ve Mevlevîliği, başta

Mevlevilik Osmanlı coğrafyasının farklı kültür birikimlerini İstanbul'a aktarmak suretiyle şehir yaşamında zengin bir tasavvuf anlayışının doğmasına yol açmıştı. İstanbul Mevleviliği ise bu yaşamın ortasında şekillendi ve saraydan sokağa doğru genişleyen bir insan yelpazesini kucakladı. (Burçak Evren Arşivi)

Karamanoğulları, Menteşeoğulları, Germiyanoğulları gibi güçlü Türkmen beyliklerinin topraklarında yaygınlaştırmıştır. 14. yüzyıl başlarında Kuzeybatı Anadolu'da, Bizans sınırında gelişme gösteren Osmanlı Beyliği ise, bu tasavvuf kurumuna kendisine rakip olan Karamanoğulları'nın siyasî himayesi altında bulunması nedeniyle başlangıçta yakınlık göstermemiştir. Beylikler ara-

Sufi culture in Anatolia is the product of a synthesis formed by mystic schools of thought originating from the Central Asia, Iran, the Arabian Peninsula and Andalusia. Located on a point of intersection of different geographies, this region has been a scene, throughout history, for the uninterrupted activities of Orders that represented the surrounding cultures. Each

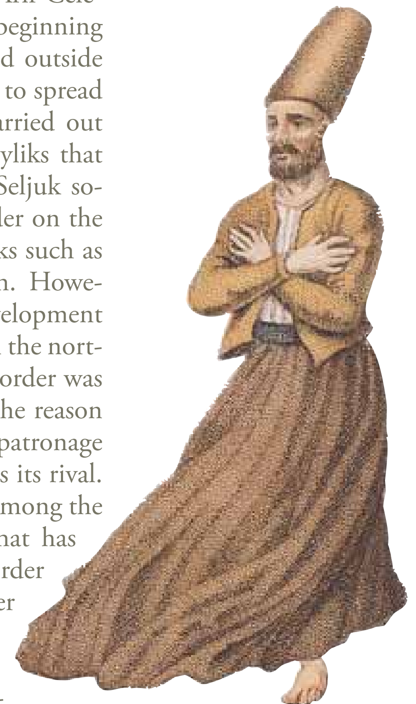
sındaki bu siyasî güvensizlik ortamı, Mevlevîliğin Osmanlı topraklarında yaygınlaşmasını geciktiren başlıca tarihsel olgulardan birisidir. Nitekim II. Murad'ın saltanatına rastlayan 1436 tarihli Edirne Mevlevîhânesi hariç tutulursa, tarikatın Osmanlı topraklarında yaygınlaşması 15. yüzyılın sonlarına doğru hız kazanmıştır. Mevlevîlik adına bu faaliyetleri yürüten mutasavvıf, İnas

Order carried the mystic faith culture, religious folklore and rituals of the geography it was born and developed and in time, this mystic lifestyle took a form of its own, building, from past to the present, our civilization that determined our societal order, moral understanding and world viewpoint. There is little doubt about the fact that the Mavlavi faith is among the fundamental institutions that has constituted the basis of the Seljuk and Ottoman civilizations, in terms of the cultural values it represents.

Mavlavi Order began to develop a personality with the mystic thoughts of Mawlânâ Jalâl ad-Dîn Rûmî in mid-13th century but its organization as a proper institution occurred with the activities of Sultan Veled Celebi. Sultan Veled was a madrasah teacher that built up the Mavlavi faith as an Order, centering on the Sufi life philosophy of Mawlana. He attached the administration of the Order to the authority of Celebi, represented by the sheikhs descending to the race of Mawlana and in this way, the Mavlavi faith acquired the nature of a societal institution taking a centralized administration as a basis, as from the end of the 13th century. This centralized form of administration gained a characteristic, within the course of history, that orientated its activities on the Ottoman geography and that determined, in particular, the forms of the spread of the Order and its taking roots in city centers.

With the launch of activities by Ulu Arif Celebi, Sultan Veled Celebi's son, at the beginning of the 14th century, the Order moved outside Konya of the Seljuk Period and began to spread in Anatolia. Ulu Ârif Celebi first carried out activities in the field of Anatolian beyliks that emerged with the weakening of the Seljuk sovereignty and spread the Mavlavi Order on the territories of powerful Turkmen Beyliks such as Karamanoglu, Mentesoglu, Germiyan. However, Osmanlı Beylik that showed development at the beginning of the 14th century in the northwest of Anatolia, on the Byzantine border was first cool towards the Sufi Order for the reason that the order was under the political patronage of the Karamanoglu Beylik, which was its rival. This atmosphere of political mistrust among the Beyliks is among the main factors that has retarded the spread of the Mavlavi Order on the Anatolian territories. As a matter of fact, Edirne Mavlavi House dated 1436, which coincides with the sultanate of Murad II is excepted, the spre-

Mavlavi Order led to the birth of a rich Sufi understanding in the urban life by way of carrying the cultural diversities of the Ottoman geography to Istanbul. Mavlavi faith in Istanbul was shaped amidst this lifestyle and embraced a spectrum of people, extending from the Palace to the streets. (From Burçak Evren's archive)

Mevlevihanelerde eğitim meşk metoduna dayanırdı. Bu geleneksel metodla yetiştirilen derviş; Mevleviliğe atılan ilk adımdan sonrası, bir yaşam boyu sürecek olan tezkiye-i nefs mücadelesine yalnızca mütevazı bir hazırlıktan ibaretti. (Celal Yıldırım Arşivi).

Süheyl Ünver'in çizgileriyle Yenikapı Mevlevihanesi.

Çelebileri kolundan Divâne Mehmed Çelebi'dir. Tıpkı kendisinden önceki Ulu Ârif Çelebi gibi uzun yolculuklara çıkmış, ziyaret ettiği Osmanlı şehirlerinde Mevlevîliğin temellerini atmıştır. Bu şehirler arasında, hiç şüphe yok ki, en önemlisi imparatorluğun başkenti olan İstanbul'dur. İstanbul, Osmanlı siyasî otoritesini temsil eden yerleşim merkezi olması nedeniyle, II. Bayezid döneminden itibaren bütün tarikatlar için ön-

ad of the order on the Ottoman territories speeded up towards the end of the 15th century. The madrasah teacher who executed these activities in the name of the Mavlavi faith was Divâne Mehmed Celebi, from the branch of Inas Celebis. Just like his predecessor Ulu Ârif Celebi, he made long journeys and laid the foundation stone of the Mavlavi faith in the Ottoman cities he visited. Undoubtedly, the most important

Training and education at Mavlavi Houses was based on practicing method. A dervish was trained through this method. This first step to Mavlavi faith was a modest preparation for a lifetime freeing of oneself of worldly thoughts and desires.
(From Celal Yıldırım's Archive).

Süheyl Ünver's drawing of Yenikapı Mavlavi House.

celikli bir faaliyet alanı olma özelliğini taşımaktadır. II. Bayezid'in tarikatları destekleyici politikasının sonucunda, Bayramiyye, Halvetiyye ve Nakşbendiyye'nin yanı sıra Mevleviyye de bu dönemde Divâne Mehmed Çelebi'nin gayretleriyle İstanbul'un gündelik hayatına girmiş ve tarikatın şehirdeki ilk resmî dergâhı olarak kabul edilen Galata Mevlevîhânesi, 1491 yılında faaliyete geçmiştir. Bu dergâhı sırasıyla Yenikapı,

of all these cities is Istanbul, the capital of the Empire.
Because it was a central settling area that represented the Ottoman political authority, it carried the characteristic of a foremost sphere of activity for all the orders, as from the reign of Sultan Bayezid II. As a result of the policy of Bayezid II lending support to the orders, Bayramiya, Halwatiya, Nakshibendiya, as well as

Mevlevilerin Tanzimat sonrasındaki faaliyetleri yalnızca kültürel alanla sınırlı kalmıyor siyasi bir boyut da taşıyordu. Yenikapı Mevlevihanesi dervişleri Jön Türk hareketini destekliyor ve Abdülbaki Dede komutasında Kanal Seferi'ne katılarak tekkelerin kapısını İttihat ve Terakki politikasına açıyorlardı. (Fotoğraflar: Engin Yıldız)

Beşiktaş/Bahariye, Kasımpaşa ve Üsküdar mevlevîhânelerinin kuruluşları izlemiştir.
Mevlevîlik İstanbul'da beş mevlevîhânede temsil edilmiştir. Bunların dışında resmî niteliği olmayan bazı dergâhlarda da Mevlevî kültürünün kısa sürelerle yaşatıldığı bilinmektedir. Örneğin Fatih Sultan Mehmed döneminde eski bir Bizans kilisesinden çevrilmiş olan Kalenderhâne Zaviyesi, 15. yüzyıl sonlarında Fatih Otlukçuyokuşu'nda kurulan Âbid Çelebi Tekkesi ile 1622'de Eyüp Çömlekçiler'de Zal Mahmud Paşa Camii yakınında inşa ettirilen mevlevîhâne ve 1814'te "Dolapçı" lâkabıyla tanınan Mehmed Dede'nin yine Eyüp'te İdrisköşkü'nde inşa ettirdiği dergâh, İstanbul Mevlevîliğinde resmî nitelik taşımayan mistik kurumlar arasında yer almışlardır.
Yenikapı Mevlevîhânesi, tarikatın İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi'nden sonra faaliyete geçirdiği ikinci dergâhtır. Bugün Zeytinburnu İlçesi'nin Merkezefendi Mahallesi sınırları içinde yer alan Yenikapı Mevlevîhânesi, tarikatın "Âsitâne" olarak kabul ettiği büyük ölçekli külliyelerinin başında gelir. Gerek üzerine yerleştiği arazinin genişliği, gerekse bünyesindeki yapıların çeşitliliği bakımından İstanbul'daki en kapsamlı

Mavlaviyah were introduced into the everyday life of Istanbul in this period, thanks to the efforts Divâne Mehmed Celebi and Galata Mavlavi House, regarded as the first official convent of the Order in the city, became active in 1491. This convent was followed by the establishment of Yenikapı, Besiktas/Bahariye, Kasımpaşa and Üsküdar Mavlavi Houses, in turn.
Mavlaviyah was represented in five Mavlavi Houses in Istanbul'. Apart from these, it is known that Mavlavi culture was kept alive for brief durations in certain unofficial convents as well. For instance Qalandariyah Lodge converted from an old Byzantine church during the reign of Sultan Mehmed II the Conqueror, Abid Celebi Lodge established towards the end of the 15th century at Fatih Otlukçuyokuşu, and the Mavlavi House built in 1622 at Eyüp Çömlekciler, in the vicinity of Zal Mahmud Pasha Mosque and the convent built in 1814 by Mehmet Dede, nicknamed as "Dolapçı" (Cupboard Maker/Seller) at İdrisköşkü at Eyüp again are among the unofficial mystic institutions of Istanbul Mawlaviyah..
Yenikapı Mavlavi House is the second convent

Mevlevî külliyesi olma niteliğini taşımaktadır.
İstanbul'da kurulmuş mevlevîhânelerin dikkat çeken önemli bir özelliği de, suriçi bölgesinin dışında kurulmalarıdır. Yenikapı Mevlevîhânesi de bu kurala uyar. Marmara'dan Haliç'e uzanan surdışı bölgesi, 16. yüzyıldan itibaren derviş zümrelerinin faaliyetlerine sahne olan öncelikli bir mekân olması bakımından dikkat çekmektedir. Şehir hayatının maddî kaygılarından uzak, manevî kültürün uzlete dayalı sakin ve olgunlaştırıcı yönünü daha kolay yaşamaya imkân tanıyan bu bölge, Mevlevîler için de cazip bir faaliyet alanı olmuştur.
Yenikapı Mevlevîhânesi, Galata Mevlevîhânesi'nden yaklaşık bir yüzyıl sonra 1598'de Yeniçeri Başhalifesi Malkoç Mehmed Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Mevlevîhânenin inşası, devlet ricâlinin dergâh yaptırma geleneğinin tipik bir örneğidir. Galata Mevlevîhânesi'nin de İskender Paşa tarafından inşa ettirildiği dikkate alınırsa, bu geleneğin Osmanlı bürokrasisi içinde güçlenerek sürdüğünü belirtmemiz gerekir. Burada önemli olan nokta Malkoç Mehmed Efendi'nin kimliğidir. Ne yazık ki bu kişi hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Babası, III. Mehmed döne-

introduced by the Order in Istanbul, after the Galata Mavlavi House. Located today within the Merkezefendi Quarter of Zeytinburnu District and Yenikapı Mavlavi House are among large-scale complexes of the Order, which is accepted as a lodge or convent. In terms of both the width of the building it sits on and the diversity of its component structures, it has the characteristic of being the most comprehensive Mavlavi complex in Istanbul.
An important and striking feature of Mavlavi Houses established in Istanbul is that they were established in the area outside the walls. Yenikapı Mavlavi House follows this rule. The area outside the walls extending from Marmara to Golden Horn is noticeable for being a place serving as a foremost scene for the activities of Dervish groups as from the 16th century. This area that was away from the material concerns of the urban life and that made it easier (for Mavlavis) to live quiet and maturing aspect of the moral culture based on solitude constituted an attractive area of activity for Mavlavis.
Yenikapı Mavlavi House was constructed in 1598, about one century later than the Gala-

Mavlavis' activities after Tanzimat was not confined to cultural ones but also carried political dimensions. Dervishes of Yenikapı Mavlavi House gave support to the Young Turks Movement and opened the gates of lodges to ""Ittihat and Terakki" party by taking part in the Channel campaign under the command of Abdülbaki Dede.
(Photos Engin Yıldız)

Mevlevi dervişlerinin semahı. (Celal Yıldırım Arşivi)

Sema of Mavlavi dervishes. (From Celal Yıldırım's Archive)

mi devlet adamlarından İskender Ağa'dır. Diğer taraftan Mehmed Efendi'nin taşıdığı "Malkoç" ve "Kocabektaş" lâkaplarından ötürü, kimliği üzerinde bazı soru işaretleri oluşmuştur. Onu, "Malkoç" lâkabından ötürü, İstanbullu bir aileye mensup bulunmadığını ileri sürenler çıktığı gibi, "Kocabektaş" lâkabı nedeniyle Bektaşîliğe mensup sayanlar da vardır. Oysa Mehmed Efendi'nin yürüttüğü Başhalifelik görevi, Yeniçeri Ocağı içinden yetişmeyen ve sadrazam tarafından bu askerî zümreyi denetlemek amacıyla dışardan atanan bir saray görevlisi olması nedeniyle Bektaşîlikle bir ilgisinin bulunduğu düşünülemez. Nitekim intisabı, Kemal Ahmed Dede vasıtasıyla Mevlevîliğe olup, çıktığı Hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği Konya Mevlânâ Âsitânesi'nde, İstanbul'a tekrar döndüğünde bir mevlevîhâne kurma arzusunda olduğunu yakın çevresine açması ve daha sonra bu arzusunu Yenikapı Mevlevîhânesi'ni yaptırarak yerine getirmesi, onun bağlı bulunduğu tarikat hakkında hiç tartışmasız somut kanıtları ortaya koymaktadır.

Mevlevîhâne'nin kuruluşuna ilişkin en eski kayıt, dönemin vak'a-nüvîsi Selânikî Mustafa Efendi'nin kendi adıyla anılan Tarih-i Selânikî adlı eserinde mevcuttur. Selânikî Mustafa Efendi, 1006/1598 yılının Şa'ban ayına ait olayları kaydederken, "Yeniçeri kâtibi Mehmed Efendi tekye-i Mevlevî-hâne âbâdan eyledükleridür" başlığı altında şu bilgileri vermektedir: "Ve bu

ta Mavlavi House, by Janissary Chief Caliph Malkoç Mehmed Efendi. Construction of the Mavlavi House is typical example of the tradition followed by the State dignitaries in building convents. Given that Galata Mavlavi House was constructed by Iskender Pasha, this tradition was continued by the Ottoman bureaucracy at an increasing rate. The important thing here is the identity of Malkoc Mehmed Efendi. Unfortunately, we do not have sufficient information about this person. His father was Iskender Aga, one of the statesmen of the rule of Mehmed III. On the other hand, because of his nicknames, "Malkoç" and "Kocabektas" some question marks were formed on his identity. While some allege that owing to his nickname, "Malkoç" he was not a member of an Istanbul family, others regarded him a member of Bektashi Order owing to his nickname, "Kocabektaş". However, as a person who assumed the post of Chief Caliph, Mehmed Efendi was a Palace Official who was not raised within the Janissary Corps and who was appointed by the Grand Vizier from outside to supervise this military group and that's why one cannot think of any connection on his part with the Bektashi Order. As a matter of fact, he was affiliated to Mavlavi Order via Kemal Ahmed Dede and he mentioned to his close associates, at Konya Mawlana Lodge he visited during his pilgrimage, that he desired to establish a Mavlavi House on his return to Istanbul and later, he fulfilled his desire by establishing Yenikapı Mavlavi House-all of these indisputably provide ample evidence as to the Order he was affiliated to.

The oldest record concerning the establishment of Mavlavi House is available in the work entitled Tarih-i Selânikî (Selaniki's History) of Selânikî Mustafa Efendi, the official historian of that time. When recording the events of Sha'ban of 1006/1598, Selânikî Mustafa Efendi gives the following information under the heading,

"Yeniçeri kâtibi Mehmed Efendi tekye-i Mevlevî-hâne âbâdan eyledükleridür" "Ve bu esnâda Yeniçeriler kâtibi Mehmed Celebi Efendi sâbıka perîşân-hâl olup hacc-ı şerîfe gitdüğinde hazret-i kutbi'l-evliyâ Mollâ Celâleddîn Rûmî üstüne ziyârete vardukda bir hangâh yapmak nezr eyleyüp Yenikapu'da teferrüçgâhda bir lâtif tekye ve Mevlevî-hâne ve erbâb-ı seyr ü sülûke ârâmiş ü asâyiş için mekân yapup fukara-i Mevlevîye Mesnevî-i ma'nevî nakl olunacak menzil ve cây-i dil-küşâ âbâd eyleyüp sebeb ü ba'is-i hayr du'â vü senâ oldı. Evâsıt-ı şehr-i Sa'bân'da açılıp azîm

Yenikapı Mevlevihanesinin avlusundaki tarihi mezarlar.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

Historical tombs in the yard of Yenikapi Mavlavi House.
(Photo by Engin Yıldız)

esnâda Yeniçeriler kâtibi Mehmed Çelebi Efendi sâbıka perîşân-hâl olup hacc-ı şerîfe gitdüğinde hazret-i kutbi'l-evliyâ Mollâ Celâleddîn Rûmî üstüne ziyârete vardukda bir hangâh yapmak nezr eyleyüp Yenikapu'da teferrüçgâhda bir lâtif tekye ve Mevlevî-hâne ve erbâb-ı seyr ü sülûke arâmiş ü asâyiş için mekân yapup fukara-i Mevlevîye Mesnevî-i ma'nevî nakl olunacak menzil ve cây-i dil-küşâ âbâd eyleyüp sebeb ü ba'is-i hayr du'â vü senâ oldı. Evâsıt-ı şehr-i Şa'bân'da açılıp azîm cem'iyyet olup Vezîr Mehmed Paşa hazretleri ve Yeniçeri Ağası ve sâ'ir eşrâf gelüp Mevllûdü'n-Nebevî okınup Mevlevîler uslûb-ı kadîm üzre semâ ü safâ eylediler. Halk-ı âlem mesrûr ve şâdân oldılar ve du'âlar eylediler".

Kuruluşuna "Bâb-ı rızâ" terkibiyle tarih düşürülen Yenikapı Mevlevîhânesi'nin inşa edilen ilk yapılarına ait en güvenilir bilgiler, Malkoç Mehmed Efendi'nin bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 628 numaralı defterde 390 sıra numarasıyla kayıtlı bulunan 1608 tarihli vakfiyesinde yer almaktadır. Bu vakfiye Muharrem 1017/1608'de mütevelli Sefer Bey ve vekili Mevlânâ İlyas bin Ali ile Mustafa bin Mu-cem'iyyet olup Vezîr Mehmed Pasha hazretleri ve Yeniceri Agası ve sâ'ir eşrâf gelüp Mevllûdü'n-Nebevî okınup Mevlevîler uslûb-ı kadîm üzre semâ ü safâ eylediler. Halk-ı âlem mesrûr ve şâdân oldılar ve du'âlar eylediler".

The most reliable information concerning the first built structures of Yenikapı Mavlavi House whose construction was dated with the phrase "bâb-ı rızâ"(Sufi content) is present in Malkoç Mehmed Efendi's Evkaf-property document dated 1608 that is recorded today in the Book No. 628 and Item No. 390 of the Archives of Evkaf General Directorate. This Evkaf-property document was registered by the Military Judge of Rumeli Es'ad ibn-i Sa'deddîn Efendi on Muharram 1017/1608, under the witnessing of Trustee Sefer Bey and his deputy Mawlana Ilyas bin Ali and Mustafa bin Muhammed and Ibrahim bin Abdullah. According to this registration, the first structures of the convent constructed by Malkoç Mehmed Efendi were one small mosque, one dancing house of the whirling dervishes (semahane), one kitchen, one dinning room and 24 dervish cells on ground floor from the Sultan

Yenikapı Mevlevihanesi'nin yangından önceki hali (Encümen Arşivi)

Condition of Yenikapı Mavlavi house before the fire (to the side) (Archive of the Council)

hammed ve İbrahim bin Abdullah'ın şahitliği önünde Rumeli Kazaskeri Es'ad ibn-i Sa'deddîn Efendi'ye tescil ettirilmiştir. Yapılan bu tescile göre dergâhın Malkoç Mehmed Efendi tarafından inşa ettirilen ilk yapıları, Yenikapı haricinde Merkez Efendi Mahallesi'nde Sultan Bayezid imareti evkafından senelik 68 akçe mukataalı zemin üzerinde 1 mescid, 1 semâhâne, 1 matbah, 1 somathâne ve 24 adet derviş hücresidir. Ayrıca dergâh müştemilâtından olmak üzere 1 çeşme, 5 su kuyusu, 2 büyük musluk, 1 kahvehâne, 2 ekmek fırını, 1 attar dükkânı, 1 berber dükkânı, 1 manav dükkânı, 1 bâzarcı dükkânı ve 1 bakkal dükkânı da vakfedilen gayrımenkuller arasındadır.

Malkoç Mehmed Efendi tarafından zengin vakıf gelirleriyle desteklenerek kurulan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk postnişini, Akşehirli İz-

Yenikapı Mevlevihanesi ve çevresinin yanmadan öncesi konumu (Mehmet Alpay Arşivi)

Bayezid public works with an annual (land) tax amounting to 68 akçe (silver coins), in Merkez Efendi quarter, outside Yenikapı. In addition, one fountain, five water wells, two big taps, one coffee shop, two bread ovens, one shop of attar, one barber shop, one green grocer's shop, one bazaar shop and one grocer's shop, as part of the convent premises, were among the endowed immovable property.

The first head of Yeni Kapı Mavlavi House, established with the support of the rich Evkaf property revenues, was Kemal Ahmed Dede (1010/1601), son of İzzeddîn Dede from Akshehir. This Mawlani sheikh that took over the leadership of Mawlana Lodge is known for making a poetic translation in a summarized manner, Ahmed Eflâkî's work Menâkıbu'l-Ârifîn. After his sheikhdom that lasted for four years,

zeddîn Dede'nin oğlu Kemal Ahmed Dede'dir (1010/1601). Mevlânâ Âsitânesi postnişini Hüsrev Çelebi'den alan bu Mevlevî şeyhi, Ahmed Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Ârifîn adlı eserinden kısaltarak yaptığı manzum çeviriyle tanınır. Dört yıl süren meşihatinden sonra yerine Doğanî Ahmed Dede (1040/1630) geçer. Konya'nın tanınmış zenginlerinden iken Mevlevîliğe bağlanarak çile çıkartan Doğanî Ahmed Dede'nin meşihat yılları, IV. Marad'ın saltanat dönemine rastlaması nedeniyle, İstanbul Mevlevîliği tarihinde özel bir öneme sahiptir. Gerçekten de 17. yüzyıl başını işgal eden bu dönem, İstanbul'un gündelik hayatında giderek ağırlığını hissrttiren tasavvuf mensuplarının nüfuz sahibi şeyhler aracılığıyla hem saray üzerinde etkili olmaya başladıkları, hem de ulema zümresiyle şiddetli bir tartışmaya girdikleri zamana denk düşmektedir. Doğanî

he was succeeded by Doğanî Ahmed Dede (1040/1630). Years of sheikhdom of Doğanî Ahmed Dede who was affiliated to Mavlavi Order when he was among the well-known wealthy figures in Konya and performed reclusive worshipping (çile) has a special importance for the Mavlaviyah of Istanbul as they coincided with the reign of Sultan Murad IV. Indeed, this period that occupies the beginning of the 17th century, coincides with a time when the Sufi personalities who made their weight felt in the everyday life of Istanbul, both began to exert their authority, through their influential sheikhs, on the Palace and entered into a violent debate with the clergy class. Among the other important Order Sheikhs as the contemporaries of Doğanî Ahmed Dede, Aziz Mahmud Hüdaî, Abdülmecid Sivasî, Ramazan Mahfî, İsmail Rûmî, İdris-i

Condition of Yenikapı Mavlavi house and its surroundings before the fire (From Mehmet Alpay's Archive)

Yenikapı Mevlevihanesi. İstanbul'un en büyük Mevlevi külliyesi sayılan bu merkezde, Türk kültür tarihine damgasını vurmuş Buharizade Mustafa Itri Efendi, Şeyh Galib ve Hamamizade İsmail Dede Efendi gibi sanatçılar yetişmişti. (Encümen Arşivi)

Ahmed Dede'nin çağdaşı olan diğer önemli tarikat şeyhleri arasında Aziz Mahmud Hüdaî, Abdülmecid Sivasî, Ramazan Mahfî, İsmail Rûmî, İdris-i Muhtefî ve Hüseyin Lâmekânî gibi tasavvuf tarihinin önde gelen isimleri ilk anda dikkati çekmektedir. Böyle bir kültürel çevre içinde Doğanî Ahmed Dede'nin faaliyetleri, IV. Murad üzerinde etkili olmuş ve tarihimizde Kadızâde-

Muhtefî and Hüseyin Lâmekânî, leading names of the Sufi history, are immediately noticeable. Activities of Doğanî Ahmed Dede within this cultural environment were effective upon Sultan Murad IV, as a result of which he affiliated the residents of the Palace and the members of bureaucracy despite the intensive pressures of the anti-Sufism madrasah members. Known

liler diye bilinen tasavvuf karşıtı medreselilerin yoğun baskılarına rağmen saray halkını ve bürokrasi mensuplarını Mevlevîliğe bağlamakla sonuçlanmıştır. Doğanî Ahmed Dede'ye intisap ederek vaktini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde geçirdiği için "Sûfî" lâkabıyla tanınan Sadrazam Mehmed Paşa, bu faaliyetin niteliğini kavramamıza çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır.

with his nickname "Sufi" for the reason that he was affiliated to Doğanî Ahmed Dede and spent most of his time with Grand Vizier Mehmed Pasha constitutes a striking example for our understanding of the nature of this activity.

Sabûhî Ahmed Dede succeeded the sheikhdom authority vacated by Doğanî Ahmed Dede in 1630. In his youth years, he got Bektashi per-

Yenikapı Mavlavi House. Artists such as Buharizade Mustafa Itri Efendi, Şeikh Galib ve Hamamizade İsmail Dede Efendi who left their marks on the Turkish cultural history were raised and educated at this center regarded as the biggest Mavlavî complex in Istanbul. (Archive of the Council)

Yenikapı Mevlevihanesi'nin Sultan Reşad tarafından I. Ulusal Mimari üslubuna göre inşa ettirilen dedegan hücreleri bölümü. Mescid, matbah-ı şerif, dedegan hücreleri ve şeyh dairesini kapsayan bu mimari kompleks, aynı zamanda Harbiye Nezareti'ne tahsis edilerek Çanakkale Savaşı'nda yaralanan askerlerin tedavisi için bir süre hastane olarak da kullanılmıştı. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Doğanî Ahmed Dede'den boşalan meşihat makamına 1630 yılında Sabûhî Ahmed Dede oturur. Gençlik yıllarında Eyüplü Kasım Baba'dan Bektaşî icazeti almış ve ardından Konya Mevlânâ Âsitânesi'nde çile çıkarmıştır. İlk görevi Şam Mevlevîhânesi postnişinliği olan Sabûhî Ahmed Dede, İhtiyârât başlıklı mesnevisini bu dergâhta kaleme alır. Daha sonra Bostan Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi meşihatı-

mission from Kasım Pasha from Eyüp and then performed reclusive worshipping at Konya Lodge. His first post being the spiritual leadership of Damascus Mavlavi Order, Sabûhî Ahmed Dede wrote his masnawi entitled, İhtiyârât at this convent. Ahmed Dede who was later appointed to the sheikhdom of of Yenikapı Mavlavi Order by Bostan Celebi is one of the Bektashi Mavlavis with the strongest morality in Istan-

Dedegan cells section of Yenikapı Mavlavi House built by Sultan Reshad according to national architectural style. This architectural complex containing a small mosque, kitchen, degan cells and the Sheikh Chamber was allocated to the Ministry of War at the same time and used for some time as a hospital for the treatment of the injured during the War of Dardanelles. (Photo by Engin Yıldız)

na atanan Ahmed Dede, İstanbul'un en güçlü Bektaşî meşrep Mevlevîlerinden birisidir. Yerine kendi yetiştirdiği dervişlerinden Câmî Ahmed Dede (1078/1667) geçer. Babasının ilmiye mensubu olmasına rağmen, Sabûhî Ahmed Dede'den Bektaşî-Melâmî kültürünü de alarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nde odaklanan bu rind meşrep Mevlevîlik anlayışının temsilciliğini üstlenir. Câmî Ahmed Dede'nin meşihat yılla-

bul. He was succeeded by Câmî Ahmed Dede (1078/1667) he educated for his place. Even though his father was a member of ulama, he got the Bektashi-Melâmî culture from Sabûhî Ahmed Dede and assumed the representation of this unconventional but moral understanding of Mavlavi Order that focused on Yenikapı Mavlavi House. Câmî Ahmed Dede's years of sheikhdom was the period during which Kadızades intensified their pressures upon the Sufi group. Upon the instigations of Vânî Mehmed Efendi who was promoted to the "Sheikhdom of Sultan" thanks to the support of Grand Vizier Fazıl Ahmed Pasha, convents were raided and the activities of dervishes were monitored very closely. As a result of this policy Mavlavis were prohibited from performing Dervish Whirling Dance (Sema) in 1666. Depressed by the oppressive nature of the period, Câmî Ahmed Dede left Istanbul and set off on pilgrimage. But he did not manage to return to his convent and died and buried in Medina.

During this period when the ban for Dervish Whirling Dance and Sufi music continued most violently, Yenikapı Mavlavi House raised the great personality named Mustafa Itrî Efendi. Being one of the dervishes of Câmî Ahmed Dede, Itrî earned his music knowledge at Yenikapı Mavlavi House, and compoased his work "Rast Na'ati" chanted before "mukabele" (chanting in unison of Koranic passages).

Kaarî Ahmed Dede (1090/1679) succeeded Câmî Ahmed Dede upon the latter's death. Coming from a Halwati family, Kaarî Ahmed Dede joined the conversations of Sabûhî Ahmed Dede ande Câmî Ahmed Dede, the preceding spiritual leaders, and became affiliated to Mavlavi Order under the influence of this mystic atmosphere. Thanks to his close relations with the palace, particularly to the support he obtained from Amucazâde Hüseyin Pasha, the madrasah pressure over the Mavlavi faith was alleviated.

Sixth head of Yenikapı Mavlavi House is Nacî Ahmed Dede, nicknamed as "Pendarî". He was educated by Zihnî Salih Dede, the sheikh of Bursa Mavlavi House and then came to Istanbul where served as the sheikh of Beshiktash and Galata Mavlavi Houses. He was appointed as the head of Yenikapı Mavlavi House in 1680. During the term of sheikhdom of Nacî Ahmed Dede, pressure of Kadızades gradually died down and totally disappeared in 1684. With the death of Nacî Ahmed Dede, the period popularly described as the "period of golden Ahmeds"

Semazenler.
(Burçak Evren Arşivi)

rı, Kadızâdelilerin tasavvuf zümresi üzerindeki baskılarını giderek artırdıkları bir dönemdir. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'dan gördüğü destekle "Hünkâr Şeyhliği"ne kadar yükselen Vânî Mehmed Efendi'nin kışkırtmalarıyla dergâhlar basılmakta, dervişlerin faaliyetleri çok sıkı bir biçimde izlenmektedir. Bu politikanın sonu-

was closed at Yenikapı Mavlavi House.
Siyahî Yusuf Nesîb Dede, one of the dervishes of Cairo Mavlavi House, was the seventh head of the convent. Having executed the post of sheikhdom at the Mavlavi Houses in Ankara, Damascus amd Cairo in turn, he served as "tarikatcı dede" at Mawlana Lodge and then ap-

cunda 1666'da Mevlevîlere semâ yasağı konulur. Dönemin baskıcı niteliğinden bunalan Câmî Ahmed Dede, İstanbul'dan ayrılarak Hac yolculuğuna çıkar. Ancak bir daha ayrıldığı dergâhına dönmek nasip olmayacak, Medine'de vefat ederek buraya defnedilecektir.
Semâ ve musiki yasağının en şiddetli biçim-

pointed to Yenikapı Mavlavi House. This last sheikhdom duty of Yusuf Nesîb Dede lasted as short as three years and upon his death, he was succeeded by Pecevîzâde Ârifî Ahmed Dede in 1714. Ârifî Ahmed Dede was the son of Mustafa Efendi', a member of Ussakîs from Rumeli. He was educated and known within Melâmî

Whirling dervishes.
(From Burçak Evren's archive)

Semazenler.
(Burçak Evren Arşivi)

de sürdüğü bu dönemde Yenikapı Mevlevîhânesi, Mustafa Itrî Efendi gibi büyük bir ismi yetiştirmiştir. Câmî Ahmed Dede'nin dervişlerinden olan Itrî, musiki bilgisini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde almış ve mukabele öncesi

culture that was peculiar to Rumeli and joined the conversations of Emîr Halil Aga from well-known Melâmî-Hamzawis, transferring this knowledge buildup to the Mavlavi Order. It is seen that Melâmî-Hamzavî culture was perpe-

okunan Rast Na'atini burada bestelemiştir.
Câmî Ahmed Dede'nin vefatıyla yerine Kaarî Ahmed Dede (1090/1679) atanır. Halvetî kökenli bir aileye mensup olan Kaarî Ahmed Dede, kendisinden önceki postnişînlerden Sa-

tuated in the Yenikapı Mavlavi House by Kerestecizâde Mehmed Dede (1145/1732) who succeeded him in the leadership post. During the sheikhdom of Kerestecizâde Mehmed Dede, the convent was subjected to an extensive repair.

Whirling dervishes.
(From Burçak Evren's archive)

bûhî Ahmed Dede ile Câmî Ahmed Dede'nin sohbetlerine katılmış ve bu mistik ortamın etkisiyle Mevlevîliğe bağlanmıştır. Saray çevresiyle kurduğu yakın ilişki, özellikle Amucazâde Hüseyin Paşa'dan gördüğü destek sayesinde Mevlevîliğin üzerindeki medrese baskısını hafifletmiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin altıncı postnişîni, "Pendarî" lâkabıyla tanınan Nacî Ahmed Dede'dir. Bursa Mevlevîhânesi şeyhi Zihnî Salih Dede'nin yanında yetişmiş, daha sonra İstanbul'a gelerek Beşiktaş ve Galata mevlevîhâneleri meşihatinde bulunduktan sonra 1680'de Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliğine atanmıştır. Nacî Ahmed Dede'nin meşihat döneminde Kadızâdelilerin baskısı giderek azalmış ve 1684'te tamamen kalkmıştır. Nacî Ahmed Dede'nin vefatıyla, halk arasında "Altı Ahmedler" olarak adlandırılan dönem Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kapanmıştır.

Kahire Mevlevîhânesi şeyhi Siyahî Mustafa Dede'nin dervişlerinden Yusuf Nesîb Dede, dergâhın yedinci postnişînidir. Sırasıyla Ankara, Şam ve Kahire mevlevîhânelerinde meşihat görevi üstlendikten sonra Sadreddîn Çelebi zamanında Mevlânâ Âsitânesi'nde "tarikatçı dede" olarak görev yapmış, ardından Yenikapı Mevlevîhânesi'ne atanmıştır. Yusuf Nesîb Dede'nin bu son meşihat görevi üç yıl gibi kısa bir dönemi kapsar ve vefatıyla yerine 1714'te Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede geçer. Ârifî Ahmed Dede, Rumeli Uşşakîlerinden Mustafa Efendi'nin oğludur. Rumeli'nin kendine has Melâmî kültürü içinde yetişmiş, tanınmış Melâmî-Hamzavîlerden Emîr Halil Ağa'nın sohbetlerine katılarak burada edindiği kültürü Mevlevîliğe taşımıştır. Kendisinden sonra posta geçen Kerestecizâde Mehmed Dede (1145/1732) zamanında da bu Melâmî-Hamzavî kültür Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yaşatıldığı anlaşılmaktadır. Kerestecizâde Mehmed Dede'nin meşihat yıllarında dergâh önemli bir tamir görür. Hekimzâde Ali Paşa, İran seferindeki başarısından ötürü 1731'de sadrazam olunca dergâhın semâhânesini yeniden inşa ettirmiştir.

18. yüzyıl ortalarına doğru İstanbul mevlevîhânelerinde ortak meşihat yürüten güçlü bir şeyh ailesi tarih sahnesine çıkar. Musa Sâfî Dede ailesine mensup bulunan bu şeyhler 18. yüzyılın sonuna kadar Galata, Kasımpaşa ve Yenikapı mevlevîhânelerinde postnişînlik yapmışlardır. Trablusşam'da doğan Musa Sâfî Dede, önce Halep Mevlevîhânesi meşihatinde bulunmuş, ardından 1723'te Kasımpaşa ve 1732'de Yenikapı Mevlevîhânesi meşihatine getirilmiştir. Ardından Kûçek Mehmed Dede'nin (1159/1746) on

Semazenler.
(Burçak Evren Arşivi)

When Hekimzâde Ali Paşa became Grand Vizier in 1731 owing to his success in his campaign in Iran, he rebuilt the dervishes' whirling dance house of the convent.

A powerful sheikh family that carried out a joint sheikhdom in Istanbul Mavlavi Houses towards mid-18th century was recorded in the annals of history. These sheikhs belonging to Musa Sâfî Dede family serves as head of Galata, Kasımpaşa and Yenikapı Mavlavi Houses until the end of the 18th century. Born in Tripoli (Lebanon), Musa Sâfî Dede served as a sheikh in Aleppo Mavlavi House and then in Kasımpasha and and Yenikapı Mavlavi Houses in 1723 and 1732, respectively. Then his successor Kûçek Mehmed Dede's (1159/1746) eighteen-month sheikhdom did not leave any permanent mark on the history of the convent.

In 1746, the administration of the convent passed to Abu Bakir Dede family, one of the most important sheikh families of the history of Mavlavi faith. Yenikapı Mavlavi House remained under the administration of this family uninterruptedly between 1746 and 1925. Abu Bakir family carefully evaluated the modernization problems between the Palace and "celebi" authority that

sekiz aylık kısa meşihat dönemi dergâh tarihinde kalıcı bir iz bırakmaz.
1746 yılında dergâhın yönetimi Mevlevîlik tarihinin en önemli şeyh ailelerinden birisi olan Ebubekir Dede ailesine geçer. 1746'dan 1925'e kadar Yenikapı Mevlevîhânesi kesintisiz olarak bu ailenin yönetiminde kalmıştır. Ebubekir Dede ailesi saray ile çelebilik makamı arasında, siyasî ve kültürel planda ortaya çıkan modernleşme sorunlarını dikkatlice değerlendirerek desteğini Osmanlı merkezî otoritesinden yana koymuş ve böylece çelebilik makamını gölgede bırakacak ölçüde nüfuz sahibi olmuştur.
Ebubekir Dede (1189-1775), Halvetî şeyhlerinden Seyyid Nureddîn Efendi ailesine mensuptur. Babası Halvetî şeyhi Ahmed Efendi'dir. Kütahya'da doğmuş, Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân adlı eseriyle tanınan Mustafa Sâkıb Dede'ye intisap etmiştir. 1746'da Yenikapı Mevlevîhânesi meşihatine atanan Ebubekir Dede, ünlü Melâmîlerden Habeşîzâde Zâim Ağa'nın sohbetlerine katılmış bir mutasavvıftır. Meşihat döneminde dergâh iki önemli tamir geçirir. Birinci tamir 1754'te Sadrazam Abdullah Nailî Paşa tarafından yaptırılır ve harap durumdaki derviş hücreleri yeniden inşa ettirilir. 1774 ta-

arose in political and cultural areas and put his weight on the Ottoman central authority and gained influence that that far overshadowed the "celebi" authority.
Abu Bakir Dede (1189-1775) was a member of Seyyid Nureddîn Efendi, a Halwati sheikh. His father is a Halwati sheikh named Ahmed Efendi. He was born in Kütahya'da and was affiliated to Mustafa Sâkıb Dede known for his work entitled, Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân. Appointed to the sheikhdom of Yenikapı Mavlavi House in 1746 was a madrasah teacher who joined the conversations of Habeşîzâde Zâim Aga from well-known Melâmîs. During his sheikhdom, the convent underwent two important repairs. The first one was carried out in 1754 by Grand Vizier Abdullah Nailî Pasha and the damaged dervish cells were rebuilt. The second repair was realized in 1774 by Grand Vizier Izzet Mehmed Pasha and could be completed only after the death of Abu Bakir Dede in 1775.
Ali Nutkî Dede, son of Abu Bakir Dede, was appointed as the sheikh of the convent in 1775, when the former was still a child. Because of his young age, the first years of his sheikhdom passed under the patronage of Sahîh Ahmed Dede, his nephew. Ali Nutkî Dede was a Mavlavi sheikh from the era of Sultan Selim III. He was raised with a refined taste of arts of his time and produced works of art in the fields of calligraphy, poetry and music. The Mavlavi ritual that he composed with the starting tone "Şevk-i tarâb" is among the classics of this kind. In addition, by keeping Defter-i Dervîsân, some sort of a diary of the convent, he created a very valuable historical source for the Mavlavi House and the Mavlavi order in Istanbul.
During the period of Ali Nutkî Dede, Yenikapı Mavlavi House raised Sheikh Gâlib and Hamamîzâde Ismail, two leading figures of our cultural history. Sheikh Gâlib completed his reclusive worshipping near Nutkî Dede, while Hamamîzâde became "Dede" at this convent in the same manner.
Dying in 1804 without a child, Ali Nutkî Dede was replaced by his brother, Abdulbâkî Nâsr Dede. Nasr Dede had assumed the post of chief flute-player at the time of Nutkî Dede, and during his (Nasr Dede's) era the Mavlavi House was turned into a virtual center for music studies. Nâsır Dede was a person who carried out studies on the theoretical aspect of music. In his work entitled, Tedkîk ü Tahkîk, he examined the tones of the Turkish music and in his work

Whirling dervishes.
(From Burçak Evren's archive)

rihli ikinci tamir ise Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın desteğiyle gerçekleştirilmiş, ancak Ebubekir Dede'nin 1775'deki vefatından sonra tamamlanabilmiştir.

Ebubekir Dede'nin oğlu Ali Nutkî Dede, 1775'te dergâh meşihatine henüz çocuk yaştayken atanır. Yaşça küçüklüğü nedeniyle postnişînliğinin ilk yılları amcasının oğlu Sahîh Ahmed Dede'nin himayesinde geçmiştir. Ali Nutkî Dede, III. Selim dönemi Mevlevî şeyhlerindendir. Zamanın ince sanat zevkiyle yetişmiş, hat, şiir ve musiki dallarında eserler vermiştir. Şevk-i tarâb makamında bestelediği Mevlevî âyini, bu türün klasikleri arasındadır. Ayrıca dergâhın bir çeşit günlüğü sayılabilecek Defter-i Dervîşân'ı tutarak hem mevlevîhâne, hem de İstanbul Mevlevîliği için çok değerli bir tarihî kaynak meydana getirmiştir.

Ali Nutkî Dede döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi, kültür tarihimizin önde gelen kıymetlerinden Şeyh Gâlib ile Hamamîzâde İsmail Dede'yi yetiştirir. Şeyh Gâlib çilesini Nutkî Dede'nin yanında tamamlamış, Hamamîzâde ise yine aynı şekilde bu dergâhta "Dede" olmuştur.

1804'te çocuksuz vefat eden Ali Nutkî Dede'nin yerine kardeşi Abdülbâkî Nâsır Dede posta oturur. Nutkî Dede zamanında dergâhın neyzenbaşılık görevini de üstlenmiş bulunan Nâsır Dede zamanında mevlevîhâne tam anlamıyla musiki araştırmalarının yapıldığı bir merkeze dönüşmüştür. Nâsır Dede, musiki nazariyatı konusunda çalışmalar yapmış bir kişidir. Tedkîk ü Tahkîk adlı eserinde Türk musikisi makamlarını incelemiş, Tahrîriyye'de ise kendi geliştirdiği ebced notası hakkında kapsamlı bilgi vermiştir. Ayrıca acem-buselik ve ısfahan makamlarında iki Mevlevî âyini ve şiirlerini topladığı bir de Divân'ı vardır.

Nâsır Dede'nin meşihat döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi II. Mahmud tarafından esaslı şekilde tamir ettirilir. Hâlet Efendi'nin bu tamir için padişah nezdindeki nüfuzunu kullandığı bilinmektedir. Eski semâhâne tamamen yıktırılıp yerine yenisi inşa ettirilerek 1817'de düzenlenen bir törenle hizmete açılmıştır. Semâhânenin kubbe yazıları Keresteci Nurî Dede'ye, kapı kitabesi ise Keçecizâde İzzet Molla'ya aittir.

Ebubekir Dede ailesinin ikinci kuşak üyelerinden Mehmed Hüsnî Dede (1245/1829), babası Nâsır Dede'nin yerine 1821'de postnişîn olur. Sekiz yıllık meşihatini Abdurrahim Kunhî Dede'nin (1247/1831) postnişînliği izler. Musiki konusundaki geniş kültürüyle tanınan Kunhî Dede'nin hicaz ve nühüft makamlarında beste-

Yenikapı Mevlevihanesi'nin bugünkü hali. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

entitled Tahrîriyye, he gave extensive information about the "ebced" note that he himself developed. Moreover he had a work named Divân in which he compiled two Mavlavi rituals on the "acem-buse" (Persian-kiss) and Isfahan notes and his poems.

During the sheikhdom of Nâsr Dede, Yenikapı Mavlavi House was subjected to a substantial repair by Sultan Mahmud II. It is known that Hâlet Efendi used his influence over the Sultan to actuate this repair. The old house for dervishes' whirling dance was totally demolished and a new one was constructed in its place. It was inaugurated at a ceremony held in 1817. Dome inscriptions of the whirling dance house belonged to Keresteci Nurî Dede and the gate epitaph to Keçecizâde Izzet Molla.

Hüsnî Dede (1245/1829), a member of the second-generation of Abu Bakr Dede, succeeded in Nasr Dede as the head of the convent in 1821. His eight-year leadership was followed by that of Abdurrahim Kunhî Dede (1247/1831). Known for his extensive musical knowledge, he had two rituals he composed with "hicaz" and "nühüft" notes.

The sheikh who left his mark on the historical development of Yenikapı Mavlavi House in the 19th century is Osman Salâhaddîn Dede. Upon the death of his uncle Kunhî Dede, he assumed the leadership of the convent and maintained this post for half a century, leaving his mark on the history of Mavlavi Order. The most important aspect of Osman Dede is that he turned Yenikapı Mavlavi House into a gathering place of the Ottoman intelligentsia as a result of close relations he formed with modernist cadres. Becoming affiliated to Osman Dede, Keçecizâde Fuad Pasha and Âli Pasha, the two great Grand Viziers of Tanzimat, expressed support to the modernist stand of the Mavlavi Order. Osman Dede had a close friendship with Midhad Pasha, the mastermind of First Meşrutiyet (Era of Constitutional Monarchy). Such relations caused the conversion of the convent into one of the centers of the Young Turks Movement in Istanbul and for this reason, the Mavlavi House was subjected a close supervision and control by Sultan Abdulhamid II. During the term of Osman Salâheddîn Dede who also assumed the post of the head of the assembly of sheikhs established in the aftermath of Tanzimat, the convent was subjected to significant repairs. The repair in 1837 was actuated by Sultan Mahmud II. In 1845, Sultan Abdulmajid had the perip-

Currant condition of Yenikapi Mavlavi House. (Photo by Engin Yıldız)

lediği iki âyini vardır.
Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 19. yüzyıldaki tarihi gelişimine damgasını vuran şeyh ise Osman Salâhaddîn Dede'dir. Amcası Kunhî Dede'nin vefatıyla dergâh postuna oturmuş ve bu görevi yarım yüzyıldan fazla bir süre üstlenerek Mevlevîlik tarihine damgasını vurmuştur. Osman Dede'nin en önemli özelliği, modernleşme yanlısı siyasî kadrolarla kurduğu yakın ilişki sonunda Yenikapı Mevlevîhânesi'ni Osmanlı aydınlarının toplanma merkezi haline getirmesidir. Tanzimat'ın iki büyük sadrazamı Keçecizâde Fuad Paşa ile Âli Paşa, aileleriyle birlikte Osman Dede'ye intisap ederek Mevlevîliğin modernleşmeci tutumuna destek vermişlerdir. Osman Dede'nin ayrıca I. Meşrutiyet'in mimarı Midhat Paşa ile de yakın bir dostluğu vardır. Bu ilişkiler kısa sürede dergâhı Yeni Osmanlılar hareketinin İstanbul'daki merkezlerinden birisi haline getirmiş, bu yüzden mevlevîhâne II. Abdülhamid tarafından çok sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. Tanzimat sonrasında kurulan Meclis-i Meşayih başkanlığında da bulunan Osman Salâheddîn Dede döneminde dergâh önemli tamiratlara sahne olur. 1837'deki tamiratı II. Mahmud gerçekleştirmiştir. 1845'de Abdülmecid dergâhın çevre duvarlarını inşa ettirir ve müştemilatı yeniler. 1850'de ise Maliye Nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa bir kütüphane binası ile buna bitişik kendi açık türbesini inşa ettirir. Nafiz Paşa ayrıca sokak cephesine bakan bir de sebil yaptırmıştır, ancak bu eser günümüze gelememiştir. Mevlevîhânenin bu dönemdeki son tamiri 1863'te Mısır Valisi İsmail Paşa tarafından gerçekleştirilmiş olup harem ve selâmlık daireleri yeniden inşa ettirilmiş, semahâne ise esaslı bir şekilde elden geçirilerek 1864'te bitirilmiştir.
Mehmed Celâleddîn Dede (1326/1908), önce babası Salâheddîn Dede'nin yerine vekâleten ve onun vefatından sonra da 1887'de asaleten dergâh meşihatine atanır. Babasından Mesnevî okumuş, ayrıca Eskişehir Mevlevîhânesi postnişîni Hasan Hüsnî Dede'den mesnevîhanlık icazeti almıştır. Celâleddîn Dede, aralarında Rauf Yekta ve Dr. Suphi Ezgi gibi musiki nazariyatçılarının bulunduğu kültürlü bir çevrenin oluşmasını sağlaması bakımından son dönem tarihimizde önemli rol oynamıştır. Bu dönem, özellikle Jön Türklerle kurulan ilişkiler açısından dikkat çekicidir. Paris'te basılan Jön Türk yayınları gizlice dergâha sokulmakta, Abdülhamid karşıtı özgürlükçü fikirler Mevlevî dervişleri arasında hızla yayılmaktadır. Bu durum II. Abdülhamid'in dikkatinden kaçmaz ve 1906'da dergâha ait ahırlarda çıkan

Mevlana'nın yolunu izleyen Mevleviler, Türk tasavvuf tarihinin omurgasını meydana getiren Vahdet-i vücud düşüncesini gündelik yaşama uygulamışlardı. (Burçak Evren Arşivi)

heral walls rebuilt and premises renewed. On his part, Finance Minister Abdurrahman Nafiz Pasha had a library building constructed and contiguously with it, his own open mausoleum in 1850. Nafiz Pasha additionally had a public fountain made facing the front of the street but it did not survive up till today. The final repair of the Mavlavi House in this period was realized by the Governor of Egypt Ismail Pasha in 1863 and the harem as well as the men's quarter were rebuilt and the whirling dance house was overhauled substantially and completed in 1864.
Mehmed Jalaledin Dede (1326/1908) first became the Acting Sheikh in the place of his father Salâheddîn Dede and then the permanent Sheikh of the convent in 1887. He read Masnawi from his father and also obtained permission to become a Masnawi commentator (Mesnevihan) from the head of Eskisehir Mavlavi House Hasan Hüsnî Dede. Jalaledin Dede played an important role in the latest period in the formation of a cultured circle composed of music theoreticians such as Rauf Yekta and Dr. Suphi Ezgi This period is noteworthy particularly in terms of relations established with Young Turks. Publications of Young Turks printed in Paris were clandestinely brought into the convent and anti-Abdulhamid ideas were rapidly disseminated among the Mavlavi dervishes. Sultan Abdulhamid II discerned this state of affairs and stables were greatly damaged as a result of a dubious fire in 1906. The convent reaimed in a wrecked position for five years. When Sultan Reshad, who was himself a Mavlavi, ascended the throne, he instructed Architect Kemaleddîn to rebuild the Mavlavi House. First the small house, men's quarters, dervish cells, dining room, and larder was constructed. This complex constructed with stone according to the national architectural understanding survived up till today. This significant repair was completed during the sheikhdom period of the last head of the convent, Abdülbâkî Dede (1935). Abdülbâkî Dede was the son of Mehmed Jalaledin Dede. Besides assuming the spiritual leadership of the convent, he executed the duty of membership to the Assembly of Sheikhs. The most striking event of Abdülbâkî Dede's period was that a unit composed of the members of the convent joined the "Mücahidin-i Mevleviyye" (Mavlavi Fighters) in 1915 and took part in the armed campaign at the Channel.
The "mukabele" days of Yenikapı Mavlavi House were Monday and Thursday. It was turned into

şüpheli bir yangın sonucu büyük hasar meydana gelir. Dergâh beş yıl boyunca harap halde kalır. Kendisi de bir Mevlevî olan Sultan Reşad tahta çıkınca Mevlevîhânenin yeniden inşası için Mimar Kemaleddîn'e görev verir. İlk önce mescid, selâmlık dairesi, derviş hücreleri, matbah ve kiler inşa edilir. Ulusal mimarî anlayışına göre kâgir olarak inşa edilen bu külliye günümüze kadar gelebilmiştir. Bu önemli tamirat dergâhın son postnişîni Abdülbâkî Dede'nin (1935) meşihat döneminde tamamlanmıştır. Abdülbâkî Dede, Mehmed Celâleddîn Dede'nin oğludur. Dergâh postnişînliğinin yanı sıra Meclis-i Meşâyih üyeliği görevini de yürütmüştür. Abdülbâkî Dede döneminin en dikkat çekici olayı, dergâh müntesiplerinden oluşturulan bir birliğin Mücahidin-i Mevleviyye alayına katılarak 1915'deki Kanal seferine iştirak etmesidir.

Mukabele günleri Pazartesi ve Perşembe olan Yenikapı Mevlevîhânesi, Cumhuriyet döneminde öğrenci yurduna dönüştürülmüştür. 9 Eylül 1961'de hünkâr mahfilinde çıkan bir yangın sonucu ahşap semahâne, şerbethâne ve türbesi tamamen yanmıştır. Dergâhın 1961 yangınından önceki son durumuna göre, daire planlı semâhânenin sağında semâhâneye bağlı bir şerbethâne, solunda ise yine semâhâne ile ilişkili türbe yer almaktaydı. Geleneksel Mevlevî mimarisinde uygulanan şekliyle türbenin sağ cephesi semâhâneye açılmakta idi. Semâhâne iki katlı ahşap bir yapı olup, kapı girişinin üstünde mutrıp heyetinin mekânı bulunuyordu. Türbe ise birbiriyle bağlantılı iki ayrı mekândan meydana gelmişti. Girişin solunda türbedar odası, sağında ise sarnıç yer almaktaydı ve buradan dergâh postnişînlerine ait sandukaların bulunduğu asıl türbe binasına geçiliyordu. Türbe ile dergâhın caddeye bakan çevre duvarı arasında dervişlere ve diğer müntesiplere ait mezarların bulunduğu bir hazire yer almaktadır. Ayrıca dergâhın hünkâr girişinin karşısına düşen ikinci bir hazire daha vardır. Dergâhın Sultan Reşad tarafından yaptırılmış olan ve içinde mescid, matbah, selâmlık ve derviş hücrelerinin de bulunduğu kâgir külliye yakın zamanlarda önemli bir yangın tehlikesi atlatmış olup, kısmen harap bir vaziyette restore edilmeyi beklemektedir.

a student dormitory during the Republican period. A fire that broke out on 9 September 1961 in the Sultan's gathering place, whirling dance house, sherbet house and mausoleum were totally burnt. According to the latest state of affairs of the convent before the 1961 fire was a sherbet house attached to the dance house to the right of the circular-planned dance house; to the left of the dance house was a mausoleum connected to the dance house. According to the application in traditional Mavlavi architecture the right front of the mausoleum opened up into the dance house. Dance house was a two-storey wooden structure and over the gate entrance was the place of the musicians' band. Mausoleum was composed of two separate but interconnected places. To the left of the entrance was the room of the mausoleum caretaker and to its right the cistern and from here, one could pass to the main mausoleum building where the sarcophaguses of the convent heads were found. Between the mausoleum and the peripheral wall of the convent facing the avenue is a grave where the tombs of dervishes and other members are located. In addition, there is a second grave that is located to the opposite of the Sultan's entrance of the convent. The stone complex of the convent built by Sultan Reshad that contains a small mosque, kitchen, men's quarters and dervish cells narrowly escaped a great fire recently and awaits restoration in a partially damaged condition.

Mavlavis that followed in the footsteps of Mawlana applied the idea of Oneness of the Body (Vahdet-i Vücud), the backbone of the Turkish Sufi in the everyday life.. (From Burçak Evren's archive)

7.bölüm sonu

8. BÖLÜM
PART

Sağlık Kuruluşları

HEALTH INSTITUTIONS (HOSPITALS)

Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi

by Nuran Yıldırım

İstanbul Ermeni cemaati hastalarına 1743 yılından itibaren Narlıkapı S. Ohannes Kilisesi'nin bodrumunda, akıl hastalarına da kilisenin karşısındaki binada bakıp tedavi ediyordu. 1772'de Beyoğlu S. Harutyun Kilisesi bünyesinde ikinci bir hastane faaliyete geçti. Kilise kompleksi içinde yer alan bu hastaneler Hıristiyanlığın; kimsesizler ile yoksullara ve hastalara gösterdiği şefkatin (charite) bir yansımasıydı.

O günün ulaşım koşullarında İstanbul'daki bu iki hastanenin birbirinden uzak olması hizmette verimliliği önlüyordu. Ayrıca hastane olarak inşa edilmemiş mekânlar, gelişen Ermeni cemaatinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı.

Yeni bir hastane yapımı, Narlıkapı Kilisesi'nde cemaat ileri gelenlerinin katıldığı "Vortvots Vorodman" yortusunda âyin törenini bastıran bir akıl hastasının çığlığı ile start alır. Bu çığlıktan etkilenen, II. Mahmud'un Maliye Nazırı Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın öncülüğü ve girişimiyle başlayan çalışmalar 1831 Eylül'ünde kuruluş kararının Patrik Stepannos Ağavni tarafından tasdik edilmesi ve Sultan II. Mahmud'un inşaat izniyle hayata geçirilme aşamasına gelir. İstanbul'da artan varlıklı Ermeni nüfusun kaliteli sağlık hizmeti talebinin etkisi de gözden uzak tutulmamalıdır.

Yeni hastanenin fikir babası Kazaz Artin Amira Bezciyan inşaat çalışmalarının da öncüsüdür. Yapım kararı alındıktan sonra nereye inşa edileceği tartışılır. İlk önerilen yer Kınalıada olur fakat ulaşım problemi yüzünden kabul görmez. 5 Ocak 1832 günü Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın evinde gerçekleştirilen toplantıda en uygun yerin Yedikule olduğunda birleşilir ve Kazlıçeşme ile Yedikule arasındaki Leblebicioğlu bostanı seçilir. Sultan Bayezid evkafından olan Leblebicioğlu bostanı bu tarihte hastanenin kurulma çalışmalarına katılan Garabed Amira Arzumanyan'ın oğlu Ohannes Amira'nın tasarrufundaydı. Patrik Stapannos Ağavni'nin, Ermeni milletinin hastalarını yatırıp tedavi edecek bir hastaneleri olmadığını ileri sürerek yaptığı yazılı başvuru üzerine, eski Ermeni maşatlıkları yanında bulunan bu bostan, 3.000 kuruş bağış ve her yılın muharrem ayında ödenecek senelik 750 kuruş

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'nin eski ecza kavanozu.

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'nin. iç avlusu (Fotoğraflar: Engin Yıldız)

Old medicine jar of Surp Pırgiç Armenian Hospital.

Internal courtyard of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photos Engin Yıldız)

Yedikule
Surp Pirgic Armenian Hospital

Surp Pırgiç
Ermeni Hastanesi'nin iç avlusu
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

icare-i vahide ile üzerine yapılacak hastane binaları ve ekilecek ağaçların mülkiyeti Ermeni milletine ait olmak kaydıyla 19 Temmuz 1833 (17 Ra. 1249) tarihli vakıf senediyle mukataaya bağlanır. Hemen ardından, II. Mahmud'un fermanıyla "ispitalya tabir olunur hastahane bina ve inşasına" izin verilir.

Patients of the Armenian Community in Istanbul received treatment at the basement of Narlikapi S. Johannes Church as from 1743, while the mental patients were treated at the building opposite to church. In 1772, a second hospital was put to use at Beyoğlu S. Harutyun Church. These hospitals within church complexes were a

Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın yaptığı en büyük bağışı sarrafların yüklü yardımları izler. Garabed Amira Balyan ile Ohannes Amira Serveryan gibi dönemin ünlü mimarlarının üstlendiği ahşap hastane inşaatı 1832'de başlar. Hastane inşaatı sürerken İstanbul'da çıkan veba salgını hastaneyi zora sokar. Mikayel Amira Pişmişyan vebalıla-

reflection of the charity shown by the Christianity to the orphans, the poor and the needy.

These two hospitals were away from each other given the communication difficulties of those times and this negatively affected the efficiency of the services rendered. In addition, places that were not particularly designed to serve as hospitals were far from being in a state of meeting the needs of the developing Armenian community.

Construction of a new hospital was raised when the scream of a mental patient suppressed the religious service given at the Narlikapi Church during the"Vortvots Vorodman" festival participated in by the dignitaries of the Community. Moved by this scream, Bu çığlıktan etkilenen, Kazaz Artin Amira Bezjian, Finance Minister of Sultan Mahmud II, launched and initiated a series of steps for the establishment of a new hospital. Patriarch Patrik Stephannos Agavni endorsed the decision to this end in September 1831 and it was translated into practice with the building permit issued by Sultan Mahmud II. The effect of the demand for a quality service aired by the growing prosperous Armenian population in Istanbul should not be overlooked.

Kazaz Artin Amira Bezjian, the mastermind of the new hospital, was also the leader of its construction works. After the taking of the decision for the establishment of a new hospital, discussions were made as to where it should be constructed. The first proposal for the hospital's location was Kinaliada but was turned down because of the communication problems. At a meeting held on 5 January 1832 at the house of Kazaz Artin Amira Bezjian, the interested parties agreed that the most suitable place would be Yedikule and the Leblebicioğlu Fruit Orchard between Kazlicesme and Yedikule was chosen as the building site. the Leblebicioğlu Fruit Orchard that was part of Sultan Bayezid's Evkaf was in the possession of Johannes Amira, the son Garabed Amira Arzumanian who then took part in the activities for the establishment of the hospital. Upon a written application made by Patriarch Stephannos Agavni, claiming that the Armenian Community did not have a hospital where they could hospitalize and treat their patients, a fruit orchard near the old Armenian cemeteries, a piece of land was allocated in return of a donation of three thousand kuruş and a annual rent amounting to 750 kuruş payable on Muharram each year, provided that the hospital premises to be built on it and trees to be planted would belong to the Armenian Com-

Internal courtyard of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photo by Engin Yıldız)

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'nin günümüzde'de kullanılan tarihi eczanesi. (Fotoğraflar: Engin Yıldız)

Historical pharmacy store of Surp Pirgic Armenian Hospital. (Photos Engin Yıldız)

rın tedavisi için Narlıkapı Hastanesi'nde olduğu gibi hastane içinde iki oda ayrılmasını önerir. Kazaz Artin Amira Bezciyan, diğer hastaları tehlikeye atacağı ve hastalığın önce hastaneye sonra da şehre yayılmasını kolaylaştıracağı gerekçesiyle karşı çıkınca başka bir çözüm aranır. Sonunda

munity. It was subjected to (land) tax with a foundation certification on 19 July 1833 (17 Ra. 1249). Right after this, a decree issued by Sultan Mahmud II, "the building permit is given for the premises and construction of what is described as a 'hospital'".

hastaneye yürüyerek beş dakika uzaklıkta bulunan ve Baruthane-i Âmire Barutçubaşısı Boğos veled-i Simon'un tasarrufunda olan İskender Çelebi arazisinde sahile yakın ayrı bir vebahane inşa edilmesi kararlaştırılır. 1833 yılının son günlerinde Surp Hagop Vebahanesi için gerekli

The biggest donation made by Kazaz Artin Amira Bezjian was followed by large amounts of donations by the jewelers. The construction of the wooden hospital undertaken by well-known architects of the time namely, Garabed Amira Balian and Johannes Amira Serverian was launched in 1832. The plague epidemic that broke out in Istanbul pending the construction put the hospital into a difficult position. For the treatment of the plague patients, Mikayel Amira Pişmişian proposed for the allocation of two rooms within the hospital, as in Narlikapi Hospital. When Kazaz Artin Amira Bezcian was opposed to this proposal on the grounds that this would put endanger the rest of the patients and ease its spread of the disease first within the hospital and then the rest of the city, another solution was sought. Eventually, a decision was taken to build a separate plague hospital on a piece of land on a territory named "Iskender Celebi" near the seashore, that was at a distance of a five- minute walk from the hospital and that was under the possession of Boghos Veled-i Simon, Chief Gunpowder Maker of Amire Gunpowder House. Necessary permits were obtained in late 1833 for the establishment of Surp Hagop Plague Hospital and the construction of a wooden hospital was launched.

On 31 May 1834, the hospital was inaugurated with a pompous ceremony during the Hampartsum Festival and 350 patients and elderly were transferred here from Narlikapi and ve Beyoglu Hospitals. Kazaz Artin Amira Bezjian who put in some time and energy for the hospital died on 3rd January 1834 failing to see its opening. After a while, a small wooden church was created within the hospital named "Surp Hagop Maduru" with the aim of giving moral support to the patients throughout the treatment process, baptizing those born at night time, extending religious assistance to those who were dying or who died and conducting religious ceremonies. Two buildings of the hospital were reserved for the patients and the other called "Surp Hagop Plague Hospital" for contagious diseases such as plague and cholera that threatened public health. When the plague epidemic in Istanbul came to an end, Surp Agop Plague Hospital lost its functionality (1850). In its place, a school that trained clergymen was opened in its place in the following year. Later, an agricultural school was opened at the same location. In 1895, it was converted into an orphanage. It also harbored shoe, tailoring, and carpentry workshops.

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi eczanesinin eski cam kavanozu. (Fotoğraflar: Engin Yıldız)

Old glass jar of the pharmacy store of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photos Engin Yıldız)

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesindeki tarihi ilaç dolapları. (Fotoğraflar: Engin Yıldız)

Historical medicine box of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photos Engin Yıldız)

izin alınır ve ahşap olarak yapılmaya başlanır.
31 Mayıs 1834 günü, Hampartsum Yortusu'nda görkemli bir törenle açılışı yapılan hastaneye Narlıkapı ve Beyoğlu Hastanelerindeki 350 hasta ve yaşlı nakledilir. Hastaneye büyük emek veren Kazaz Artin Amira Bezciyan eserinin faaliyete geçtiğini göremeden 3 Ocak 1834'te vefat eder.
Bir süre sonra tedavi boyunca hastalara manevi destek olmak, gece doğanları vaftiz etmek, ölmek üzere olanlar ile ölenlere dini yardım, dini âyin yapabilmek amacıyla hastanede küçük ahşap bir kilise "Surp Hagop Maduru" inşa edilir. Hastanenin iki binasından biri hastalara, Surp Hagop Vebahanesi adı verilen diğeri de veba ve kolera gibi toplum sağlığını tehdit eden salgın hastalıklara yakalanmış kişilere ayrılır. İstanbul'da veba salgınları yok olunca Surp Agop Vebahanesi fonksiyonu yitirir(1850). Ertesi yıl yerine din adamı yetiştiren bir okul daha sonra da bir tarım okulu açılır. 1895'de yetimhaneye dönüştürülür. Ayrıca ayakkabı, terzi, marangoz atölyelerini de barındırmaktadır.
Hem tıbbi hem de ruhani işlevleri olan Surp Pır-

Surp Pırgiç Hospital and Surp Hagop Plague Hospital that have both medicinal and spiritual functions are also named "Vank/Monastery". A firman issued by Sultan Mahmut II provided for the appointment of priests to this church at the hospital and their non–interference in the spiritual practices.
Upon the acceptance of an application submitted in 1834 for the transfer to the hospital, of the inheritance of the orphanages who died at the hospital, a source of revenue was created for the hospital.
A ten-member board of trustees, of which Amiras and tradesmen made up the majority, was elected for the management of the hospital at a meeting at Patriarchate held on 19th March 1834. As a result of the division of labor made by the board of trustees Michael Pişmiş Amira became the first trustee in charge of supervision of Surp Pırgiç Hospital. Johannes Amira Aznavurian was appointed as the trustee of Surp Hagop Monastery. Michael Pişmiş Amira did an important job by adding the Kirişçi Meadow and Kirişçi Field near the building site of the

Surp Pırgiç
Ermeni Hastanesi kilisesi.
(Fotoğraflar: Engin Yıldız)

*Church of Surp Pırgiç
Armenian Hospital.
(Photos Engin Yıldız)*

Dr. Mikayel Horasancıyan.

giç Hastanesi ile Surp Hagop Vebahanesi ayni zamanda "Vank/Manastır" olarak adlandırılır. II. Mahmud'dan alınan bir fermanla hastanedeki kiliseye papazlar atanması ve ruhani faaliyetlere karışılmaması sağlanır.1834 yılında hastanede ölen kimsesizlerin mirasının hastaneye kalması için yapılan başvurunun da kabul edilmesiyle hastaneye bir gelir kaynağı yaratılır.

19 Mart 1834'de Patrikhane'de yapılan Amiralar ve esnafların çoğunluğu oluşturduğu toplantıda hastaneyi yönetecek 10 kişilik bir mütevelli heyet seçilir. Mütevelli heyetin yaptığı işbölümünde Mikayel Pişmiş Amira, Surp Pırgiç Hastanesi'nin ilk nezaret-i mütevellisi olur. Ohannes Amira Aznavuryan da Surp Hagop Manastırı mütevelliliğine getirilir. Mikayel Pişmiş Amira hastane arsasının yanında bulunan Kirişçi Çayırı ile Kirişçi Tarlasını hastaneye katarak ileriki yıllardaki gelişimi etkileyecek önemli bir iş yapar. Bu dönemde hastanenin temel ihtiyaçları Mikayel Pişmiş Amira'nın sarraf arkadaşları tarafından temin edilir. Hastane başhekimliğini de yine onun özel doktorları yapar ve bu görevlerini 1846 yılına kadar sürdürürler.

Erkek hastalar "Selamlık", kadın hastalar ise "Haremlik" adı verilen iki ayrı bölümde tedavi ediliyordu.

Hastanenin geliri gelişmesine ve modern cihazlar almasına yetmiyordu. Öncelikle Narlıkapı ve Beyoğlu Hastanelerine her yıl vergi ödeyen esnaf ve sanatkârların, ayni katkıyı bu hastane için de sürdürmeleri sağlanır. Sürekli kaynak sağlamanın temel yollarından biri de hastaneye taşınmaz varlıklar kazandırmaktır. 1839 yılına kadar görevde kalan Mikayel Amira Pişmişyan'ın çabaları sonunda kısa sürede hastaneye 20 parça mülk vakfedilir. Böylece vakıf sandığına 296.749 kuruşluk bir gelir eklenir. Bu kalıcı gelirlere, 26 Haziran 1836'da hastane bünyesinde açılan "mumhane" katılır. Mumhane bir yandan hastanenin mum ihtiyacını karşılarken bir yandan da mum satarak gelir sağlar.

Tek mütevelli ile yönetimin son bulduğu 1848 yılı ile 1860 arasında hastane Meclis-i Âla tarafından yönetilir.

Boğos Bey Dadyan ile Ohannes Bey Dadyan'ın Baruthane'deki başarılı yönetimleri ve Ohannes Bey'in İzmit Çuha Fabrikasını düzene sokmasından çok memnun olan Sultan Abdülmecid, Ohannes Bey'e "Dile benden ne dilersen!" diye sorunca, Ohannes Bey de hastaneye destek ister ve sultanın emriyle hastaneye günde 15 okka et ve 37.5 okka ekmek gönderilir. Ohannes Bey'in ricası üzerine ayni yardım komşu Rum

hospital to the hospital, which would shape the development of the hospital in the future years. In this period, the basic requirements of the hospital were met by Michael Pişmiş Amira's jeweler friends. His private doctors served as Head Doctor of the hospital until the year 1846.

Male patients were treated in "men's quarters" and female patients in "women's quarters".

Revenues of the hospital were not sufficient for its further development and the procurement of modern equipment. As the foremost step, the tradesmen and artisans who paid taxes to Narlikapi ve Beyoglu Hospitals were caused to continue to make the same contribution to this hospital as well. One of the fundamental ways of raising sources constantly is to gain immovable property to the hospital. As a result of the efforts of Michael Amira Pişmişian who remained in office until 1839, 20 pieces of property were endowed to the hospital. In this manner, 296,749-kuruş revenue was added to the Foundation Fund. A wax house opened as part of the hospital on 26th June 1836 was added to these permanent revenues. While the wax house met the need for waxes at the hospital, it brought revenue to the hospital by selling waxes.

Between 1848 when the single-trustee management came to an end and 1860, the hospitals managed by the Supreme Assembly.

Successful managements of Boghos Bey Dadian and Johannes Bey Dadian at Gunpowder House and the orderliness brought by Johannes Bey to Izmit Broadcloth Factory greatly satisfied Sultan Abdulmajid who asked Johannes Bey to tell him "whatever he wished". Upon this, Johannes Bey asked for support for the hospital and 15 okes of meat and 37.5 okes of bread were sent daily to the hospital. Upon the request of Johannes Bey, the same aid was provided to the neighboring Greek Hospital too. During the era of Sultan Abdulaziz, the continued with an increasing rate and the daily amount of meat and bread became 30 okes and 200 okes, respectively. In line with a cooperation with the Patriarchate, part of the domestic sources of the Armenian community such as marriage revenues was also channeled to the hospital. 12 thousand kuruş was obtained per annum from the Patriarchate of Jerusalem. Dadyans granted 50-60 thousand kuruş-aid per annum to the hospital; in addition, they extended an extra indirect contribution to the orphans by employing them at Hereke and Zeytinburnu factories they managed. During this period (1846-1850), Head Doctor of the hospital was

Hastanesi'ne de tahsis edilir. Yardım Sultan Abdülaziz döneminde 1869'dan itibaren günlük 30 okka et ve 200 okka ekmek şeklinde artarak devam eder. Ermeni cemaatinin, evlilik akdi gelirleri gibi iç kaynaklarının bir bölümü de Patrikhaneyle yapılan işbirliği sonucu hastaneye yönlendirilir. Kudüs Patrikhanesi'nden yıllık 12.000 kuruş sağlanır. Dadyanlar hastaneye senelik 50-60.000 kuruş yardımda bulunmaktadır; ayrıca hastanedeki yetimlere yönetmekte oldukları Hereke ve Zeytinburnu fabrikalarında iş sağlayarak dolaylı bir katkıda da bulunurlar. Bu dönemde (1846-1850) hastanenin başhekimliğini de Dadyan ailesinin özel doktoru Fransız asıllı Dr. Karones yapar. Bakırköy Baruthanesi'nin de doktorluğunu yapan Dr. Karones Samatya'daki cemaat okulunun da Fransızca öğretmeniydi.

1848 yılında hastanede bir eczane açılır. Ertesi yıl da hastane yönetimini düzenleyen bir yönetmelik hazırlanır. 1850'de bu kez bir teftiş komisyonu kurularak hastanenin gelir ve gideri düzenli olarak tutulmaya başlanır. Önceleri Avrupalı hekimlerin yönettiği hastanenin ilk Ermeni başhekimi Dr. Agop Hovhannesyan'dır (1850-1851). Zaman içinde doğan ihtiyaçlar nedeniyle genişletilen hastaneye 1851'de akıl hastaları için ayrı bir pavyon eklenir. Aynı yıl hastanede barınan çocuklara eğitim vermek ve meslek kazandırmak amacıyla terzi ve kundura atölyeleri kurulur. Ancak bu girişim amacına ulaşamaz ve her iki atölye de bir buçuk yıl sonra kapanır. 1851'de hastane bünyesine taşınan ruhban okulu Cemaran, öğrenci sayısının 700'e yükseldiği 1860 yılında kapatılır.

1854 yılında hastanedeki yetimlerin eğitim görmesi için kurulan Ziraat Okulu'nda ; bahçıvanlık, bağcılık, çiftçilik, hayvancılık, ipekçilik, ipekböceği yetiştiriciliği gibi meslek dalları öğretilir. Okul için Surp Hagop Manastırı yanına bir kaç oda eklenerek sınıflar hazırlanır. Bu okul da sürekli olma, artan harcamalar ve hastanenin mali yapısının bozulması nedeniyle kapatılır. Bu dönemde hastanenin başhekimliğini 1859 yılına kadar bu görevi sürdürecek olan bir Macar hekim yapmaktadır. Harcamaların artması hastalara gösterilen bakımın bozulmasına yol açar. Hastanede barınanların sayısı 350'nin altına düşer. Bu durum karşısında mütevellilerin çoğu istifa eder. 1855'te seçilen yeni mütevelli heyeti Ermeni cemaatinin hastaneye katkısını sağlamak ve masrafları olabildiğince kısmak yoluna gider. Ancak mali sorunların bir türlü çözüme kavuşturulamaması üzerine 1856'da bir "İktisadi Kurul" oluşturulur. Bu kurul hastanenin

Dr. Karones, a French national, who was the private doctor of the Dadyan family. Also serving as the doctor of Bakırköy Gunpowder House, Dr. Karones was the French teacher of the community school in Samatya as well.

A pharmacy store was opened at the hospital in 1848. The following year, a statute regulating the management of the hospital was drawn up. In 1850, an auditing commission was formed for regularly keeping the revenues and expenditures accounts. The first Armenian head doctor of the hospital that had previously been managed by European doctors, was Dr. Agop Hovhannesian (1850-1851). Owing to the emergence of new needs in the course of time, the hospital was expanded and a separate pavilion was added to the hospital in 1851 for the mental patients. In the same year, tailoring and shoe-making workshops were established for giving training and occupation to the children sheltered at the hospital. But the mission could not be fulfilled in both workshops and were shut down after one-and-a-half years. The clergy school named "Cemaran" that was moved to the hospital in 1851 was closed in 1860, when the number of its students had risen to 700.

Occupational branches of gardening, vinery, farming, animal-husbandry, silk-making, silkworm breeding were taught at the School of Agriculture established in 1854 for the training of the orphans at the hospital. Some rooms wee added near Surp Hagop Monastery and classrooms were constructed for the school. It was closed because of its permanent status and increasing expenses and because of the financial crisis suffered by the hospital. During this period, head doctor of the hospital was a Hungarian doctor who carried out this post until 1859. Increase in expenditures caused a drop in the quality of the care shown to the patients. The number of those hospitalized at the hospital fell down to 350. In the wake of this, most of the trustees resigned. In 1855, the newly appointed trustees opted to provide the contribution of the Armenian community to the hospital and cut down the expenses as much as possible. But when the nothing availed for the solution of the financial problems, an "Economic Board" was established. This Board settled the debt of the hospital that amounted to 40 thousand kuruş. The measures taken, allowed the hospital to go through its brightest period, between 1858 and 1859. In a not-too-long timeframe, two-third of the hospital was renovated. In1859, Jaran-

Dr. Michael Horasanjian.

Surp Pırgiç
Ermeni Hastanesi bahçesi.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

40.000 kuruşluk borcunu kapatır. Alınan yerinde önlemler hastanenin 1858-1859 yıllarında en parlak dönemini yaşamasına neden olur. Pek uzun olmayan bu zaman diliminde hastanenin üçte ikisi yenilenir. 1859'da hastane bünyesindeki Surp Hagop Kilisesi içinde Jarankavorats Ruhban Okulu faaliyete geçer. Ancak bu parlak dönemi bu kez kapasiteyi aşan sayıda kabul

kavorats Clergy School was put to use within the hospital. However, this bright period was followed by the financial problems of the poor students that were admitted to school in numbers in excess of the capacity. Medical services also began to be disrupted. 1 million-kuruş debt by the end of 1860 created unease among the community.

edilen yoksul öğrencilerin getirdiği mali sıkıntılar izler. Tıbbi hizmetler de aksamaya başlar. 1860'da yıl sonu itibarıyla 1 milyon kuruş borç cemaat arasında huzursuzluk yaratır.

1860 ve 1863 yıllarında, cemaat hayatının bütün alanlarına dair sorunları çözmek amacıyla bir Milli Kanunname/Anayasa hazırlanır. 1863 anayasasının 44. ve 51. maddeleri hastane yö-

With the aim of resolving the issues concerning all aspects of the community life, a National Laws Digest/Constitution was drawn up between 1860 and 1863. Articles 44 and 51 of the 1863 Constitution were about the hospital management.

During the period of the management elected according to the 1860 Constitution, the water

Garden of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photo by Engin Yıldız)

netimi ile ilgilidir.
1860 Anayasasına göre seçilen yönetim döneminde hastanenin su sorunu çözülür. Ayni yıl ilk kez temizlik, giyim ve eşya bakımından sorumlu bir kadınlar heyeti kurulur. Ayrıca hastaneyi ziyarete gelen kadınlar yoksul çocuklarla hastanenin genel durumundan çok etkilenir ve haftada bir gün hastanede kalanlara giysi dikimi ve temini, yatakların yenilenmesi gibi işleri üstlenirler, temizlik için de hizmetçilerini gönderirler. Kendilerine "Mavi Melekler/Bayan Yardımseverler" adı verilen 20 kişilik bu kadınlar topluluğu 1865-66 yıllarına kadar hastane için her yıl 30-40.000 kuruş toplamayı başarır. Hastanede barınan genç kızların evlilik masraflarını da kendi bütçelerinden karşılarlar.
Başhekim Dr. Elias (Harutyan Çayyan,1861-63), hastanenin Patrikhane desteği ile çalışacak bir "Yardım Heyeti" tarafından yönetilmesini önerir. Ocak 1862'de faaliyete geçen Yardım Heyeti, 1861'den önceki borçlardan sorumlu olmadığını belirtir. 1862 yılında hastane yararına Naum Tiyatrosu'nda düzenlenen gösteriden 160. 000 kuruş elde edilir. Ancak Yardım Heyeti amaçladığı hizmet seviyesini yakalayamadığı ve cemaatin güvenini kazanamadığını ileri sürerek 15 Nisan 1862'de istifa eder. Seçilen yeni Yardım Heyeti de görevden ayrılınca 1863 yılından itibaren Patrikhane görevlilerince yönetilen hastane ayni yıl Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın bağışladığı 40.000 kuruşla rahatlar. Nisan 1863'te Şark Tiyatrosu'nda düzenlenen gösteriden elde edilen 10.000 kuruş ile erzak alınır.
1864'te Dr. Mikayel Rafaelyan başhekimliğe getirildikten altı ay sonra istifa eder. Sırasıyla Dr. Mikayel Horasancıyan, Dr. Hovsep Nurican ve Dr. Krikor Mozyan ücretsiz olarak başhekimlik görevini yürütürler. Sağlık ve barınma hizmeti veren hastane ihtiyacı olan mali kaynaklara hâlâ ulaşamamanın sıkıntısını yaşamaktadır. Bu yetersizliğe hastane personelinin cahilliği ve doktorların ilgisizliği de eklenince, akıl hastalarının zincirlendiğini ve hastanenin adeta bir cezaevine dönüştürüldüğünü gören idare heyeti doktorlara ihtar verir. Ayni yıl Boğos Bey Dadyan'ın ölümünden sonra kesilen et ve ekmek yardımı Sultan Abdülaziz'in emriyle bu kez paraya dönüştürülerek yeniden verilmeye başlanır ve Sultan Abdülaziz'in annesi de 20.000 kuruş bağışlar. Bu yardımların getirdiği ferahlama uzun sürmez. Patrikhane hastaneye her ay vermekte olduğu 20.000 kuruşu ödemeyince idare heyeti istifa eder (Eylül 1864). Hastane 350 kişiyi barındıramaz duruma gelir.

problem of the hospital was resolved. In the same year, a women's delegation in charge of cleaning, clothing and items was established for the first time. In addition, women who came to the hospital were moved a lot by the poor children and the general state of affairs of the hospital and undertook every week the tasks of sewing and provision of clothes for those staying at the hospital and the renewal of the beds and they sent their cleaning women to the hospital for cleaning up. Named as "Blue Angels/ Women Philanthropists", this 20-person Women's Group managed to collect 30-40 thousand kuruş annually for the hospital. And they met out of their own personal finances, the wedding expenses of the young girls who were sheltered at the hospital.
Head Doctor Dr. Elias (Harutian Çayyan, 1861-63), proposed the management of the hospital by an "Aid Delegation" that would work with the support of the Patriarchate. Beginning to function in January 1862, the Aid Delegation indicated that they were not responsible for the pre-1861 debts. 160 thousand kuruş was collected from a show organized at Naum Theatre in 1862 for the benefit of the hospital. However, the Aid Delegaiton resigned on 15 April 1862, claiming that it failed to catch the level of service it sought and win the confidence of the community. When the newly elected Aid Delegation stepped down too, the management of the hospital passed to the officials of the Patriarchate. The same year, the financial burden upon the hospital was alleviated with the donation of the Governor of Egypt amounting to 40 thousand kuruş. Food supplies were procured with the earnings amounting to 10 thousand kuruş, obtained from a show held in April 1863.
Three years after he was appointed as the head doctor in 1864, Dr. Michael Raphaelian resigned his post. Dr. Michael Horasanjian, Dr. Hovsep Nurican and Dr. Krikor Mosian served as head doctor in turn, without any fee for their services. The hospital that rendered health and sheltering services still encountered difficulties in having access to financial sources. In addition to such financial inadequacies, the illiteracy of the hospital staff and the neglect of doctors led to the chaining of the mental patients and the turning of the hospital into a virtual prison. Seeing this, the Steering Committee issued a warning against the doctors. In the same year, the aid given in the form of meat and bread that was stopped with the death of Boghos Bey, was

Surp Pırgiç
Ermeni Hastanesi Eczanesi.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

Pharmacy store of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photo by Engin Yıldız)

turned into money aid with the order of Sultan Abdulaziz and the Sultan's also granted a donation amounting to 20 thousand kuruş. The relief brought by these aids did not last long. When the patriarchate did not pay the regular monthly amount of 20 thousand kuruş to the hospital, the steering committee resigned. (September 1864). The hospital failed to continue to shelter 350 people.

In order to raise revenue for the hospital 20 thousand shares were issued between 1864 and 1865. Patriarchate of Jerusalem granted aid in food.

Hospital buildings that collapsed in patches and became old to the extent of becoming unusable owing to dereliction were repaired and renovated with the donations and aids collected. New hospital rules and regulations were drawn up on 6 May 1866.

Istanbul Tramcar Company established by Karapano Efendi between Aksaray and Yedikule that began operating on 14 August 1872 eased the access to the hospital with horsed tramcars.

During his term of office as the Head Doctor (1868-73), Dr. Baronik Mateosian drew attention with his daring operations.

In 1873, one section of the hospital garden was sold at 7600 kuruş for the construction of Rumeli railway.

On 26 January 1874, a ball was organized for the first time for the benefit of the hospital. However, more foreigners attended the ball than the Armenians who did not have any ball culture and the Beyoglu Luxembourg hall could not be packed.

Food shortage that began towards the end of 1875 and had its effect felt for some years deeply shook up the hospital. The shares in the possession of the hospital turned into worthless pieces of paper owing to the drop of the interests. In the meantime, Sarkis Balian repaired the Surp Hagop Monastery. Afterwards, the kitchen was reorganized as part of the organization activities launched in all units of the hospital and new staff was employed. (1878). Again, during these years, the Greek Hospital who wanted to construct a new mental diseases service wanted to purchase a building site from the Armenian Jerusalem Patriarchate Foundation. This request was welcomed. In return of this site, the Greek Patriarchate donated 200 Ottoman gold to the Armenian Patriarchate.

Upon hearing that the hospital became dysfunctional for having stopped the meat and bread aid

Hastaneye gelir temini için 1864-65 yıllarında 20.000 hisse senedi çıkarılır. Kudüs Patrikhanesi yiyecek yardımında bulunur.
Yılların bakımsızlığı nedeniyle yer yer yıkılan ve oturulamayacak kadar eskiyen hastane binaları toplanan bağış ve yardımlarla onarılıp yenilenir.
16 Mayıs 1866'da yeni bir hastane tüzüğü hazırlanır.
14 Ağustos 1872'de Aksaray-Yedikule arasında işlemeye başlayan Karapano Efendi'nin kurduğu İstanbul Tramvay Şirketi, atlı tramvaylarıyla hastaneye ulaşımı kolaylaştırır.
Dr. Baronik Mateosyan, başhekimliği döneminde (1868-73) hastanede gerçekleştirdiği cesur ameliyatlar ile dikkati çeker.
1873 yılında Rumeli demiryolunun yapımı için hastane bahçesinin bir bölümü 7.600 kuruş karşılığında verilir.
26 Ocak 1874'te hastane yararına ilk kez bir balo düzenlenir. Ancak davete henüz balo kültürü olmayan Ermenilerden çok yabancılar katılır ve Beyoğlu Lüksemburg salonu doldurulamaz.
1875 yılı sonlarına doğru başlayan ve etkisi birkaç yıl süren kıtlık hastaneyi ciddi olarak sarsar. Hastanenin elinde bulunan hisse senetleri, faizlerin düşmesiyle değersiz kâğıtlara dönüşür. Bu arada Sarkis Balyan, Surp Hagop Manastırı'nın kilisesini onarır. Ardından hastanenin tüm birimlerinde başlatılan organizasyon çalışmaları kapsamında mutfak düzenlenir ve yeni personel alınır(1878). Yine bu yıllarda yeni akıl hastalıkları servisi yapmak isteyen Rum Hastanesi, Ermeni Kudüs Patrikhanesi Vakfı'ndan arsa satın almak ister. Bu istek olumlu karşılanır. Rum Patrikhanesi bu arsaya karşılık olarak Ermeni Patrikhanesi'ne 200 Osmanlı altını bağışlar.
1880 yılında hastaneye yapılan et ve ekmek yardımını kesen II. Abdülhamid hastanenin hizmet veremez duruma düştüğünü duyunca bu yardımı yeniden başlatır (1882). II. Abdülhamid döneminde hastaneye Osmanlı Arması kullanma izni verilir.
Dr. Vensan Ormanyan'ın başhekimliği sırasında (1880-1889) sağlık hizmetlerinin en iyi şekilde yerine getirilebilmesi için artık çok yıpranmış olan ahşap hastane binalarının yenilenmesini sağlamaya çalışır. Bu çerçevede; Hagopyan, Gülbenkyan ve Uncuyan pavyonları inşa edilir.
1889-1891 yılları arasında yeni akliye ve ihtiyarhane binaları tamamlanır. Bu binalar günümüzde banyo, mutfak ve giyimhane olarak hizmet vermektedir.
1834-1886 yılları arasında hastaneye kabul edilen 56.400 hastanın 37.600'ü Anadolu'dan,

to the hospital, Sultan Abdulhamid II resumed the provision of this aid (1882). During the era of Abdulhamid II, the hospital was given the permission to use the Ottoman coat of arms.
During his term of office as the Head Doctor (1880-1889), Dr. Vensan Ormanian tried to renovate the wooden hospital buildings that were already worn out very much towards achieving the aim of rendering the health services in the best possible manner. In this framework, pavilions of Hagopian, Gülbenkian ve Unjuian were constructed. Between1889-1891, new buildings for the mental and elderly patients were completed. These buildings are currently in use as bathrooms, kitchens and dress-making halls.
Out of 56,400 patients admitted to the hospital between 1834 and 1886, 37,600 people applied from Anatolia and 18 thousand from Istanbul.
Upon the proposal of Head Doctor Dr. Gobernik Hünkârbegendian, the post of the head doctor was divided into three and internal diseases, external diseases/surgeries and nervous system diseases divisions began to be managed by separate head doctors.
The renovated hospital buildings were only slightly damaged by the 1894 earthquake.
In 1895, with 500 Ottoman Lira donated by Gülbenkian brothers in the memory of their elder brother Johannes Gulbenkian, the orphanage was moved to Surp Hagop Monastery and began to be called, "Surp Hagop Orphanage".
In 1896, a nursing division was opened at the hospital. The first priestess-nurses of the division obtained their occupational formations from Dr. Harutian Tiryakian.
Between 1898 and 1907, the board of trustees serving under the chairmanship of Badrik Gülbenkian the conditions of the orphanage was improved. Once again, workshops were established for the training of the students. General surgery and ear-nose-throat services were established in 1904 and 1905, respectively. The hospital published a yearbook each year. Hospital building, Surp Pırgiç Church and pharmacy store building were renovated. There were three divisions at the new building called "Hovhannes and Michael Hagopian", "Serope and Sarkis Gülbenkian" and "Apik and Mateos Unjuian". An new pharmacy store building was constructed with the donation made by Dr. Michael Horasanjian in the name of his father and with the contributions of his heirs when he died. The renovated buildings were put to use on 3 December 1906.
During the term of office of the board of trust-

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'ne bağış yapanların listesi. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

A list of donors of Surp Pırgiç Armenian Hospital. (Photo by Engin Yıldız)

18.000'i de İstanbul'dan başvurmuştur.
Başhekim Dr. Gobernik Hünkârbeğendiyan'ın önerisi üzerine 1891'den itibaren başhekimlik üçe bölünür ve dahiliye, hariciye/cerrahi ve asabiye servisleri ayrı başhekimler tarafından yönetilmeye başlanır.
Yenilenen hastane binaları 1894 depremini hafif hasarla atlatır.
1895'te Gülbenkyan kardeşlerin, genç yaşta ölen ağabeyleri Hovhannes Gülbenkyan'ın anısına bağışladıkları 500 Osmanlı lirası ile yetimhane Surp Hagop Manastırı'na taşınır ve "Surp Hagop Yetimhanesi" adıyla anılmaya başlanır.
1896'da hastanede bir hemşirelik bölümü açılır. Bölümün ilk rahibe hemşireleri mesleki formasyonlarını Dr. Harutyan Tiryakyan'dan alırlar.
1898-1907 yıllarında Badrik Gülbenkyan başkanlığında görev yapan mütevelli heyet zamanında yetimhanenin koşulları düzeltilir. Yeniden öğrencilerin eğitimi için atölyeler kurulur.1904'te genel cerrahi, 1905'te kulak-burun-boğaz servisleri tesis edilir. Hastane her yıl bir salname/yıllık yayımlar. Hastane binası, Surp Pırgiç Kilisesi ve eczane binası yenilenir. Yeni binada; Hovhannes ve Mikayel Hagopyan, Serope ve Sarkis Gülbenkyan, Apik ve Mateos Uncuyan adlı üç bölüm vardı. Dr. Mikayel Horasancıyan'ın babası adına yaptığı bağış ve onun ölümü üzerine varislerinin katkılarıyla yeni bir eczane binası yapılır. Yenilenen binalar 3 Aralık 1906 günü hizmete girer.
1907-1909 mütevelli heyeti döneminde devlet et ve ekmek yardımını keserek yerine yılda 4.000 altın ödemeye başlar. 1909'da bu yardım 2.585 altına düşer. Gelir azalmasına karşılık hastanede barınanların sayısı 957'ye ulaştığından Surp Hagop Yetimhanesi kapatılır. Erkek çocuklar Şişli'deki Karagözyan'a kızlar da Ortaköy'deki yetimhanelerine gönderilir.
1913'te laboratuvar kurulur ve bir morg inşa edilir.
Birinci Dünya Savaşı sırasında Mikayel Hagopyan pavyonu savaş yaralılarına tahsis edilir. Savaş sırasında Anadolu'dan Ermeni yetimlerin gönderilmesi üzerine yetimhane yeniden faaliyete geçirilir. 1919'da deri hastalıkları servisi açılır. Artık çok yıpranmış olan yetimhane ve okul binalarında Rus göçmenler kalır(1920-22). Hastane 1920-21 yıllarında Ermeni Kızılhaç İdaresi tarafından yönetilir. 1921'de röntgen servisi kurulur.
Ermeni diasporası 1920'de Boston'da; Surp Pırgiç'e Yardım Kurumu'nu faaliyete geçirir. Bunu; Los Angeles, Detroit, San Francisco,

ees between 1907 and 1909, the State stopped the aid in the form of meat and bread and began to pay four thousand gold per annum. In 1909, this aid dropped to 2.585 gold. Given that the revenue decreased and the number of people sheltered at the hospital increased rising to 957, Surp Hagop Orphanage was closed. Boys were sent to the orphanages in Karagozian at Şişli and girls to those in Ortaköy.
In 1913, a lab was established and a morgue was constructed.
During WWI, Michael Hagopian pavilion was allocated to those injured during the war. Upon the sending of Armenian orphans from Anatolia during the war, orphanage became operative once again. In 1919, skin diseases service was opened. Russian immigrants began residing today at the orphanage and school buildings that were considerably worn out. (1920-22). The hospital was administered by the Armenian Red Cross Administration. X-ray service was established in 1921.
Armenian Diaspora activated the Association for Aid to Surp Pırgiç in Boston in 1920. This was followed by the ones established in Los Angeles, Detroit, San Francisco, Oakland, Lowlands, Cleveland, Ohio, Cairo and Alexandria.
In 1925, the following main buildings were found at the hospital: Unjuian (male surgery, female surgery and internal diseases), Gulbenkian (operation room, male internal diseases), Hagopian (female surgery and internal diseases), Margosian (delivery room, male tuberculosis), Nersesian (male elderly patients division, female tuberculosis), and female elderly patients division. In addition, pharmacy store, sterilization division, contagious diseases division established by Servian, the morgue, the X-ray division, lab, administrative and visitors' rooms, Surp Pırgiç Church, underwear sewing hall, laundry, bath, pantry, kitchen and animal stables.
Surp Pırgiç Armenian Hospital offers treatment with its modern medicinal equipment to the patients in its internal diseases, chest and thoracic diseases, surgical, , urology, eyes and vision, ear-nose-throat, children's diseases, dermatological diseases, psychiatry branches. They have a poly clinic. According to the year 2000 data available there are both in the 280-bed hospital and the 270-bed old people's home 38 specialists, 11 general practitioners, 1 bio-chemical specialist, 1 psychologist and 1 dietician.
Since 1934, the hospital has been governed by steering committees elected by the community

Oakland, Lolans, Cleveland, Ohio, Kahire ve İskenderiye'de kurulanlar takib eder.
1925 yılında hastanede şu ana binalar vardı: Uncuyan (erkek cerrahi, kadın cerrahi ve iç-hastalıkları), Gülbenkyan (ameliyathane, erkek içhastalıkları), Hagopyan (kadın cerrahi ve iç-hastalıkları), Margosyan(doğumhane, erkek tüberküloz), Nersesyan (erkek ihtiyarhanesi, kadın tüberküloz), kadınlar ihtiyarhanesi. Ayrıca, eczane, sterilizasyon bölümü, Serviyan tarafından yaptırılmış olan bulaşıcı hastalıklar bölümü, morg, röntgen bölümü, laboratuar, yönetim ve misafir odaları, Surp Pırgiç Kilisesi, çamaşır dikimevi, çamaşırhane, hamam, kiler, mutfak ve hayvan barınakları bulunuyordu.
Hastane, 1934'ten bu yana da cemaat üyeleri tarafından seçilen yönetim kurullarıyla idare edilmektedir. 1935 yılında yürürlüğe giren Özel Hastaneler Nizamnamesi uyarınca cemaat hastanesi kimliğini kaybederek özel hastane statüsüne geçer.
Lozan Antlaşması ile varlıklarını sürdüren ve "Azınlık Vakıfları" diye adlandırılan kilise, yetimhane, hastane, okul gibi kurumlar 2762 sayılı Vakıflar Yasası'na tabi olarak çalışırlar ve her yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından denetlenirler. Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi de bu kapsama girmektedir.
Tarihi boyunca cemaatin beklentilerine cevap vermeye çalışan ve çok amaçlı sosyal bir kurum olma niteliğini koruyan hastanede kurulduğu tarihten beri var olan huzurevi günümüzde de yaşlılar ile düşkünleri barındırmaktadır. Hastane tarihi binalarında modern araç gereçlerle donatılmış; içhastalıkları, göğüs hastalıkları, cerrahi, ortopedi, üroloji, göz, kulak-burun-boğaz, kadın hastalıkları, çocuk hastalıkları, cildiye, nöroloji, psikiyatri braşlarında hasta kabul etmektedir. Polikliniği vardır. 280 yataklı hastane ile 270 yatağa sahip huzurevlerinde, 2000 yılında, 38 uzman hekim, 11 pratisyen hekim, 1 biyokimya uzmanı, 1 eczacı,1 psikolog ve 1 diyet uzmanı çalışıyordu.

KAYNAKÇA:
Kevork Pamukçıyan: "Yedikule Ermeni Hastanesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 7(İst.,1994), s.460., Arsen Yarman: Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Tarihi. İstanbul 2001.

members. According to the Rules on Private Hospitals adopted in 1935, it lost its status of a community hospital and gained the status of a private hospital.
Organizations like churches, orphanages, hospitals and schools named as "Minority Foundations" that perpetuate their existence under the Lausanne Treaty operate subject to the Foundations Law No. 2762 and are supervised annually by the Foundations Directorate General. Surp Pırgiç Armenian Hospital also comes under this scope.
Having tried to meet the expectations of the community and having maintained its nature as a multipurpose social institution throughout its history, the hospital has had an elderly people's home that has given shelter today the elderly and the needy people. The hospital admits patients in its historical buildings whose branches of internal diseases, chest diseases, surgery, orthopedics, urology, ophthalmology, ear-nose-throat, gynecology, pediatrics, dermatology, neurology and psychiatry are donated with modern equipment and tools. It has got a polyclinic. According to the figures of the year 2000, 38 specialized doctors, 11 practitioners, one biochemist, one pharmacist, one psychologist and one dietician were working at the 280-bed hospital and 270-bed elderly homes.

BIBLIOGRAPHY:
Kevork Pamukjian: "Yedikule Armenian Hospital", Istanbul Encyclopedia from Yesterday to the Present, C. 7(İst.,1994), p.s.460., Arsen Yarman: Armenians in the Ottoman Health Services and History of Surp Pırgiç Armenian Hospital. Istanbul 2001.
Hospitals of the Greek Nation Outside Yedikule

Yedikule Haricindeki Rum Milleti İspitalyası Balıklı Rum Vakfı Hastanesi

by Nuran Yıldırım

Günümüzde, Zeytinburnu ve çevresine ayırım yapmadan şifa dağıtan Balıklı Rum Vakfı Hastanesi'nin temelinde, Osmanlı Devleti Rum Milleti'ne (Rum Ortodoks Cemaati) sağlık hizmeti vermek amacıyla kurulan birkaç hastane yatar.

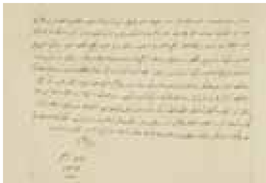
Eğrikapı'daki Panayia Suda Kilisesi'nin avlusundaki ahşap misafirhane ve müştemilatlar İstanbul'un fethinden sonraki yüzyılda tedavisi mümkün olmayan akıl hastalarına barınak olmuştu. Rum Cemaati İstanbul'un fethinden sonra ilk hastanesini Yedikule/ Küçük Balıklı'da açtı(1753). 1762'de Georgios Stavrakis tarafından Galata/Kemeraltı'nda faaliyete geçen "Denizciler Hastanesi/Ospitali ton Gemitzidon" genel bir hastaneydi. 1900'e yakın yıkılıp yerine Büyük Millet Han yapıldı.(1)

Üçüncü hastane, Beyoğlu'nda (Stavridromiu) 1779 yılında Ortodoks Kilisesi'nin patronajı altında yine o dönemin ciddi sorunu veba için kurulmuştu. 1802-1804 yılları arasında hastanenin başhekimliğini yapan İtalyan Dr. Eusebio Valli (1762-1816), vebaya karşı bir ilaç bulduğunu ileri sürerek Galata'daki Rum Hastanesi'nin başhekimliğini yapan İtalyan Dr. Antonio Pezzoni ile birlikte Osmanlı Devleti'nde ilaç araştırmaları için izin alır. Dr. Valli 1803 veba salgını sırasındaki çalışma ve deneyimlerini daha sonra İtalya'da "Sulla Peste di Constantinopoli del MDCCCIII" adlı güncesinde yayımlar(1805).(2) 1900 yılında bu hastanenin yerinde Eglise de la Trinite vardı. Dördüncü hastane ise Büyükada'daki (Prinkipo) St. Georges des Cloches manastırındaydı.(3) Ritzo: s.243.

III. Selim'in fermanıyla yasal bir statü kazanan bu hastaneler Patrik Neophytos'un aracılığıyla 1794'te kurulan ortak bir fona ve Yedikule'deki hastaneye bağlanıp, "Ulusal Hayırseverlik Kurumları/Ethnika Philanthropica Katastimata" adını alır. 1925 yılına kadar Rum cemaatinde "Valuklı Hastanesi" diye anılır, bu tarihten sonra resmen Balıklı Rum Hastanesi ismi verilir.

Balıklı Rum Hastanesi Vakıf Senedinin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Sureti

A copy of the Foundation Title Deeds of Balikli Greek Hospital Deposited with Ottoman Archives of the Prime Ministry.

Hospitals of the Greek Nation Outside Yedikule Balikli (Balouki) Greek Foundation Hospital

What underlies the Balıklı Greek Foundation Hospital that provides treatment today to all patients in Zeytinburnu and surroundings without any discrimination are certain hospitals established for rendering health services to the Greek Nation (Greek Orthodox Community) of the Ottoman State.

The wooden visitors' hall and premises located in the Panaia Suda Church at Eğrikapı served as a shelter for incurable mental patients in the century following the conquest of Istanbul. The Greek Community constructed its first hospital after the conquest of Istanbul in Yedikule/ Küçük Balıklı (1753). The "Mariners' Hospital/ Ospitali ton Gemitzidon" established by Georgios Stavrakis in 1762 at Galata/Kemeralti was a general hospital. In about 1900, it was demolished and the Great Inn was constructed in its place. (1)

The third hospital was established at Beyoglu (Stavridromiu) in 1779 under the patronage of the Greek Orthodox Church in connection with the plague that was then a serious public health issue. Between 1802 and 1804, Italian Head Doctor of the hospital Dr. Eusebio Valli (1762-1816) claimed that he had found a medicine against plague and obtained permission for carrying out medicine studies at the Ottoman state, together with Italian Dr. Antonio Pezzoni, Head Doctor of the Greek Hospital at Galata. Dr. Valli later published in Italy his work and experiences during the 1803 plague epidemic in his journal named "Sulla Peste di Constantinopoli del MDCCCIII" (1805).(2) In 1900 was Eglise de la Trinite in the place of this hospital. The fourth hospital was at St. Georges des Cloches Monastery at Büyükada (Prinkipo). (3) Ritzo: p. 243.

These hospitals that gained a legal status with the firman issued by Sultan Selim III, were attached to a fund established through the mediation of Patriarch Neophytos and the Hospital

Balıklı Rum Hastanesi ve saat kulesi (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Balikli Greek Hospital and Watch Tower. (Photo by Engin Yıldız)

Balıklı Rum Hastanesi
İhtiyar Evi, Ön cephe.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

(4) Osmanlı Devleti'nin resmi yazışmalarında genellikle, "Yedikule haricindeki Rum İspitalyası", "Rum Milleti Hastanesi", "Rum Cemaati İspitalyası", "Balıklı'daki Rum İspitalyası" olarak geçer.

KURULUŞ DÖNEMİ
Rum Cemaatinin; Yedikule (Heptapyrgio) ya-

at Yedikule, taking the name, "National Philanthropic Organizations /Ethnika Philanthropica Katastimata". Until 1925, it was called "Valoukli Hospital" by the Greek Community and after this date, it became to be officially named as Balikli Greek Hospital". (4) In the official correspondences of the Ottoman State, it was generally referred to as "the Greek hospital outside

kınlarında; “Mikro Valoukli”, “Mikri Pigi” veya “Küçük Valukli” adını verdiği bölgede yapılan hastane, Altın Kapı/Yaldızlı Kapı (Porte Doree) yani Yedikule Kapısı’ndan birkaç adım ötedeydi.

Tasarruf senedi ve vakıf defterleri kayıtlarına göre, bugün hastanenin bulunduğu arazinin Sultan Bayezid-i Veli (II. Bayezid) Vakfı’ndan

Yedikule”, “Greek Nation Hospital”, “Greek Community Hospital” or “Greek Hospital at Balikli”.

PERIOD OF ESTABLISHMENT

Constructed in the area in the vicinity of Yedikule(Heptapyrgio) named by the Greek Community as “Micro Valoukli”, “Micro Pigi”

Frontline of the Elderly Home of Balikli Greek Hospital. (Photo by Engin Yıldız)

Yedikule'de "Bâğân-ı İstanbul/İstanbul Bağları" cibayetine (5) bağlı tahminen 24 dönümlük üç parça olduğu görülür. Bu arsanın tamamı 25 Temmuz 1733(12 S. 1146) tarihli senetle "lâşeleri vaz' ve ilkâ içün mehâfir olmak üzere" yani hayvan leşlerini bırakıp atmak üzere Rum tâifesine tayin ve tahsis olunmuştur. Birinci parça, Kara İsmail Efendi, İbrahim ve Süleyman Bey tarlaları ve yol ile çevrili tahminen 4 dönümdür.

İkinci parça; Kara İsmail Efendi, Elhac İbrahim ve Süleyman Bey, Debbağ Elhac İbrahimoğulları tarlaları olup yol ile çevrili tahminen 8 dönümdür. Üçüncü parsel ise, Veli Efendi, İbrahim Ağa, Sarı Abdullahoğlu Seyid Osman Beylerin tarlaları, Veli Efendi bostanı ve iki tarafı yol ile kuşatılmış tahminen 12 dönümdür. Arsanın tahsisinden bir süre sonra elindeki senedi kaybeden Patrikhane yeniden senet talebinde bulunur. Vakıf defterine bakılarak, yıllık 240 akçe öşür bedelle mukataalı (6) olarak 25 Ağustos 1837(23 Ca./Ra/R. 1253) tarihli ikinci bir senetle bu üç parselin yeniden Rum Milleti'nin tasarrufuna verildiği anlaşılır. Yedikule haricinde bulunan; 1733 ve 1837 tarihli iki senet mucebince mukataa-yı zemine (7) rabtile tasarruf hakkı Rum milletine verilmiş olan duvar ile çevrili arsa sadece Rum cemaati arasında " Küçük Balıklı" adıyla bilinirdi. Osmanlı Devleti kayıtlarında böyle bir isim yoktu. (8)

Bu arsaya 1753 yılında yapılan küçük ahşap hastane binası (1894 depreminde yıkılan yetimhanenin yerindeydi) bir yangında kül olunca 1793'te Patrik Neophytos tarafından yeniden inşa ettirildi. O dönemde sık sık başgösteren veba salgınlarında vebaya yakalanan cemaat mensuplarına hizmet veren hastane surlar boyunca uzanan büyük yolun kenarındaydı. Bir süre sonra hemen yanında Ermeni Hastanesi (Surp Pırgiç) hizmete girer(1834). Ancak vebalılarınn tadavi edildiği bir hastaneye yakın olmak Ermeni cemaatini huzursuz eder. Bir heyet oluşturarak Ermeni Hastanesi'ne tedavi veya ziyaret amacıyla gelenlerin vebayı yaydıkları gerekçesiyle II. Mahmud'a maruzatta bulunup Rum Veba Hastanesi'nin daha uzak ve tenha bir yere nakledilmesini taleb ederler (1836). Rum cemaati bu isteği haklı bulur. Aslında kendileri de yoldan rahatsızdırlar ve anayoldan uzak yeni bir hastane yapılmasına karar verirler. (9) 1837 yılında II. Mahmud'dan ferman alınıp yıktırılır. 200 metre uzağına yeni bir bina yapılmaya başlanır. Yağcıoğlu ve Poyrazoğlu adında iki Rum mimar tarafından gerçekleştirilen inşaatın devam ettiği

or "Small Valukli", the hospital was a few steps beyond from the Golden Gate/Gilded Gate Porte Doree), i.e. Yedikule Gate.

According to the title deeds and foundation book records, the land on which the hospital consists of three pieces sized approximately 24 donums, attached to "Bâğân-ı İstanbul/İstanbul Bağları" collection (5) from Sultan Bayezid-i Veli (Bayezid II) Foundation at Yedikule. Under the title dated 25th July 1733 (12 S. 1146), the entirety of this building site was appointed and allocated to the Greek community "to leave and dispose of their animal corpses." The first piece is about 24 donums and is surrounded by the fields of Kara Ismail Efendi, Ibrahim and Süleyman Bey and the road.

The second piece is the fields of Kara Ismail Efendi, Elhac Ibrahim ve Suleiman Bey, Tanner Elhac Ibrahimogullari and is surrounded by a road. It is approximately eight donums. The third parcel is the fields of Veli Efendi, Ibrahim Aga, Sari Abdullahoglu and Seyid Osman Bey. It is approximately 12 donums. Having lost the title deeds in its possession, the Patriarchate applied for obtaining new title deeds. A review of the Foundation Book would reveal that these three parcels were re-given to the possession of the Greek nation under second title deeds dated 25th August 1837 (23 Ca./Ra/R. 1253), subject to a rental (mukataa) amounting 240 akçe per annum (6). The building site at Yedikule that was surrounded by a wall granted to the possession of the Greek community under two title deeds dated 1737 and 1837 subject a ground rental (7) was known as "Small Balikli" only among the Greek community. There was no such a name in the records of the Ottoman State. (8)

The small wooden hospital building constructed in 1753 (it had been located in the place of the orphanage that collapsed during the 1894 earthquake), was reduced to ashes as a result of a fire, and was rebuilt by Patriarch Neophytos in 1793. The hospital that was rendering service to the members of the community that contracted plague from the then frequently occurring plague epidemics was on the side of a road that extended all over the city walls. After a while, the Armenian Hospital (Surp Pırgiç) right next to it became operative (1834). However, being close to a hospital where the plague patients were treated caused unease among Armenian community. They set up a delegation that made their representations to Sultan Mahmud II to

Balıklı Rum Hastanesi Eczanesinin, ilaç kapları. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

iki yılın sonunda İstanbul'da veba tehlikesi geçmiş olduğundan bütün hastaları kabul eden genel hastane kimliğiyle hizmete girer (1839).
"Panoliko" adı verilen yeni hastanenin binası taştan, günümüze kadar ulaşan küçük kilisesi ise mermerden yapılmıştı. İnşaat masrafları için toplanan yaklaşık 500.000 altının 20.500 altınını Rum bakkallar loncası bağışlamıştı. Onları; sarraflar, duvarcılar, bahçıvanlar, tütüncüler, kürkçüler, kuyumcular, çuhacılar, abacılar, meyhaneciler izlemiştir. Hastanenin toplam maliyeti 1. 173. 255 Osmanlı altınına ulaşınca inşaat borçlanma suretiyle bitirilir.
1839'da diğer Rum Hastanelerinde kalan; hastalar, akıl hastaları, yaşlılar, dullar, yetimler, sakatlar ve yoksullar, hiçbir ayırım gözetilmeden Panaliko'ya yerleştirilir. Patrik Germain küçük

the effect that those visiting the Greek Plague Hospital spread the plague and that because of this; they asked the Greek Hospital be transferred to a more distant and less populated place (1836). The Greek community found this demand justified. Actually, they were also uncomfortable because of the main road and decided to construct a new hospital away from the main road. (9) According to a firman secured from Sultan Mahmud II, it was demolished in 1837 and a new building was built 200 meters away. At the end of the two years during which the construction carried out by two Greek architects named Yağcıoğlu and Poyrazoğlu, the danger of plague was over and that's why it became active as a general hospital admitting all types of patients. (1839).

Medicine dishes of the Pharmacy Store of Balikli Greek Hospital. (Photo by Engin Yıldız)

yetimleri, yaşlarına pek uygun olmayan bu ortamdan çıkarmayı düşünür ve onlar için yeni bir bölüm yapılması amacıyla çalışmalara başlar. Ölümü üzerine ondan sonra bu göreve gelenler yetimleri, kadınları, yaşlıları ve akıl hastalarını farklı bölümlere yerleştirirler.İdeal olmamakla beraber en azından hastalarla hasta olmayanlar arasındaki bu basit ayırım bir organizasyonun başlangıcı kabul edilir. (10) Yetimler 1853 yılında yetimhaneye taşınıp hastaneden tamamen ayrılırlar.

YAPILANMA VE GELİŞME

Galata'daki hastaneden Dr. Piniatelis başhekim, Dr. Aleksandros Paspatis de hekim olarak görevlendirilir. (11) Hasta bakımı ise genelde veba tedavisi görmüş ve hayat boyu bağışıklık kazanmış eski hastalardan oluşan hemşireler tarafından yürütülür. Doktorlar hasta koğuşlarına giderken, vebanın yayılmasına engel olduğuna inanılan tafta kumaşından yapılmış ceketler giyerlerdi. Hasta vizitinden sonra vebadan korunmak için alkol alırlardı. Kıdemli doktor içhastalıkları koğuşunu diğeri cerrahi koğuşunu yönetiyordu. 1846'dan sonra hastane organizasyonundaki değişiklikler doktorlar ile mütevelli heyet arasında yapılan fikir alışverişleriyle gerçekleşti. Bu yıla kadar İstanbul doktorları hastane yönetimine ve inşaatların planlanmasına sınırlı katkıda bulunurken 1846'da mütevelli heyet ilk kez İstanbul'daki Rum Ortodoks doktorlara özellikle; Stephanos Caratheodoris ve Constantinos Caratheodoris ile Saranthis Archigentis gibi saray doktoru ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane profesörleri olan "resmi doktorlara" danışarak Dr. Alexandros Valvis'in mesleki becerileri hakkındaki görüşlerini sorar ve Dr. Valvis geçici olarak Dr.Piniatelis'in yerini alır. Aynı yıl, Dr. Alexandros Valvis'in çabalarıyla gece hemşireliği servisi kurulur. (12)

Kırım Savaşı bitince, Dr. Valvis, Üsküdar'daki İngiliz Hastanesi'nin bütün demir yataklarını satın alır. Çevredeki bataklıklar ve Velizade mezbahası hijyenik kurallarla bağdaşmasa da hastane bir gelişme sürecine girer. 1833-1859 arasında Panaliko'ya 755 hasta ile 2987 pansiyoner girip çıkmıştır. Bu yoğunluğun nedeni kolayca anlaşılacağı gibi Kırım Savaşıdır. (13)

Rum Ortodoks Cemaati'nin seçkin üyelerinden oluşan "hastane mütevelli heyeti" (ephoria) patrik tarafından yönetiliyordu. 1862 yılından itibaren kamu yararını gözeten kurumların denetimi, hastaneleri yöneten mütevelli heyetlerin seçimleri Ortodoks patriğinin sorumluluğu-

Balıklı Rum Hastanesi
İhtiyar Evi girişi
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

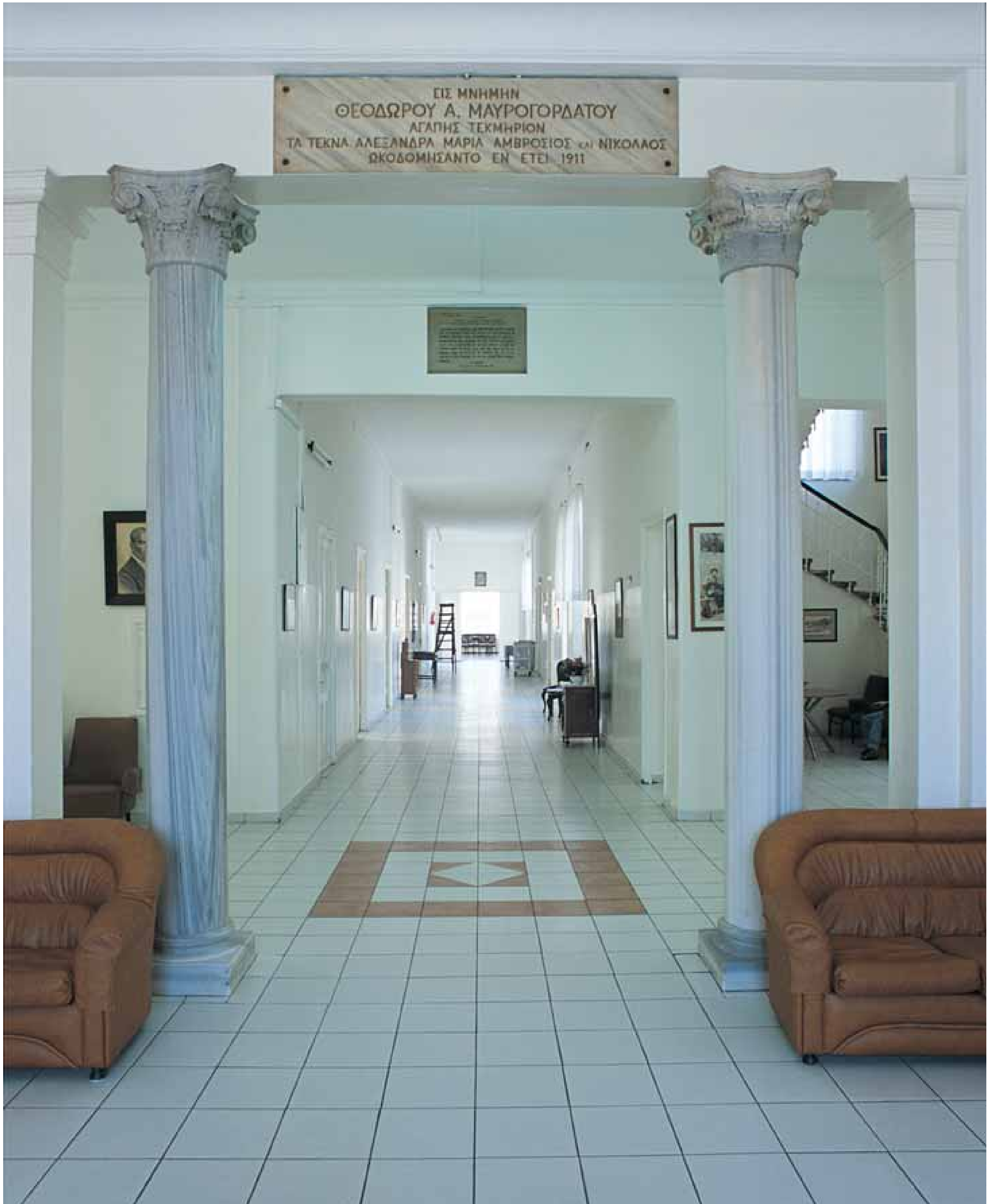
Entrance of Elderly Home of Balikli Greek Hospital (Photo by Engin Yıldız)

The construction of the hospital named as "Panoliko" was made from stone and that of the small church that survived up till today, from marble. Of 500 thousand gold collected for meeting the expenses of the construction, 20,500 gold was collected from the guild of Greek grocers who were followed by: jewelers, wall builders, gardeners, tobacco producers, fur dealers, broadcloth makers/sellers, cloak dealers, and bar owners. When the total cost of the construction of the hospital reached 1,173,255 Ottoman gold, the construction was finished by way of borrowing.

Patients, mental patients, the elderly, widows, orphans, physically disabled and the poor that stayed in the Greek hospitals were relocated in Panaliko without any discrimination. Patriarch Germain thought of removing young orphans from this rather unsuitable environment and launched activities for the making of a new division for them. After his death, his successors relocated the orphans, women, the elderly, and the mental patients in different divisions. Even though this was not an ideal solution, this simple separation of the patients from the non-patients was considered as the beginning of an organization. (10) Orphans were relocated to the orphanage in 1853 and were thus totally separated from the hospital.

STRUCTURING AND DEVELOPMENT

From the hospital at Galata, Dr. Piniatelis and Dr. Alexandros Paspatis were appointed as the head doctor and doctor, respectively. (11) Patient care was carried out by nurses who had been treated for the plague disease and thus became immune to it for a lifetime. When the doctors were going to the patient wards, they were wearing jackets made from taffeta cloth that was believed to prevent the spreading of the disease. After the visits to the patients, they used to take alcohol as a protective measure against plague. The senior doctor managed the ward of internal diseases, while the other one managed the surgery ward. Changes in the hospital organization after 1846 were actuated as a result of an exchange of views between doctors and the Board of Trustees. While the doctors in Istanbul had put in limited contribution to the hospital management and the planning of constructions until that year; it consulted for the first time in 1846, the Greek Orthodox doctors in Istanbul, particularly "the official doctors" such as Stephanos Caratheodoris, Constantinos

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΥ
ΑΓΑΠΗΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ
ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΑΡΙΑ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ και ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΩΚΟΔΟΜΗΣΑΝΤΟ ΕΝ ΕΤΕΙ 1911

Balıklı Rum Hastanesi'nde Doktor Squrdeos ameliyatta, 1901(Lefkoma, 1904) (Nuran Yıldırım Arşivi)

na geçer. 12 Haziran 1862'de hastanenin tıbbi hizmetlerini organize edecek bir "Daimi Komite" (Permanent Board) kurulur. Bu komitede, Alexandros Paspatis, Spyridon Mavrogenis ve Xenophon Zographos gibi üç seçkin Rum Ortodoks doktor vardı. (14)
Hastanedeki tıbbi hizmetler zaman zaman yenilenen iç hizmet yönetmeliklerine göre organize ediliyordu. 1 Haziran 1821'de hastane yöneticisi rahip Pangratios'un hazırladığı ilk yönetmelikle ölülerin gömülmesi ve ciddi hastaların diğer hastalardan ayrılması gibi basit düzenlemeler yapıldı.Bunu; 1864, 1887, 1911 ve 1914'te yürürlüğe girerek uzun yıllar kullanılan nizamnamaler izledi. Mütevelli heyetin hazırladığı 15 Ocak 1864 yönetmeliği ile hastaların kabul ve çıkarılma prosedürleri tanımlanmış ayrıca birer "dahiliye" ve "cerrahi" kliniği açılması öngörülmüştür. (15)
1870 Haziran'ında, Balıklı'daki Rum Milleti İspitalyası içinde bulunan bahçeye ruhsatsız olarak bir hastane binası yapılmaya başlandığı tespit edilince inşaat durdurulur. Zabtiye Müşirliği ile Şehremaneti memurlarının buraya gidip inceleme yapmaları istenir. Bina yapılan arsanın vakfa dahil olup olmadığı, diğer milletlerle/cemaatlerle ilgisinin bulunup bulunmadığı, halen ve gelecekte bir mahzuru, kimsenin sağlığına bir zararı olup olmadığı anlaşıldıktan sonra Padişahın iradesiyle inşaata devam edileceği bildirilir. Ayrıca İstanbul'daki diğer cemaatlerin temsilcilerine de
irade alınmadan harhangi bir inşaat yapılamayacağı hatırlatılır. (16) Bu yaşlılar ve sakatların yerleştirildiği, zamanla artan ihtiyaç doğrultusunda sürekli genişletilen bina olmalıdır. (17)
1877-79'da (1294) hastanede 1 müdür, 1 sertabib, sercerrah, 1 cerrah, 3 eczacı, 1 hademe, 6 mubassır-ı hastegân, 10 mubassırların maiyeti kadrolu olarak çalışıyordu. 280 yatağı olan hastaneye; 3864 hasta yatmıştı. Bunların 3588'i erkek, 238'i kadındı. 3127'si şifa bulmuş, 541'i vefat etmişti. (18)
Hastanenin üçüncü kliniği, 1882 Nisan'ında açılan psikiyatri kliniğidir. 10. 000 altına mâlolan psikiyatri kliniğinin bu tarihte 176 erkek, 87 kadın hastası vardı. Başına ise o dönemde İstanbul'un ilk nöro-psikiyatristlerinden Simonas Apostolidis tayin edilmişti. (19) Ayni yıl ilave edilen inek ahırı ile hastalara, kaymağı alınmamış saf ve sağlıklı süt sağlanmaya başlandı. (20)
13 Kasım 1887 (26 S. 1305) tarihli irade ile hastane bahçesine yeni bir koğuş, kilisenin av-

Caratheodoris and Saranthis Archigentis who were the doctors of the Palace or the professors of the Imperial Medical School and asked their opinions about the professional skills of Dr. Alexandros Valvis; consequently, Dr. Valvis temporarily replaced Dr.Piniatelis.In the same year, night nursing service was established with the efforts of Dr. Alexandros Valvis. (12)
When the Crimean War was over, Dr. Valvis purchased all the iron beds of the English Hospital at Uskudar. Even though the swamps and Velizade slaughter in its vicinity were contrary to its hygienic conditions, the hospital entered into a developing process. Between 1833 and 1859, 755 patients and 2987 entered or left Panaliko. The reason for this intensity, as can be understood easily, was the Crimean War. (13)
The "board of trustees of the hospital" (ephoria), which was composed of the distinguished members of the Greek Orthodox Community, was administered by the Patriarch. As from the year 1862, the control of the institutions that observed the public interest and the elections of the board of trustees that managed the hospitals passed to the responsibility of the Greek Orthodox Patriarch. On 12 June 1862, a Permanent Board was established for the organization of the medical services of the hospital. Among the Board members were three Greek Orthodox Doctors namely, Alexandros Paspatis, Spyridon Mavrogenis and Xenophon Zographos .(14)
The medical services at the hospital were organized in accordance with the service statutes that were updated from time to time. According to the first statute drawn up by the manager of the hospital priest Pangratios on 1 June 1821, simple arrangements were made such as the burial of the dead and the separation of serious patients from the unserious ones. This was followed the ordinances that came into effect in 1864, 1887, 1911 and 1914 and used for many years. Under a statute drawn up by the board of trustees on 15 January 1864, the procedures of admitting and discharging the patients were defined and in addition, the opening of an "internal diseases" clinic and a "surgery" clinic was suggested. (15)
In June 1870, when it was found that a hospital construction was launched within the garden within the Greek Nation Hospital at Balikli without a building permit, it was halted. Officers of Zaptieh (Gendarmerie) Marshalcy and Istanbul Municipality were asked to carry out an on-the-site examination. It was then com-

lusuna iki papaz odası ve hastaneye bitişik tarla üzerine bir ahır inşası için izin verilir. (21) 1885'te mandıra, 1886'da müdüriyet ve müracaat binaları, çamaşırhane, etüv odası faaliyete geçer. (22) Etüv odasına 1892'de yerleştirilen Genest ve Hercher etüvü Ermeni Hastanesi'nin de ihtiyacını karşılıyordu.(23)

1893 KOLERA SALGINI

1893-94 İstanbul'un en çileli yıllarıdır. 25 Ağustos 1893 günü resmen ilân edilen kolera salgını yaşamı alt üst edip 4 Nisan 1894'te sona erer. Salgın boyunca Şehremaneti muhtelif semtlerde geçici hastaneler kurarak koleralıları tedaviye alır. (24) Rum Patrikhanesi 11 Eylül 1893 (30 S. 1311) tarihli yazısıyla, Yedikule'deki Rum Milleti Hastahanesi'nde şüpheli hastalıktan bir musab olduğunu, böyle hastaların ayrıca tedavi edilmesi gerektiğini bildirip koleraya yakalananlar için yeteri kadar çadır gönderilmesini ister. Ayrıca hastane içindeki harap salonun yıkılıp yeniden yapılması, eski Balıklı Kilisesi avlusuy-

municated that after it became clear whether or not the building site where the construction was being made was included into the Foundation (Vaqf), whether or not it had any connection with other nations/communities, whether or not it currently had or might have any drawbacks in the future and whether or not it would pose any threat for anyone's health, the construction could be continued in line with the Sultan's Will. Moreover, the representatives of other communities in Istanbul were also reminded that no constructions would be allowed without obtaining the Will. (16) This ought to be a building where the elderly and disabled persons would be placed and that could be enlarged in line with growing needs. (17)
Between 1877-79 (1294), one manager, one head doctor, one head surgeon, one surgeon, three pharmacologists, one hospital worker, 6 hospital attendants, 10 aides of attendants were working at the hospital. 3864 patients were hospitalized in the 280-bed hospital, of whom 3588

Doctor Squrdeos during an operation at Balikli Greek Hospital 1901(Lefkoma, 1904) (From the Archive of Nuran Yıldırım)

la karşısındaki mezarlık duvarlarının tamiri için de ruhsat ister. Şura-yı Devlet'in uygun görmesi üzerine hem salonun yapımına ruhsat verilir hem de yeteri kadar çadır gönderilir. İstanbul'da yayımlanan Kostantinopoli Gazetesi, rutubete ve hava akımlarına maruz olan çadırların uygun olmadığını dile getirip Avrupa'nın medeni merkezlerinde salgın çıkar çıkmaz derhal her hastanenin yanıbaşında koleralılar için tahta barakalar inşa edildiğine dikkati çeker. (25)

1894 İSTANBUL DEPREMİNİN HASTANEYE ETKİLERİ

7 Temmuz 1894 (25 Haziran 1310) tarihli İkdam Gazetesi, Eugolos'tan naklen; Rum Hastanesi şehre uzak olduğundan Beyoğlu tarafında uygun bir yerde hastaneye bağlı özel bir şube açılmasının düşünüldüğünü, İstanbul'un tanınmış bankerlerinden Zafiropulo'nun da bulunduğu bir heyetin inşaatı üstlendiğini ve Paris'te bulunan Zafiropulo'nun inşaat için kalfalarla müzakere etmekte olduğunu bildirir. Ancak üç gün sonra İstanbul'un başına gelen felaket bu düşünceyi unutturur. 10 Temmuz 1894'te İstanbul'da şiddetli bir deprem olur. Bir çok bina yıkılır pek çoğu da kullanılamaz hale gelir. Deprem Rum Cemaati İspitalyası'na da tehlikeli biçimde zarar verir. Cerrahi kliniği tahrib olur. Üç katlı büyük taş yetimhane binasından geriye yalnızca giriş katı kalır. Kullanılamayacak hale gelen yerlerin yıkımı için 5.000 lira harcanması zararın boyutu hakkında bir fikir vermektedir. Hastane yönetimi açıkta kalan 700'ü aşkın hasta ve muhtaç için Şehremaneti'nden çadır ister ve bir taraftan da baraka yaptırmaya başlar.

Deprem hastanenin gelişiminde bir duraklamaya neden olur. Önce yaraların sarılması gerekmektedir. Hastanenin kaynakları; beslemek zorunda olduğu insanlardan, dindirmek istediği yoksulluktan ve sarması gereken yaralardan çok çok azdır. Hergün; 400 hasta, 400 akıl hastası, 100 yaşlı ve sakat, 150 yetim ve 150 görevli olmak üzere 1200 kişinin ihtiyacını karşılamak zorundadır. (26)

YETİMHANE'Yİ YENİLEME ÇABALARI VE YETİMHANE'NİN NAKLİ

Hastanenin ilk kuruluşundan beri kucak açtığı yetimler için 1853 yılında yapılan yetimhane binası depremde yıkılınca hemen önündeki Küçük Balıklı arsasına yeni bir yetimhane yapılmak istenir. Bunu duyan Mirahor Rum mahallesi sakinleri, Adliye ve Mezahib Nezareti'ne başvurarak Sultan Bayezid Han vakfından olan

were male and 238 female. 3127 were treated and 541 died. (18)

The third clinic of the hospital was the psychiatric clinic opened in April 1882. Costing 10 thousand gold, the psychiatric clinic then had 176 male and 87 female patients. Simonas Apostolides, one of the first neuropsychiatrists of Istanbul of the time, became in charge of it. (19) In the same year, a cow stable was added to it and as a result of this; unstrained pure and healthy milk began to be served to the patients. (20)

Upon the Will dated 13 November 1887 (26 S. 1305), permit was given for the construction of a new ward in the garden of the hospital, two priest rooms in the courtyard of the church and a stable on the field contiguous with the hospital. (21)

While a sheep pen was opened in 1885, managerial and application buildings, a laundry, and a study room became operational in 1886. (22) Genest ve Hercher sterilizer placed in the sterilization room in 1892 met the need of the Armenian Hospital as well. (23)

1893 CHOLERA EPIDEMIC

Years 1893 and 1894 were the most troublesome years of Istanbul. The cholera epidemic that was officially proclaimed on 25 August 1893 upset the everyday life and came to an end on 4 April 1894. Throughout the epidemic, the Municipality established makeshift hospitals in various quarters of the city and brought under treatment the cholera-contracted patients. (24) In his article dated 11 September 1893 (30 S. 1311), Greek Patriarchate announced that there was a patient at the Greek National Hospital at Yedikule who contracted the suspicious disease, that such patients had to be treated separately, demanding the provision of sufficient number of tents for those who contracted cholera. It also asked for permission for the demolition and reconstruction of the hall within the hospital and for the repair of the courtyard of the old Balikli Church and the walls of the opposite cemetery. When the Council of State regarded it suitable, permission is given for the construction of the hall and sufficient number of tents was sent. Kostantinopoli Newspaper published in Istanbul, stated that the tents were vulnerable to moisture and air currents were not suitable, drawing attention to the fact that as soon as an epidemic broke out in the civilized centers of Europe wooden barracks were promptly erected

İçhastalıkları servisi 1839.
(Lefkoma, 1904)
(Nuran Yıldırım Arşivi)

bu arsanın mahallelerine kabristan olarak tahsis edildiğini ileri sürerler. Ancak Evkaf Nezareti bu arsanın kabristan olarak tahsis edildiğine dair bir kaydın bulunmadığını ve arsanın Rum cemaati adına kaydedilmiş olup idaresinin de Patrikhaneye ait olduğunu bildirir. Bunun üzerine bir anlaşmazlık çıkması muhtemel görüldüğünden, Müslümanlar ile diğer ahalinin rencide olmaması için, detaylı bir inceleme yapılması emredilir. (27)

Patrikhane'den istenen tasarruf senedinin sureti ile vakıf defterleri incelendiğinde, Sultan Bayezid-i Veli vakfına bağlı Yedikule'deki tahminen 24 dönümlük üç parça arazinin tamamının 1733 yılında Rum taifesine tayin ve tahsis olunduğu görülür. Zamanla Patrikhane'deki senet kaybolunca yeniden senet talebinde bulunulması üzerine 1837 tarihli ikinci bir senetle bu üç parselin yeniden Rum Milleti'nin tasarrufuna verildiği anlaşılır. Bu arada Defter-i Hakani Nezareti Senedat İdaresi, Küçük Balıklı arsası namıyla bir kayda tesadüf edilmediğini, bu se-

for the cholera patients right next to each hospital. (25)

IMPACTS OF 1894 EARTHQUAKE IN ISTANBUL ON HOSPITAL

Quoting Eulogos, Ikdam Newspaper dated 7 July 1894 (25 June 1310) reported that because the Greek Hospital was away from the city, there was a thought of opening a special branch attached to the hospital at an appropriate place near Beyoglu and that a delegation, among the members of which was Zafiropoulos, a well-known banker in Istanbul, had undertaken the construction and that being in Paris at that moment, Zafiropoulos had engaged in negotiations with master builders. However, the disaster that hit Istanbul three days later made this thought forgotten altogether. A violent earthquake occurred in Istanbul on 10 July 1894, which caused the collapse of many buildings and rendered many unusable. The quake also seriously damaged the Greek Nation Hospital. Surgery clinic

Internal Diseases Services 1839. (Lefkoma, 1904) (From the Archive of Nuran Yıldırım)

nedin Yedikule haricinde Fatih Sultan Mehmed Han mahallesinde İspitalya caddesi 43 numaradaki Rum maşatlığı(kahve ile beraber) ve 44 numaradaki Rum maşatlığına ait olduğunu, bu mahallerin tahrir sırasında Rum cemaatine mahsus olarak yazdırıldığını bildirir. Bu kez Küçük Balıklı denilen ve üzerine Rum yetimhanesi yapılmak istenilen arsanın burası olup olmadığı araştırılır. Araştırma sonunda; Küçük Balıklı'nın senette zikr edilen üç arsadan biri olduğu ve daha önce eytamhane yerinde bulunan Rum Hastahanesi'nde vefat edenler yanında Mirahor mahallesinin Rum cenazelerinin de buraya defnedildiği, 40 sene önce ölü gömmeye son verilip
arsanın eytamhane ihtiyaçlarına tahsis edildiği öğrenilir.

Yetimhane yapılmak istenen arsanın Mirahor mahallesine ait mezarlık olduğu iddiası üzerine; Patrikhane-i Millet-i Rum, 1 Temmuz 1899 (21 S. 1317) tarihli yazısı ile arsa hakkında aşağıdaki bilgileri vererek öteden beri Rum Milleti'ne ait bulunmuş olan bu arsaya yeni bir eytamhane inşası için muamelelerin çabuklaştırılıp tamamlanmasını istirham eder.

"Yedikule haricinde bulunan ve 1733 ve 1837 senelerine ait iki senetle tasarruf hakkı Rum milletine verilmiş olan duvar ile çevrili arsa sadece Rum cemaati arasında " Küçük Balıklı" adıyla bilinir. Yetimhane yapılmak istenen kısım bu mevki'in senedinde yer alan üç arsadan biridir. Bu üç arsanın hepsi Rum milletine ait olup bir mahalleye mahsus değildir. Halen bu arsanın önünde bulunan eytamhane yerinde daha önce eski Rum Hastahanesi vardı. Bu arsa da hastahanede vefat edenlerin defnine kabristan ittihaz olunarak eytamhanenin ihtiyaçlarına ve yetimlerin tenezzühlerine tahsis edilmişti. Takriben üç sene önce hastanenin diğer emlakıyla beraber bu arsa da duvar ile çevrilmiş ve hastanede bulunan senedi ile mukataasının hastane tarafından ödendiğine dair makbuzlar ilgili memura gösterilip tasdik ettirilmiştir. Mirahor'da Aya Kostantin Kilisesi cenazeleri diğer Rum mahallelerinin cenazeleri gibi Balıklı mezarlığına defn olunduğundan bu kilisenin orası için bir senedi ve hakk-ı tasarrufu olmadığı anlaşılmıştır."

Şura-yı Devlet; Mirahor mahallesine kabristan tahsis edildiği iddiası kanıtlanamayan bu arsa üzerindeki ihtilafın Patrikhane ile Mirahor mahallesi Hıristiyan ahalisi arasında olduğuna dikkat çekerek mahalle halkı iddialarında ısrar ederlerse ilgili mahkemeye müracaat hakları olduğunu hatırlatıp Küçük Balıklı arsasının usulü

was destroyed. Only the entrance storey from the three-storey orphanage building remained behind. The spending of five thousand lira for the demolition of the unusable parts gives us an idea about the dimension of the harm. Hospital management asked for tents for more than 700 patients and needy persons who were put in the cold, while on the other hand, they began erecting barracks. The earthquake brought the development of the hospital to a standstill. First of all, the wounds had to be healed. Sources of the hospital were far less than the people that it had to feed, the poverty it intended to alleviate and the wounds it had to heal. It had to, on a daily basis, meet the needs of 1200 people including 400 patients, 400 mental patients, 100 elderly and disabled persons and 150 employees (26)

EFFORTS TO RENOVATE ORPHANGE AND ITS TRANSFER

Ever since its establishment, the hospital had embraced the orphans and an orphanage was built in 1853. When the orphanage collapsed by the earthquake, an intention was aired to construct a new orphanage on the Küçük Balikli building site right opposite to it. Upon hearing this, inhabitants of the Greek quarter Mirahor applied to the Ministries of Justice and Sects, claiming that this site was from the Foundation of Sultan Bayezid and had been allocated to their quarter for use as a cemetery. However, the Ministry of Evqaf stated that they did not find any record showing that this site had been allocated as a cemetery and that the site had been registered in the name of the Greek community and that its administration belonged to the Patriarchate. Upon this, in the wake of a possible dispute, an order was issued for the carrying out of a detailed examination so that the Muslims and other communities were not offended. (27)
An examination of a copy of the title deeds wanted from the Patriarchate and the Foundation books revealed that the whole of the three pieces of land, sized 24 donums located at Yedikule, attached to Sultan Bayezid-i Veli Foundation had been appointed and allocated to the Greek community. When the title deeds in the possession of the Patriarchate were lost in time and a request was made for second title deeds, it was seen that these three parcels were given again to the possession of the Greek community with second title deeds dated 1837. In the meantime, Title Deeds Authority of the Ministry of Register of Revenues reported that no

Çamaşırhane 1896
(Lefkoma, 1904)
(Nuran Yıldırım Arşivi)

dairesinde mukataaya rabt edilip üzerine yetimhane inşa edilmesini uygun bulur. Konuyu, 29 Mart 1900 (27 Za. 1317) günlü oturumunda ele alan Meclis-i Vükelâ da Şehremaneti'nin tahkikatı sonunda bu arsanın İslâm kabristanı olmadığının kesinlikle anlaşıldığını vurgulayarak ruhsatın Padişahın iradesine bağlı olduğuna karar verir. Bunun üzerine, 30 Temmuz 1899 (21 Ra. 1317) tarihli iradeyle bu tartışmalı arsaya yeni bir yetimhane binası yapımına izin verilir. (28)

Ancak daha sonra yeni yetimhane yapımından vazgeçilir ve Büyükada'da Hristos (İsa) Manastırı civarında Palas Şirketi'ne ait bina kiralanır ve yetimhanenin buraya taşınması için ruhsat istenir. Ancak binanın etrafındaki çamlık mesire yeri olduğundan yetimhane için uygun görülmez. Ama Patrikhane'nin ısrarlı girişleri sonunda buraya taşınma izni verilir. Üstelik binanın o tarihe kadar birikmiş olan emlak ve diğer vergi borçları da Padişah'ın sadakası olarak burada kalacak olan yetimlere bağışlanır. Bunun üzeri-

records were found out under the name "Küçük Balikli building site" and that these title deeds belonged to the Greek cemetery at number 43 (together with the coffee shop) and the Greek cemetery at number 44 of İspitalya (Hospital) Avenue of Fatih Sultan Mehmed Han Quarter and these locations had been written down as belonging to the Greek community during the registration procedure. This time, a research was carried out to see whether or not the building site called "Küçük Balikli", on which a Greek orphanage wanted to be constructed, was this place. As a result of the research, it was learned that "Küçük Balikli" was one of the three building sites mentioned on the title deeds and that beforehand, besides those dying at the Greek hospital that had been located in the place of the orphanage, the dead of Mirahor quarter had been buried here and that burials of the dead had been halted 40 years and that the building site had been given for the needs of the orphanage.

Laundry 1896 (Lefkoma, 1904)
(From the Archive of Nuran Yıldırım)

ne Rum Patriği 8 Temmuz 1902 (2 R. 1320) tarihli yazısıyla Padişah'ın sadık Rum tebaasına gösterdiği bu lutfa teşekkür eder. (29) Kiralanan bina dönemin tanınmış mimarı Alexandre Vallaury'nin yaptığı "Prinkipo Palas" binası olmalı. Bu binanın otel olarak kullanılmasına izin verilmeyince Eleni Zarifi tarafından satın alınır ve yetimhane 1902 yılında buraya nakledilir. Daha sonra Heybeliada'ya taşınır, 1960'lı yıllarda ise kapanır. (30)

Upon the claim that the building site that was wanted to be used for the construction of an orphanage belonged to Mirahor quarter, Patriarchate of the Greek Community, in a letter dated 1 July 1899 (21 S. 1317), gave the following information about the building site, requesting the facilitation and speeding up of the procedures for the construction of a new orphanage on this building site that had always belonged to the Greek community:
"The building site surrounded with a wall, which is located outside Yedikule and the right of possession of has been given to the Greek community under two title deeds of 1737 and 1837, is known as "Küçük Balikli" only among the Greek community. The section which is wanted to be used for the construction of an orphanage is one of the three building sites of this location. The whole of these three buildings belonged to the Greek community and is not set aside for this quarter. In the place of the orphanage located in front of this building site was formerly located the old Greek Hospital. And this building site was taken up as a cemetery for the burial of those who died at the hospital and allocated for the needs of the orphanage and the pleasure outings of the orphans. About three years ago, this building site, together with the real estate of the hospital, was surrounded by a wall and its title deeds found at the hospital and the receipts showing that its tax (or rent) had been paid by the hospital were shown to the relevant officer and his certification was secured. It has been understood that just like the deceased of the funerals held in other Greek quarters, the deceased of Ayios Constantine Church funerals at Mirahor are buried at Balikli cemetery, this Church is not entitled to any title deeds or right of possession for that place."
The Council of State drew attention to the fact that the dispute over this building site that was claimed, without any proof, to have been allocated to Mirahor quarter as a cemetery was between the Patriarchate and the Greek inhabitants of Mirahor quarter, recalling that, in the event that the inhabitants of the quarter were to insist on their claim they were entitled to have recourse to the relevant court and resolving that, provided that it was duly subject to a tax (or rent), an orphanage could be built upon the Küçük Balikli building site. Raising the subject at its session held on 29 March 1900 (27 Za. 1317), Assembly of the Ministers of State emphasized that the investigations carried out by

HASTANE BİNALARININ YENİLENMESİ

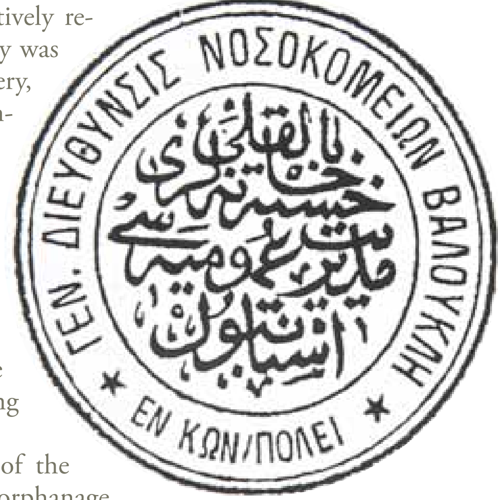
1894'deki deprem felaketinden sonra, Mavrokordatos, Syggros, Zariphis gibi zengin Rumların cömert bağışları sayesinde hastanede bir yenilenme dönemi başlar. Deprem felaketi hastanenin 1902-1914 yılları arasında bir altın çağ yaşamasına neden olur. (31) Yeni klinikler inşa edilip hizmete girer.

Depremin hemen ardından hastanenin dördüncü servisi olan göz kliniği faaliyete geçer(1894). Bu klinikten önce oftalmolojik vak'alar cerrahi kliniğinde "oftalmolojik-cerrahi klinik" adlı özel bölümde kabul edilirdi. Kliniğinin ilk oftalmoloğu Bistis'ten sonra ünlü Dr. Alexandros Trantas oftalmolojik araştırmalarını bu serviste yapmıştı. (32)

1896 yılında; silindirleri, sıkma makineleri, kurutucuları ve sepetleriyle İstanbul'un en mükemmel çamaşırhanesi kurulur. Makinalar buharla çalışmakta ve günde 1200 kişinin ihtiyacını kolaylıkla karşılamaktaydı.(33) Ayni yıl, hastane binası yanındaki arsaya, "emraz-ı asabiye ve dimagiye vesair bazı hastalıklar ile malûl olanların suret-i mahsusada tedavisi için" kargir birer katlı üç adet ahşap hastane inşası için ruhsat istenir. Binaların 500 liralık tahmini inşaat gideri Rum cemaatinden iki hayırsever tarafından ödenecektir. Yapılan incelemede bir mahzur görülmediğinin bildirilmesi üzerine 31 Ocak 1896 (15 Ş. 1313) tarihli iradeyle gönderilmiş olan planlarına ve ölçülere uygun yapımına irade çıkar. (34) Bu binalar 1895 yılında Ermeni Patrikhanesinden 500 altına satın alınan arsaya inşa edilir. (35) Üç oda, banyo, mutfak ve tuvaletleri olan, bahçe içinde müstakil evlerden oluşan bu pavyonlarda akıl hastaları, aileleriyle birlikte kalmakta ve ev ortamında tedavi görmekteydi. Bu uygulama ekonomik sebepler yüzünden kaldırılınca (1970) bir süre hastane çalışanlarının lojman olarak kullandığı evler günümüzde "Anadolu Klinikleri" adıyla alkol ve uyuşturucu bağımlılarının tedavilerine ayrılmıştır.

Rum Patrikhanesi, 1896'da Balıklı'daki Rum İspitalyası müştemilatından olan Veli Efendi caddesinde 4 ve İspitalya caddesinde 43 ile 44 numaralı mukataalı arazinin etrafını 4 m. yüksekliğinde ve 500 m. uzunluğunda bir duvarla çevirmek için başvurup krokisini gönderir. Şehremaneti'nce yapılan incelemede burasının münazaalı bir arazi olmadığı görülür. Şura-yı Devlet'in sadece duvar yapımı ile sınırlı ruhsat verilebileceğini bildirmesi üzerine 9 Mayıs 1896
(26 Za. 1313) tarihli iradeyle yalnız duvar yapı-

the Municipality definitively revealed that this cemetery was not a Muslim cemetery, resolving that the construction permit was subject to the will of the Sultan. Upon this, as a result of a will dated 30 July 1899 (21 Ra. 1317), permit was given for the construction of a new orphanage on this disputed building site. (28)

However, the thought of the construction of a new orphanage was abandoned and a building belonging to Palace Co. in the vicinity of the Christos Monastery at Prinkipo (Büyükada) and a permit is sought for the transfer of orphanage here. However, because of the existence of a pine-treed recreation spot around the building, it was not regarded as a suitable place for an orphanage. But a permit was eventually granted as a result of insistent efforts of the Patriarchate. Furthermore, accumulated property and other tax debts of the building were spared by the Sultan as alms to the orphans that would live here. Upon this, the Greek Patriarch thanked to the Sultan, in his letter dated 8 July 1902 (2 R. 1320), for this favor he showed to his obedient Greek subjects. (29) The rented building should be the "Prinkipo Palace" made by Alexander Vallaury, the well-known architect of that time. When no permission was granted for the use of this building as a hotel, it was purchased by Eleni Zarifi and the orphanage was moved here in 1902. The orphanage was then moved to Khalki (Heybeliada) and was closed in 1960s. (30)

RENOVATION OF HOSPITAL BUILDINGS

Thanks to the generous donations of wealthy Greeks such as Mavrokordatos, Syggros and Zariphis after the 1894 earthquake disaster, a renovation period started for the hospital. The quake disaster led to a golden age for the hospital between 1902 and 1914. (31) New clinics were constructed and put in service.

Ophthalmologic clinic, the fourth service of the hospital, was introduced (1894). Before this clinic, ophthalmologic cases were admitted in a special division in the surgery clinic under the name, "ophthalmologic-surgery clinic". After

Zoeros Paşa (Solda)

1839'da Balıklı Rum Hastanesi. (Fokion Sideropulos, s. 137) (Solda)

Balıklı Hastaneleri menfaatine mahsus cins-i alâ İngiliz kibriti. (Fokion Sideropulos, s. 252) (Solda)

Hastane mühürü: "Balıklı Hastahaneleri Müdiriyet-i Umumiyesi Istanbul".
(Fokion Sideropulos, s. 330) (Sağda)

(Nuran Yıldırım Arşivi)

Zoeros Pasha (Left)

Balikli Greek Hospital in 1839 (Fokion Sideropulos, p. 137) (Right)

Good quality English Match produced for the benefit of Balikli Hospitals (Fokion Sideropulos, p. 252) (Right)

Seal of the hospital: "Directorate General of Balikli Hospitals, Istanbul" (Fokion Sideropulos, p. 330) (Right)

(From the Archive of Nuran Yıldırım)

Yetimhane, 1853 (Lefkoma 1904)
(Nuran Yıldırım Arşivi)

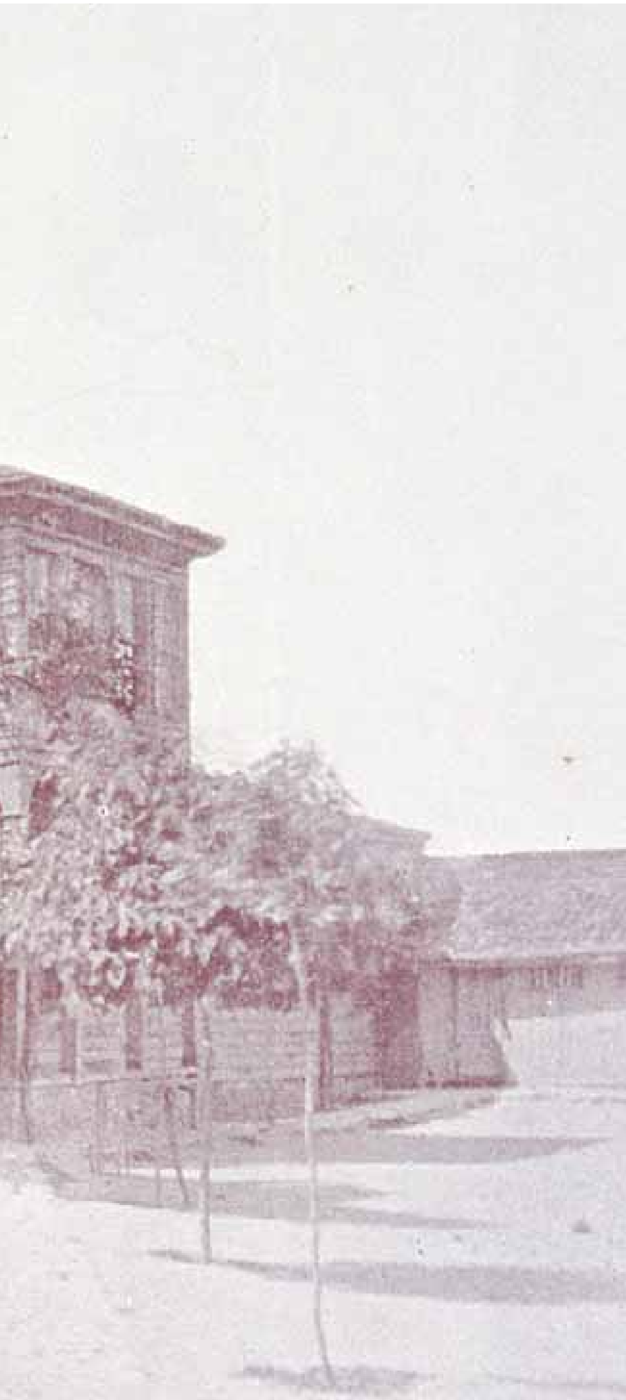
mı için izin verilir. (36)

Yeni gelen hastaların giderek artması nedeniyle mütevelli heyeti, ikinci bir dahiliye servisi açma gereği duyar (Ekim 1896). Bunu Temmuz 1897'de açılan üçüncüsü izler. Birinci ve ikinci dahiliye klinikleri Alexandros Melachrinos ve Athanassios Christidis'in yönetimine verilir ve üçüncü dahiliye koğuşunun başına da Dimitrios

the first ophthalmologist of the clinic Bistis, famous Dr. Alexandros Trantas carried out his researches in this service. (32)

In 1896, the best laundry in Istanbul was set up with its cylinders, presses, dryers and baskets. The machines operated with steam and easily met the need of 1200 people per day. (33) In the same year, permit was sought for the con-

Evelpidis getirilir. (37)
O günlerde; nezle, romatizmal hastalıklar, ve özellikle akıl hastalıklarında son derece yaygın kullanılan hidroterapi yöntemini uygulamak üzere 1896'da Syggros finansmanı altında bir hidroterapi servisi kurulur. (38)
Rum Hastanesi'nin depremde yıkılan dairesinin hastaneye ait arsa üzerine yeniden inşası ve bazı

struction, on the building site near the hospital, of three stone-built one-storey hospitals "for the particular treatment of those who suffer from nervous and mental diseases or similar diseases." Construction expenses that were estimated to add up 500 lira would be paid by two philanthropists from the Greek community. Upon the reporting that no problems were seen as a result of the examination made, a Will was issued for its construction in compliance with its plans and the measurements sent with the Will dated 31 January 1896 (15 Ş. 1313). (34) These buildings were constructed on the building site bought in 1895 by the Armenian Patriarchate for 500 gold. (35). Mental patients stayed with their families in these pavilions that had three rooms, a bathroom, a kitchen and WC and that were composed of detached houses within a garden and underwent treatment in a family setting. When this application was halted owing to economic reasons (1970), the houses used by the hospital employees as apartment/houses were set aside for the treatment of alcoholics and drug-addicts under what are known today as "Anatolian Clinics".
In 1896, the Greek Patriarchate submitted an application for surrounding with a wall, 4 m. wide and 500 m. long, the piece of land subject to tax, no. 4 on Veli Efendi Avenue and no. 43 and 44 on İspitalya Avenue, from the Greek property at Balikli, sending a sketch of the wall. An examination carried out by the Municipality revealed that this was not a debatable land. When the Council of State reported that it could grant a permit confined to the construction of a wall the permission granted with the Will dated 9 May 1896 (26 Za. 1313) was only for the construction of the wall. (36)
With an increase in the incoming of new patients, the board of trustees felt the need to open a second internal diseases service. (October 1896). This was followed by a third one opened in July 1897. The first and second internal diseases clinics were given under the management of Alexandros Melachrinos ve Athanassios Christides and Demitrios Evelpides became in charge of the third internal diseases ward. (37)
In 1896, a hydrotherapy service was established, which was widely used those days for the common cold, rheumatic diseases and particularly for te mental diseases with the financing of Syggros. (38)
Application submitted by the Greek Patriarchate for the issuance of a permit for the re-build-

Orphange, 1853 (Lefkoma 1904)
(From the Archive of Nuran Yıldırım)

ilaveler yapılması için ruhsat verilmesi hakkında Rum Patrikliğinden yapılan başvuru Şura-yı Devlet'in 20 Mayıs 1900(20 M. 1318) tarihli oturumunda müzakere edilir. Divan-ı Hümayun kayıtlarından 13 Kasım 1887 (26 S. 1305) tarihinde hastane bahçesine yeni bir koğuş, kilisenin avlusuna iki papaz odası ve hastaneye bitişik tarla üzerine bir ahır inşası için ruhsat verilmesine irade çıktığı anlaşılır. Bu kez duvarla çevrili hastane bahçesine; iki katlı bir bina, iki konut, dört çamaşır anbarı, iki cerrahi koğuşu, ortası iki katlı iki yanı birer katlı bir hastane, tehlikeli akıl hastaları için birer katlı iki kârgir bina, şüpheli hastalığa yakalananların tedavilerine mahsus tek katlı bir köşk, salgın ve bulaşıcı hastalıklar için sekizer yataklı birer katlı iki ahşap koğuş yapımı için ruhsat istenir. Tahmini inşaat bedeli olan 3.880 Osmanlı altınının hastane sandığından ödeneceği bildirilir. Gönderilen haritalara ve belirtilen ölçülere sadık kalınmak ve inşaat masrafları yazıldığı gibi ödenip bu vesileyle kimseden cebren yahut başka suretlerle baskı yaparak para alınmamak şartıyla ruhsat verilmesi uygun bulunur. Bu mazbata üzerine 1 Haziran 1900 (2 S. 1318) tarihinde mucebince irade çıkar. (39)

1903 yılında hastanede 4.000, 1904'te ise bunun iki katı hasta yatarak tedavi görmüştür. 1904 yılında dahiliye, göz, zührevi hastalıklar, erkek ve kadınlara ait ayrı ayrı bulaşıcı hastalıklar, hariciye, akıl hastalıkları, hafif akıl hastalıkları servisleri ile fizik tedavi merkezi (1896), ameliyathane ve meyithane (morg) bulunmaktaydı. Ayrıca; müdüriyet ve müracaat binaları, çamaşırhane, etüv odası (1886) mutfak, yetimhane (1853), yetimhane faaliyet binası (1853), ihtiyarhane, kalorifer dairesi (1896) ve mandıra da (1885) mevcuttu. (40)

Sabah Gazetesi, 6 Ekim 1904 tarihli nüshasında, İstanbul'un tanınmış bankerlerinden Teodor Mavrokordato'nun, Londra'da ölen kardeşi Nikola Mavrokordato adına Yedikule Rum Hastanesi kompleksinde veremli hastaların tedavileri için bir pavyon inşa edilmek üzere 10.000 lira vermeyi taahhüt ettiğini duyurur. Bu tedavihane ameliyat pavyonları bitişiğinde inşa edilecektir. Ertesi yıl verem pavyonunun inşası için teşebbüse geçilir. Rum Patrikhanesi, Yedikule Rum Hastanesi müştemilatından olup senetle hastane mütevellisi Todor Mihal Kurcı adına kayıtlı olan 35 dönüm tarlanın 1000 m. uzunluğunda ve 3 m. yüksekliğinde bir duvar ile çevrilerek içine sadece verem illetine müptelâ olanların tedavilerine mahsus olmak üzere sekiz daire yapılması-

Mavroyeni Paşa
(Dr. Spyridon Mavrogenis)
(Nuran Yıldırım Arşivi)

ing of the office of the Greek Hospital on the building-site belonging to the hospital and some additions to it was negotiated at the session of the Council of State on 20 May 1900(20 M. 1318). The records of the Imperial Council (Divan-ı Hümayun) revealed that a Will had been issued on 13 November 1887 (26 S. 1305) for the granting of a permit for the construction of a new ward in the hospital garden, two priest rooms in the courtyard of the church and a stable on the field that was contiguous with the hospital. This time a permit was sought for the construction of a two-storey building, two dwellings, four laundry storehouses, two surgery wards, a hospital with two storeys in the middle and one storey on each side, two one-storey stone-built for dangerous mental patients, a one-storey pavilion reserved particularly for the treatment of those who contracted a suspicious disease and two wooden one-storey wards with eight beds in each for the epidemics and contagious diseases, within the garden of the hospital surrounded with a wall. It was reported that the estimated construction consideration that amounted 3,880 Ottoman gold would be paid from the fund of the hospital. Permit was granted provided that the maps and specified measurements were complied with and the building expenses were met as written and thus that no coercion or pressure in other means was used against anyone to collect money. Based on this official report, the Will was issued on 1 June 1900 (2 S. 1318).(39)

In 1903, four thousand patients were hospitalized and treated at the hospital. In 1904, this figure doubled. In 1904, services of internal diseases, ophthalmology, sexually transmitted diseases, contagious diseases for men and women separately, external diseases, mental diseases, mild mental diseases and physiotherapy (1896), operation room and a morgue were available. Also present were the administrative and application buildings, laundry, activity building (1853), the elderly division, central heating unit (1896) and sheep pen (1885). (40)

In its issue dated 6 October 1904, Sabah Newspaper reported that Theodore Mavrokordatos, a well-known banker in Istanbul, undertook to donate 10 thousand lira for the construction of a pavilion for the treatment of tuberculosis-contracted patients within the Yedikule Greek Hospital complex. This treatment center would be constructed contiguously with the operation pavilions. The following year, an attempt

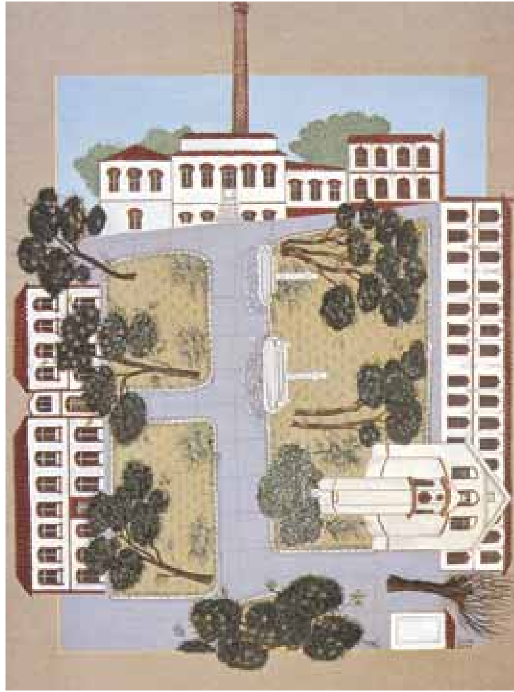

nı kararlaştırır. İlk etapta inşaat masrafı tedarik edilmiş olan iki daire ile duvarın inşasına ruhsat ister. Yapılan incelemede iki dairenin 438.000, duvarın 131.250 olmak üzere toplam 569.450 kuruşa malolacağı belirlenir. İki dairenin masrafı Mavrokordato ailesi tarafından ödenecektir. Sultan Bayezid Vakfından olan tarla ise Rum Hastanesi bitişiğindeki yolun karşısında Balıklı Kilisesi'ne giden caddede ve 12 numaradadır. Civarında bina olmadığı için duvar ile çevrilmesinde bir sakınca görülmez. Şûra-yı Devlet'in 21 Nisan 1905(15 S. 1323) tarihli oturumunda alınan bu kararın ardından çıkan irade ile izin verilir. (41) Bulaşıcı hastalıklar için kullanılan bu pavyonlar, aradan geçen yol sebebiyle hastane ile

was made for the construction of the pavilion. Greek Patriarchate decided to surround the with a wall, 1000 m. long and 3 m. high, a 35-donum field registered as part of the Yedikule Greek Hospital property (premises), in the name of Theodore Michael Kurci, a trustee of the hospital, under title deeds and build in it eight flats to be used for the particular treatment of chronic tuberculosis patients. In the first stage, it sought a permit for the construction of two flats and the wall, given that the money needed for their construction had been obtained. An examination revealed that two flats and the wall would cost 438 thousand and 131,250 piasters, respectively, adding up to 569,450 piasters. Cost of

Mavrogenis Pasha
(Dr. Spyridon Mavrogenis)
(From the Archive of Nuran Yıldırım)

Balıklı Rum Hastanesi minyatürü (Ülker Erke'nin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye'de Tarihi Sağlık Kurumları. Ed. Nil Sarı. İst., 2002, s. 88) (Nuran Yıldırım Arşivi)

A miniature of Balikli Greek Hospital (Historical Health Institutions in Turkey As Interpreted and Painted by Ülker Erke. Ed. Nil Sarı. Ist., 2002, p. 88) (From the Archive of Nuran Yıldırım)

bağlantısı kesilince, 1950 yılında kurulan Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ne kiralanır ve hastanede bu servisler kaldırılır. Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi halen bu binalarda hizmet vermektedir.

Şura-yı Devlet'in 27 Mart 1909(5 Ra. 1327) tarihli oturumunda hastane bahçesindeki eski binalar arasına kârgir bir eczane yapımı görüşülür. 2700 lira tahmini inşaat masrafı Rum cemaati muteberanından Anstanyus Ökinidi (?) Efendi tarafından ödeneceğinden gösterilen ölçülerde inşasında bir mahzur görülmediği belirtilir ve 23 Nisan 1909(R. 1327) tarihli irade ile yapımına izin verilir. (42)

Sakız Adası'ndan tüccar Skouloudis'in yaptığı bağışla, (43) hastane bahçesinde yeni bir göz hastalıkları kliniği (emraz-ı ayniyeye mahsus kârgir bir daire) için, 12 Ekim 1909(14 N. 1327) tarihli iradeyle izin alınır ve yapımına başlanır. (44)

Emraz-ı dahiliye pavyonunun yıkılıp yerine kârgir ve makineli bir mutfak yapımı, Sultan Mehmed Reşad'ın 13 Aralık 1911 (21 Z. 1329) tarihli iradesiyle gerçekleşir. (45)

1912 sonlarında bu kez emraz-ı dahiliye/içhastalıkları dairesinin yenilenmesi gündeme gelir. 4.365m2 lik arsanın, sahibi olan Sultan Bayezid Vakfı adına, o günkü kıymetinin binde onu nisbetinde senelik 2.200 kuruştan icare-i zemin tahsis olunmak üzere üç katlı kârgir bir bina yapılmasına Şûra-yı Devlet kararına dayanılarak

the two flats would be met by Mavrokordatos family. On the other hand, the field that was from Sultan Bayezid Foundation was located on the avenue leading to Balikli Church, opposite to the road adjoining the Greek hospital and at Number 12. Because there were no buildings around, no objection was raised for its surrounding with a wall. Permit was given upon the issuance of the Will, following the taking of this decision at a session of the Council of State on 21 April 1905(15 S. 1323). (41) When the connection of these pavilions, used for contagious diseases, with the hospital was severed owing to the road passing in between, they were rented to Yedikule Chest Diseases Hospital established in 1950 and such services were cancelled at the hospital. Yedikule Chest Diseases Hospital still renders its services at these buildings.

At the session of the Council of state held on 27 March 1909(5 Ra. 1327), the construction of a stone-built pharmacy store in between the old buildings in the hospital garden was discussed. Since te estimated construction consideration amounting to 2700 lira would be paid by Anstanyus Ökinidi (?), a prominent member of the Greek community, it was stated that there were no problems for the realization of the construction in compliance with the shown measurements and a under Will issued on 23 April 1909(R. 1327), the construction permit was granted. (42)

Under a Will dated 12 October 1909 (14 N. 1327), a permit was obtained for the construction of an ophthalmologic clinic (a stone-built flat particularly for the ophthalmologic diseases) in the hospital garden with the donation of Skouloudis, a merchant in Chios (Sakız Adası) (43) and its construction was launched. (44)

Demolition of the internal diseases pavilion and the construction, in its place, of a stone-built and machine-equipped kitchen was realized under the Will of Sultan Mehmed Reshad on 13 December 1911 (21 Z. 1329). (45)

This time, the renovation of the internal diseases flat was raised towards the end of 1912. a permit was granted, based on a decision taken by the Council of State, for the construction of a three-storey stone-built building on the 4.365 sq. m-building site registered in the name of Sultan Bayezid Foundation subject to a ground tax amounting 2200 piasters, 10/1000th of its current value. (46)

In 1914, a permit was granted to the delegation on epidemics, for the addition of a storey on

ruhsat verilir. (46)
1914'te hastane kompleksi içinde bulunan Balıklı denmekle maruf Meryem Ana Kilisesi'nin avlusundaki kârgir bina üzerine hey'et-i müstevliyeye/bulaşıcı hastalıklara mahsus ahşap bir kat ilavesi için izin alınır. (47)
Yedikule Rum Hastanesi'nde Mavrokordato tarafından yaptırılmış olan beş bina Birinci Dünya Savaşı (1914-1919) sırasında kışla olarak kullanılır. 20 Kasım 1918'de İstanbul'da hizmete giren Yunan Kızılhaçı bu binalara yerleştirdiği 350 yatağa hasta kabul eder. Savaş bitince, "Yakındoğu Yardımı/Near East Relief", Mavrokordato servisinin iki binasını iki yıllığına kiralayıp burada 1 Temmuz 1920 günü "Near East Relief Tüberkülozlu Çocuklar Hastanesi" adıyla bir hastane açar. (48)
İkinci Dünya Savaşı seferberliğinde muhtemel bir savaşa karşı Trakya'da hazırlanan seyyar hastaneler ile sıhhiye bölüklerinden İstanbul'a sevk edilen zayıf ve verem şüpheli hastaların tedavisi için Balıklı Rum Hastanesi'nin üç pavyonu orduya verilir. 1940 yılında bu üç pavyonda "Yedikule Askeri Hastanesi" adıyla 200 yataklı bir hastane açılır. Seferberlik sona erince Rum Hastanesi mütevelli heyetinin isteği üzerine pavyonlar boşaltılır, hasta askerler Selimiye Kışlasına nakledilir (1948). (49)

the stone-built building within the Virgin Mary alias Balikli Church located within the hospital complex for the sole use of contagious diseases. (47)
Five buildings at Yedikule Greek Hospital made with the sponsorship of Mavrokordatos were used as barracks during WWI (1914-1919). The Greek Red Cross that became active in Istanbul on 20 November 1918, began admitting patients with 350 beds it placed in these buildings. When the war was over, the "Near East Relief" rented two buildings of Mavrokordatos service for two years and opened a hospital on 1 July 1920 under the name, "Near East Relief Tuberculous Children Hospital". (48)
Three pavilions of Balikli Greek Hospital were given under the disposal of the army for the treatment weak and suspicious patients that were transferred to Istanbul from the field hospitals and bearer companies that were being prepared for a possible war in Thrace during the mobilization of WWI. In 1940, a 200-bed hospital was opened in these three pavilions under the name, "Yedikule Military Hospital". When the mobilization was over, the Pavilions were vacated upon the request of the board of trustees of the Greek Hospital; furthermore, the soldiers were transferred to Selimiye Barracks (1948). (49)
Today the hospital has got 450 beds in its services of internal diseases, external diseases-general surgery, nervous and mental diseases, gynecology and birth control, urology, orthopedics, ear-nose-throat (ENT), dermatology and ophthalmology. Moreover, sick and healthy elderly people are taken care of in its 200-bed elderly home. Patients are admitted without any religious or racial discrimination and out of 650 beds, 585 beds are set aside for free-of-charge treatment. The nervous and mental diseases service at the hospital, whose tools and equipment are constantly renewed, is the second biggest service in Istanbul, after Bakırköy Mental and Nervous Diseases Hospital.
Having specialized in all the branches until 1974, the medical services are controlled by the Ministry of Health and its administration by the Ministry of State in Charge of Foundations. (50)
Ever since 1753 that its hospital began to render services at Küçük Balikli, the Greek Hospital has been serving the surrounding people for the last 350 years.

Balıklı Hastanesi'nin menfaati için sigara kağıdı.
(Fokion Sideropulos, s. 284)
(Nuran Yıldırım Arşivi)

Cigarette paper produced for the benefit of Greek Hospital.
(Fokion Sideropulos, p. 284)
(From the Archive of Nuran Yıldırım)

Bugün hastanenin ; dahiliye, hariciye-genel cerrahi, sinir ve ruh hastalıkları, kadın hastalıkları ve doğum kontrolü, üroloji, ortopedi, kulak burun boğaz, çocuk sağlığı ve hastalıkları, cilt hastalıkları, göz hastalıkları servislerinde 450 yatağı vardır. Ayrıca 200 yataklı huzurevinde hasta ve sağlıklı yaşlılar bakılmaktadır. Din ve ırk ayrımı gözetilmeden hasta kabul edilmekte olup toplam 650 yatağın 585'i parasız tedavi görebileceklere ayrılmıştır. Araç ve gereçleri sürekli yenilenen hastanedeki sinir ve ruh hastalıkları servisi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nden sonra İstanbul'daki en büyük servistir.
1974 yılına kadar bütün branşlarda ihtisas vermiş olan hastanenin sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı, idaresi de vakıflara bakan Devlet Bakanlığı tarafından denetlenmektedir. (50)
Rum Hastanesi 1753 yılında Küçük Balıklı'da faaliyete geçen hastaneden günümüze 350 yıldır çevre halkına hizmet ediyor.

HASTANE GELİRLERİ

Osmanlı Devleti'nin sınırlı katkıları yanında hastane gelirinin esasını zaman zaman yapılan büyük bağışlar dışında Patrikhane'den özellikle Rumların yaşadığı yörelere gönderilen resmi görevlilerin topladığı sadaka ve bağışlar oluşturuyordu.
Osmanlı Devleti, Rum Hastanesi'nde yatan hastalara yardım olmak üzere her sene 500 kıyye duhan/tütün veriyordu. 1873'te tütün inhisar altına alınıp hastalar bu yardımdan mahrum kalınca Patrikhane, tütünün askerler için tayin edilen özel fiyattan hastalara da verilmesini ister. Fakat bu talep reddedilir. (51) Devletin hastalara tütün vermesi bugün garip gelse de o dönemde önemli bir yardım olduğu anlaşılıyor. Bâbıâli ayrıca düzenli olarak 75 okka ekmek ve 50 okka et göndermekte, hastaneye gelen her şeyi gümrük vergisinden muaf tutmaktadır. (52)
Hastaneye yardım ve bağış toplayan Patrikhane görevlilerinin güçlüklerle karşılaştığı da oluyordu. Örneğin 1886 yılında, Midilli Adası'na gönderilen hastane görevlilerinden Sofokli Duka bir telgraf çekerek, yerel yönetimin bağış toplamasına engel olduğunu bildirince Patrik Yovakim, hastanenin bağış ve sadakalarla yönetildiğini vurgulayıp adı geçen görevlinin daha önce olduğu gibi yardımseverlerden bağış toplamasına izin verilmesini ister. Midilli Mutasarrıfı da, Duka'nın elinde yardım toplama izni olmadığını bildirir. Bunun üzerine Patrikhane bu görevlilerin yakalarında "Millet Hastahanesi" ibaresi bulundurmalarını kararlaştırır ve Midilli'ye

Rum Hastaneleri menfaati için üretilen sigara kağıtları. (Fokion Sideropulos, s. 256)

REVENUES OF HOSPITAL

Besides the limited contributions of the Ottoman State, the bulk of the revenues of the hospital came from the alms and donations collected by the officers sent by Patriarchate particularly to areas inhabited by the Greeks, as well as from the occasional large donations.
Ottoman State gave 500 okes of tobacco per annum as aid to the patients hospitalized at the Greek Hospital. When the tobacco was monopolized in 1873 and the patients were deprived of this aid, the Patriarchate wanted the procurement of the tobacco to the patients at the special price designated for the soldiers. But this demand was turned down. (51) Even though the giving of tobacco to the patients by the State seems strange to us, it seems that it was an important aid. In addition, Bâbıâli regularly sent 75 okes of bread and 50 okes of meat and exempted everything from customs duty, which came to the hospital. (52)
There were also times that the Patriarchate officers who collected aid and donation for the hospital encountered difficulties. For example, Sophocles Dukas, a hospital employee, who were sent to Mytilene (Midilli) Island in 1886, sent a telegram saying that the local authorities obstructed him from collecting donations. Upon this, Patriarch Joachim emphasized that the hospital was managed with donations and alms and requested that permission be given to the said employee to collect donations from the philanthropists, as before. Governor of Mytilene (Midilli) reported that Dukas did not carry any permission for collecting aids. Upon this, Patriarchate decided that such employees wore the inscription, "National Hospital" on their collars and asked for a permission document for a second employee named Constantinou Christos to be sent to Mytilene. (53)
As part of aiding the schools and hospitals of the community, Greek Patriarchate decided in 1893 to collect financial aid per household from the members of the Christian community found in the clerical administrations of all the Greek churches in Istanbul, in three categories: 120, 60 and 20 piasters, respectively. However, this attempt was not found acceptable as it would mean a 'State within State' and was rejected. (54)
In 1907, when Dimitris Grigorvatis and Georghi Papadopoulos Efendis were trying to collect donations with a certificate given by the Patriarchate, there was an attempt to obstruct Dimi-

gönderilecek Kostantinu Hıristo adında ikinci bir eleman için izin belgesi ister. (53)

Rum Patrikhanesi 1893 yılında, cemaatin mektep ve hastanelerine yardım olmak üzere İstanbul'da bulunan bütün Rum kiliselerinin ruhani idarelerinde bulunan Hıristiyan ahaliden üç sınıf itibarıyla hane başına 120, 60 ve 20 kuruş toplanmasına karar verir. Ancak bu girişim âdeta hükümet içinde hükümet demek olacağından kabul görmez ve reddedilir. (54)

1907 yılında elinde Patrikhane'den verilmiş ilmühaberle iane toplamaya teşebbüs eden Dimitri Grigoryadi ile Yorgi Papadopulo Efendilerden Dimitri'ye, Kasımpaşa'da ilmühaberi nezaretten tasdik edilmediği gerekçesiyle engel olunmaya çalışılır. Bunun üzerine ilgililere Zabtiye Nezareti'nin 3 Eylül 1902 (21 Ağustos 1317) tarihli tezkiresiyle, Rum Hastanesi için yardım toplanmasına mani olunmamasının emredildiği hatırlatılır. Sadece Patrikhane mühürü olmayan ilmühaberlerin geçersiz olduğu bildirilir. (55)

Hastane ile Rum kiliselerine İstanbul ve Boğaziçi'nde kutuyla yardım toplanması için yapılan başvuru, kutunun Patrikhane'den mühürlü olması ve kutuyu gezdiren şahsın elinde ismi yazılı ve mühürlü bir belge bulunması şartıyla kabul edilir. (56)

Patrikhane-i Millet-i Rum, 17 Haziran 1912 (2 Receb 1330) tarih ve 253 numaralı yazısıyla, ihtiyari yardım toplamak üzere hastane çalışanlarından Kostantin Hıristo Efendi'nin İzmit ve Çatalca sancaklarına gönderileceğini bildirir. Ayrıca hem Hıristo Efendi'nin bu görevini belirten bir yazı hem de kendisine kolaylık ve yardım gösterilmesi için bu sancaklara birer emr-i âli yazılmasını ister. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi, 4 Ağustos 1912 (22 Temmuz 1328) tarihinde İzmit ve Çatalca mutasarrıflıklarına birer yazı göndererek Hıristo Efendi'nin Rum Hastanesi'ne yardım toplamak amacıyla o taraflara geleceğini bildirir. Ayrıca bu kişi hakkında gerekli muamelenin yapılması ve kolaylık gösterilmesi istenir. Ertesi yıl Hıristo Efendi yine hastaneye yardım toplamak için bu kez Konya ve Ankara vilayetlerine gönderilir. (57)

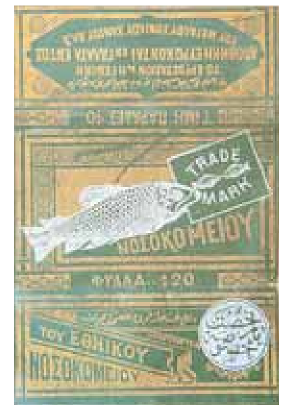
Hastaneye gelir sağlamak için tutulan diğer bir yol da özel sigara kağıdı ve kibrit kutuları imal ettirip satmaktır. Bunlara basılacak amblemler ilgili makamlarca onaylandıktan sonra üretime geçilir. Örneğin 1901 yılında önerilen bir sigara kâğıdı amblemi onaylanırken (58) kibrit kutularına konmak üzere seçilen amblemlerde yer alan hasta resimleri uygun görülmez. Bunların

tris on the grounds that his certificate was not certified at the relevant ministry at Kasımpaşa. Upon this, the officials were reminded, with a note of the Gendarmerie Department dated 3 September 1902, it had been ordered that the collecting of donations for the Greek hospital would not be obstructed. It was communicated that only those certificates that were not sealed were invalid. (55)

The application made for the collection of aid for the hospital and the Greek churches with boxes in Istanbul and Bosphorus was accepted upon the condition that the particular box was sealed from the Patriarch and that the person carrying the box should carry a document bearing his name and a sealed certificate was accepted. (56)

Patriarchate of the Greek Nation reported, in its letter dated 17 June 1912 (2 Receb 1330) and numbered 253, that a hospital employee named Constantine Christos would be sent to the sanjaqs, Izmit and Çatalca for collecting voluntary aid. It also requested a letter indicating this duty of Christos Efendi. It also wanted the sending of a high order to each of the sanjaqs, asking for the provision of facilities and assistance to him in the execution of his duty. Upon this, General Department of Communications of the Ministry of Interior sent a letter dated 4 August 1912 (22 July 1328) to each of the governor's offices of the sanjaqs, telling them Christos Efendi would come over there for collecting aid for the Greek Hospital. In addition, the officials asked the governors to apply the necessary procedures about this person and facilitate the execution of his duty. In the following year, Christos Efendi was sent this time to the provinces of Konya and Ankara for collecting aid for the hospital once again. (57) Yet another way followed for raising funds for the hospital was to cause the production and selling of special cigarette paper and match boxes. Emblems to be printed on these were approved and then they were produced. For instance, in 1901, an emblem proposed for the cigarette paper was approved, while the patient pictures of the emblems to be placed upon the match boxes were not found appropriate. Upon this, it was reported that there would not be any problem in issuing a permit on condition that a picture of Balikli Hospital was used, together with an inscription reading, "for the benefit of Balikli Hospital". (59)

Cigarette paper produced for the benefit of Greek Hospitals. (Fokion Sideropulos, p. 256)

yerine Balıklı Hastanesi binalarından birinin resmiyle birlikte "Balıklı Hastahanesi menfaati için" ibaresinin ilaveten yazılması halinde ruhsat verilmesinde sakınca olmadığı bildirilir. (59)

HEMŞİRE OKULU

Hastanede 1864'e kadar sadece erkek hastabakıcılar vardı. 15 Ocak 1864 yönetmeliğinde yer alan; "Her klinik, cinsiyeti hastalarının cinsiyetine bağlı olmak üzere kendi hemşiresine sahip olmalıdır" hükmüne rağmen bu madde, hemşireliğin kadınlar için saygıdeğer bulunmaması yüzünden askıda kalır. Ayni yılın ortalarında Paspatis, kadın hemşirelerin işe alınmasını teklif eder. Bu teklifte; Kırım Savaşı sırasında sık sık Üsküdar'daki İngiliz hastanesini ziyaret eden Paspati'nin batı Avrupa standartlarında hemşireliğin evrimini gözlemlemesi yanında Florence Nightingale'in çalışmalarının dünya çapındaki yansımaları da rol oynar. Ancak hemşireliğe istekli kadın yok denecek kadar azdır. Erkek hastabakıcılardan daha yüksek maaş ödenmesine rağmen sadece bir kadın hemşire işe alınabilmişti. 1890'da kadın hastalarla kadın hemşirelerin ilgilenmesi zorunluluk haline gelir.

Hemşireler İstanbul'un Rum basınında yapılan duyurularla atanıyor ve hastane doktorları tarafından eğitiliyorlardı. 1903'ten sonra açılan "Hemşire Okulu", 1908'in Aralık ayında Atina Tıp Fakültesi mezunu Dr. Eleni Skalleri'nin yönetimine verilir. Dr. Eleni Skalleri hastanenin ilk kadın doktorudur. Hemşire Okulu, 1914 yönetmeliğiyle yasal statü kazanır. Hemşirelik okulunda doktorlar eğitim veriyordu. Hem kadın hem de erkek hastabakıcılar eğitime katılmak zorundaydı. (60)

NURSING SCHOOL

Until 1864, the hospital had male attendants only. Despite the provision contained in the statute dated 15 January 1864 reading, "Each clinic should possess its own nurse who sex would depend on that of his/her patient", it remained in suspension as the nursing profession was not regarded respectful for the women. In the middle of the same year, Paspatis proposed the recruitment of the female nurses too. Observations of Paspatis of the evolution of nursing on Western standards when frequently visiting the English hospital at Uskudar during the Crimean War and the worldwide repercussions of the activities of Florence Nightingale played a role in the making of this proposition. However, the number of women who were willing to perform the nursing profession was extremely small. Even though the women hospital attendants were paid higher salaries than the males, only one woman was employed.

Nurses were appointed through the vacancy ads published in the Greek press of Istanbul and were trained by the doctors of the hospital. The "Nursing School" opened after 1903 was brought under the responsibility of Dr. Eleni Skalleri, a graduate of the Athens Medical School, in December 1908. Dr. Eleni Skalleri was the first female doctor of the hospital. Nursery School was placed on a legal standing with the 1914 Statute. Doctors constituted the were teaching staff of the nursing school. Both the female and male hospital attendants had to attend the training. (60)

DİPNOTLAR:

(1) Ritzo :"L'Oeuvre Medicale et Hygienique de S. M. I. Le Sultan Abd-ul-Hamid Khan II 1876-1900", Gazette Medicale d'Orient, C. 45, No. 13 (31 Août 1900), s. 243.
(2) Nil Sarı-Şeref Etker: "19. Yüzyıl Başında İki İtalyan Hekimin Türkiye'de İlaç Araştırmaları", V. Türk Eczacılık Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri, 25-26 Mayıs 2000 İzmir, s. 20.
(3) Ritzo: s.243.
(4) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos : « The Greek Ortodox Hospital of Yedikule (Balıklı) in İstanbul: A Medical History During The Otoman Empire", Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları-5 (Ed. Nil Sarı), İstanbul 1999, s.113-114.
(5) "Cibayet" Bayezid-i Veli vakfı münasebetiyle kullanılan tabirlerdendir. Vakfın büyüklüğü nedeniyle vakfa bağlı emlak ve araziler bulundukları bölgelere göre sınıflandırılıp bu isimle anılırdı. "Kasımpaşa cibayeti" . "Galata cibayeti" gibi. Vakıf gelirler cibayetlerdeki kâtip ve tahsildarlar (câbiler) tarafından toplanırdı. Evkaf Nezareti kurulunca vakfların bu yeni kuruma bağlanmasıyla "cibayet" tabiri de kalkmıştır. Bkz. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın: Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I (İst., 1947), s. 287.
(6) "Mukataa"; arsası vakıf, üzerindeki bina ve ağaçlar mülk olan akar. Bunlarda bina ve ağaçların mâliki arsa için senelik bir kira verirdi. Verilen kira yerin icarı olduğundan buna "icare-i zemin" (yer kirası) denirdi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın: C.II (İst., 1953), s. 578.
(7) "Mukataa-i zemin"; arazi-i emiriye üzerine cemaatler namına yapılan mektep, hastane, mabet gibi hayır ve din kurumları münasebetiyle alınan vergi. Bu vergi o yerlerde hazinenin inkıtaa uğrayan âşar vergisi karşılığı idi. Bu sebeple bunun yerine "bedel-i öşür" de denirdi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın: C.II (İst., 1953), s. 579.
(8) BOA. Y. A. Res. 95/46 ,Şûra-yı Devlet'in 28 R. 1316(15 Eylül 1898) gün ve 1671 numaralı mazbatası ile 23 Ca. 1316/ (9 Ekim 1898) tarih ve 1615 numaralı arz tezkiresi. ; İ. ADL. MZB. 10 (21 Ra. 131730 Temmuz 1899)
(9) Fokion Sideropulos: Ta Etnika Filantropika Katasti Matastin Konstantinopoli. Nozokomeo Valukli (İstanbul'daki Ulusal Hümanist Kurumlar-Balıklı Hastanesi). Atina 1999.
(10) Ritzo: s. 244.
(11) Apostolos Poridis : s. 89.
(12) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos : s. 116-117.
(13) Ritzo: s. 244.
(14) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 115.
(15) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos : s.117.
(16) BOA. C. DH. 11528 (21 Ra. 1287/21 Haziran 1870).
(17) Ritzo: s.244.
(18) Devlet Salnamesi. 1294, s. 604.
(19) Ritzo : s.244-245. , Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 118. , Apostolos Poridis: s. 89.
(20) Ritzo: s. 245.
(21) BOA. İ. ADL.MZB. 2 (2 S. 1318/1 Haziran 1900). Yapılacak binaların mesaha cetvelleri, Şura-yı Devlet'in 20 M. 1318(20 Mayıs 1900) tarih ve 565 sayılı mazbatası ile 2 S. 1318(1 Haziran1900) tarihli irade.
(22) Lefkoma . Balıklı Rum Hastanesi. İstanbul 1904. (Rumca).
(23) Ritzo: s. 245.
(24) Nuran Yıldırım: "1893 İstanbul Kolera Salgını İstatistikleri",Tarih ve Toplum, S.150(Haziran 1996), s.51-54.
(25) BOA. A. MKT. MHM. 591/16 (2 Ra. 1311/14 Eylül 1893).
(26) BOA. Y. MTV. 99/71(9 M.1312/13 Temmuz 1894). Şehremini Rıdvan Paşa'nın 13 Temmuz 1894 günlü tezkiresi. , Ritzo: s. 245.
(27) BOA. İ. ADL. MZB. 7 (7 Ş. 1316/21 Aralık 1898), 1 Ş. 1316(15 Aralık 1898) tarihli Sadaret arz tezkiresi ve altında mucebince tarihli irade.

FOOTNOTES:

(1) Ritzo :"L'Oeuvre Medicale et Hygienique de S. M. I. Le Sultan Abd-ul-Hamid Khan II 1876-1900", Gazette Medicale d'Orient, C. 45, No. 13 (31 Août 1900), s. 243.
(2) Nil Sarı-Şeref Etker: "Medicinal Studies Carried Out by Two Italian Doctors in Turkey at the Beginning of the 19th Century"", V. Paper Resumes of the Congress on the Turkish History of Pharmacology, 25-26 May 2000 İzmir, p. 20.
(3) Ritzo: p.243.
(4) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos : « The Greek Orthodox Hospital of Yedikule (Balıklı) in İstanbul: A Medical History During The Ottoman Empire", Studies of the History of New Medicine -5 (Ed. Nil Sarı), İstanbul 1999, pp.113-114.
(5) "Cibayet" (Collection) is a term used on the occasion of Bayezid-i Veli foundation. Because of the bigness of the foundation, property and terriotirs attached to the foundation were classified in accordance with the regions they were located at and referred to with this term. Such as "Kasımpaşa cibayeti" (Kasımpaşa collection). "Galata cibayeti" (Galata collection). Revenues of the Foundation were collected by the clerks and collectors at "cibayet"s (collections). When the Evqaf Ministry was established, foundations were attached to this organization and the term "cibayet" vanished. See Mehmet Zeki Pakalın: Ottoman Idioms and Terms Dictionary, Vol.I (İst., 1947), p.s. 287.
(6) "Mukataa"means Rental for a real estate whose building site belongs to Foundation and the buildings and trees on it constitute a property. The owner of the building and trees in them used to pay an annual rental. Because the rental was the rent of the place, it was said "icare-i zemin" (ground or place rent). See. Mehmet Zeki Pakalın: Vol.II (İst., 1953), p.. 578.
(7) "Mukataa-i zemin (ground or place rental) is the tax collected for charitable organizations the schools, hospitals, temple built ona direct domain in the name of the communities. This tax was equivalent to the State's tithe that was interrupted at those places. That's why it was alternately called the "substitute of tithe". See Mehmet Zeki Pakalın: C.II (İst., 1953), s. 579.
(8) BOA. Y. A. Res. 95/46, Official Report of the Council of State dated 28 R. 1316(15 September 1898) No. 1671 and its request note dated 23 Ca. 1316/ (9 October 1898) No. 1615 ; İ. ADL. MZB. 10 (21 Ra. 131730 July 1899)
(9) Fokion Sideropulos: Ta Etnika Filantropika Katasti Matastin Konstantinopoli. Nozokomeo Valukli (National Humanist Organizations in Istanbul -Balikli Hospital). Athens 1999.
(10) Ritzo: p. 244.
(11) Apostolos Poridis : p. 89.
(12) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos : p. 116-117.
(13) Ritzo: s. 244.
(14) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: p. 115.
(15) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos : p..117.
(16) BOA. C. DH. 11528 (21 Ra. 1287/21 June 1870).
(17) Ritzo: p..244.
(18) State Slaughter House. 1294, p. 604.
(19) Ritzo : pp.244-245., Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: p.. 118. , Apostolos Porides: p.. 89.
(20) Ritzo: s. 245.
(21) BOA. İ. ADL.MZB. 2 (2 S. 1318/1 June 1900). Surveying tables of the buildings to be constructed, Official report of the Council of State dated 20 M. 1318(20 May 1900) No. 565 and the Will dated 2 S. 1318(1 June).
(22) Lefkoma . Balikli Greek Hospital. İstanbul 1904. (in Greek).
(23) Ritzo: s. 245.
(24) Nuran Yıldırım: "1893 Statistics of the Cholera Epidemic in Istanbul", History and Society, S.150 (June 1996), pp..51-54.

(28) BOA. Y. A. Res. 95/46 ,Şûra-yı Devlet'in 28 R. 1316(15 Eylül 1898) gün ve 1671 numaralı mazbatası ile 23 Ca. 1316/ (9 Ekim 1898) tarih ve 1615 numaralı arz tezkiresi. ; İ. ADL. MZB. 10 (21 Ra. 131730 Temmuz 1899) Yedikule haricinde Küçük Balıklı nam arsanın İslâm kabristanı olmadığı mütehakkık olduğu halde Rum yetimhanesinin inşasına ruhsat itasına dair evrakı ihtiva eder. Elhac İbrahim Nazır-ı Haremeyn-i Şerifeyn imzalı ve 23 Ca. 1253 tarihli vakıf senedinin sureti, Defter-i Hakani Nezareti'nin 25 Z. 1316(6 Mayıs 1899) tarih ve 20 numaralı yazısı, Bâbıâli Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektubi Kalemi'nin 3 Za. 1316(15 Mart 1899) tarihli ve 3 numaralı yazısı, Patrikhane-i Millet-i Rum (İstanbul) 21 S. 1317(1 Temmuz 1899) tarihli ve 298 sayılı yazısı., Bâbıâli Daire-i Umur-ı Dahiliye'nin 9 Ra.1317(18 Temmuz 1899) tarih ve 1830 numaralı yazısı, Meclis-i Mahsus'un 18 Ra. 1317 tarih (27 Temmuz 1899) ve 796 numaralı mazbatası, Sadaret'in 18 Ra. 1317(27 Temmuz 1899) tarih ve 796 sayılı arz tezkiresi ile altında 21 Ra. 1317(30 Temmuz 1899) tarihli irade. , MV. 99/65 (27 Za. 1317/29 Mart 1900) tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası.

(29) BOA.Y.MTV.229/75(28 M.1320/7 Mayıs 1902).; Y.PRK. AZN. 23/19 (2 R. 1320/9 Temmuz 1902).

(30) Oğuz Ceylan : « Büyükada Rum Yetimhanesi »,Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2 (İst.,1994),s. 354.

(31) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 114.

(32) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 119.

(33) Ritzo: s. 246.

(34) BOA. İ. ADL. MZB. 20 (15 Ş. 1313/31 Ocak 1896), Şura-yı Devlet'in 2735 no ve 27 C. 1313(15 Aralık 1895) tarihli mazbatası ile Bâbıâli Daire-i Sadaret'in 5 Ş. 1313(21 Ocak 1896) tarih ve 1897 sayılı arz tezkiresi ve altında 15 Ş. 1313(31 Ocak 1896) tarihli mucebince irade.

(35) Fokion Sideropulos: Ta Etnika Filantropika Katasti Matastin Konstantinopoli. Nozokomeo Valukli (İstanbul'daki Ulusal Hümanist Kurumlar-Balıklı Hastanesi). Atina 1999.

(36) BOA. İ. ADL. MZB. 12 (26 Za. 1313/9 Mayıs 1896), Şura-yı Devlet Dahiliye Dairesi'nin 2 Za. 1313(15 Nisan 1896) tarihli ve 315 sayılı mazbatası ile Bâbıâli Daire-i Sadaret'in 20 Za. 1313(3 Mayıs 1896) tarih ve 2821 numaralı arz tezkiresi ve altında 26 Za. 1313(9 Mayıs 1896) tarihli mucebince irade.

(37) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 119.

(38) Ritzo : s. 246. , Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 120.

(39) BOA. İ. ADL.MZB. 2 (2 S. 1318/1 Haziran 1900). Yapılacak binaların mesaha cetvelleri, Şura-yı Devlet'in 20 M. 1318(20 Mayıs 1900) tarih ve 565 sayılı mazbatası ile 2 S. 1318(1 Haziran1900) tarihli irade.

(40) Lefkoma . Balıklı Rum Hastanesi. İstanbul 1904. (Rumca).

(41) BOA. İ. ADL. MZB. 11 (15 Ra. 1323/20 Mayıs 1905). Şura-yı Devlet'in 15 S. 1323(21 Nisan 1905) tarih ve 517 numaralı mazbatası ile irade.

(25) BOA. A. MKT. MHM. 591/16 (2 Ra. 1311/14 September 1893).

(26) BOA. Y. MTV. 99/71(9 M.1312/13 June 1894). Note of Mayor Rıdvan Pasha's note dated 13 July 1894 , Ritzo: p.. 245.

(27) BOA. İ. ADL. MZB. 7 (7 Ş. 1316/21 December 1898), Request note of the Grand Viziership dated 1 Ş. 1316 (15 December 1898) and the Will under issued this

(28) BOA. Y. A. Res. 95/46, Offical report of the Council of State dated 28 R. 1316(15 September 1898) No. 1671 and its request note dated 23 Ca. 1316/ (9 October 1898) No.

1615; ; İ. ADL. MZB. 10 (21 Ra. 131730 July 1899) Contains documents regarding the execution of the permit for the construction of the Greek orphanage, given that the building site named Küçük Balikli outside Yedikule is not a Muslim cemetery. A copy of the Foundation deed undersigned by Elhac İbrahim Nazır-ı Haremeyn-i Şerifeyn dated 23 Ca. 1253, Letter by the Ministry of the Imperial Book dated 25 Z. 1316(6 Mayıs 1899) No. 20, Letter of Bâbıâli Internal Paperwork Affairs Department (Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektubi Kalemi) dated 3 Za. 1316(15 March1899) No. 3, Letter of the Patriarchate of the Greek Nation dated 21 S. 1317(1 July 1899) No. 298., Letter of of Bâbıâli Internal Paperwork Affairs Department (Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektubi Kalemi) dated 9 Ra.1317 (18 July 1899) No. 1830, Official Report of the Special Assembly dated 18 Ra. 1317 (27 July 1899) No. 796, Request note of the Grand Viziership dated 18 Ra. 1317(27 July 1899) No. 796 and the Will under it dated 21 Ra. 1317 (30 July 1899), official report of the Council of ministers of the State dated MV. 99/65 (27 Za. 1317/29 March 1900).

(29) BOA.Y.MTV.229/75(28 M.1320/7 May 1902).; Y.PRK. AZN. 23/19 (2 R. 1320/9 July 1902).

(30) Oğuz Ceylan : « Büyükada Greek Orphange », Encyclopedia of Istanbul from Yesterday to the Present, C.2 (Ist.,1994), p. 354.

(31) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 114.

(32) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 119.

(33) Ritzo: s. 246.

(34) BOA. İ. ADL. MZB. 20 (15 Ş. 1313/31 January 1896), official report of the Council of State No. 2735 and dated 27 C. 1313(15 December 1895) and the request note of Bâbıâli Office of the Grand Vizier dated 5 Ş. 1313 (21 January 1896) No. 1897 and the Wii under it dated 15 Ş. 1313 (31 January 1896).

(35) Fokion Sideropulos: Ta Etnika Filantropika Katasti Matastin Konstantinopoli. Nozokomeo Valukli (National Humanist Organizations in Istanbul -Balikli Hospital). Athens 1999.

(36) BOA. İ. ADL. MZB. 12 (26 Za. 1313/9 May 1896), Official Report of the Department of Interior of the Council of State dated 2 Za. 1313(15 April 1896) No. 315 and the request note of the Babiali Office of Grand Vizier dated 20 Za. 1313 (3 May 1896) No. 2821 and the Will under it dated 26 Za. 1313 (9 May 1896).

(42) BOA. İ. ADL. MZB. 1 (2 R. 1327/23 Nisan 1909) . Şura-yı Devlet'in 5 Ra. 1327(27 Mart 1909) tarih ve 150 numaralı mazbatası ile irade.
(43) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 119.
(44) BOA. İ. ADL. MZB. 16 (14 N. 1327/29 Eylül 1909). Şura-yı Devlet'in 7 N. 1327(22 Eylül 1909) tarih ve 3269 sayılı mazbatası ile irade. , DH. MUİ. 22-1/36 (27 N. 1327/12 Ekim 1909).
(45) BOA. DH. İD. 47-1/33 (21 Z. 1329/13 Aralık 1911).
(46) BOA. DH. İD. 47-2/6 (24 Z. 1330/4 Aralık 1912).
(47) BOA. DH. İD. 162-2/58 (19 Z. 1332/8 Kasım 1914).
(48) The Orient, Vol. VII, No. 23 (May 5, 1920 ve No. 51 (November 17, 1920).
(49) Kemal Özbay: Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. C. III, II. Kitap. Hastaneler. İstanbul 1981, s.320-321.
(50) Nuran Yıldırım:"Balıklı Rum Hastanesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2(İst., 1994), s.25.
(51) BOA. A. MKT. MHM. 463/13(11 B.1290/4 Eylül 1873).
(52) Ritzo: s. 245.
(53) BOA. ŞD. 2513/24(24 Ca. 1304/18 Şubat 1887).
(54) BOA. İ. HUS. 77(29 N.1310/16 Nisan 1893).
(55) BOA. ZB. 390/19 (12 Za. 1323/25 Ağustos 1907).
(56) B.O.A. ZB.21/65(10 Mayıs 1323/23 Mayıs 1909).
(57) BOA. DH. MTV. 35/3 (28 C. 1331/4 Haziran 1913).
(58) BOA: ZB. 361/62 (13 Ts. 1317/26 Kasım 1901).
(59) BOA: ZB. 362/80(6 Te. 1320/19 Ekim 1904).
(60) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 123-124.

(37) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: p. 119.
(38) Ritzo : s. 246. , Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: s. 120.
(39) BOA. İ. ADL.MZB. 2 (2 S. 1318/1 June 1900). Surveying tables of the buildings to be constructed, official report of the Council of State dated 20 M. 1318 (20 May 1900) No. 565 and the Will dated 2 S. 1318 (1 June).
(40) Lefkoma . Balikli Greek Hsopital. İstanbul 1904. (in Greek).
(41) BOA. İ. ADL. MZB. 11 (15 Ra. 1323/20 May 1905). Official Report of the Council of State dated 15 S. 1323 (21 April 1905) No. 517 and the Will.
(42) BOA. İ. ADL. MZB. 1 (2 R. 1327/23 April 1909) . Official Report of the Council of report 5 Ra. 1327 (27 March 1909) No. 150
(43) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: p. 119.
(44) BOA. İ. ADL. MZB. 16 (14 N. 1327/29 September 1909). Official Report of the Council of State dated 7 N. 1327 (22 September 1909) No. 3269 and the Will, DH. MUİ. 22-1/36 (27 N. 1327/12 October 1909).
(45) BOA. DH. İD. 47-1/33 (21 Z. 1329/13 December 1911).
(46) BOA. DH. İD. 47-2/6 (24 Z. 1330/4 December 1912).
(47) BOA. DH. İD. 162-2/58 (19 Z. 1332/8 November 1914).
(48) The Orient, Vol. VII, No. 23 (May 5, 1920 and No. 51 (November 17, 1920).
(49) Kemal Özbay: History of the Turkish Military Medicine and Military Hospitals. C. III, II. Book. Hospitals. İstanbul 1981, pp.320-321.
(50) Nuran Yıldırım: "Balikli Greek Hospital", Istnabul Encyclopedia from Yesterday to the Present, C.2(Ist., 1994), p.25.
(51) BOA. A. MKT. MHM. 463/13(11 B.1290/4 September 1873).
(52) Ritzo: p. 245.
(53) BOA. ŞD. 2513/24(24 Ca. 1304/18 February 1887).
(54) BOA. İ. HUS. 77(29 N.1310/16 April 1893).
(55) BOA. ZB. 390/19 (12 Za. 1323/25 August 1907).
(56) B.O.A. ZB.21/65(10 Mayıs 1323/23 May 1909).
(57) BOA. DH. MTV. 35/3 (28 C. 1331/4 June 1913).
(58) BOA: ZB. 361/62 (13 Ts. 1317/26 November 1901).
(59) BOA: ZB. 362/80(6 Te. 1320/19 October 1904).
(60) Constantinos Trompoukis-Spyros Marketos: pp. 123-124.

Zeytinburnu Askeri Hastanesi

by Nuran Yıldırım

Açılış tarihi bilinmemekle beraber III. Selim döneminde, Baruthane-i Âmire'nin ıslahı ve Azadlı Baruthanesi'nin kuruluşunu izleyen yıllarda hizmete girdiği sanılmaktadır. (1) Kimi kaynaklar hastanenin II. Mahmud döneminde Tophane-i Âmire'ye bağlı olarak Cebehane Hastahanesi adıyla faaliyetini sürdürdüğünü ileri sürer. Açılış tarihi bilinmeyen Cebehane Hastanesi hakkında ulaşılan en eski arşiv belgesi 1828 (1244) tarihini taşır. (2)

1831 yılında Mühimmât-ı Harbiye (Askeriye) Hastanesi adını alır. Takvim-i Vekayi'de yayımlanan dönemin hekimbaşısı Abdülhak Molla'nın jurnallerinden, 1831-1834 yıllarında hastaneye toplam 2.799 giriş yapıldığı anlaşılıyor. Bunların 2.573'ü şifa bulmuş, 269'u ise ölmüştür. (3) Hastanenin, yakın çevrede bulunan Tophane-i Âmire'ye bağlı Azatlı Baruthanesi ve Ayastefanos/Yeşilköy'deki Baruthane-i Âmire çalışanları ile bu askeri kurumların muhafız bölükleri yanında yörede konuşlandırılmış askeri birliklere yani yöredeki Tophane-i Âmire mensuplarına sağlık hizmeti verdiğini düşünüyoruz.

1846 yılında hastanenin hemen yanıbaşında Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu/Zeytinburnu Demir Fabrikası faaliyete geçer,(4)

1868 yılında Zeytinburnu'nda Tophane-i Âmire'ye bağlı Tüfenghane-i Âmire fabrikalarından; kaynakhane, çarkhane, çakmakhane, kundakhane, açkıhane, eğehane tezgahları ile kapsül fabrikası ve kılınç fabrikası faaliyetteydi. 1870'te bunlara; demirhane, bakırhane, çelikhane ve haddehane eklenmişti. Ayrıca Hazine-i Hassa'ya bağlı Bez Fabrika-i Hümayunu da çalışmaktaydı. 1877'de; güllehane, dökümhane, şarapnelhane, peşrevhane, metalik fişenghanesi, kalhane ve muayenehane şubeleri vardı. (5) 7 Mart 1881 günü Zeytinburnu Fişeng Fabrikası açıldı. (6)

Zeytinburnu'nun mühimmat üretimi yapan bir askeri sanayi merkezi olduğu bu dönemde, yörede bu fabrikalar ile tezgahlarda çalışan askerlerle bu mekânların muhafızlarından oluşan bir askeri nüfus bulunuyordu. Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'nu muhafaza ile görevlendirilen nizamiye askerleri fabrikanın yanındaki koğuşlarda kalırlardı. Bu muhafızlardan başka bölgede sanayi alayı askerleri de vardı. Buradaki askeri birliklerin ihtiyaçları yine yörede kurulan hizmet birimleri ile sağlanmaya çalışılıyordu. Tophane-i Âmire'ye mensup askerlerin ekmeğini karşılamak üzere Zeytinburnu'nda iki fırın inşası kararlaştırılmıştı. Zeytinburnu

Günümüzde Zeytinburnu Belediye Başkanlığı olarak kullanılan Zeytinburnu Askeri Hastanesi'nin giriş kapısı. Üstte Arma-i Osmani ve altında tarih kitabesi. (Fotoğraf: Zeytinburnu Belediyesi Arşivi)

Zeytinburnu Military hospital

Even though its opening date is not known, it is guessed that it became operative in the years that followed the improvement of Baruthane-i Amire (Gunpowder House) and Azadlı Gunpowder House during the period of Sultan Selim III. (1) Certain sources claim that the hospital carried on with its services under the name, "Cebehane Hospital" attached to Tophane-i Âmire (Cannon Foundry) during the era of Sultan Mahmud II. The oldest piece of archive information that is available to us about Cebehane Hospital, whose opening date is unknown, is 1828 (1244). (2)

In 1831, it was named War Supplies (Military) Hospital. It is seen in the journals published by the then Sultan's Chief Physician Abdulhak Molla in "Takvim-i Vekayi", a total of 2799 people made entry to the hospital during the period, 1831-1834, of whom 2,573 were cured and 269 died. (3) We believe that the hospital rendered health services to the employees of the nearby Azadlı Gunpowder House (Baruthane) attached to the Cannon Foundry (Tophane-i Amire) and the employees of Gunpowder House (Tophane-i Amire) at Ayios Stephanos (Yeşilöy) as well as the guard companies and the military units deployed in the area. In 1846, the Zeytinburnu Iron Factory (Fabrika-i Hümayun) right near the hospital became operative. (4)

In 1868, at Weapons Depot (Tüfenghane-i Âmire) attached to the Gunpowder House (Tophane-i Âmire) in Zeytinburnu were workbenches of welding, wheeling, flint works, gunstock works, burnishing, filing, as well as a percussion-cap factory and a sword company were operational. In 1870, iron, copper, steel and rolling mills were added to the above. In addition, Clothing Factory attached to the Imperial Treasury was also active. In 1877, there were branches for cannon works, casting, shrapnel works, another type of shrapnel works, metallic cartridge works, and smeltery and examination mills. (5) On 7 March 1881, Zeytinburnu Cartridge Factory was opened. (6)

In this period during which Zeytinburnu was a military industrial center carrying out the production of ammunitions, there was a military population in the locality composed of soldiers working at such mills and workbenches and the guards of these places. Regular soldiers who were given the task of protecting Zeytinburnu Iron Factory (Fabrika-i Hümayun) stayed at the

Entrance gate of Zeytinburnu Military Hospital used today as the Office of the Mayor of Zeytinburnu. Arma-i Osmani and the historical epitaph under it. (From Zeytinburnu Municipality's Archive)

wards located near te factory. Apart from these guards were the soldiers of the industrial regiment in the locality. There was an effort to meet the needs of the military units here again by the service units established in this locality. A decision was taken for the construction of two bread bakeries with a view to meeting the bread needs of the soldiers of the Cannon Foundry (Tophane-i Âmire) in Zeytinburnu. There was a hospital ward functioning as an infirmary at Zeytinburnu Iron Factory (Fabrika-i Humayun). In a telegram sent to the Imperial Office of the Chief Clerk for Administrative Affairs on 9 May 1893 (27 April 1309), the Central Commander Ferik Kâzım reported that a fire broke out in the ward of the hospital but was put out before it got spread around. (7) Hospitalized treatments of all soldiers were done at Zeytinburnu Military Hospital..

The seventh and eight stations of the Rumeli Train operating on Istanbul-Dedeagac Line in front of the hospital were Yedikule and Zeytinburnu, respectively. (8) However, the train did not have any stopover at the hospital. There was a large planted piece of land in front of the hospital and the back of it lay an expansive vineyard and the sea. The hospital building once belonged to the Cannon Foundry Marshal Halil Pasha. When he became the Director of the Factories, Pasha had been staying at this house. When he was promoted to marshalcy and became in charge of the Cannon Foundry, his house was converted into a hospital. It had 75 room, with two halls, five rooms, two corridors, one pharmacy store, one kitchen and one laundry. The staff was composed of two doctors, two pharmacists, two surgeons, two groomers and other workers. Apart from these, a doctor and a pharmacist of the industrial battalion had been rendering services here. In 1847, Halil Pasha caused the construction of a new building so as to meet the growing need and was renamed as "Zeytinburnu Military Hospital". (9)

Failing to satisfy the needs in the course of time, the hospital building was demolished by Sultan Abdulhamid II. A new hospital was built in the form of a kiosk with a style of the typical and classical department buildings of the Sultanate Era on a large area on the same spot. The first floor was ascended through a marble staircase. It had a wide hall and big wards aligned along wards to the left and right.

The basement used as a storehouse and an outbuilding, had the same arrangement and orga-

Zeytinburnu Belediye Başkanlığı binası (Eski Askeri Hastane) (Fotoğraf: Engin Yıldız)

Zeytinburnu Municipality (Old Military Hospital) (Photo by Engin Yıldız)

Fabrika-i Hümayunu'nda revir mahiyetinde bir hastane koğuşu bulunuyordu. Merkez Kumandanı Ferik Kâzım, Mabeyn-i Hümayun Başkitabet Dairesi'ne çektiği 9 Mayıs 1893 (27 Nisan 1309) tarihli telgrafta fabrikanın hastane koğuşunda kazara yangın çıktığını ancak sirayet etmeden söndürüldüğünü bildirir. (7) Bütün askerlerin yataklı tedavileri ise Zeytinburnu Askeri Hastanesi'nde yapılıyordu.

Hastanenin önünden İstanbul-Dedeağaç hattında işleyen Rumeli Şimendiferi'nin 7. istasyonu Yedikule, 8. istasyonu da Zeytinburnu'ydu. (8) Ancak tren hastanede durmuyordu. Hastanenin önünde büyük ekili bir arazi vardı, arkasında ise geniş bir üzüm bağı ve deniz uzanıyordu. Hastane binası eskiden Tophane Müşiri Halil Paşa'nın eviydi. Paşa fabrikalar müdürü olduğu zaman bu evde otururdu. Müşirliğe yükselip Tophane'nin başına geçince evi hastaneye dönüştürüldü. İki salonu, beş odası, iki koridoru, bir eczanesi, mutfağı, çamaşırhanesiyle 75 yatağa sahipti. İki hekim, iki eczacı, iki cerrah, iki tımarcı ve diğer hizmetliler çalışıyordu. Bunların dışında sanayi taburunun bir hekimi ve bir eczacısı da burada hizmet vermekteydi. 1847'de Halil Paşa tarafından, ihtiyacı karşılayabilecek yeni bir bina yaptırılır. Adı da

"Zeytinburnu Asker Hastanesi" ne çevrilir. (9)

Zamanla ihtiyaçları karşılayamayan hastane binası II. Abdülhamit tarafından yıktırılır. Aynı yerde geniş bir alana saltanat devrinin tipik ve klasik resmi binaları tarzında bir köşk şeklinde inşa edilen yeni hastanenin birinci katına mermer merdivenlerle çıkılıyordu. Geniş salonu sağlı sollu koridorlar boyunca sıralanmış büyük koğuşları vardı.

Depo ve müştemilat olarak kullanılan bodrum katı, üst kat ile aynı tertip ve teşkilatta olmasına karşın pencereleri üst katın pencerelerinden küçüktü. Nizamiye kapısının üstünde Üsküdarlı Mısrîzâde Ali Rıza Efendi hattıyla yazılmış kitabede yer alan Muhtar Bey'e ait mısralarda hastanenin yapım tarihi belirlenmiştir:

Sultân-ı âsuman-gâh 'Abdülhamîd Hân'ın
Envâr-ı lûtf u 'adli tutdı cihânı yer yer
Tedbîr-i hikmetidür, mahz-ı hayât-ı devlet
Te'sîr-i himmetidür rûh-ı kıvâm-ı leşker
Nev hasta-hâne yapdı evvelkiden mükemmel
Bünyân-ı dil-nişîne hayrân olur görenler
Eczâ-serâ-yı dünyâ oldukca hikmet-ârâ
Tevfîkin ide Mevlâ ol şehriyâre yâver
'Abd-i hakîri Muhtar târihin itdi inşâ
Vâlâ bina olundı bu sıhhat-serâ-yı 'asker

Son satır, her harfin bir sayıya tekabül etmesi

nization as the upper floor, its windows were smaller than those in the upper floor. Construction date of the hospital is indicated in the verses of a poem belonging to Muhtar Bey, written on an epitaph with the calligraphy of Mısrîzâde Ali Rıza Efendi from Uskudar, placed on the Main Gate:

Sultân-ı âsuman-gâh 'Abdülhamîd Hân'ın
Envâr-ı lûtf u 'adli tutdı cihânı yer yer
Tedbîr-i hikmetidür, mahz-ı hayât-ı devlet
Te'sîr-i himmetidür rûh-ı kıvâm-ı leşker
Nev hasta-hâne yapdı evvelkiden mükemmel
Bünyân-ı dil-nişîne hayrân olur görenler
Eczâ-serâ-yı dünyâ oldukca hikmet-ârâ
Tevfîkin ide Mevlâ ol şehriyâre yâver
'Abd-i hakîri Muhtar târihin itdi inşâ
Vâlâ bina olundı bu sıhhat-serâ-yı 'asker

The last verse written with the use of Ebced calculation method, based on the correspondence of which letter to a number, the date of the construction of the building is worked out as 1311(1893).

In the year when the new building of the hospital was constructed, a cholera epidemic broke out in Istanbul and ended the following year; after this, it continued with aggravated and subsidized doses. In the daily disease journals sent from the military hospitals including Zeytinburnu Military Hospital, it was generally reported that there was no cases of the disease. (10)

In the years 1902 and 1903, Kolağası (ranked between army captain and major) İbrahim Efendi was working as a pharmacist at the hospital. (11)

In 1908, doctors of the Zeytinburnu Hospital, namely, Şerefeddin Pasha, Major. Fethi and Kolagasi İslâm Bey toured and inspected Fabrika-i Hümayun (Iron Factory). When they observed the indications of a suspicious disease (which was the cholera in general during that time), they warned that the employees of the factory should not be let go outside. (12)

In 1911, the hospital was attached to the Directorate General of the Warfare Production (İmâlat-ı Harbiye Müdiriyet Umumiyesi) and carried on with its services during the Balkan and the first World Wars. During the years of Armistice, it was abolished by the Istanbul Government (1920). Some members of the hospital staff passed to Anatolia and joined the War of Independence.

When the Allies occupied Istanbul and placed some of its troops at Kuleli Military Lyceum, the students that found themselves outside were

esasına dayanan Ebced hesabıyla binanın yapıldığı 1311(1893) yılını göstermektedir.
Hastane yeni binasına kavuştuğu yıl İstanbul'da başlayan kolera salgını ertesi sene sona erdikten sonra da parlayıp sönmelerle devam eder. Bu yıllarda aralarında Zeytinburnu Askeri Hastanesi'nin de bulunduğu askeri hastanelerden gönderilen günlük musab jurnallerinde genellikle musab olmadığı bildirilir. (10)
1902-1903 yıllarında hastanede eczacı olarak Kolağası İbrahim Efendi çalışıyordu. (11)
1908 yılında Zeytinburnu Hastahanesi doktorları; Şerefeddin Paşa, Bnb. Fethi ve Kolağası İslâm Beyler Fabrika-i Hümayunu dolaşıp teftiş ederler. Şüpheli hastalık (o yıllarda genellikle koleradır) belirtileri müşahede eylemeleri üzerine fabrikada çalışanların dışarıya çıkarılmaması için tenbihatta bulunurlar. (12)
Hastane, 1911'de İmâlat-ı Harbiye Müdiriyet Umumiyesi'ne bağlanarak Balkan ve Birinci Cihan Savaşlarında hizmete devam eder. Mütareke yıllarında İstanbul Hükûmeti tarafından lağvedilir (1920). Hastane çalışanlarının bir kısmı Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılır.
İtilaf devletleri İstanbul'u işgal ettiğinde kimi askerlerini Kuleli Askeri İdadisi'ne yerleştirince açıkta kalan öğrenciler Zeytinburnu Askeri Hastanesi binasında barındırılır. Hastane binası bir süre de Gedikli İhzari Okulu – astsubay hazırlama ve sevkiyat merkezi olarak kullanılır.
Cumhuriyet döneminde Çorlu Askeri Hastanesi'nin bir kısım personeli 1933 yılında Zeytinburnu Hastanesi'ne gönderilince Zeytinburnu Hastahanesi bu personelle 100 yataklı olarak 2 Nisan 1935 tarihinde yeniden faaliyete geçer. Bodrum katındaki odalar kel ve uyuzlu hastalarla müşahede altında tutulacaklar için hazırlanır, müştemilât da kullanılır bir hale getirilir. Ana binanın sağındaki iki büyük koğuş ameliyat ve pansumanhanesiyle hariciye (cerrahi) kliniğine, diğer oda ve koğuşlar ise; iç hastalıkları, göz, kulak-burun-boğaz servislerine tahsis edilir. Operatör Dr. Hamdi Bako, daha önce Tekirdağ Hastanesi'nde saklanmakta bulunan hastaneye ait cerrahi malzemeyi getirtip cerrahi servisin faaliyetini geliştirir (1936). Bu yıllarda röntgen cihazı ve bir laboratuvar bulunmadığı için radyolojik inceleme ve biyomedikal analizler o sıralarda İstanbul'da bulunan Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde yapılmaktaydı.
1939'da Başhekim Yarbay Osman Kâmil Galatalı, hastane yakınındaki çimento fabrikasından temin ettiği "komşu hakkı" çimentolarla bodrum katı, hamam, mutfak, çamaşırlık gibi müş-

accommodated at Zeytinburnu Military Hospital. The hospital building was also used for some time as Gedikli Preparatory School-center for the preparation and dispatching of noncommissioned officers.
During the Republican Period, when part of the staff of Çorlu Military Hospital was sent to Zeytinburnu Hospital in 1933, the (Zeytnburnu) Hospital became operative anew on 2 April 1935 with 100 beds with this staff. Rooms in the basement were arranged for bald and mangy patients and the one who would be held under observation and the outbuilding was rendered usable. Two big wards to the right of the main building were reserved for the external diseases (surgery) clinic with its operation room and wound-dressing room and the other rooms and wards were reserved for the services of internal services, ophthalmology, eye-nose-throat. Operator Dr. Hamdi Bako caused the bringing of the surgery materials kept at the hospital at Tekirdağ Hospital and enhanced the activity of the surgery service. (1936). During those years, radiological examinations and biomedical analyses were then carried out at Gulhane Military Medical Academy then based in Istanbul, as X-ray equipment and a lab were not available.
In 1939, Head Doctor Lit. Colonel Osman Kâmil Galatalı obtained cement, as a "neighbor's share", from the cement factory in the vicinity of the hospital, which he used to rebuild the outbuildings such as basement, bath, kitchen and laundry and complete the deficiencies, while he acquired large quantities of assistance from the Main Care and Repair Factory.
During the mobilization for WWII, the number of staff was raised to 200 and supplemented specialists and reserve doctors. When in 1940, an order was issued for the transfer of the hospital to Pinarhisar, the preparations were made for the transfer but on the eve of getting moving the execution of the order was suspended. Upon a second order issued after five or six months, the hospital was moved first to Vize and then to Cerkezkoy. In the meantime, it was placed in the barracks of the the 5th Infantry Regiment and the number of the hospital number was raised to 300 and named with the code "As. Posta 102".
While in 1941, troops were retreating behind Cakmak Line, Zeytinburnu Military Hospital, together with its entire staff, were transferred to Geyve by way of Sirkeci-Haydarpasha road and was accommodated in two school-build-

temilatı yeniden yaptırıp eksikleri tamamlarken Ana Bakım Tamir Fabrikası'ndan da büyük yardımlar sağlar.
II. Dünya Savaşı seferberliğinde hastane kadrosu 200'e çıkartılarak uzman ve yedek tabiplerle takviye edilir. 1940'ta hastanenin Pınarhisar'a intikal emri gelince hazırlıklar yapılır ancak hareket edileceği sırada emir ertelenir. Beş altı ay sonra ikinci bir emirle hastane, önce Vize'ye sonra da Çerkezköy'e intikal ettirilir. Burada 5. Piyade Alay kışlasına yerleşir, hastane kadrosu 300'e çıkartılır ve "As. Posta 102" koduyla adlandırılır.
1941'de birlikler Çakmak Hattı gerisine çekildiği sırada Zeytinburnu Askeri Hastanesi bütün personeli ile Sirkeci-Haydarpaşa yoluyla Geyve'ye intikal ettirilip iki okul, câmi ile birkaç büyük binaya yerleştirilir. Aynı yıl Kastamonu'ya göç emri verilir ve X. Kolorduya bağlanır. Çankırı'ya , buradan kara araçları ile Kastamonu'ya gelen hastane Taşköprü yolu üstündeki eski Gureba – Frengi Hastanesine yerleşerek Kastamonu Asker Hastanesi adını alır. Buradan da Kütahya'ya intikal emri gelir.
1947'de tensik edilen Çengelköy Hastanesi bir kısım malzeme ve personeli ile Zeytinburnu'na nakledilir ve 1949'da lağvedilir, personeli de Zeytinburnu Askeri Hastanesi'ne katılır.
Seferberliğin zorlu koşullarında sık sık yer değiştiren hastane her yönden çöküntüye uğrar. Bu koşullarda hizmet ve personel düzeni ile bakım işlerinin istenilen düzeye çıkartılması güçleşir, 1950'de hekimlerin bir bölümü başka görevlere atanırlar.
1953'de başhekim Albay Dr.Taceddin İz, arkadaşları Dr. Şahap Göngün, Dr. Cihat Sak, Dr. Muammer Kalaç, Dr. Ahmet Algan, Operatör Rahmi Yalçın'dan oluşan genç ve enerjik bir ekiple hastaneyi kalkındırmak için yoğun çabalar harcar. Bina temelden onarılır, ameliyathane ve laboratuvar yeni alet ve cihazlarla donatılır(1954).
En esaslı gelişimi Org.Sezai Okan başlatır. Dış barakada bulunan idare ve personel odaları ana binaya yerleştirilir. Deniz cephesine aşağı inen setler yapılır, ağaçlar diktirilir, Bodrum kısmı hastaların hizmetine açılır. Hekimlerin dinlenebileceği ve sağlık kurulunun çalışabileceği ayrı bir bölüm yapılır. Restore edilen müştemilat bölümü deniz cephesinin en uç kısmında yemek salonu ile birleştirilir.
Ordu Kumandanı, ciddi çalışmalarla meydana getirilen bu eserden çok memnun kalır. Ancak o sıralarda İstanbul Üniversitesi'nde okuyan subay

ings and mosques and a few large buildings. The same year, an order was issued for migration to Kastamonu and it was attached to the 10th Army Corps. The hospital came to Cankiri and, from here, to Kastamonu with land vehicles was placed in the former Hospital for the Poor and Destitute-Syphilis and was named as Kastamonu Military Hospital. Another order issued for transfer from here to Kütahya.
Cengelkoy Hospital that was reorganized in 1947 was moved to Zeytinburnu with some of its staff to Zeytinburnu and was abolished in 1949 and its staff joined that of Zeytinburnu Military Hospital.
Having been relocated very often under the tough conditions of the mobilization, the hospital suffered depression in many aspects. Under the circumstances, achieving a proper services and staff regime and bringing the tasks of care to a desirable level became difficult and part of the doctors were appointed to other duties in 1950.
In 1953, Head Doctor Col. Dr. Taceddin İz exerted intensive efforts to develop the hospital with a young and energetic team composed of Dr. Shahap Göngün, Dr. Cihat Sak, Dr. Muammer Kalac, Dr. Ahmet Algan, Operator Rahmi Yalçın. The building was repaired from its foundation and the operation room and lab was equipped with new tools, instruments and equipment. (1954).
The most substantial progress was achieved by Full Gen. Sezai Okan. Rooms of administration and staff in the external barracks were taken to the main building. Retaining walls descending to the sea front were built, trees planted and the basement was opened to the services of the patients. A separate section was built for the resting of doctors and the working of the Health Board. The outbuilding was restored and was adjoined with the dining room to the extreme end of the sea front.
Army Commander was greatly satisfied by this outcome brought about with serious efforts. However, the end of the hospital came when it became a problem to find a place as a boarding dorm planned to be opened for the children of the army officers, who were then studying at the Istanbul University. When during the same days, the Chairman of the Army Health Organization Galip Göker Pasha claimed that three military hospitals in Istanbul were adequate for peacetime; Zeytinburnu Military Hospital was abolished to be converted into a dorm. Docu-

çocuklarına açılması düşünülen yatılı yurt için yer bulunamaması hastanenin sonu olur. Ayni günlerde, Ordu Sağlık Başkanı Galip Göker Paşa'nın barış döneminde İstanbul'a üç askeri hastanenin yeterli olduğunu ileri sürmesi nedeniyle Zeytinburnu Askeri Hastanesi yurt yapılmak üzere 1956 yılında lağvedilir. Hastanenin evrak ve kayıtları Eskişehir ve Ankara İncesu evrak mahzenlerine gönderilir. Bu asırlık tarihi hastanenin kapısı böylece kapanır.

Hastane binası bugün Zeytinburnu Belediye Başkanlığı olarak kullanılmaktadır.

Tanınmış hekimlerimizden Rahmi Duman (Yd. Tğm. 1940), Fahreddin Kerim Gökay ((Yd. Yzb.1941,kısa süre) Nuri Fehmi Ayberk (Yd. Yzb. 1940-41) askerliklerini bu hastanede yapmışlardır. (13)

DİPNOTLAR:

(1) Sedat Kumbaracılar: "İstanbul'da Askeri Hastanelerin Kuruluşu", Dirim, C.26, S.7-8(Temmuz-Ağustos 1951), s.145-146. , Birol Çetin: Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi 1700-1900.Ankara 2001, s.23-29.

(2) A. Süheyl Ünver : "Osmanlı Tababeti" , Tanzimat I. İstanbul 1940, s. 950-51.

(3) Takvim-i Vekayi, No. 3, 7,11, 15, 17, 23 1247 ve No. 50, 51, 54, 56 1248 ve No. 60, 62, 65, 67, 71, 73, 82 1249.

(4) Dr. Macridy Pacha (Inspecteur des Hopitaux), "Notice sur les hôpitaux militaires de Constantinople," Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman, 1e Année, Nr.17, 15/27 Mars 1888, s.4. Ricamız üzerine, Fransızca'dan çeviren Prof. Dr. Feza Günergun'a teşekkür ederim. , Mücteba İlgürel : "Zeytinburnu'nda Bir Demir Fabrikası", Tarih Boyunca İstanbul Semineri, 29 Mayıs-1 Haziran 1988. Bildiriler. İstanbul 1989, s. 155-161.

(5) [Devlet Salnamesi] 1285 (1868) Def'a: 23. İst., 1285 (1868), s. 148-149.; 1287 (1870) Def'a: 25. İst., 1287 (1870), s. 160-161.; 1293 (1876) Def'a: 31. İst., 1293 (1876), s. 104.; 1294 (1877) Def'a : 32. İst., 1294 (1877), s. 274.

(6) BOA.Y. PRK. MYD. 1/87 (5 R. 1298/7 Mart 1881).

(7)BOA.A. MKT.MHM. 320/19 (14 B. 1281/13 Aralık 1864).; Y. PRK. ASK. 90/ 33 (23 L. 1310/10 Mayıs 1893).;Y. MTV. 81/63 (9 S. 1311/22 Ağustos 1893).

(8) Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye (1297). Def'a 35. İstanbul 1297(1880), s. 495.

(9) Dr. Macridy Pacha: s. 4.

(10) BOA. Y. PRK. 103/54(17 S. 1312/20 Ağustos 1894), 102/52(22 B. 1312/19 Ocak 1895), 102/57(24 B. 1312/21 Ocak 1895), 111/7(5 Za.1313/18 Nisan 1896), 118/52(28 N. 1314/2 Mart 1897).

(11) Y. PRK. BŞK. 68/56(1320/1902-1903).

(12) BOA. Y. PRK. ASK. 253/57.Yaveran-ı Hazret-i Şehriyariden Tophane-i Âmire-i Mülûkaneleri ve Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şahaneleri Nazırı Zeki imzalı ve 17 Z. 1325/8 Kânunısani 1323(21 Ocak 1908) tarihli tezkire.

(13) Kemal Özbay: Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. C. III, II. Kitap. Hastaneler (İ-Z). İstanbul 1981, s.337-346.

ments and records of the Hospital were sent to the cellars of Eskişehir and Ankara İncesu. Hence the closure of the gate of a century-old hospital...

Building of the hospital is now in use by the Office of Zeytinburnu Mayor.

Well-known doctors such as Rahmi Duman (Res. Lieutenant. 1940), Fahreddin Kerim Gökay (Res. Captain.1941, for a brief period) Nuri Fehmi Ayberk (Res. Captain 1940-41) performed their military services at this hospital. (13)

FOOTNOTES:

(1) Sedat Kumbaracılar: "Establishment of the Military Hospitals in İstanbul", Dirim, C.26, S.7-8 (July-August 1951), pp.145-146. , Birol Çetin: Gunpowder Industry in the Ottoman Empire 1700-1900.Ankara 2001, pp. 23-29.

(2) A. Süheyl Ünver : "Ottoman Medical Science" , Tanzimat I. İstanbul 1940, pp. 950-51.

(3) Takvim-i Vekayi, No. 3, 7,11, 15, 17, 23 1247 and No. 50, 51, 54, 56 1248 ve No. 60, 62, 65, 67, 71, 73, 82 1249.

(4) Dr. Macridy Pacha (Inspecteur des Hopitaux), "Notice sur les hôpitaux militaires de Constantinople," Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman, 1e Année, Nr.17, 15/27 Mars 1888, p..4. I thank Prof. Dr. Feza Günergun who translated it from French, upon our request..Mücteba İlgürel : "An Iron Factory in Zeytinburnu", Seminar on Istanbul Throughout History, 29 May-1 June 1988. Papers. İstanbul 1989, pp. 155-161.

(5) [State Yearbook] 1285 (1868) Def'a: 23. İst., 1285 (1868), p. 148-149.; 1287 (1870) Def'a: 25. İst., 1287 (1870), p. 160-161.; 1293 (1876) Def'a: 31. İst., 1293 (1876), p. 104.; 1294 (1877) Def'a : 32. İst., 1294 (1877), p. 274.

(6) BOA.Y. PRK. MYD. 1/87 (5 R. 1298/7 March1881).

(7)BOA.A. MKT.MHM. 320/19 (14 B. 1281/13 December 1864).; Y. PRK. ASK. 90/ 33 (23 L. 1310/10 May 1893).; Y. MTV. 81/63 (9 S. 1311/22 August 1893).

(8) Yearbook of the Ottoman State (Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye) (1297). Def'a 35. İstanbul 1297(1880), p. 495.

(9) Dr. Macridy Pacha: p. 4.

(10) BOA. Y. PRK. 103/54(17 S. 1312/20 August 1894), 102/52(22 B. 1312/19 January 1895), 102/57(24 B. 1312/21 January 1895), 111/7(5 Za.1313/18 April 1896), 118/52(28 N. 1314/2 March 1897).

(11) Y. PRK. BŞK. 68/56(1320/1902-1903).

(12) BOA. Y. PRK. ASK. 253/57.Yaveran-ı Hazret-i Şehriyariden Tophane-i Âmire-i Mülûkaneleri ve Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şahaneleri Nazırı Zeki imzalı ve 17 Z. 1325/8 Kânunısani 1323(21 Ocak 1908) tarihli tezkire. (Çok sayıda Osmanlıca terim içeren bu cümle tercüme edilmedi.)

(13) Kemal Özbay: History of Turkish Military Medicine and Military Hospitals. C. III, II. Book. Hospitals (İ-Z). Istanbul 1981, pp. 337-346.

Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Eski Göğüs Cerrahisi, yol yapılmamış hali (Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Arşivi)

by Nuran Yıldırım

İnsanların toplu olarak yaşadıkları zamanlardan beri varolan verem Osmanlı İmparatorluğu'nun da korkulu hastalıklarından biriydi. Hatta II. Mahmud, Sultan Abdülmecid gibi padişahların bile yaşamlarına son vermişti. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında "Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti" kurulmuş (20 Nisan 1918) fakat İstanbul'un işgali üzerine dernek

Tuberculosis that has existed ever since the times humans began to live collectively, was one of the scary diseases of the Ottoman Empire too. It even killed Sultans such as Mahmud II and Abdulmajid. During the last times of the Ottoman Empire, the "Ottoman Association for Combat against Tuberculosis" was established (20 April 1918) but upon the occupation of

Yedikule Hospital Training And Research For Chest Diseases And Thoracic Surgery

Old Chest Surgery, its road not yet constructed. (Yedikule Chest Diseases and Thoracic Surgery Training and Research Hospital Archive)

ve dispanseri çalışamaz hale gelmişti(1920). Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ülkede en çok görülen hastalıklardan biri de veremdi. İstanbul'da tüberkülozdan ölenlerin sayısı diğer bulaşıcı hastalıklardan ölenlerin beş katına ulaşmıştı. Dr. Behçet S. Uz'un girişimiyle ilk verem mücadele derneği olan, İzmir Veremle Mücadele Cemiyet-i Hayriyesi kuruldu(1923). Bunu

Istanbul the association and dispensary became defunct (1920). When the modern Republic of Turkey was established, one of the most reported diseases in the country was tuberculosis. The number of those who were killed by tuberculosis in Istanbul reached fivefold of those who were killed by other diseases. Upon the initiative of Dr. Behcet S. Uz, Izmir Charitable Organi-

Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Başhekimleri
Prof. Dr. Haydar Aksüğür
Dr. Asım Kazancıgil
Dr. Fethi Süldür
Dr. Orhan İlker
Dr. Orhan Taşçı
Doç.Dr. Razı Baygın
Op.Dr.Müfit Ölçmen
Dr. Saadettin Çıkrıkçıoğlu
Doç.Dr.Sedat Altıns
(Nuran Yıldırım Arşivi)

Heybeliada Sanatoryumu (1924) ile çeşitli yerlerde açılan dispanserler izledi. 1949'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın girişimiyle toplanan "Verem İstişare Komisyonu" ile savaşa hız verildi. Komisyon yurt geneline yayılan bir savaş programı hazırladı. Dernekler-bakanlık işbirliği ile genişleyen savaş bütün yurda yayıldı. Bu kapsamda İstanbul'da 1949 yılının son aylarında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından 300 yataklı "Yedikule Verem Hastanesi" açıldı. Başlangıçta bir tecrithane olarak kullanılan hastane zamanla modern araç gereçlerle donatılarak tam taşekküllü bir göğüs hastalıkları hastane-

zation on Combat with Tuberculosis, the first association on combat with tuberculosis, was established (1923). This was followed by Heybeliada (Khalki) Sanatorium (1924) and dispensaries opened in various places. The combat was given a push in 1949 with the convening of "Commission for Consultation on Tuberculosis" with the initiative of the Ministry of Health and Social Welfare. Commission drew up a countrywide combat program. The combat that was widened through the cooperation between the associations and the Ministry the combat spread to all over the country. Within this framework,

sine dönüştürüldü. 1959'da Ortadoğu'nun tek tüberküloz menenjit çocuk servisine sahip olan hastanede 110 yataklı bir kadınlar pavyonu, üç erkek servisi ve modern bir ameliyathane bulunuyordu. İyileşmeye yüz tutmuş kadın ve erkek hastalara; biçki, dikiş, nakış, radyo, bobinaj, elektrik, marangozluk, matbaacılık ve daktilo dersleri verilmekte, geçimlerini sağlayacakları meslekler kazandırılmaktaydı. Okul çağına gelen çocuklara da okuma yazma öğretilerek emsallerinden geri kalmamaları sağlanıyordu.
1970 yılında bina eğitim hastanesi oldu. 1980'de Göğüs Cerrahi Merkezi kurulunca, "Yedikule

a 300-bed "Yedikule Tuberculosis Hospital" was opened by the Ministry of Health and Social Welfare towards the final months of 1949. Used as quarantine at the beginning, the hospital was equipped with modern tools and instruments in time and was turned into a fully-fledged chest diseases hospital. Possessing in 1959, the only tuberculosis/meningitis pediatric service in the Middle East, the hospital had a 110-bed women's pavilion, three men's services and a modern operation room. Women and men patients that showed symptoms of recovery were given courses of tailoring, embroidery, tasks on radio,

Head Doctors of Yedikule Chest Diseases and Chest Surgery Training and Research Hospital
Prof. Dr. Haydar Aksüğür
Dr. Asım Kazancıgil
Dr. Fethi Süldür
Dr. Orhan İlker
Dr. Orhan Taşçı
Asst. Prof. Dr. Razı Baygın
Op.Dr.Müfit Ölçmen
Dr. Saadettin Çıkrıkçıoğlu
Asst. Prof. Dr.Sedat Altıns
(From the Archive of Nuran Yıldırım)

Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahi Merkezi" adını aldı. Giderek gelişen hastanenin 1985'te kadro yatak sayısı 620, fiili yatak sayısı 431'di. Ampiem , astım, çocuk göğüs hastalıkları ve göğüs cerrahisi servislerine ilaveten sekiz servis olmak üzere toplam 12 servisle hizmet vermekteydi. Ayni yıl poliklinikte 13.228 hasta muayene edilmiş, 3.334 kişi taburcu olmuş 199 kişi de vefat etmişti. 49 küçük, 129 orta, 162 büyük olmak üzere 340 ameliyat yapılmıştı. Kan merkezi de bulunan hastanede en çok görülen hastalıklar tüberküloz, akciğer kanserleri, KOAH, akciğerin suppuratif hastalıkları ile akciğer kistleriydi. 16 uzman doktor, 13 asistan doktor, bir diş hekimi, beş eczacı, 83 hemşire, 215 yardımcı hizmetli ve iki şöför çalışmaktaydı.

Hastane bugün 13 hizmet binasında hizmet vermektedir. Bunlardan bir kısmı tarihi olup Balıklı Rum Hastanesi'ne aittir. Rum Hastanesi'nin içinden yol geçip de bu binaların hastane kompleksiyle bağlantısı kesilince Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından kiralanmıştır. Halen bu tarihi binaların kirası hastane tarafından ödenmektedir. Hastane hazineye ait parsel üzerine yapılan ek binalarla takviye edilmiştir. Hastanede numaralarıyla anılan 8 servis bulunmaktadır. Bunlardan 1. servis yeni binada hizmet vermekte olup kadın bölümü Ataköy Rotary Klübü'nce yaptırılmıştır. 2., 3. ve 4. servislerin bulunduğu bina, mescit, hemşire lojmanı-kreş binalarından oluşan üç bina Semiha Şakir tarafından yaptırılmıştır(1984). Modern çamaşırhane, hastanenin sağladığı bağışlarla yapılmıştır. 5. ve 6. erkek servislerinin bulunduğu bina da yenidir. 1.,2. ve 3. cerrahi servisleri ise Rum Hastanesi'ne ait tarihi bina ile buraya geçişi olan ve Başhekim Dr. Orhan Taşçı zamanında yapılan(1994) yeni binada hizmet vermektedirler. Bunlar dışında, 7. servis ve 8. servis binalarıyla, idare ve âcil servis binaları modern sistemlerle donatılmış ama tarihi dokusu bozulmamış mekânlardır. Ayrıca biokimya ve mikrobiyoloji laboratuvarlarına ait iki küçük bina ile müstakil ve modern bir mutfağı vardır.

İstatistik bölümünün verilerine göre 2002 yılı içinde hastaneye, 8.846 kişi yatmış, bunların 8.331'i şifa ile taburcu edilmiş, 229'u vefat etmiştir. 378 büyük ameliyat, 234 orta ameliyat ve 246 küçük ameliyat yapılmıştır. Hastanede yılda ortalama olarak 6 bin hastaya yataklı tadavi hizmeti sunulmakta, 50 binin üzerinde hasta da ayakta tedavi edilmektedir.

Bugün toplam 391 yatakla, göğüs hastalıklarına

electrical winding, electricity, carpentry, printing and typewriting, thus enabling them to acquire vocational skills by which they could earn their livelihood. Children who reached the age of schooling were taught how to read and write and were enabled to catch up with their peers.

In 1970, the building became a training hospital. When in 1980 Chest Surgery Center was founded, it was named, ""Yedikule Chest Diseases and Thoracic Surgery Center". The hospital that continued to develop in time had 620 permanent and 431 actual beds in 1985. In addition to the services of ampiem (empyema?), asthma, pediatric chest diseases and chest surgery, eight more services, altogether twelve services, were actively serving the patients. In the same year, 13,228 patients were examined in the poly clinic, of whom 3,334 were discharged and 199 died. 340 operations, 49 minor, 129 intermediate, and 162 major, were actuated. The most reported diseases at the hospital that also had a blood center were tuberculosis, lung diseases, KOAH, suppurative lung diseases and lung cysts. 16 specialized doctors, 13 assistant doctors, one dentist, five pharmacologists, 83 nurses, 215 hospital attendants and two chauffeurs were working at the hospital.

The hospital today renders services with 13 service buildings. Some of these have become history and belong to the Balikli Greek Hospital. When a road was passed through the Greek Hospital and the connection of these buildings with the hospital complex was severed, they were rented by the ministry of Health and Social Welfare. At the moment, the rents of these buildings are paid by the State. Hospital has been reinforced with additional buildings built upon parcels belonging to the Treasury. There are eight services at the hospital mentioned with their numbers. Of these, the 1st service operates in the new building; thew women's section was built by Ataköy Rotary Club. The building that harbors the 2nd, 3rd, and 4th services and three building composed of the buildings of the small mosque, nurses' apartment,-crèche were built by Semiha Şakir (1984). The modern laundry was built thanks to the donations granted by the hospital. The building harboring the 5th and 6th services is also new. 1st, 2nd and 3rd surgery services operate in the historical building belonging to the Greek hospital and in the new building that has access to here and that has been built at the time of Head Doctor Dr. Orhan Tasci (1994). Apart from these, the

ayrılan ve numaralarına göre isimlendirilmiş 8 servis yanında cerrahi göğüs hastalıklarına ait üç servis ve bir de âcil servis olmak üzere 12 serviste hizmet veren hastanede; 37 göğüs hastalıkları uzmanı, 66 asistan, 13 göğüs cerrahı, 1 kardiovasküler cerrah, 1 çocuk hastalıkları uzmanı, 6 pratisyen hekim, 4 diş hekimi, 2 eczacı, 4 anestezi uzmanı, 2 patolog, 2 bakteriyolog, 1 biokimya uzmanı, 2 psikiyatrist, 90 hemşire, 36 ebe hemşire çalışıyor.

"Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi", Zeytinburnu'nda çamlarla kaplı 60 dönümlük bahçesi, tarihi günümüze bağlayan eski ve modern binalarıyla başta Trakya, Marmara ve Batı Anadolu olmak üzere Türkiye'nin dört bir tarafından gelen; dahili, cerrahi ve çocuk göğüs hastalıklarından muzdarip olanlara kucak açmaktadır. Hastane göğüs hastalıkları ile göğüs cerrahisinde uzmanlaşmış Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir özel dal hastanesidir.

KAYNAKÇA

Türkiye Sağlık Rehberi (Tesisler). Ed. Hakkı Edremitli,Haz. Mazhar Önad-Fuad Muhasiboğlu. İst., [1959], s.173174. ; İstanbul Tabip Odası: istanbul tıp kataloğu 86/87. s. 45. , Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi İstatistik Birimi Sorumlusu Hatice Erdem.

En çok görülen hastalıklar- 2002

Tüberküloz: erkek 1402 (39 ölüm), kadın 144 (8 ölüm)

Trakea,bronş ve akciğer kanserleri: erkek 1178 (61 ölüm), kadın 100 (6 ölüm)

Pnömöni: erkek 208 (116 ölüm), kadın 80 (9 ölüm)

KOAH: erkek 1993 (47 ölüm), kadın 750 (9 ölüm)

Solunum sistemi diğer hastalıkları(yaralanma ve trafik kazaları): erkek 119(6 ölüm), kadın 43 (1 ölüm)

Spontan pnömöni toraks: erkek 259 (ölüm yok), kadın 24 (ölüm yok)

Akciğer plörezi: erkek 119(3 ölüm), kadın 64 (1 ölüm)

buildings of the 7th and 8th services, as well as the administrative and emergency buildings are equipped with modern systems but their historical texture has been left intact. In addition are teo small buildings belonging to the biochemical and microbiological labs and a detached and modern kitchen.

According to the 2002 data given by the Statistics Department, 8,846 people were hospitalized at the hospital, of whom 8,331 were cured and discharged and 229 died this year. On the average, services are rendered to six thousand inpatients at the hospital, while more than 50 thousand outpatients are treated per year.

With 391 bed in total, the hospital renders today with eight services allocated to the chest diseases and named with their numbers, as well as three services and emergency unit allocated for surgical chest diseases, totaling 12 services. 37 chest diseases specialists, 66 assistants, 13 chest surgeons, one cardiovascular surgeon, one pediatric specialist, 6 physicians, four dentists, two pharmacologists, four anesthesiologists, two pathologists, two bacteriologists, one biochemist, two psychiatrists, 90 nurses and 36 midwives work at the hospital.

"With its 60 donum-garden filled covered with pines trees in Zeytinburnu and its old and modern buildings bridging the history and the present day, "Yedikule Chest Diseases Hospital and Thoracic Surgery Training and Research Hospital" keeps embracing those who suffer from internal, surgical and pediatric chest diseases who come from all over Turkey, primarily the Thrace, Marmara and Western Anatolian Regions. The hospital is a special discipline hospital specialized on chest diseases and chest surgery, attached to the Ministry of Health.

BIBLIOGRAPHY

Health Guide of Turkey (Facilities). Ed. Hakkı Edremitli,Haz. Mazhar Önad-Fuad Muhasiboğlu. İst., [1959], s.173174. ; İstanbul Medical Chamber: Istanbul Medical Catalogue 86/87. s. 45. ,Hatice Erdem, In Charge of the Statistics Unit of Yedikule Chest Diseases Hospital and Chest Surgery Training and Research Hospital.

Most reported disases - 2002

Tuberculosis: males 1402 (39 fatalities), females 144 (8 fatalities)

Tracheal, bronchial and lung cancer: males: 1178 (61 fatalities), females100 (6 fatalities)

Pneumonia: males: 208 (116 fatalities), females 80 (9 fatalities)

KOAH: males: 1993 (47 fatalities), women: 750 (9 fatalities)

Other respiratory system diseases (injuries and traffic accidents): males: 119(6 fatalities), females: 43 (1 fatality)

Spontaneous pneumonic thorax: males: 259 (no fatalities), females: 24 (no fatalities)

Lung pleurisy: males: 119(3 fatalities), females: 64 (1 fatality)

8.bölüm sonu

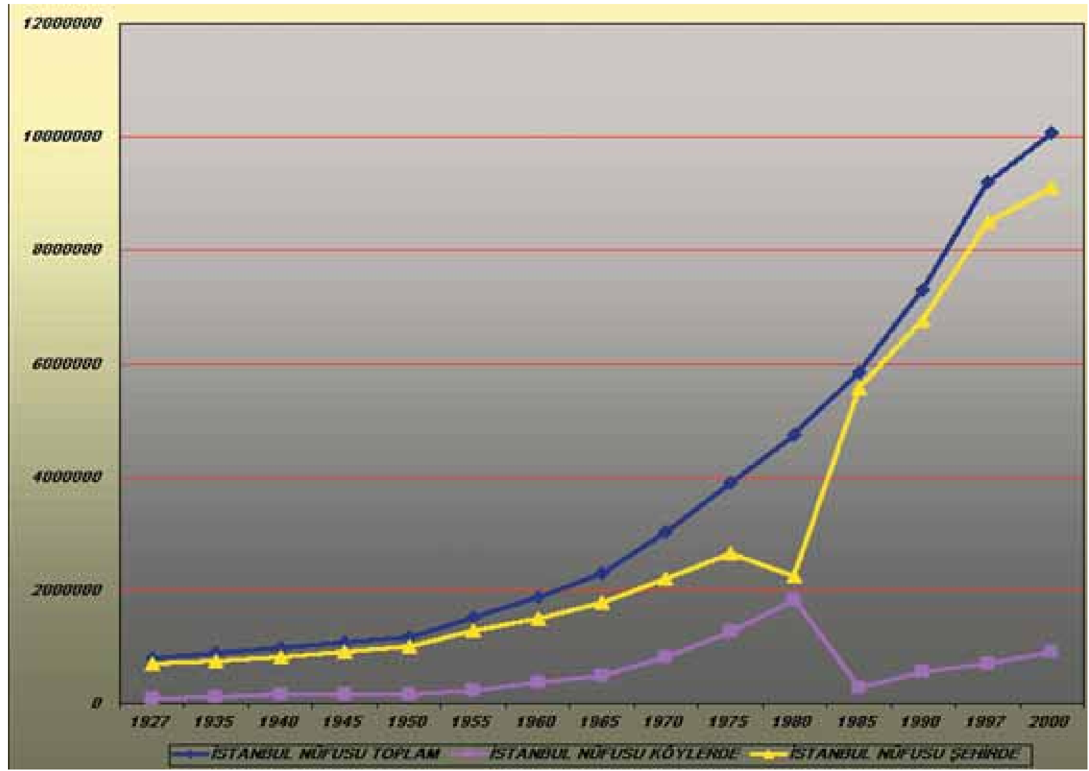
9. BÖLÜM
PART

Ekonomi
Nüfus Yapısı

ECONOMY
DEMOGRAPHIC STRUCTURE

ZEYTİNBURNU NÜFUS YAPISI

by Dr. Turgay Gökçen

Grafik 1.
İstanbul'da sayım dönemlerine göre nüfus artışı

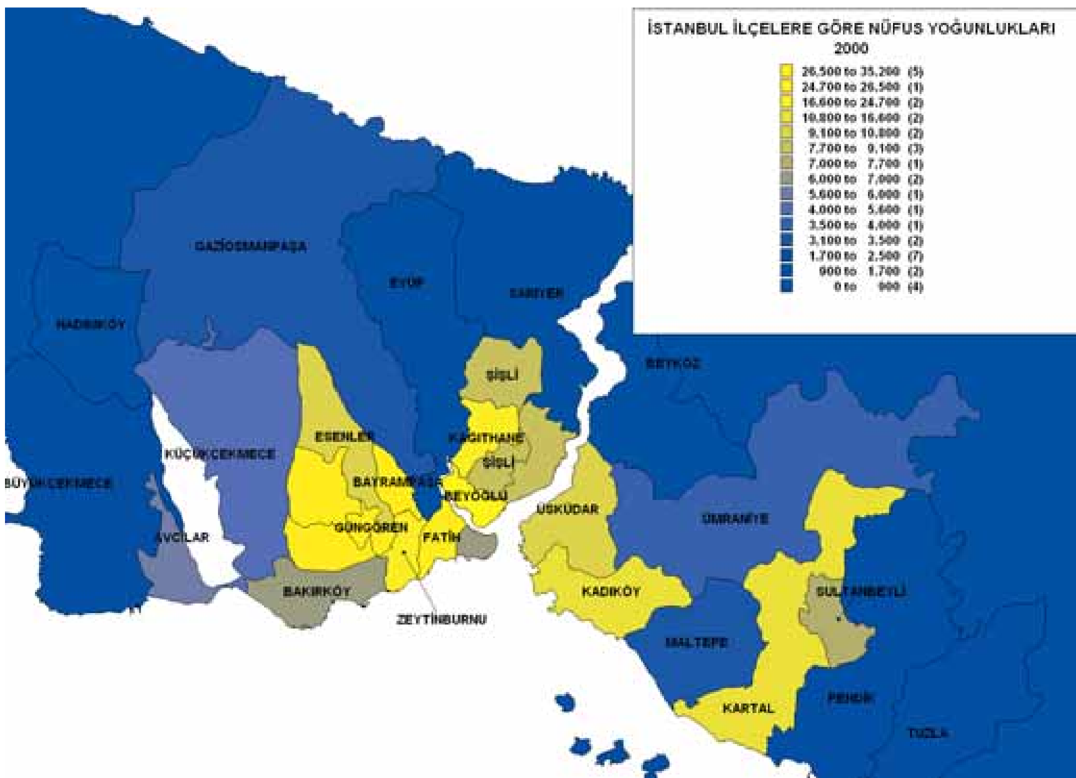
Harita 1.
İstanbul'da ilçelere göre nüfus yoğunlukları (2000)

İstanbul 2000 yılı nüfus sayımında 10.018.735 nüfusa sahiptir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk sayım tarihi olan 1927'den 2000 yılına kadar Türkiye'nin nüfusu yaklaşık beş kat artmış, ayni dönemde İstanbul'un nüfusu ise 12.4 kat artış göstermiştir. 1927 yılında İstanbul toplam nüfusu içinde şehirde yaşayanların oranı % 87.4 iken, bu oran 2000 yılında % 90.7 dir.
İstanbul Belediyesi sınırları içinde ve çevresinde meydana gelen değişimi izlemek bile bu şehirde nüfusun alansal dağılımında çok kuvvetli bir hareketliliğin var olduğunu göstermektedir. Bu hareketliliğin en önemli nedeni kuşkusuz, İstanbul'a Türkiye'nin hemen her yerinden olan

According to the population census of the year 2000, Istanbul has a population of 10,018,735. From 1927, when the first population census of the Republican Period was held, to 2000, the population of Turkey increased by five times, while that of Istanbul showed a rise by 12.4 times. While the rate of the urban inhabitants within the total population of Istanbul was 87.4% in 1927; this rate for the year 2000 was 90.7%.
Even to merely observe the transformation that has been occurring within and around the boundaries of Istanbul Municipality shows us that a very strong mobility exists, in the spatial

Demographic Structure Of Zeytinburnu

nüfus akımıdır.

İstanbul'da 1954 yılına kadar 16 ilçe vardı. 1954'de Şişli, 1957'de Zeytinburnu, 1963'te de Gaziosmanpaşa ilçe yapılmıştır. İlçe sayısı 1990'da 25'e yükselmiştir. 2000 yılında ilçe sayısı 32'dir.

Bugün Zeytinburnu ilçesi olarak tanımlanan alan 1953 yılına kadar doğusu Fatih, Batısı Bakırköy ilçelerinin sınırlarında kalan arazilerden oluşmaktaydı. Gecekonduların hızlı yayılışı bu alanlarda yeni bir örgütlenme gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, söz konusu alanlar 30.07.1953 tarihinde Fatih ilçesine bağlı bir bucak olarak teşkilatlandırıldı. Batı bö-

distribution in the population of this city. The most important reason of such mobility is certainly the population inflow to Istanbul from all the places of Turkey.

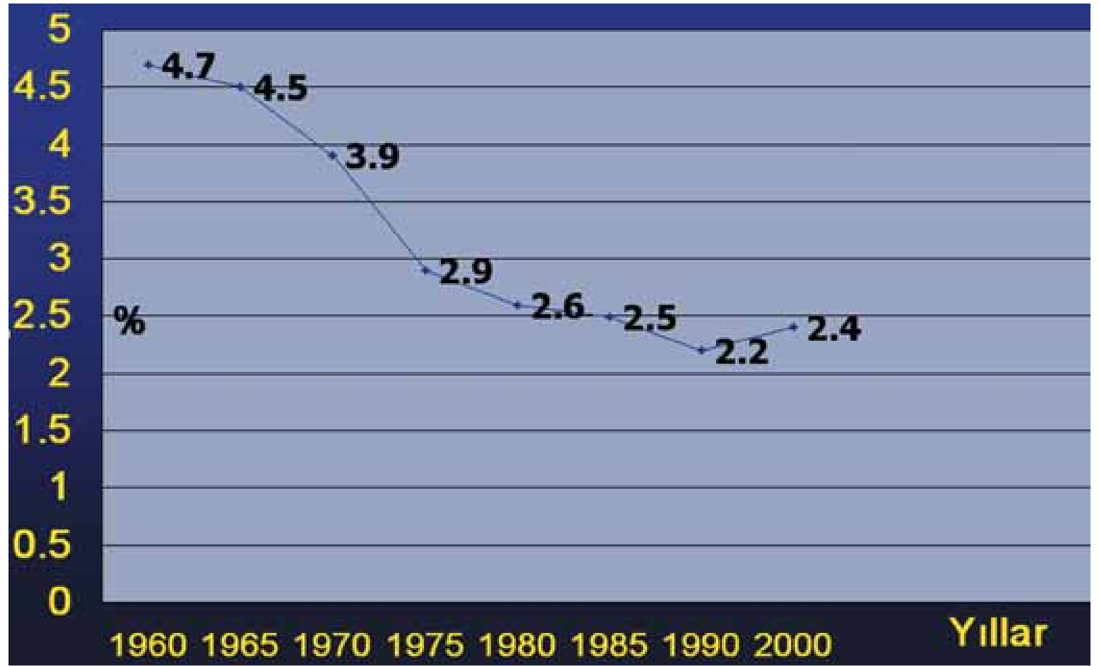
There were 16 districts in Istanbul until 1954. Şişli, Zeytinburnu and Gaziosmanpasa were turned into a district in 1954, 1957 and 1963, respectively. The number of districts rose to 25 in 1990. The number of districts in 2000 was 32.

The area that is identified today as the Zeytinburnu district was composed, until 1953, of the territories falling into the boundaries of Fatih to the east and Bakirköy to the west. Proliferation

Graph1.
Population rise in Istanbul in accordance with the periods of census

Map 1.
Population densities in Istanbul in accordance with the districts in Istanbul (2000)

Grafik 2.
Sayım dönemlerine göre Zeytinburnu Nüfusunun İstanbul Nüfusu İçindeki Payı (%)

Tablo 1.
Sayım Dönemlerine göre İstanbul ve Zeytinburnu İlçesi nüfus gelişimi

Grafik 3.
Sayım Dönemlerine göre İstanbul ve Zeytinburnu İlçesi nüfus artış oranları

lümü yine Bakırköy ilçesine bağlı olarak kaldı. 01.09.1957 tarihinde de 7033 sayılı Kanun ile tümü gecekondulardan oluşan bir bölge "Zeytinburnu İlçesi" adıyla, İstanbul ilinin 14. İlçesi olarak kurulmuştur.

1960 Nüfus Sayımında Zeytinburnu İlçesi'nin nüfusu 89.397 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemden sonra da gecekondulaşmanın etkili olduğu artışlar devam etmiştir. Ancak söz konusu bu nüfus artışı 1990'a kadar İstanbul'un artış hızının altında devam etmiştir. (Tablo 1, Grafik 3)

2000 Nüfus Sayımında Zeytinburnu'nun nüfusu 247.669 a ulaşmıştır. 1990-2000 arasındaki on yıllık dönemde gerçekleşen nüfus artış oranı % 49.5'tir. Ayni dönemde İstanbul toplam nüfusundaki artış % 37.1'dir ve Zeytinburnu'nda görülen artış oranının oldukça gerisindedir. 1990 yılından sonraki nüfus artışı gecekondulaşmanın yavaşlaması ve mevcut gayrimenkulların tapu sorunlarının büyük bölümünün çözümlenmesi nedeniyle ruhsatlı binaların yapılmasına bağlı olarak yerleşim alanlarının açılmasından kaynaklanmaktadır.

Zeytinburnu İlçesi nüfusunun İstanbul toplam nüfusu içindeki payı da nüfus artış oranlarına paralel devam etmiştir. 1960 da % 4,7 olan bu oran giderek azalmış 1990 da % 2,2'ye kadar gerilemiştir. 2000 yılında ise tekrar yükselme eğilimine girmiş ve % 2,4 olmuştur.(Grafik 2)

İstanbul'da 2000 yılı ilçelere göre nüfus yoğun-

of shanties (slums) revealed the need for a new organization. For this reason, the areas in question were reorganized as a subdistrict attached to the Fatih District on 30.07.1953. The western part remained as attached to the Bakirköy District. And on 01.09.1957, an area that was entirely composed of shanties was established as the 14th District of the Istanbul Province under an Act No. 7033.

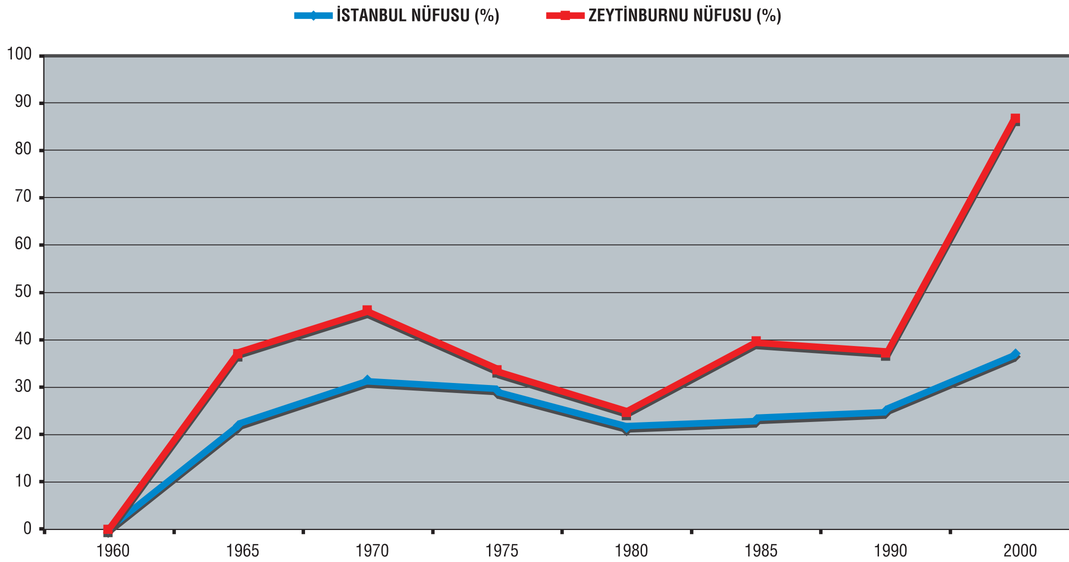
At the population census of 1960, the population of Zeytinburnu was found out to be 89,397. Also after this period, increases brought about by the process of slum formation continued. However, the population increase in question continued below the increase rate of Istanbul until 1990. (Table 1, Graph 3)

At the Population Census of 2000, the population of Zeytinburnu reached 247,669. The population increase rate in one-decade period, between 1990 and 2000, the actuated population increased rate is 49.5%. The increase rate in the overall population of Istanbul for the same period is 37.1%, which considerably lags behind that of Zeytinburnu. The population increase after the year 1990 resulted from the opening of settling areas owing to the slowing down of slum formation and the construction of licensed buildings in consequence of the settlement of the bulk of the title deeds problems of the existing immovable properties.

The share of the population of Zeytinburnu Dis-

YILLAR YEARS	İSTANBUL NÜFUSU/POPULATION		ZEYTİNBURNU NÜFUSU	ARTIŞ/??? %
1960	1,882,092		89397	
1965	2,293,823	21.9	102874	15.1
1970	3,019,032	31.6	117905	14.6
1975	3,904,588	29.3	122991	4.3
1980	4,741,890	21.4	126899	3.2
1985	5,842,985	23.2	147849	16.5
1990	7,309,190	25.1	165679	12.1
2000	10,018,735	37.1	247669	49.5

luklarına göre yapılacak bir değerlendirmede (Harita 1) kilometrekareye düşen insan sayısının Zeytinburnu'da 20.639 olduğu görülmektedir. Bu özelliği ile İstanbul'un en yoğun nüfusuna sahip sekizinci ilçesidir.

Zeytinburnu'nun en eski mahalleleri Nuripaşa, Sümer, Yenidoğan ve Yeşiltepe mahalleleridir. 1982 yılında Seyitnizam Mahallesi'nin de oluşturulmasıyla, mahalle sayısı 13 e yükselmiştir. Zeytinburnu mahalle nüfuslarının gelişimi incelendiğinde (Tablo 2, Grafik 4, Harita 2) yukarıda adı geçen mahallelere ek olarak Telsiz, Veliefendi ve Çırpıcı'nın en yüksek nüfusları barındırdığı ve ayni zamanda hızlı artış oranlarına sahip oldukları görülmektedir.

Zeytinburnu nüfusunun tümünü buraya göçle gelenler oluşturmuştur. 1962 de Prof. Hart tarafından yürütülen Zeytinburnu araştırmasında

trict within the total population of Istanbul also continued in parallel to the population increase rates. Being 4.7% in 1960, this rate gradually went down, falling to 2.2% in 1990. In 2000, it tended to rise again and reached 2.4%. (Graph 2)

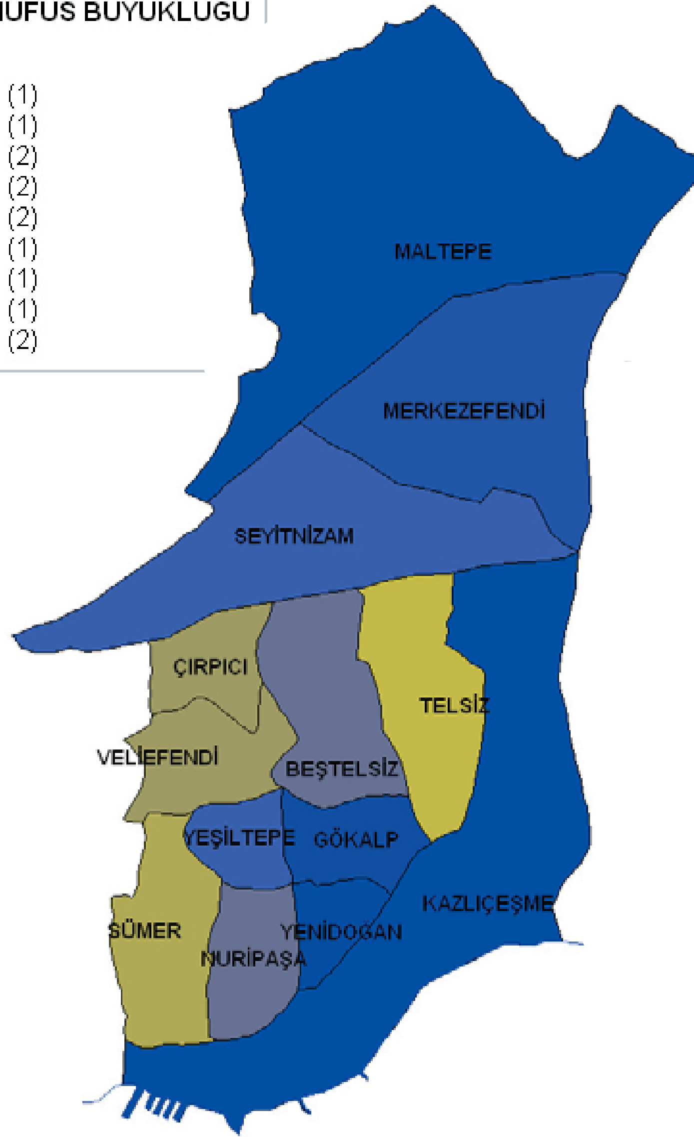
An evaluation to be made on the basis of the population densities of the districts of Istanbul for 2000 (Map 1) would reveal that the number of people per one sq. kilometers was 20,639 in Zeytinburnu. With this feature, Zeytinburnu is the eight most densely populated district of Istanbul.

The oldest quarters of Zeytinburnu are Nuripaşa, Sümer, Yenidogan and Yeşiltepe. With the establishment of Seyitnizam Quarter in 1982, the number of quarters rose to 13. An examination of the populations of the quarters

*Graph2.
Share (percentage) of the Population of Zeytinburnu Within the Population of Istanbul (%)*

*Table 1.
Population developments in Istanbul and the District of Zeytinburnu in accordance with the periods of census*

*Graph 3.
Rates of population rise in Istanbul and Zeytinburnu District in accordance with the periods of census*

Harita 2.
Zeytinburnu mahallelere göre nüfus büyüklükleri (2000)

Tablo 2.
Zeytinburnu sayım dönemleri ve mahallelere göre nüfus büyüklükleri

bura halkının % 51.8'inin yurtdışı doğumlulardan, % 48.2'sinin ise yurtiçi doğumlulardan oluşmakta olduğu belirtilmektedir. Yurtdışı doğumlular ya doğrudan doğruya yabancı bir ülkeden İstanbul'a gelip yerleşmişler, ya da büyük bir kısmının kendileri yahut aileleri yabancı bir ülkeden Türkiye'ye gelmişler; İstanbul'dan başka bir yere devlet tarafından yerleştirilmişler sonradan, çeşitli nedenlerle, iskan yerlerini terk ederek İstanbul'a göç etmişlerdir. Yurtdışından göç edenler arasında Yugoslavya ve Bulgaristan' dan gelenler en yüksek orandadır. Yunanistan ve Romanya bu iki ülkeyi takip eder.
Yine ayni araştırmada, yurtiçinden gelenler arasında en yüksek oranı (% 48,7) Karadeniz bölgesinden gelenler oluşturmaktadır. Karadenizli-

(Table 2, Graph 4, Map 2) would reveal that, in addition to the above-mentioned quarters, Telsiz, Veliefendi and Cirpici harbor the biggest populations and possess, at the same time, rapid increase rates.
Population of Zeytinburnu has been composed entirely by those who have migrated here. A study carried out in 1962 by Prof. Hart indicated of the people living here, 51.8% were born overseas and 48.2% born at home. Those born overseas either came to and settled in Turkey from a foreign country or either themselves or their families came to Turkey from a foreign country, they were accommodated by the State to a place other Istanbul and then they abandoned their residential places later for various

MAHALLE	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000
Beştelsiz						14037	16589	23613	22350
Çırpıcı				11030	9934	14708	14878	21738	25081
Gökalp						11522	14732	17806	17012
Kazlıçeşme	534	4684	3616	3682	3653	721	1316	1539	767
Maltepe	7039	5274	2740	2732	3605	423	1988	1065	440
Merkezefendi		4925	9454	12901	12439	8589	14293	16324	17136
Nuripaşa	16375	15401	16516	5096	16683	13012	15226	21004	22130
Sümer	21258	14471	14167	14490	14310	13792	13566	26459	30385
Telsiz	16699	19503	17078	13688	15230	17492	23768	30007	32551
Veliefendi				15050	25902	16045	16054	21925	24564
Yenidoğan	10219	11164	10885	11764	10995	5784	7951	9076	8816
Yeşiltepe	13895	30567	10486	10043	10595	10782	12310	17089	17621
Seyitnizam						10015	13368	20439	21074

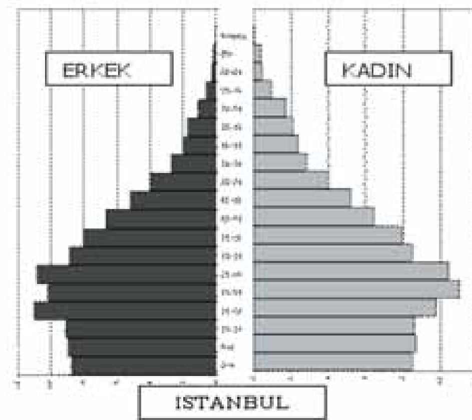
lerden sonraki en yüksek yüzde Doğu Anadolu ve Trakya bölgesinden gelenlerdedir. İç Anadolu bölgesinden gelenlerin oranı ise % 11.1 dir.
Zeytinburnu'nun Anadolu'nun hemen her yerinden göç eden kır nüfusunu barındıran bir ilçe olduğu söylenebilir. Zeytinburnu İlçesi son 10 yılda özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden yoğun göç almıştır. Diğer yandan özellikle Batı Trakya, Afganistan ve Bulgaristan'dan, zorunlu göçe tabi tutulanlar da ilçe nüfusuna eklenmişlerdir.
Zeytinburnu İlçesinde nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı değerlendirildiğinde (Grafik 5) en belirgin özelliğin 15 yaşından küçük nüfus oranının dikkat çekici bir biçimde büyük olmasıdır.
Bu durum İstanbul İlinin 2000 yılı piramidinde görülen doğurganlık hızının azalma eğilimlerinin tam tersine bir durumdur. İlçede özellikle son on yılda yüksek bir doğurganlık oranının var olduğunu söyleyebiliriz

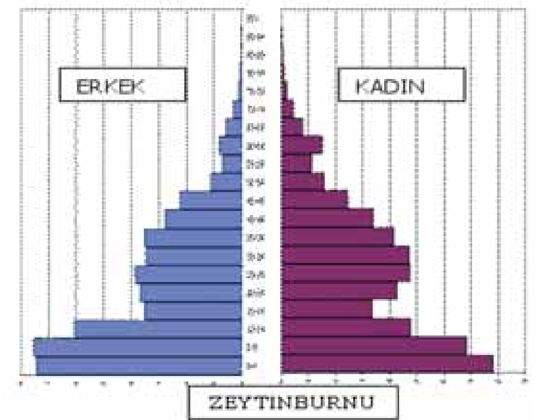
reasons and migrated to Istanbul— this category of people constituted the bulk. Among those migrating from overseas, those from Yugoslavia and Bulgaria represent the highest rate. These two countries are followed by Greece and Romania.
The same study showed that the highest rate of the home-based comers belonged to those who came from the Black Sea Region (48.7%). After the Black Sea people, the highest percentage is represented by those coming from the East Anatolia and Thrace Regions. The rate of those coming from the Central Anatolia is 11.1%.
One can say that Zeytinburnu is a district that harbors the rural population that migrates from all regions of Anatolia. Especially in the past decade, Zeytinburnu has received an intensive migration from the Eastern and Southeastern Regions. On the other hand, particularly those who were forced to emigrate from Western Thrace, Afghanistan and Bulgaria have been added to the population of the district.
When the age and gender composition of the population of Zeytinburnu District is evaluated (Graph 5), the most noteworthy aspect seems to be the fact that the rate of population below 15 is remarkably large.
This state of affairs is categorically opposite to the decreasing trends in the rates of fecundity observed in the pyramid of Istanbul Province for the year 2000. We can say that particularly in the past decade, there has existed a high rate of fecundity in the district.

Map 2.
Population sizes in accordance with the quarters of Zeytinburnu (2000)

Table 2.
Population sizes in accordance with the periods of census of Zeytinburnu and the quarters

35000
30000
25000
20000
15000
10000
5000
0
1960 1965 1970 1975 1980

Grafik 4.
Zeytinburnu sayım dönemleri mahallelere göre nüfus artışı

Grafik 5.
İstanbul İli ve Zeytinburnu ilçesi Nüfus Piramitleri (2000)

Beştelsiz
Çırpıcı
Gökalp
Kazlıçeşme
Maltepe
Merkezefendi
Nuripaşa
Sümer
Telsiz
Veliefendi
Yenidoğan
Yeşiltepe
Seyitnizam

1985 1990 1997 2000

KAYNAKÇA:

DIE Genel Nüfus Sayım Sonuçları
HART, C.W.M.; Zeytinburnu:Gecekondu Bölgesi
İTO Yayınları, İstanbul 1969,
TÜMERTEKİN, E. ; İstanbul'da Nüfus Dağılışı, İstanbul, 1979.

BIBLIOGRAPHY:

DIE (State Statistical Institute) Results of General Population Census
HART, C.W.M.; Zeytinburnu: Slums Area
İTO Publications, Istanbul 1969,
TÜMERTEKİN, E.; Population Distribution in Istanbul, Istanbul, 1979.

Graph 4.
Population rise in terms of quarters in accordance with the periods of census of Zeytinburnu

Graph 5.
Population Pyramids of the Istanbul Province and Zeytinburnu District (2000)

Zeytinburnu Gecekonduları

by Dr. Turgay Gökçen

İstanbul yaklaşık % 3.5 lik yıllık nüfus artışıyla dünyanın en hızlı büyüyen şehirleri arasındadır. İstanbul'un gerek nüfus, gerekse mekânsal bakımdan bu kadar büyümesinde iç göçlerin büyük rolü olmuştur. Gerçekten de, Türkiye'deki iç göçler üzerine yapılmış araştırmalar iç göçlerin önemli bir kısmının Marmara Bölgesi'ne, özellikle de İstanbul'a yöneldiğini göstermektedir. İstanbul'a olan iç göç hareketleri 1940'ların sonlarında belirgin bir artış sürecine girmiş, 1950'lerden sonra da, Türkiye'deki, sosyo-ekonomik yapı değişikliklerine, özellikle sanayinin İstanbul'da hızla gelişmesine bağlı olarak artmıştır.

Bu dönemdeki kitlesel göç hareketi ile İstanbul'a gelenlerin büyük bir bölümü şehrin eski ve kenar mahallelerinde güçlükle konut bulabilmekte, büyük bir bölümü de buralarda talep edilen kiraları dahi karşılayabilecek durumda değillerdi.

Söz konusu bu koşullar göçle gelenleri , çalıştıkları yerlere yakın, kendilerine ait olmayan boş bir arazi üzerinde, sağlıksız ve alelacele yapılmış barınaklar yapmaya zorlamış ve hızla inşa edilmesi nedeniyle " Gecekondu" adını alan yapılar ortaya çıkmıştır.

İstanbul'da ilk gecekondu, 1945 yılında Zeytinburnu Kazlıçeşme'de görülmüştür. 1947 ile 1948 yıllarında gecekondu yapımı hız kazanmış, 1948 yılındaki yıkım kararından kurtulduktan sonra da sayıları giderek artmıştır. 1949'da İldeki toplam gecekondu sayısı 5 bin olarak belirlenirken, bunlardan 3 bin 218'inin Zeytinburnu'nda bulunduğu tespit edilmiştir.

Zeytinburnu gecekondularının 1947 ve 1948 yıllarındaki yıkım kararından nasıl kurtulduğunu Nephan Saran 1971 yılında yayınlanan ' İstanbul'da Gecekondu Problemi ' isimli makalesinde şöyle aktarmaktadır:

Zeytinburnu'nda yaşamın iki yüzü. Gecekondular ve yükselmeye başlayan yapılar. (Fotoğraf: Hilmi Şahenk)

Shanties Of Zeytinburnu

With an approximately 3.5% population increase-rate per annum, Istanbul is among the most rapidly growing cities in the world. Internal migrations have had a great role in the growth of Istanbul in terms of both population and space. Indeed, the studies carried out on the internal migrations in Turkey show that the bulk of the internal migrations are orientated towards the Marmara Region, in particular to Istanbul. Internal migration movements to Istanbul entered a process of marked increase at the end of 1940s and they also increased after 1950s depending on the socioeconomic structural transitions, particularly on the speedy development of industry in Istanbul.

During this period, the bulk of those who came to Istanbul under a massive migratory movement hardly found dwellings in the old quarters and outskirts of the city, and the bulk of the same was not in the position to afford the rents demanded here.

The mentioned conditions forced those who came here on migration to build unhygienic and crudely built shacks on an empty territory that did not belong to them, in the vicinity of their workplaces and thus shanty houses emerged named "gecekondu" in Turkish (meaning "erected overnight") owing to the rapid way they were constructed.

The first shanty in Istanbul was seen in 1945 at Kazlicesme, attached to Zeytinburnu. In 1947 and 1948, shanty construction speeded up and after getting rid of the demolition decision in 1948. The total number of shanties in the District in 1949 has been determined as five thousand, 3,218 of these have been found out to be located in Zeytinburnu.

In his article entitled 'the Problem of Slum Formation in Istanbul', published in 1971, Nephan

Two aspects of life in Zeytinburnu: Shanties and rising buildings. (Photo by Hilmi Şahenk)

Bir zamanlar Zeytinburnu.
(Fotoğraf: Hilmi Şahenk)

"Burada (Zeytinburnu) yapılan ilk gecekondular yol kenarına kurulmuştur. İlk önce jandarma bu işi biraz hayretle karşılamış fakat gün geçtikçe bunların sayılarının artması jandarmayı müdaheleye mecbur etmiş, evvela kaymakama sonra da valiye haber verilmişti. Vali bunları yıktırmak üzere teşebbüse geçmiş ise de işe politika karıştığından yıkım yaptırılamamıştı. Buna rağmen valinin emri ile gecekondu sahasının etrafı

Saran explains how the Zeytinburnu shanties evaded the demolition decisions in 1947 and 1948:
"The first shanties built here (Zeytinburnu) were built alongside the roads. Firstly, the gendarmerie faced this situation with astonishment but their growing numbers in time compelled them to take action against them. They first informed the district officer and then the governor

çevrilmiş içeriye içecek su dahi bırakılmamıştı. 1947 yılının kışı ve baharı halkla jandarma arasındaki kavgalarla geçti. 1948 yılının Mayıs ayında bir Salı günü bütün o bölgelerdeki gecekondulara yazılı ve sözlü olarak gecekonduların Pazar günü yıktırılacağı bildirildi. Halk, müthiş bir paniğe kapıldı. Bu işi durdurmak üzere gecekonducular sağa sola başvururken bir gazete idarehanesinde kendilerine o sırada İstanbul'da

of this situation. Even though the Governor attempted to demolish them, the demolishment could not be realized because of the involvement of domestic politics. Despite this, the slums area was surrounded upon the order of the Governor and nothing, even water, was allowed inside. In the winter and spring of 1947, clashes occurred between the people and the gendarmerie. On a Tuesday in May 1948, all the shanties in those

Once upon a time Zeytinburnu. (Photo by Hilmi Şahenk)

İlk gecekondulaşma olayının başladığı Zeytinburnu'nun bir mahallesi. (Mehmet Alpay Arşivi)

bulunan Büyük Millet Meclisi Reisine gitmeleri tavsiye olunmuş. Gecekondu ileri gelenlerinden bir grup Reisin evine giderek onu bölgeye gelmeğe ikna etmiş. Zeytinburnu'na gelen Meclis Reisini halk perişan bir halde ağlayarak karşıladı. Reisin arabası da esasen pek fazla içeriye giremedi. Çünkü o tarihte Zeytinburnu diz boyu çamurdu. Meclis reisi, orada halka evlerinin yıktırılmayacağına dair söz verdi ve birkaç gün

areas were communicated both in writing and verbally that the shanties would be demolished on Sunday. The people were greatly panicked by this. While the inhabitants of the shanties were running and applying here and there, certain persons in the management of a newspaper reportedly suggested them to go to the Turkish Grand National Assembly that was then situated in Istanbul. A delegation of the shanty inhabit-

sonra da radyo, gecekonduların yıktırılmayacağı haberini yayınladı."
İstanbul'daki gecekondu sayısı, 1949 yılından itibaren çıkarılan çeşitli af yasaları ile hızlı bir artış gösterdi. Bu sayı 1950'de 8 bin 239, 1959'da 61 bin 400 ve 1963'te 120 bine ulaştı. 1963 yılında İstanbul nüfusunun yüzde 35'i, gecekondu alanlarında yaşayanlardan oluştu. Zeytinburnu 1957 yılında ilçe haline getirilmiş böylece tümü

ants went to the Speaker's home and convinced him to come to the area. The Speaker of the Assembly was greeted by a group of people who were crying and distraught. As a matter of fact, the Speaker's car did not manage to enter inside entirely, as Zeytinburnu was then muddy up-to-the-knees. The Chairman promised the crowd there that their 'houses' would not be demolished and after a while the Radio broadcasted

A quarter of Zeytinburnu where the phenomenon of slum formation first began.
(From the Archive of Mehmet Alpay)

gecekondulardan olan bir alan İstanbul İlinin ilçeleri arasına katılmıştır.
Zeytinburnu gecekondularının üzerinde yer aldığı arazi esas itibariyle çok büyük iki vakfın, Bezmi-Alem Valide Sultan ve Sultan Beyazıt-ı Veli Han hazretleri vakfiyelerinin küçük bir parçasıdır. 1880 yıllarında, bugünkü Zeytinburnu bölgesinde bir Ermeni mahallesi kurmak üzere, İstanbul Ermenilerinden küçük bir grup Padişaha müracaat eder. O sıralarda Osmanlı maliyesinde büyük bir açığı kapamış olan Ermeni tabaya bir lütuf olmak üzere Padişah bu arzuyu kabul ederse de sonradan, siyasi nedenlerle mahallenin inşasına izin verilmez. Muhtemelen bu tarihlerde Zeytinburnu arazisi Ermeni kilisesi mensubu olan Rahip Agop adında bir şahsın namına tescil edilmiştir. Mahallenin yapımı gerçekleşmeyince Rahip Agop, 1911-1914 yılları arasında, namına kayıtlı olan bu yerlerin bir kısmını ifraz ettirip şahıslara satmıştır. Bugünkü Zeytinburnu'nda, Rum, Ermeni, Alman v.s, ye ait arazinin önemli bir kısmı Rahip Agop'un sattığı arazi olup sonraları, bir kısmı şahıstan satılarak el değiştirmiştir. Rahip Agop, namına kayıtlı olan arazinin tamamını satamadan, çocuksuz öldüğü için, bu arazi tekrar Vakıflar İdaresi namına tapuya tescil edilmiştir.
Zeytinburnu'nda Vakıf arazisi, 29 Temmuz 1953 yılında 6188 sayılı kanunun bir maddesine dayanarak, gecekondu sahiplerine 1954-1959 yılları arasında satılmıştır. Ancak bu arazi satışı sırasında, çeşitli nedenlerle bütün vakıf arazisi üzerinde bulunan gecekondu sahiplerine arsa satışı yapılmamış dolayısıyla tapu verilmemiştir. Vakıflar idaresi o tarihlerde arsaları m2 si 3 TL. dan satmışlardır. Bölgede arazi sahibi olan şahısların bir kısmı ise arsalarının gecekondularla kaplandığını görüp bunlardan kurtulmanın imkânsız olduğunu ya da çok masraflı olacağını tahmin ettiklerinden, bölgede gecekondu sahiplerine araziyi satmışlardır. Sümer mahallesinde ilk satışlar m2 si 75 - 80 kuruş arasında gerçekleşmiştir.
Büyük arazi sahipleri genellikle arsaları parsellemeden belirli bir hisse satmak suretiyle 40-50 gecekondu sahibini bir arazinin hissedarı haline getirmişlerdir. Bölgede yapılan gecekondular da düzensiz yapıldıklarından arazi problemi daha da karmaşık hale gelmiştir. Gecekondu yapımı, çoğunlukla arazinin sahibi bilinmeden yapıldığından, bazı durumlarda gecekonduların birbirine hudut ve sahipleri değişik olan arsalar üzerine yapıldığı da olmuştur. Böylece bir gecekondunun hem vakıf hem şahıs hem de belediye

the news that the shanties would not be demolished."
As a result of various pardoning laws enacted as from 1949, the number of shanties in Istanbul showed a rapid increase. This number was 8,239, 61,400 and 120 thousand in 1950, 1959 and 1963, respectively. In 1963, 35% of the population of Istanbul was constituted by the inhabitants of the slums areas. In 1957, Zeytinburnu was turned into a district and in this manner an area composed entirely of shanties was included in the districts of the Istanbul Province.
As a matter of fact, the territory on which the shanties of Zeytinburnu are located is a small part of two very big foundations, i.e. Bezmi-Alem Valide Sultan and Sultan Beyazıt-ı Veli Khan Endowments. In 1880, a group of the Armenians living in Istanbul applied to the Sultan with a view to establishing an Armenian quarter in today's Zeytinburnu. Although the Sultan first accepted this wish as a favor for the Armenian subjects who had covered the great deficit in the Ottoman finances, he later abstained from giving the permission for the construction of the quarter for political reasons. Probably on those dates, the territory of Zeytinburnu had been registered in the name of a person called Priest Agop, a member of the Armenian Church. When the construction of the quarter was not realized, Priest Agop had part of these places registered in his name, parceled out and sold to private persons between 1911 and 1914. A significant part of the territories of today's Zeytinburnu belonging to Greeks, Armenians, Germans etc were the territories that had been sold by Priest Agop and later some of such territories were sold from person to person and thus changed hands. Because Priest Agop died without a child, failing to sell the land registered in his name; the land was registered under the ownership of the Administration of Vaqfs.
Foundation (Vaqf) land in Zeytinburnu was sold to the owners of the shanties between 1954 and 1959 under a Law No. 6188 dated 29 July 1953 However, during the sale of the land, no title deeds were granted as the owners of the shanties on the foundation territory had not been sold building-sites. Administration of Vaqfs then sold the building-sites at 3 TL per square meters. Having seen that their building sites were covered with shanties and guessing that it would be impossible are too costly to get rid of them, some of those persons who owned land in the area sold land to the owners of the shanties. In

arsaları üzerinde yer aldığı görülebilir.
Zeytinburnu'nda 1946 yılını izleyen zaman içerisinde Belediye, Hazine, Vakıf ve şahıslara ait arsalarda ve hisse tapulu arazilerde imar planı olmaksızın oluşan gecekondular ve kaçak yapılar 2805 Sayılı Af Yasası çıkana dek devam etmiştir. Sonraları ilçe belediyelerinin oluşturulması ve İmar Affı Yasası gereğince bu konudaki çalışmalar hızlandırılmış, parselasyon ve imar ıslah planları yürürlüğe konulmuş, kaçak yapılaşma geniş ölçüde önlenmiştir. Bu süreç içinde kaçak ve gecekondu olarak inşa edilen binaların sahipleri ile ilgili kuruluşlar arasında idari ve hukukî anlaşmazlıklar büyük ölçüde giderilmiştir.
Günümüzde Zeytinburnu'da gecekondu mevzuatına aykırı olarak tespit edilen yapı sayısı (864) adettir.
Zeytinburnu imar ıslah planları 1968-1969 yıllarında, yol istikamet planları ise 28.03.1986 tarihinde onaylanmıştır. Maltepe sanayi bölgesinde ise 30.10.1986 onaylı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planına göre uygulama yapılmaktadır. İlçe bütününde hisseli parseller ile ilgili Islah imar Planları 2981/3290 sayılı yasa gereğince bölge bölge sonuçlandırılmaktadır.

KAYNAKÇA:

AKSEL, A.; "Zeytinburnu", İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, s.557-558. Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı, İstanbul 1994
HART, C. W. M.; Zeytinburnu: Gecekondu Bölgesi, İTO yayınları İstanbul 1969
SARAN, N.; İstanbul'da Gecekondu Problemi, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul, 1971.
TÜMERTEKİN, E.: İstanbul'da Nüfus Dağılışı, İstanbul, 1979
TÜMERTEKİN, E.; "İstanbul, İnsan ve Mekân", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997. (www.zeytinburnu.gov.tr)

the Sümer Quarter, the first sales took place at 75 - 80 kuruş per square meters.
Owner of the big territories generally made 40-50 shanty owners the shareholders of a piece of land by selling a specific number of shares without parceling out the building sites. Because the shanties in the area were constructed irregularly, the problems of land became even more complicated. Because the shanties were made mostly without knowing the owner of the territory, the shanties were made, in some cases, on buildings sites whose boundaries or owners were different. Thus, a shanty could have been erected on the buildings belonging to a Foundation, a person and the Municipality.
Shanties and illegal structures constructed in time with no building schemes, on building sites belonging to the Municipality, Treasury, Foundations and private persons and on shared title-deed territories in Zeytinburnu in the aftermath of 1946 continued until the enactment of Pardoning Law No. 2805. Later, with the establishment of the district municipalities and in pursuance of the Building Development Pardoning Law, the efforts on this issue were speeded up; parceling and building improvement schemes were introduced and illegal constructions were hindered to a great extent. In the course of all this, the administrative and legal disputes between the owners of the buildings constructed illegally or as shanties and the relevant institutions were resolved to a great extent.
Today, the number of the structures in Zeytinburnu found out to be in breach of the legislation on shanties is (864).
Building improvements on Zeytinburnu were endorsed in 1968 and 1969, while the road course plans were approved on 28.03.1986. In Maltepe Industral Zone, applications are made according to the Nazım Building Scheme up to the scale of 1/5000, as approved on 30.10.1986. Across the district, building improvement schemes relating to the shared parcels are completed in pursuance of Law No. 2981/3290.

BIBLIOGRAPHY:

AKSEL, A.; "Zeytinburnu", Istanbul Encyclopedia, Vol 7, pp.557-558. Societal and Economic History Foundaiton of Turkey, Istanbul 1994
HART, C. W. M.; Zeytinburnu: Slums Area, ITO publ. Istanbul 1969
SARAN, N.; Slums Problem in Istanbul, Geographical and Social Studies on Turkey, Istanbul, 1971.
TÜMERTEKİN, E.: Population Distribution in Istanbul, Istanbul, 1979
TÜMERTEKİN, E.; "Istanbul, People and Space", History Foundation Yurt Publ., Istanbul, 1997. (www.zeytinburnu.gov.tr)

Zeytinburnu'nda Küçük Türkistan

İlyaz Saka ile söyleşi

Zeytinburnu ilçesinin nüfus yapısının önemli bir bölümünü de, Orta Asya kökenli Türkler oluşturuyor. Kendisi de Orta Asya kökenli olan Zeytinburnu Belediyesi Başkan Danışmanı İlyaz Saka'ya, ilçedeki Türkistan kökenli nüfusu sorduk: " Orta Asya'dan Türkiye'ye göç eden öncü grup, önce Altay-Doğu Türkistan bölgesinden yola çıkıp Himalayalar üzerinden Asya'nın güneyine gelmiş. Bu bölgede, bugünkü Pakistan Müslümanları Türk kardeşlerinin bir katliama uğramasını engellemiş. Burada bu halka teşekkürü de bir borç biliriz.

Türk göçmenler güneye indikten sonra, değişik zamanlarda Türkiye'ye başvuruda bulunuyorlar. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri, bu topluluğu kabul edeceğini açıklıyor ama Türk göçmenler Türkiye'deki kardeşlerinin yanına gitmek istediklerini söyleyerek bu daveti geri çeviriyorlar.

Pakistan'da ateşe olarak bulunan Yahya Kemal Beyatlı vasıtasıyla, Adnan Menderes bizi Türkiye'ye davet ediyor ve 1952 sonu ile 1953 başında Türkistan Türkleri Zeytinburnu'na yerleşiyor.

O sırada Rumeli'den de göç olduğu için bizi biraz bekletiyorlar. Zeytinburnu'nda ağırlıklı olarak Kazak Türkleri bulunur. Bunun yanında Uygur, Özbek, Türkmen ve diğer boylar da bulunmaktadır. İlk göçte gelenlerin sayısı 1850 kadardı, 1960 yılındaki sayımda ise Zeytinburnu ilçesinin nüfusu yaklaşık 89.000.

Kırım göçmenleri, Zeytinburnu'nda dikkate değer bir sayıda bulunmaz, onlar İstanbul'un farklı bölgelerine yerleşmiştir.

Bu göçte 1980'lere rastlayan ikinci bir süreç var. Bu kez Afganistan kökenli Özbek ağırlıklı Kırgız, Türkmen ve Kazaklar geliyor.

Orta Asya'da geçimlerini hayvancılık yolu ile sağlayan Türk nüfus, göçten sonra dericilikle uğraşmaya başlamış. Bunun yanında Türkistan kökenliler bugün Zeytinburnu'nda plastik sanayii ile de uğraşmaktadır.

Türkistan kökenli nüfus genelde içine kapanık olarak yaşamaktadır. Bunu, ilk geldiklerinde Zeytinburnu'nun bugüne oranla oldukça ıssız bir muhit olmasına bağlayabiliriz. Geldikleri zamanlardaki içine kapanıklık halen devam ediyor. Buraya geleli elli yıl oldu, ama bu süre içinde neden olduğumuz elli tane polisiye vaka bulamazsınız. Bunun yanında Orta Asya'daki adetleri burada da yaşatıyoruz. Mesela her yıl Nevruz bayramını coşkuyla kutlarız. Düğünlerimiz de son derece kalabalık ve renkli geçer.

Bir zamanlar Ahmed Yesevi dervişlerini Anadolu'ya göndermiş, bugün ise ilçemizde hali vakti yerinde olan insanlarımız ata yurtlarına birtakım yardımlar yapmaya çalışıyor, yani iş tersine dönmüş. Bu yardımların miktarı doğal olarak devletler için birşey ifade etmese de, halklar arasında manevi tarafı çok büyük bir önem taşıyor.

Son dönemde Afganistan'dan göç ederek buraya gelen Türkler, hâlâ ikametgah sıkıntısı çekiyor. Bunun yanında her yıl Orta Asya'dan buraya mevsimlik işçi olarak çalışmaya gelen bir grup da var. Günümüzde 247.000 olan Zeytinburnu nüfusunun 15.000'i Türkistan kökenlidir. Tüm Türkiye'de ise 40.000 kadar Türkistan kökenli nüfus bulunmaktadır.".

Little Turkistan in Zeytinburnu

An interview with Ilyaz Saka

A significant portion of the demographic structure of Zeytinburnu district is made up of the Turks of the Central Asian origin. We asked Ilyaz Saka, Advisor to Mayor of Zeytinburnu Municipality, who is of Central Asian origin himself, to speak about the Central Asian-origin population: "The leading group that migrated from the Central Asia to Turkey first set out from the Altay-East Turkistan region and passed to the south of Asia through the Himalayas. In this area, today's Muslims of Pakistan obstructed a massacre of their Turkish brethren. Thus we are indebted here to this people.
When the Turkish refugees descended to the south, they applied to enter Turkey on various occasions. In the meantime, the United States of America announced that it would admit this group but the Turkish refugees told they wanted to be near their brethren in Turkey and turned down this invitation.
With the intermediation of Yahya Kemal Beyatlı, who was then an attaché in Pakistan, Adnan Menderes invited us to Turkey and at the end of 1952 and the beginning of 1953; the Turks of Turkistan were relocated in Zeytinburnu. They kept us waiting for a while as there was immigration from Rumeli as well.
It is the Kazakh Turks that are predominantly found in Zeytinburnu. Besides are tribes such as Uyghurs, Uzbeks, Turkmens and others. The number of the incomers on the first migration was about 1850. In the census of 1960, the population of the Zeytinburnu District was about 89 thousand.
Crimean refugees do not constitute a significant number in Zeytinburnu. They are resettled in various regions of Istanbul.
There was a second process in this migration that coincides with 1980s. This time came Uzbeks predominantly, as well as Kirghizs, Turkmens and Kazakhs of Afghani origin.
The Turkish population that had had their livelihood with animal husbandry when in the Central Asia began to deal with leather works after the migration. Besides, those of Turkistan origin deal today with the plastics industry.
The population of Turkistan origin lives generally introverted into their own community. We can ascribe this to the fact that when they first came Zeytinburnu was a quite desolate place. Their introverted state at the outset still continues today. We have been here for 50 years but you can hardly find 50 criminal cases that we have caused. Besides this, we keep going the customs of the Central Asia. For instance, we celebrate the Nawruz Festival enthusiastically each year. Our wedding parties are also held extremely crowdedly and colorfully.
Once upon a time, Ahmed Yesevi sent his dervishes to Anatolia; today, the well-off people of our district try to extend assistance to their fatherland, which means that things have reversed. Even though the amount of such aids does not mean anything for the states, their moral aspect weighs more heavily among the people.
Turks who emigrated from Afghanistan and arrived here in the recent periods, still have residential problems. Besides, there is a group who come here each year from the Central Asia to work as seasonal workers. Of the 247 thousand-population of Zeytinburnu today, 15 thousand are of Turkistan origin. Across Turkey, there are about 40 thousand people of Turkistan origin."

ZEYTİNBURNU'NDA MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM

Gökalp Mahallesi 42. Sokak ile 46. Sokağın kesiştiği yer. (Mehmet Alpay Arşivi)

by M. Rıfat Akbulut

Zeytinburnu adını muhtemelen Marmara Denizi'ne doğru bir çıkıntı ile son örnekleri bugün Ataköy'deki turistik tesislerin bahçelerinde görülebilen bu çevredeki zeytinliklerden (?) alıyor olmalıdır. Yeryüzü şekilleri açısından da Zeytinburnu sahilden içerilere doğru hafifçe yükselen düz bir plato özelliği göstermektedir.

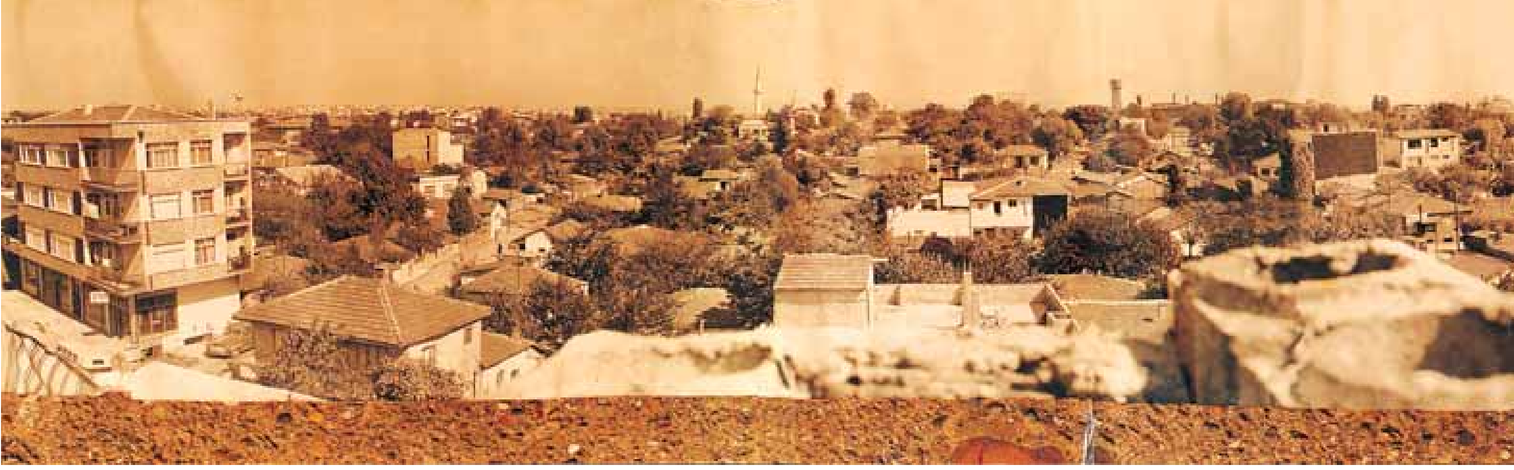
Zeytinburnu should have been named probably after the cape ("burun" in Turkish) protruding towards the Sea of Marmara and the olive groves ("zeytinlik" in Turkish) in this area, the latest examples of which have remained in the gardens of the tourist facilities at Ataköy. In terms of landscape, Zeytinburnu shows a plateau charac-

Spatial Transformation In Zeytinburnu

İlçe sınırları içinde Maltepe ve Yeşiltepe adlı iki küçük yükselti yer almaktadır. Günümüzde Zeytinburnu İlçesi, batıda Bakırköy, doğuda Fatih, kuzeyde Eyüp ilçeleriyle komşu, kuzey-güney doğrultusunda uzanan, 5,5 km. uzunluk ve 2,5 km. genişliğinde ve 12 km. yüzölçümünde bir ilçedir.

teristic as you proceed from the seashore towards the inland. Within the boundaries of the district are two small elevations, named Maltepe and Yeşiltepe. Today's Zeytinburnu is a 5.5 km- long and 2.5 km-wide district with an area of 12 sq. km, neighboring with the Bakirköy District to the west, Fatih District to the east and Eyüp

The intersection point of Gökalp Quarter 42nd Street and 46th Street.
(Mehmet Alpay's Archive)

Zeytinburnu'nun panoraması. Mart 1949'da Zeytinburnu'nda 3218 gecekondu tespit edilir. 1950'de Zeytinburnu da dahil olmak üzere Fatih İlçesi'nde 4183 gecekondu vardır ve bu rakam o tarihte istanbul ilçeleri arasındaki en yüksek gecekondu sayısını işaret etmektedir. (Mehmet Alpay Arşivi)

GECEKONDU ÖNCESİ ZEYTİNBURNU

Zeytinburnu, Roma döneminden beri İstanbul kentsel mekân ve yaşantısının bir parçası olmasına, yörede çeşitli tarihi yapı ve yapı izleri bulunmasına karşın hareketli bir tarihi geçmişe sahip olmamıştır ve geç bir dönemde sürekli iskan edilmiş olmasından dolayı İstanbul'un nisbeten genç yerleşmelerinden biri olarak kabul edilebilir. Roma döneminde Byzantion'u Hebdomon'a (Bakırköy) bağlayan Via Egnatia'nın (Egnatia Yolu) buradan geçtiği bilinmektedir. Yörenin bu dönemde Hebdomon'un uzantısı olduğu sanılmaktadır. Bizans dönemine ait Balıklı Ayazması yanındaki Panayia Kilisesi yörenin bilinen en eski yapısıdır. I. Basileios Balıklı civarında 9. yüzyılda Piyi Sarayı'nı inşa ettirmiştir. Bu bir yazlık saray yahut sayfiye olmalıdır. Ayazmayla birlikte Çırpıcı Çayırı 5. yüzyıldan sonra gözde bir mesire yeri olmuş olmalıdır. Zoodohos Piyi Kilisesi ise, çeşitli onarım ve yıkımlardan sonra 19. yüzyılda yeniden yapılmıştır. Çevredeki Bizans ya da Osmanlı dönemine aidiyeti kesin olarak tarihlendirilemeyen son derece eski temellere sahip olan tarihi kiliselerden biri de Paraskevi Kazlıçeşme Rum Kilisesi'dir. Yörenin en belirgin ve önemli yapılarından Yedikule Surları'nın yerinde de daha önce kimi kaynaklarda, yuvarlak şeklinden dolayı "Kyklobion" denilen bir kale olduğu ifade edilmektedir. Bazı eski Latin yazarlarının, Vaftizci Ioannes'in adına büyük bir kilise bulunan bu yeri "Strongylon" adıyla zikretmiş olduklarını yine aynı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Buna göre, Kyklobion ya da Strongylon mevkiinin Zeytinburnu olması muhtemel gözükmektedir (P.Ğ. İncicyan; 1976. s. 9.). Yapının eski zamanlarda şehrin kışlık hububat ve gıda ambarı olarak da kulla-

district to the north, stretching in the northerly-southerly direction.

ZEYTİNBURNU BEFORE SLUMS FORMATION

Even though it had been part of the urban spatial and living of Istanbul ever since the Roman Period and despite the presence of various historical structures or traces of historical structures in its vicinity, Zeytinburnu did not have a dynamic historical past and because of it was permanently inhabited only in a late period, it may be regarded as a relatively young settling places of Istanbul. It is known that Via Egnatia that connected Byzantion to Hebdomon (Bakirköy) at the Roman period passed from here. Panaia Church near Balikli Holy spring belonging to the Byzantine period is the oldest known structure of the locality. Basileios I built Piyi Palace near Balikli in the 9th century. This should have been a summertime palace or a holiday resort. Besides the Holy Spring, Cirpici Meadow should have been a favorable recreation spot after the 5th century. Moreover, Zoodohos Piyi Church was rebuilt in the 19th century, after various repairs and demolishment. One of the historical churches, which has an extremely old foundation and which cannot be definitively dated to the Byzantine or the Ottoman periods around, is Paraskevi Kazlicesme Greek Church. Some sources state that there was a castle called "Kyklobion" because of its round shape in the place of Yedikule City Walls, one of the most conspicuous and important structures of the locality. We also learn from the other sources that the Latin authors referred to this place where there was a big church carrying the

nıldığını bazı kaynaklardan öğrenmekteyiz (E. Ç. Kömürciyan; 1988. s. 1.). Silivrikapısı karşısındaki Balıklı Rum Hastahanesi ise, 18. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Çevresinde Rum ve Ermeni mezarlıkları da bulunmaktadır. Konuyla ilgili tarihi kaynaklar buradaki geniş Ermeni mezarlığındaki en eski mezar kitabesinin 1551 tarihli olduğundan fakat kitabesiz ya da toprak altında yokolmuş daha eski mezarların da bulunduğundan sözetmektedirler (P.Ğ. İncicyan; 1976. s. 20.). Bu mezarların olduğu yerler kara surlarının dışındaki tüm arazi gibi Sultan II. Bayezıd vakfiyesiydi (P.Ğ. İncicyan; 1976. s. 21.). Ermeni Hastahanesi de, sahile yakın bir yerde bulunuyordu. Yapı, 1751'de inşa edilmiş ve 1794'de tamirat geçirmişti (P.Ğ. İncicyan; 1976. s. 21.).

Bizans döneminde surdışı alanlar, şehrin oldukça sık karşılaştığı kuşatmalar nedeniyle emniyetsiz olduğundan sürekli olarak iskan edilmemişti. Osmanlı döneminde de surdışı alanlarda genel olarak başlıcaları Topkapı, Merkez Efendi, Silivrikapı mezarlıkları olan geniş mezar yerleri bulunuyordu. Bununla birlikte Osmanlı döneminde bu çevrede bir sürekli iskan nüvesinin yavaş da olsa biçimlenmeye başladığı görülür. Şüphesiz bunlardan ilki, bugünkü Kazlıçeşme'de yer seçen tabakhanelerdir. İstanbul'un fethinin ardından Yedikule Surları'nı inşa ettiren Fatih, buranın hemen dışında, Kazlıçeşme olarak anılan yerde tabakhaneler kurdurur. Ardından tabakhaneler çevresinde de zaman içinde Zeytinburnu'nun ilk iskan merkezlerinden olması gereken küçük bir yerleşme oluşmuş olmalıdır. Ancak, kötü kokusu nedeniyle tabakhanelerin hemen yakınında bir yerleşme oluşmasını beklemek yanıltıcıdır. Tabakhanelerde çalışanların bile hemen yakında

name of John the Baptist as "Strongylon". According to all this, the location called Kyklobion or Strongylon was most probably Zeytinburnu. (P.Ğ. İnjijian; 1976.p. 9). We learn from certain sources that the structure was used in the old times as the storehouse of wintertime cereals and food of the city (E. Ç. Komurjian; 1988. p. 1). Also, the Balikli Greek Hospital opposite to Silivrikapi was built in mid-18th century. Around it are Greek and Armenian cemeteries. Sources concerning the subject indicate that the oldest tomb epitaph in this large Armenian cemetery is date 1551 but that more graves are found without any epitaph or destroyed under the soil. (P.Ğ. Injijian; 1976. p. 20). The places where these graves were located were, like all the territory outside the land walls, the Sultan Bayezid II Endowment (P.Ğ. İnjijian; 1976. p. 21). Ans the Armenian hospital was close to the coast. The structure was built in 1751 and underwent a repair in 1794 (P.Ğ. İnjijian; 1976. p. 21.).

For the reason that the spaces outside the walls were not secure as they faced very frequent sieges during the Byzantine period and so were not settled permanently. In the spaces outside the walls were spacious cemeteries, mainly Topkapı, Merkez Efendi, Silivrikapı cemeteries in the Ottoman Period. Despite this, one can observe a gradual shaping of a settling nucleus during the Ottoman Period. Undoubtedly, the first of this is the tanneries that chose today's Kazlicesme as their setting. Sultan Mehmed II the Conqueror built the Yedikule City Walls after the conquest of Istanbul caused the establishment of tanneries just outside this place, at the setting called Kazlicesme. After this, a small settlement should have formed around the tanneries that should

Zeytinburnu's panorama. In Mart 1949, 3218 shanties were found out in Zeytinburnu. In 1950, there were 4183 shanties in Fatih District including Zeytinburnu and this number represents the biggest number of shanties among the districts of Istanbul.
(From Mehmet Alpay's Archive)

değil ancak Belgrad Kapı civarında yaşadıkları bilinmektedir. Rivayete göre, İstanbul'un kuşatması sırasında Osmanlı askerleri burada bir kaynak bulurlar. Kutsal olduğuna inanılan ve her yıl temmuz ayında her dinden insanlar tarafından ziyaret edilen kaynağın üzerine 1537'de Kudüs Ortodoks Patrikliği tarafından İstanbul'un en eski anıtsal çeşmelerinden olan ve üzerindeki güzel kaz kabartmasından dolayı bu adla anılan çeşme yapılır. Yine surdışında, bugünkü Telsiz Mahallesi'nde üzerine, Miladi karşılığı 4 Nisan 1453 Çarşamba akşamına işaret eden bir tarih düşülmüş olan Dikilitaş vardır. 15. yüzyıldan sonra, özellikle 16. yüzyıl içinde İstanbul'da surdışında yerleşme eğilimlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte yörede de yeni yerleşme nüvelerinin ortaya çıktığına işaret eden tekke ve mescitler kurulur. Bunlar; 1591 yılında yapılmış olan Takkeci İbrahim Ağa Camii, 1597 tarihli Yenikapı Mevlevihanesi, Mesir Macunu'nun mucidi Musa Muslihittin Merkez Efendi (1452-1543) Külliyesi, Seyyid Nizam Tekkesi, 17. yüzyılda inşa edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi, 19. yüzyıldan ise, Perişan Baba Tekkesi ve Aşçı Ahmet Dede Türbesi'dir. Bunlardan, eski bir Bektaşi dergahı olan Perişan Baba Tekkesi'nin 19. yüzyıl yapısı olmasına karşın, temellerinin İstanbul'un fethine kadar geriye gittiği de bir iddiadır.

Zeytinburnu'nun geçmişiyle ilgili söz edilmeye değer bir başka ilginç konu da kimi kaynaklarda Zeytinburnu'na ilk yerleşenler arasında sözü edilen Kudüslü Papazlar'dır. İstanbul'un fethi sonrasında sur içini terk ederek buraya yerleşen bir grup din adamı, küçük çaplı tarımsal bir yerleşme oluşturur. Aynı kaynaklara göre, ilçe topraklarının bir bölümü "Kudüslü Şerif" adı altında Kudüslü Papazlar'ın mülkiyetindedir (S. Şenol; 1996. s. 48-49.). Osmanlı döneminde de yörenin, Bizans'da olduğu gibi belirli bir mesire yeri karakteri taşıdığı söylenebilir. Nitekim bazı kaynaklar, Kazlıçeşme ile Bakırköy arasında zaman zaman sultanların ziyaret ettiği, bahçeler, köşkler ve deniz kenarında yalıların yer aldığı "İskender Çelebi" adı ile bilinen bir gezinti yerinden bahsetmektedir (S. Şenol; 1996. s. 49.).

1566-1574 tarihli Venedik baskısı resimsel bir haritada Yedikule'nin dışında tabakhanelerle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmazken, sadece U şeklinde bir yapının resmedilmiş olması ilginçtir. 17. yüzyıl sonlarında Johann Baptist Homann'a ait İstanbul'u daha geniş bir çevre içinde ele alan bir harita, surların dışında batıya doğru uzanan çeşitli yollar boyunca ve surlara

have been the first settling centers of Zeytinburnu. However, it would be deceptive to expect the formation of a settlement right near the tanneries owing to their bad smell. It is known that the workers of the tanneries lived in the vicinity of the Belgrade Gate, but not close to the tanneries. According to the rumor, during the siege of Istanbul, the Ottoman soldiers found a spring here. A fountain was built on over this spring, which is considered holy and is visited by people from all faiths in July each year, in 1537 by the Jerusalem Orthodox Patriarchate. "Kazlicesme" (meaning "fountain with a goose") is one of the oldest monumental fountains of Istanbul and is named so because of a goose embossment on it. Again, outside the walls is an obelisk at the Telsiz Quarter, carrying a date on it reading, "Wednesday evening, 4th April 1453". With the commencement of tendencies of settling outside the walls in Istanbul after the 15th century and especially within the 16th century, lodges and small mosques that implied the emergence of new settlement nuclei in the area. These include: Takkeci İbrahim Aga Mosque constructed in 1591, Yenikapı Mawlawi House constructed in 1597, Complex of Musa Muslihittin Merkez Efendi, inventor of Mesir Jam (1452-1543), Seyyid Nizam Lodge, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Small Mosque constructed in the 17th century and Perişan Baba Lodge and Aşçı Ahmet Dede Mausoleum from the 19th century. Even though Perişan Baba Lodge, originally as Bektashi convent, is a 19th century-structure, it is claimed that its foundation goes back to the conquest of Istanbul.

Yet another noteworthy and interesting subject about the past of Zeytinburnu is the Priests from Jerusalem that are mentioned as the first settlers in Zeytinburnu in some sources. A group of clergymen who abandoned the interior of the walls in Istanbul and were resettled here after the conquest of Istanbul created a small-scale agricultural settlement here. According to the same sources, part of the territories of the district was under the ownership of the Priests from Jerusalem under the name, "Sheriff from Jerusalem". (S. Şenol; 1996. pp. 48-49). It can be said that during the Ottoman period, as in the Byzantine period, the area had the nature of a recreation spot. As a matter of fact, certain sources mention about a promenade place called "Iskender Celebi" between Kazlicesme and Bakırköy, which was visited from time to time, by the sultans and in which gardens, vil-

1974 yılında Fatma Süslügil İlkokul'undan lojmanlara doğru bakış. Minibüs hattı çeşme durağı. (Mehmet Alpay arşivi)

A look at the employee flats from Fatma Süslügil Primary School in 1974 Fountain stop on minibus line. (From Mehmet Alpay's Archive)

paralel seyrek ancak kesintisiz yerleşme lekeleri göstermektedir. Aynı haritada daha ötesi geniş boşluk ve tarım arazileri olarak resmedilmiştir. Fransız harita subayı Kauffer'in hazırladığı ve 1819'da Barbier du Bocage tarafından güncellenerek yeniden yayınlanmış olan İstanbul'un ilk bilimsel fotogrametrik haritası olan 1776 tarihli Kauffer Haritası'nda Yedikule Surları'nın birkaç yüz metre ilerisinde batıya doğru uzanan, sahilden az içerde bir yolun iki yanına dizilmiş birkaç yüz metre uzunluğunda bir yapılaşma görülmektedir. Bu yapı lekesinin denize doğru az ilerisinde ise, kabaca U şeklinde büyük bir yapı (büyük olasılıkla Venedik Haritası'ndaki yapıdır) göze çarpmaktadır. Haritaya göre, çevrede çoğunlukla doğu-batı doğrultusunda çeşitli yollar ya da patikalar ile geniş bostan ve çayırlar uzanmaktadır. 1813 tarihli Konstantin Kaminar Haritası'nda ise, surların dışında geniş çayır ve ağaçlıklardan başka herhangi bir yerleşme izine rastlanmaz. 19. yüzyıla gelindiğinde de sur dışı alanlarda özellikle bugünkü Zeytinburnu çevresinde dikkate değer bir yerleşme olduğundan sözetmek mümkün değildir. 1869 Stolpe Haritası'nda hemen Yedikule Surları dışında, deniz kenarında Yedikule köyü göze çarpmaktadır. Bu, aslında Kazlıçeşme yerleşmesidir. Bu yerleşme lekesinin kuzeyinde Ermeni Hastahanesi ile daha kuzeyinde Rum Hastahanesi görülmektedir. Çevre yine geniş çayırlar, ağaçlık ve bostanlarla kaplıdır. Bu harita temel alınarak 19. yüzyıl sonuna ait 1/25.000 ölçekli güncellemede de Kazlıçeşme çevresi ve sur dışında farklı bir yerleşme desenine rastlanmaz. 19. yüzyılın sonlarına doğru, 1874'de yörenin durağan çevresine yepyeni bir fizyolojik
özellik eklenir. Bu yenilik demiryoludur. Selanik'ten İstanbul'a ulaşan demiryolu, Yedikule'de suriçine girmeden önce Kazlıçeşme'yi adeta kuzeyde sınırlayarak bostanlar ve çayırların arasından geçer. 1875 yılında biri Yedikule'de olmak üzere Avrupa yakasında 5 istasyon vardır. 1918 tarihli İstanbul Şehremaneti rehberinde Yedikule'den Bakırköy'e doğru uzanan geniş alanda Kazlıçeşme tabakhanelerini gösteren küçük bir yapı topluluğuna ek olarak Ermeni ve Rum hastahanelerinin düzenli geometrileri ile bugün Zeytinburnu Belediye Başkanlığı'nın yer aldığı II. Abdülhamid döneminde inşa edilmiş askeri hastahane ayrıca, yakın ve uzak çevreye yayılmış seyrek yapılar dışında dikkate değer hiç bir yerleşme lekesi görülmez. Bunun dışında çevrenin değişmeyen karakterini oluşturan çayırlar, bahçeler, tarımsal araziler yayılmaktadır.

las and seaside mansions were located (S. Şenol; 1996. p. 49).
Though no information is available about the tanneries outside Yedikule on a Venetian-print illustrated map of 1566-1574, it is interesting to see the illustration of a U-shaped structure. A 17th century map belonging to Johann Baptist Homann, which covers Istanbul in a more extensive circumference shows infrequent but uninterrupted settlement marks along various roads that extend to the west outside the walls and which run parallel to the walls. On the same map, parts beyond this were illustrated as expansive spaces and agricultural lands. In the Kauffer Map of 1776, drawn up by the cartography officer and updated and reprinted in 1819 by Barbier du Bocage, which is the first scientific photogrammetric map of Istanbul, is seen some hundred-meter structuring that extends towards the west some hundred meters ahead of Yedikule Walls, and which is aligned on the two sides of a road located a bit inside of the seashore. A bit ahead of this structure mark, towards the sea, is located a roughly U-shaped structure (most probably is the same one shown on the Venetian Map). According to the map various roads or paths, as well as expansive fruit gardens and meadows extend around, mainly in the easterly-westerly direction. In Constantine Kaminar Map of 1813, there is not any trace of settlement outside the walls other than expansive meadows and woods. By the 19th century, it is not possible to speak of a noteworthy settlement outside the walls, particularly around today's Zeytinburnu. In the Stolpe Map of 1869, Yedikule Village is noticed just outside the Yedikule Walls, on the seaside. This is in fact the settlement of Kazlicesme. To the north of this settlement mark is seen the Armenian Hospital and to the further north the Greek Hospital is noticeable. The surroundings are still covered by expansive meadows, woods and fruit gardens. No different settlement design is found around Kazlicesme and outside the walls in the 1/25,000-scale update made in the 19th century, taking this map as a basis. A brand new physiological renovation was added towards the end of the 19th century, i.e. in 1874, to the stationary environment of the area: a railway. The railway that reached Istanbul from Salonica virtually borders with the north of Kazlicesme before entering within the walls at Yedikule, passing amidst the fruit gardens and meadows. In 1875, there were five stations in the European

1977'de Muammer Aksoy Caddesi. Kuzu Deri ve Deniz Deri'nin bulunduğu eski yer. Trafik kazalarının en çok gözlendiği köşe. (Mehmet Alpay Arşivi)

Muammer Aksoy Avenue in 1977. The fromer location of Kuzu Deri ve Deniz Deri. The corner where the traffic accidents are reported the most.
(Mehmet Alpay Arşivi)

Cumhuriyet döneminde de, Bakırköy'e bağlı olan yörede bugünkü ilçe merkezinin olduğu çevrenin yerleşme karakteri, geniş çayır, bahçe, bostan ve tarlaların çevrelediği kıyıdaki Kazlıçeşme tabakhaneleri dışında ancak, tek tük yapıların görüldüğü büyük boşluklar içindeki seyrek yapılaşma düzeninden farklılaşmaz. 1934 İstanbul Rehberi'ne göre, Yedikule Kapısı'ndan batıya doğru uzanan iki önemli güzergah, Demirhane Caddesi ile Kule-Hastahaneler Yolu dışında özellikle sahilde, Kazlıçeşme tabakhanelerine işaret eden çok sayıda irili-ufaklı sokak vardır. Çırpıcı Çayırı bu dönemde de ilgi gören bir mesire yeri olmaya devam etmektedir. (A. Aksel; 1994. s. 557-558.) Kazlıçeşme ile Bakırköy arasında uzanan ve üzerinde önce gecekonduların ortaya çıkacağı, sonra da geleceğin Zeytinburnu İlçesi'nin biçimleneceği alan da Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Veli Efendi Hipodromu dışında geniş bir açıklık olmaya devam etmektedir.

SANAYİNİN KENTİ

Zeytinburnu'nun şüphesiz bir kentsel alan olarak en belirgin kimlik ögelerinden biri ve işlevi sanayi olmuştur. İstanbul'un fethinin ardından Fatih'in tabakhaneleri, yakın zamanlara kadar dericilik merkezi özelliğini sürdüren Kazlıçeşme'ye yerleştirmiş olmasından dolayı, Zeytinburnu'nun sanayi yerleşmesi karakterini bir anlamda Fatih dönemine kadar geri götürmek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıldaki sanayileşme çabaları içinde Zeytinburnu'ndan Küçükçekmece'ye doğru sıralanan bir dizi fabrika yanında Zeytinburnu'nda tabakhanelerin yanında çelik boru, ray, pulluk, top, kılıç, kama ve benzeri madeni ürünler imal eden bir dökümhane kurulur (Z. Çelik; 1986. s. 33.). Makina donanımı ve mühendislerin yanısıra Avrupa'dan getirtilen işçiler için de yakınlarında 200 m. uzunluğunda iki katlı barakalar inşa edilir. Ayrıca bir de dokuma fabrikası kurulur. Fakat Zeytinburnu Dokuma Fabrikası'nın inşaası uzun yıllar sürüncemede kalır. Avrupa'dan getirtilen mühendis, usta ve işçiler çalışamazken, fabrika bacası inşaat sırasında inşaat hatasından çökerek otuz kişinin ölümüne neden olur. 1856 Paris Sergisi'nde Zeytinburnu Dokuma Fabrikası ürünleri de pamuk bezi emprimeler, alacabez, pamuk ve yün çoraplar ile Osmanlı sanayi ürünleri arasında yer alır (Ö. Küçükerman; 1988. s.72.). Cumhuriyet öncesinde de dericilerin toplandığı bir yer olan Kazlıçeşme'de 1927 yılında Bezmen Dokuma Fabrikası kurulur (S. Şenol; 1996. s. 50.). Bu,

bank, one of which was at Yedikule. In the guide of the Municipality dated 1918, no outstanding settlement mark could be seen apart in the expansive area stretching out from Yedikule to Bakırköy, apart from orderly geometries of the Armenian and Greek Hospitals in addition to a small group of constructions showing the tanneries of Kazlicesme and the military hospital built during the period of Sultan Abdulhamid II, which is today the premises of Zeytinburnu Municipality, as well as infrequent buildings distributed in the near and remote surroundings. Apart from this, meadows, orchards, and agricultural lands that constituted the unchanged character of the environment stretched out. Also during the Republican period, the settling character of the surroundings of what is today the district center, within the area attached to Bakırköy did not differ from infrequent structuring within the large spaces in which only sporadic structures were seen, apart from the Kazlicesme tanneries situated on the coast surrounded by extensive, meadows, orchards and fields. According to 1934 Istanbul Guide, there is a great number of big and small shops that were indicative of Kazlicesme tanneries outside the two significant routes extending from Yedikule Gate towards the west, i.e. Demirhane Avenue and the Kule-Hastahaneler Yolu (Hospitals Road), particularly on the coast. Cirpici Meadow continued to be a popular recreation spot during this period too. (A. Aksel; 1994. pp. 557-558). Similarly, the area extending between Kazlicesme and Bakırköy, on which first the shanties were created and which was then shaped to become the Zeytinburnu District of the future continued to be an expansive space in the initial years of the Republic, apart from the Veli Efendi Hippodrome.

CITY OF INDUSTRY

Undoubtedly, one of the most conspicuous identifying elements and functions of Zeytinburnu as an urban area has been the industry. Owing to the fact Sultan Mehmed II the Conqueror settled, after the conquest of Istanbul, the tanneries at Kazlicesme, which has kept its characteristic as a leather trade center until recently, it is thus possible to date back the industrial settlement character of Zeytinburnu to the era of the Conqueror is possible in some sense. Within the industrialization efforts of the Ottoman Empire in the 19th century; besides a series of factories aligned from Zeytinburnu towards Küçükçek-

1962'de 10. Yıl Caddesi Mevlanakapı Sur girişi. Çağlar Gazozları imalathanesinin bulunduğu yer ve 1978'de Yenidoğan Mahallesi 42. Sokak. Yenidoğan Sinema Bahçesinin önü. İstanbul'un 2003 yılına kadar açık kalan ender açıkhava sinemalarından biri. (Mehmet Alpay arşivi)

yörede dericilik dışındaki ilk sanayi tesisidir. Aslında, 1930 öncesi İstanbul'da kurulan toplam 6 dokuma fabrikasının ikisi bugünkü Zeytinburnu İlçesi'ndedir (E. Tümertekin; 1997. s. 164.). Bu ivmenin de etkisiyle özellikle 1940'lardan sonra dokuma sanayii de çevrede yer seçmeye başlar. Ancak, Zeytinburnu'nun kaderinde dönüm noktası 1947 yılı olur. İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nün 27 Nisan 1947 tarihli gazetelerde yayınlanan İstanbul Sanayi Bölgelerine ait Talimatname'si ile İstanbul'da öngörülen yeni sanayi alanları içinde, Kazlıçeşme yanındaki Zeytinburnu ile Bakırköy arası örgütlü sanayiye ayrılmıştır. Yörenin sanayi için bir cazibe merkezi haline gelmesiyle birlikte deri, dokuma, çimento ve diğer bazı dallardaki işyerleri de çevrede toplanmaya ve bir çok yeni sanayi tesisi kurulmaya başlanır (T. Şenyapılı; 1998. s. 302.). 4 Ağustos 1949 tarihli gazetelerde İstanbul'da sanayi bölgeleriyle ilgili olarak ikinci bir karar yayınlanır. İlgili komisyonun raporuna göre, diğer yerler arasında Maltepe dolayları ve Kazlıçeşme-Zeytinburnu çevresi ağır sanayi bölgesi olarak tespit edilir (İ. Kılınçaslan; 1981. s. 235.). 1952-1956 yılları arasında İstanbul'un imar ve kent planlaması sorumluluğunu üstlenmiş olan Müşavirler Heyeti Topkapı, Rami ve Levent'de yeni sanayi alanları planlar. Müşavirler Heyeti, Haliç, Topkapı ve Yedikule çevresini küçük ölçekli sanayi için uygun görmektedir (İ.

mece was founded a foundry that manufactured steel pipes, rails, ploughs, cannons, swords, daggers and similar metallic products. (Z. Çelik; 1986. p. 33). Besides mechanical equipment and engineers, 200 meter-long, two-storey barracks were built for the workers brought from Europe. In addition, a textile factory was constructed. But the work of the construction of Zeytinburnu Textile Industry dragged on for years. While the engineers, masters and workers brought from Europe failed to work, the chimney of the factory collapsed as a result of a construction defect, killing thirty people. In the Paris Fair held in 1856, the Ottoman industrial products were also displayed with printed cotton materials, parti-colored cloth, cotton and woolen socks (Ö. Küçükerman; 1988. p.72). In 1927, Bezmen Textile Factory was established at Kazlicesme that was a place where the leather tradesmen had been gathered in the pre-Republic period too. (S. Şenol; 1996. p. 50). This was the first industrial center in the area, outside leather manufacturing. In fact, of six textile factories established in Istanbul before 1930, two are located in today's Zeytinburnu District. (E. Tümertekin; 1997. p. 164). With the impact of this accelerated pace, textile industry began to choose a place for itself in the surroundings, particularly in 1940s. However, 1947 was the actual turning point in the destiny of Zeytin-

The Walls entry of 10th Year Avenue in 1962. The location of "Çağlar Gazozları" workshop and Yenidoğan Quarter 42nd Street in 1978. In front of Yenidoğan Cinema Garden. One of the rare open-air cinemas of Istanbul that survived until 2003.
(From Mehmet Alpay's Archive)

Tekeli; 1994. s. 110.). Bu dönemde, Müşavirler Heyeti'nin davetiyle İstanbul'a gelen ve II. Dünya Savaşı sonrası Londra'nın planlamasını başarıyla gerçekleştirmiş bulunan ünlü İngiliz şehir plancısı Sir Patrick Abercrombie, İstanbul'un potansiyel bir gelişme alanı olarak Zeytinburnu-Florya arasındaki bölgeye dikkat çeker (İ. Tekeli; 1994. s. 114.). 1960-1970 arasında ise, Zeytinburnu-Bakırköy sanayii Londra Asfaltı'na paralel olarak Halkalı, Safraköy, Firuzköy, doğrultusunda yayılır. 1955-1973 arasında Zeytinburnu'nda 325 fabrika ve imalathane kurulur (K. E. Uykucu; 1973. s. 416.. Günümüzde Zeytinburnu'nda irili ufaklı binden fazla sanayi kuruluşu bulunmaktadır E. Tümertekin; 1997. s. 74. ve 1142 ha. yüzölçümüne sahip olan Zeytinburnu'nun 328 ha. kısmını Maltepe (Topkapı) sanayi bölgesi oluşturmaktadır.

1960'lı yıllarda İstanbul, Ankara, İzmir için oluşturulan metropoliten plan bürolarından sonra Türkiye'de analitik yanı daha ağır basan ve sorunlara nispeten daha yaratıcı çözümler üretebilen bir planlama süreci başlar. İstanbul metropoliten alanının yeniden planlanması çalışmalarında Zeytinburnu gibi kent çeperindeki gelişme potansiyeli olan alanlar için de çeşitli öneriler getirilir. Bu dönemde İstanbul'a metropoliten planlama konusunda danışmanlık yapan İtalyan şehir plancısı Prof. Luigi Piccinato tarafından Zeytinburnu için inşa edilecek Çevreyolu'nun başlangıç noktalarından biri ve güçlü bir denizyolu bağlantısıyla bütünleştirilmiş İstanbul'un yeni merkez garı işlevi önerisi geliştirilir (L. Piccinato; 1967. s. 53-54.). Aslında, demiryolu garının Sirkeci'den Zeytinburnu'na, alınması ve surların girişine yerleştirilmesi daha önceleri de dile getirilmiş bir düşüncenin ifadesidir. 1980'lerde İstanbul'un imar ve planlama gündemini belirleyen dinamiklerden biri de "desantralizasyon" olur. 1970'lerde İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun İstanbul Metropoliten Alanı'nın planlama ve düzenlemesine ilişkin çeşitli etüt ve plan çalışmaları ile 1980'de onaylanan İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı'nın temel stratejisini oluşturan desantralizasyon ilkesi çerçevesinde bir yandan İstanbul'un sanayi bölgeleri için yeni düzenlemeler ve yer seçimi kararları diğer yandan da yeni ulaşım güzergahlarının yörenin çevresi ve İstanbul'la olan bağlantılarını güçlendirmesi İstanbul için 1970 sonrası düşünülen desantralizasyon politikaları çerçevesinde yeni rolleri de gündeme getirir. 1980 tarihli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı'nda Zeytinburnu İlçesi için önerilen işlevler konut alan-

burnu. Under the Instructions for Industrial Zones in Istanbul issued by the Directorate of Reconstruction of the Istanbul Municipality and published in the issues of newspapers dated 27 April 1947, among the new industrial zones, the area between Zeytinburnu and Bakırköy near Kazlicesme was allocated for organized industry. Once the area became a magnet for industry, workplaces on leather, textile, cement and other branches began to gather around and many new industrial plants were established (T. Şenyapılı; 1998. p. 302). A second decision was published in the issues of newspapers dated 4 August 1949 concerning the industrial zones in Istanbul. According to the judgment of the relevant commission, besides other places, the vicinity of Maltepe and the surroundings of Kazlicesme-Zeytinburnu were determined as the heavy industrial zone. (İ. Kılınçaslan; 1981. s. 235). The Advisory Delegation that assumed the reconstruction and city planning of Istanbul between 1952 and 1956 drew up plans for new industrial areas at Topkapı, Rami and Levent. Advisory Delegation considered the Golden Horn, Topkapı and the surroundings of Yedikule appropriate for small-scale industry (İ. Tekeli; 1994. p. 110). In this period, upon the invitation of Sir Patrick Abercrombie, the famous British city planner who came to Istanbul and who had successfully made the planning of London after WWII, dre attention to the area between Zeytinburnu and Florya as a potential development area im Istanbul. (İ. Tekeli; 1994. p. 114). On the other hand, between 1960 and 1970, Zeytinburnu-Bakırköy industry spread in the direction of Halkalı, Safraköy, Firuzköy, parallel to the London Asphalt. Between 1955 and 1973, 325 factories and workshops were established in Zeytinburnu. (K. E. Uykucu; 1973. p. 416). There exist today more than one thousand big and small industrial installations in Zeytinburnu (E. Tümertekin; 1997. p. 74.) and of 1142- hectare Zeytinburnu, 328 hectare-portion is Maltepe (Topkapı) industrial zone.

After the metropolitan planning bureaus established in 1960s for Istanbul, Ankara and Izmir, a planning process was launched in Turkey that gave more emphasis to analysis and that could find relatively more creative remedies for the problems. Within the framework of activities for the re-planning of the metropolitan space of I İstanbul, various proposals were made for the spaces that a development potential within the membrane of a city such as Zeytinburnu as well.

Topkapı. Otobüs terminallerinin kalkmadan önceki hali. İstanbul'un Anadolu'ya, Anadolu'nun ise İstanbul'a açılan kapısı. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

ları ve kısmen sanayi olarak öngörülür. 1974'de Zeytinburnu'nda İstanbul Nazım Planı çerçevesinde bir toptancı hali planlanır (İ. Tekeli; 1994. s. 208.). Ancak bu öneri gerçekleşmez. Yine bu çerçevede, 1970'lerden beri İstanbul Nazım Planı tarafından Tuzla'da bir organize sanayi bölgesine taşınması öngörülen Kazlıçeşme'deki diriciler için 1982'de Tuzla Dericiler Organize Sanayi Bölgesi planı hazırlanır. 1980'lerin sonlarından itibaren 500 yılı aşkın bir süredir Kazlıçeşme'yi kendilerine bir tür yurt seçmiş olan dericiler için göç yolları gözükür. Deri imalathaneleri de 1990'ların başlarından itibaren Tuzla'daki yeni sanayi bölgesine taşınır. Geride kalan, artık son derece sağlıksız, köhnemiş bir çevre oluşturan deri imalathaneleri ise, bütünüyle yıkılarak, yoğun bir kentsel doku içinde rekreatif amaçlarla kullanılabilecek geniş bir alan kazanılmış olur. Buna karşın, bu alanda çeşitli planlama ve imar sorunları nedeniyle aktif bir düzenleme yapılamamıştır.

Günümüzde Zeytinburnu'nun bu çevre dışında görece az bilinen ancak söz edilmeye değer fizyolojik özelliklerinden birisi de limanıdır. Zeytinburnu'nda bir liman inşa edilmesi düşüncesinin Cumhuriyet döneminde gündeme geldiği görülür. 1932-1933 yıllarında İstanbul Nazım Planı'nı elde etmek amacıyla açılan uluslararası

In this period, one of the starting points of the Ring Road built for Zeytinburnu by the Italian city planner Prof. Luigi Piccinato, who rendered consultancy services on metropolitan planning for Istanbul, and the proposal for the function of the new large railway station integrated into a powerful maritime line connection is developed. (L. Piccinato; 1967. pp. 53-54). In fact, taking the railway station from Sirkeci to Zeytinburnu and its placement in the entrance of the walls is the expression of a thought aired before. One of the dynamics that determined the agenda of the reconstruction and planning of Istanbul in 1980s was "decentralization." In 1970s, the new regulations and decisions for the choice of industrial zones in Istanbul and on one hand and the fact that new access routes strengthened the surroundings and its connections with Istanbul, within the framework of the various studies and planning initiatives by Istanbul Master Plan Bureau of Istanbul concerning the planning and arrangement of the Metropolitan Space of Istanbul and the decentralization principle that constituted the basic strategy of the Master Plan of the Metropolitan Space of Istanbul approved by in 1980s, raised new roles for Istanbul within the decentralization policies envisaged for the aftermath of 1970. In the Metropolitan Master

The situation of Topkapı bus terminals before departure. The gate of Istanbul opening up to Anatolia and of Anatolia opening up to Istanbul. (Photo by Engin Yıldız)

yarışma dahilinde davet edilen Fransız uzmanlar Agache ve Lambert ile Elgötz arasında Lambert, İstanbul için asıl liman yerini Marmara sahillerinde Yedikule'den Bakırköy'e kadar uzanan alanda önerir. Agache, Zeytinburnu yöresi için liman önermezse de demiryolunun kuzeyinde sanayi bölgesi teklif eder (N. Duranay ve diğerleri; 1972. s. 69.). 31 Mart 1955'de İstanbul Belediye Meclisi'nde kabul edilen İstanbul Sanayi Bölge Planı'na göre, Yedikule'de yöredeki sanayi alanlarına hizmet edecek bir liman da önerilir. Zeytinburnu'nda bir liman önerisi, 1960'ların başlarında İstanbul'un planlanmasında danışmanlık amacıyla Türkiye'ye davet edilen ünlü İtalyan şehir plancısı Luigi Piccinato tarafından da dile getirilir (İ. Tekeli; 1994. s. 191.). İstanbul için daha sonraları gerçekleştirilen çeşitli plan ve raporlarda da Zeytinburnu'nda bir liman inşa edilmesi düşüncesi yer almaya devam eder. Zeytinburnu sahilinde Bakırköy'e doğru eski kum iskelerinin yerinde inşa edilen Zeytinburnu Limanı, "Zeyport" 1997 yılında hizmete girer. Liman, çoğunlukla Karadeniz ülkeleriyle yapılan ve daha çok Salıpazarı Rıhtımı'ndan gerçekleştirilen bavul ticareti için Salıpazarı'na bir seçenek yaratmak amacıyla inşa edilir. Özel sektör eliyle inşa edilmiş ve yine özel sektörce işletilmekte olan limanın yapım amacı doğrultusunda oldukça yararlı ve verimli olduğu söylenebilir.

İSTANBUL'A BİR KENT KONUYOR

Zeytinburnu'nun, Türkiye'de hemen bütünüyle gecekondulardan oluşmuş ilk kent parçası olması nedeniyle kamuoyu ilgisini çekmiş olmasına benzer biçimde kent planlama ve toplumsal araştırmalar literatüründe de çoğunlukla iki nedenle kendine yer bulduğu görülür: Gecekondu ve sanayi. Bu çerçevede Zeytinburnu'nun bir kent parçası olarak mekânsal dönüşümünü gecekondu ve sanayiden oluşan iki temel başlık altında ele almak isabetli bir yaklaşım olacaktır. Bu açıdan 1947 yılı, Zeytinburnu tarihinin hiç şüphesiz en önemli dönüm noktalarından birini oluşturur. Zira, bu tarihte Zeytinburnu sanayi ve gecekondularla yoğrulmuş ve o tarihe kadar Türkiye'de örneği görülmemiş, farklı bir yerleşme türü ve biçimi olarak hem kamuoyunun hem de uzman ve bilim adamlarının hemen her zaman ilgisini üzerinde toplayacak olan değişik kentsel kariyerine başlar.

1940'ların ortalarına gelindiğinde Türkiye oldukça yavaş bir nüfus artışı ile durağan denebilecek bir kentleşme hızının hüküm sürdüğü

Plan of Istanbul dated 1980, functions proposed for Zeytinburnu District are envisaged as functional dwelling spaces and partially industry. In 1974, within the framework of Istanbul Master Plan, a wholesaler's covered marketplace in Zeytinburnu was planned. (İ. Tekeli;1994. p. 208.). However, this proposal was not realized. Again within this framework, for the leather tradesmen of Kazlicesme who had been planned to be moved to an organized industrial zone in Tuzla under Istanbul Master Plan since 1970s, the plan of Tuzla Leather Tradesmen Organized Industrial Zone was planned. As from 1980s, the leather tradesmen who considered Kazlicesme as their homeland for five centuries would now have to migrate. Leather workshops were also carried to Tuzla as from the outset of 1990s. The leather workshops left over that created an extremely unhygienic and dilapidated environment were totally demolished, obtaining an expansive space that could be used for recreation purposes within an intensive urban texture. Despite this, an active arrangement could not be achieved in this area because of various planning and reconstruction problems.

One of the little known but noteworthy physiological features of today's Zeytinburnu outside this environment is its port. It is seen that the idea of constructing a port in Zeytinburnu was raised during the Republican Period. Of the French experts namely Agache, Lambert and Elgöztz, invited in 1932 and 1933 as part of the international contest held for obtaining the Istanbul Master Plan, Lambert proposed the location of the main port for Istanbul as the area from Yedikule to Bakırköy on the shores of Marmara Sea. Agache did not propose any port for Zeytinburnu area, instead he proposed an industrial zone to the north of the railway (N. Duranay et. al; 1972. p. 69). According to the Istanbul Industrial Zone Plan, endorsed by the Municipal Council of Istanbul on 31 March 1955, a port was also proposed for rendering services to the industrial areas at Yedikule. A proposal for the construction of a port in Zeytinburnu was also aired by the well-known Italian city planner Luigi Piccinato invited to Istanbul in early 1960s, for acquiring his consultancy services in the planning of Istanbul. (İ. Tekeli; 1994. p.191). The idea of constructing a port in Zeytinburnu was maintained in various plans and reports drawn up later. Zeytinburnu Port, abbreviated as "Zeyport", constructed on the old sand gangways towards Bakırköy was introduced in 1997.

bir dönemin sonuna gelindiğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Ne kentsel altyapı ne de yasal, yönetsel ve mali imkânlar, ufukta gözüken hızlı kentleşmeyle başedebilecek durumdadır. Örneğin, 1945'de Vali Lütfi Kırdar'ın açıklamalarına göre, İstanbul'da konut başına 10 kişi düşmektedir (İ. Kılınçaslan; 1981. s. 239.). Bu durum da göstermektedir ki, durağan kentleşme döneminde bile İstanbul'da ciddi bir konut sıkıntısı söz konusudur ve konut stoku gereksinimi karşılamaktan uzaktır. Yine Belediye'nin bir araştırmasına göre, 1953'de İstanbul'da konut gereksinimini karşılayabilmek için 30-40 000 dolayında konut inşa edilmesi gerekmektedir İ. Kılınçaslan; 1981. s. 240.. Bu veriler de göstermektedir ki, gecekonduların ortaya çıktığı ve hızla çoğaldığı 1940'ların ikinci yarısından itibaren bu yönde bir gelişmeyi gereksiz kılacak ve bir anlamda meşruiyetini ortadan kaldıracak maddi koşulların en önemlisi olan yeterli ve her gelir grubu tarafından elde edilebilir konut arzında ciddi darboğazlar söz konusu olduğu gibi kamunun elinde de bu durumu önleyebilecek ya da daha başında yönlendirebilecek imkân ve araçlar bulunmamaktadır.

Böylece, İstanbul'da ilk gecekondular Rami, Kocamustafapaşa, Kağıthane, Taşlıtarla ve elbette Zeytinburnu'nda ortaya çıkar. Ancak, Zeytinburnu'ndaki yerleşmenin niteliği daha başlangıçta diğerlerinden farklılaşır. 1947'de Zeytinburnu'nda İstanbul'un ilk ve büyük toplu gecekondu yerleşmesi ortaya çıkar. İstanbul'da ilk gecekondunun kesin olarak hangi tarihte ve nerede inşa edilmiş olduğunu söylemek pek mümkün gözükmese de İstanbul'da gecekonduların bir yerleşme haline dönüştüğü ilk yer Zeytinburnu'dur. Bazı kaynaklara göre, Zeytinburnu'nda ilk gecekondu 1946'da inşa edilir (İ. Tekeli; 1994. s. 94.). Bu ilk gecekondu yerleşmesi mülkiyeti karışık, tarım ve hayvancılık yapılmak üzere icara verilen, vakıflar denetimindeki bir alanda ortaya çıkar (T. Şenyapılı; 1998. s. 302.). Zira, Zeytinburnu-Bakırköy arası 1947 tarihli İstanbul Sanayi Bölgelerine ait Talimatname ile İstanbul'un yeni sanayi alanlarından biri olarak tescil edilir. Sanayi doğal olarak beraberinde yeni bir nüfus da getirir. Oysa, bu bölge için daha 1930'larda Alman şehircilik uzmanı Elgötz bahçeli işçi evleri ile meyva ve sebze bahçeleri önerir (N. Duranay ve diğerleri; 1972. s. 71.). Sonuçta Elgötz'ün önerisi onun istediği şekilde olmasa bile bir şekilde gerçekleşmiştir denebilir. Merkezin doyan bekar odalarından ve geçiş bölgelerinden taşan nüfus iş bulma umu-

The port was mainly constructed to create an alternative for the Salıpazarı Dock that was used for the shuttle trade mainly made to the Black Sea countries. One can say that the port that constructed by the private sector and that is being managed by the private sector has been very beneficial and fruitful.

A CITY SETTLES DOWN IN ISTANBUL

Zeytinburnu has drawn the attention of the public opinion owing to the fact that it is the first piece of city that is entirely made up of shanties. Likewise, Zeytinburnu has found a place for itself within the literature of city planning and societal studies mainly for two reasons: Shanties and industry. Within this framework, it would be a right approach to take up the spatial transformation of Zeytinburnu as a piece of city under two basic headings, i.e. shanties and industry. In this respect, the year 1947 undoubtedly constitutes one of the most important turning points of the history of Zeytinburnu. The reason is that in that year, Zeytinburnu presented a different kind and form of settlement that kneaded the industry and shanties that had been unparalleled in Turkey until them. It thus signified a different urban career that drew the attention of the public opinion, as well as the specialists and scientists.

By mid-1940s, Turkey began to give out the signals of the end of an era characterized by a quite slow rate of population growth and with a very slow or rather a stagnant urbanization rate. Neither urban infrastructure nor legal, administrative and financial means had the capacity to cope with the rapid urbanization that was in store. For instance, according to the statements of Governor Lütfi Kırdar in 1945, there were 10 people per dwelling in Istanbul. (İ. Kılınçaslan; 1981. p. 239). And this state of affairs shows that even at a time of sluggish urbanization, Istanbul had a serious problem of housing and was far from being capable of meeting the housing stocks. Again, according to a research carried out by the Municipality, about 30 to 40 thousand dwellings had to be built in Istanbul in 1953 for meeting the need for housing. (İ. Kılınçaslan; 1981. p. 240). These data show that as from the second half of 1940s during which the shanties erupted and rapidly multiplied; serious bottlenecks in the supply of sufficient housing that could be obtained by every income group, one of the most important financial conditions that could render a development

duyla sanayi çevresindeki zayıf denetimli tarım alanlarında derme-çatma kulübeler yapmaya başlar. Fabrikalar da açıkca desteklemeseler bile sürece katkıda bulunur. Ücretlerin artmamasına yardımcı olduğu için gecekondular için işçilerine avans verirler (T. Şenyapılı; 1998. s. 302.). 1940 sonları ve 1950 başlarında yöreye Balkan göçmenleri de yerleşmeye başlar. Ancak bu, o dönem için farklı türde bir yerleşmedir ve gecekondu denen derme çatma baraka ve kulübelerden oluşmaktadır.

Mart 1949'da Zeytinburnu'nda 3218 gecekondu tespit edilir (İ. Tekeli; 1994. s. 94.). 1950'de Zeytinburnu da dahil olmak üzere Fatih İlçesi'nde 4183 gecekondu vardır ve bu rakam o tarihte İstanbul ilçeleri arasındaki en yüksek gecekondu sayısına işaret etmektedir İ. Tekeli; 1994. s. 95.. Zeytinburnu sakinleri kısa sürede kendi aralarında örgütlenerek Kazlıçeşme-Zeytinburnu Çevresi Güzelleştirme Derneği'ni kurarlar. Derneğin topladığı parayla ana cadde taşla kaplandığı gibi, bir de ilk yardım merkezi kurulur (İ. Tekeli; 1994. s. 94.). Zeytinburnu, adeta bir okul gibi Türkiye'de daha sonraları başka gecekondu yerleşmelerinin de izleyeceği yol ve yöntemleri "keşfetmekte", varlığını idame ettirmek ve geliştirmek için toplumsal ve siyasal bir ağırlığa sahip olması gerektiğinin de bilincine varmaktadır. Böylece, daha ilerde kendi adına bir ilçe ve bağımsız belediye olacak olan Zeytinburnu, kentsel kariyer basamaklarını hızla tırmanarak, basit bir gecekondu kümelenmesi durumunu aşar ve önce tam bir mahalle, ardından da bir semt ve kasaba statüsüne ulaşır. Zeytinburnu nüfusu göçlerle hızla artarak 1953'de 50.000 olur ve nihayet aynı yıl Bakırköy'e bağlı bucak merkezi haline gelir. 1954'de bir gazete haberine göre, Yedikule-Zeytinburnu çevresinde 18.000 gecekonduda 50.000 nüfus barınmaktadır (İ. Kılınçaslan; 1981. s. 240.). Gazete haberinde belirli bir abartma payı bulunabileceği göz önüne alınsa bile, o tarihte yöredeki konut stoğunun büyük ölçüde gecekondulardan oluştuğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu tarihlerde Zeytinburnu Bucağı, Telsiz, Nuri Paşa, Sümer, Yenidoğan, Demirhane ve Yeşiltepe olmak üzere altı mahalleden oluşmaktadır.

Zeytinburnu'nun yerleşme karakteri ve kimliği 1950'lerin daha ilk yarısında belirginleşmiştir. Zeytinburnu, İstanbul'un bir sanayi ve çevresinde derme çatma kulübelerden oluşmuş yoksul gecekondu semtidir. Zeytinburnu'nda hızla çoğalan gecekondular bu dönemde kamuoyunda artan bir ilgi ve tartışmanın hedefi olmaktadır.

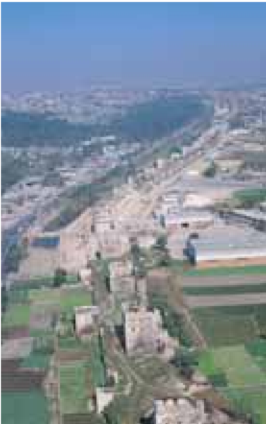
to this end unnecessary and, to some extent, eliminate its legitimacy, existed and ways and means were not available to the public sector to reverse this state of affairs or orientate it from the very beginning.

Thus, the first shanties in Istanbul appeared in Rami, Kocamustafapaşa, Kağıthane, Taşlıtarla and certainly Zeytinburnu. However, the nature of settling in Zeytinburnu differed from the others from the very beginning. In 1947, the first and major shanty settlement of Istanbul occurred in Zeytinburnu. Even though the date and place of the construction of the first shanty in Istanbul is not definitive, the first place in Istanbul where the shanties were turned into a settlement is Zeytinburnu. According to some sources, the first shanty in Zeytinburnu was built in 1946 (İ. Tekeli; 1994. p. 94). This first shanty-bound settlement presented itself on an area under the control of Vakiflar (Evkaf), whose ownership was complicated and which was leased for agricultural activities. (T. Şenyapılı; 1998. p. 302). The reason is that the area between Zeytinburnu and Bakırköy was registered as one of the new industrial areas of Istanbul under the Regulations of Industrial Zones in Istanbul dated 1947. Industry naturally brought along a new population. However, back in 1930s, the German city planning expert Elgötz had proposed workers' houses in gardens and fruit and vegetable orchards for this area. (N. Duranay ve et. al; 1972. p. 71). One can say that, consequently, Elgötz's proposal was implemented in some manner, if not in the manner he wished it to be. The population that overflew from the overcrowded bachelors' rooms and passages of the center began to construct makeshift barracks on the loosely controlled agricultural lands around the industrial area with the aim of finding employment. Even though they refrained to lend overt support, they contributed to the process. Because it helped for not increasing the wages, they gave advance payments to their workers for shanties. (T. Şenyapılı; 1998. p. 302). At the end of 1940s and the beginning of 1950s, the refugees from the Balkans began to settle in the locality. However, this was a different settlement for that period and was composed of makeshift barracks and huts called "shanties".

In March 1949, 3218 shanties were determined in Zeytinburnu (İ. Tekeli; 1994. p. 94). In 1950, there were 4183 shanties in the Fatih District including Zeytinburnu and this figure represents the biggest number of shanties among the

Zeytinburnu ilçesinin sınırını oluşturan tarihi kara surları. (Nezih Başgelen Arşivi)

Historical land walls that constitute the border of the Zeytinburnu District. (Nezih Başgelen's Archive)

Kazlıçeşme'de yokolan tarihi yapılardan biri.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

One of the historical buildings in Zeytinburnu that were ruined.
(Photo by Engin Yıldız)

Zeytinburnu'nun yeni yüzü: Olivium.
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Öte yandan, 17 Ekim 1956'da Nafia Vekili olan Ethem Menderes ertesi gün, 18 Ekim 1956'da İstanbul'da hemen bir "imar toplantısı" düzenleyerek, gecekondu sorununu bütüncül çerçeveler içinde ekonomik ve fizik mekân bütünlüğü kurmadan incelemenin yanılgısını yinelemekte ve Kazlıçeşme'deki gecekonduların yerine Emlak ve Kredi Bankası'nın blok apartmanlar yapacağını bildirmektedir (T. Şenyapılı; 1978.

districts of Istanbul that time. (İ. Tekeli; 1994. p. 95). In a short time, the inhabitants of Zeytinburnu got organized among themselves and set up the Association for the Beautification of the Surroundings of Kazlicesme-Zeytinburnu. The main avenue was floored with stone with the main collected by the association and a first-aid center was established. (İ. Tekeli; 1994. p. 94). Just like a school, Zeytinburnu "discov-

s. 62.). Ancak bir yandan 'soruna' yasalar ve imar uygulamaları çerçevesinde bir çözüm aranırken diğer yandan durum, Türkiye'de daha sonra değişmez bir gelenek haline gelecek kendi çözümünü ortaya koyarak bunu bir gerçek olarak dayatmaya başlamıştır bile. 26 Şubat 1957 günü gazeteler Zeytinburnu Yenidoğan Mahallesi'nde 62 vatandaşa DP ocağı eliyle tapu dağıtıldığını yazmaktadır (T. Şenyapılı; 1978. s.

ered" the ways and means that would then be followed by other slum settlements in Turkey and gradually obtained the awareness that it had to have a societal and political weight in order to survive and develop. In this manner, Zeytinburnu that would be a district and an autonomous municipality in the years to come rapidly climbed the urban career steps and went beyond the situation of a simple shanty group-

Zeytinburnu's new face: Olivium. (Photo by İsmail Küçük)

64.). Bir yandan 'gecekondu'yu bir sorun olarak gören ve buna yasal mevzuat çerçevesinde bir çözüm arayan geleneksel 'imarcı' yaklaşım doğrultusunda arayışlar sürerken diğer yandan durumdan siyasi yarar elde etme yönündeki fırsatçı yaklaşımların belirlediği gerçekte belirsizliklerle dolu bir ortamda, yaklaşan 1957 erken seçimlerinin de etkisiyle 1 Eylül 1957'de Zeytinburnu ilçe olur. Öte yandan Menderes imar operasyonlarının Zeytinburnu'na katkısı başka bir yönde gelişmektedir. Menderes istimlakleri sırasında evi yıkılanların da katılmasıyla birlikte Zeytinburnu'nun yoksul nüfusu önemli bir artış daha gerçekleştirir. İlçe olduğu yıl Zeytinburnu nüfusu 60.000 civarındadır ve çoğu gecekondu 26.000 konuta sahiptir. Buna karşılık, 1950'lerin ortalarında İstanbul surdışında henüz önemli bir yoğunlaşmanın olmadığı görülür. Zeytinburnu, Bakırköy ve Yeşilköy birbirlerinden geniş boşluklar ve yeşilliklerle ayrılmış, bugün olduğu gibi henüz kesintisiz bir yapılaşmış kentsel doku oluşturmamış mahalleler halindedir. Burada vurgulanması gereken ilginç bir nokta da gecekonduların, yörenin sanayi bölgesini oluşturan Kazlıçeşme çevresinden çok, ilçenin batı ucunda, Veli Efendi Hipodromu'na komşu arazilerde gelişmiş olmasıdır.

Yörenin büyümesini ivmelendiren ikinci olaylar dizisi ise, dönemin başbakanı Adnan Menderes'in 1950'lerde İstanbul'da giriştiği imar operasyonları olur. 1956 imar hareketinin merkezinde 22 km. uzunluk ve 30 ila 50 m. arasında değişen genişliği ile Sirkeci-Florya Sahil Yolu yer almaktadır (T. Şenyapılı; 1978. s. 61.) ve bu yol o dönem imar operasyonları içinde tek yeni açılan yol güzergahıdır. Aslında Haliç ve Marmara sahilleri boyunca uzanan bir sahil yolu inşa edilmesi önerisinin 1932-33'de Alman Elgötz tarafından dile getirildiği görülür N. Duranay ve diğerleri; 1972. s. 70.. Bu dönemin önemli imar çalışmalarından biri de Londra Asfaltı olarak da bilinen eski E-5, şimdiki D-100 karayolunun Trakya uzantısının inşaasıdır. Aynı yıllarda Yedikule-Ayvansaray arasında kara surlarına paralel bir cadde de açılır. Böylece Zeytinburnu yerleşmesi üç yönden üç önemli ulaşım aksı ile sınırlanmış ve tanımlanmış olur. Bu ulaşım akslarından Sahil Yolu ile surlara paralel cadde aslında tam olarak yeni bir sınır tanımlamasa da yörenin erişilebilirliğini arttırır. Yine de Londra Asfaltı'nın güneyde Marmara Denizi ve Sahil Yolu, doğuda ise, surlar ve yeni açılan paralel yolla tanımlanmış Zeytinburnu için kuzeyde yeni bir psikolojik sınır oluşturduğunu söylemek

ing and first became a full district and then a town. The population of Zeytinburnu rapidly increased with migrations here, reaching 50 thousand in 1953 and eventually in the same year, it became a subdistrict center. According to a report of a newspaper of 1954, a 50-thousand population is accommodated in 18 thousand shanties. (İ. Kılınçaslan; 1981, p. 240). Even if there was some degree of exaggeration in the newspaper report, it is noteworthy in terms of showing that the housing stock in the area was mainly composed of shanties. On these dates, the Subdistrict of Zeytinburnu was composed of six quarters, namely Telsiz, Nuri Paşa, Sümer, Yenidoğan, Demirhane and Yeşiltepe.

Settlement character and identity of Zeytinburnu became clear way back in the second half of 1950s. Zeytinburnu was a poor industrial quarter composed of makeshift huts around it. Rapidly increasing shanties in Zeytinburnu became in this period, the target of an increased interest and debates within the public opinion. On the other hand, Becoming an MP from Nafia on 17 October 1956, Ethem Menderes convened a "reconstruction meeting" in Istanbul the following day, 18 October 1956, reiterating the error of studying the shanty problem without establishing an economic and physical space integrity within all-inclusive frameworks, stating that Emlak and Kredi Bank would construct apartment blocks in the place of shanties of Kazlicesme (T. Şenyapılı; 1978. p. 62). However, while there was a search of a settlement to the 'problem' within the framework of laws and reconstruction policies on one hand, the state of affairs already began to assert its own settlement that would then become an unchangeable tradition in Turkey and impose it as a reality, on the other hand. In their issues dated 26 February 1957, the newspapers reported that 62 citizens inhabiting at the Yenidoğan Quarter of Zeytinburnu were distributed title deeds by a branch of the Democrat Party. (T. Şenyapılı; 1978. p. 64). While on one hand, searches went on in line with the traditional 'reconstructive' approaches that regarded the 'shanties' as a problem and sought a solution for them within the framework of legislations, in an atmosphere, that was actually full of uncertainties, shaped by the opportunist approaches that aimed at reaping political benefits from the state of affairs, Zeytinburnu became a district on 1 September 1957 under the effect of 1957 early elections, on the other hand. In the meantime, contri-

mümkündür. Yeni ulaşım güzergahları aynı zamanda sanayi ve gecekonduların yayılması için de yeni istikametler gösterir. Nitekim bu doğrultuda Londra Asfaltı'nın kuzeyi de 1960'larda sanayi ve gecekondularla dolar.

Zeytinburnu'nun 1950'li ve 1960'lı yıllardaki yaşam ve mekânsal çevresine ilişkin bazı kişisel tanıklıklar kimi yönlerden Türkiye'nin diğer gecekondu bölgeleri için de genellenebilecek oldukça renkli bir görüntü çizmektedir Zeytinburnu Belediyesi Başkan Yardımcısı ve çocukluğundan beri bu yörede oturmakta olan, kendi ifadesine göre "50 yıllık Zeytinburnulu" Aydın Çığrıkçı ile 06-3-2003 tarihinde Zeytinburnu Belediye Başkanlığı'nda yapılan görüşmeden edindiğimiz bilgilere göre Bu yıllarda beklenebileceği gibi çevredeki yapılaşma büyük ölçüde tek katlı, bahçeli gecekondulardan oluşmaktadır ve yollar topraktır. Bahçeler çoğunlukla meyva ağaçlarıyla doludur. Mayıs kokuları her yerde hissedilebilmektedir. Sokak çeşmeleri toplumsal yaşam içinde önemli bir ağırlığa sahiptir ve son derece popülerdir. Sokak çeşmeleri aynı zamanda çocukların da başlıca oyun konularındandır. Mahalleler ve yapı gruplarının etrafı ağaçlıktır, çevrede ise, çiflikler yer almaktadır. Bugünkü Avrasya Hastahanesi'nin yerinde de iki büyükbaş hayvan çiftliğinin bulunduğundan bahsedilmektedir. Çırpıcı Çayırı varlığını bugünkünden daha geniş bir alanda sürdürmektedir ve burada güreş müsabakaları düzenlenmektedir. Bu döneme ilişkin en ilginç tespitlerden biri de bu seyrek yapılaşmış yerleşmede sesin uzak mesafelere bile rahatça ulaşabilmesidir. Dönemin bir tanığının ifadesiyle, "ezan sesi duyulabilmekteydi". Hatta tren sesi, demiryolu ile arasındaki en kısa mesafenin kabaca 1 kilometre kadar olduğu Beştelsizler Mahallesi'nden rahatça işitilebilmektedir. Kadınlar ve çocuklar babaların eve geleceği zamanı hesaplamak için akşam tren sesinin duyulmasından itibaren 15 dakika kadar bir süre geçmesini beklemektedirler. Günümüzde ise, Zeytinburnu'ndaki yoğun apartmanlaşma nedeniyle tren sesi iç bölgelerde artık pek duyulmamaktadır. Yöreye ilk yerleşenlerin İstanbul'la ilişkileri ve İstanbul metropolü içinde kendi konumlarını algılama biçimlerini kavrayabilmek açısından dikkate değer ipuçlarından biri de İstanbul'a ilişkin adlandırmalarıdır. Tarihi Yarımada ile Beyoğlu ve ötesi İstanbul olarak anılmaktadır. Örneğin sık gidilen yerlerden olması gereken Aksaray ve Saraçhane'ye "İstanbul'a" diye gidilmektedir. Bu adlandırmanın yörenin ilk sakinleri arasında bugün de geçerli olduğu

bution of Menderes's reconstructive operations to Zeytinburnu developed in a different direction. With the addition of those whose houses were demolished during Menderes's expropriations, Zeytinburnu's impoverished population achieved a significant growth. In the year when Zeytinburnu was made a district, its population was 60 thousand and had 26 thousand dwellings, the bulk of which were shanties. Despite this, no significant densities outside the walls in Istanbul were yet reported in mid-1950s. Zeytinburnu, Bakırköy and Yeşilköy were then detached from each other with extensive spaces and green areas and were not yet quarters with an uninterrupted built-up urban texture. Yet another interesting point to emphasize herein the shanties developed on the territories neighboring Veli Efendi Hippodrome to the western tip of the district, rather than the surroundings of Kazlicesme, the industrial zone of the area.

The second series of events that accelerated the growth of the area is the reconstructive operations launched in 1950s by the then Prime Minister Adnan Menderes. In the heart of the reconstruction movement of 1956 was the Sirkeci-Florya Coastline Road, 22 km long and 30-50 m wide (T. Şenyapılı; 1978. p. 61) and this road was the only new road route within the reconstructive operations of that time. In fact, it is seen that the proposal for the construction of a coastline road along the shores of the Golden Horn and Marmara Sea had been put forward between 1932 and 1933 by the German expert, Elgötz. (N. Duranay et. al; 1972. p. 70). Yet another important piece of reconstructive works of the time was the construction of the Thrace extension of the former E-5 and the current D-100 highway, known as the London Asphalt. In the same years, an avenue was opened parallel to the land walls between Yedikule and Ayvansaray. In this manner, the Zeytinburnu settlement was bordered and identified with three important access axles in three directions. Of these access axles, the Coastline Road and the avenue parallel to the walls did not entirely identify a new border; they increased the accessibility of the area. Nevertheless, one can possibly say that London Asphalt constituted a new psychological border in the north for Zeytinburnu identified by Marmara Sea and the Coastline Road in the south and by the walls and the newly opened parallel road in the east. The new access routes showed at the same time, new directions for the spread of industry and shanties. Indeed, the north of

Zeytinburnu'nun değişen yüzü.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

ifade edilmektedir.

Zeytinburnu düz arazide gelişmiş bir gecekondu bölgesidir. Gecekonduların araziye gruplar halinde yerleşerek birer yapı adası ya da başka bir ifadeyle birer komşuluk ünitesi meydana getirdiği görülür (S. Şenol; 1996. s. 50.). Hart'ın 1969 saha araştırması sonuçlarına göre, Zeytinburnu'nda kiracı erkek hane reislerinde yaş ortalaması 36.1, konut sahiplerinde 42.7.

London Asphalt was filled with industry and shanties to this end.

Certain personal testimonies relating to the life and spatial environment of Zeytinburnu in 1950s and 1960s draw a quite colorful picture that may be generalized in certain ways for other slum areas of Turkey. According to the information we obtained from Aydın Çığrıkçı, the Deputy Mayor of Zeytinburnu, who has been in

Yine aynı çalışmaya göre, ortalama aile büyüklüğü 4.71 T. Şenyapılı; 1981. s. 56.. 1970'lerde ise, İstanbul'da ortalama hane büyüklüğü 4.42'dir (T. Şenyapılı; 1978. s. 79.). Zeytinburnu'nda İstanbul doğumluların oranının en eski mahallelerde bile çok düşük kalması, yörenin İstanbul dışından göçlerle oluşmuş başlangıçtaki nüfus kompozisyonunu en azından uzunca bir süre koruduğunu göstermektedir. Örneğin

the area since his childhood (in his remarks he is a 50-year inhabitant of Zeytinburnu) at an interview we held with him on 6th March 2003 at the City Hall: As may be expected, during those years, the structures around consisted of single-storey shanties with a garden and the roads were dirt roads. Gardens were generally full of fruit trees. Scents of May were smelled everywhere. Street fountains had an important weight within the societal life and were extremely popular. Street fountains were, at the same time, among the main game subjects of the children. The quarters and the surroundings of the structure groups were treed and farms were located in the environs. It is mentioned that there were two great cattle farms on the site where today's Avrasya (Euroasia) Hospital were located. Cirpici Meadows perpetuated its existence on an area larger than it is today and wrestling contests were held here. One of the most interesting findings concerning this period the voice was heard even at very faraway distances in this infrequently built-up settlement. According to the testimony of a witness of that period, the "call for prayers could be heard" .Even the sound of the moving train could be heard from Beştelsizler Quarter, the farthest point from the railway of which was roughly 1 kilometers. Women and children waited for the elapse of quarter of an hour from the hearing of the sound of the approaching train. Today, because of the intensive apartment block constructions in Zeytinburnu, the sound of the train cannot be heard much at the inner regions. One of the noteworthy clues that would help us comprehend the relations of the first settlers of the locality with Istanbul and how they perceived their position within the metropolis of Istanbul was their naming of Istanbul. Historical Yarımada and Beyoğlu and beyond were called Istanbul. For instance, Aksaray and Saraçhane that were supposed to be frequently visited places were mentioned as "visits to Istanbul". It is stated that this naming is still applicable today among the first settlers of the locality.

Zeytinburnu is a slums area developed on a flat territory. It is seen that the shanties were erected on the territory in the firms of groupings, constituting individual construction islets or, in other words, individual neighborhood units (S. Şenol; 1996. p. 50). According to the results of Hart's field survey dated 1969, the age average of the tenant male household-heads was 36.1 and that of house-owners was 42.7. According to the

Changing face of Zeytinburnu. (Photo by Engin Yıldız)

Merkez Efendi Mahallesi'nde İstanbul doğumluların oranı ilk gecekondulardan 25 yılı aşkın bir süre sonra bile %7,2 gibi düşük bir düzeyde tespit edilir 1975 İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü saha çalışması sonuçlarından (E. Tümertekin, N. Özgüç; 1977. s. 49-50).. Bundan çıkarılabilecek olası sonuçlardan biri de Zeytinburnu'nun sürekli göç kabul eden bir yerleşme yapısını korumuş olduğudur.
1966 yılında çıkan 775 sayılı Gecekondu Yasası, devletin gecekonduya bakışında taze bir başlangıç sağlamasa da bazı yeni açılımlar getirir. Yasanın temel amacının "ıslah, tasfiye" ve "önleme" olarak biçimlendiği görülür 'İ. Kılınçaslan; 1981. s. 243.). Gecekondu Yasası'nın getirdiği uygulamalardan biri de Gecekondu Önleme Bölgeleri'dir. Hazine mülkiyetindeki bu alanlarda çağdaş konut çevreleri yaratılarak gecekondu sakinlerine önceleri kiralanması daha sonraları da uzun vadeli olarak satılması yoluyla dar gelirli kesimin sağlıklı ve çağdaş konut sahibi yapılması ve bu yolla gecekondulaşmanın önlenmesi amaçlanmaktadır. Ancak bu iyiniyetli girişim, diğer bazı nedenler yanısıra gecekondunun konut sahibi olmanın ötesinde, kentte arsa sahibi olma ve arsa speküleasyonu boyutunu yeterince dikkate almadığı için hedeflenen başarıya ulaşamaz.
Bununla birlikte, 1980'li yıllara kadar gecekondu önleme bölgelerinde ya da çeşitli benzeri düzenlemelerle dar gelirlilere yönelik apartman blokları şeklinde toplu konut çevreleri üretilir. Bu konut çevrelerinin genellikle gerek konut kalitesi, gerekse konut çevreleri olarak örnek ve nitelikli konut alanları ortaya çıkardığını söylemek zordur. Bu süreçte, Zeytinburnu'nda da gecekondulara yönelik yeni planlama çalışmaları başlatılır. 1960'lı yıllarda yörenin ilk blok apartmanları olan İşçi Evleri Blokları ya da Sosyal Konutlar Seyit Nizam Mahallesi'nde inşa edilir. 1968-1969 yıllarında gecekondu yerleşim alanlarının bütününü kapsayan imar planları hazırlanır. Bunlar, 1965 tarihli halihazır haritalar üzerine yapılmış yol istikamet planı tipinde 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarıdır. Ancak, parselasyon planları yapılamadığından plan uygulamaya aktarılamaz (S. Şenol; 1996. s. 50.). 1978 yılında ilçenin bütünü için üzerinde konut alanı yoğunluklarının belirtilmediği 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlanır. Bu planı, 1980'li yılların ilk yarısında 2981 ve 3290 sayılı imar affı yasalarına göre yapılan ıslah imar planları izler. Gecekonduların apartmanlaşma süreci de büyük ölçüde bu planlarla başlar. 1986 tarihli

same survey, the average family size was 4.42 in Istanbul. (T. Şenyapılı; 1978. p.79). The fact that the rate of those born in Istanbul in Zeytinburnu remained low even in the oldest quarters shows that it (Zeytinburnu) kept at least for a longish period its population composition that was made up at the beginning of migrations from the outside of Istanbul. For instance, the rate of the Istanbul-born inhabitants at Merkez Efendi Quarter 25 years after the first shanties was as low as 7.2%. (From the results of the field survey dated 1975 of the Geography Institute of Istanbul University (E. Tümertekin, N. Özgüç; 1977. p.49-50). Possible consequences that can be derived from this, is the fact that Zeytinburnu has kept its settlement structure of constantly accepting migrations.
Even though the Slums Act No. 775 enacted in 1966 did not constitute a fresh start for the State's perspective at the shanties but brought about new openings for it. It is seen that the aim of the Act was shaped around the terms, "improvements", "liquidations" and "prevention". (İ. Kılınçaslan; 1981. p. 243). One of the applications brought by the Slums Act was about the "Slums Prevention Regions". What was aimed under this legislation was to create modern housing surroundings in these regions that were the property of the Treasury and to first lease them to the residents of shanties and then sell them to these people on a long-term basis, thus building enabling the narrow-income sector to possess healthy and modern housing and blocking, in this manner, the slums formation. However, in spite of this good intention behind this initiative, it failed to attain the desired target, as it did not sufficiently take into account of the other aspect of slums other than possessing a dwelling, such as possessing a building site in the city and building-site speculations.
Nevertheless, collective housing surroundings, in the form of apartment blocks, were created for the narrow-income people until 1980s in the slums prevention regions and in accord with similar regulations. It would be difficult to say that these housing surroundings constituted exemplary and quality housing areas in terms of housing quality and housing surroundings. In this process, new planning efforts were launched concerning the shanties in Zeytinburnu. In 1960s, Workers' Housing Blocks or Public Houses, the first block apartments in the area, were constructed in Seyit Nizam Quarter. Between 1968 and 1969, reconstruction plans cov-

Zeytinburnu Nazım İmar Planı ile 350 k/ha. ile 500 k/ha. brüt konut alanı yoğunlukları 450 ve 600 k/ha. brüt yoğunluğa arttırılır. Gabari yükseklikleri de 15.5 m. ile sınırlanır. 11-3-1994 tarihinde onanan Zeytinburnu Revizyon Nazım İmar Planı, brüt konut alanı yoğunluklarını yine arttırarak sırasıyla 400, 500, 600, 700 k/ha olarak belirlerken, buna uygun olarak, gabari yüksekliklerini "uygulama imar planında kısıtlanabilir" ifadesiyle serbest bırakır. Böylece, küçük parseller ve dar yollardan oluşmuş gecekondu dokusu üzerindeki apartmanlaşma süreci, kentsel mekân standartlarını daha da kötüleştirerek yoğunluk artırımıyla bir anlamda yenilenmiş olur.

GECEKONDUNUN TÜRKİYE SERÜVENİNE KISA BİR BAKIŞ

İstanbul kent nüfusu, yıllık binde 29,64 kentsel nüfus artışıyla 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı kesin sonuçlarına göre 9.119.315'e ulaşmıştır. Türkiye'de köyden kente göçün %11'i İstanbul'a yönelmektedir (D. Kuban; 1996. s. 400.). Bu konuda kesin rakamlar olmamakla birlikte güvenilir kestirimlere göre 1990'larda İstanbul şehir nüfusunun % 65'i bir zamanlar "gecekondu" olarak adlandırılan "plansız-kaçak" kent parçalarında yaşamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın bir araştırmasına göre, mevcut gecekonduların % 96'sı kamu arazileri üzerinde yer almaktadır. Bunların sadece %18'i kullanıcıları tarafından fiili işgal sonucu elde edilmiş, büyük çoğunluğu ise, asıl işgalcilerden satın alınmıştır. İstanbul'un 1,3 milyon olan toplam konut stoğunun 138 bini gecekondudan, 112 bini ise imara aykıra yapılardan oluşmaktadır. Günde ortalama 60, yılda ise kabaca 22 bin yeni kaçak yapı bu stoğa eklenmektedir. (İstanbul Valiliği, İstanbul Raporu, s. 8, 9)

Yerinde bir ifadeyle, "Gecekondu her şeyden önce kültürel ve sınıfsal bir ayrılığın mekandaki görüntüsüdür" (İ. Tekeli; 1982. s. 225.). Gecekondu olgusu, bu deneyimi yaşayan bir çok gelişmekte olan ülkede de gözlendiği gibi son derece benzer ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi neden ve boyutlara sahiptir. Türkiye koşullarında ise, II. Dünya Savaşı sonrasının hızlı kentleşme ortamında, kırdan kente göçenler için, düşük gelir gruplarına yönelik meşru yöntemlerle konut sunumu yapılamaması sonucu ortaya çıkmış bir konut sunum biçimidir. Buna göre, gecekondu olgusunun iki temel özelliğinin, asgari birikime sahip gelir grupları için geliştirilmiş bir konut sunum biçimi olması ve bu

ering the entirety of the slums areas were drawn up. These were applied and road-direction type reconstruction plans dated 1965, drawn up on present maps up to the scale of 1/1000. However, subdividing plans could not be done, the plan could not be translated into practice (S. Şenol; 1996. p. 50). In 1978, a master plan up to the scale of 1/5000, on which dwelling area concentrations were not indicated, was drawn up. This plan was followed by improvement reconstruction plans drawn up under the reconstruction pardoning laws numbered 2981 and 3290 in the first half of 1980s. The process of turning of shanties into apartment blocks considerably commenced with these plans. Under the Master Plan of Zeytinburnu dated 1986 the gross housing area densities of 350 k/ha. to 500 k/ha were raised to 450 to 600 k/ha. Template heights were limited to 15.5 m. Under the Revision Master Plan of Zeytinburnu endorsed on 11-3-1994, the gross housing area densities were raised once again and were determined, in turn, as 400, 500, 600, 700 k/ha and accordingly, the template heights were left free under the phrase, "the application may be restricted under the reconstruction plan". In this manner, the process of apartment-block building upon the slum texture that was composed of small plots of land and narrow roads further worsened the urban space standards and was renewed in a sense by way of density increases.

A BRIEF GLANCE AT THE ADVENTURE OF SHANTIES IN TURKEY

Urban population of Istanbul has reached 9.119.315'e in accordance with definitive results of the General Population Census of Year 2000, with an annual rise of 29, 64 per thousand. 11 per cent of the migrations from the countryside to the urban areas take place towards Istanbul. (D. Kuban; 1996. p. 400). Despite the absence of definitive figures on this subject, according to the reliable estimations, 65% of the urban population of Istanbul lived in "unplanned-illegal" urban fragments once called "slums" areas in 1990s. According to a research of the State Planning Organization, 96% of the present shanties are located on public property. Only 18% of these were acquired as a result of actual occupation by their users and the bulk of them were purchased from the actual occupiers. Of the total housing stock of Istanbul that is 1.3 million, 138 thousand are shanties and 112 thousand are structures against regular reconstruction

Günümüzün Zeytinburnu'ndan bir görünüm. (Fotoğraf: İsmail Küçük)

sunumun gayrımeşru yollarla gerçekleştirilmesi olduğu görülür. Gecekondunun en ayırdedici özelliklerinden birisi de başlangıçta çoğunlukla tek katlı ve dayanıksız malzemeden yapılmış olmaları ve kullanıcının ihtiyaçlarına göre zaman içinde büyüyebilmeleridir. Kimi güncel değerlendirmeler gecekondu olgusunu bir çağdaşlaşma ve modernleşme biçimi olarak görmektedir. Farklı bir bakış açısından ve konuya planlı "modernist" kent "kendiliğinden oluşmuş" plansız kent ikilemi çerçevesinde yaklaşıldığında, bir anlamda kentsel imgeye karşı örtülü bir savaş

rules and regulations. Roughly, 60 new illegal structures are added to this stock per day and 22 thousand per annum. (Governor's Office of Istanbul, Report on Istanbul, pp. 8, 9)
As said stated rightly, "a shanty above all is the image of cultural and class segregation upon the space." (İ. Tekeli; 1982. p. 225). The phenomenon of shanties has got extremely similar economic, societal (communal), cultural and political reasons and aspects, as may be observed many developing countries going through this experience. And under the conditions of Turkey,

yürüttüğü iddia edilen gecekondulaşmanın, İstanbul'da bir kaç on yılda tarihi ve planlı kenti mekânsal açıdan "cüceleştiren" bir inşaat faaliyetine sahne olduğu görülür (D. Kuban; 1996. s. 400.).
Mekânsal açıdan, yer seçimi çerçevesinde bakıldığında ise, gecekondu büyük kentlerin sanayi alanları çevresinde genellikle bu alanlara yürüme mesafesi içinde oluşmuş bir olgudur (Z. Görgülü; 1993. s. 22.). Ancak, Türkiye örneğinde gecekonduyu zaman içinde önemli nitelik değişimlerine uğrayan bir olgu olarak görmek gere-

it is a type of housing supply that emerged in the wake of the failure to supply housing through legitimate means, to the low-income groups among those who migrated from the countryside to the cities under the atmosphere of the aftermath of WWII. Accordingly, it is seen that the phenomenon of shanties are: that it is a type of housing supply devised for minimum-buildup groups and that it has been realized through illegitimate means. One of the most distinguishing features of the shanties is that in general they are built first as a single-storey construction and with weak material and that they can be expanded in time in line with the needs of the users. Certain current evaluations regard the phenomenon of shanties as a way of modernization. When the subject is viewed from a different angle and within the framework of the dilemma of planned "modernist" city vs. "spontaneous" unplanned city, it is seen that the slums formation that is said, in some respect, to have allegedly been carrying out a covert war against the urban image in Istanbul has been the scene a construction activity in Istanbul that has "dwarfed" the history and planned city spatially. (D. Kuban; 1996. p. 400).
On the other hand; spatially speaking and looking at the issue from the viewpoint of the choice of location, it is a phenomenon that has been created around the industrial areas of big cities, generally within a walking distance of these areas. (Z. Görgülü; 1993. p. 22). However, in the example of Turkey, one has to see the shanties as a phenomenon that has gone through significant transformations of quality in time. In more plain terms, single-storey shanties in a garden of 1940s, 1950s or 1960s on one hand and the multi-storey illegal constructions of the aftermath of 1980s have not come out within the same cause-effect relations. It is seen that after 1980s the housing need of shanties began to lose its quality and against this, the characteristic of illegal constructions based on unearned income began to be become more evident. One of the outcomes of this development that has to be regarded normal is that with the growth of the slums trade; the rate of tenancy increased, while the rate of proprietorship went down. One of the aspects of slums formation that can be ascribed to Turkey is its ownership aspect. In Turkey, the shanties initially grew mainly on the Treasury lands and then spread to the areas where there was shared ownership. However, the shared ownership today has reached a domi-

A view from the present-day Zeytinburnu.
(Photo by İsmail Küçük)

kir. Daha yalın bir ifadeyle, 1940, 1950 ya da 1960'lı yılların bahçe içinde tek katlı gecekondusu ile 1980'ler sonrasının çok katlı kaçak yapıları aynı neden-sonuç ilişkileri içinde ortaya çıkmış değildir. 1980'lerden sonra, gecekondunun konut gereksinimi niteliğini kaybetmeye, buna karşılık ranta dayalı kaçak yapılaşma özelliğinin daha belirleyici olmaya başladığı görülür. Bu gelişmenin olağan sayılması gereken sonuçlarından birisi de gecekondu ticaretinin gelişmesiyle kiracılık oranının artması, sahipliliğin de azalmasıdır. Gecekondulaşmanın Türkiye'ye özgü denebilecek yanlarından birisi de mülkiyet boyutudur. Türkiye'de ilk zamanlar çoğunlukla hazine arazileri üzerinde gelişen gecekondular daha sonraları hisseli mülkiyete sahip alanlarda da yayılmıştır. Ancak, günümüzde hisseli mülkiyet baskın bir çoğunluğa ulaşmıştır. Öyle ki, 1988 rakamlarına göre İstanbul metropolündeki 2,6 milyon parselin %60'ı hisseli mülkiyetten oluşmaktadır.

Gecekondulaşma sürecinin 1950'li yıllara kadar olan dönemini, gecekondu sakinlerinin büyük kentte tutunabilme çabaları olarak adlandırmak doğru olur. Bu dönemde, gecekondu ve gecekondulular hem fiziksel konum olarak hem de, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda şehrin çeperinde yaşamaktadırlar. 1950'lerden sonradır ki, sanayileşmenin etkisi altında daha büyük kitleler kente yönelirken, emeğini de oldukça kolay değerlendirebilmiştir. Böylelikle, gelişen sanayi için ucuz, sorunlarını kendi çözen, bunun için de kendini kolaylıkla yeniden üretebilen bir işgücü girdisi sağlanmıştır. Bu dönem aynı zamanda, gecekondunun, demokrasinin sağladığı imkânlar içinde kendi politik gücünü ve örgütlenme becerisini de sınayarak gördüğü bir dönemdir. Sonraki on yıl, gecekondunun ucuz işgücü işlevine koşut olarak, gelişen yerli sanayi ürünleri için iyi bir tüketici işlevi kazandığını da görür (M.R. Akbulut; 1996. s. 355.). 1970'lerde ise, gecekondu, yüksek enflasyonist ortamda taşınmazların yüksek değerlere ulaşmasının da etkisiyle, ilk kez piyasa şartlarında ciddi bir yatırım ve spekülasyon aracı haline gelir. Ancak, bu değişimin Zeytinburnu gibi, çoğunlukla henüz kent merkezlerinin hemen çeperinde veya şehrin biraz dışında yer alan ilk kuşak gecekonduları etkilediği görülür Burada özetlenen sürecin ayrıntılı bir incelemesi için: (T. Şenyapılı; 1981. s.42 vd.). Bu dönem gecekondunun bir spekülasyon aracına dönüşmeye ve geleneksel meşruiyetini kaybetmeye başladığı stratejik bir dönemeci oluşturmaktadır.

Zeytinburnu'ndaki simgesel ve devasa anıtlardan biri. (Fotoğraf: İsmail Küçük)

One of the symbolic and gargantuan monuments in Zeytinburnu. (Photo by İsmail Küçük)

nant majority. Namely, according to the figures of 1988, 60% of the plots in the metropolis of Istanbul are under the shared ownership.

It would be right to describe the term of the process of slums formation until 1950s, as the effort of the residents of shanties as to hold on to the great city. In this term, shanties and the residents of the shanties were living around the city both in terms of physical position as well as in economic, social and cultural aspects. It is only after 1950s when big masses of people were orientated towards the cities under the effect of industrialization and they put their labor to good use quite easily. In this manner, a manpower input that was cheap for the developing industry, that was capable of solving its problems by its own, and that's why it could easily reproduce itself was introduced. This was also one when the slums saw its own political might and organizational talents acquired by way of testing within the means provided by democracy. The subsequent decade showed that the slums acquired, parallel to its function as cheap labor, a function of a good consumer for the domestic industrial products. (M.R. Akbulut; 1996. p. 355). However in 1970s, when the immovable property reached high prices under an inflationist atmosphere, the slums became a serious tool of investment and speculation. However, it is seen that this change affected the first-generation slums such as Zeytinburnu that were located around the city center or somewhat away from the city. For a detailed study of the process summarized here see: (T. Şenyapılı; 1981. p. 42 vd.). This term constituted a strategic curve in which the slums began to turn into a tool of speculation and lose its traditional legitimacy.

If the driving force behind the slums formation is migration, one of the most important dynamics supporting it is the reconstruction pardoning laws. Ever since the first reconstruction pardoning law enacted in 1948, about 15 pardoning laws have come into force. When the first law was passed in 1948, the total number of shanties in turkey was around 30 thousand. On this date, about one-sixth of the shanties in Turkey, i.e. about five thousand of them were located in Istanbul. The number of shanties in Istanbul were 8239, 61,400, 120,000 and 195,000 (estimated) in 1950, 1959, 1963, 1966, 1976, 1981 and 1984, respectively. (Tekeli, 1994b.). The pardoning of 1949 was followed by others ones in 1953, 1963, 1966, 1976, 1981 and 1984. Within this timeframe, the number of

Zeytinburnu'nda prestij güzergâhları yaratma

MODERN ZEYTİNBURNU

Murat Aydın
Zeytinburnu Belediye Başkanı

Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın'a, ilçenin hem İstanbul hem de Türkiye ekonomisi içindeki payını sorduk. Sayın Aydın sorularımızı yanıtlarken, Zeytinburnu ekonomisinin bugünü hakkında bize ayrıntılı bilgiler verdi:

"Kazlıçeşme yıkılmadan önce Zeytinburnu, Türkiye'deki dericiliğin kalbi olarak bilinirdi. Yıkımdan sonra bu sanayii Tuzla, Çorlu, Balıkesir gibi yerlere taşındı. Her ne kadar derinin Zeytinburnu'nu terkettiği sanılsa da, aslında ham derinin işlendiği yer olmaktan kurtulan Zeytinburnu, işlenmiş derinin satışa sunulduğu merkeze dönüştü. Günümüzde Zeytinburnu çok daha ileri giderek, ülke dışında işlenen her türden derinin de satışa sunulduğu bir merkez haline geldi. Bu anlamda show room'ları ile Zeytinburnu için dünyanın en büyük deri piyasası diyebiliriz.

"Dericiliğin dışında, örme sanayii de Zeytinburnu ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturur. Maraş'ta, Malatya'da, Gaziantep'te, Çorlu'da ve İstanbul'un muhtelif yerlerinde üretilen kumaşın satışa sunulduğu merkezlerden biridir Zeytinburnu. Dericilik kadar olmasa da, örme sanayii konusunda da ilçemiz iddialı bir bölgedir. Ev mefruşatı (perdecilik vs.) alanında Türkiye'nin en büyük firmalarının bulunduğu yer yine Zeytinburnu'dur. Bir semte de adını veren Bozkurt markası artık yok, ama ilçemizde bugün bu sektöre ait çok sayıda firma var.

"Bunların yanında farklı sektörlerden işletmeler de ilçemizde yer alıyor: Ülker, Otomarsan, Şişecam gibi, Türkiye'de ilk beş yüze giren firmaların yirmi altısı ilçemizde yer almaktadır.

"Zeytinburnu, 10'dan fazla işçi çalıştıran tesis sıralamasında Gebze (Kocaeli) ve Bornova (İzmir)'dan sonra en fazla işletmeye sahip üçüncü ilçedir. Metal eşya imalatı yapan tesis sayısında ilçe olarak Türkiye'de sekizinci sıradadır. Örme sanayii alanında Zeytinburnu tesis sayısı ile Türkiye'de onuncu, giyim ürünleri imalatında ise yedinci sıradadır. Yaklaşık on yıl önce yapılan bir araştırmada, Zeytinburnu ilçeler bazında milli gelire katkıda üçüncü sırada görünüyor. Kaldı ki, kayıt dışı ekonomi bu rakamlara dahil değil. Bunun da hesaba katılması durumunda, ilçemizin ülke ekonomisine katkıda ilk sırayı alacağına eminim."

To create routes of prestige in Zeytinburnu

Modern zeytinburnu

Murat Aydın
Zeytinburnu Mayor

We asked Murat Aydın, Mayor of Zeytinburnu, to comment on the share of the district within the economy of both Istanbul and Turkey at large. When replying to our questions, Mr. Aydın gave us detailed information about the past and present of Zeytinburnu:

"Before demolished, Kazlicesme was known as the heart of leather trade in Turkey. After the demolition this industry was moved to places such as Tuzla, Çorlu and Balıkesir. Some may think the leather has abandoned Zeytinburnu; however, Zeytinburnu has ceased to be a place for the processing of the raw leather but has been turned into a center where the processed leather is put for sale. Today, Zeytinburnu has stepped much further ahead and has become a center where all sorts of leather processed abroad are put for sale. In this respect, what we can say about Zeytinburnu is that it is, with its showrooms, the biggest leather marketplace in the world.

"Besides leather trade, weaving (knitting) industry constitutes a significant portion of the economy of Zeytinburnu. Zeytinburnu is one of the centers where the garment manufactured in Maraş, Malatya, Gaziantep, Çorlu and various parts of Istanbul is put for sale. Our district is self-confident about the weaving industry, even though not as much as it is about the leather trade. Furthermore, Zeytinburnu is also the place where Turkey's biggest firms in the field of home fabrics (e.g. curtains) are located. The trademark "Bozkurt" that gave its name to a quarter does not exist any more but today, there are many shops belonging to this sector in our district.

"Besides all these, enterprises from various sectors are also located in our district: Such as Ülker, Otomarsan, Şişecam. Of top 500 firms in Turkey, 26 are located in our district.

"After Gebze (Kocaeli) and Bornova (Izmir), Zeytinburnu rank third on the list of districts that have the facilities that employ more than 10 workers. It ranks eight on the list of the number of facilities that manufacture metallic goods throughout Turkey. A study made about a decade ago revealed that among the districts, Zeytinburnu ranked third in terms of contributions to the national income. One should note that black economy is not included in these figures. Once this is taken into account too, I am sure that our district actually leads the districts in Turkey in terms of contribution to the economy of the country."

Gecekondulaşmanın temel itici gücü göç ise, onu destekleyen en önemli dinamiklerden bir diğeri de imar aflarıdır. 1948 yılında çıkarılan ilk imar affından bu yana yaklaşık 15 af yasası yürürlüğe girmiştir. 1948 'de ilk yasa çıktığında, Türkiye'deki toplam gecekondu sayısı 30.000 civarındadır. Bu tarihte, Türkiye'deki gecekonduların yaklaşık 1/6'i yani aşağı yukarı 5000 kadarı İstanbul'dadır. Istanbul'daki gecekondu adedi 1950'de 8239, 1959'da 61400, 1963'de 120000, 1972'de tahminen 195 000'dir. (Tekeli, 1994b.)..1949 affını 1953, 1963, 1966, 1976, 1981 ve 1984 tarihlerinde çıkarılan diğerleri izler. Bu zaman zarfında, 1940'da 10 000 olan gecekondu sayısı da 1984'deki 2981 sayılı İmar Affı Yasası'na gelindiğinde, dönemin başbakanı Turgut Özal'ın ifadesiyle 1,5 milyona ulaşır (Türkiye'de gecekondu sayısı : 1940:10 000, 1948:30 000, 1953:80 000, 1960:240 000, 1966:450 000, 1970:600 000, 1978:850 000, 1980:1 150 000, 1984:1 500 000. (Uysal; 1985); (Keleş; 1984. s. 357)).

Aflar, beklenebileceği gibi gecekondulaşmayı önleyemez ancak gecekondulaşma ve giderek kaçak yapılaşmanın varlığını güçlendirir. 1980'lerde çıkarılan iki af yasasının amaç ve uygulamada öncekilerden farklılaştığı görülür. Örneğin, 1981 yılındaki 2805 sayılı Af Yasası yürürlüğe girdiğinde Ankara'da 400 bin gecekondu vardır. Ancak, af için gelen başvuru sayısı 196 bin olur. Bunun da sadece 61 bini gecekondu, gerisi büyük, küçük kaçak inşaatlardır. Yine, 1984 yılındaki af için Tapu-Kadastro İdaresi'nin bir uzmanı; "Bu yasa kaçak yapılaşma için. Kaçak yapı ve sanayi yapılarının yasallaştırılması için", der. Nitekim,

shanties that was 10 thousand in 1940 reached, as the then Prime Minister Turgut Özal, 1.5 million by the Reconstruction Pardoning Law No. 2981 in 1984. (Number of shanties in Turkey: 1940: 10 thousand, 1948: 30 thousand, 1953: 80 thousand, 1960: 240 thousand, 1966: 450 thousand, 1970: 600 thousand, 1978 :850 thousand, 1980: 1,150,000, 1984: 1,500,000. (Uysal; 1985); (Keleş; 1984. p. 357)).

As may be expected, the pardons did not obstruct the slums formations but only strengthened the existence of the slums and constantly growing illegal constructions. It is seen that two pardoning laws enacted in 1980s differed from the previous ones in terms of aims and applications. For instance, when the Pardoning Law No. 2805 came into force in 1981 there were 400 thousand shanties in Ankara. However, the number of applications submitted for pardoning was 196 thousand, of which only 61 thousand were shanties and the rest big and small illegal constructions. Again, an expert from the Land Registry Office said the following for the pardon of 1984, "This law is for the illegal constructions. It is for the legitimization of the illegal constructions nad industrial buildings". Indeed, while the number of shanties that time was reported as high as 1.5 million, the number of applications to the "Special Sworn-in Offices" for obtain-

Telsiz Mahallesi Şabanağa semtindeki dikilitaş. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u kuşatması sırasında karargâh kurduğu ve kuşatmayı yönlendirdiği yerin anısına dikilmiş. Üzerinde ise 4 Nisan 1453 Çarşamba akşamının tarihi var. (Fotoğraf: Engin Yıldız)

o tarihlerde gecekondu sayısı 1,5 milyon gibi rakamlarla ifade edilirken, yasanın getirdiği yeniliklerden olan "Tapu Tahsisi Belgesi" almak için "Özel Yeminli Teknik Büro" lara başvurular 1984'de 119 500, ertesi yıl da 100 000 civarında gerçekleşir. (Uysal; 1985).

1980'li yıllar Türkiye'de gecekondular için bir başka dönüm noktasını oluşturur. Bu tarihe kadar toplumun en alt gelir grupları arasında yer alan gecekondu kesimi için devlet eliyle meşrulaştırılan, metropolde arsa/taşınmaz sahibi olma fırsatının bu tarihten sonra tek başına yeterli olmamaya başladığı görülür. Kentteki yeni insanlar artık kentte tutunmuş, giderek belli bir birikim bile sağlamışlardır. Ancak, bu değişimi kimi zaman söylendiği gibi bir "sınıf atlama" olarak görmek yanlış ve yanıltıcı olur (M.R. Akbulut; 1996. s. 357.). Üstelik hızlı kentleşme, yüksek enflasyonist ortam ve büyüyen ekonomi, ülkenin metropol yerleşmelerinde-ve tabii ki en başta İstanbul'da-taşınmazlara ve kent toprağına olan talebi de hızla arttırmaktadır. Bu ortamda, ortaya çıkan, "denetlenemez" bir kaçak yapılaşma furyası olur. Bu olguda, imar-ıslah planları ile getirilen yapılaşma haklarının önemli etkisi olmuştur. Tek göz gecekondu yerine bir kaç katlı apartman dikebilme olanağı, on yıldan az bir sürede düşük yoğunluklu gecekondu alanlarını yık-yap süreci içinde apartmanlarla doldurur. İmkânı olanlar bunu kendileri yaparlar, olmayanlar müteahhitle anlaşarak bu büyük fırsatı değerlendirirler. Böylece, gecekondular ekonomik kriz ortamında önemli bir birikim daha sağlamış olurlar. Genel süreç içinde gecekonduların ilk taşınmaz birikimlerini, tapularını aldıklarında sağladıkları kabul edilecek olursa, ikinci birikimlerini 1970'lerde arazilerinin spekülatif değer kazanmasıyla, üçüncüsünü de imar-ıslah planı uygulamaları sonucu yapılaşma hakları elde ederek sağladıkları görülür. .

Türkiye'de gecekondunun elli yıllık serüveni sonunda gelinen nokta şimdilik genel değerlendirme ve öngörülerden farklı şekilde sonuçlanmıştır. Beklenildiği ya da öngörüldüğü şekilde kentle bütünleşme, kentlileşme gerçekleşmemiştir. Sosyal ve kültürel anlamdaki yanılgıların yanısıra, mekansal beklentiler de boşa çıkmıştır. Gecekonduların sonunda planlı/düzenli kent parçalarına evrimleşeceği yönündeki öngörüler gerçekleşmemiştir. Bu alanlarda imar haklarını arttırmaya yönelik plan uygulamaları sadece yapı yoğunluklarını arttırmış, altyapı, donatı ve açık alan standartlarını daha da kötüleştirmiştir. Üstelik bu alanlarda çevre ve donatı standartları-

ing "Title Deeds Allocation Documents", one of the innovations brought under the law was 119,500 in 1984 and 100 thousand in the following year. (Uysal; 1985).

1980s constituted yet another turning point for shanties in Turkey. It is seen that the legitimization by the State, of the opportunity provided to the residents of the slums areas, who had been regarded until then as one of the lowest income groups in the society, to own a building site/immovable property in the metropolis was not singly sufficient by itself. The new people in the city had clung on to the city and even acquired a certain amount of buildup. However, regarding this, as some times mentioned, as "going up to a higher class" would be wrong and misleading (M.R. Akbulut; 1996. p. 357). Furthermore, rapid urbanization, a climate of a high rate of inflation and a growing economy rapidly increased demand for the immovable property and city land in metropolitan settlements— of course, primarily Istanbul. Under these circumstances, an "uncontrollable" illegal construction rush occurred. Construction rights brought about by the reconstruction-improvement plans had an important effect in this phenomenon. The possibility of erecting a multi-floor apartment block in the place of a single-pane shanty caused, in a period of less than a decade, the filling of low-density slums areas with apartment blocks as a result of a "demolish-reconstruct" process. Those who afforded it did these themselves and those who did not afford, reached a deal with the contractor and made use of this great opportunity. In this manner, the slums acquired yet another significant buildup in this period of crisis. If one agrees that, in the overall process, the slums obtained their first immovable property accumulation upon receiving their title deeds, second accumulation upon a speculative increase in their lands in 1970s and the third one as a result of acquiring construction rights emanating from the applications of reconstruction-improvement plans.

The point reached after the end of the five-decade adventure of the slums in Turkey is, for the time being, is different from the general evaluations and anticipations. The expectations or anticipations for the integration into the city and urbanization have not occurred. Besides the committing of social and cultural blunders, spatial expectations have come to naught. Anticipations to the effect that the slums would eventually evolve into planned/orderly urban

An obelisk in the Şabanağa Locality of Telsiz Quarter. Ereceted in commemoration of the place where Sultan Mehmed the Conqueror established his headquarters and governed the siege during the siege of Istanbul. On it appears the date of Wednesday, 4 April 1453. (Photo by Engin Yıldız)

Abdi İpekçi Spor Salonu.
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

nı mevcut yapılaşma hakları çerçevesinde yeterli düzeye çıkarma imkânlarını da önemli ölçüde sınırlamıştır. Böylelikle plan ve yapılaşma haklarıyla yasallaştırma sadece mülk sahiplerinin birikimlerini arttırmaya yaramıştır. Bununla da kalmamış, spekülatif hareketler üzerinde de özendirici bir etki yaratarak, plan dışı yöntemlerle "kaçak yapılaşma" biçiminde kendi kopyalarını yaratmıştır (M.R. Akbulut; 1996. s. 358.). Türkiye'de, uzun yıllar içerdiği dinamizm, umut ve iyimserlikten dolayı olumlu yönleri öne çıkarılan gecekondular için artık umutsuzluk mahallelerine dönüşme riski de az değildir.

GECEKONDU SONRASI BUGÜNDEN GELECEĞE ZEYTİNBURNU

1990'ların ortasında Zeytinburnu gecekondularının hemen tamamen apartmanlaştığı görülür. Zeytinburnu Belediyesi'nin ifadesine göre, 1990'ların ortasında, mülkiyet sorunlarının geç çözülmesi ve o tarihte imar-ıslah planlarının

fragments have not materialized. Plan applications aiming at enhancing reconstruction rights in these areas have merely resulted in increases in construction densities, worsening the standards of infrastructure, equipment and fittings and open space. Furthermore, they have considerably restricted the possibilities to elevate to a desired level, the standards of environment and equipment in these areas. In this manner, plans and legislations providing for construction rights have only benefited the proprietors who have managed to increase their accumulations. Furthermore, they have had a motivating impact upon speculative actions and, through methods devoid of any planning, created their own reproductions in the form of "illegal constructions". (M. R. Akbulut; 1996. p. 358). Slums in Turkey whose positive aspects have been emphasized for years owing to the dynamism, hope and optimism it involves are now carry the risk of being turned into quarters of desperateness.

Abdi İpekçi Sport Hall. (Photo by İsmail Küçük)

yapımının gecikmesi nedeniyle eski gecekondulardan geriye sadece Çırpıcı ve Telsiz mahallelerindeki bazı örnekler kalmıştır (S. Şenol; 1996. s. 47.). Zeytinburnu gecekonduları yavaşça apartmanlaşır, mahalleler kente dönüşürken, oldukça eş zamanlı olarak "gecekondu yerleşmesi" kimliği de başka alanlara yönelmeye başlar. Örneğin, gecekondu araştırmalarının Prof. Hart'ın 1962'deki saha çalışmalarına dayanan 1969 tarihli eseri dışında sonraları genellikle İstanbul ve Türkiye'nin diğer alanlarına yönelmesi de acaba aynı zamanda, Zeytinburnu'nun "gecekondu" kimliğini ve özelliğini yitirmeye başladığı şeklinde algılanmasından mı kaynaklanmaktadır ?

2000 Nüfus Sayımı'na göre Zeytinburnu'nda 247 669 kişi yaşamaktadır ve ilçe sakinlerinin genel olarak orta gelir grubundan olduğunu söylemek mümkündür. Zeytinburnu, bir dönem aldığı yoğun göç nedeniyle günümüzde oldukça renkli bir etnik yapıya sahiptir. Türkiye'nin hemen tüm illerinden yöreye gelen göçmenlerin

ZEYTINBURNU FROM TODAY TO THE FUTURE IN THE AFTERMATH OF SLUMS

It is seen that by mid-1990s, nearly all the shanties of Zeytinburnu have been turned into apartment blocks. According to the remarks of the Municipality of Zeytinburnu, certain examples from the old shanties have remained only in Cirpici and Telsiz quarters owing to the delayed settlement of the ownership problems in mid-1990s and delays on the same dates of the reconstruction-improvement plans. (S. Şenol; 1996. p. 47). While the shanties of Zeytinburnu were turned into apartment blocks and the quarters transformed into a proper city, rather simultaneously, the identity of "slums settlement" began to tend to other areas. For instance, apart from the Prof. Hart's book dated 1969 based upon his filed surveys dated 1962, the researches of slums have run to the other areas of Istanbul and Turkey. Is this the result of the conception of

yanısıra Batı Trakya, Balkanlar, Orta Asya gibi diyarlardan katılanlarla birlikte Zeytinburnu bir ifadeye göre Türk dünyası mozayiği oluşturmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin en yoğun Kazak nüfusunun yerleşme alanı Zeytinburnu'dur. 1953'de bucak olduğunda 6 mahalleden oluşan Zeytinburnu'nun mahalle sayısı 1973'de 10'a yükselir. Bunlar: Yenidoğan, Nuripaşa, Yeşiltepe, Veliefendi, Sümer, Telsiz, Baştelsizler, Kazlıçeşme, Merkez Efendi, Maltepe mahalleleridir. Bugün, Zeytinburnu 13 mahalleden oluşmaktadır. Bunlar; Beştelsiz, Çırpıcı, Gökalp, Kazlıçeşme, Maltepe, Merkez Efendi, Nuri Paşa, Seyit Nizam, Sümer, Telsiz, Veli Efendi, Yenidoğan, Yeşiltepe mahalleleridir.

Zeytinburnu halihazırda kentsel mekân olarak son derece yoğun, sıkışık ve standartları düşük bir yapılaşma düzenine sahiptir. Özellikle konut alanlarındaki yerleşme düzeni, gecekondu döneminin mirası olarak çok sayıda küçük yapı adası ve sokaktan oluşmaktadır ki, 900'e yakın sokağın Zeytinburnu için kentsel işletme açısından hatırı sayılır bir yük olduğu açıktır. Bugün ve görülebilir bir gelecekte Zeytinburnu'nun kentsel gündeminde iki konunun daha belirleyici olacağı söylenebilir. Bunlar: Zeytinburnu'nun ulaşım bağlantılarının hem kendi iç bütünlüğünü arttırmaya, hem de İstanbul ile olan ilişkilerini güçlendirmeye yönelik olarak iyileştirilmesi. Diğeri ise, kentsel mekân ve yaşam kalitesi ile kültürünün geliştirilerek, Zeytinburnu'nun İstanbul metropolünün "kentlileşmiş" parçalarından biri haline getirilmesidir.

Halen, Zeytinburnu'nun Tarihi Yarımada'nın hemen yanıbaşında ve kentin merkezi iş alanlarına son derece yakın olmasına, ayrıca, hem kuzeyden D-100 (E-5) hem de güneyden Sahilyolu ve demiryolu ile kuşatılmış olmasına rağmen gerçekte İstanbul ile olan ulaşım bağlantılarının çok güçlü olmadığı ve İstanbul metropolü içinde erişilebilirliği düşük bir alan olduğu görülür. Benzer şekilde kuzey-güney doğrultusunda uzanan ilçenin kendi içindeki ulaşım bağlantılarının da yerleşmenin iç bütünlüğünü sağlamak ve yerleşmenin kendi iç erişilebilirlik ihtiyacına yeterince cevap vermekten uzak olduğunu söylemek mümkündür. Kısacası, halihazırda Zeytinburnu'nun hem kendi içinde hem de İstanbul'la olan bağlantılarında yeterince erişilebilir bir yerleşme olduğunu söylemek zordur. İstanbul'la olan başlıca erişilebilirlik sorununun, Zeytinburnu'nun D-100 karayolu ve Sahilyolu ile olan ulaşım bağlantılarının zayıflığından kaynaklandığı görülür. Her iki karayolu da bir

the fact that Zeytinburnu has begun to lose its "slums" identity and nature?

According to 2000 Population Census, 247,669 people live in Zeytinburnu and it is possible to say that the inhabitants of the district are generally from the middle-income group. Owing to the dense migrations to it a particular period, Zeytinburnu has a considerably colorful ethnic composition today. Zeytinburnu constitutes, in a sense, the mosaic of the Turkish world with the immigrants who have arrived at the area from nearly all the provinces of Turkey, as well as those who have come from lands such as Western Thrace, the Balkans, and the Central Asia. For example, the densest Kazakh population in Turkey lives in Zeytinburnu. When it became a subdistrict in 1953, it was composed of six quarters. The number of quarters of Zeytinburnu in 1973 rose to 10. These were: Yenidoğan, Nuripaşa, Yeşiltepe, Veliefendi, Sümer, Telsiz, Baştelsizler, Kazlicesme, Merkez Efendi, Maltepe quarters. Today Zeytinburnu has 13 quarters, which are: Beştelsiz, Cirpici, Gökalp, Kazlicesme, Maltepe, Merkez Efendi, Nuri Paşa, Seyit Nizam, Sümer, Telsiz, Veli Efendi, Yenidoğan and Yeşiltepe.

At present, Zeytinburnu has, as an urban space, an extremely dense, congested and low-standard construction order. In particular, the settlement order in the housing areas is composed of a great number of small islets and streets as the heritage of the slums period and it is obvious that about 900 streets is a considerable burden for Zeytinburnu in terms of the urban management. One can say that two more subjects will be determining the urban agenda today and in the foreseeable future, which are: To increase both the internal integrity of Zeytinburnu's access connections and improve and strengthen their links with Istanbul, and develop the urban space and life quality and culture of Zeytinburnu, turning it into one of the "urbanized" fragments of the metropolis of Istanbul.

Even though Zeytinburnu is right next to the Historical Peninsula and extremely close to the central business areas of the city and even though it is surrounded by D-100 (E-5) in the north the Coastline Road and the railway in the south, it is seen that, in reality, its access connections with Istanbul is not so strong and that its accessibility within the metropolis of Istanbul is a low area. Similarly, it is possible to say that the access connections within the district itself that stretched in a northerly-southerly direction is far from being capable of ensuring the internal

Zeytinburnu'nun
modern kentsel dönüşümü.
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

anlamda Zeytinburnu'ndan geçmekte ancak Zeytinburnu'na teğet geçmektedir. Sahilyolu bağlantısını güçlendirmek üzere bir alt-üst geçit yapılması, yine hem zayıf olan D-100 Karayolu bağlantısını iyileştirmek hem de kuzey-güney doğrultusunda ilçeye güçlü ve yeni bir ulaşım aksı sunmak amacıyla Seyit Nizam Mahallesi'nde 400 bağımsız birim istimlak edilerek yeni bir yol açılması, Turan Güneş Caddesi'nin yeniden güçlü bir bağlantı olması yönünde iyileştirilmesi bu başlık altında halihazırda gerek İstanbul Büyükşehir Belediyesi, gerekse Zeytinburnu Belediyesi tarafından yürütülmekte olan çalışmalardan bazılarıdır. 1994 yılında hizmete giren ve Sirkeci'den başlayan hızlı tramvay hattı, büyük bir ulaşım kolaylığı sağladığı Zeytinburnu'nun kuzey bölgelerinden geçip Seyit Nizam Caddesi yoluyla batıya yönelmektedir. Güneyden geçen demiryolu hattı ise, Kazlıçeşme'deki dericilerin kaldırılmasından sonra yolcu potansiyelinde önemli bir kayba uğramasına rağmen yöredeki endüstrinin işgücü için başlıca toplu taşıma aracı olmaya devam etmektedir. Ancak, görünen odur ki, bölgede raylı sistemlerin geliştirilmesi konusundaki uygulamalar belki daha ilerde şekillenecektir.

Kentsel mekân ve yaşam kalitesi ile kültürünün geliştirilmesi yönünde yapılanlar ise, çok yönlüdür. Zeytinburnu Belediyesi'nden yetkililerin ifade ettiği gibi, Zeytinburnu, bir an-

integrity of the settlement and adequately meeting its own internal accessibility of the settlement. Briefly speaking, it would not be easy to say that at present, Zeytinburnu is a sufficiently accessible settlement in terms of the connections within itself and with Istanbul. It is seen that the cause of the main problem of accessibility to Istanbul is the weakness of Zeytinburnu's access connections with D-100 highway and the Coastline Road. Both highways passes, in a sense, through Zeytinburnu but they touch it. To construct an upperpass and an underpass to strengthen the Coastline Road, the opening of a new road in Seyyid Nizam Quarter by way of expropriating four hundred detached units with a view to improving the weak D-100 Highway connection and providing to the district a strong and new access axle in the northerly-southerly direction, improve Turan Gunes Avenue in such a way as to enable it to be a strong connection are some of the ongoing works carried out by the Metropolitan Municipality of Istanbul and Municipality of Zeytinburnu. The fast tramway line that went into service in 1994 and that begins at Sirkeci passes through the northern regions of Zeytinburnu (whose access has been considerably eased by the line) and runs towards the west by way of Seyit Nizam Avenue. And even though there has been a sharp fall in its passenger capacity after the removal of

Zeytinburnu transforming into a modern city. (Photo by İsmail Küçük)

lamda "kentliliğin" öğrenildiği bir tür "eğitim" ve geçiş alanıdır. Bu anlamda dışarıdan gelen göçle oluşmuş olan ve son derece renkli sayılabilecek bir toplumsal dokuya sahip bulunan Zeytinburnu'ndan dışarı doğru da önemli bir göç yaşanmaktadır. Kişisel bir ifadeye göre Zeytinburnu Belediyesi Başkan Danışmanı Ömer Arısoy ile 06-3-2003 tarihinde Zeytinburnu Belediye Başkanlığı'nda yapılan görüşmeden, daha önceleri Zeytinburnu'ndan seçilmiş siyesetçiler bile burada oturmadığını öğreniyoruz. Bazı basit ve sıradan davranış alışkanlıklarının yerleştirilebilmesi bile Zeytinburnu'nda belirli bir çabayı gerektirmektedir. Çöp biriktirme alışkanlığının kazandırılması için her yıl belediye tarafından düzenlenen kampanyalar bunun bir örneğidir.
Zeytinburnu'nun, 1984 sonrası büyük kentlerde oldukça yaygın şekilde görülen kentsel-kamusal mekân düzenlemeleri, kentsel tasarım projeleri ve gösterişli kentsel yatırımlardan oldukça geç pay aldığı görülür. Zeytinburnu gibi göçle ve plansız bir şekilde oluşmuş kentsel alanlarda bu tür uygulamaların, pratik yararlarının ötesinde belirli bir kentlilik bilinci oluşturmaya yönelik daha uzun vadeli ve stratejik etkileri olacağı düşünülmelidir. Zira, fiziksel mekânı çoğunlukla bireysel yarar temelinde oluşmuş eski bir gecekondu bölgesindeki bir kamusal alan düzenlemesi her şeyin ötesinde bir kent inşa etmek anlamına gelmektedir.
Zeytinburnu'nun prestij güzergahları yaratma projesi ile her mahallede bir köy meydanı ya

Zeytinburnu'nun
modern kentsel dönüşümü.
(Fotoğraf: Engin Yıldız)

the leather tradesmen at Kazlicesme, the railway line passing through the south continues to be the main means of bulk transportation for the industrial manpower in the locality. However, it seems that the applications concerning the development of the railed systems in the region may be shaped in the future.
Operations carried out for the development of the urban space and the quality of living, are multifaceted. As stated by the officials of Zeytinburnu Municipality, Zeytinburnu is some sort of a "education" and transition field where "urbaneness" is learned. In this respect, even though it is composed of immigrations arriving from outside and has a highly colorful demographic structure, a significant level of emigrations from Zeytinburnu is observed as well. According to a personal statement, as far as we have learned from the Mayor's Advisor of Zeytinburnu Municipality Ömer Arısoy at an interview we held with him at the Office of the Mayor of Zeytinburnu on 06-3-2003, not event the elected politicians from Zeytinburnu had sat here. Getting even certain simple and ordinary behavioral habits accepted in Zeytinburnu requires some effort. Campaigns held annually by the municipality for getting the habit of collecting garbage adopted are an example of this.
It is seen that Zeytinburnu received somewhat late its share from urban-public space arrangements, urban design projects and imposing urban investments widely seen in major cities in 1984. One should think that beyond their practical benefits, this kind of applications in urban areas created with immigrations and in an unplanned manner like Zeytinburnu would have longer-term and strategic impacts towards the creation of a certain level of urbane awareness. The reason is that to arrange a public space in a former slums area that is mainly based upon personal interest shall mean, above all, to construct a new city.
The establishment of sub-centers in every quarter in the form of a village square or small shopping centers under the project of Zeytinburnu to create prestige routes should be assessed in this sense too. Arrangements of Balıklı Road in Telsiz Quarter, Streets No.105/2, and 101, Street No. 71 in front of Olivium are before us as prestige applications. The officials state that the construction of a 500-vehicle and three-storey parking lot in search of finding a solution to the parking lot problem and after this, the re-arrangement of the 58th Boulevard that con-

da küçük alışveriş merkezleri şeklinde, alt merkezler oluşturulması bu anlamda da değerlendirilmelidir. Telsiz Mahallesi'nde Balıklı Yolu, 105/2, ve 101. Sokak, Olivium önü 71. Sokak ve Rüstem Balkan Sokak düzenlemeleri prestij amaçlı uygulamaların örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Otopark sorununu çözmek amacıyla İnönü Caddesi'nin altında 500 araç kapasiteli, 3 katlı otopark inşa edilmesi ve bunu takiben ilçenin yoğun kullanılan alışveriş aksını oluşturan 58. Bulvar'ın kısmen tek yönlü yaya + araç trafiğine uygun biçimde düzenlenmesinin de Türkiye için bir ilki oluşturacağı yetkililer tarafından ifade edilmektedir. Aynı çerçevede Zeytinburnu'nda sık rastlanan bir durum olan ve çoğunlukla bağımsız ticari birimler olarak yararlanılan bodrum katlarına kaldırımdan girişler sokak düzenlemeleri sırasında kaldırılır. Düzenleme sonrası emlak fiyatlarında gözlenen artış bu düzenlemelerin olumlu etkileri arasında değerlendirilebilir. 1999 sonrası sokak düzenlemelerinin parklarla da desteklenmesi politikası benimsenir. Bu çerçevede, Öğretmenler Parkı, Özgürlük Parkı, Merkezefendi Parkı ve Spor alanı örneği gibi bazı işgal edilmiş alanlar, parka dönüştürülürken, boş alanlar da gerektiğinde istimlak yoluyla yeşil alana dönüştürülür.
Nisan 2001'de açılan Olivium Alışveriş Merkezi Zeytinburnu'nun kentlileşmesinde herhalde önemli bir aşamayı oluşturacaktır. Tıpkı diğer alışveriş merkezleri gibi burası da sinemalarıyla bir eğlence, rekreasyon ve piyasa mekânı işlevlerini bir arada barındırmaktadır. Örneğin, açılıştan bir süre sonra Muammer Aksoy Bulvarı'nda bir kitapçı açılması gibi Olivium'un yöreye etkileri şüphesiz çok yönlü ve uzun vadeli olacaktır.
1998 yılında eski Trakya Otogarı yerinde Topkapı Şehir Parkı ile başlayan projeler dizisi ise, yörenin çehresini orta ve uzun vadede değiştirebilme potansiyelini barındırmaktadır. Daha ileri aşamalarda Surlar boyunca uzanan ve dini turizmi destekleyen bir kültür adası yaratılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede 1999'da Belgrad Kapı karşısında açılan Şehir Anıtı'nın 3 eli de yörede eserleri bir arada varolan Türk, Ermeni, Rum kültürlerini simgelemektedir. Kültürel anlamda Zeytinburnu'nun daha renkli ve hareketli bir belde olması yönünde güçlü istekler bulunmaktadır. İlk kez 1999'da Mesir Macunu mucidi Merkezefendi adına yapıyan halk etkinlikleri, geleneksel tıp konusunda uluslararası sempozyum ve Yenikapı Mevlevihanesi'nde ilk kez 2002'de sema gecesi düzenlenmesi, Zeytinburnu'nun bundan sonraki kültürel faali-

stitutes the intensively used shopping axle of the district suiting to partially one-way "pedestrians plus vehicles" traffic will be the first of its kind in Turkey. Within the same framework, a situation that is frequently seen in Zeytinburnu, entries into the basements benefited mainly by autonomous commercial enterprises are removed during street arrangements. Increases observed in the real estate prices may be evaluated among the positive effect of these arrangements. After 1999, the policy to support these street arrangements with the parks was adopted. Within this framework, some occupied spaces as in the examples of Teachers Park, Liberty Park, Merkezefendi Park and Sports Field were turned into parks and the empty spaces were turned into greeneries by way of expropriation as needed.
Olivium Shopping Center opened in April 2001 shall probably constitute an important phase in the urbanization of Zeytinburnu. Just like other shopping centers, this place harbors together the functions of an entertainment, recreation and marketplace function, with its cinemas. For instance, Oliviums's effects in the area such as the opening of a bookshop on Muammer Aksoy Boulevard a while after the opening (of Olivium) will undoubtedly be multifaceted and long-term.
The series of projects that started in 1988 with Topkapı City Park in the place of former Thrace Bus Station harbor the potential of changing the visage of the locality in the medium and long terms. In the future stages, the target is to create an islet of culture that extends along the City Walls and supports the religious tourism. Within this framework, all the three hands of the City Monument opened in 1999 opposite to the Belgrade Gate symbolize the Turkish, Armenian Greek cultures whose works are found in the locality. There are powerful wishes to see Zeytinburnu as a more colorful and active city in terms of culture. Popular activities held in 1999 in commemoration of Merkez Efendi, the inventor of famous Mesir Jam, the international symposium on traditional medicine and the holding for the first time a night for the dance of the whirling dervishes at Yenikapı Mawlawi House in 2002 clearly show the thematic broad lines of the cultural activities to be held in Zeytinburnu.
Transformation of the former industrial areas offers new potential developmental areas and opportunities for Zeytinburnu. However, there are no plans and applications at present

Zeytinburnu transforming into a modern city. (Photo by Engin Yıldız)

yetlerinin tematik ana hatlarını belirgin biçimde ortaya koymaktadır.

Eski endüstri alanlarının dönüşümü Zeytinburnu için yeni potansiyel gelişme alanları ve fırsatları sunmaktadır. Ancak, Kazlıçeşme için halihazırda herhangi bir plan ve uygulama yoktur. Planlama yetkisi Turizm Bakanlığı sorumluluğunda olan Sahil Gelişme Bandı ile ilgili de bir gelişme bulunmamaktadır. Eski çimento fabrikası arazisi de ilk elde değerlendirilebilecek yerlerdendir.

Zeytinburnu, bir yandan eski sanayi faaliyetlerinden arınırken, yerlerine yenilerini koymakta da oldukça başarılı gözükmektedir. Yeni işlevler dokuma ve dericilik temelli toptan ve perakende ticaret üzerinde yoğunlaşmaktadır. Telsiz-Beştelsiz mahallelerinde Balıklı Yolu çevresinde kumaşçılar bölgesi son beş yılda örme kumaş konusunda Türkiye'nin en büyük toptan ticaret merkezi haline gelmiştir. Tabakhanelerin taşınmış olmasına rağmen Sahil Yolu 650 dükkanla hâlâ çok önemli bir deri konfeksiyon merkezi durumundadır. Turan Güneş Caddesi üzerindeki Perdeciler Çarşısı ise, Zeytinburnu'nun önemli ama fazla bilinmeyen özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

Günümüzde Zeytinburnu'nun yeni bir kimlik ve kentle yeni bir bütünleşme arayışında olduğu söylenebilir. Zeytinburnu tarihi geçmişinden bağımsız ve bağlarını koparmış yeni bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır. Zeytinburnu da 1990'lar İstanbul'unun tüketim yaşamındaki yerini yerini almak ve sanayi-gecekondu bölgesi kimliğinden sıyrılmak istemektedir. Eski gecekondu bölgelerindeki konut-ticaret-iş merkezi yönündeki dönüşümler bunun göstergelerinden biri olarak yorumlanmalıdır. Başka bir ifadeyle Zeytinburnu sınıf atlamak istemektedir.

Zeytinburnu'nun kentleşme açısından günümüzde ulaştığı aşama bir kentsel dönüşüm ve yenilenme çerçevesinde yorumlanmaya son derece uygundur. Aslında konuya başka bir şekilde yaklaşıldığında Zeytinburnu'nun kentleşmesini sonlandıramamış, yapılaşma ve kentsel mekânlarını sürekli yeni baştan kurgulayan ve yaratmaya çalışan bir kent olarak da düşünmek mümkündür. Diğer bir deyişle sürekli bir geçiş hali yaşayan ve kararlı bir denge durumuna ulaşamayan bir kentsel sistem örneği oluşturmaktadır Zeytinburnu.

for Kazlicesme. There is no development for the Coastline Development Band either, which is under the responsibility of the Ministry of Tourism. Former cement factory is also among the places that can be made use of at first hand.

While Zeytinburnu frees itself from the old industrial activities, it appears quite successful in replacing them with the new ones. The new functions focus upon wholesale and retailed trade base on textiles and leather trade. The drapers region around Balıklı Road at Telsiz-Beştelsiz quarters has become the biggest wholesale trade center on woven garments. Despite the moving of the tanneries, the Coastline Road is still the center of leather read-made dresses. The Marketplace of Curtain Traders on the Turan Günes Avenue constitutes an important but little known feature of Zeytinburnu.

Today, it can be said that Zeytinburnu is in search of a new identity and integration with the city. Zeytinburnu is engaged in an effort to form a new identity, independent from and broken off from its historical past. Zeytinburnu wants to be part of Istanbul's consumers' life and rid itself from the identity of an industrial-slums area identity. Transformations taking around dwellings-trade-business centers in the former slums areas should be interpreted as the indicators of this. In other words, Zeytinburnu wishes to go up into a higher class.

The stage attained by Zeytinburnu today as far as urbanization is concerned, is extremely suitable to be interpreted within an urban transformation and regeneration. In fact, when the issued is approached from another angle, it is possible to think of Zeytinburnu as a city that has not yet completed its urbanization, and that repeatedly designs and creates its construction and urban spaces. In other words, Zeytinburnu constitutes an example of an urban system that constantly goes through a transitional state and that has not adopted a stable equilibrium.

KAYNAKÇA:

Akbulut, M. Rıfat (1996) "Kaçak Yapılaşmış Alanların Kentle Bütünleştirilebilmesi için Bireysel Projeler Yöntemi"; içinde "Metropolün Geleceğine Yönelik Öneriler, Habitat'a Doğru İstanbul 2020 Sempozyumu" (17-19 Nisan 1996). İTÜ. Bildiriler Kitabı. s. 353-366. (Yay. Haz.: Berköz Akkal, L; Ertekin, Ö; Yüzer, M. A.). İTÜ. İstanbul.

Aksel, Atilla; (1994) "Zeytinburnu". İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 7. s. 557-558. Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı. İstanbul.

Çelik, Zeynep; (1986) The Remaking of İstanbul. Portrait of an Ottoman City in Nineteenth Century. Washington University Press. Washington.

Duranay, Niyazi; Gürsel, Ersen; Ural, Somer; (1972) "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması". Mimarlık 1972/7. S. 65-109.

Görgülü, A. Zekai; (1993) Hisseli Bölüntü ile Oluşan Alanlarda Yasallaştırmanın Kentsel Mekana Etkileri. YTÜ. İstanbul.

İncicyan, P.Ğ.; (1976) 18. Asırda İstanbul. (Tercüme: Hrand D. Andreasyan), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü Yayınları. İstanbul.

İstanbul Valiliği; (1992) İstanbul Raporu. İstanbul

Kayra, Cahit; (1990) İstanbul Mekanlar ve Zamanlar. Ak Yayınları. İstanbul.

Keleş, Ruşen; (1984) Kentleşme ve Konut Politikası, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi. Ankara.

Kılınçaslan, İsmet; (1981) İstanbul, Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri. İTÜ. İstanbul.

Kömürciyan, Eremya Çelebi; (1988) İstanbul Tarihi. XVII. Asırda İstanbul. (Tercüme: Hrand D. Andreasyan, Yay. Haz.: Kevork Pamukciyan). Eren Yayınları. İstanbul.

Kuban, Doğan; (1996) İstanbul Bir Kent Tarihi. Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. İstanbul.

Küçükerman, Önder; (1988) Feshane Defterdar Fabrikası. Sümerbank. Ankara.

Piccinato, Luigi; (1967) "Büyük İstanbul Nazım Planı Ana Hatları İzah Raporu". Mimarlık 70-5. (1970). s.49-54.

Şenol, Semra; (1996) İstanbul Kentinde 2. Dünya Savaşı'ndan Sonra Gelişen Yasal Olmayan Konut Tipleri ve Oluşum Nedenleri Üzerine Bir İnceleme (Zeytinburnu Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Şenyapılı, Tansı; (1998) "Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekondu'nun 50. Yılı"; içinde 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık. s. 301-316. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. İstanbul.

Şenyapılı, Tansı; (1981) Gecekondu 'Çevre' İşçilerin Mekanı. ODTÜ. Ankara.

Şenyapılı, Tansı; (1978) Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu. ODTÜ. Ankara.

Tekeli, İlhan ; (1994) The Development of the İstanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning. IULA-EMME. İstanbul.

Tekeli, İlhan ; (1994b) "Gecekondu". İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3. s.381-385. Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı. İstanbul.

Tekeli, İlhan; (1982) Gecekonduları Planlama Sorunları ve Yolları. s. 201-238. (1971), "Türkiye'de Kentleşme Yazıları" içinde. Turhan Kitabevi. Ankara.

Tümertekin, Erol; (1997) İstanbul İnsan ve Mekan. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye; (1977) Distribution of Out Born Population in İstanbul. A Case Study on Migration. Çağlayan Scientific Publisher. İstanbul.

Uykucu, K. Ekrem; (1973) Cumhuriyet'in 50. Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul. Kahraman Yayınları. İstanbul.

Uysal, H.; (1985) "İmar Affının Faturası"; Cumhuriyet Siyaset' 85, No: 87-1 Eylül 1985. s.12.

BIBLIOGRAPHY:

Akbulut, M. Rıfat (1996) "Individual Projects Management for the Integration of Illegally Constructed Areas with the City"; see chapter in it "Proposals for the Future of the Metropolis, 2020 Symposium of Istanbul on Towards Habitat" (17-19 April 1996). İTÜ. Book on Papers pp. 353-366. (Prepared for Publ. by Berköz Akkal, L; Ertekin, Ö; Yüzer, M. A.). İTÜ. İstanbul.

Aksel, Atilla; (1994) "Zeytinburnu". Istanbul Encyclopedia. Vol pp. 557-558. Societal and Economic History Foundation of Turkey. Istanbul.

Çelik, Zeynep; (1986) The Remaking of Istanbul. Portrait of an Ottoman City in Nineteenth Century. Washington University Press. Washington.

Duranay, Niyazi; Gürsel, Ersen; Ural, Somer; (1972) "Istanbul Planning from the Republic to the Present". Architecture 1972/7. S. 65-109.

Görgülü, A. Zekai; (1993) The Effect of the Legalization of Areas Formed With Shared Divisions. YTÜ. İstanbul.

İnjijian, P.Ğ.; (1976) Istanbul in the 18th Century (Translated by: Hrand D. Andreasyan), Istanbul Conquest Association, Istanbul Institute Publ. IIstanbul.

Office of the Governor of Istanbul ; (1992) Istanbul Report. Istanbul

Kayra, Cahit; (1990) Spaces and Times in Istanbul. Ak Publ. Istanbul.

Keleş, Ruşen; (1984) Urbanization and Housing Policy, Ankara University, Political Sciences Faculty. Ankara.

Kılınçaslan, İsmet; (1981) Istanbul, Economic and Construction Relations in the Urbanization Process. İTÜ. İstanbul.

Kömürjian, Eremya Celebi; (1988) History of Istanbul. Istanbul in the 17th century. (Translated by: Hrand D. Andreasyan, Prepared by: Kevork Pamukjian). Eren Publ. Istanbul.

Kuban, Doğan; (1996) Istanbul: the History of a City. Bizantion, Konstantinopolis, Istanbul. Societal and Economic History Foundation of Turkey. Istanbul.

Küçükerman, Önder; (1988) Feshane Defterdar Factory. Sümerbank. Ankara.

Piccinato, Luigi; (1967) "Explanatory Report of the Broad Lines of the Master Plan of the Greater Istanbul"". Architecture 70-5. (1970). pp.49-54.

Şenol, Semra; (1996) A Study on the Illegal housing Types that Developed in Istanbul After the Second World War and the Reasons of their Formation (Zeytinburnu Example). (Unpublished Master Thesis). Mimar Sinan University, Institute of Sciences. Istanbul.

Şenyapılı, Tansı; (1998) "75th Anniversary of Republic, 50th Anniversary of the Slums", see the chapter in it on Changing City and Architecture in 75 Years. pp. 301-316. Societal and Economic History Foundation of Turkey. İstanbul.

Şenyapılı, Tansı; (1981) Slums 'Surroundings' the Space of the Slums. METU. Ankara.

Şenyapılı, Tansı; (1978) Problem of the Urban Population That Failed to Achieve Integration. METU. Ankara.

Tekeli, İlhan ; (1994) The Development of the Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning. IULA-EMME. Istanbul.

Tekeli, İlhan ; (1994b) "Slums". Istanbul Encyclopedia, Vol. 3. pp. 381-385. Societal and Economic History Foundation of Turkey. Istanbul.

Tekeli, İlhan; (1982) Problems in and Ways of Planning the Slums. pp. 201-238. (1971), See the Chapter on "Articles on Urbanization in Turkey". Turhan Bookshop. Ankara.

Tümertekin, Erol; (1997) Istanbul People and Space. History Foundation Yurt Publ. Istanbul.

Tümertekin, Erol; Özgüç, Nazmiye; (1977) Distribution of Out Born Population in İstanbul. A Case Study on Migration. Çağlayan Scientific Publisher. İstanbul.

Uykucu, K. Ekrem; (1973) Istanbul With Its Districts on the 50th Anniversary of the Republic. Istanbul.

Uysal, H.; (1985) "Cost of Reconstruction Pardoning "; Cumhuriyet Siyaset' 85, No: 87-1 September 1985. p. 12.

ZEYTİNBURNU 1965-2005

by Zühtü Bayar

ZEYTİNBURNU 1965

Kent yapısı bakımından son yıllarda önemli değişmeler geçiren Zeytinburnu gecekonduları, halen üç yönde büyümeye devam etmektedir. Nüfusu da hızla artmaktadır. Yedikule yönüne doğru büyüme durmuştur. Yenimahalle'nin arka tarafları, Veliefendi, Tepebağ yönlerine doğru büyüme ve gelişme devam etmektedir. En ilkel ve tipik gecekondular, "Uç" ya da "Büyüme" noktaları diye adlandırdığımız bu bölgelerdedir. Bu bölümlerde elektrik de yoktur. Dört duvar, bir damla tek gözlü evcikler, duvarları gaz tenekeleri ve ambalaj sandığı bozmaları ile onarılmış tipik gecekondular, bu bölgelerde gün geçtikçe artmaktadır. Öyle ki, bazan bir gecede beş-altı evin mantar gibi bittiğini görmek mümkündür. Özellikle çevrede bulunan sanayi tesisleri ve fabrikalar, yoksul işçilerin buralarda yerleşmesine ve sitenin büyümesine neden olmaktadır.

Yedikule'de, hemen sur dışından başlayıp, Veliefendi hipodromunun arkalarına değin uzanan Zeytinburnu gecekondularında, orta büyüklükte bir kentin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bazı sosyal tesisler vardır. Zeytinburnu'nda sekiz ilkokul, bir ortaokul, altı eczane, biri kışlık yedi sinema ve bir de devlet dispanseri vardır. Birkaç yıl öncesine değin bunlardan hiçbiri yoktu. Çevre semtlerin, (Bakırköy, Samatya, Yedikule) okul ve eczanelerinden yararlanılırdı. Gecekonduların kuruluş yıllarında çok zorluklar, sıkıntılar çekilmiştir. Hastalar için buraya doktor yürümek istemezdi. Şoförler ise, Zeytinburnu sözünü duyar duymaz pazarlığı keser, dinlemezlerdi bile söylenenleri. Çok zaman önce, kan kusan bir veremli hastayı, uyuz bir beygirin çektiği at arabasıyla hastaneye götürmelerine tanık olmuştum. Kanalizasyon olmadığından foseptikler bahçelerde, sokaklarda akar, giderdi. Bu da çeşitli salgın hastalıklara yol açardı. "Büyüme

Bir zamanlar Millet Bahçesi.
(Mehmet Alpay Arşivi)

Zeytinburnu 1965-2005

ZEYTINBURNU 1965

Shanties of Zeytinburnu, which has gone through important changes in the recent years in terms of its urban setup, continue today to grow in three directions. Its population is also increasing rapidly. Growth in the direction of Yedikule has stopped. Growth and development in the direction of the back aspects of Yenimahalle, Veliefendi, Tepebağ continues. The most primitive and typical shanties are located in these regions that we name as "End" or "Growth" Points. These parts do not have any power supply. Single-pane cabins with four walls, typical shanties whose walls are repaired with gas cans and packaging box pieces increase day by day. Indeed, it is possible to see sudden erection of five or six houses overnight. In particular, the industrial facilities and factories in the surroundings lead to the settlement of poor workers here and the expansion of the site.

At Yedikule are certain social facilities at Zeytinburnu shanties that start from just the outside of the walls and extend up to the back of Veliefendi Hippodrome. Such facilities can meet the needs of a medium-scale city. There are eight primary schools, one secondary school, six pharmacies, one wintertime cinema hall and one state infirmary in Zeytinburnu, none of which existed until before a couple of years. Schools and pharmacies stores of the surrounding quarters (Bakırköy, Samatya and Yedikule) were used. Many difficulties and problems were encountered during the years of the construction of shanties. Doctors did not want to walk here for the sake of patients. On their part, the drivers, upon hearing the word 'Zeytinburnu', cut short the bargaining and never heard what was told to them. A very long time ago, I witnessed the transport to the hospital of a tuber-

Once upon a time Millet Avenue. (From the Archive of Mehmet Alpay)

Zeytinburnu ilçesinde Hat Boyu'ndaki dericiler ve 58. Bulvar caddesi (Fotoğraflar: İsmail Küçük)

noktaları"nda durum halen böyledir.
Yol, ülkemizin önemli meselelerinden biri olduğu gibi, gecekondunun da başta gelen dertlerinden biridir. "Eskiden bir yerin yol olduğunu, çamurlu tarlalardaki ayak izlerinden anlardık." diyor eski bir gecekondulu. Gecekonduların kurulma ve gelişme yıllarında, semt sakinleri aralarında para toplayıp, fiilen çalışarak yolların bir kısmını kendileri yapmışlardır. Yani gecekondu da uzun bir süreden beri oturanların, yollarıyla, kuyularıyla, ağaç ve evleriyle gecekondunun yaratılmasında alın teri vardır. Onlar, hiç yoktan bozkır, dağbaşı denilebilecek tarlalarda, imkânları oranında bir kent yaratmışlardır. Daha sonraları belediye işi ele almış, (doğrusu, belediyenin gecekonduyu arada bir hatırlamadığını söylemek nankörlük olur.) bir iki asfalt yolu

culous patient who was vomiting blood, with a cart pulled by a scabby packhorse. Because of the absence of a sewage system, the contents of the septic tanks flew out in the gardens, which caused various contagious diseases. This is the situation in "growth points".
Besides being one of the important problems of our country, the road issue is one of the primary troubles of the shanties. A former slums resident said, "In the past, we used to understand if a place is a road from the footsteps in the field." During the years of the formation and development of the shanties, the quarter inhabitants collected money among them and physically work to construct at least part of the roads. That is to say, those who lived at shanties for a long time have actually put in their efforts into

tamir ettirerek, buna yeni şoseler ekletmiştir. Yol yapımı işinde; “Gecekondu Güzelleştirme Derneği”, “Gecekondu Kiracılar Derneği” gibi kuruluşların da düşünsel etkisi olmuştur.

Trenle geçerken, kolaylıkla görülebilen o tek katlı, eğri-büğrü kulübeciklerin arasında, büyük kentin ihtiyacını karşılayan insan emeği ve işlikler (atölyeler) gizlidir. Evlerde dokuma el-tezgahları, mahalle ve sokak aralarında üç-beş kişinin çalışmakta olduğu atölyecikler, işlikler, torna-tesviye dükkanları, dökümhaneler her sabah iş gününün başlamasından çok önce faaliyete geçerler. Gecekondular, kendi iç üretim hayatları bakımından adeta bir manifaktür hayatı yaşarlar. Manifaktür; Ortaçağ üretim tarzı, el imalatı. Zeytinburnu işçilerinin önemli bir bölümü, başka semtlere, fabrikalara işbaşı yapmaya gider-

the creation of shanties with their roads, wells, trees and houses. They have created a city out of zero on fields that can be described as steppes or hilltops to the extent of their own means. In later stages, the municipality took up the matter (one should admit that the municipality has occasionally remembered the shanties) and repaired a few asphalted roads and added to them new macadamized roads. In the work of the construction of roads, organizations such as the “Association for the Beautification of Shanties”, “Association of the Tenants of Shanties” have had an ideational effect.

In between those small single-storey and crooked huts that are visible while passing by on a train are hidden the labor force and workshops tat meet the needs of the big city. Handlooms at

Leather tradesmen on the Hat Boyu Avenue in Zeytinburnu And 58th Boulevard Avenue (Photos İsmail Küçük)

lerken, bu atölyelerde iş günü çoktan başlamış; takım, araç gürültüleri, trikotaj makinalarının cızırtıları mahalleleri kaplamıştır. Zeytinburnu, çevresindeki, iplik, dokuma, lastik, kösele ve çimento fabrikalarının işçi ihtiyacını karşıladıktan başka; kentin diğer semtlerinin emekçi ihtiyacını da karşılar. Zeytinburnu ve Kazlıçeşme (eski Kazlıçeşme) eskidenberi İstanbul'un sanayi merkezlerinden biridir.

Trenler, İstanbul'un iki büyük banliyösü olan Zeytinburnu ve Kazlıçeşme istasyonlarından, sabahın saat altısından, sekiz buçuğuna değin demiryolunun her iki yönüne de işçi ordularını taşır. Yenimahalle'den Sirkeci yönüne doğru tenhaca gelen trenler, Zeytinburnu ve Kazlıçeşme istasyonlarında tıklım tıklım dolar. İşçi, küçük memur, esnaf, her çeşit emekçi ve meslek sahibi halk, tren istasyona gelince vagon kapılarına hücum eder. Eğer çok kalabalık olursa, binemeyenler de olur. Trenden başka, minibüsler ve İETT otobüsleri de işçi nakil işine yardımcı olurlar. (Minibüsler ve İETT otobüsleri 1960 yılından sonra kesin olarak çalışmaya başladılar, ondan önce bütün nakil ve yolculuk işlerini trenler yapardı.) İşçilerin arasında okula gitmeyip, çalışan erkek ve kız çocukları görülür. O denli çoktur ki bunlar, işe gitme ve işten dönme saatlerinde istasyon bir ilkokulun tenefüs saatlerine benzer. Erkek çocuklar genellikle kunduracı çıraklığı; kızlar, iplik ve dokuma fabrikalarında yardımcı işçilik yaparlar. Çalışanların ortalama % 10-15'ini ilkokul çağındaki çocuklar meydana getirir. Ayakkabıcı, tornacı, tesviyeci, dokumacı, gazete satıcısı... hep bu yoksul yuvalardan çıkar. Hepsi de normal iş saatinin çok üstünde çalışırlar. Ve hepsi de yeteri kadar kazanamadıklarından yakınırlar.

Saat on sekizden sonra, trenler, III. mevkileri ağzına kadar dolu yorgun argın işçileri semtlerine, evlerine taşır. Bu taşıma işi saat yirmi ikiden sonra seyrekleşmekle birlikte son tren saati olan bir-otuza kadar sürer.

Gecekondu insanı bütün o yoksulluklara ve sıkıntılara karşılık kendini kondusunda saraydaymış gibi hisseder. Bu yüzden ben, o teneke, saç ve tahta parçaları karışımına "Teneke Saraylar" derim. Pazar ve tatil günlerinde gecekondulunun çalışması gerçekten görülmeye değer. Fabrikasındaki işinden başkaldırabilmiş ya da patronundan izin alabilmişse, o tatil ondan mutlusuna güç rastlanır gecekonduda. Ne yapar gecekondulu boş vakitlerinde, binde bir eline geçirdiği beş zamanını nasıl değerlendirir? Eğer kahvede oturmak v.s. gibi alışkanlıkları yoksa,

houses, small and normal workshops in between the quarters and streets, where three to five people work, lathing-leveling shops and foundries begin their work, before the working hours each morning. In terms of their own internal production lives, shanties live a life of hand-manufacturing along the line of medieval times. While the bulk of Zeytinburnu workers go to other quarters and factories to start work, the day at these workshops has started long before and the noises of kits and vehicles and creaking sounds of knitting machines have already covered the quarters. Zeytinburnu not only meets the labor needs of the thread, weaving, rubber, stout leather and cement factories around it but also that of the labor force of other quarters. Zeytinburnu and Kazlicesme (former Kazlicesme) have been one of the industrial centers of Istanbul.

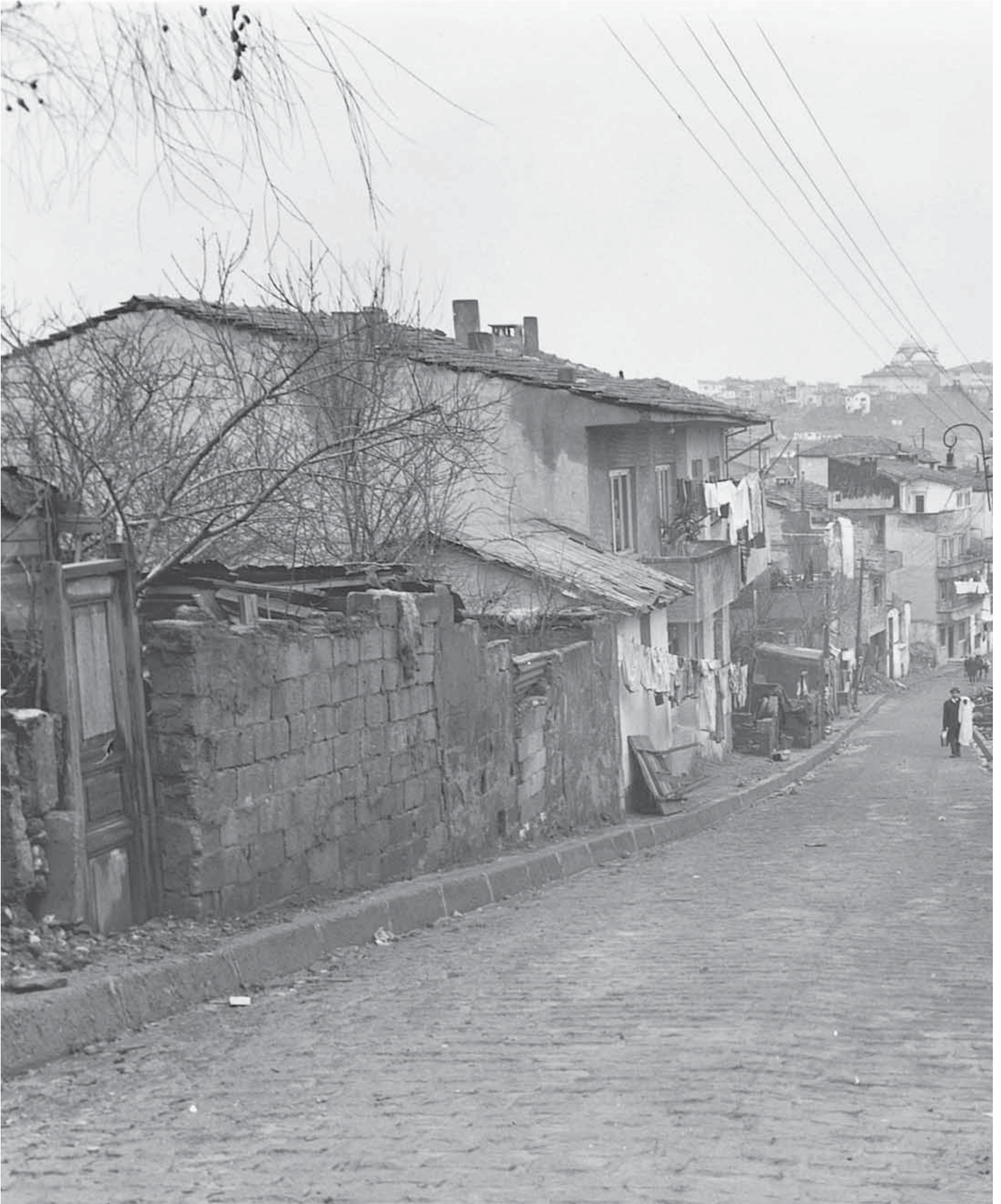
From six o'clock to eight-thirty, trains from the stations of Zeytinburnu and Kazlicesme, two big suburbs of Istanbul, carry 'armies' of workers towards both directions of the railway. Trains that come somehow unmanned from Yenimahalle towards Sirkeci are fully packed at Zeytinburnu and Kazlicesme stations. When the station arrives at the station, workers, low-ranked clerks, shopkeepers, and all sorts of employees and professionals rush to the wagon doors. If there is a very big crowd, some fail to get on to the train. Apart from trains, minibuses and IETT buses help with the transport of the workers. (Minibuses and IETT buses definitely began to operate after 1960. Before this, all the transport and travel operations had been carried out by the trains) among the workers are boys and girls who are not schooled but who work instead. Their number is so high that during rush hours, a station is turned into break hours of a primary school. Boys usually work as shoe-making apprentices; girls work as assistant workers at threat and weaving factories. Children at the age of primary school make up 10-15% of the workers. Shoemakers, turners, levelers, weavers and newspaper sellers all come from these poor homes. All of them work far beyond the normal working hours. All of them complain about not earning sufficient income.

After 6.00 P.M. the trains transport exhausted workers back to their homes in fully packed third-class compartments. Even though this transport business becomes infrequent after 10.00 P.M., it continues until 1.30 A.M., the time for the final train.

Despite all of this poverty and difficulties, a

Eski Zeytinburnu'ndan bir görünüş. (Mehmet Alpay Arşivi)

A view from the older Zeytinburnu. (From the Archive of Mehmet Alpay)

SIHHAT

İDROFİL PAMUK ve VATKA

FABRİKALARI
KOLLEKTİF ŞİRKETİ

İSTANBUL, YEDİKULE KAZLIÇEŞME, ORTA SOKAK No. 2

İstanbul, 15 Ocak 1947

FATURA No. 7500
Defter kayıt No. 31
Teslim tarihi 15.1.947
MÜŞTERİNİN İsmi :
Adresi :

Bir zamanların Zeytinburnu'ndan belge. (Mehmet Alpay Arşivi)

A documents from the past Zeytinburnu. (From Mehmet Alpay's Archive)

tek eğleneceği yer evinin bahçesidir. (Gecekondularda az da olsa genellikle her evin bir bahçesi vardır.) Arıları bile kıskandıracak bir çalışma haftasından sonra, gecekondulu yorgunluğuna aldırmaksızın bu kez de eline tırmık ya da çapasını alır, bahçesini biçimlendirmeye, bir şeyler ekip dikmeye başlar.

Ne denirse densin, gecekondudaki hayat, renkli ve tutkulu bir hayattır. Herşeye karşılık insani bir yaşamadır. Ama kümes misali evlerde oturuluyormuş, her aile en az dokuz bireyliymiş, üstelik de çalışan tek kişiymiş, ne çıkar?

Gecekondu insanı, yalnız insanla değil, doğayla mücadele etmesini de öğrenmiştir. Kışın insafsızca yağan karın altında, soğuktan morarmış parmakları ile kurmaya çalıştığı kulübesi, ona hayatında en büyük deneylerden birini kazandırmıştır. Kereste kilosunun fiyatını saç parçasının değerini insanların ikiyüzlülüklerini ve içtenliklerini bu sıralarda öğrenir. Yalnız bunları değil, belki de gerçek olarak ilk kez yardımlaşmanın ve dostluğun da ne olduğunu bu sırada öğrenmiştir. Beş çocuğuyla, karısıyla, aç ve çaresiz ve de beş parasız ortada kalmış ve bu koşullarla gecekondu yapmaya kalkmış ve başarmış insan, hayat mücadelesi için yeterle kadar bir fikre sahip olmuş insandır. Hayatın en çetin sınavlarından birini başarı ile vermiş bir insandır. Kondusunun normal yaşama ölçülerinde olmaması, onun doğayla mücadelesinde en önemli rollerden birini oynar. Bütün olanaksızlıklara karşılık, tek gözlü evciğini onarmaya, büyütmeye çalışır. İstasyonlarda, akşamları, iş dönüşü, koltuğunun altında gazeteye sarılı birkaç tahta parçasıyla ya

shanty makes people feel themselves at a palace. That's why I describe this mix of tin, sheet iron and wood pieces "Tin Palaces". The work of the residents of shanties on Sundays and holidays is worth seeing. If a worker has had a chance to have a break from his work at his factory or has secured a leave from his boss, on that occasion, there is hardly anyone at the shanty who is happier than him. What does the shanty resident do during his leisure time and how does he make use of this rare free time? If he des not have habits such as sitting at a coffee-shop etc, the only place he can have fun is the garden of his house. (A small number of shanties have a garden). After a working week that is reminiscent of the tempo of the bees, he this time gets his rake or hoe, starting to shape his garden and sow certain things in it.

Whatever is said about it, the life at shanties is colorful and passionate. Despite everything it is a human living. They do not care whether or not they live in henhouse-like houses, whether or not each family consists of at least nine members and whether or not the number of the working persons is just one.

People of the shanties have learned to struggle not only with the people but also with nature. The hut that he tried to erect with his fingers bruised by the cold under the mercilessly falling snow gave him one of the greatest experiences of his life. He learned during this time, the price of the timber, the value of the sheet iron, the hypocrisy and candidness of people. Besides these, he probably learned the true meaning of collaboration and friendship. If a hungry and penniless person who remained in the cold with five hungry and desperate children and his wife, and attempted to construct a shanty under the circumstances and succeeded in doing it, he is a person who has an adequate idea about the life struggle. He is a person who successfully passed one of the toughest tests of life. That his shanty is not up to normal life dimensions plays one of the most important roles in his fight with nature. Sometimes, despite all the impossibilities, he tries to repair and expand his single-pane little house. Upon return from work in the evenings, residents of shanties appear at stations, either with a few pieces of wood wrapped in a newspaper or an orange box under his arm. These pieces of wood will be used to fill in one of the holes of his room or if it is winter, it will meet his fuel need and heat him. Hence a wolrd on edges... As stated by one of our women writ-

da bir portakal sandığıyla dönmekte olan gecekondulular görülür. Bu tahtalar ya odasının bir deliğini kapatacak ya da mevsim kışsa o akşamki yakıt ihtiyacını karşılayarak, onu ısıtacaktır. Evet böylesine ucu ucuna bir yaşama... Bir kadın yazarımızın da belirttiği gibi; "Canı tende tutma ekonomisi...." Sözün kısası, gecekondulu tam anlamıyla, büyük yaşamış kişidir.

TOPLUMSAL YAPI

Zeytinburnu gecekonduları halkını dört ayrı toplum sınıfına ayırmak ve incelemek doğru olur kanısındayız. (Mobilite Social, Toplumsal Akıcılık, Bak: Pierre Laroque, Sosyal Sınıflar, Remzi Kitabevi, İst. 1963.)

a) Köylüler
b) Göçmenler
c) Toplumsal akıcılığın etkisi ile sınıf değiştirmiş aileler.
d) Yoksul emekçi sınıfı (işçi sınıfı)

Şimdi bunları, içinde bulundukları çevre, ekonomi ve toplum şartları ile birlikte inceleyelim.

a) Köylüler:
Ekonomik itkiler yüzünden, köyden kente göç eden köylüler, maddi olanaklarına en elverişli çevre olarak gecekonduları seçmektedirler. Bunda toplum psikolojisinin etkileri de vardır. Köylü ailesi, bakmaktadır ki, çevre yaşayış tarzı olarak gecekondular az çok köylerin bir benzeridir. Kentin diğer yönlerindeki yüksek apartmanlar psikolojik olarak kendisini rahatsız ettiği gibi, ekonomik olarak da buna imkân yoktur. "Ama yine de son kertede (son tahlilde) illet ekonomik faktördür." Köylerdeki ağalık sisteminin bu göç üzerinde etkileri büyüktür. Ekonomik düzensizliğin sebep olduğu yoksulluktan bunalanlar, ya kısa bir süre içinya da (mallarını, mülklerini satarak) süresiz gelip, kente yerleşmektedirler. Yukarıdaki açıklamadan da anlaşıldığı gibi, gecekondu, köylü ailelerin ekonomik ve toplumsal yapılarına uygun düşmektedir. Köylü aileler bir kondu edindikten ya da kiraladıktan sonra hemen fabrikalara giderek çalışmaya başlarlar. Tahmin edildiği gibi ilk anda çok sıkıntı çekerler. Fabrika hayatına alışmamışlardır. Burada köylü ailenin, fanatizmi (dar düşünceyi) yıkarak kızlarını çalışmaya ya da okula gönderdiklerini görürüz. Ama bu gözlem daha çok Rumeli köylüsü için geçerlidir. Kent hayatı bu ailelerin yaşama üslubu üzerinde önemli değişiklikler yapar. Ailenin gençleri, kentli gençler gibi giyinmek ve davranmak eğilimindedirler. Bir oranda başarırlar da bunu.

Göç eden köylü ailenin, kentte bulduğu en il-

Zeytinburnu ilçesini konu alan kartpostal. (Mehmet Alpay Arşivi)

Postcards about Zeytinburnu. (From Mehmet Alpay's Archive)

ers: "Economy to keep the soul in the body…" Briefly speaking, in its full sense, the shanty residents are people who have lived 'greatly'.

SOCIAL STRUCTURE

We are convinced that it would be appropriate to divide and examine the people of shanties in four distinct classes. (Mobilite Social, Social Mobility, See: Pierre Laroque, Social Classes, Remzi Bookshop, İst. 1963.)

a) Villagers
b) Immigrants
c) Families who have changed their class under the influence of social mobility.
d) Poor working class (Workers class)

Let us now examine them together with the conditions of environment, economy and society in which they are found.

a) Villagers:
Villagers who migrate from the countryside to the cities with economic motives choose shanties as the most suitable environment (habitat) that they can afford with their financial possibilities. Social psychology has an effect upon this. Villager families see that the shanties, as the environmental lifestyle, are more or less similar to the villages. Not only that the high-rise apartment blocks in the other sides of the city upset them psychologically but also they cannot afford these constructions economically. "However, in the final analysis, ailment is the economic factor." Effects of the agha system in the countryside upon this migration are great. Those who are distressed by poverty caused by

Zeytinbunu ilçesini konu alan kartpostallar. (Mehmet Alpay Arşivi)

ginç şey ise sinemadır.Tabii, yerli filmlerden başkalarını seyretmezler. Sinema bu aileleri öylesine etkiler ki, kısa bir süre sonra bu tehlikeli bir alışkanlık halini alır. Hele gençler, çevredeki sinemalara gelen yerli filmleri hiç kaçırmaz olurlar. Futboldan sonra en ilgi çekici konudur bu onlar için.

Ailenin niyeti başlangıçta, biraz para kazanmak ve sonra tekrar köye dönmektir. Onları köye bağlayan etkiler pek öyle kolaylıkla zayıflamaz. Hatta kent düzenine uyamayan ailelerin kısa bir süre sonra köye dönmek zorunda kaldıkları da görülür. Bununla birlikte kent yaşamına uyanlar, onun sağladığı yararları görenler, daha sonra düşüncelerini değiştirir ve tamamen kente yerleşmeye karar verirler.

b) Göçmenler:

"Sosyal Sınıflar" adlı kitabında; "Devamlı olarak önemli sayıda göçmen alan bir ülkede, aynı zamanda devamlı olarak bir sosyal yükseliş görülür." Diyor Pierre Laroque. Ülkemizin toplumsal yapısı açısından bakıldığında, bu yargı,
bir zaman için doğru olmuştur. Bağımsızlık savaşından sonra yurdumuza kabul ettiğimiz göçmenler, kuşkusuz yukarıdaki yargıyı doğrulayacak işlevi göstermiştir. Bugün ülkemiz için genellikle bu yargı geçerli değildir. Çünkü, Türkiye bugün genellikle Rumeli'den göçmen almaktadır. Bu ülkelerden gelen göçmenlerin sosyal durumları konusunda iyimser bir yargıya varmak, ayrıca güçtür. Şu da var ki; Bulgaristan ve Yugoslav göçmenleri, gecekondu halkının toplumsal yapısı üstünde birtakım etkilerde bulunmuştur. Davranışları ve gelenekleri ile yerli halktan bazı ayrılıklar gösteren göçmenler, ge-

the economic disorder come to and get settled in the cities temporarily or permanently (selling their items and property). As may be understood from the foregoing explanation, shanties suit to the economic and social structures of the villager families. Right after acquiring or renting a shanty, the villager families go to and start working at the factories. As may be anticipated, they encounter a lot of difficulties at the outset. They have not been accustomed to the factory life. We see that villager families overcome their fanaticism (narrow-mindedness) and send their daughters either to work or school. But this observation mainly applies to the Rumeli villagers. Urban life causes important changes upon the lifestyle of these families. Young members of the family tend to dress and behave like urban youth. To some extent they succeed in this.

The most interesting thing the immigrant families find at a city is the cinemas. Of course, they do not watch anything other than the local movies. Cinema is so effective on these families that this becomes a dangerous habit after a short while. Especially the youth try not to miss the local movies coming to the cinemas around. It is the most interesting topic for them after football.

The initial intention of the families is to earn some money and then return to the countryside. Factors that tie them to the villages are no weakened so easily. It is also seen that those families who fail to adapt to the urban system are obliged to return to their villages after a short while. Despite this, those who get adapted to the urban life and see the benefits it offers change their mind later and decide to get settled in the cities for good.

b) Immigrants:

In his book entitled, "Social Classes", Pierre Laroque writes: "In a country that constantly accepts a significant volume of immigrations is seen, at the same time, a constant social rise." When taking this up in terms of the social structure of our country, this judgment has been true for some time. Immigrants whom we admitted to our country after the War of Independence undoubtedly fulfilled a function that verifies the preceding judgment. Today, this judgment does not apply in general to our country today. The reason is that Turkey now receives immigrants from Rumeli. Moreover, it would be hard to reach an optimistic assessment about the social status of the immigrants coming from these countries. Furthermore, immigrants from

cekonduya geldikleri çevrenin kültürünü de birlikte getirmiştir.
Bu yeni topluluk, çevreyle kültür alış verişi yapmış, çevresini etkilemiş ve çevresinden etkilenmiştir. Bunun sonucunda da göçmen sınıfı dediğimiz kültürel özgüllüğünü yitirmiş, fakat bunun yerine daha yeni ve değişik yeni bir öz kazanmış topluluk meydana gelmiştir.
Göçmenlerin Zeytinburnu'nda da yer yer yoğunlaştığı mahalleler vardır. Bulgaristan göçmenleri birbirlerine akraba imiş gibi davranırlar. Mahalle kavgalarında, çeşitli işlerde birbirlerine arka çıkarlar. Aralarında sağlam bir dayanışma vardır. Çalışkan insanlardır göçmenler... Dokumacılıktan tutun da kunduracılık, lokantacılık, dondurmacılık gibi çeşitli meslek ve zenaat dallarında bilgi ve deney sahibidirler. Genellikle çocuklarını okula gönderirler. Ama orta öğretimi de gereksiz bulurlar. Bu bakımdan bizim köylümüzün anlayışlarına benzer öğretim anlayışları. Bazıları Türkçeyi iyi bilmez.
Bulgaristan göçmenleri kapalı bir topluluk özelliği gösterirler. Çoğu zaman yerli halkla komşuluk, evlilik gibi ilişkiler kurmaktan kaçınırlar. Kendi aralarında evlenir, dostluk kurar, ilişkilere girişirler. Çoğu fabrikalarda işçidir. Genellikle tümünün de ortak bir amacı vardır, biraz para biriktirip, bir trikotaj makinası alarak kendi evlerinde çalışmak. Nedense, dokumacılığa ve trikotaja özel bir ilgileri var. Belki de çevredeki dokuma fabrikalarının etkisi bu...
c) Sosyal Akıcılığın Etkisi İle Sınıf Değiştirmiş Aileler:
Gecekondu toplumunun en ilginç bölümünü meydana getirir bu aileler. Aralarında iflas etmiş küçük tüccar aileleri, emekli ya da işinden ayrılmış (istifa etmiş) memur aileleri çokçadır. Ekonomik olgular yüzünden kendi deyimlerince "düşmüşlerdir" buraya. Ne de olsa burjuvadan gelme olduklarından eski toplumsal alışkanlıklarını sürdürmek ister ve buna çalışırlar. Oysa ekonomik koşullar onları kıskıvrak yakalamış ve belli bir toplum kalıbına sokmuştur. Bir bölümün çalışmaları bu ekonomik oluşuma karşı koymayla, direnmeyle geçer. (Nadirattan da olsa davayı kazananlar vardır.) Bir bölümü ise yenilgiyi kabullenip, yeni durumlarına kendilerini alıştırmaya ve durumlarını korumaya çalışır. Bu uğraşı, orta sınıfın Türkiye'de sık sık karşılaşabileceği tehlikenin küçük bir örneğini simgeler.
Kazanç durumları pek bozuk olanlar bütün isteklerine karşılık çocuklarını okula gönderemezler. Yaşayışlarını sürdürmek için küçüklerin de çalışması, hiç olmazsa aileye yük olmaması

Bulgaria and Yugoslavia have had certain effects upon the social structure of the residents of shanties. Immigrants that have certain differences from the local people in terms of their behavior and traditions have brought together with themselves to their shanties the culture of the environment they come from.
This new group has been involved in a cultural exchange with, influenced and has been influenced by, its surroundings. And as a result of this, a group we call the "immigrants class" that has lost its cultural particularity and that has been replaced by a group with a newer and more different essence.
There are certain quarters in Zeytinburnu where the immigrants have been concentrated in several locations. Immigrants from Bulgaria behave as relatives towards each other. They back up each in quarter quarrels and various chores. There is a strong solidarity among them. Immigrants are hard-working… They are knowledgeable and experienced in various professions and crafts ranging from shoemaking, to restaurant services, and ice cream making. They send their children to school in general. But they find secondary education unnecessary. In this respect, their understanding of education is similar to that of our villagers.
Immigrants from Bulgaria manifest the characteristic of a closed group. Most of the time, they do not refrain from establishing relationships with the local people by way of neighborhood or marriage. They get married, make friends and enter into relationships within themselves. Most

Postcards about Zeytinburnu. (From Mehmet Alpay's Archive)

70'li yılların başında Zeytinburnu ve Topkapı. (Mehmet Alpay Arşivi)

gerekmektedir. Oysa bu burjuvaziden gelme bir aile için gerçek bir ruhsal çöküntüdür. Onlar için gecekonduda oturmak bir yüz karasıdır, aşağılatıcı bir durumdur. Ama yine de durumları biraz düzelir düzelmez, küçüklerini okula gönderirler. Gecekondu toplumu içinde öğrenime en çok ilgi gösteren ve değer veren bu sınıftır. Aslında dünyanın her yerinde burjuvazinin öğrenim konusundaki tipik özelliği, çocukları için doktor ve mühendislik rüyaları görmeleridir. Diğer gecekondu topluluklarına oranla pek kapalı bir topluluk değildirler. Fakat çokça toplumsal münasebetlerini kendileri ile aynı düzeyde olan ailelerle kurarlar. Sınıf değiştirmiş bir topluluk olarak ailenin bütün bireylerine bir çeşit aşağılık kompleksi hakimdir. Aile reisleri, küçük memur ya da fabrikalarda usta, işçibaşı v.s.'dir. Pek kahveye çıkmazlar. Belki de bu gecekonduların gürültücü işçilerle dolu kahvelerini yargıladıklarındandır. Ailenin genç bireyleri biraz değişik bir yaşama tarzı sürdürürler. Daha çok başka semtlerin kulüp ve kahvelerine giderek oralardan arkadaş edinirler. Büyük kentle,

of them are workers in the factories. In general, all of them have a common target: To save some amount of money, buy a knitting machine and work at their homes. For some reason or the other, they have a special interest in weaving and knitting. Probably the weaving factories in the vicinity have an impact...

c) Families Who Have Changed their Class under the Influence of Social Mobility:

These families make up the most interesting section of the community of shanties. The bulk of them are the families of small-scale merchants who have become bankrupt, and the families of public servants who have retired or resigned their jobs. In their words, "they have ended up in here" because of the economic reasons. As they come from bourgeoisie they wish to carry on with their former social customs and work for this. However, the economic conditions have caught and held them tight and placed it into social mold. The work of one section has passed by standing against and defying this economic formation. (Even though rarely, some have won

ve oradaki kültür hareketleri ile münasebetleri sıkıcadır. Gecekondu toplumuna karışmaz, ayrı yaşamaya çalışırlar. Ama yine de gecekondunun bir parçasıdır onlar.

d) İşçi Sınıfı:

Gecekondu toplumunun en kalabalık sınıfını meydana getirir işçi aileleri. Çoğu, ev kirası derdinden kurtulmak ve bir "dam", bir çatı sahibi olmak için gelmişlerdir gecekonduya. Gecekondu büyür, gecekondu değişir, her gün yeni kondular yapılır. Ama yine de kolay değildir gecekonduda bir dam sahibi olmak. Para işidir,olanak işidir bu iş. Ama diyeceksiniz ki, para ve olanak olduktan sonra niye gecekondu olsun? Şöyle kentin güzelce bir köşesinde, çok değil, mütevazi, tek katlı iki, üç odacıklı bir evceğiz olsa olmaz mı? Olmuyor işte. Belki de gecekondu yaptırmak ya da yapmaya kalkmak, kanuni yollardan bir ev yapmaya kalkmaktan çok daha zordur. Bir gecekondu ustası bulmak,işi nüfuzu ile destekleyecek bir gecekondu ağası bulmak gerek. Bu koşulları, olanakları bulup, bir araya getiremeyenler kirada otururlar. Kiracılar, ev sahibi olanlardan daha

the legal case.) And one section has recognized the defeat, trying to get accustomed to their new situation and maintain their position. This effort represents a small example of the danger that the middle class in Turkey may face frequently.

Those whose financial position is very unfavorable cannot send their children to school even if they are willing to do so. In order to sustain their livelihood, the children have to work as well or they should not constitute a burden for the family. However, this is a true moral depression for a family who comes from bourgeoisie. For them, residing in a shanty is a disgrace, a humiliating situation. But as soon as they improve their finances a bit, they send their kids to school. Among the community of shanties, this class is the one that attaches importance to education the most. In fact, the typical characteristic of bourgeoisie all over the world is their dream to see their children as a doctor or engineer. Compared with the other groups of shanties they are not a thoroughly closed group. But they mainly establish social relations with

Zeytinburnu and Topkapı in early 70s. (From Mehmet Alpay's Archive)

1961'de eski Demirhane yeni Abay Caddesi. Tarihi çeşme, Eyüp dolmuşlarının kalktığı durak, ya da Zeytinburnu istasyon çıkışı. (Mehmet Alpay Arşivi).

fazladır gecekonduda.

İşçilerin büyük kısmı, çevredeki lastik, kösele, iplik ve dokuma fabrikalarında çalışırlar. İşçi sınıfı, gecekondu toplumunun en yoksul sınıfıdır. Kazançları ancak yaşamaya ve durumlarını sürdürmeye yeter. Para tutabilen, biriktirebilenler pek azdır. Ailenin bütün bireyleri, çoğu zaman çocuklar da dahil olmak üzere, çalışmak zorundadırlar. Ekonomik koşullar yüzünden pek azı çocuklarını okula gönderebilir. O da ancak ilkokula...

Gecekondu Ağaları:

Bir gecekondunun nasıl yapıldığını anlatırken, bu yüzden para kazanan bir zümreden söz etmiştik. Gecekondulardaki toplumsal oluşumun zorunlu kılınmasıyla ortaya çıkmış bir zümredir gecekondu ağaları. Karakollarda memur dostları olan nüfuzlu ve az çok ev yapımından anlayan kişilerdir bunlar. Bu topluluğun dışında ancak "ağa" sözcüğü ile tanımlanabilen , adlandırılan ve geçimini gecekondu halkını sömürmek yoluyla sağlayan bir " sülük" topluluğu da vardır. Köy ağalarının bir başka versiyonudur bunlar. Servet yapmak için halkı sömürmede aynı yöntemlerden yaralanırlar. Dolap, üçkağıtçılık, adam sindirme... önceki yıllarda, partizanlık yoluyla toplum üstünde bir çeşit egemenlik kurmuş olmuş ağalar bu yolun kendilerine sağladığı olanaklardan bol bol yararlandılar. Devrimden sonra bunlar bir hayli azalmış olmasına karşılık

families that are of the same level with them. As a group who changed class, all the members of the family suffer some sort of superiority complex. Family heads are low-rank clerks or masters or foreman at factories. They rarely visit coffee shops. Probably this is because they find strange the coffee shops that are packed with noisy workers. Younger members of the family lead a lifestyle that is a bit different. They mostly visit the clubs and coffee shops of other quarters where they make friends. Their relations with the greater city and the cultural movements there are somewhat tight. They do not get mixed with the community of shanties and try to live separately from them. But nevertheless, they are part of the shanties.

d) Workers Class :

They make up the most crowded class of the community of shanties. Most of them have come to the shanties to get rid of the burden of being a household tenant and possess a "roof". A shanty grows and undergoes changes and new shanties are erected everyday. But it is not so easy to possess a "roof" in the slums area. It is a matter of money and financial means. But you may ask, "If they have got money, why a shanty?" Is at least a modest, single-storey, two or three-room house not possible in a somewhat nice corner of the city? No, it does not seem possible. Maybe causing or attempting the construction of a shanty is much more difficult than constructing a house through legal means. It is necessary to find a foreman of shanties and a shanties agha that would support the construction with its influence. Those who cannot find and bring together live on rent. Number of tenants is higher than the owners in the slums area.

The bulk of the workers, work at the factories of rubber, stout leather, thread and weaving factors around. Workers class is the poorest class of the community of shanties. Their income suffices only to keep them survive and maintain their position. Very few of them keep and save money. For most of the time, all the members of the family, including the children, have to work. A very few of them can afford to send their children because of the economic conditions. And they can only send them to primary schools...

Aghas of Shanties:

While explaining above the construction of a shanty, we mentioned about a body that earns income out of this. Aghhas of shanties are a body that appeared as an imposition of the social formation in the shanties. These are persons

kapitalist nizamın sonucu olarak kökleri kurutulamamıştır. Şimdi de nüfuzlarını daha başka yollardan sürdürmektedirler. Hileyle , çeşitli uygunsuz yollarla hatta doğrudan doğruya gasp yoluyla halkını sömürmeye devam etmektedirler. Çok ucuza aldıkları evleri, büyük kârlarla başkalarına satar ya da kiralarlar. Kendi evlerinin çevresindeki arsa ve başka evleri de elde etmek için akla gelmez çareler bulur, düşünürler, yoksul halka çeşitli yollardan baskı yaparlar.

Tabii bunların hiç biri açığa çıkmaz. Dışardan bakarsanız; gecekondu ağası , ağırbaşlı, namuslu, çevrenin yardımına koşan, sevilen ve sayılan bir efendidir. Ancak ağanın üçkağıdına gelip, kazıklananlar bu "masumane yardıma koşuşların" ardındaki ince hesapları sezebilirler. Kazançlarını her yoldan çoğaltmak çabasındadırlar. Evlerinin odalarını uydurma yapılarla çoğaltarak fazla ücretlerle kiraya verirler. Tek, daracık, basık tavanlı bir odanın kirası, dört-beş bireyli bir aile için yüz liradır. Aile kalabalıklaştıkça , kira da çoğalır. Bu odalarda oturanlar bir tek yüz numarayı ortaklaşa kullanırlar. Yemek pişirme, v.s. hep bu tek odada yapılır. Aybaşı geldi mi gecekondu ağası eli cebinde, kiraları toplamaya çıkar. Gelirinin bir bölümünü bu kiralar meydana getirir. Bu yolla servet yapıp, araba satın almış kondu ağaları vardır.

Gecekonduda Eğlence

Çalışan gençlerin genellikle üç çeşit eğlencesi vardır gecekonduda.

a) Sinema ya da düğün salonları

b) Mahalle kahvesi

c) Üyesi bulunduğu mahalle futbol kulübünün haftalık maçları.

Gençler bunların dışında başka bir eğlence çeşidi tanımazlar. Yukarıdaki eğlence çeşitlerinin hepsine katılamaz genç kondulular. Yaşlarına ve kazançlarına göre değişir eğlenmeleri. Kazançları temiz bir kat elbise edinmeye uygun olmayanlar sadece kahveye çıkıp, haftada bir iki kez de Türk filmi oynatan sinemalara giderler. Kazanç durumu biraz iyi olan bir gecekondu gencinin düşüncesiyse, yorucu bir iş haftasından sonra, Cumartesi gecesini bir düğün töreninde dans ederek geçirmek ve ertesi gün kulübünün yapacağı futbol maçına katılmaktır.

Gecekondu insanının genellikle salt eğlencesi sinemadır. Sadece yerli filmler oynatan sinemalar. Bunun dışında halk seyrek olarak düğün salonlarına ya da yazın gelip, henüz kondu yapılmamış tarlada çadır kuran cambazhaneye gider. Bu cambazhanelerde tiyatro adı altında, çıplak dansözlerin de katıldığı, yozlaşmış bir çeşit orta

who have officer associates at the police stations and who are somehow informed about the house construction. Apart from this is a leech-like group that is also defined and named as "agha", who earns their livelihood by exploiting the people of shanties. They are another version of the aghas (lords) in the countryside. They utilize the same method to exploit the people to make a fortune: Intrigue, swindling, intimidation…Aghas that established some sort of domination over the community by way of partisanship in the previous years abundantly profited from the advantages that this method provided them. Even though their number has considerably dropped after the military coup, efforts to eradicate them altogether have failed owing to the capitalist order. Nowadays they maintain their influence through some other ways. They continue to exploit the people directly by way of extortion. They sell or rent to others, the houses they buy at very cheap prices at high rates of profit. In order to acquire the building sites and other houses around their houses, they find and think of unexpected ways and means and pressurize the poor people through various means.

Certainly, none of these is revealed. When one looks at them externally, an agha of shanties appears to be a sedate, dignified, honest, benevolent and respected gentleman. But those who have been swindled and cheated by the agha, may sense the subtle plans behind these "innocent efforts to give a helping hand". They are engaged in an effort to maximize their income through all ways and means. They increase the number of the rooms of their houses through made-up structures to rent them at higher rates. The rent of a single, quite narrow room with a low ceiling is 100 lira for a family of four or five. As the family gets more crowded, the rent increases proportionately. Those living in such rooms use the same WC jointly. Cooking etc is all done in this single room. At the end of the month, the agha of shanties shows up with his hands in his pocket and collects the rents. Part of his income is made up pf these rents. There are aghas of shanties that have made a fortune and bought cars through this way.

Entertainment in Slums

In general, the working youth of slums have three types of entertainment:

a) Cinemas or wedding party halls

b) Coffee shop of the quarter

c) Weekly matches of the football club to which they are a member.

New Abay Avenue, former Demirhane of 1961. Historical fountain, the stop from where Eyup dolmushes (shared taxis) departed or the exit from Zeytinburnu Station.
(From Mehmet Alpay's Archive).

1972'de Telsiz Mahallesi 72. sokak. Yeni Yol. (Mehmet Alpay Arşivi)

oyunu oynanır. Halk da bunu tiyatro bilir.
Gecekondu halkı, gerçek hayatta görüp de yararlanamadığı lüks ve refahın verdiği ruh rahatsızlığını adi ve ucuz yerli filmlerde görerek gidermeye çalışır. Bunun için kadın, çoluk, çocuk, genç, ihtiyar sadaketle her hafta sinemalara koşarlar. Bu sıradan filmlerin basit hayat felsefesi hemencecik onları etkiler. Yaşamlarına yön, biçim verir. Her karesi cinsel arzu kokan filmler, gecekonduda sefaletin verdiği acıyı hafifleten bir çeşit uyuşturucu madde gibidir.
Kahvehaneler büyük bir toplumsal ihtiyacı yanıtlar gecekonduda. Gece-gündüz tıklım tıklım doludurlar hep. Yaşlıların yanı sıra çoğu kez gençler de görülür. Çalışmayanlar, işsizler hemen bütün günlerini kahvede pinekleyerek, oyun oynayarak geçirirler. Akşam namazını bitiren ihtiyarlar, camiden çıkar çıkmaz hemen kahveye koşarlar. İhtiyarlar politik konuşmaların dışında daha çok anılardan, tarihsel olaylardan, efsanelerden söz etmeyi severler. Yurdumuzun bütün kahvelerinde olduğu gibi, gecekondu kahvelerinde de politika ve başka günlük olaylar konuşulur, tartışılır. Kağıtt (iskambil), tavla, domino v.s. oynanır. Kentin diğer köşelerindeki kahvelerden en belirgin farkı ise bazılarının saat yirmi dörtten sonra da bu oyunlara, büyük paralar dönecek şekilde ciddiyetle devam etmesidir.

Youth do not know any entertainment types other than those listed above. Ypun residents of shanties cannot participate in all these entertainments. The type of their entertainment depends on their age and income. Those whose income does not suffice to buy a clean suit go only to the coffee shop or to the cinemas where Turkish movies are shown. The plan of a youngster of shanties whose income is relatively better than the others is, after a tiring working week, to spend the Saturday night at a wedding party by dancing and take part, the following day, in the football match that his club will play.
In general, the sole entertainment of the people of shanties is the cinemas, which show local movies. Apart from this, the people go rarely to the wedding party halls or to a menagerie that erects tents in summer, in a field where no shanties are constructed yet. At such menageries, some sort of a degenerated light comedy is performed, with the participation of naked belly-dancers under the name of 'theatre'. People actually describe this as 'theatre'.
People of shanties try to remedy his moral disturbance caused by the luxury and prosperity they see but cannot benefit from in the real life, by watching ordinary and cheap local movies. For this reason, women, men, children and the

Haftada bir ya da iki kez bir çengi topluluğu, ya da bir saz heyeti gelip bu kahvelerde icra-ı sanat yaparak, parsa toplar. Kahveler geceleri geç vakte değin açıktır. Ramazan aylarında sabahlara değin sürer konuşmalar, oyunlar.
İyi havalarda, Trakya kasabalarında görülen yağlı güreş yarışmaları düzenlenir gecekondularda. Bu gösterilere kadınlar katılmaz. Kadın erkek münasebetleri konusunda biraz tutucudur gecekondulular. Sinemalarda kadınlara ayrı film gösterileri düzenleyecek kadar. Yağlı güreşlere ün yapmış ustalar, Kırkpınar'da derece almış güreşçiler katılırlar. Halk az bir ücret karşılığı bu müsabakaları seyreder. Eğlence konusundaki eksikliğini, sıkıntısını bu yolla gidermeye çalışır.
Minibüsler:
İlk kez 1960-1965 yıllarında tek tük görülmeye başladı münibüsler . Kısa bir süre sonra gecekondunun ayrılmaz bir parçası, özelliği oldu. Akşamları iş dönüşleri, trenler çok kalabalık oluyordu. Üstelik de Zeytinburnu ve Kazlıçeşme gecekonduları, istasyonların çok dışında, kenarındaydı. İstasyonlardan konduların bulunduğu yere değin yürümek gerekmektedir. Minibüsler, bu ihtiyaca cevap vermektedirler. Sayıları bir yıl içinde arttı. Bugün artık minibüs ve gecekondu sözcükleri yanyana zihinlerde yer etmiştir. İstanbul'da minibüsler daha çok gecekonduların bulunduğu semtlere işlemektedir. Zeytinburnu, Rami, Taşlıtarla gibi... Minibüslerin sahipleri de çoğu kez gecekonduludur. Gecekondulu minibüs sahipleri ikiye ayrılırlar. Patronlar ve şoförler…
Patronlar, bir ya da birden fazla minibüsü olup, şoför çalıştırırlar. Şoförlerin, patronlarla anlaşması, özel bir anlaşma çerçevesi içinde yapılır. Minibüs patronları çoğu kez başka işlerle de uğraşırlar. Örneğin çoğunun kirada olan bir-iki evi, daha önce de anlattığımız koşullarla taksitle satış yapan mağazaları vardır. Hasılı, minibüs patronu, birkaç ticari işle uğraşan becerikli bir iş adamı tipidir. Minibüs patronlarının yanı sıra, borç-harç ayda iki bin beşyüz lira bono ile minibüs satın almış yoksul şoförler de vardır. Bunlar: "Ele çalışmaktansa, kendi işimde çalışırım. Önceleri az kazanırım ama sonra da minibüs benim olur" felsefesinin savunuculuğunu yapanlardır. Bu felsefe onların en azından iki yıl bir tutsak gibi geceli, gündüzlü çalışmalarına, direksiyon sallamaktan ellerinin nasır bağlamasına ve uykusuzluktan sinirlerinin bozulmasına sebep olur. Bu vartayı atlatanlar, gerçekten iki, üç yıl sonra borçlarını bitirip, bir minibüs sahibi olurlar ama arabalarını da kendilerini de iyice yıprattıklarınelderly rush to cinemas every week with loyalty. The simple life philosophy of these ordinary movies touches them at once. They orientate and shape their lives. Movies, each and every frame of which smells eroticism, are like a drug that numbs the pain caused by the wretchedness of the slums.
Coffee shops meet a big social need at the slums area. They are fully packed day and night. Besides the elderly, youngsters may show up there too. Those who do not work anywhere or who are unemployed spend the whole day sitting idly and drowsily or playing cards etc at the coffee shop. As soon as finishing their evening prayers, the elderly people rush to the coffee-shop as soon as they leave the mosque. Apart from the political topics, the elderly mainly like speaking about their memoirs, historical events and epics. As is the case in all the coffee shops of our country, politics and other daily events are spoken and discussed. Cards, backgammon and domino are played. The most striking difference from the coffee shops in the other corners of the city is that such games are continued seriously after midnight by betting large sums of money. Once or twice a week, a group of dancing girls or musicians performs their art at these coffee shops, gathering money from the attendants. Coffee shops are open until the late night hours. During the months of Ramadan conversations and games continue until the morning.
In fine weather, greased wrestling contests, as seen in the towns of Thrace, are organized in the slums areas. No women participate in these events. Residents of shanties are somehow conservative in women-men relations—to the extent of holding separate film shows at cinemas for them. Famous and talented greased wrestlers and the ones that have become successful in Kırkpınar wrestles, take part in these. People watch these contests for a very low fee. They try to remedy difficulties of entertainment in this manner.
Minibuses:
Minibuses began to first appear infrequently between the tears 1960 and 1965. After a while they became an indispensable part and feature of the slums areas. During the rush hour on the way back home in the evenings, the trains had been overcrowded. Furthermore, Zeytinburnu and Kazlicesme shanties were quite outside and on the sides of, the slums areas. It is necessary to walk from the stations to the location where the shanties are found. Minibuses have been meet-

Telsiz Quarter 72nd Street.
New Road.
(From Mehmet Alpay's Archive)

dan verimlerini, yaşama şevklerini yitirirler.
Minibüs olgusu, gecekondularda iki mesleğin birdenbire gelişip, serpilmesine yol açtı: şoförlük ve muavinlik. Birçok işsiz gecekondulu genç, şoför kurs ve sınavlarına katılarak kısa zamanda meslek ve ehliyet sahibi oldular. Şoför olamayacak yaşta olanlar ise, muavinliği seçtiler. Ehliyet alma konusunda bazı yolsuzlukların olduğu söylenti halindeydi. Nitekim gazete havadisleri de bunu doğrular yayınlar yaptılar. Kalabalık yüzünden minibüsler Devlet Demir Yolları banliyö trenleri ile rekabet yapamamaktadırlar. Bunun dışında banliyö trenlerinin III.mevki ücretlerinin, minibüs ücretlerinden düşük olması ve trenle emniyetli bir yolculuk yapılabilmesi yüzünden yolcular çoğu zaman treni tercih etmektedirler. (Minibüsle yolculuk, yetmiş beş kuruş, trenle altmış kuruştur). Bugün kentin göbeğinden her dakika Zeytinburnu'na giden ve gelen araçlar bulmak mümkündür. Eğer üç kişilik yerde beş kişi oturmayı ve minibüsün pikabından yükselen feryatları dinlemeyi göze alabilirseniz tabii. Sekiz kişilik bir minibüse ondört kişinin alınması artık olağan bir olaydır. Ama bununla yetinilmez, birkaç kişi de ayakta yolculuk yapmaya razı edilerek alınır. Öyle ki minibüsün muavini içeri sığmaz, yolculuk boyunca kapıdan dışarı taşar. Zeytinburnu'na son tren 1.15'tedir Sirkeci'den. Ama Aksaray'dan sabaha değin minibüs bulunabilir gecekondulara.

ZEYTİNBURNU 2005

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi önünden Balıklı Rum Hastanesi'ne paralel çıkan yokuşun adı, elli yıl önce olduğu gibi yine Balıklı Yolu'dur. Yedikule'den gelip Yenidoğan'a uzanan Muammer Aksoy Caddesi'yle kesişerek bir dörtyol oluşturur. Eski İspitalya Bahçesi, bu dört yolun soluna ve Surp Pırgiç'in karşısına düşer. İspitalya Bahçesi'nin karşısında Balıklı Yolu'nun üstünde ise ellili yılların başlarında büyük bir kiraz bahçesi bulunuyordu. Burayı herkes o yıllarda "Kirazlı Bahçe" adıyla anıyordu. Kirazlı Bahçe, ortasında betondan yapılmış tek katlı sarı boyalı küçük bir kır evinin bulunduğu; çevresi yetişkin kiraz ağaçlarıyla çevrili büyük bir bahçeydi. (Bu bahçeyi daha yukarlarda, sırtını Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ne vermiş bulunan ve daha küçük olan diğer kirazlı bahçeyle karıştırmamak gerekir.) Telsiz ve Şabanağa mahallelerindeki mantar gibi biten gecekondularda yaşayanlar, tren yoluyla bölgeye geldiklerinde, kestirme olduğu için bu bahçenin ortasından geçerek, evlerinin bulunduğu yerlere ulaşırlardı.

50'li yıllarda Zeytinburnu'nun bir mahallesinden görünüş. (Mehmet Alpay Arşivi)

A view from a quarter of Zeytinburnu in 50s. (From Mehmet Alpay's Archive)

ing this need. Their number has increased in one year. Today, the words 'minibus' and 'shanty' are imprinted in minds. Minibuses in Istanbul mainly operate to and from the quarters where shanties are located, such as Zeytinburnu, Rami and Taşlıtarla... Minibus drivers themselves are generally from the slums. Owners of the minibus owners are grouped into two: Bosses and drivers...
Bosses own one or more minibuses and employ drivers. Deal between the drivers and the minibuses, is concluded under a special agreement between them. Most of the time, bosses of the minibuses deal with other work as well. For instance, most of them have got one or two houses on rent and shops that make sales on installments, under the conditions we have explained before. Briefly speaking, the boss of a minibus has a profile of a skilled businessman dealing with several commercial activities. Besides the minibus bosses, there are poor drivers who have bought a minibuses by borrowing a loan, with a bond of 2,500 lira per month. They are the advocates of the view: "Instead of working for others, I better work in my own business. I may earn less at the outset but I can eventually own the minibus." This philosophy leads them to work day and night, like a prisoner, for at least two years; his hands become calloused because of constantly using the steering wheel; and his nerves are upset because of long periods of sleeplessness. After overcoming this distressing situation, they really pay back their debts in two or three years and own the minibus; however, after considerably wearing themselves down, they lose their efficiency and joy of life.
The minibus phenomenon has led to the sudden development and spread of two professions: driving and assistantship. Many unemployed youth from the slums areas attended the driving courses and passed the relevant tests and got jobs and driving licenses in a short period of time. Those who did not reach the age of eligibility to become a driver chose to become an assistant of the driver (muavin). There were rumors of instances of impropriety as to the grant of driving licenses. Indeed, the newspaper reports verified such rumors. Owing to the crowd, minibuses cannot compete with suburb trains of the State Railways. Furthermore, because the tickets of the third-class seats of the suburb trains are lower than the fees of the minibuses and the safer travel on trains, the passengers mostly prefer the trains. (The fee of traveling with a minibus is 75

Zeytinburnu ilçesinin parklarından biri. (Fotoğraf: İsmail Küçük)

Kirazlı Bahçe, vaktiyle tel örgülerle çevriliymiş ama ellili yılların başlarında Telsiz mahallesi sakinleri tel örgüyü devirmişler ve bahçenin ortasından, kiraz ağaçlarının arasından kendilerine gide gele bir tür patika açmışlardı. İşin garibi, bahçedeki evde oturanlar, yani Kirazlı Bahçe'nin sahipleri, köyden kente yapılan büyük göç dalgalarının oluşturduğu bu ürkütücü kalabalığa fazla direnememiş ve bu duruma karşı çıkmayarak, seyirci kalmayı tercih etmişlerdi. Kirazlı Bahçe'nin kiraz ağaçları arasında tek tük badem ağaçları da vardı ve bu ağaçlar son derece verimliydiler. Her kiraz mevsiminde bu ağaçların taze meyveleri gecekondu çocuklarının saldırısına

kuruş and with a train is 60 kuruş. Today, it is possible to find every minute, vehicles commuting between the heart of the city and Zeytinburnu, undoubtedly, if you dare to risk sitting in a group of five in a three-person space and listening to the screams rising from his pick-up. It is nowadays very normal to admit 14 people into an eight-person minibus. But as if this is not enough, a few more people are admitted after being convinced to travel on foot. Indeed, the driver's assistant cannot find any space for himself in the minibus and leans out of the door throughout the travel. The last train from Sirkeci to Zeytinburnu is at 1.15 A.M. But one can

uğrar ve talan edilirlerdi. Gariptir ama Kirazlı Bahçe'deki evde oturanlar, buna da karşı çıkmaz ve saldırganlığa seyirci kalırlardı. Şimdi bu büyük bahçe ve kırevinin bulunduğu arazide, üç katlı, kahverengi badanalı SSK Kazlıçeşme Dispanseri ve TCSB Semiha Şakir Doğum ve Kadın Hastalıkları Hastanesi bulunuyor. Hastane, Aile Planlaması Ünitesi'ni de içeren altmış üç yataklı ve üç ameliyathaneli, altı katlı büyük bir bina. Ek olarak bir de çatı katı var. Yapımı 1994 yılında gerçekleştirilmiş ve Semiha Şakir tarafından, içinde bütün tıbbi araç ve gereçleri de hazır vaziyette Sağlık Bakanlığı'na teslim edilmiş. Hastane Baştabibi Doç. Dr. Kadir Savan, tesisin yirmi dört saat tam hizmet verdiğini ve hastanede görevli altı kadın-doğum uzmanı, dört kadın doğum asistanı, bir çocuk hastalıkları uzmanı, bir dahiliye uzmanı, bir biyo-kimya uzmanı, bir anestezi uzmanı, bir aile hekimi ve bir de pratisyen hekim olmak üzere on altı doktorun görev yaptıklarını söylüyor. Bu hekim kadrosuna yardımcı olarak da yirmibir ebe-hemşire, altı laborant ve üç anestezi teknisyeni görevli. SSK Kazlıçeşme Dispanseri ise 1968 yılında yapılmış ve dahiliye, hariciye, kulak-burun-boğaz vb. servislere sahip. Yoksulluk sıkıntısı içinde özel mülkiyeti yolgeçen hanına döndürmek zorunda kalan gecekondu halkıyla, haylaz çocukların sürekli saldırısına uğrayan XX.yüzyılın Kirazlı Bahçe'si. XXI.yüzyılın başlangıcında, Zeytinburnu halkına çağdaş hizmet sunabilen bir sağlık kompleksine dönüşmüş.

TEPEBAĞ VE ARNAVUT'UN BAHÇESİ

Telsiz ve Şabanağa Mahalleleri ile Londra asfaltı arasında kalan bölgeyi iki büyük bağ kaplamaktaydı: "Tepebağ" ve "Arnavut'un Çiftliği". Bugün "Öğretmenler Parkı" ile Akşemsettin Hafif Metro İstasyonu'nun bulunduğu bölgede, altmışlı yıllarda büyük telsiz alıcılarından adını alan Beştelsiz semti bulunuyordu. Çiftlik ve bağ, Beştelsiz'in Londra asfaltına bakan yönünde kalırlardı. Tepebağ ile Arnavut'un Çiftliği, içlerinde yetişkin incir, erik, elma ve ayva ağaçlarının da bulunduğu büyük arazilerdi. Kirazlı Bahçe'nin sahiplerinin tersine, bu iki bağın arazi ve ağaçları, yanlarında iri çoban köpeklerinin bulunduğu bekçiler tarafından çok iyi korunuyorlar; çevre sakinleriyle bir "barracuda" saldırganlığı içindeki gecekondu çocuklarının bağ topraklarına girmelerine izin verilmiyordu. Buna rağmen yine de zaman zaman çocuklar bir tür gerilla taktiği uygulayıp, dikenli telleri ya da tahta perdeleri aşarak meyveleri talan

find minibuses to Aksaray until the morning, in the slums areas.

ZEYTINBURNU 2005

The name of the uphill road that runs parallel to the Balıklı Greek Hospital in front of Surp Pırgic Armenian Hospital is, as five decades before. It intersects with Muammer Aksoy Avenue that comes from Yedikule and extends to Yenidogan, forming a crossroads. Former Hospital Garden (İspitalya Bahçesi) is located to the left-hand side of this crossroads and opposite to the Surp Pırgic. Opposite to the Hospital Garden and over the Balıklı Road in early 1950s was a big cherry tree. This place was then called "Cherry Garden". Cherry Garden was a big garden in the middle of which was located a small, single-room, yellow-painted concrete countryside house, surrounded by mature cherry trees. (This garden should not be mixed with the other cherry garden in the further upper parts that leans its back to Yedikule Chest Diseases Hospital and that is smaller.) When those living in the shanties that were popping up all of a sudden in the quarters of Telsiz and Şabanağa arrived in the area by train, they passed through the middle of the garden, as it was a shortcut, in order to reach the locations in the vicinity of their houses. It is said that Cherry Garden was once surrounded with a wire fence but at in early the inhabitants of Telsiz quarter knocked down the fence and opened a footpath by keeping passing through the middle of the cherry trees. What is strange is that those residing in the garden could not resist this scary crowd composed of the big waves of immigrants inflowing from the countryside to the urban areas and opted to remain as onlookers, refraining from opposing to them. In the Cherry Garden were a few almond trees in between the cherry trees and these trees were extremely fruitful. At every cherry season, the fresh fruits of these trees came under the attacks of and plundered by, the children of the shanties. It may again sound strange but the residents of Cherry Garden did not defy this either and passively watched the attackers. Now in this territory where this big garden and the countryside house were located are the three-storey, brown color washed SSK Kazlicesme Infirmary and TCSB Semiha Sakir Delivery and Gynecological Diseases Hospital. The Hospital is a six-storey, 63-bed big building with three operation rooms, including the Family Planning Unit. Additionally it has got

One of the parks of Zeytinburnu District. (Photo by İsmail Küçük)

Zeytinburnu Belediye Başkanlığı bahçesindeki Atatürk heykeli. (Fotoğraf: İsmail Küçük)

Atatürk Monument in front of the Office of Zeytinburnu Mayor. (Photo by İsmail Küçük)

ediyorlardı. Bağ bekçisi ve köpeklerin üstlerine yürümesi üzerine de geri kaçıyorlardı. Saldırıya uğrayan ve büyüklüğü neredeyse küçük bir kavunu andıran sarı ayvaları yağmalanan, daha çok Arnavut'un Çiftliğiydi. Tepebağ ile Eski Telsiz mahallesi arasında kalan bölgede, ortasında küçük bir taş ocağının da bulunduğu büyük bir buğday tarlası bulunuyordu. Bu tarla, Yedikule yönünden gelip, Veliefendi istikametine uzanan dar ve toprak bir araba yoluyla ikiye ayrılırdı. Toprak yolun sonunda Tepebağ'ın ünlü ve büyük, tarihi ceviz ağacı vardı. Şabanağa mahallesi ile Tepebağ arasında bulunan ve her yıl düzenle ekilen bu buğday tarlasında, ilkbahar mevsiminde çocuklar uçurtma uçururlardı. Buğday tarlasının uçurtma alanı olarak seçilmesinin nedeni, ters rüzgârda tepetaklak olan uçurtmaların, sert zemine değil, yumuşak buğday başakları üzerine düşerek, kırılmalarını önlemekti. Belki de Osmanlı İstanbulunun ilk dönemlerinden beri yaşayan ve meyve veren bağdaki diğer elma, armut ve erik ağaçlarından uzak ve ayrı kalmış bu tek ceviz ağacı, yaşlı ve büyük bir ağaçtı. Üç kişi elele tutuşup, bir zincir oluştursalar bile çevresini kuşatmak olanaksızdı. Pek az kimsenin geçtiği, ıssız bir mevkide bulunduğu için meyveleri fazla zarar görmez, mevsiminde ne zaman gidilse, dallarında taze cevizlere rastlanabilirdi. Yazlarıysa, Baba Şair'in de dediği gibi: "Güneşte gölgesi hain olurdu." Ağacın altında, bugün Şabanağa mahallesinin zeminini oluşturan eski Bizans yıkıntılarından getirilmiş, kırık mermerden, oval ve ortası hafif çukur, irice bir taş bulunurdu. Bu, oradan geçip de ceviz ağacının taze meyvelerinden tatmak isteyenlerin cevizleri kırmak için kullandıkları bir tür tezgahtı. İri taşın üstünde her zaman kullanılmaya amade, çekiç görevi yapan bir başka kaya parçası daha vardı. Bu taş parçasıyla dallardan toplanan cevizlerin önce yeşil kabukları dövülüp, ezilerek soyulur, sonra da kalın kabuk kırılırdı. Bugün hâlâ çevre semtlerde oturan ve yaşı ellibeş ile altmışbeş arasında olan Zeytinburnu sakinleri, bu yaşlı ve verimli ceviz ağacını çok iyi anımsamakta ve yerinin Işıklar adı verilen mahalde olduğunu söylemektedirler. Ancak bölge, blok apartmanlar ve yollarla örtülü olduğundan, ağacın kesin yerini saptamak olanaksız. Anılara paslı bir çivi gibi çakılı bu ceviz ağacı, 1959'da bilinmeyen kimseler tarafından, muhtemelen kerestesinden yararlanmak amacıyla kesildi ve bu olaya en çok üzülen de Şabanağa ve Telsiz'in haylaz gecekondu çocukları oldu. Tepebağ'ın yaşlı, verimli ve ünlü ceviz ağacı şimdi yerinde yok ama bugün modern bir

a penthouse. It was constructed in 1994 and handed over BY Semiha Sakir to the Ministry of Health, together with all its medical equipment and instruments read for use. Asst. Prof. Dr. Kadir Savaşan, Head Doctor of the Hospital, says that the hospital renders services round the clock. The staff of the hospital consists of six gynecologists, four assistant gynecologists, one pediatrician, one specialist on internal diseases, one biochemist, one anesthetist, one family doctor and a physician. This staff of doctors are assisted by 21 midwives-nurses, six lab assistants and three anesthetic technicians at the hospital. On its part, SSK Kazlicesme Infirmary was built in 1968; it has got services on internal diseases, external diseases, and ear-nose-throat. The Cherry Garden of the 20th century that, which was a private property, was constantly trespassed by people of shanties, who turned the place into a spot of frequents comings and goings and attacked by naughty children out of the difficulties created by poverty. Now the same place has been turned, at the outset of the 21st century, has been turned into a health complex rendering a modern service to the people of Zeytinburnu.

GARDEN OF TEPEBAG AND ARNAVUT

The region falling between the Telsiz and London Asphalt was covered by two big vineyards: "Tepebag" and "Arnavut's Farm". In the region where "Teachers Park" and Aksemsettin Light Subway Station are located today was in 1960s the Beştelsiz Quarter, named after the big radio receivers. Farm and the vineyard were located in the direction where Beştelsiz faced London Asphalt. Tepebağ and Arnavut's Farm were large territories on which there were mature gig, plum, apple and quince trees. Unlike the owners of Cherry Garden, the land and trees of these two vineyards were protected very well by watchmen with big sheep dogs near them; the residents of the surroundings and the children of the slums that displayed the aggression of a "barracuda" were not allowed to enter the territories of the vineyards. Despite this, the children occasionally applied guerilla tactics, overcoming the barbed wire fence and the wooden screens and plundering the fruits. When the vineyard watchman and the dogs approached them, they were running back. It was Arnavut's Farm that was attacked most of the time and its yellow quinces that were as big as a melon were plundered the most. In the region between

Hürriyet ve
Bağımsızlık
Benim Karakterimdir.

Zeytinburnu ilçesinin sınırları içinde yer alan Bozkurt fabrikasının ilanları. (Celal Yıldırım Arşivi).

hızlı tramvay istasyonu ve Avrasya Hospital gibi ultra-modern bir hastanenin bulunduğu toprak, bir zamanlar karnı aç, sırtı çıplak gecekondu çocuklarını iri cevizleriyle mutlu eden bu yaşlı ağaca beşiklik etmişti.

İSPİTALYA BAHÇESİ – KAPALI SPOR SALONU VE OLIVIUM

İspitalya Bahçesi, Surp Pırgiç'in tam karşısında, bugün Zeytinburnu Kapalı Spor Salonu'nun bulunduğu yeri de içine alacak genişlikte, çevresi yüksek duvarlarla çevrili, yeşile boyalı demir parmaklıklarla kaplı büyük bir bahçeydi ve Surp Pırgiç Vakfı'na aitti. Bugün, bu ad unutulmuş bulunuyor. O zamanlar hastaneye bakan ön cephesi eski Paris bahçelerini anımsatan bu bakımlı bahçenin arka bölümü bostan olarak kullanılıyordu ve içinde, İstanbul'un ünlü Langa Salatalığı, göbekli marul ve kıvırcık salata, sırık domatesi ve benzeri zerzevat yetiştiriliyordu. İspitalya Bahçesi'nin hastaneye bakan cephesinin dışındaki üç duvarı da bir hayli yüksek ve üstleri beton tazeyken içine gömülmüş iri cam parçalarının bulunduğu duvarlarla çevriliydi. Bahçe Tyara adlı, önüne önlük yerine sürekli ıslak, kenevirden dokuma bir çuval bağlamış, dazlak kafalı bir bahçıvan tarafından korunuyordu. Azgın iki çoban köpeği, Tyara'ya başıboş gecekondu çocuklarını püskürtmede yardımcı olmakla

Tepebağ and Older Eski Telsiz quarter was a big wheat field in the middle of which was a small stone quarry. This field was divided into two by a narrow dirt road that was running from the direction of Yedikule and extending towards the direction of Veliefendi. At the end of the dirt road was the famous and big historical walnut tree at the end of the dirt road. In this wheat field located between Şabanağa mahallesi quarter and Tepebağ, which was cultivated regularly each year, the children used to fly kites in the spring. The reason of the choice of the wheat field as the kite flying space was to prevent the breakdown of the kites by allowing them to fall on ears of grain instead of a hard ground in case they were overturned. This single walnut tree, which had been living and fruiting ever since the first periods of the Ottoman Istanbul and which remained away and separate from the other apple, pear and plum trees, was an old and big tree. Even if three persons joined hands and formed a chain, it was impossible for them to surround it. Because it was located in a deserted position where a very people passed by, it was not harmed much and whenever one went there during the right season he could come across fresh walnuts on its branches. In summer, as Baba Şair said, "Its shade in the Sun became treacherous." Underneath the tree was found a biggish oval-shaped piece of stone with its centre slightly hollow, brought from the ancient Byzantine ruins, composed of broken marble, which now makes up the ground of Şabanağa quarter. This was some sort of a workbench for those who wanted to taste the fresh fruit of the walnut tree. Upon the big piece of stone was another piece of rock ready for use, which served as a hammer. This piece of stone was used first to hammer and peel the green skin of the walnuts picked from the branches. Then the thick outer covering was broken. Those inhabitants of Zeytinburnu who reside in the neighboring quarters, whose ages vary between 55 and 65, recall this old and fruitful walnut tree very well and say that it was located in the place called Işıklar. However, as the area is covered by apartment blocks and roads, it is impossible to determine exactly the location of the tree. This walnut tree that is driven into the memoirs like a rusty nail was cut down in 1959 by unknown people probably for making use of its timber and this incident mostly saddened the naughty children of the shanties in Sabanaga and Telsiz. Old, fruitful and famous walnut tree of Tepebag

Ads of Bozkurt Factory located within the boundaries of Zeytinburnu District. (Celal Yıldırım's Archive).

görevliydi. Azıcık uçuk bir adam olan Tyara ve köpekleriyle, başıboş gecekondu çocukları arasında bitmez tükenmez bir savaş vardı. Çocuklar yüksek duvarların çevresine elektrik direği niyetine dikilmiş ziftli tramvay direklerine tırmanarak, bahçe duvarının üstüne çıkıyor ve ellerindeki taşlarla duvarın üstündeki cam kırıklarından oluşan engelleri kırıyorlardı. Bu, bu satırların yazarıyla, sonradan Telsiz Spor Kulübü'nde yetişerek lisanslı futbolcu olan Manda Ismo'nun da (İsmail) zavallı Tyara'ya karşı oynamaktan büyük zevk aldıkları bir tür oyundu. Yazar, Tyara ve köpeklerinden kaçarken, sağ eline saplanan iri bir demir kıymığı yarasıyla; Manda Ismo ise duvardan düşüp, sol kolunun dirsekten çıkmasıyla haylazlıklarının cezasını ödediler. Ve de talihin garip bir cilvesi olarak da tahrip ettikleri bahçenin hastanesinde tedavi gördüler. Haylazlar, kendi uydurmaları olan şu sözlerle bahçıvanı çileden çıkarır ve köpeklerin başına taş yağdırırlardı:

Tyra
Kurukafa,
Girdi bostana
Kırdı pırasa

Bostancı ise bir şarkı gibi makamla söylenen bu sözlere köpürür, iki köpeğiyle birlikte duvar

ceased to exist there but the land on which a modern and fast tramway station and an ultra-modern hospital like Avrasya Hospital are built today once served as a cradle for this old tree that made the hungry and wretched children of the shanties happy with its big walnuts.

İSPİTALYA (HOSPITAL) GARDEN – CLOSED SPORTS HALL AND OLIVIUM

İspitalya (Hospital) Garden was a big garden right opposite to Surp Pırgiç, which was wide enough to cover the place of today's Zeytinburnu Covered Sports Hall. It was surrounded with tall walls and covered with green painted banisters. It belonged to Surp Pırgic Foundation. Today this name has been forgotten. That time, its front side faced the hospital. The back side of this well-kept garden that was reminiscent of Paris Gardens was used as a fruit and vegetable garden, in which the famous Langa Cucumber of Istanbul, cos lettuce with a heart and lettuce with crinkle leaves and similar vegetables were grown. Three walls outside of the front of İspitalya Garden facing the hospital were quite high. On the walls were big glass pieces that had been buried into them when the concrete was wet. The garden was guarded by a bald gardener named Tyara who tied a wet sack woven from kemp around his waist, instead of an apron. Two fierce sheep dogs were given the task of assisting Tyara to repulse the uncontrolled children of the shanties. An incessant battle went on between Tyara, who was somehow an eccentric man and his dogs on one hand and the undisciplined children of the shanties, on the other. Children climbed up the tarred tramway poles erected around the high walls supposedly as the electricity poles and then on the top of the wall of the garden and broke with the stones the hurdles composed of broken glass pieces. This was some sort of a game that the writer of these lines and Mando Ismo (Ismail) who was later brought up at Telsiz Sport Club and became a licensed footballer greatly enjoyed playing against poor Tyara. While the writer was running away from Tyara and his dogs, he was injured when an iron splinter was plunged into his right hand and Mando Ismo fell down from the wall and his left arm was dislocated from his elbow. So they paid for their naughtiness. And ironically, they underwent treatment at the hospital, the garden of which they had destroyed. The naughty boys used to infuriate the gardener with the following words that they made up and

üstündeki çocukların üstüne yürüyerek kafalarına taş yağdırırdı. Haşarılar ise duvarın öbür yanında, bugünkü Muammer Aksoy Caddesinde hazır bekleyen yardakçılarının yetiştirdikleri taşlarla Tyara ve köpeklerini bombardımana tutarlardı. Bu bombardımanda, çocukların hedefi bahçıvanın kel kafasıydı ama, adam atış menzilinin dışında duracak kadar da akıllıydı. Buna rağmen, Tyara'ı bir gün başı bantlı olarak görmek mümkün oldu. Her gün tekrarlanan bu minik savaş, çocukların yeteri kadar eğlenip de, bıkıp çekilmeleriyle son bulurdu.

Ellili yılların başlarında, İstanbul'da olmasa bile Zeytinburnu'nda ilk pankreas güreşi, bu bahçeye kurulan derme çatma, iğreti bir ringde yapıldı. O yıl Hristo Kadas adında Yunanlı bir pankreasçı İstanbul'u ziyarete gelmişti. Karşısına Metin adlı bir Türk pankreasçısı çıkarıldı. Kazlıçeşme, Yenidoğan, Bakırköy, Yedikule ve Samatya gibi çevre semtlere ve bütün Zeytinburnu'na, her iki güreşçinin de siyah-beyaz fotoğraflarının yer aldığı, sinema afişi boyutlarında duyurular asıldı. Pankreas'ın ne menem bir şey olduğunu, sinema meraklıları biliyorlardı: çünkü o yıllarda hem Yedikule Tunca Sineması, hem de Samatya Şen Sineması'nda, içinde pankreas güreşlerinin yer aldığı, siyah-beyaz, ucuz Amerikan filmleri gösteriliyordu. Ama köyden kente yeni göç etmiş seyircinin pankreastan haberi yoktu. Güreşin yapılacağı gün İspitalya Bahçesi'nin, tam da Surp Pırgiç'in cümle kapısının karşısına düşen ve hep kapalı duran yeşil boyalı demir parmaklıklı kapıları açıldı. Girişte, elinde biletlerle bir adam bekliyordu. Güreş başlamadan önce, cazgır üslubuyla konuşan bir başka adam, bu yeni güreş türü üstüne seyirciye kısa bir açıklamada bulundu. Karşılaşma büyük bir kalabalık kitlesi tarafından izlendi ancak, maç beklenenden çok daha kısa sürdü. O yıllarda Türk-Yunan ilişkileri, Makarios'un tahrikleri ve Kıbrıs sorunu nedeniyle çok hassas bir dönemde olduğu için, karşılaşma berabere ilan edildi. Seyirciler avazı çıktığı kadar bağırarak durumu protesto ediyor ve maçı seyretmek için verdikleri gümüş liralarını geri istiyorlardı. Heyecanlı birkaç delikanlı derme çatma tahta ringe tırmanarak, güreşçilerle konuşmak istedi. Onlara durumu protesto etmek isteyenler de katılınca, eski ve çürük tahtalardan yapılmış olan ring, kalabalığın ağırlığına dayanamayarak, gürültüyle çöktü. Bu olay, büyük bir korkuya yol açmasına rağmen, birkaçı çocuk olmak üzere bazı kimseler hafif yara ve sıyrıklarla olayı atlattılar.

Şimdi eski İspitalya Bahçesi'nin esamesi bile

rained stones on the heads of the dogs:

Tyra
The skull,
Entered the fruit garden
And broke the leek

The gardener was angered by these words uttered in the form of a song and marched with two dogs upon the children who were on the top of the wall and rained stones on their heads. The out-of-the-hand ones standing on the other side of the wall began bombarding Tyara and his dogs with the stones that their accomplices waiting alert at what is today Muammer Aksoy Avenue, supplied them. The target of the children in this bombardment was the hairless head of the gardener but the latter was wise enough to say outside the firing range. Despite this, it became possible one day to see Tyara with a bandage on his head. This tiny war that was repeated everyday used to end when the children had enough fun and withdrew on their own.

The first pancreas wrestle of Zeytinburnu, if not Istanbul, was held in early 1950s in a makeshift and borrowed ring set up in this garden. That year, a Greek pancreas wrestler named Christos Kadas paid a visit to Istanbul. He was introduced to a Turkish pancreas wrestler named Metin as his rival. Public announcements carrying the black-and-white photos of both wrestlers were as big as the movie posters, and they were put up at the neighboring quarters such as Kazlicesme, Yenidoğan, Bakırköy, Yedikule and Samatya, as well as the entire Zeytinburnu. The cinema audience knew what sort of a thing pancreas wrestle was: Because, during those years both Yedikule Tunca Cinema and Samatya Şen Cinema had been showing black-and-white cheap American films that included pancreas wrestles. But those audiences who had come newly from the countryside to the city did not know anything about the 'pancreas'. On the day the wrestling would be made; the gates of İspitalya Garden with green-painted balustrades precisely facing the Main Gate of Sırp Pırgiç, which had always remained closed, were opened. A man was waiting in the entrance with tickets at hand. Another man speaking in the manner of a wrestling announcer briefed the audience about this new wrestling type. The contest was watched by a large crowd but it lasted much shorter than expected. During those years, the Greco-Turkish relations were in a sensitive period because of

okunmuyor. Bahçenin içi koca koca sosyal tesislerle dolu ve Muammer Aksoy Caddesi yönü de bir çocuk bahçesine dönüştürülmüş.
Zeytinburnu'nun ünlü sanat ve kültür merkezi Olivium, Kapalı Spor Salonu ve bir de açık otopark burada bulunuyor. Çocuk Parkı'nın bugün bulunduğu yer ise, eskilerin Paris Bahçeleri üslubu ve tadında kır toplantıları yaptıkları mekân. Burada yüzyıllık çınar ve selvi ağaçları vardı ve pankreas güreşi ringi de bu ağaçların arasına inşa edilmişti. Mekân, ayrıca Ermenilerin ve Surp Pırgiç personelinin de kutsal günlerde ya da tatil günlerinde açıkhava toplantıları, aile gezileri yaptıkları bir yerdi.
Kentler ve mekânlar da, insanlar gibiler. Onlar gibi akıp giden zaman içinde, tanınmayacak derecede değişiyor ama varolma mücadelesini de sürdürüyorlar. Tıpkı yaşamın kendisi gibi.

Makarios's provocations and the Cyprus problem, therefore the contest was proclaimed as a tie. The spectators were screaming blue murder, protesting the result and demanding the refund of their silver liras they paid to watch the match. A few excited youngsters climbed on the makeshift ring and wanted to talk to the wrestlers. When the protesters wanted to join them the ring that was made up from old and decayed wood pieces could not hold the weight of the crowd and collapsed with a loud noise. Although this event caused a great fear, certain people, including some children, survived the event with slight injuries and abrasions.
Nowadays, old İspitalya Garden is totally ignored. The inside of the garden is full of very big social facilities and the part in the direction of Muammer Aksoy Avenue has been turned into Muammer Aksoy Avenue.
Zeytinburnu's famous art and cultural center Olivium, Closed Sports Hall and an open-air parking lot are found in here. The site in which the Children's Park is located was the venue where the people of the past used to organize countryside meetings in the style and taste of Paris Gardens. There were centuries-old plane and cypress trees here and the ring for pancreas wrestle was set up in between these trees. The place was one where the Armenians and Surp Pırgiç staff held open-air meetings and made family excursions.
Cities and places are like humans. Just like them, they change in an unrecognizable manner as the time elapses but they continue their struggle for survival. Just like life itself…

9.bölüm sonu

10. BÖLÜM
PART

Eğlence
Spor

ENTERTAINMENT
SPORT

ÇIRPICI ÇAYIRI

by Necdet Sakaoğlu

Mesire yerleri 16. yüzyıldan itibaren gündelik yaşamın vazgeçilmez kamusal alanlarından birisi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın ortak olarak birlikte eğlendiği yegâne alanlardır. (Celal Yıldırım Arşivi)

"Çırpıcı" ve "çayır" , Anadolu Türkçesi'nin iki sözcüğüdür. Her ikisinin de zengin anlamları, deyimleşmiş yapıları vardır. Eskiden, kumaş boyamacılığının son bir aşaması, renk ve desen işlemlerinden geçmiş yazmaların, sofların, berrak dere sularında çırpıla çırpıla yıkanıp parlatılmasıydı. Engürü sofçularının Bend Deresinde, Tokatlı yazmacıların Behzat Suyunda yapageldikleri

"Cirpici" (rinser) and "çayır" (meadow) are two words from the Anatolian Turkish. Both have rich meanings and idiomatic structures. In the past, a last stage of garment dying was the washing up and brightening up of the hand-painted kerchiefs, woolen cloth in clear stream water by way of rinsing them repeatedly. While this procedure was carried by Engürü woolen cloth deal-

CIRPICI MEADOW

bu işlemi İstanbul esnafı da Boğaziçi'nde Boyacıköyü, Zeytinburnu'nda Çırpıcı derelerinde yaparlarmış. Çayır sözcüğüne gelince, çayırlar hayvan sürülerinin otlatıldığı, gür yeşillikli, otu biçilebilen, meydanlık işlevi de olan düzlüklerdir. Eskiden her beldenin, doğal ki İstanbul'un, Üsküdar'ın, Eyüp'ün, Bakırköy'ün de çevrelerinde sınırları belli, işgal ve müdahalelere karşı

ers in Bend Stream and by hand-painted kerchief dealers from Tokatlı in Behzat Water; the tradesmen in Istanbul did this in Boyacıköyü Stream in Boğaziçi and Cirpici Stream in Zeytinburnu. Coming to the word "çayır" (meadow)… A meadow is smooth grassland on which the animals are grazed, whose grass can be mowed and that serves as a public square. In the past

Recreation spots became one of the indispensable public spapes of everyday life from the 16th century. In the Ottoman Empire, they were the sole areas where the people could entertain themselves collectively.
(From Celal Yıldırım's Archive)

yasal güvenceye alınmış, ayrıca saraydan görevlendirilen "çayır ustası ve yamakları"nın bakıp beklediği geniş çayırlar bulunuyordu. Çırpıcı, Veliefendi, Kâğıthane, Büyükdere, Haydarpaşa, İbrahimağa... İstanbul'un tarihi çayırlarından ilk akla gelenlerdir. Bu açıklıklardan, gündelik yaşamı renklendiren toplu etkinlikler için de yararlanılırdı. Düğünler, cirit, çevgân, tomak oyunları, güreş, okçuluk müsabakaları, at yarışları, canbaz, ortaoyunu sergilemeleri, bayram, bahar, paskalya, yortu şenlikleri, esnaf teferrüçleri panayırlar da çoğunca çayırlarda yapılıyordu. Çırpıcı Çayırı da böyle bir yerdi.

Burası, 15.-16. yüzyıllardaki sınırlarıyla Kara Surlarının dışında, Silivrikapı- Kozlu- Merkezefendi mezarlıklarından Davutpaşa sahralarına uzanan, içinden aynı addaki Çırpıcı , Çörekçi derelerinin geçtiği, havası güzel, bereketli bir arazi idi. Çok sonraları hipodroma dönüştürülen Veliefendi Çayırı da Çırpıcı Çayırı'nın bir uzantısı idi. "İdi" diyoruz, çünkü bu uçsuz bucaksız çayır ve çiftlik arazisinden, Veliefendi Hipodromu dışında, elde kalan , kavruk, esmer üç beş ağaçla, solmuş , kirlenip kararmış doğa parçacıklarıdır. İstanbul'un ilk gettoları denebilecek göçmen ve işçi gecekondu örüntülerinin 20. yüzyılda bu alanda kurulması; Londra Asfaltı, Eski Edirne yolu, E-5 / D-100 kodlu karayolu , burada teşekkül eden sanayi bölgesi, tarihi İstanbul topoğrafyasından Çırpıcı Çayırı'nı neredeyse tamamen silmiş bulunmaktadır.

Çırpıcı'da kırbasıyla su satan sucu.
(Celal Yıldırım Arşivi)

ÇIRPICI ÇAYIRI'NDA TARİHİ ARAMAK VEYA "YEŞİLLİK GÜNLERİ"NİN BAŞLAYIŞI

"Çayır" dediğimiz yerler ekseriya boş araziler olduğundan bu doğal alanların, meskûn yerler gibi tarihlerinin olması düşünülmese de eski devirlerde, ayazma ile bir kiliseyi, tören tribününü, askeri kampları, Bizans İmparatorlarının yazlık bir bahçesini kucaklayan Çırpıcı Çayırı'nın; Fetihten (1453) sonraki Osmanlılar döneminde de "ordu yeri" oluşu, çırpıcılık zenaatine mekânlık edişi, İstanbul'un kır eğlencelerine ve sporlarına sahne oluşu, nihayet 20. yüzyılda da kaçak yapılaşmaya terkedilişi dikkate alındığında uzun bir tarih sürecinden geçtiği yadsınamaz Bizans Sarayı ile Rum Ortodoks kilisesinin bu alana verdiği değerin, günümüze ulaşan simgesi Hz. Meryem'e ithaf edilmiş Balıklı Ayazması'dır. Özgün adı "Zoodohos Piyi" (Hayat bahşeden kaynak) olan bu pınar, Bizanslıların nazarında İstanbul'un en kutsal ayazması imiş.

each city, naturally including Istanbul, Üsküdar, Eyüp and Bakırköy, had around it, expansive meadows, with clear-cut boundaries, legally guaranteed against occupations and trespasses and, additionally, taken care of and checked by "meadow masters and apprentices", appointed by the Palace. Cirpici, Veliefendi, Kâğıthane, Büyükdere, Haydarpaşa, İbrahimağa... These are some historical meadows in the history of Istanbul that first come to mind. These open spaces were made use of for collective activities that added color to the everyday life. Events such as wedding parties, javelin throws, polo stick game, wooden-ball games, wrestling, contests of archery, horse races, rope dancer's shows, light comedy performances, Muslim Festivals, festivities of spring, Easter and Christmas Eve, excursions of tradesmen and fairs were mostly geld at meadows. Cirpici Meadow was such a place.

This place was a fertile territory that was located outside the City Walls in accordance with its boundaries in the 15th-16th centuries, and that extended from the cemeteries of Silivrikapı-Kozlu-Merkezefendi to Davutpaşa Wastes, through which Cirpici and Çörekçi Streams passed, having a fine weather. Veliefendi Meadow that was turned into a hippodrome much later was an extension of Cirpici Meadow. We say "was an extension.." because what is left behind out of this vast meadow and farmland are a few scorched and black trees and faded and polluted and blackened bits and pieces of nature. The establishment, in the 20th century, of the patterns of immigrants' and workers' shanties that may be referred to the first ghettoes of Istanbul, London Asphalt, Old Edirne Road, highways coded as E-5 / D-100, the industrial zone established here have nearly wiped out the Cirpici Meadow from the topography of Istanbul.

SEARCHING FOR HISTORY IN CIRPICI MEADOW OR THE BEGINNING OF "DAYS OF GREENERY"

As the places we call "meadows" are generally empty territories, one cannot deny that these natural spaces, even though they cannot be considered as having dates such as inhabited places, have gone through a long historical process. For instance, given that in the ancient ages, Cirpici Meadow, accommodated holy springs, churches, ceremonial grandstands, military camps and a military garden of the Byzantine Emperors; in addition, in the Ottoman era following the

Fetihten sonra Türkler de bu "hayat bahşeden" kaynağı, "Meryem Ana" ve daha çok "Balıklı" adıyla anarak ziyaretten geri kalmamışlardır. Silivrikapı dışında, Merkezefendi ve Silivrikapı mezarlıkları arasından geçen yol üzerindeki Zoodohos Piyi'nin, Büyük Iustianus (hd.527-565) zamanında yazılan bir öyküde anılmış olması; içinde yer aldığı çayırlığın da aşağı yukarı İstanbul'la eşzamanlı bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, Iustianus'tan yaklaşık bir asır önce, İmparator Leon I. (hd.457-474) de bir gün bu çayırlıkta gezerken, "ilahi bir ilham"la bu pınarda yüzünü yıkaması sayesinde Bizans tahtını elde ettiğine inananarak buraya Panayia Kilisesini yaptırdığı gibi, ayazmayı da onartmış. Tarihçi Prokopius'un yazdığına göre İmparator Iustianus ise bir derdine çare bulduğu bu ayazmayı, Ayasofya'nın inşaatından artan mimari malzeme ile yeniletmiş.

8. –10. yüzyıllarda, İstanbul'u kuşatmaya gelen Arap, Slav, Bulgar ordularının sürekli bu çayırlıkta ordugâh kurarak kenti ablukaya almaları yüzünden, korkular doğmuşsa da bu olağanüstü durumlar dışında, 5. yüzyıldan başlayarak İstanbullu Rumlar'ın, bahar mevsiminin ilk yortusu için sur kapılarından çıkıp zarif köprülerin, tatlı su pınarlarının bulunduğu bu çayırlığa gelerek Meryem Ana Ayazmasını ziyaret etmeleri, ağaç gölgeliklerinde oturup günü birlik bahar yortusu kutlama gelenekleri yüzyıllarca sürmüştür. Güneyinden, Marmara kıyısına yakın bir güzergâh izleyerek İstanbul'dan Hebdomon'a (Bakırköy) giden ünlü Via Egnetia antik caddesi geçen, içinde Balıklı Ayazması ile Panayia kilisesi bulunan çayırlık, imparatorluk payitahtının gözde mesiresi olmuştur ki, Balıklı Ayazmasına dair kaynaklarla Bizans tarihlerinde, burayla ilgili öykülerin de bulunması olasıdır.

Geçen yüzyılın başlarında arkeolog Millingen'nin Bakırköy çevresindeki araştırmalarının bulgular ve yakın zamanlara kadar Marmara kıyılarında yarı batık görülebilen bezekli yapı taşları ise Via Egnetia'nın gerisindeki çayırlıkta, Bizans dönemi boyunca birçok tesisin yapıldığının kanıtları olmuştur. Demek ki, tarihin izlerine bakılarak Çırpıcı ve çevresinin 1500 yılı aşan mazisinden söz edilebilir ve kentlere mücavir mesirelerin tarihleri bağlamında Çırpıcı, ilk sıralarda yer alması gereken İstanbul'un en eski gezinti ve şenlik alanlarındandır.

İlk sınırı, İstanbul'un Kara Surları-Marmara Denizi-Bakırköy (Hebdomon)-Davutpaşa olan ve kentin fethinden sonra Türklerin Çırpıcı Çayırı

Conquest (1453), it served as a "place for the army", accommodated the art of rinsing, became a scene for the countryside entertainments and sports and eventually was abandoned for illegal constructions in the 20th century.

A symbol of the importance attached by the Byzantine Palace and the Greek Orthodox Church to this space that has reached today is the Balıklı Holy Spring dedicated to Virgin Mary. It is said that this spring originally named as "Zoodohos Piyi" (Life Giving Source) was the holiest spring of Istanbul in the eyes of Istanbul. After the conquest, the Turks did not hang back either from visiting this "life giving" source under the name "Virgin Mary" and mainly "Balıklı". The fact that Zoodohos Piyi that was located on the road passing in between the Merkezefendi and Silivrikapı cemeteries, outside Silivrikapı was narrated in a story written during the age of Great Justianus (hd.527-565) shows that the meadow in which it was found was more or less the same age with Istanbul. Indeed, about one century before Justianus, when Emperor Leon I (hd.457-474) was strolling in the meadow, he washed his face as a result of a "divine inspiration" and, believing that he acquired the Byzantine throne thanks to this, he constructed the Panaia Church here and repaired the holy spring. As written by Historian Procopius, Emperor Justianus renovated this holy spring with which he found a remedy for a problem of his with the architectural material that remained behind from the construction of St. Sophia.

Despite the fears owing to the constant formation of military encampments in the meadow by the Arab, Slav and Bulgarian armies that came to besiege Istanbul, bringing the city under a blockade, between the 8th and 10th centuries; apart from these extraordinary situations, beginning in the 5th century, Greeks in Istanbul began to come out of the Gates of the City for the first feast of the spring season, coming to this meadow where gracious bridges and sweet water springs were found, visiting the Virgin Mary Holy Spring and sitting in the shades of the trees to celebrate the spring feast for the day. This celebrating tradition continued for centuries. The meadow, through the south of which passed the famous ancient Via Egnetia Avenue that runs from Istanbul to Hebdomon (Bakırköy) on a rote close to the Marmara coast and in which Balıklı Holy Spring and Panaia Church were located was a favorable recreation spot of the imperial capital city, and it is possible

Water seller selling water in Cirpici water skin.
(From Celal Yıldırım's Archive)

Osman Cemal Kaygılı, "Çingeneler" adlı yapıtında, Çırpıcı'dan Marmara kıyılarına ve Bakırköy'e uzanan o bakir dünyayı anlatırken: "Oh!... Litroz denilen şu yer, ne güzel bir yermiş. Koca İstanbul'da gönlümün hoşlandığı bu kadar hoş bir yer görmedim. Buranın havası, insanın ne kadar iştahını açıyor..." der. (Burçak Evren Arşivi)

In his novel entitled, "Gypsies", Osman Cemal Kaygılı says the following when describing that old virgin realm stretching from Cirpici to Marmara shores and Bakırköy: "Ah! This place called Litroz is so nice. I have not liked any other place in this big Istanbul so much. The weather of this place sharpens one's appetite so much..." (From Burçak Evren's archive)

adını verdikleri bu yarı koru yarı çayır arazinin Veliefendi kesiminde, sefere çıkan veya seferden dönen imparatorluk ordularının konaklamasına mahsus "Campus Martius" ordugahın bulunduğu biliniyor. Yine aynı alanda imparatorların, ordu birliklerinin resmigeçitlerini, donanmanın Marmara sularındaki manevralarını izlemelerine mahsus mermerden inşa edilmiş bir şeref tribünü ve localarla, kışla ve talimgahları kapsayan bir de "Campus Tribunalis" vardı. Kıyıdan 1,5 km kuzeyde, Çırpıcı Deresinin batı yakasındaki üstü açık su haznesi ise söz konusu karargâhla ayrıca Hebdomon Sarayı ve mahallesinin su gereksinimini karşılıyordu. Sur-içi İstanbul'daki sarnıçların çokluğuna karşılık surların dışındaki bu biricik havuz, 127x76 m. boyunda ve 11 m. derinliğinde olup Türkler buraya, "Fildamı" demişlerdir. Bu adın verilişi, bilinmeyen bir tarihte Afrika'dan getirilen fillerin buraya kapatıldığı rivayetine dayandırılır. Fildamı, Çırpıcı çevresinin önemli bir tarih yapısı olarak günümüze ulaşmışsa da diğer Bizans ve Osmanlı dönemi yapılarının hemen hepsi, demiryolu, karayolu yapımları sırasında, en çok da Çırpıcı –Veliefendi çayırlarının sanayiye terkedildiği yıllarda tahrip edilmiştir. Savaşlar ve kuşatmalar sonucu gücünü yitirerek 14. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul surları içine çekilen Bizanslılar için bu tarihten sonra Campus Martius ve Campus Tribunalis'in bir öneminden söz edilemez. Kaldı ki kuşatma orduları da çoğu kez, bu eski ordugahlara çadır kurarak yüksek surlar karşısında güçlerini denemişlerdir. Nihayet yazgının son bir cilvesi olarak sözü edilen kamplara ve çayıra, 6 Nisan –29 Mayıs 1453 tarihlerindeki İstanbul muhasarasında, İshak ve Mahmud Paşaların komutasındaki sağ cenah (Anadolu Ordusu) birliklerinin yerleştiği saptanmaktadır. Kuşatma günlerinin yarı destansı bir vakası olarak tarihe geçen "Sultan II. Mehmed'in atını denize sürüşü vak'ası da burada yaşanmıştır. Papa'nın buyruğuyla Bizans'a yardıma gelen Ceneviz ve Sicilya ortak filosu, 20 Nisan 1453 tarihinde Çırpıcı Çayırı açıklarında Osmanlı donanmasıyla muharebeye tutuşmuş; Baltaoğlu'nun yenik düştüğünü görerek atını denize süren genç padişah, sığ suda muharebe noktasına bir taş atımlık mesafeye kadar yaklaşmış ve komutlar vermeye çalışmıştır.

İstanbul'un fethi üzerine, Türklerin Bizans'tan devraldıkları nice geleneklerden biri de yukarıda bahsedilen Ayazma ziyareti olmuş; dere üzerinde Çırpıcı havuzları kurulup çayırlığa "Çırpıcı" adı verilmezden önce kentin yeni sahipleri uzunca bir süre burayı "Ayazma" adıyla

to have stories about this place in the sources of Balıklı Holy Spring and the annals of the Byzantine History.

Findings of the explorations carried out by the archeologist Millingen at the outset of the past century in the surroundings of Bakırköy and the half-sunk ornamented stone structures that could be seen until recently on the shores of Marmara have been the proof of the fact that many facilities had been constructed in the meadow behind Via Egnetia. This means that by looking at the traces of history, one can speak of a past for Cirpici and its surroundings exceeding 1500 years and as far as the meadow that are contiguous with the cities rank among the top in terms of their dates, since it is among the oldest excursion and festivity spaces of Istanbul.

It is known that on the Veliefendi part of this semi-grove and semi-meadow, the first boundary of which was the Land Walls of Istanbul- Marmara Sea-Bakırköy (Hebdomon)-Davutpaşa and named as Cirpici Meadow by the Turks after the conquest of the city was found the military encampment named "Campus Martius" designed for the accommodation of the imperial armies going to or returning from the campaigns. In the same space was a "Campus Tribunalis", which included a grandstand of honor and boxes constructed from marble, barracks and training camps, designed for the Emperors to watch the parades of their army units and the exercises of their navies in the waters of Marmara Sea. The water reservoir with its upper part open, 1.5 km away from the coast and to the western bank of Cirpici Stream met the water needs of the headquarters in question, as well as the Hebdomon Palace and its quarter. Despite the multitude of cisterns within the walls of Istanbul, this only pool outside the walls measured 127 x 76 m and 11 m. in depth; the Turks called it "Fildamı" (Elephant shed). Such a naming is based on the rumor that the elephants that had been once brought from Africa were shut in here. Even though Fildamı has reached the present day as an important historical structure of the surroundings of Cirpici, almost the entire structures of the Byzantine and Ottoman periods were destroyed during the constructions of railways and highways but mainly during those years when Cirpici-Veliefendi meadows were abandoned to industry.

For the Byzantines who lost their strength as a result of wars and sieges and withdrew into the walls of Istanbul towards the end of the 14th

Tanzimat'la gelen açılış ve özgürlük havasında, çayırlara çıkmanın adeta vazgeçilmez bir tutku halini alması üzerine, Çırpıcı'da, Kağıthane'de, Göksu'da kadınlar günü, erkekler günü tarifeleri öngörüldüğü de bilinmektedir.
(Burçak Evren Arşivi)

anmışlardır. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra giderek İstanbullulaşan Türkler, yerli Rumların bu geleneğine ortak olurlarken, Asya bozkırlarından beri yaşatageldikleri Hıdırellezle Rum komşularının Meryem Ana Ayazması geleneğini denk düşürüp her yıl 6 Mayıs (Hıdırellez) günü buraya özgü bir "Yeşillik günü" icat etmekte de gecikmemişler; çayırda bir panayır havasında başlayan Yeşillik Günü şenliklerinde, ayazma ziyaretinde bulunarak kendi sağlık ve selamet-

century, Campus Martius and Campus Tribunalis lost their importance. Moreover, the besieging armies often erected tents in these former military encampments and tested their strength vis-à-vis these high walls. Eventually, as a result of a last irony of fate, it was found out that during the siege of Istanbul between 6th April and 29th May 1453, the right-front troops of Ishak and Mahmud Pashas were positioned at the said camps and meadow. The incident of

leri için dualar etmekte de bir sakınca görmemişlerdir.
Diğer yandan, fetihten sonraki kentsel organizasyonlar sırasında, Yedikule'nin dış kesiminde mezbahaların; Kazlıçeşme'de de tabakhanelerin faaliyete geçmesi sonucu Çırpıcı Çayırının Marmara'yla bağlantısının kesilmesine karşılık, kuzeyden güneye doğru eğimli arazisi incecik akarsularla ve vadilere bölünmüş bulunan bu mekânda, yılın belirli günlerindeki yortu, hı-

Sultan Mehmed II's riding his horse to the sea, recorded in history as the semi-epical incident of the days of the siege, occurred here. The joint Genoese-Sicilian fleet that rushed to the help of the Byzantium upon the order of the Pope was engaged in a battle with the Ottoman Navy on 20 April 1453 off the Cirpici Meadow. Seeing that Baltaoğlu was defeated, the young sultan rode his horse to the sea and he approached, in the shallow water, the battle point as close as a stone-throw distance and tried to give orders to his soldiers.
One of the numerous traditions that the Turks took over from the Byzantines was the visit to the holy Spring as mentioned above and, before the meadow was named "Cirpici" (Rinser) upon the placement of rinsing pools over the stream, the new owners of the city had called this place the "Holy Spring". The Turks who gradually became Istanbulites after the second half of the 15th century shared this tradition of the local Greeks and unified the tradition of "Hıdırellez" (Spring Festival) that they had been celebrating ever since they were at the steppes of Asia, with the tradition of Virgin Mary Holy Spring, hurrying up to invent a "Greenery Day" on 6th May each year, particularly for this place. During the Greenery Day festivities that began under the atmosphere of a fair, the Turks saw no harm in paying visits to the Holy Spring and praying for their own health and safety.
On the other hand, during the urban organizations after the conquest, slaughter houses and tanneries went into operation in the external section of Yedikule and Kazlicesme, respectively. As a result of this, the connection of Cirpici Meadow with Marmara was severed but at this place whose land that was inclined from the north to the south, was divided with very thin rivers and valleys, people began the trade of livestock, horse races, and javelin contests besides Easter or Hıdırellez feasts on specific days of the year. Moreover, the armies dispatched to Rumeli formed encampments in the meadow while going and coming back, while parts of the meadow was made use of as pasture, vineyard and fruit garden and Treasury Farm.

MEADOW OF THE IMPERIAL CAPITAL OUTSIDE THE WALLS

No information could be traced concerning the Cirpici Meadow in the Ottoman sources from the conquest of Istanbul to the end of the 16th century. In his work he prepared based upon

It is known that in the atmosphere of opening up and freedom, taking to the meadows almost became an indispensable passion, upon which timetables for women's day and men's day were considered. (From Burçak Evren's archive)

dırellez, şenlikleri dışında, canlı hayvan alım satımları, at koşuları, cirit müsabakaları da yapılmaya başlanmış; Rumeli'ne sevk edilen ordular, gidişte ve dönüşte çayırda çadırlı ordugâh kurdukları gibi, arazinin kimi kesimlerinden de mera, bağ ve bostan, mirî çiftlik olarak yararlanılmıştır.

PAYİTAHTIN SUR DIŞINDAKİ ÇEMENZARI

İstanbul'un alınışından, 16. yüzyıl sonlarına kadar, Osmanlı kaynaklarında Çırpıcı Çayırı'na dair bir bilgiye rastlanmaz. Ahmed Refik, arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı Eski İstanbul adlı yapıtında, "Yedikule'de yapılan 33 salhane ile bunların yanıbaşında kurulan 360 tabakhanede, bir tarafta hayvanların kesildiği; diğer tarafta derilerinin işlendiği"ni belirtmektedir. Bu bilgi, Çırpıcı mahallinin de Rumeli'nden gelen hayvan sürülerinin otlağı ve barınağı olduğu; sürülerin bıraktığı gübreyle de çayır ve ağaçlıkların gürleştiği; İstanbul halkının meyve ve sebze gereksinimini karşılayan bağ bahçe ve bostanların giderek daha verimli olduğu yorumuna olanak vermektedir. Yine, İstanbul'un alınışından sonraki ilk dönemde, Anadolu'nun muhtelif yörelerinden göç ettirilen Türkler, geleneksel dokumacılık, yazmacılık zanaatlarını İstanbul'da da sürdürdüklerinden, imal edilen kumaşların Çırpıcı deresi suyunun aktığı havuzlarda yıkanıp parlatıllması da fethi izleyen yıllardan itibaren âdet olmuştu. Silivrikapısı'na ve Çırpıcı Çayırı'nın çevresindeki köylere yerleşen boyacı aileleri ipleri, yünleri, çuha, yazma, pamuklu, kilim, keçe, halı türünden kumaş ve dokumaları iş yerlerinde boyuyor, Çırpıcı deresinin sularında yıkayıp parlatıyorlardı.

Bu işleme çırpıcılık denilmesi nedeniyle, muhit de zamanla Çırpıcı adını almıştır.

Reşad Ekrem Koçu'nun yayımladığı İstanbul Ansiklopedisi'ne "Çırpıcı" maddesini yazan Şinasi Akbatu'nun yer verdiği, III. Mustafa (1757-1774) dönemine ait 1768 tarihli belgedeki: "... Basmacı Esnafının imâl eyledikleri dülbendleri ağartmak için Çırpıcı Çayırı nâm mahalle götürmek üzere iki beygir Fazlıpaşa'dan ve üç beygir dahi Langa Yenikapusu'ndan yüklemiş olarak çayıra giderlerken Kapu Kethüdasının yükleri yıktırdığına ve dülbendlerinin zayi olduğuna" ilişkin bilgi;, şehrin muhtelif semtlerinde faaliyet gösteren dokumacı esnafının kumaşlarını ağartmak amacıyla Çırpıcı'ya geldiklerini göstermektedir. Yine bu makaledeki bilgilerden, Çırpıcı Deresi üzerindeki kumaş yıkama havu-

the archive documents entitled, 'Old Istanbul' Ahmed Refik indicates that "At 33 slaughter houses and 360 tanneries established next to them at Yedikule, animals were slaughtered on one side and their skins were processed on the other side". This piece of information allows us to make comments to the effect that Cirpici locality was the pasture and shelter of the animal herds arriving from Rumeli, that the meadow and wood lots became abundant with the help of manure left by the herds and that vineyards, orchards and fruit garden that met the needs of the people of Istanbul increasingly became more fertile. Again in the initial period after the conquest of Istanbul, the Turks that were caused to migrate from various regions of Anatolia carried on with their crafts including traditional weaving and hand-painted kerchief manufacturing in Istanbul as well; that's why, the washing and brightening up of the manufactured garments in the pools in which the water of Cirpici River flowed became a custom in the years that followed the Conquest. Families of dyers who got settled at Silivrikapısı and at the villages in the surroundings of Cirpici Meadow were dying the garments and textiles such as ropes, wool, broadcloth, hand-painted kerchiefs, woolen garments, rugs, felts and carpets at their workplaces and washing and brightening them up in the waters of Cirpici Stream.

Because the procedure was called "cirpicilik" (rinsing), the surroundings became to be known as "Cirpici" in time.

Şinasi Akbatu supplies information about a document dated 1768 belonging to the era of Sultan Mustafa III, under the paragraph entitled, "Cirpici" in the Istanbul Encyclopedia published by Reşad Ekrem Koçu: "...While the tradesmen of hand-painted kerchiefs were taking the muslins they manufactured to the locality named Cirpici Meadow for bleaching with two packhorses from Fazlıpaşa and three packhorses from Langa Yenikapusu, the load was destroyed by the Gate Majordomo and the muslins were wasted". This piece of information shows that the textile tradesmen who operated in various quarters of the city came to Cirpici for bleaching their garments. This article also gives the following information: The garment washing pool over the Cirpici Stream measured about 5 x 5 m. by width and length and 40 cm by depth and the sentence "Sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenat Seyyid Mustafa Paşa, sene 1214 (M. 1799)" was read on the epitaph stone of its fountain located

Mesire yerlerinin değişmeyen satıcılarından leblebiciler. (Celal Yıldırım Arşivi)

zunun yaklaşık 5x5 m. boyutunda ve 40 cm. derinliğinde olduğu, bir yanında çeşmeli dört yalağının bulunduğu ; kıble tarafındaki çeşmesinin kitabe taşında : "Sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenat Seyyid Mustafa Paşa, sene 1214 (M. 1799)" okunduğu gibi, çeşmenin kıble tarafında da mihrap taşında 1211 (M.1796) tarihi yazılı bir namazgâhın yer aldığı belirtilmiştir. Son zamanlarda Ayamama Çiftlik-i Hümayunu idaresinin "Çırpıcı Çayırı'nda kilim ve kebe tathirine mahsus havuzun kiraya verileceğine dair" ilanları çıkarmış. Çayırın talan edildiği yıllarda ise havuzun yerine de bir kağıt imalathanesi yapılmıştır.

Çayır içinde akan derecikler üzerinde tarihi köprüler de bulunuyordu ki bunların en büyüğü, eski Topkapı yolunun geçtiği, kitabesini çarpan bir kamyonun parçaladığı Gençosman Köprüsü; ikincisi , Mevlevihane Kapısından gelen eski yolun Çırpıcı Deresini geçtiği yerde, üçüncüsü de Silivrikapısı'ndan mesiregâha gelen yolun altında idi. Bu iki köprünün arasında da kitabesinde Hicri 978 (1571) tarihli bir de çeşme bulunuyordu.

Diğer yandan, çayır arazisinin verimli kesimleri, sarayca ulemaya ve devlet ricaline mirî çiftlik olarak tahsis edildiğinden zamanla buralara kır ve çiftlik köşkleri yapılmaya başlandığı da saptanmaktadır ki buradaki bağların ve mirî çiftliklerin en namlıları Tepebağ, Cevizlibağ, Dutlubağ ile Valide SultanVeliyeddinefendi ve Rıfat Paşa çiftlikleri olarak bilinmektedir.

Eski İstanbul yaşamı konusunda önemli kaynaklardan olan Lâtifî'nin (öl.1582) Evsaf-ı İstanbul'unda , "Mesire-i rindâne" denilen çayırlar anlatılırken: "Bir mürg-zâr-ı huld-âsârdır ki her kûşesinde hezâr mürg-zâr zâr olub gonce vü gül def ü dümbelekle âhenge ser-âğaz edüb çemen hûbları ve bezm-i gül mahbûblarıyla gül sohbetin ve sahn-ı çemen işretin eder." denildikten sonra "Şehr-i Stanbul'un avreti ve eri ve zen ü şehveri"nin, türlü çiçekler ve güllerle bezeli, kuşların ötüştüğü, cennet benzeri bu çayırlara akın edip tef dümbelek çalarak gülüp oynayarak yiyip içerek eğlendikleri betimlenmiştir. Bu betimlemeli anlatıdan her ne kadar Çırpıcı adı geçmemekteyse de İstanbulluların 16. yüzyılda, ilkbahar gelince cennet misali kırlara dökülüp şenlikler düzenledikleri, yiyip içtikleri, çalıp oynadıkları anlaşılıyor.

Lâtifî'den bir yüzyıl sonraya gelindiğinde, bu kez Evliya Çelebi (öl. 1680?) Seyahatnamesi'nin, İstanbul'daki camilerin ve mescitlerin tanıtıldığı "Mahmiye-i Kostantiniyye içre olan mesâcid-i

to the direction of Mecca and on the mehrab stone to the direction of Mecca of the fountain was found an open-air prayer place on which the date 1211 (M.1796) was written. In the recent times, the Authority of Ciftlik-i Hümayun-u (Imperial Farm) had reportedly published ads to the effect that "the pool at the Cirpici Meadow used for the cleaning of the rugs and felt will be rented". During the years of the plundering of the meadow, a paper workshop was constructed in the place of the pool.

There were historical bridges over the small streams flowing within the stream, the biggest of which was Gençosman Bridge through which the old Topkapı road passed, whose epitaph was knocked down and smashed by a truck, the second of which was at the place where the old road coming from the Mavlavi house Gate passed the Cirpici Stream and the third of which was underneath the road coming from Silivrikapısı to the recreation spot. Between these two bridges was a fountain the date of which was written on its epitaph as 978 (Lunar year)/1571.

On the other hand, because the fertile sections of the land of the meadow were allocated by the Palace to the clergymen and the dignitaries of the State as the Treasury Farms, countryside and farm villas were built here in time. The best known vineyards and Treasury Farms here were Tepebag, Cevizlibag, Dutlubag and Valide Sultan, Veliyeddinefendi and Rıfat Pasha Farms.

In "Evsaf-ı İstanbul" written by Lâtifî (death:.1582), one of the important aources about the life in Istanbul, the following is written about the meadows called "Mesire-i rindâne" "Bir mürg-zâr-ı huld-âsârdır ki her kûşesinde hezâr mürg-zâr zâr olub gonce vü gül def ü dümbelekle âhenge ser-âğaz edüb çemen hûbları ve bezm-i gül mahbûblarıyla gül sohbetin ve sahn-ı çemen işretin eder." denildikten sonra "Sehr-i Stanbul'un avreti ve eri ve zen ü sehveri"nin,"

According to the descriptions made here, people rushed into these paradise-like meadows ornamented with various flowers and roses, where the birds sang, playing tambourine and tabor, laughing, having fun, dining and wining. Even though the name "Cirpici" was not mentioned in this context, it is understood that the in the 16th century, the Istanbulites poured into the paradise-like woods when the spring came and organized festivities, dined and wined and played and sang music and entertained themselves.

One century after Lâtifî, this time, Evliya Celebi (death: 1680?) referred to the subject in his

Roasted chickpea sellers, the unchanging sellers of the recreation spots.
(From Celal Yıldırım's Archive)

"Yaşlı fakat ateşli ve paralı dul kadınlar, kocadan yana dengini bulamamış oynak tazeler, ırz ehli görünür, saman altından su yürütür yosmalar, âşifteler, yazın bilhassa cumadan gayri tatil günlerinde arabalarla Çırpıcı Çayırına giderler, ya kendi hünerleri ile bulup sözleştikleri yahut çöpçatan kılavuz kadınlar vasıtası ile peyledikleri şehbaz gençlerle buluşurlardı... Geçen asır başlarında bu haller İstanbul'da büyük dedikodulara yol açardı. Nihayet, 1 Receb 1222 (M. 4 Eylül 1807) tarihli bir fermanla hangi tabakadan olursa olsun kadınların Çırpıcı Çayırına ve o civarda Veliefendi Çeşmesi denilen mesireye gitmeleri şiddetle yasak edildi". (Reşat Ekrem Koçu'dan). (Burçak Evren Arşivi)

kadîmleri 'ayan ve beyân eder" faslında ; Silivrikapusu ve bu havalideki mescidler arasında, "Ağa Çayır'ında Debbağ Hacı Hamza Mescidi" de anılmaktadır ki sözkonusu Ağa Çayırı'nın, Kazlıçeşme'den başlayıp Davutpaşa'ya uzayan Çırpıcı Çayırının o dönemdeki adı olduğu sanılmaktadır. Yine, Seyahatname'de "Belde-i Kostantiniyye Kal'ası haricindeki imaretler" faslında da fetihten sonra Yedikule dışındaki tabakhaneler, kirişçiler ve tutkalcılardan

"Book of Travels". In the chapter on the introduction of mosques and small mosques in Istanbul, i.e. the chapter beginning with "Mahmiye-i Kostantiniyye içre olan mesâcid-i kadîmleri 'ayan ve beyân eder" among the small mosques at Silivrikapusu and its surroundings, "Tanner Hacı Hamza Small Mosque at Agha Meadow" was mentioned. It is thought that Agha Meadow was, at that period, the name of Cirpici Meadow that started at Kazlicesme extending to Davut-

söz edilirken, buradaki geniş sahranın, Bizans döneminde "Nazarata" (karantina) alanı olduğu; İstanbul'a gelenlerin burada yedi gün bekletildikten sonra içeriye alındıkları; fetihten sonra bu sahaya debbağlarla deri işleyen esnaf zümrelerinin yerleştiği; sur-dışında, Yenikapı ve Silivrikapı semtlerinden Topçular'a, Otakçılar'a doğru her tarafın baştan başa bağlık bahçelik, yer yer çemenzarlarla bezeli "âb ü havası lâtif, rical konak ve saraylarının bulunduğu" bir yöre

pasha Again under the chapter of the "Book of Travels" on "soup kitchens outside the City of Konstantiniyye", there is a mention about the tanneries, chord/string makers and glue-makers outside Yedikule. It is also narrated that the wide plain here was an area of quarantine during the Byzantine period, that those coming to Istanbul were made to wait here for seven days before being admitted to the city, that after the conquest, tanners and the groups of tradesmen processing leather got settled in this area, that the area outside walls from Yenikapı and Silivrikapı quarters to Topçular and Otakcilar was one covered with vineyards, orchards and infrequent meadows from one end to the other. The area had "nice water and air and here, there were mansions of dignitaries and palaces. It is related that "all the seducing women, widows and lovers flirted with others in quiet and secluded corners." It has been found from the traces of the strata of earth that Veliefendi and Cirpici Meadows were, at those periods, a grove covered with gigantic and centuries-old trees.

The fact that Cirpici Meadow is mentioned in the hand-painted kerchief (yazma) "Sohbetname" (Book of Conversations) written in 1660, introduced by deceased Orhan Şaik Gökyay in a lengthy article, serves as a document to the effect that this name has been valid since the 17th century the latest. Seyyid Hasan, the autor of "Sohbetname", writes that while going to Alibey village to see his sister with his relatives who were either on horseback or in carts, he first visited the grave of his son at the cemetery and when he went down from the hill where the cemetery was situated he got on horseback and moved in front of the oxcart, adding that "in the vicinity of Cirpici Meadow, all the members of the group other than his younger sister" left the group and returned to Istanbul. So this information informs us that roads passed from the meadow called "Cirpici" to the suburbs of Istanbul.

An incident that concerns Cirpici Meadow that was the gathering place for soldiers dispatched in the direction of Rumeli and for the stopover place for the soldiers coming back was recorded in the annals of the Ottoman History as "Sanjaq Incident". As narrated in the Silahdar History, during the Sanjaq Incident in question, which resulted in the abdication of Mehmed IV and the enthronement of his brother Suleiman II, Grand Vizier Siyavush Pasha set out from Edirne reached Davutpasha by making concessions

"Old but hot and wealthy widows, playful young woman who have not found the right husband, coquettes who seem to be honorable but who play an underhand game, harlots used to come to Cirpici Meadow with coaches particularly on holidays other than Fridays in the summer, meeting with brave men whom they found and agreed with by using with their own skills or whom they booked through matchmaking guide women...These situations at the beginning of the past century used to cause widespread gossips. Eventually, a firman dated 1 Receb 1222 (4 September 1807) strictly prohibited women, regardless of their class or status, from visiting the Cirpici Meadow and the recreation spot in its vicinity called Veliefendi Fountain." From Reşat Ekrem Koçu.
(From Burçak Evren's archive)

Çırpıcı Çayırı kimi dönemlerde kadınlara yasak edilmişti

Çırpıcı Çayırı yalnızca eğlence yeri değil onun ötesinde bir buluşma yeriydi de... (Celal Yıldırım Arşivi)

olduğu, çemenzar ve mesiregâhlarda "cümle yârân-ı bâ-safânın, bâ'de'l-asr ol cây-ı mahuda varub kesb-i terâvet edüb cilvelendikleri" anlatılmaktadır. Toprak katmanlarındaki izlerden de Veliefendi ve Çırpıcı Çayırlarının o dönemlerde dev yapılı asırlık ağaçlarla kaplı bir koru olduğu saptanmıştır.

Merhum Orhan Şaik Gökyay'ın, uzun bir makaleyle tanıttığı, 1660'ta kaleme alınmış yazma Sohbetnâme'de Çırpıcı Çayırından söz edilmiş olması, bu adın en geç 17. yüzyıldan beri geçerli olduğunu belgelemektedir. Sohbetname yazarı Seyyid Hasan, İstanbul'dan, kimi atlı kimi arabalı yakınlarıyla Alibey köyündeki hemşiresine giderlerken önce mezarlıkta oğlunun kabrini ziyaret ettiğini, mezarlığın bulunduğu tepeden inince ata binip sığır arabasının önüne düştüğünü, "Çırpıcı Çayırının kurbünde, küçük hemşiresinden gayrilerinin" kafileden ayrılıp İstanbul'a döndüklerini yazmaktadır ki bu bilgiden "Çırpıcı" adıyla anılan çayırdan, İstanbul varoşlarına yollar geçtiği de öğrenilmektedir.

Rumeli yönüne sevk edilen askeri birliklerin toplanma; dönen birliklerin de son durak yerlerinden olan Çırpıcı Çayırını ilgilendiren bir olay, Osmanlı tarihlerine "Sancak Vak'ası" olarak geçmiştir. Silahdar Tarihi'nde anlatıldığına göre , 1687'de IV. Mehmed'in tahttan indirilip kardeşi II. Süleyman'ın cülusu ile sonuçlanan sözkonusu Sancak Vak'ası sırasında, Edirne'den hareket eden sadrazam Siyavuş Paşa, zorba ayaklanmacılara ödünler vererek 8 Kasım 1687'de Davutpaşa'ya geldiğinde, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın ifadesiyle: "Sadrıâzamın, umum Ordu-yı Hümayun ve asker-i islâm ile gelüb Davudpaşa'da Çırpıcı'ya konduğu rikâb-ı hümayuna arz edilmiş" bir gün önce tahta çıkmış bulunan II. Süleyman'ın, kendisine sunulan telhisin üzerine "Hoş geldin" yazıp iade etmesi üzerine, Siyavuş Paşa Çırpıcı'daki ordugâhtan maiyetiyle ayrılıp Paşakapısı'na yönelmiş; kendisini Sadaret Kaymakamı ve Şeyhülislâmla devlet erkanı karşılarken disiplinden yoksun ordu ise kente sokulmayarak daha bir müddet kalacağı çayırlıkta bırakılmış. Bu bilgiyle de bir ordugâh olan Çırpıcı Çayırının, binlerce askerin çadırda konaklamasına ve her türlü gereksiniminlerinin karşılanmasına elverdiği doğrulanmış olmaktadır.

Çırpıcı Çayırı ordugâhının, saraya yönelik eylemlerin bir durağı, dolayısıyla "uğursuz bir yer" sayıldığına kanıt gösterilebilecek

to the browbeating insurgents on 8th November 1687. Upon his arrival at Davutpasha, the following occurred in the words of Silahdar Fındıklılı Mehmed Agha: "Arrival of the Grand Vizier with the Imperial Army and the Islamic Army and their settling at Cirpici in Davutpasha was conveyed to the Sultan. When Sultan Suleiman II who was enthroned one day before wrote "Welcome" on the summary presented to him and returned it, Siyavush Pasha left the encampment at Cirpici together with his entourage and preceded to Pashakapı where he was welcomed by the District Officer of the Grand Vizierate and the Sheikh ul-Islam and the dignitaries of the state. However, the army that lacked any discipline was not admitted to the city and left at the meadow where he would stay for some more time. This information verifies that the Cirpici Meadow that was a military encampment was suitable for the accommodation of thousands of soldiers in tents and the meeting of all sorts of their needs.

A second incident that would be shown as evidence to the fact that Cirpici Meadow encampment was a stopover for acts against the palace and thus an "ominous place", occurred at the beginning of the "Alemdar Incident". In order to achieve the re-enthronement of Selim III (1789-1807), Narrating in his "Ruzname" (Journal) the events that developed when Alemdar Mustafa Pasha from Ruscuk launched a march with a crowded army of militia and arrived in Istanbul, Georg Ogulukian writes that Alemdar Mustafa Pasha reached the gates of Istanbul on 27th July 1808 and got settled in Cirpici Meadow, that he had talks with Grand Vizier Celebi Agha Mustafa, Corbacı Ali and Behram Pashas who, upon returning from the frontline, set out from Edirne and arrived at Haznedar Farm at Davutpasha, that he visited Sultan Mustafa IV at his Imperial Tent, who was coming to that side in order to greet the "Sancak-ı Serif" (Flag of Prophet Muhammed) with a big cortege, that he kissed his feet unwillingly and that in early morning the following day, he left at the tented encampment at Cirpici, one squadron of Kırcaali militias who number was estimated as 15 thousand and entered the city through Silivri and Belgrade Gates with a crowded squadron and went to the palace. It is very interesting to note that Cirpici Meadow is mentioned again in connection with the preparatory phase of 1876 Revolution that resulted in the abdication of another Sultan. In his Detailed Chronology

ikinci bir olay "Alemdar Vak'ası"nın başlangıcında yaşanmıştır. III. Selim'i (1789-1807) yeniden tahta oturtmak için kalabalık bir milis ordusu ile yürüyüşe geçen Ruscuklu Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelmesiyle gelişen olayları Ruznamesi'nde anlatan Georg Oğulukyan, Ruscuklu Paşanın, 27 Temmuz 1808'de İstanbul'un kapılarına dayanarak Çırpıcı Çayırına konduğunu; aynı günlerde cephe dönüşü Ordu-yu Hümayun'la Edirne'den hareket edip Davutpaşa'da Haznedar Çiftliğine gelen Sadrazam Çelebi Ağa Mustafa , Çorbacı Ali ve Behram Paşalarla görüştüğünü; Sancak-ı Şerif'i istikbâl için alay-ı azimle o tarafa gelen padişah IV. Mustafa'yı da Otağ-ı hümayunda ziyaret edip istemeyerek de olsa ayağını öptüğünü; ertesi sabah erkenden sayıları 15 bin olarak tahmin edilen Kırcaali milislerinin bir bölüğünü Çırpıcı'daki çadırlı ordugâhta bırakıp kalabalık bir bölüğüyle Silivri ve Belgrat Kapılarından şehre girerek saraya gittiğini yazmaktadır.

Ne kadar ilginçtir ki yine, bir başka padişahın tahttan indirilmesiyle sonuçlanacak 1876 ihtilalinin hazırlık evresinde de Çırpıcı Çayırı'nın adı geçmektedir. İ. Hami Danişmend, Mufassal Osmanlı Tarihi Kronolojisi'nde, bu ihtilali tertipleyenlerden Midhat Paşanın, olaydan önceki günlerde, Çırpıcı Çayırında yaptırmış olduğu köşküne çekilerek o yakındaki Yenikapı Mevlevihanesi dervişleriyle temasa geçtiğini, "Talebe-i Ulûm kıyamı" denilen medrese öğrencilerinin ayaklanmasını planladığını yazmaktadır. Kısacası, 1687, 1808 ve 1876'da, üç padişahın tahttan indirilmeleriyle sonuçlanan üç ayrı olayda Çırpıcı Çayırının mekânsal rolü olmuştur ki, burasının Osmanlı Hanedanı için uğursuzluğundan söz edilebilir.

Çayırın, günümüzde Bakırköy ilçesi sınırlarında kalan güney kesiminin Veli Efendi Çayırı adını alması ise 18. yüzyılın ortalarında, burada kendisine tahsis edilen arazi üzerinde bir çiftlik kuran Şeyhülislam Veliyeddin Efendi'ye (öl. 1768) nisbetledir. Bir kitap düşkünü ve ta'lik yazı hattatı olan bu zat, Beyazıt Camii tabhanesine bitişik olarak tesis ettiği kütüphanesiyle de tanınır. Silivrikapısı dışında, Çırpıcı Çayırı'nın bir parçası olan çiftliği içinde de bir mescitle bir çeşme yaptırmıştır. Silivrikapılı olan ve çocukluğu, gençliği, yaşlılığı çayırın o zamanki güzellikleri içinde geçen Veliyeddin Efendinin ne çeşmesinden, ne mescidinden ne köşkünden ve ne de bir botanik bahçesini andıran şükufezarından bugün bir ize rastlanmıyor. Çırpıcı'nın son elli yılda başına gelenler "Veliefendi"nin

of the Ottoman History, İ. Hami Danişmend writes that Midhat Pasha, one of the organizers of the revolution, wither to his mansion he constructed at Cirpici Meadow during the days preceding the incident and contacted the dervishes of the nearby Yenikapı Mavlavi House and planned the "Revolt of the Students of the High Theological Studies". Briefly speaking, Cirpici Meadow played a spatial role in three incidents occurred in 1687, 1808 and 1876 that resulted in the abdication of three separate sultans; thus one can speak of the ominousness of this place for the Ottoman Dynasty.

The southern section of the Meadow, now located within the boundaries of Bakırköy District, was named Veliefendi Meadow after Sheikh ul-Islam Veliyeddin Efendi (death: 1768) who constructed on the piece of land allocated for him here in mid-18th century. Being a book-lover and a "tal'ik" type inscription calligrapher, this person was also known for the library he constructed next to Beyazıt Mosque Printing House. In addition, he constructed a small mosque and a fountain within his farm that was part of the Cirpici Meadow, outside Silivrikapı. There are no remnants of the fountain, small mosque, villa or the garden of flowers that was reminiscent of a botanical garden of Veliyeddin Efendi who was from Silivrikapı and whose childhood, youth and elderliness passed within the then beauties of the meadow. The ordeals that befell Cirpici in the last five decades have destroyed "Veliefendi's" works of charity. On the approximate spot of Veliefendi Fountain, which was thought to be the fountain of an open-air prayers place and from which ice-cold spring water ran is locate a gas station today. God knows where the epitaph, containing four lines on two lines, the calligrapher of which was Veliyeddin Efendi, is. The lines of a "watchman's epic" that describes this fountain are as follows:

"A fountain was built
It seemed quite pure to me
It is entirely surrounded by meadows
I prayed to its constructors
A location close to Fildamı
He built cemeteries around it
That are beautiful
Soldiers immersed themselves into watching it
One side of it is meadowy
One side of is a fruit garden
Surmounting one or two slopes
I asked what its name was and someone said:

In some periods, women were not admitted to Cirpici Meadow

Cirpici Meadow was not only an entertainment place; beyond this, it was also a meeting place ... (From Celal Yıldırım's archive)

hayır yapıtlarını da yok etmiştir. Bir namazgâh çeşmesi olduğu sanılan ve buz gibi menba suyu akan Veliefendi Çeşmesinin
tahmini yerinde bugün bir benzin istasyonu vardır. Çeşmenin, hattatı Veliyeddin Efendi olan iki satırda dört dizelik kitabesi kimbilir nerelerdedir? Bir "bekçi destanı"nının, bu çeşmeyi anlatan dizeleri şöyledir:

"Bir çeşme olunmuş binâ
Gâyet safâ geldi bana
Dört tarafı çayır çemen
Yapanlara etdim duâ
Fildamı'na yakın mahal
Yapılmış hakka bî-bedel!
Etrafına birkaç sofa
Bina eylemiş güzel
Hayli ağaçlar dikilmiş
Seyrine asker çekilmiş
Bir tarafı çayırlıkdır
Bir tarafı bostan ekilmiş
Goncadandır dolaşması
Bir iki bayır aşması
Adın sordum dedi biri:
Veli Efendi Çeşmesi"

Bu dizelerde, yalın bir anlatımla sanki Çırpıcı Çayırının topoğrafyası çizilerek yatkın tepecikleri, çeşmenin çevresindeki sofa denen küçük aile kabristanları, ağaçlık mahalleri anılmıştır.
İstanbul'da, çiçekçiliğin, hele hele lâle merakının bir iptila halini aldığı, özellikle de ulema sınıfından kimselerin türlü çeşitli laleler yetiştirme yarışına giriştikleri Lâle Devri (1718-1730) ve sonrası dönemin bir siması olan Veliyeddin Efendi de kendi çiftliğinde yetiştirdiği çiçek türleriyle ünlenen ulemadandır . Çırpıcı toprağında yetiştirdiği lâlelere âfitâb-ı gülşen, Bedr-i çemen, Pertev-i Hurşid, Sagâr-ı ergûvan gibi adlar verirmiş. Veliyeddin Efendi'ye dualar etmeliyiz. Çünkü, uçsuz bucaksız Çırpıcı Çayırı'nın, yağmadan, işgalden, sanayi kirliliğinden kurtarılabilen biricik parçası, onun adıyla anılan bir hipodromdur bugün.

ÇAYIRA SERİM POSTU
ŞU GELEN KİMİN DOSTU

Bu dizelerde veya "Çayıra serdim halı – Bu gelen kimin yâri" gibi , eski İstanbul türkülerinin kimi dizelerinde, onca kaç göçe, denetime, baskıya karşın, kır âlemlerinde doğan aşklar ima ediliyor. 1751'de, Sultan I. Mahmud'un bir fermanıyla İstanbullu hanımların mesirelere gitmelerini

Veli Efendi Fountain"
In a plain description, a virtual topography of Cirpici Meadow was drawn in these lines, referring to the inclined small hills and small family cemeteries around the fountain and treed locations.
Veliyeddin Efendi, who was a figure of the Tulip Period (1718-1730) and its aftermath, when floristry and especially interest in tulips became a passion and especially when the people affiliated to the clergy raced with each other to grow a great variety of tulips, was a clergy man who was renowned himself with the flower species he grew at his own farm. He used to name the tulips he gre on the soil of Cirpici as âfitâb-ı gülşen, Bedr-i çemen, Pertev-i Hurşid, Sagâr-ı ergûvan. We have to pray abundantly for the soul of Veliyeddin Efendi, since the only piece of the vast Cirpici Meadow that was saved from plundering, occupation, and industrial pollution is the hippodrome named after him today.

I SPREAD OUT THE SKIN OVER THE MEADOW WHOSE FRIEND IS THE ONE THAT IS COMING?

These above lines or some of the lines of the folk songs of Istanbul such as "I spread skin over the meadow/whose lover is the one who is coming?" imply the birth of loves during countryside entertainments despite so many hurries and flurries, migrations, controls, and pressures. That the Istanbulite women were prohibited from going to recreation spots upon a firman issued by Sultan Mahmud I in 1751 documents the fact that such relations did exist in every period. To what extent the prohibitions were obeyed and how long did each prohibition last? Even though not known, each document of prohibition insistently emphasized that the offenders were "the nation of flighty women who do all sorts of evil, abandoning good manners and sense of shame".
The reason of this was that the informers of the palace reported that women who were not affected by hurries and flurries or migrations went to the meadows in order to allegedly to see the outdoors and get some relief but meet and made love with, their lovers. However, one should remember that the prohibition of 1751 affected the coachmen too. The prohibitive firman also issued a warning that those who took women on to their coaches and rode them to the meadows would be exiled to the country.
To what extent was this prohibition applicable;

yasaklaması da bu tür ilişkilerin her devirde var olduğunu belgeliyor. Yasaklara ne kadar uyuldu, her yasak ne kadar sürdü? Bilinmese de suçluların "edeb ve hayâyı atub enva'-ı şenaeti irtikâb eden hafif meşrep nisâ taifesi" olduğu, her yasaklama belgesinde ısrarla vurgulanmıştır. Çünkü saraya ihbarda bulunanlar, kaç göç tanımaz hatunların, sözde açılmak, ferahlamak için çayırlara gidip âşıklarıyla buluşup seviştiklerini ihbar ediyorlardı. Ancak, 1751 yasağının arabacıları da vurduğu unutulmamalıdır. Yasak fermanında, kadınları arabalarına alıp kırlara çayırlara götürenlerin taşraya sürülecekleri de ihtar edilmiştir.

Bu yasak ne ölçüde geçerli olmuş; sözgelişi, Çırpıcı, Kâğıthane, Göksu,Çamlıca... feraceli, yaşmaklı, şemsiyeli kadın renklerinden, onları mesirelere götüren tenteli, çngıraklı öküz arabalarından yoksun, "erkeklere mahsus" olmanın getirdiği esmerliği ne kadar yaşamıştır bilmiyoruz. Ancak yasaktan 110 yıl sonra ve Tanzimat açılışının ikinci evresi başlarken, Hicrî 1278 (M.1861) de Bâbıâli tarafından yayınlanan "Tembihnâme"den, eski yasakların unutulduğu, çayır âşıkdaşlıklarının sürüp gittiği, bu kez daha ılımlı, hukuksal bir yöntemle önlem alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Salt Çırpıcı'yı değil, İstanbul'un bütün teferrücgâh ve mesireleri için hazırlanan bu uyarı genelgesinin yayınlamasına neden, buralarda "edebe ve iffete mugayir harfendazlık (kadınlara laf atma), işret, rezalet misillü" alışkanlıkların giderek yaygınlaşması olmuş.Tembihnâmeden , kırlarda, kadın erkek bir arada oturmanın, satıcıların bir taraftan öbür tarafa mektup, mendil, çiçek götürmelerinin, çaktırmadan içki içilmesinin ve "ayak meyhaneciliği" denilen içki servislerinin yasaklanmasıyla yetinildiği öğrenilmektedir. Diğer yandan, Tanzimat'la gelen açılış ve özgürlük havasında, çayırlara çıkmanın âdeta vazgeçilmez bir tutku halini alması üzerine, yönetimin, Çırpıcı'da, Kâğıthane'de, Göksu'da, "kadınlar günü", "erkekler günü" tarifeleri öngördüğü de saptanmaktadır.

Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'ndeki "Çırpıcı" maddesine eklediği "Çırpıcı Çayırı Yasağı: (İstanbul Kadınlarına)" başlıklı notunda, konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır:

"Yaşlı fakat ateşli ve paralı dul kadınlar, kocadan yana dengini bulamamış oynak tazeler, ırz ehli görünür, saman altından su yürütür yosmalar, âşifteler, yazın bilhassa cumadan gayri tatil günlerinde arabalarla Çırpıcı Çayırına giderler, ya kendi hünerleri ile bulup sözleştikleri yahut

Take Cirpici, Kâğıthane, Göksu, Camlica, for instance... How long did they live through being "black", a feature "particular to the men", deprived of the colors of veiled women dressed in a full, long coats and holding umbrellas and the oxcarts with awnings and bells carrying these women to the recreation spots. However, 110 years after the prohibition and while the second phase of Tanzimat was commencing, the "Cautioning" issued by Babıali in 1278 (Lunar Year) (1861) shows that the past prohibitions were forgotten and the affairs of lovers on the meadows went on and this there was an effort to take measures through a more moderate and legal procedure. The reason of the issuance of such a warning circular drawn up not only for Cirpici but for all the excursion and recreation spots in Istanbul was the habits such as "making a pass (at women), drinking and scandals". The Cautioning issued sufficed itself with the prohibition of the coming together of women and men, the taking by salesmen of things like letters, handkerchiefs from one point to another in the countryside, consuming alcohol stealthily and drink services called "bar services on foot". On the other hand, when going out to the meadows in the atmosphere of openness and freedom brought about by Tanzimat became an indispensable passion, the Government considered timetables for "women's day" and "men's day" in Cirpici, Kâgithane, and Göksu.

Reşad Ekrem Kocu added a note entitled, "Prohibition about Cirpici Meadow" (to the Women of Istanbul)" to the article on "Cirpici" in his Istanbul Encyclopedia, which is as follows:

"Old but hot and wealthy widows, playful young woman who have not found the right husband, coquettes who seem to be honorable but who play an underhand game, harlots used to come to Cirpici Meadow with coaches particularly on holidays other than Fridays in the summer, meeting with brave men whom they found and agreed with by using with their own skills or whom they booked through matchmaking guide women. (...) Sometimes, they had their lovers and playful and competent coachers who took them to the meadows. The fearless members of the bare-foot, half-shoed and bargemen group used to go to Cirpici to act as gigolos for the old-aged women and when a coach arrived, they tried to please the ladies by way of various dog demonstrations. These situations at the beginning of the past century used to cause widespread gossips. Eventually, a firman dated

çöpçatan kılavuz kadınlar vasıtası ile peyledikleri şehbaz gençlerle buluşurlardı. (...) Bazan da oynaşları, kendilerini götüren civelek ve zeberdest (yetenekli) arabacıları olurdu. Yalın ayaklı, yarım pabuçlu ve mavunacı gürûhunun bıçkınları da bahşiş karşılığı kart hanımlara jigololuk için Çırpıcı'ya giderler bir araba geldiğinde türlü it nümayişleriyle hanım gönlü almaya çalışırlardı. Geçen asır başlarında bu haller İstanbul'da büyük dedikodulara yol açardı. Nihayet, 1 Receb 1222 (M. 4 Eylül 1807) tarihli bir fermanla hangi tabakadan olursa olsun kadınların Çırpıcı Çayırına ve o civarda Veliefendi Çeşmesi denilen mesireye gitmeleri şiddetle yasak edildi. Sonbaharda ilan edilmiş olan bu yasağa 1808 yazında riayet edilip edilmediğini bilmiyoruz."

Unutmamalı ki, geçen yüzyıllarda İstanbul kırları romantik ortamlardı. Örneğin Çırpıcı, şimdiki sanayi kirliliğine boyanmış görüntüsüyle asla örtüşmeyen bir doğa cenneti idi. Ağaç kümeleri, ulu ağaçların çayırlara serdiği gölgelikler, dere şırıltıları, berrak suların doldurduğu mermer havuzlar, minyatür köprüler, menba sularının aktığı çeşme ve pınarlar, yüksek zümreden kişilerin zarif yazlık köşkleri, kuş sesleri, çayır çimen çiçek kokuları, Çırpıcı'nın evvel zaman içindeki manzarasıydı. Mesire anlayışı ve gelenekleri de o zamanlar çok farklıydı. Hıdırellezde, bahar günlerinde ve yaz başında çayırlara, sulara gitmek İstanbulluların vazgeçemedikleri alışkanlıklardı. Mesireciler, çayırlara, vadilere ve tepelere, günümüzdeki gibi hırpani, başıbozuk kıyafetlerle "mangal keyfi!" için değil, âdeta düğüne gider gibi giyinip kuşanır, süslenip püslenerek eğlenmeye giderlerdi. Bahar renklerini andıran, mavi, mor, erguvanî, pembe, gül rengi, tirşe, sarı, al, ılgınî, güvez, eflâtun, yeşil... giysili; kâtibî, üsküf, kallavî, burma, dolama, kavuk, külâh, mücevveze, kaveza, ışkırlak, kalpak, keçe külâh, hatta şapka formlarında serpuşlu topluluklar, çayırların doğal güzelliğini bir kat daha zenginleştirirdi.

İstanbul mesirelerinin herbirinin, bir veya birkaç özelliği olduğu gibi kent halkı da bu özellikleri bilirdi. Örneğin "inşirah" (temiz hava alıp ciğerleri açmak) için , yiyip içip eğlenmek için, uzakları seyretmek, püfür püfür rüzgârlanmak için, su içmek, paça yemek, mısır yemek, ortaoyunu, köçek oyunu, ayı oyunu, canbaz, güreş... seyretmek, piyasa yapmak, buluşmak için gidilen yerler vardı. İmkânları iyi kullanarak bir günde birkaç mesireyi yoklayanlar da olur; bunlar, bir mesirede kebap ve kaymak yiyip ötekinde ikindi piyasasına çıkar, akşam da kayıkla

1 Receb 1222 (4 September 1807) strictly prohibited women regardless of their class or status from visiting the Cirpici Meadow and the recreation spot in its vicinity called Veliefendi Fountain. We do not know whether or not this prohibition proclaimed in autumn in summer 1808 has been obeyed."

One should remember that the countryside of Istanbul were romantic settings. Cirpici, for example, was the paradise of nature that was far from being compatible with its outlook "painted" with the industrial pollution. Clusters of trees, shades formed by tall and big trees over the meadows, gentle splashes of the streams, marble pools filled by crystal-clear waters, miniature bridges, fountains and spring from which the spring water ran, elegant summertime villas of people from high society, sounds of birds, scents of meadows, grass and flowers used to form the landscape of Cirpici. Understanding and traditions of traditions that time was quite different. Going to the meadows and waters during Hıdırellez (spring feast), days of the spring and at the beginning of the summer were indispensable habits of Istanbulites. In the old times, visitors of the recreation spots used to go to the meadows, valleys and hills not in careless and casual dresses just for the "barbeque fun!" but in clothes suitable for a wedding party, i.e. in nice dresses and careful make-ups and personal care, with the aim of entertaining themselves. Groups dressed in costumes that had colors of the spring, namely, blue, violet, purple, pink, rosy, bluish green, yellow, red, tamarisk, purplish red, light purples and wearing headgears in the form of clerk's turbans, hats normally worn by high-ranking members of Janissary Corps, ceremonial turbans worn by viziers, turbans with thick coils, turbans, conical hats, "mücevveze" type turbans, Kaveza headgears (worn by clerks), caps called "ışkırlak", calpacks, felt conical hats used to further enrich the natural beauties of the meadows.

Each of the recreation spots of Istanbul had one or more characteristics that were known by the people of the city. For instance, there were places to which people went for taking in fresh air and open up the lungs, for dining and wining and entertaining, for watching the faraway landscapes, benefiting from the relieving breezes, for drinking water, for eating trotters, for eating corn, for watching light comedy, "köçek game" (a type of dance performed by youth in woman's garb), acrobat's performances, wrestles, for mar-

Osmanlı Kadını.
(Burçak Evren Arşivi)

Ottoman Woman.
(From Burcak Evren Archive)

mehtap seyrine katılırlardı. Kent çevresindeki gezinti yerlerinden, örneğin Çamlıca, Yuşa gibi tepeler birer teferrücgâh; enginlerdeki Çırpıcı , Kâğıthane çayır ve vadileri ise birer mesiregâhtı. "Sulara gitmek", "Direklerarası'na gitmek", Boğaziçi'nde "Serv-i simin seyrine çıkmak", İstanbul'a has incelikler, yaşama renkleri idi. Bütün bu gelenekler son derece önemsendiğinden, tepeler, vadiler, çayırlar, meydanlar, kıyılar, korular da titizlikle korunurdu.

ESKİ İSTANBUL YAZARLARINDAN DEĞİNMELER...

İstanbul'un bahara ve yaza özgü kır- çayır manzaralarını özgün üslubuyla anlatan Ahmed Rasim (öl. 1932), Şehir Mektupları'nda: "Bu, yaz mevsimi değil, panayır faslı. Fakat ne panayır!" dedikten sonra çayırlardaki şaklabanlıkları, eğlenceleri, hovardalıkları, zurna alaylarını anlatır. Yazar, "Çırpıcı Çayırı ve Veliefendi, ciyâdet-i hevâsı (havasının güzelliği ve temizliği) ile ayrıca meşhurdu." diye bir de not düşmüş; İstanbulluların, bahar mevsimi gelir gelmez koştukları kırları ve çayırları yaz, hatta güz mevsimlerinde de vesileler icat ederek ıssız bırakmadıklarını, Veliefendi bostan ve çayırlarından ise avcıların da eksik olmadığını vurgulamış; dahası, "Amerikalı olup da İstanbul'a yerleşmek isteyenlere, Hayvanat-ı ehliye meraklılarına, dervişliğe heves edenlere Kazlıçeşme, Veliefendi muhitleri-ni" tavsiye etmiştir. Ahmed Rasim, 20. yüzyılın başında İstanbul'da velosbit tutkusu başlayınca, devrin modasına göre giyinip kaşanan genç velosbitçilerin, daha çok, geniş açıklıklarla çevrili Bakırköy cihetinde, Yeşilköy'de, Çırpıcı'da, Veliefendi'de fiyakalı turlar atmaya başladıklarını, eğer mesirelerde şenlik şamata varsa, her yarım saatte bir , halkın arasına girip çıktıklarını yazmaktadır.

Dünkü İstanbul hayatını "İstanbul'da Bir Sene" adlı yapıtında, orta ve alt tabaka halk kültürünü ölçü alarak anlatan Mehmed Tevfik –namıdiğer Çaylak Tevfik- (öl. 1893) yapıtının , mesire mevsimine ve geleneklerine ayırdığı "Üçüncü ay Kağıthane – seyr-i bahar" başlıklı bölümünde, "Olub âvaz-ı ra'd nefhâ-i Sûr / Çıkdı yerden çemen çü ehl-i kubûr" dizeleriyle, ilkbahardaki gök gürleyişlerini ve yerden çimenlerin fışkırmasını, İsrafil'in ikinci kez Sûr'u üflemesiyle ölmüş tüm yaratıkların dirilişine eş tutmuş. Kış aylarını evlerinde geçiren halkın, baharla birlikte

Osmanlı kadını.
(Celal Yıldırım Arşivi)

keting and for meeting with others. There were also those who managed to make good use of the possibilities could try a few recreation spots in one day; such people ate kebab and cream in one recreation spot and carry out evening marketing in another and joined the watching of the moonlight in a boat. For instance, hills like Camlica and Yusa around the city that were promenade spots were places of excursion and the vast meadows and valleys places such as Cirpici and Kâgithane were recreation spots. "Going to the waters", "going to Direklerarası (place where popular entertainment performances were held)", "going for excursions under cypress trees were subtleties and life colors of Istanbul. As importance was attached to all these traditions; hills, valleys, meadows, squares, and woods were carefully conserved.

REFERENCES MADE BY THE WRITERS OF OLD ISTANBUL...

In his "City Letters", Ahmed Rasim (death: 1932), who describes the springtime and summertime countryside-meadows landscapes of Istanbul says, "This is not the summer season. It is some sort of a fair. And what a fair!" He then proceeds to describe the acts of clowning, entertainments, acts of womanizing, and shrill-pipe parades. Moreover, the writer notes, "Cirpici Meadow and Veliefendi were additionally famous for their nice air and cleanliness". The writer goes on to emphasize that the Istanbulites rushed to the woods and meadows as soon as the spring season came and also created various occasions in order not to leave these places desolate in the summer and even in the autumn and that there were always hunters at Veliefendi fruit gardens and meadows. The writer also advises the surroundings of Kazlicesme and Veliefendi for the Americans who want to settle in Istanbul, those who are interested taming animals or those who tend to becoming dervishes." Ahmed Rasim writes that when, at the beginning of the 20th century, the enthusiasm for bicycles began, the young cyclists who were dressed in accordance with the fashion of the age commenced to make showy tours mostly in the surroundings of Bakırköy encircled with wide spaces, Yeşilköy, Cirpici and Veliefendi and that if there were any festivities or noises in the recreation spot, they entered into the crowds every half an hour.

Describing the past Istanbul Life in his work, "One Year in Istanbul", by taking the culture of middle- and lower-class people, Mehmed

dış dünyaya açılışları için bu anlamlı benzetişi içeren kasideden sonra yazarımız, "seyr-i bahar" dediği çayırlara dökülüşün, zamanını, süresini, bunun için yapılan hazırlıkları; kuzu söğüşü, yalancı dolma ve irmik helvası olmaksızın kıra gidilmeme ilkesini, çocuklara salıncak kurmak, dere içlerinden saz toplayıp başlarına sivri külâh yapmak gibi mesire âdetlerini, eskilerin sehl-imümteni dedikleri yalın, öz ve gerekli bilgileri içeren bir anlatı ustalığıyla aktarmıştır.
Mehmed Tevfik Bey, her mesirenin bir "usta"sı olduğunu; usta ve yamaklarının çayırları koruyup kolladıklarını; hatta bunların, çayırın uygun bir yerine salaşpur bir kahve tezgâhı kurup teferrüce gelenlere meşrubat ve kahve servisi yaptıklarını; bir yamağın, kadınlara kahve götürdüğünde "tepsiyi ihramın önüne bırakırken başını yan tarafa çevirmesi gerektiği" gibi inceliklere de değinmiştir. Yine belirttiğine göre "seyir yerlerinde kesret üzre bulunan muhallebici ve dondurmacılar, kadınların yanlarına gidip dondurma, muhallebi satabileceklerinden şahsen mevce ve genç olamazlar; böyle mahallere bu esnafın ihtiyarları giderlermiş". Seyir yerlerine gelen çalgıcılar da "evvelleri cübbe ve kürk gibi şeyler giydiklerinden keman , lavta ve dairelerini bu cübbe ve kürklerinin altında gezdirirlermiş.
Çaylak Tevfik'in dinlediklerine veya tanık olduğu vak'alara dayanarak anlattığına bakılırsa mesirelere özgü âlem ve cümbüşler meyanında "köçek rezaleti" genç erkekleri oynatma eğlencesi eksik olmazmış. Oysa, yazarın "eğlenceyi sefahatin son derecelerine vardıran münasebetsizliklerdendi" dediği bu tür gösteriler ve "Kıptî karılarının şarkılar türküler çağırarak raksetmeleri" ya da "Hokkabaz âdi eğlencelerin eğlencesi ve Bulgar gaydası", bizim bugünkü anlayışımız açısından otantik ve folklorik nitelikte fevkalâde ilginç sergilemeler olmalıdır.
Enderunlu Fazıl (öl. 1810) Defter-i Aşk adlı mesnevî tarzındaki manzum yapıtının sonunda, Davutpaşa-Çırpıcı Çayırı'nda 1784'te yaşanmış bir "Çingene düğünü"nü anlatmıştır ki, dört dörtlük bir opera konusudur. O zamanlar İstanbul meyhaneleri ve mesirelerinin en gözde köçeği olan Ayvansaraylı İsmail'e babası, Edirne'nin kalburüstü kıptîlerinden bir "duhter-i pakize"yi gelin seçer. Kızı bir boz eşeğe bindirip alayla İstanbul'a getirir. Ayvansaray'da oturan "Loncalılar", gelin alayını sur dışında karşılarlar:

Tevfik (alias Çaylak Tevfik) (death: 1893) covers the season of recreation and traditions in the chapter of his work entitled, The Third Month: Kağıthane- the Spring Cruise". With the lines, "Olub âvaz-ı ra'd nefhâ-i Sûr / Çıkdı yerden çemen çü ehl-i kubûr" he equates thunders in the spring and the spurting-out of the grass from the ground, to the resurrection of all the dead creatures upon the blowing of the Trumpet by Israfil for the second time. After this eulogy that contains this meaningful comparison for the opening up of the people, who are shut into their homes during the months of winter, to the outside world, our writer conveys with a mastery of narration involving the plain and brief information called sehl-imümteni (Osmanlıca olan bu terim tercüme edilmedi) by the old people, the timing and duration of pouring to the meadows upon the coming of the spring that he calls "the Spring Cruise", the preparations made for this, the principle of not going to the woods without the boiled lamb meat, "yalancı dolma" (rice-stuffed grape leaf), and semolina halvah, the traditions of the recreation such as forming swings for the children, collecting reeds from the inner parts of the streams and making pointed coned hats.
Mehmed Tevfik Bey recounts that, each recreation spot had a "master", that the master and his apprentices guarded and took care of the meadows and that they even established a makeshift coffee workbench at a suitable point of the meadows making coffee and soft drink services to those who came for excursions. He even points to certain nuances such as: when an apprentice was taking coffee to the women, "while an apprentice is leaving the tray in front of the wide woolen cloak, he has to urn his head to the side". Again, as he indicates: "because sellers of milk dishes and ice cream who are found on cruising points abundantly might go near the women and sell them milk dishes and ice cream, they must not be inexperienced and young; only the elderly of these tradesmen could go to such areas." And the musicians that came to the cruising points are said "to be wearing at the outset things like robes and fur, they used to hide their instruments such as violin, lute and tambourine under these robes and furs".
According to what Caylak Tevfik recounts based on things he heard and witnessed, besides wild parties or revels unique to the recreation spots, the "scandals of köcek games", involving the entertainments in which young men danced in

Ottoman woman.
(From Celal Yıldırım's archive)

Hamama giden kadınlar.
(Burçak Evren Arşivi)

“KURULUR ÇERGELERİ SAHRADA
CÂNİB-İ SEMT-İ DÂVUD PAŞA’DA”

Binlerce İstanbullu da düğün seyri için o gün Davutpaşa’yı, Çırpıcı’yı doldurur. Çingene geleneklerince nikah kıyıldıktan sonra, eğlenceler başlar. Sofralar kurulup İstanbul’un cümle meyhanecilerine, çalgıcılarına, oyuncularına, “israf haramdır” dedirtecek bir ziyafet çekilir. Curcuna sürerken –kavgasız Çingene düğünü olmayacağına göre- gece yarısına doğru yeni evliler gerdeğe girecekken “mürettep” bir kavga çıkartılır. Davetliler, seyirciler gülmekten kırılırlar. Enderunlu Fazıl merhum, Osmanlı edebiyatında bir

woman’s garb always happened. However, such shows that the writer describes as “the impertinences that drove the last stages of dissipation” or “the dances performed by Gipsy women by singing songs and folk songs” or “the jugglery, the meanest of all the entertainments and the Bulgarian bagpipe” must be, according to our understanding today, exceptionally interesting displays with an authentic and folkloric nature.

At the end of his masnavi-type, poetic book entitled, “Book of Love”, Fazıl from Enderun (death: 1810) recounts a “Gipsy Wedding Party” held in Davutpasha-Cirpici Meadow, which must be a perfect topic for opera. The father of Ismail from Ayvansaray who was then one of the favorite “köçek” dancers of the bars and recreation sports of Istanbul chose a “pure attractive girl” (duhter-i pakize) from distinguished Gipsy family in Edirne as a bride for his son. He places the girl on the bacj of a grey donkey and brings here to Istanbul in a procession. “Members of the guild of tradesmen” residing at Ayvansaray welcomed the bridal procession outside the walls:

“THEIR RUGS ARE SET IN THE
WIDE PLAIN, TOWARDS
THE QUARTER OF DAVUD PASHA”

Thousands of Istanbulites fully packed Davutpasha and Cirpici that day on a cruise for the wedding party. According to the Gypsy traditions, after the formal wedding ceremony, entertainments began. Tables were set and the entire bar keepers, musicians and players of Istanbul were given a feast reaching at the point of compelling one to say, “Resorting to so much extravagance is sinful”. While this hubbub was going on—since no-one can think of a Gipsy wedding Party without a row—, as the newly married couple was entering the bridal chamber, a “fabricated” row was arranged. The invitees burst into laughter. Deceased Fazıl from Enderun concluded this story of his, which is unique in the Ottoman Literature, with a semi-tragic emphasis. He writes that, many years after his marriage, he saw Ismail again in the meadows, whose charm faded and who was not capable to dance any more. He grew old, sulky, and was in a scary appearance; his pipe was inserted into the belt around waist, making a bear dance and play with a tambourine at hand.

In his work, “Istanbul Life in Old Times”, Fish Center Minister Ali Rıza Bey (death: 1928) recounted the recreation sprees that were one of

başka örneği olmayan bu öyküsünü, yarı trajik bir vurgulamayla noktalamış; evlendikten sonra çekici güzelliği solan, raks edemez olan İsmail'i yıllar sonra yine çayırda, kocamış, kayış yüzlü, gulyabani kılıklı, beline kaval sokmuş, elinde tefi ile ayı oynatırken gördüğünü yazmıştır.
Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey (öl.1928), Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı adlı yapıtında, payitahtın köklü ve renkli geleneklerinden olan mesire âlemlerini, bir gün evvelden yapılan hazırlıkları, kuzu söğüşü, sütlü irmik helvası, zeytinyağlı yaprak sarması gibi mesire yemeklerinin pişirilip sefertaslarına yerleştirilmesini, mesireye mahsus kıyafetleri ve mesire âdabını, mesireye gidişleri, top ağaçların altında kümelenişleri, yürüyüşleri, gezişleri, seyircileri, eğlence düşkünlerinin hallerini, laf atmaları, tacizleri, çilekçi, portakalcı, şerbetçi, leblebici, kuzu kestaneci, sakız helvacı, macuncu ve dondurmacıları, sigara kâğıdı ve kibrit satıcılarını, asayişi sağlamakla görevlendirilmiş zaptiyeleri , ortalığı boğan tozu dumanı... gerçi, Kağıthane ekseninde anlatmıştır ama, kuşkusuz, Çırpıcı'da da aynı ahval yüzlerce yıl her ilkbaharda yaşanmış; bestekâr Lâtif Ağa'nın mesire yerlerinin özelliklerini vurgulayan "Pek müferrih değidir Ihlamur..." dizesiyle başlayan şarkısı ve daha kimbilir ne şarkılar, ne türküler, Çırpıcı çayırlarında da esintilere karışmıştır?...
Ali Rıza Bey, burası hakkında: "Veliefendi, Çırpıcı, Çörekçi, Bayrampaşa da İstanbul'un kadim mesirelerindendir. Bizans zamanında da buraları tenezzühgâh (gezinti yeri) olup ahali mevsim-i sayfta (yazın) teferrüç ederlermiş. O zamanlar buraları ormanlar ve bahçelerle müzeyyen imiş. Sayfiyeye gitmeyenler ekseriya Kağıthane dönüşünde buralara da rağbet ederlermiş." demektedir. Yazar, yukarıda sözü edilen, Hicri 1278 (M.1861) de Babıâli'ce yayınlanan ve: "Yaz mevsimlerinde herkesin seyir yerlerine gitmesi âdet-i kadimeden (eski geleneklerden) olarak ırz ve edebiyle geşt ü güzar eden (gezip dolaşan) seyircilere cânib-i hükümetten müsaade derkâr (izin verilmiş) olup fakat bu vesile ile dâire-i edepten hâriç ve nizâm-ı memlekete muhalif (edebe ve kent düzenine aykırı) hareket vukuu kat'a câiz olmadığına mebni mütecâsir olanların (buna kalkışanların) tedip olunacağına (cezalandırılacağına) dâir tanzim ve ilân olunan" Tembihname'nin, İstanbul mesirelerine ne zaman gidileceğine ilişkin bölümünü de vermiştir:
"Dersaa'det'de Veliefendi, Çörekçi ve Çırpıcı Çayırları ve Bayrampaşa ve Üsküdar ve Çamlıca

the rooted traditions of the Imperial Capital City, the preparations made one day before, the cooking and the placement into dinner buckets cold of recreation food such as lamb meat, milky semolina halvah, stuffed leaves with olive oil, costumes peculiar for the recreation and the manners of the recreation, grouping under spherical trees, promenades, tours, watchers, behavior of those who were indulged in entertainments, word passes, harassments, strawberry, orange, sweetened fruit juice, roasted chickpea, chestnut, mastic halvah, jam and ice cream, cigarette wrapping paper and match sellers, police officers given the task of maintaining peace and order and the suffocating dust and smoke. In fact, he narrated all this in the axis of Kağıthane but undoubtedly, the same state of affairs occurred in Cirpici as well every season for centuries. Composer Latife Agha's song beginning with the line, "Ihlamur is not so relieving…" that emphasizes the characteristics of the recreation spots and many other songs and folk songs must have been mixed into the blows at Cirpici Meadow...
About this place, Ali Rıza Bey says, "Cirpici, Cörekci and Bayrampasa are the ancient recreation spots of Istanbul. It is said that these places were promenade spots during the Byzantine Period and the people used to come for excursions here in summers. Those not going to summer resorts, generally chose these places upon their return from Kagithane." In the preceding paragraphs a Cautioning issued by Babıali on 1278 (Lunar year)/1861 was referred to, which stated: "Since everyone goes to the excursion spots as an ancient tradition, this is permitted by the government for those who go on excursions and tours with their honor and manners but those who attempt to act in breach of manners and the urban order shall be penalized.". The writer also gives that part of this Cautioning relating to the time of going to the recreation sports of Istanbul:
"Everyone may go on Fridays and Mondays and other specific days, to the recreation spots of Veliefendi, Cörekci and Cirpici Meadows at Dersaa'det and the recreation spots of Bayrampasa, Uskudar and Camlica and the village of Merdiven and Beylerbeyi recreation spots at Duvardibi and Havuzbasi. But because there are separate places for men and women; men and women shall not sit in a mixed way. Those acting in breach of this circular shall be penalized under article 254 of the Imperial Circular."

Women going to a bath.
(From Burçak Evren's archive)

Eski İstanbul satıcılarının uğrak yerlerinden biri de Çırpıcı Çayırı idi. (Celal Yıldırım Arşivi)

ve Merdiven Karyesi ve Haydarpaşa ve Duvardibi ve Boğaziçi'nde Beylerbeyi'nde Havuzbaşı mesirelerine Cuma ve Pazar günleri ile sair eyyâm-ı mahsusasında (belirli günlerde) herkes gidebilecektir. Fakat zükûr (erkekler) ve inâs (kadınlar) için mevaki-i mahsusa (özel yerler) bulunduğundan kadın ve erkek karmakarışık oturmayacak ve oturamayacaktır. Şayet hiâfına hareket edenler olursa Kanunnâme-i Hümayun'un 254. maddesine tevfikan tedip olunacaktır."

In his work entitled, "How Was Istanbul Being Entertained?", Refik Ahmed (Sevengil) (death:1970) explains, under the headings "promenade sprees in the past" and "how an excursion team is formed", how the countryside entertainments unique to Istanbul turned into a passion in the process of Westernization during the reigns of Mahmud II (1808-1839) and Abdulmajid (1839-1861) and how the men and women went out for promenades together— in spite of the prohibition of this —.After this, he enlists the recreation spots that became a magnet during the era of these father-son Sultans. The list topped by Camlica and Fenerbagcesi is as follows: "Haydarpasa Meadow, Duvardibi at Selimiye, Alemdagi, Kayisdagi, Tasdelen, Baglarbasi, Kavacık Location, Göksu, Çubuklu, Beykoz, Yuşa Hill, Hünkâr Quay Meadow, Kagithane, Aynalıkavak Garden, Bayrampasa, Veliefendi and Cirpici Meadows".

In his work entitled, "Memoirs of Old Istanbul", Sadri Sema recounts the recreation entertainments on Hıdırellez (spring festivities) days during his childhood that left eternal marks in his memory, the moments that passed with the rhythms of the musical instruments, games and laughter, lamb feasts, the pouring into streets before the sunrise and the coming of the people to the meadows that day, the erection of tents, wooden barracks, makeshift open-air theatres, wrestling contests, light comedies, concerts of drum, shrill-pipe and "saz" (one kind of stringed musical instrument played in Turkish folk music) groups, the sounds of which rose up into the sky, performances of rope dancers on ropes and wires stretched in the air..

In his articles entitled, "I Have Searched All Over Istanbul" and "Those Who Became a Tale" published in 1930s, Sermet Muhtar Alus (death:1952) describes the older Bakırköy, Vidos, Litros, Ayamama, the tents, farms, troupes, vineyards, "the farm of Barutcubasi Johannes Efendi's farm that had a width starting from Kücükcekmece to Veliefendi Meadow". All of these aforementioned places were once the extensions of Cirpici Meadow or were natural attractions that had the same atmosphere with it.

Alus wrote the following about Cirpici: "There was a village called Litros (Bayrampaşa-Esenler) over the Cirpici Meadow. There were two bar-restaurants in the middle of the village and the owners had a brazier in front of these. They offered bottles of unfermented grape-juices to the comers and cooked them garlic-flavored sausag-

Refik Ahmed (Sevengil) (öl.1970) "İstanbul Nasıl Eğleniyordu?" adlı yapıtında , "eski teferrüç âlemleri" ve "Seyir takımı nasıl teşkil edilir?" başlıkları altında, II. Mahmud (1808-1839) ve Abdülmecid (1839-1861) saltanatlarındaki
Batılılaşma sürecinde İstanbul'a özgü kır eğlencelerinin tutkuya dönüşmesini; –sözde memnuiyete (yasağa) karşın- artık kadınların da erkeklerle bir arada teferrüce çıkabildiklerini açıkladıktan sonra, bu baba - oğul padişahlar döneminin, başta Çamlıca ve Fenerbağçesi olmak üzere birer cazibe merkezi olan mesirelerini "Haydarpaşa Çayırı, Selimiye'deki Duvardibi, Alemdağı, Kayışdağı,Taşdelen, Bağlarbaşı, Kavacık Mevkii, Göksu, Çubuklu, Beykoz, Yuşa Tepesi, Hünkâr İskelesi Çayırı, Kağıthane, Aynalıkavak Bağçesi, Bayrampaşa, Veliefendi ve Çırpıcı Çayırları" olarak sıralamaktadır.
Sadri Sema, Eski İstanbul'dan Hatıralar'da , çocukluğundan yâdında ölmez izler bırakan Ruz-ı Hızır (Hıdırellez) günlerindeki mesire eğlencelerini, çalgı, oyun, kahkaha içinde geçen vakitleri, kuzu ziyafetlerini, o gün halkın, güneş doğmadan sokaklara dökülüp çayırlara gidişlerini, kurulan çadırları, tahta barakaları, salaştan açıkhava tiyatrolarını, pehlivan güreşlerini, ortaoyunlarını, sesi gökyüzünü tutan davul zurna, saz takımı konserlerini, ip canbazlarının havada iplerin , tellerin üstündeki danslarını anlatmaktadır.
Sermet Muhtar Alus (öl.1952) 1930'larda yayınlanan "İstanbul Kazan Ben Kepçe", "Masal Olanlar" anabaşlıklı yazılarında, eski Bakırköy'ü, Vidos'u, Litros'u, Ayamama'yı, çayırları, çiftlikleri, kumpanyaları, bağları, "Küçükçekmece'den itibaren Veliefendi Çayırına kadar, bir genişliği olan Barutçubaşı Ohannes Efendinin çiftliğini" anlatır ki tüm bu sayılan yerler de bir zamanlar, Çırpıcı Çayırı'nın uzantıları ya da aynı atmosfere sahip doğal güzelliklerdi.
Alus, Çırpıcı için de şunları yazmış: "Çırpıcı Çayırı üzerinde Litros (Bayrampaşa-Esenler) namında bir köy vardı. Köyün ortasında iki meyhane olup bunlar dükkân önünde bir mangal bulundururlar, gelenlere taze şıra sürahilerini sunarak sucu, pişirirler, müşterileri neşelendirdikten sonra Çırpıcıya boylandırırlardı . Çırpıcı ve Veliefendi çayırlarına Hürmüz Bahri, Kanbur Esma, Kaymaktabağı vesair koltuk tabir edilen yerlerin metaları (hayat kadınları) arabalarla dökülürler, evvelce kendilerine çeşmi (göz) âşina olmayanlara kibar aile süsünü verirlerdi. Ekserisinin, paralı, belâlı, sevdalı namlarıyla âşinaları orada bulunur, maslahat ona göre

es and after cheering them, they sent their customers to Cirpici. Prostitutes of the places such as Hürmüz, Bahri, Kanbur Esma, Kaymaktabagi described as "koltuk" (meaning brothels) poured to the Cirpici and Veliefendi Meadows in coaches and pretended to be members of kind families to those who were not acquainted with them. The majority of them had rich and troublesome acquaintances and lovers there and in such a case, they steered the middle course.
Cheered up with the alcoholic drinks sold secretly by the coffee-shop owners at the Meadow, the womanizers gave a variety of signals including biting their lip, giving a glad eye, wiping out their face with their handkerchief. Watching all these considerably entertained the people. Mustafa Bey, an officer from the Public Debtor, was known as Deli Mustafa from Aksaray, the name of a deceased music teacher. His son and daughter played instruments and sang songs. He wished to go to Cirpici. He gathered his family and they got in a coach and came to the side of a stream and began their musical performance. They had raki but no mezes. He ran to the coach, in which a lady was sitting with a female Arab female servant, with an empty plate and said: -For God's sake, put some mezes in this plate; whatever! This made everybody laugh.
When it became evening, the police scattered the crowd, and the hubbub of the aligned cars, oddities in the roads and scandals were heard for miles."
Alus refers to the sellers of chestnut, paper halvah, and "simit of the recreation spots", sprees of the Gypsies and the songs of the Jewish music group with complicated composition and incomprehensible lyrics; emphasizes that those who are competent in passing a word in the meadows were described as "shoemaking womanizer", that the passengers in the coaches were turned into deformed sculptures owing to the dust created by the moving coaches but that Veliefendi and Cirpici Meadows and inter-vineyard part of Bakırköy were so enjoyable during the grape-picking season. One can say that this was the last act of happiness of Cirpici Meadow before it came under the invasion of immigrants and countryside people.

HIDIRELLEZ (SPRING FEAST), SCHOOL PROMENADES AND GRASS FESTIVAL...

Cirpici was one of the most-visited recreation spots of Istanbul like Kağıthane and Göksu. There was a popular meadow that gave the Is-

One of the stopovers of the old Istanbul sellers was the Cirpici Meadow.
(From Celal Yıldırım's archive)

Halvadgi,
vendeur de Confitures par les ruës.

tanbulites residing at Suriçi and external quarters in particular the thrill of spring. Owing to the Hıdırellez (Spring Feast) and excursion entertainments Cirpici and Veliefendi, like Kağıthane, became a scene for Hıdırellez Festivity each year; in the days that followed, promenades and school excursions were made.
In his novel entitled, "Gypsies", Osman Cemal Kaygılı (death: 1945), say the following when describing that old virgin realm stretching from Cirpici to Marmara shores and Bakirköy: "Ah! This place called Litroz is so nice. I have not liked any other place in this big Istanbul so much. The weather of this place sharpens one's appetite so much. The lunch eaten here that consists of fresh beef sausage grilled on fire, tomato salad and wine, which is said to enliven the eaters. But why are there no Gypsies here? I look at the harvester and they are all villager Greek girls". He indicates that Gypsies that have set tents at the woods of Vitoz Village ahead. Referring to an article by Ahmed Hasim at the end of the novel, he makes the following explanation: "... Praising the Gypsies so extravagantly, Ahmed Haşim has mixed the Gypsies with each other at the end of his articles; he showed the Gypsies who play musical instruments, sing songs and make belly-dances on days of the spring at Kâğıthane, Göksu, and Cirpici as wearing baggy trousers, just like the nomadic Gypsy women do... However, Gypsies who play instruments sing songs and make belly dances on the spring days, wedding parties and entertainments are different from the nomadic Gypsies who deal with making the bears and monkeys play, fortune-telling, iron-mongering and milling." Kaygılı also narrates, in the form of anecdotes, how those who cultivated the Cirpici and Veliefendi fruit gardens and corn fields were fed up with this group of Gypsies (nomads) who filled everything they found into their baggy trousers and the frequent rows between them and the Albanian gardeners.
There is no doubt that the main source of cheering up the people at the meadow during Hıdırellez feasts was the Gypsies of the surroundings who acted, played instruments and told fortunes. Among numerous skills of those from Sulukule that added color to the Hıdırellez tradition at Cirpici was certainly an adaptation from that agile-frisky "Todi Canto" with an interlude tune:

"Dancing girls emerge from Todis

idare edilirdi.
Çayır'da kır kahvecilerinin gizli sattıkları dem ile neşelenen hovardalar, dudak ısırarak, göz süzerek, mendile yüzlerini silerek sigaralarının külünü silkerek envai işaretlerde bulunurlardı ki seyri cidden eğlenceli olurdu. Düyun-u Umumiye memurlarından Mustafa Bey merhum musiki hocalarından Aksaraylı Deli Mustafa namıyla maruftu, oğul ve kızı hem çalar, hem okurdu. Merhum sabahleyin limonlu rakıya başlamış. Gönlü Çırpıcı'ya hükmetmiş. Derhal ailesini toplayıp bir arabaya atlayınca dere kenarına gelmiş ve fasla koyulmuş. Rakı mevcut fakat mezesi yok. O esnada karşısında Arap halayığı oturan bir hanımefendinin arabasına elinde boş bir tabakla koşarak : -Allah rızası için şu tabağa mezelik bir şey koyunuz da ne olursa olsun ! Demesi herkesi güldürmüştü.
Akşam olunca polisler kalabalığı dağıtmaya başlar, sıralanmış arabaların velvelesi yollardaki tuhaflıklar, rezaletler ayyuka çıkardı."
Mesirelerde kurukuzu kestanesi, kağıt helvası, simit satıcılarına, "Taife-i Kıptiyânın (Çingenelerin) cünbüşlerine , Yahudi saz takımının bestesi karışık güftesi anlaşılmaz şarkılarına da değinen; çayırlarda, harfendazlıkta cerbezesi görülenlere "haffaf zanparası" denildiğini vurgulayan, çayırdan dönen arabaların havalandırdığı toz topraktan içindekilerin şekilleri kaybolmuş birer heykele döndüklerini, ama, üzüm zamanı Veliefendi ve Çırpıcı Çayırlarıyla Bakırköy'ün Bağlararası'nın ne denli zevkli olduğunu vurgulayan Alus'un anlattıkları denebilir ki, Çırpıcı Çayırı'nın, göçmen-taşralı istilasına uğramazdan önceki bahtiyarlığının son perdesidir.

HIDIRELLEZ, MEKTEP SEYİRLERİ OT BAYRAMI....

Çırpıcı, Kağıthane ve Göksu gibi, İstanbul'un en çok gidilen mesirelerindendi.Özellikle de Suriçi ve dışı mahallelerde oturan İstanbullulara bahar coşkusunu yaşatan bir halk çayırı idi. Hıdırellez ve teferrüç eğlencelerinden dolayı Kağıthane gibi Çırpıcı ve Veliefendi de her yıl Hıdırellez şenliğine sahne olur; izleyen günlerde de bu çayırın dört tarafında teferrüçler, mektep seyirleri yapılırdı.
Osman Cemal Kaygılı (öl. 1945) Çingeneler adlı romanınında, Çırpıcı'dan Marmara kıyılarına ve Bakırköy'e uzanan o eski bâkir dünyayı anlatırken: "Oh!...Litroz denilen şu yer, ne güzel bir yermiş. Koca İstanbul'da gönlümün hoşlandığı bu kadar hoş bir yer görmedim. Buranın havası, insanın ne kadar iştahını açıyor. Burada

Polite, charming and coquettish
Whenever they hear about a wedding party
They run and make belly dance there
When the girls dress in yellow
When they turn into daisies
When the shrill pipe and drum are played
A spree begins in the hearts
Come on girls, here comes the spring
Let us dress in all white
I am a seller of tongs, seller of tongs

Pennilessness is very painful
My husband deals with milling
And my father-in-law is a donkey-foal seller
I make tongs and sell them
I sleep at meadows
If someone asks
I dance the belly dance.
Come on, come on let us gamble
Let us diet with mallow!"

But this cheerful sector could not come to Cirpici on promenades of the tradesmen and Grass Holidays and had to watch from a distance.
Even by 1940s, the groups of women and girls who filled the Cirpici Meadow continued to draw quatrains from the jugs under the trees, hang knotted bundles containing 5-piaster coins on the tree branches with the expectation of Archangel Hızır to touch them with the fertile stick and reading out the quatrain that corresponded to the unlocking of locks over mature girls who did not manage to find a spouse to get married and big cos lettuces were sold by armfuls.
Sermet Muhtar Alus recounts the older-times version of the Hıdırellez traditions as he heard from "Tahire Hanım, one of the old ladies of Istanbul":
"Once upon a time, Hıdırellez was the festival of promenade and short outing. When one spoke of Hıdırellez, everything else was pushed aside, everyone started growing impatient indoors and everyone rushed outdoors. The precursor of the spring was Nawruz (21 March), its guide was storks and black kites, its welcomer was the people and the first day it set foot was Hıdırellez (6 May). (When that day came) everyone, the rich and the poor; women and the men; the elderly and children; poured to the meadows and celebrated the occasion as much as possible. Celebrations were held both by those who had money and those who were penniless. For the well-off ones, things were easy; if you had money, you could easily rent a coach that surmounted the

Osmanlı
seyyar satıcılarından helvacı.
(Çelik baskı gravür 19.yy başı)
(Burçak Evren Arşivi)

Halvah seller, one of the Otoman Peddlers.
(Steel print gravure early 19th century)
(From Burçak Evren's archive)

ateşte kızartılmış taze dana sucuğu, domates salatası ve şarapla yenilen öğle yemeği insanın canına can katıyormuş. Ama burada niçin çingene yok acaba? Harmancılara bakıyorum hep köylü Rum kızları." diyor. Çingenelerin daha ilerideki Vitoz Köyü kırlığında çadır kurduklarını belirtiyor. Romanının başında da Ahmed Haşim'in bir yazısına atıfta bulunarak: "... Çingeneleri pek ballandıran Ahmed Haşim, ne yazık ki yazısının sonunda Çingeneleri birbirine karıştırmış; bahar günleri Kâğıthane'de , Göksu'da, Çırpıcı'da çalgı çalıp şarkı söyleyen ve göbek atan Çingenelere, tıpkı oba Çingeneleri denilen göçebe Çingene karıları gibi şalvar giydirmiş... Halbuki bahar günlerinde, düğünlerde, eğlencelerde çalgı çalıp şarkı söyleyen ve göbek atan Çingeneler başka, oba Çingeneleri denilen eski ayıcılar, maymuncular , falcılar, sepetçiler, demirciler, değirmenciler... başkadır." açıklamasında bulunuyor. Kaygılı, Çırpıcı ve Veliefendi bostanlarını, mısır tarlalarını ekip biçenlerin, bulduğunu toplayıp şalvarına dolduran bu taifeden yaka silktiğini , Arnavut bahçivanlarla bunlar arasında sık sık yaşanan kavgaları da birer fıkra gibi anlatmıştır.

Kuşku yok ki gerek Hıdırellez şenliklerinde gerekse mektep seyirlerinde çayıra asıl neşeyi, o yöredeki oyuncu, çalgıcı, falcı Çingeneler taşımaktaydı. Çırpıcı'daki Hıdırellez geleneğine renk katan Sulukulelilerin bin bir hünerleri arasında Hayali Kâtip Salih'in, o kıvrak-oynak, ara nağmeli "Todi Kantosu"ndan bir uyarlama da vardı elbette:

"Todilerde çengi çıkar
Nâzik dilber hem şivekâr
Nerde duysa düğün dernek
Koşar gider göbek atar
Kızlar sarılar giyince
Papatyalara dönünce
Zurna davul çalınca
Gönüllerde cümbüş oynar
Haydi kızlar bahar geldi
Giyinelim hep beyazlar
Maşacıyım maşacı

Ah kokozluk pek acı
Kocam değirmen yapar
Kaynatam da sıpacı
Maşa yapar satarım
Çayırlarda yatarım
Eğer alan olursa
Bir de göbek atarım
Haydi haydi keriz edelim

mountains. But the narrow-income people did not worry either. At least she had a diamond brooch pin or bunch earrings in a corner of her chest. She immediately placed it on deposit and asked for three or five Mecidiye (silver coins). If that failed, never mind. The summer lies ahead. Who knows what happens until the autumn! She could perfectly barter away the roof tiles of his house, filled his money sack and began to choose among the promenades. Immediately, a lamb was slaughtered and stuffed, stuffed leaves (dolma) were cooked, and halvahs made. Nothing was skipped."

Among the memoirs of Musahipzâde Celâl (death: 1959) and Malik Aksel (death: 1987) were the school promenades they participated in at Cirpici and Veliefendi. In his work entitled, "Life in Old Istanbul", Musahipzâde writes the following: "When the spring season comes, school promenades begin. Each school goes to a recreation spot in its vicinity. The children were placed in turn in oxcarts that were covered with awning made from red wide woolen cloak and were ornamented with laurel branches and the interior of which was furnished with cotton quilt and pillows. Depending on the number of the students, several cart compartments were available. Sometimes, the students from the neighboring schools could be taken on a tour altogether. Those on the side of Istanbul went to Veliefendi and Cirpici Meadows. Fireplaces were prepared and kindled and food cauldrons were placed on them and pilaf with meat and almond and milky halvahs were cooked and the children were fed with this. The food was offered to the guests sitting there as well. These school excursions were called "kapama" (shutdown or holiday). The reason for this was the "kapama" money endowed to stone schools. When the "kapama" season came, the poor children at those schools were distributed loose robes, cardigans and shoes and the costs of school excursions were met from that endowed money. People too participated in the school parades. Actors who clowned by playing drums and shrill pipes in front of the oxcarts in order to entertain the people and the children used to paint their face and passed by, wearing an odd conical hat and making various games in mottled shabby trousers and loose robes."

Recounting his school promenades organized with the participation of the entire school during his childhood and youth years in 1910s during which the Balkan War and the Mobiliza-

Ebegömeci ile perhiz edelim!"

Fakat bu şenlikli kesim, esnaf teferrüçlerinde ve Ot Bayramlarında Çırpıcı'ya inemezler; uzaktan seyirci durumunda kalırlardı.
1940'lara gelindiğinde bile Hıdırellez günü Çırpıcı Çayırı'nı dolduran kadın-kız gruplarının , ağaçların altında, testilerden maniler çekmeleri, ağaç dallarına, içinde gümüş beşlikler bulunan çıkınlarını asarak Hızır Aleyhisselamın bereketli çubuğunu değdirmesini beklemeleri, kısmeti kapalı yaşlıca kızların başlarında kilitler açılırken denk düşen maniler söylenmesi henüz devam ediyor; bostanlarda yetişen göbekli marullar kucak kucak satılıyordu.
Sermet Muhtar Alus, Hıdırellez geleneklerinin daha eski zamanlara ait versiyonunu ise "İstanbul'un eski hatunlarından Tahire Hanım" dan dinlediği şekilde nakletmektedir:
"Hıdırellez evvel zamanın seyir seyran bayramı demekti. Hıdırellez dendi mi akan sular durur, herkese evinin içi dışı dar gelmeye başlar, cümle âlem soluğu dışarıda alırdı. İlkbaharın müjdecisi Nevruz (21 Mart) kılavuzu leylekle çaylak, karşıcıları ahali, ayak bastığı gün de Hıdırellez (6 Mayıs) idi. (O gün gelince) zengin fakir, kadın erkek, ihtiyar, çocuk, herkes kırlara , çayırlara dökülürler; alâküllühâl (olduğu kadar, halince) bayram ederlerdi. Parası bulunan da ederdi, bulunmayan da. Hali vakti yerinde olan için kolay, para tutan arabasını dağdan aşırır. Fakat kesesi dar olan da pek gam yemezdi. Hiç değilse, sandığının bir köşesinde elmas iğnesi veya salkım küpesi de yok mu ? Derhal onu bir yere emanet bırakıp üç beş Mecidiye dünyalık ister. O da olmadı, önü yaz. Güze kadar Allah kerim! deyip bir âlâ damının kiremitlerini okutur, kesesini doldurur, seyirlerden seyir beğenmeye başlardı. Derhal bir kuzu kesilip doldurulur, dolmalar sarılır, helvalar bastırılır, herşey tamam, bir kuş sütü eksik kalırdı."
Musahipzâde Celâl'in (öl. 1959) ve Malik Aksel'in (öl.1987) anıları arasında Çırpıcı'da Veliefendi'de katıldıkları mektep seyirleri de vardır. Musahipzâde, Eski İstanbul Yaşayışı'nda şunları yazmıştır: "İlkbahar mevsimi gelince mektep gezmeleri başlar. Her mektep kendi civarında bir mesireye gider. Üzeri al ihramdan tenteyle örtülmüş, defne dallarıyla donanmış, içi pamuk şilte ve yastıklarla döşenmiş öküz arabalarına çocuklar sıra ile bindirilirdi. Talebenin sayısına göre birkaç araba katarı olurdu. Bazen civar mektepliler bir arada gezmeye götürülürdü. İstanbul tarafında olanlar Veliefendi ve Çırtion intersected, Malik Aksel recounts how the students ate stuffed lamb (kebab or grill) and halvah together with their turbaned teachers and that the teachers put on a smile on their faces and even played games, narrating a memory concerning a school promenade organized to Cirpici Meadow and the games they played that day. He also conveys an anecdote he once heard:
"A piece of news was spread at school. (...) Meanwhile, Mustabey calls at the children:
-Hey, kids...We are going to Veliefendi Meadow tomorrow. We have secured permission from the headmaster. Will you go there?
The students become restless and they, in a cheerful and loud voice, shout altogether:
-Yes, we will!
The following day, the children put on their scout uniforms and take their tambours and trumpets.
Some have sticks and some flags. Furthermore, the teacher has also put on scout uniform and has a scout whistle hanging from his neck. At that period, the scouts were called "keşşaf" and then "gürbüz". (...) Everyone, primarily the teacher is beating time with whistles from time to time. While the children are proceeding from Şehzadebaşı, Fâtih and Karagümrük in trained steps, the sounds of tambours and pipes making everything tinkle, cages at houses are lifted and men and women get on the streets. When we walk pass the city walls, the march begins. When coming to Veliefendi, we have a rest for a while at the meadow. Just at this moment, the teacher gives us information about the identity of Veliefendi: Veliefendi is an endlessly rich man. What he does is just to entertain himself, laugh, and make fun of those around him! Such stories have become common talk. All of these stories are very comical. One day, Veliefendi tells the following to his steward:
-Call all the blind beggars around for evening prayers and then a feast at the meadow. The steward aligns them on the side of the pool. The call for prayers is made and just at the moment of prostration for prayers, the blind beggars roll with a plop into the pool. Amidst amazement and panic, the beggars are saved soaked to the skin. Veliefendi also bursts into laughter. After this, he gives one money box of gold and a suit to each of the blind beggars."
We learn from Musahipzade's memoirs that for the tradition of "Grass Picking" which was carried out with the participation of the African

pıcı Çayırlarına giderlerdi. Ocaklar yakılır, yemek kazanları konur, etli pilavlar bademli, sütlü helvalar pişirilir, çocuklara yedirilir ve orada bulunan davetlilere de ikram edilirdi. Bu mektep gezmelerine "kapama" denirdi. Sebebi, taş mekteplere vakfedilmiş kapama (tatil) paralarıydı. Bu paralarla o mekteplerde bulunan fakir çocuklara kapama mevsimi gelince entari, hırka, ayakkabı dağıtılır, mektep gezmesi masrafları da o vakıf paralardan verilirdi. Bu mektep alaylarına halk da katılırdı. Halkı ve çocukları eğlendirmek için öküz arabalarının önünde davul zurna çalarak soytarılık eden oyuncular yüzlerini boyarlar, başlarına acaip külahlar giyerek alaca bulaca şalvar, entari ile türlü oyunlar oynayarak geçip giderlerdi."

Malik Aksel, Balkan Harbi ve Seferberlik yıllarıyla kesişen 1910'lardaki kendi çocukluk ve gençlik yıllarında, okulca yaptıkları mektep seyirlerini anlatırken, talebelerin sarıklı hocalarla kuzu dolmaları, helvalar yiyişlerine, salt o güne mahsus olmak üzere hocaların güleryüz göstermelerine, hatta oyun oynayışlarına da değinmekte, Çırpıcı Çayırı'na düzenlenen bir mektep seyrinin anısını, o gün oynadıkları oyunları anlattıktan sonra bir de dinlediği anekdotu aktarmaktadır:

"Okulda bir haber yayıldı. (...) Bir ara Mustabey çocuklara seslenir:

-Çocuklar yarın Veliefendi Çayırına gideceğiz. Müdür Beyden de izin aldık, gider misiniz?

Öğrenciler yerine duramazlar, sevinç içinde hep birden :

-Gideriz!

Diye bağrışırlar. Ertesi gün çocuklar İzci elbiselerini giyerler. Trampet ve borazanlarını alırlar. Kimilerinde değnekler, flamalar. Üstelik öğretmen de izci elbisesi giymiş, boynunda da izci düdüğü. O devirde izcilere keşşaf , sonraları gürbüz denirdi.(...) Başta öğretmen, arada bir düdükle tempo tutuyor. Çocuklar, Şehzadebaşı, Fâtih, Karagümrük'ten talimli adımlarla ilerlerken trampet , boru sesleri ortalığı çınlatıyor, evlerden kafesler kalkıyor, kadın erkek sokağa uğruyor. Surları geçince adım adım yürüyüş başlıyor. Veliefendi'ye gelince çayırda bir müddet dinleniliyor. İşte bu sırada öğretmen Veliefendi kimdir diye açıklamalarda bulunur: Veliefendi sonsuz zengin bir adam. İşi gücü eğlenmek, gülmek, çevresiyle alay etmek! Bunun hikayeleri dilden dile dolaşır. Bu hikayelerin hepsi de güldürücüdür. Bir gün Veliefendi kâhyasına:

-Civarda ne kadar kör dilenci varsa, çayırda akşam namazından sonra ziyafete çağır, der.

black eunuchs, black governesses and sesame seller women, who had entered in the service of mansions in Istanbul and which was formerly repeated mostly at Camlica; the Cirpici Meadow was preferred as the venue in the last periods--- even after the black people gained the status of Turkish citizenship of the Republic given that the palace-mansion relations became history—. It is said that, upon learning that this interesting Grass Festival would be celebrated at Cirpici on a specific day between May and June, people from all walks of life, sex and age, children and all the enthusiasts used to fill Cirpici that day and particularly on 1st May a huge crowd used to be formed here. Women and men Negroes embellished themselves with the crowns, belts, wreaths, bracelets and even earrings they wove from the wild flowers and sang and danced with the Swahili folk dances they had learned in their childhood and had never forgotten.

This tradition named by Istanbulites as "the Wedding Party of the Arabs", was turned into 1920s into a moneyed show, organized every week by the idle Negroes who were engaged in an effort of solidarity and organization among themselves, in order to raise some pocket money. Enthusiasts who wanted to take part in promenades of the Grass Festival that gradually deviated from its original aim and sincerity used to rush and surge in grounds to Cirpici on Fridays and Mondays and the sellers of cos lettuce, ice-cream, soft drinks, pastry and pie used to do fine business. An ad of Said Agha, who was a former eunuch and a head man of the "Arabs in Istanbul" in a period, was published in the issue of Milliyet Newspaper dated 15th 1927, which reads as follow: "It is announced to the public that the old Arabs will perform a musical event with their pumpkin-made and other types of musical instruments. Head man of the Arabs". This ad is an original document for the entertainment history of Istanbul. Whereas, before this Grass Festival was turned into a festival of beggars; it had certainly been meaningful, with its formerly sincere and traditional nature.

It should be borne in mind that located immediately near the walls, Cirpici was the closest recreation spot that enabled the people to go to and return from, for the day. Again in the old periods, because staying at the woods after 10.00 (the Ottoman time) (two hours before the evening prayers) was considered an act of dishonor, the majority tidied up their cloaks and baskets and got on their coaches before

Kâhya bunları havuz kenarına dizer. Ezan verilir, tam secdeye varılacağı sırada kör dilenciler cumburlop havuza yuvarlanırlar. Aman zaman derken sırılsıklam kurtarılırlar.Veliefendi de kahkahadan kırılır Bundan sonra kör dilencilere birer kese altın, birer kat yeni elbise verdirir."

Musahipzade'nin anılarından, İstanbul konaklarında kapılanan Afrikalı zenci harem ağalarının, arap bacıların , susamcı kadınların katılımıyla gerçekleşen ve daha önceleri çoğunca Çamlıca'da yinelenen "Ot Toplama" geleneğinin son dönemlerde, hatta - saray-konak yaşantıları tarih olup zenciler de cumhuriyet vatandaşı kimliği kazandıktan sonra – Ot Bayramı için Çırpıcı Çayırı'nın tercih edildiği öğreniliyor. Mayıs-Haziran aylarında muayyen bir günde icra edilen bu ilginç Ot Bayramının Çırpıcı'da yapılacağını öğrenen çoluk çocuk ve gençlerle cümle meraklılar; tabii ki Çingeneler, o gün Çırpıcı'yı doldurur; özellikle de 1 Mayıs günü burada tam bir mahşer yaşanırmış. Topladıkları kır çiçeklerinden taclar, kemerler, çelenkler, bilezikler , hatta küpeler örerek süslenen kadın erkek zenciler, çocukluklarında öğrenip bir daha unutmadıkları Sevahili türkülerini söyleyip oynarlarmış.

İstanbulluların "Arap Düğünü" dediği bu gelenek, 1920'lerde kendi aralarında dayanışma ve örgütlenme çabası sürdüren işsiz giçsüz zencilerin, üç beş kuruş harçlık kazanmak için her hafta yineledikleri paralı bir gösteriye dönüşmüş bulunuyordu. Giderek asıl amacından ve samimiyetinden uzaklaşan bu Ot Bayramlarını seyre hevesliler, Cuma ve Pazar günleri akın akın Çırpıcı'ya dökülür; marulcular, dondurmacılar, gazozcular, simitçiler, börekçiler de iyi iş yaparlarmış. Bir dönem, "İstanbul Arapları"na kolbaşılık yapan eski haremağalarından Said Ağanın, 15 Haziran 1927 tarihli Milliyet Gazetesinde çıkan: "Çırpıcı mesire mahallinde bu ayın 18'inci Cuma günü kadim olan araplar kabak vesaire çalgıları ile icra-yı âhenk edeceklerinden ahali-yi muhtermeye ilân olunur. Araplar Kolbaşısı Said Ağa" içerikli ilan, İstanbul'un eğlence tarihi için de özgün bir belgedir. Oysa, bu Ot Bayramı bir dilenci bayramına dönmezden önceki samimi ve geleneksel niteliğiyle elbette ki çok anlamlı idi.

Unutmamalı ki Çırpıcı, kent surlarının yanıbaşında, günübirlik gidip dönme olanağı veren en yakın mesire yeriydi. Yine de eski devirlerde, alaturka saatle 10.oo'dan (akşam ezanından 2 saat öncesi) sonra kırlarda kalmak iffetsizlik sayıldığından, çoğunluk ihramını sepetini erken-

it was not late. Middle-class families coming to Cirpici from the nearby quarters such as Silivrikapısı, Kocamustafapaşa, Samatya, Yedikule, and Topkapı did not rent a coach and came here on foot in the morning and towards the evening, they again returned on foot by telling about their fresh memories that were as sweet as their dreams and the entertainments and shows they watched. However, it is recounted that the ladies of Istanbul were fond of going out for pleasure outings at the meadows with spring and non-spring coaches, classified under the names, "hanto", "lando", "talika", "clerk's room", "kupa" (cup), collectively known as "kocu". Most of them were elegant, gilded and ornamented, with satin curtains and crystal glass. Because according to the understanding of that age, one could "show off"! At the end of the 19th century, the "kocu"s were replaced by phaetons. When the ladies arrived at the recreation spot, they used to spread out their silver-thread laced, red and light cloaks under the shade of a tree and sit down, place in front of them the water bottle or jug or cup and put near them the two-division Venetian basket containing the food and drink. Then they looked around and dined and wined. This was called "self-amusement" in the language of Istanbul. Mothers fastened swings on the tree branches so as to entertain their children and took the swinging rope in their hands to imply "I am a married woman, with children!" Some women were keen to put a hand mirror into their basket and wished to see the reflection of the feelings in their inner world on the mirror.

Men used to sit in clusters at as distant places at possible and at a separate point of the meadow; even though they had their wives in this side, they virtually remained as strangers to each other as "excursions as a family" was considered shameful... Despite there were those, among the men's groups, who blew into reed flute, played or caused others to play violin, nekkâre (a drum-like instrument), tambourine, tabor, shrill pipe and drums and caused "köceks" to dance; one group never violated the other. Furthermore, new "semais", songs and quatrains were read out and composed and performed and all of these ordinary voices and sounds used to echo in the distant places just like the concert of a polyphonic orchestra and be heard by the women as well.

Writing on the entertainment life of Istanbul, Ali Mahir, in his article entitled, "Excursion

den toplayıp arabalarına binerlermiş. Çırpıcı'ya, Silivrikapısı, Kocamustafapaşa, Samatya, Yedikule, Topkapı gibi yakın semtlerden gelen orta halli aileler ise araba kiralamayarak sabahleyin yaya geldikleri çayırdan, akşama doğru, bir düş tatlılığındaki taze anılarını, izledikleri eğlence ve gösterileri anlata anlata yine yaya dönerlermiş. Fakat İstanbul hanımları çayır tenezzühlerine, çoğunca, zarif biçimli, yaldızlı ve bezekli, atlas perdeli, billur camlı, bazıları Frenk tarzında, bazıları alaturka, ortak adları koçu olan; hanto, lândo, talika, kâtip odası, kupa türü yaylı yaysız arabalarla gitmeye meraklılarmış. Çünkü o zamanların anlayışına göre bu arabalarla "hava" atılılabilirmiş! 19. yüzyıl sonlarında ise koçuların yerini faytonlar almıştır. Mesireye vasıl olunduğunda ise hanımefendiler, sırma saçaklı, kıvırcık dokumalı, al renkli, hafif ihramlarını bir ağaç gölgesine serip otururlar; önlerine su sürahisi veya testisini, su tası yahut kupasını; nevalelerini koydukları iki gözlü Venedik sepetini de yanlarına yerleştirirler; hem çevreyi gözetleyip hem yerler içerlermiş. İstanbul lisanında buna "gönül eğlendirmek" denilirmiş. Anneler çocuklarını oyalamak için ağaç dallarına salıncak bağlayıp sallama ipini ellerine alırlarmış ki bu bir manada da "evli barklı, çoluk çocuk sahibiyim!" demekmiş!. Kimi hanımlar, sepetlerine bir el aynası koymayı da ihmal etmeyerek arada, iç dünyalarından yüzlerine akseden duyguları aynada görmek isterlermiş. Erkekler, olabildiğince uzaklarda, çayırın ayrı bir mahallinde yine küme küme otururlar; velev bu tarafta eşleri olsa bile, "ma-aile teferrüç" ayıp sayıldığından âdeta birbirlerine yabancı dururlarmış.. Erkek grupları arasında, ney üfleyenler, sine-keman, nekkâre, tef dümbelek, hatta zurna davul çalan veya çaldıranlar, köçek oynatanlar olmakla birlikte bir grubun âhengini öteki bir grup asla ihlal etmez; dahası buralarda yeni semailer, şarkılar, maniler okunur, bestelenir, icra edilir; bütün bu pestenkerani sesler, çoksesli bir orkestranın dinletisi gibi uzaklara akseder ve bunu kadınlar da dinlermiş.

İstanbul'un eğlence hayatı üzerine yazanlardan Ali Mahir , "Geçen Asırlarda Teferrüç Yerleri ve Kadınlar" başlıklı bir yazısında kır eğlencelerinin bazen geceye kadar uzadığını, o vakte kadar arabalarında oturan aşüftelerin, karanlıktan istifade aşağıya inip kafaları yeterince dumanlanmış çapkınlarla buluştuklarını, ahların, ofların, cilveleşme ve kıkırdaşmaların başladığını; gerçek aşk heyecanını mesirelerde bulan gençlerin, buralarda ilan-ı aşk ettiklerini, birbirlerine pembe

Places in the Past Centuries and the Women", writes that the countryside entertainments sometimes lasted until the night and that the lascivious women who had been sitting in their coaches until that time took the advantage of the darkness and met those womanizers who consumed sufficient alcohol and that the sounds of pleasure, flirtations and mutual giggles began; the youth that found the true excitement of love in the recreation spots declared their love to each other here, they sent each other pink envelopes and letters containing clichés of love sentiments and that under the liberal atmosphere brought about by the Second Meşrutiyet (Constitutionalism) and self-inhibition that caused people to wait until the darkness of the evening was now abandoned.

EXCURSIONS OF TRADESMEN AT THE MEADOW

Cirpici and Veliefendi meadows have served as the venue of the traditional entertainments of the groups of tradesmen in the past centuries. These countryside entertainments organized annually or every three to five years by the jewelers, read-made dress sellers, leather tradesmen, coppersmiths for their own community in line with the tradition of the guild were called "harifâne ziyafet" (feast for tradesmen), "sek-bûk" or mostly "esnaf teferrücü" (excursion of tradesmen). Even though certain guilds primarily the jewelers preferred mostly Kagithane and the slipper sellers preferred mostly Beykoz Meadow for this purpose; leather tradesmen, cheap shoemakers/sellers and others set tents at Cirpici for their excursion and apprenticeship completion traditions because of its vicinity to their workplaces. The reason for this choice was that Cirpici Meadow, which became the scene of a number of excursions of traders, was a suitable place for countryside entertainments that lasted for days and even one or two weeks with the participation of hundreds of foremen, apprentices and invitees, thanks to its weather, small streams and, pools and woods.

Old apprenticeship completion ceremonies in the recreation spots of Istanbul constitute a separate topic that should be covered in a book. These traditional ceremonies were held at Fenerbahçe, Camlica, Göksu and Sarıyer, besides Cirpici, Veliefendi, Kagithane and Beykoz Meadows. At these events observing the traditions of craftsmanship characterized by feasts, entertainment, and prayers, all the members and admin-

zarflar, klişe aşk duyguları içeren mektuplar gönderdiklerini, II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük havasında ise artık akşam karanlığını bekleme çekingenliğinin de kalktığını yazmaktadır.

ÇAYIRDA ESNAF TEFERRÜÇLERİ

Çırpıcı ve Veliefendi çayırları, geçen yüzyıllarda esnaf gruplarının geleneksel eğlencelerine de mekânlık etmiştir. Kuyumcuların, kapamacıların, kavafların, saraçların, bakırcıların... her yıl veya üç beş yılda bir, lonca gelenekleri gereği kendi toplulukları için düzenledikleri bu kır eğlencelerine "harifâne ziyafet", "şek-bûk" fakat daha çok "esnaf teferrücü" deniyordu. Gerçi başta kuyumcular olmak üzere kimi loncalar, bu maksatla çoğunca Kâğıthane'yi, terlikçiler Beykoz Çayırını tercih etmiş olsalar da saraçlar, kavaflar ve başkaları da iş yerlerine yakınlığından teferrüç ve peştemal kuşanma âdetleri için Çırpıcı'ya çadırlar kurmaktaydılar. Çünkü ilkbaharın ilk günü sayılan Hıdırellez'den başlayarak bir dizi esnaf teferrücüne sahne olan Çırpıcı Çayırı, havası, suyu, derecikleri, havuzları ve korusuyla bazen günlerce, hatta bir iki hafta süren; yüzlerce ustanın, kalfanın, davetlilerin katıldığı kır eğlenceleri için uygun bir yerdi.

İstanbul mesirelerindeki eski peştemal kuşanma törenleri başlıbaşına bir kitap çalışması gerektiren konulardandır. Bu geleneksel törenler, Çırpıcı, Veliefendi, Kağıthane, Beykoz çayırlarından başka Fenerbahçe, Çamlıca, Göksu ve Sarıyer'de de yapılır; bu şölenli, eğlenceli, dualı ehl-i hıref geleneklerinde ilgili esnaf loncasının bütün mensupları ve yöneticileri hazır bulunurdu. Çıraklıktan ustalığa yükselecek kişinin yaptığı zanaat işlerinin tanıtılıp teşhir edildiği , yeni ustalara peştemal kuşatılarak gülbank çekilip dualar edildiği bu âdetlerin son aşamasında davullar, zurnalar çalınmaya başlar; çayırda türlü eğlenceler, pehlivan güreşleri, canbaz kumpanyalarının gösterileri yapılırdı. İstanbul esnaf zümrelerinin çayırlarda düzenledikleri teferrüçlerin 17. yüzyıldaki programlarını, Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki şiirsel betimlemelerden okumalıdır.

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Eski Zamanalarda İstanbul Hayatı'nda , bu merasimlere katılan esnaf takımlarının, başlarına Acem şalı veya abani sararak, salta veya Mısrî denen cübbe, ağı bol şalvar, sivri burunlu kırmızı yemeni giyerek çayıra geldiklerini; çadırlar kurduklarını, ağaçların altına serdikleri kaba hasırlara oturup terkeş denen çubuklarını tüttürdüklerini, lâtifeler, afakî sohbetler, tavla, satranç misillü oyun-

istrators of the relevant guild were present. During the ceremonies, the works of craft created by the person who was to be promoted from apprenticeship to mastership were promoted and exhibited, the mastery of the new foremen were officially declared and prayers were enchanted in unison. In the final stage of these ceremonies, drums and shrill pipes were played; various entertainments, wrestling contests and shows of rope dancing troupes were made. One should read the poetic descriptions of the excursion programs of the tradesmen groups of Istanbul in the 17th century, written by Evliya Celebi in his Book of Travels.

In his book entitled, the Istanbul Life in the Old Times, Minister of Fish Center Ali Rıza Bey recounts that the tradesmen groups that attended these ceremonies came to the meadow having wrapped Persian shawl or "abani" (a tissue embroidered with silk thread) around their head and worn a robe called "salta" or "Mısrî", baggy trousers with a wide crotch, and a sharp-pointed red-color cotton kerchief, set tents, sat on the rush mats they stretched under the trees and smoked tobacco pipes called "terkeş", spent time by telling jokes, making general conversations, and playing chess or backgammon, certainly made roasted lamb or hired a cook who cooked for them, "biryan" (some sort of a kebab cooked without water in an earth oven), well or jug kebabs, and that they brought from home as read-made in biggish cups, semolina halvah that was peculiar to the recreation and stuffed grape leaf (dolma).

Referring to the same subject in his book entitled, the Istanbul Life in the Old Times Musahipzâde Celâl writes that this tradition is mainly practiced at the meadows of Veliefendi, Cirpici, Kagithane, Fenerbahçe, Camlica, Göksu, Beykoz and Sarıyer, that the foremen declared as the new foremen those who completed their apprenticeship and that the guilds of the tradesmen made tours at the meadows around Istanbul on festivals too, organizing sportive activities here such as horse races, jumps, stone-weight lifting, wrestling contests. He then supplies the following information about these excursions:

"At any recreation spot we have listed above, tents were set. On one hand, meaty pilafs were and halvahs were cooked and lamb and sheep kebabs were made, on the other. People then dined and wined with enjoyment and pleasure and were entertained. Those tradesmen who were competent in playing musical instruments

larla vakit geçirdiklerini, muhakkak kuzu çevirdiklerini veya ücretle tuttukları ahçılara biryan, kuyu, testi kebapları pişirttiklerini; mesireye mahsus irmik helvası ve yaprak dolması gibi nevaleleri ise evlerinde hazırlatıp büyükçe kaplarla getirdiklerini anlatmaktadır.

Aynı konuda Musahipzâde Celâl de Eski İstanbul Hayatı'nda, bu geleneğin çoğunca , Veliefendi, Çırpıcı, Kağıthane, Fenerbahçe, Çamlıca, Göksu, Beykoz, Sarıyer mesirelerinde yapıldığını, ustaların, kendi yetiştirdikleri çırakları, peştemal kuşatıp usta çıkardıklarını; "Esnaf loncalarının bayramlarda da İstanbul çevresindeki çayırlara geziler yaparak buralarda at koşuları, adım atlama, çeki taşı kaldırma, pehlivan güreşleri gibi idman oyunları tertip ettiklerini yazdıktan sonra bu teferrüçlere dair şu bilgileri vermektedir:

"Yukarıda saydığımız herhangi bir mesirede çadırlar kurulur, bir tarafta etli pilavlar, helvalar pişirilir, bir tarafta kuzular, koyunlar kebap edilir. Zevk ve safa ile yenilir, içilir, eğlenilirdi. Esnaf arasında saz ve söz ehli, musiki erbabı çalarlar, oynarlar, saz şairleri türküler ve destanlar okurlar ve aralarında bulunan nüktedan, mukallit, sanat erbabı ortaoyunları oynar, idman ve güreş yaparlardı. Türlü rakslar ve buna benzer birçok hüner gösterirlerdi. Halk bu teferrüçlere koşar, günlerce zevk ve neşe içinde vakit geçirirlerdi.. Bu teferrüçlerin son günlerinde ustalar çıraklarına peştemal kuşatırlardı. Çırağın yaptığı eserler lonca heyeti huzuruna getirilir, bunlar dikkatle incelenir, ustalık işi görülenler bir atlas torba içine koyulup mühürlenir; peştemal kuşatılmasına sıra gelince kâhya mührü açar; yiğitbaşı bir gümüş tepsi içinde orada bulunanlara eserleri göstererek gülbank çeker (...) Usta, Türk geleneğini yerine getirmek için elindeki peştemalı kâhyaya verir; kâhya peştemalı çırağın beline bağlarken çırağın kulağına yavaşça sanatın sırlarını söylerdi (...) Daha sonra gümüş tepsideki eşyayı mezat eder, herkes bir parça alıp karşılığında tepsiye kıymetinden fazla bir para koyar; dolaştırılan tepsi parayla dolar, bu meblağ usta çıkan delikanlının açacağı dükkânına ilk sermaye olurdu."

Salt Çırpıcı'da değil, Kâğıthane'de ve öteki çayırlarda da esnaf teferrüçlerinin 1908'den sonra bir daha yapılmadığı saptanmıştır ki, bu bir bakıma, çayırların da sahipsiz kalışının ilk işareti olmuştur.

and singing songs played and sang music, minstrels sang folk songs and read out epics and those who were competent in art, especially the ones who were witty and skilled in the art of imitation performed light comedies and made sports and wrestling. They performed a variety of dances and similar talents. The people used to run to these excursions and spend pleasant and cheerful days... In the last days of these excursions, the foremen declared as the new foremen, those who completed the period of apprenticeship. Works created by the apprentice were brought before the delegation of the guild and these were examined carefully. Those works evaluated as the work of mastery were placed in a satin sack and sealed. When the turn came for the wrapping of the waist cloth (i.e. confirmation of the completion of apprenticeship), the steward broke the seal; "yiğitbaşı" (the person who executes the decisions of the guild) showed the works placed in a silver tray, to those who were present there and chants a prayer. (...) As a requirement of the Turkish tradition, the foreman gave the waist cloth in his hand to the steward. While the steward was wrapping the waist cloth around the waist of the apprentice, he quietly told him the secrets of the craft. (...) Then he put the items in the silver tray up for auction; everyone bought a piece and put money in the tray more than its value. The tray that was circulated was filled with money and this sum constituted the initial capital for the shop that the young foreman would open."

It has been found out that the excursions of the tradesmen could not be done after 1908, not only at Cirpici but also Kâğıthane and other meadows, which is, in a sense, the first signal of the fact that the meadows were left desolate.

IF THE TIME IS TO DEMOLISH FIRST AND THEN CRY!

Cirpici is one of the losses of Istanbul that should be mourned after. The foremost factor that upset the identity of this fine recreation spot was the floxera vineyard disease that raged everywhere in 1894. The Cirpici vineyards that yielded "Cavus Grapes" were scorched by this contagious disease. It was also found out that because of the access facility provided by the steamers of the company named "Sirket-i Hayriye" during those years, excursions and Hıdırellez festivities were channeled to Bosphorus. Desolation that weighed down upon Cirpici owing to the scorch caused by the disease, was first upset by

ZAMAN, ÖNCE YIKMAK, SONRA AĞLAMAK ZAMANI İSE!

Çırpıcı, ardından yas tutulması gereken İstanbul yitiklerindendir. Bu güzel mesirenin kimliğini alt üst eden olgunun başlangıcında, ortalığı kasıp kavuran 1894 floksera bağ hastalığı vardır. Çavuş üzümü yetişen Çırpıcı bağları bu salgında kavrulmuştur. Yine o yıllarda teferrüçlerin , Hıdırellez şenliklerinin de Şirket-i Hayriye vapurlarının sağladığı ulaşım kolaylığı nedeniyle Boğaziçi'ne kaydığı saptanıyor. Çırpıcı'ya çöken kavruk ıssızlığı ilkin Balkan ve Dünya savaşlarının İstanbul'un kapılarına yığdığı muhacirler bozar. Bu gelenler, Rumeli'nin, Balkanların Evlâd-ı Fatihan torunları, Yörükler, Pomaklar, Arnavutlar ve diğerleridir...Büyük kaçgunun, Çırpıcı'ya savurduğu kalabalıklar, kırık dökük arabaları, uydurma çadırları, arık hayvanlarıyla burayı yurt edinirler. Bu, bir savaş kâbusunun Çırpıcı'yı iskâna açışıdır. Kısa zamanda her taraf, derme çatma muhacir evlerinin ördüğü mahallelerle gûya şenlenir! Ama bu, ne Hıdırellez ne de teferrüç şenliğidir. Fakat yine de İstanbullular, Çırpıcı'yı unutmadıklarını kanıtlamak istercesine, her Hıdırellezde, nasılsa korunabilmiş çayır parçalarına, ağaç gölgelerine gelmeyi, 1940'lara değin sürdüreceklerdir.

Çarpık sanayileşmenin Çırpıcı'yı kemirmeye başlaması da göç olgusuna koşut bir başka süreç olmuştur. I.Dünya Savaşı yıllarında Almanların açtığı arteziyen kuyularından yararlanarak küçük fabrikalar ve imalathaneler kuranlar, başkalarına da davetiye çıkartırlar. Bu yöredeki mensucat, çimento, kaba kağıt sanayileri, Fransız su uzmanı Degousée'nin açtığı yeni arteziyen kuyuları sayesinde yoğunlaşma olanağı bulur. Bir oldu bittiyle yörenin sanayie açılışı da alkışlanır! Birçok fabrika ve işyerinin sıralandığı eski çayır, orası burası atık yığınları, izbeliklerle çirkin bir görüntüye bulanmaya başlar. Fabrikalara kapılanan işçiler de kamu veya kişi mülkiyeti gözetmeksizin bu tarihi çayırı gecekondu mahalleleri "inşa" ederek tüketirler. Dereler birer lağıma dönüşür. "Çırpıcı" ve "Veliefendi", artık birer gecekondu mahallesinin adları olur. 1947'de yürürlüğe giren "İstanbul Sanayi Bölgesine Ait Talimatname" ise Çırpıcı'yı, Kazlıçeşme'yi, Zeytinburnu'nu kapsayan geniş bir sahayı tamamen sanayie bırakır. 1948-49 yıllarında Bulgaristan'dan gelen yeni bir göç dalgası, bu çevredeki gecekondu mahallelerini daha da sıklaştırır. 1950'lerde, Suriçi İstanbul'daki "İmar Çalışmaları"nda evleri istimlak edilenlere de bu bölgede yer gösterilir. Çok partili yaşamla

the refugees who were forced to flee because of the Balkan and World Wars and hoarded at the gates of Istanbul. These incomers were the grandchildren of "Evlad-ı Fatihan" (Muslim people who migrated from Anatolia to Rumeli upon the conquest of Rumeli) of Rumeli and the Balkans, Yuruks, Pomaks, Albanians and the others. Crowds thrown to Cirpici by the Great Immigration made this place their homeland, with their broken carts, makeshift tents, and meager animals. This was the opening of Cirpici for resettlement by a war nightmare. In a short time, everywhere was "cheered up" by quarters woven by makeshift refugee houses! But this so-called cheerfulness was not the one created by Hıdırellez or excursion festivities. Nonetheless, Istanbulites, as if intending to prove that they did not forget Cirpici, continued until 1940s, to come under the trees of the pieces of the meadow that had been somehow conserved, every Hıdırellez.

Parallel to the above-mentioned immigration, the wry industrialization was another process that that began to gnaw Cirpici. Those who established small factories and workshops by making use of the artesian wells dug by the Germans during WWI encouraged others as well to do the same. The industries on textiles, cement, and raw paper in this locality seized the chance of being intensified thanks to the new artesian wells opened by the French water specialist Degousée! The former meadow where many factories and workplaces began to align began to take an ugly outlook with the heaps of waste products and garbage here and there. Workers who came in the service of the factories exhausted this historical meadow by "constructing" slums quarters regardless of public or private property. Streams are turned into sewers. "Cirpici" and "Veliefendi" became the names of a slums quarter. "Rules and Regulations on the Istanbul Industrial Zone" that came into force in 1947 totally leaves a wide area covering Cirpici, Kazlicesme, and Zeytinburnu to industry. A new immigration wave that came from Bulgaria between 1948 and 1949 furthered multiplied the number of slums quarters in the surroundings. In 1950s, the people whose houses were expropriated under the "Reconstruction Works" within the walls in Istanbul were shown place in this area. Because the compromising and partisan policies brought about by the multi-party system turned a blind eye to the turning of the former shanties into illegal constructions, today's

Bir su satıcısı: Saka.
(Burçak Evren Arşivi)

gelen ödüncü ve partizan politikalar ise eski gecekonduların kaçak yapılara dönüşmesine göz yumduğundan, bugünkü apartman kanyonları örülmüş bulunmaktadır.
Şinası Akbatu'nun, gözlemlerine dayanarak İstanbul Ansiklopedisi'ne yazdığı "Çırpıcı Caddesi" maddesi; Pierre Loti'ye kadar bütün Oryantalistleri
hayran bırakan eski İstanbul'a özgü romantik-mistik semt manzaralarından, Çırpıcı civarında da kimi parçaların 1960'lara değin korunabildiğini gösteriyorsa da artık bunlar da tamamen silinmiştir. Akbatu özetle şu tabloyu çizmektedir:
"Çırpıcı caddesi , Edirnekapı, Maltepe, Davutpaşa, ve Yedikule'den gelen yolların kavşağında ve arasında olup 1950'lerdeki bulvar çalışmaları sırasında tamamen ortadan kalktı. Topkapı'dan Çırpıcı'ya bu yoldan yayan yarım saatte gidilirdi. Bu yol, Topkapı mezarlığı arasından, 1954'te yıkılan ve İstanbul'un, işlevini yıkılıncaya değin sürdüren sebili İlyaszade Sebiline gelirdi. Sebilin

apartment block canyons have been built.
Even though the paragraph headed "Cirpici Avenue" written by Şinası Akbatu in the Istanbul Encyclopedia, based on his observations, shows that some pieces from the romantic-mystical quarter landscapes peculiar to the old Istanbul that were admired by the Orientalists including Pierre Loti, were conserved until 1960s including the vicinity of Cirpici; all of these have been totally wiped out. Akbatu depicts the following picture in brief:
"Cirpici Avenue was on the crossroads and amidst the roads coming from Edirnekapı, Maltepe, Davutpasa and Yedikule and during the boulevard works in 1950s, it was totally removed. By using this road, one could go from Topkapı to Cirpici on foot in half an hour. This road could reach, in between the Topkapı Cemetery, as far as the Ilyaszade Public Fountain that continued to be functional until 1954, when it was demolished. Ice-cold and sweet water of the fountain could be drawn from the well with a spinning wheel. Fountain trustee used to live at the Evqaf building next to the fountain and always kept the water bowls filled and ready. In the other side of the road were a cemetery anteroom and a stone walled, big open mausoleum from the 16th century where Nihan Hatun and Ilyaszâde were buried; a bit further was the mausoleum of Sinan-ı Erdebilî that was transferred to Topkapı. It is said that Erdebilî's vineyard and villa were also around. After this, one could enter the Ilyaszade Quarter.
When one walked towards Cirpici, the left side was covered with fruit gardens from end to the other. On the right side, after the public fountain were five or six wooden houses and at the end of these was Ilyaszade or Sâkine Hatun Mosque. At Tezkiretü'l-Bünyan, the tile-covered, wooden roof of the compact-minaret mosque was collapsed. When one walked passed the mosque, houses within spacious gardens were even more infrequent. The Cirpici road passed through a small bridge on the alignment of Mevlânakapı, where a stream coming from the direction of Takkeci and passing amidst the fruit gardens used to collect the water of the snow that melted and fell from the City Walls. Before reaching the bridge, at the bottom of a garden wall to the right was a fountain, on the mirror stone of which had the inscription reading, 'Masallah lâ kuvvete illâ-billâh'.
When one walked passed the fountain, the road bent to the left and ran toward a moderate up-

buz gibi tatlı suyu, çıkrıkla kuyudan çekiliyordu. Sebil mütevellisi, yandaki vakıf binada oturur, su taslarını dolu olarak daima hazır bulundururdu. Yolun öbür tarafında bir mezarlık sofası ile 16. asırdan kalma Nihan Hatunla İlyaszâde'nin gömülü oldukları taş duvarlı büyük bir açık türbe; biraz ileride de Sinan-ı Erdebilî'nin Topkapı'ya yakın bir yere nakledilen türbesi bulunuyordu. Erdebilî'nin bağı ve köşkü de bu civarda imiş. Buradan sonra İlyaszade Mahallesine girilirdi.
Çırpıcı'ya doğru yüründüğünde sol taraf baştan başa bostanlardı. Sağ tarafta ise, sebilden sonra beş altı ahşap ev, bunların bitiminde de harap durumdaki İlyaszade, diğer adıyla Sâkine Hatun Camii gelirdi. Tezkiretü'l-Bünyan'da, Sinan yapıları arasında sayılan tıkız minareli caminin kiremit örtülü ahşap çatısı çökmüş durumdaydı. Cami geçilince, geniş bahçeler içindeki evler daha da seyrekti. Çırpıcı yolu, Mevlânakapı hizasında, küçük bir köprüden geçerdi ki burada, Takkeci yönünden gelerek bostanlar arasından geçen dere Surlar'dan eriyip inen kar sularını da toplardı. Köprüye varmadan, sağda, bir bahçe duvarı dibinde ayna taşında 'Maşallah lâ kuvvete illâ-billâh' yazılı bir çeşme bulunuyordu.
Çeşme geçilince yol sola dönererek hafif bir yokuşa sarardı. Bir taraf bostan, öbür tarafta , taş duvarlarla çevrilmiş, eski bir dutluk dikkati çekerdi. Yol, Çukurbağ denen ve bir de karkuyusunun bulunduğu yerde düze çıkar ve Merkezefendi, Maltepe, Davutpaşa arkasındaki Midhat Paşanın, 1939'da yanan Köşkü yönlerinden gelen yolların kavşağına bağlanırdı. Merkezefendi cihetinden gelen yolun
solunda Şehitler Mezarlığı denen ve hepsi de nime'l-ceyş'ten fetih şehitlerinin gömülü olduğu bir mezarlık vardı. O zamandan kalma kitabesiz taşları dikkati çekerdi. Buraya kadar, iri tabla gibi düz kayalarla döşeli olan bu yola Sultan Mahmud Kaldırımı deniyordu. Kavşaktan sonra yol bozuk ve toprak olarak bağlar içinden geçer, Yılanlı Ayazma'nın üstünden , vakıf tarlalar arasından Çırpıcı Çayırı'na ulaşırdı. Son dönemeçte, eski bir paşa köşkünün bahçe duvarında bir çeşme vardı. Çeşme geçilince aşağıda sağda Çırpıcı, uzak karşıda da Bakırköyü'nün Osmaniye Mahallesi görülürdü."
Bu pitoresk manzaradan, günümüze ulaşan bir iz yoktur. Betimlenenlerin yerlerini dahi saptamak olanaksızdır. Bu yazıyı hazırlarken , İstanbul topoğrafyasını, sanayi bölgelerini çok iyi bilen dostum, mühendis İhsan Çalapverdi 28 Şubat 2003 Cuma günü beni otomobiliyle Çırpıcı'ya götürüp dolaştırdı. Orada tanıştığı-

hill. One could notice a fruit garden on one side and an old mulberry orchard surrounded by stone walls on the other. The road became level at the place called Çukurbag, where there was a snow well and was connected to the junction of the roads coming from the direction of Villa of Midhat Pasha that was set on fire in 1939, at the back of Merkezefendi, Maltepe and Davutpasha. To the right of the road coming from the way of Merkezefendi was a cemetery called the "Cemetery of Martyrs" in which entirely the martyrs of the conquest from "nime'l-ceyş" (Happy Soldiers) are buried. From that time, their stones without an epitaph used to draw attention. This road paved until here with smooth rocks like a flat surface, was known as Sultan Mahmud Pavement. After the junction the road passes amidst the vineyards as an improper dirt road and reached Cirpici Meadow amidst the Evqaf fields over Yılanlı Holy Spring. On the last bend was a fountain in the garden of the villa of a former pasha. When one walked past the fountain, Cirpici was seen down to the right; at a distance in the opposite way, Osmaniye Quarter of Bakırköyü was visible".
Today, there have remained no traces from this picturesque scenery. Even locating the ones described above is impossible. While preparing this article, a friend of mine named İhsan Calapverdi, who is an engineer and who knows the topography and industrial zones of Istanbul very well, took me to and showed around Cirpici by his car on Friday, 28 February 2003. We met there Nuh Efendi, who had worked at the artesian wells, and listened to his 50-year memoirs. It is hard to describe the present depressing scene. One should thank God that Silivrikapı, Merkezefendi ve Kozlu Cemeteries, ruins of Yenikapı Mavlavi House that was first robbed and then set on fire, Balıklı Holy Spring and Greek and Armenian Churches and Hospitals and Fildamı have been somehow saved and that a hippodrome was built in part of Veliefendi Meadow. This particular part that had been used, in the past centuries, for horse races and javelin contests, was partially saved when it was allocated as a field for horse racing in 1911 and the present hippodrome was constructed in 1960s. Metropolitan Municipality had the Landscape Department of the Faculty of Forestry of Istanbul University prepared the "Plan on the Recreation of Cirpici Meadow". In the event that this plan is implemented, at least an afforested area and a park would be provided to

A water seller: Saka.
(From Burçak Evren's archive)

mız, artezyen kuyularında çalışmış Nuh efendiden de elli yıllık anılarını dinledik. Şimdiki iç karartıcı görüntüyü anlatmak zordur. Silivrikapı, Merkezefendi ve Kozlu Mezarlıklarının, soyulduktan sonra yakılan Yenikapı Mevlevihanesi harabesinin, Balıklı Ayazmasıyla Rum Ermeni kilise ve hastahanelerinin, Fildamı'nın her nasılsa kurtulabildiğine, Veliefendi Çayırının bir bölümüne de hipodrom yapılmış olmasına şükretmek gerekiyor. Geçen asırlarda da at yarışlarının, cirit oyunlarının yapıldığı bu kesim, 1911'de at koşusu sahası olarak ayrıldığından kısmen kurtarılmış; şimdiki hipodrom 1960'larda yapılmış bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesi de İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Bölümüne , "Çırpıcı Çayırı Rekreasyon Planı" hazırlatmıştır ki bu planın uygulanabilmesi durumunda hiç olmazsa o bölgede yaşayanların nefes alacakları ağaçlık bir alan ve bir park kazanılabilecektir.

Eski bir İstanbul mesiresi için kaleme alınan bir yazıyı, ağıtsı cümlelerle noktalamamak elde değildir. İstanbul'un yitirilen başka mesireleri, Okmeydanı, Kâğıthane, Sarıyer, Haydarpaşa.... için yazılacakların da kasidelerle başlasa da mersiyelerle bağlanması kaçınılmazdır. Kaynaklarda yakalanan güzelliklerle mevcut çirkinliklerin oluşturduğu çelişki karşısında en dayanılmaz ezayı ise tarih yazıcıları yaşar!

the inhabitants of the region.

One cannot help concluding an article on a former Istanbul recreation spot with lamenting sentences. Even if the articles about other lost recreation spots of Istanbul such as Okmeydanı, Kagithane, Sarıyer, Haydarpasa might commence with eulogies, it is inevitable to conclude them with elegies. And it is the authors of history that suffer the most unendurable torment in the wake of the contradictions created by the beauties noticed in sources on one hand and the ugliness we face today!

KAYNAKÇA

A.van Millingen, Byzantine Constantinople, Londra, 1899, s,316
Eremya Çelebi Kömürciyan, İstanbul Tarihi ,XVII. Asırda İstanbul, (Tercüme ve Tahşiye eden Hrand D. Andreasyan, Yeni notlarla Haz. Kevork Pamukçiyan) (Eren Yay.) İstanbul, 1988, s.193
Turgay Tuna, Bir Zamanlar Bakırköy, (İletişim Yay.) İst. 1996
Enis Karakaya, "Balıklı Ayazması" D.B. İstanbul Ans. C.2,s. 24
Semavi Eyice, "Fildamı" D.B. İstanbul Ans. C. 3, s. 318
Feridun Dirimtekin, İstanbul'un Fethi, (500. Yıl Kutlulama yay.) İstanbul, 1949, s.135, 154-60
Ahmed Refik, Eski İstanbul, (Kanaat Küt.), İst. 1931, .s.87-88
Lâtifi, Evsâf-ı İstanbul (Haz. N. S. Pekin, Baha Mat.), İst. 1977, s.59-60
Evliya Çelebi bin Derviş Mehmed Zıllî, Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Haz. O.Ş. Gökyay)
I.Kitap, (Yapı Kredi Yay.) İstanbul, 1996 ,s.129 (90/b), 166 (117/a. Orhan Şaik Gökyay, "Sohbetname", Eski Yeni ve Ötesi -Seçme Makaleler 1 (İletişim Yay), İstanbul, 1995 s.301
Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Silahdar Tarihi., İstanbul,

BIBLIOGRAPHY

A.van Millingen, Byzantine Constantinople, London, 1899, p. 316
Eremya Celebi Kömürjan, History of Istanbul, Istanbul in the 17th Century, (Translated and Edited By Hrand D. Andreasian, Prepared with New Notes By Kevork Pamukjian) (Eren Publ.) Istanbul, 1988, p.193
Turgay Tuna, Once upon a Time Bakırköy, (İletişim Publ. Ist. 1996
Enis Karakaya, "Balıklı Holy Spring" D.B. İstanbul Encyc.. Vol.2, p. 24
Semavi Eyice, "Fildamı" D.B. Istanbul Ency. Vol. 3, p. 318
Feridun Dirimtekin, Istanbul's Conquest, (500th Anniversary Celebrations Publ.) Istanbul, 1949, pp.135, 154-60
Ahmed Refik, Old Istanbul, (Kanaat Libr.), Ist. 1931, .pp. 87-88
Lâtifi, Evsâf-ı İstanbul (Prep. By N. S. Pekin, Baha Mat.), Ist. 1977, pp.59-60
Evliya Celebi bin Derviş Mehmed Zıllî, Evliya Celebi's Book of Travels (Prep. By O.Ş. Gökyay)
Book I, (Yapı Kredi Publ.) Istanbul, 1996, p.129 (90/b), 166 (117/a. Orhan Şaik Gökyay, "Book of Conversations", The

1928, C.2, s.298
Meşihat-ı Ulyâ Mektup.., İlmiye Salnâmesi, 1. Def'a, İst. 1334,
Georg Oğulukyan'nın Ruznamesi, 1806-1610 İsyanları, III. Selim, IV.Mustafa, II.Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa (Ter. Ve Notlar: H. D. Andreasyan), Ede. Fak. Mat.) İst. 1972, s.26
İ.Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, (Türkiye Yayınevi) İstanbul, 1972, C. 4, s. 90-91,253-254
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Belediye, No, 1737 (Sene H.1182)
Ahmed Rasim, Şehir Mektupları (Haz. Nuri Akbayar, Arba Yay.), İstanbul, 1992, C.1-2, s.100, 113 C.3-4, s 18,34, 153-154 198,
Mehmet Tevfik, İstanbul'da Bir Sene, (Haz. Nuri Akbayar), (İletişim Yay.) İstanbul, 1991,s.76-87.
Sadri Sema, Eski İstanbul'dan Hatıralar, (İletişim Yay.) İstanbul, 1991,s.131-133
Sermet Muhtar Alus, İsanbul Kazan Ben Kepçe, (Haz. N. Sakaoğlu, İletişim Yay.) , İstanbul, 1997.s.72-73, 156-157
Sermet Muhtar Alus, Masal Olanlar (Haz. N.Akbayar, İletişim Yay), İstanbul, 1997, s.48-49, 124-126
Reşad Ekrem Koçu, Türk İstanbul, (Cumhuriyet'in 500'üncü Fetih Yılı Armağanı) İstanbul, 1953, s.112
Reşad Ekrem Koçu, "İstanbulu Ayağa Kaldıran Bir Çingene Düğünü" Ayda Bir , Haziran 1953, s. 39-40
Musahipzade Celâl, Eski İstanbul Yaşayışı, (İletişim Yay.) İstanbul, 1992, s.49-58, 123
Malik Aksel, İstanbul'un Ortası, (Kültür Bak. Yay.), Ankara, 1977, .s.88, 187-190
Ertan Ünal, "İstanbul'un Mesireleri" Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 10, Kasım 1969, s. 64-70; Sayı 11, Aralık 1969, s. 47-54
Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, (Haz. A.Şükrü Çoruk) (Kitapevi Yay.) İst., 2001, s.117-119, 132
Osman Cemal Kaygılı, Çingeneler, (Bilgi Yay.) İstanbul, 1972, s.5, 26-27 86-89
Ali Mahir, "Geçen Asırda Teferrüç Yerleri ve Kadınlar", Resimli Tarih M.ecmuası, S. 67, Temmuz 1955, s. 3945-47
Refik Ahmed, İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (Fetihten Zamanımıza Kadar) (Sühulet Mat.) İstanbul, 1927, s.182-190
Şinasi Akbatu, "Çırpıcı" , "Çırpıcı Çayırı" "Çırpıcı Caddesi", İstanbul Ansk (R.E.Koçu), İstanbul,1965, C.7, s.3949-52
Faik Yaltırık, "Çırpıcı Çayırı", D.B. İstanbul Ansk. (Tarih Vakfı Yay.) İstanbul,1993, s.507-8
Uğur Göktaş, "Mesireler" D.B. İstanbul Ansk. (Tarih Vakfı Yay.) İstanbul,1994, C.V, s.407-8
Cem Atabeyoğlu, "Veliefendi Hipodromu", D.B.İstanbul Ansk. (Tarih Vakfı Yay.) İstanbul, 1994, C.7, s. 377-8
İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Güzel İstanbul Hizmet Vakfı, İstanbul Şehir Rehberi-Cıty Guide, İstanbul, 1989, s. 149-156

Old, the New and Beyond –Selected Articles 1 (İletişim Yay), İstanbul, 1995 s.301
Silahdar Fındıklılı Mehmed Agha, Silahdar History, Istanbul, 1928, Vol.2, p.298
Meşihat-ı Ulyâ Mektup.., İlmiye Salnâmesi, 1. Def'a, Ist. 1334,
Georg Oğulukyan's Journal, 1806-1610 Revolts, Selim III, Mustafa IV, Mahmud II and Alemdar Mustafa Pasha (Transl. and Notes by: H. D. Andreasian), Ede. Fak. Mat.) Ist. 1972, p.26
İ.Hami Danişmend, An Explanatory Chronology of the Ottoman History, (Türkiye Yayınevi) Istanbul, 1972, Vol. 4, pp. 90-91,253-254
Ottoman Archives of the Prime Ministry, Cevdet Belediye, No, 1737 (Year H.1182)
Ahmed Rasim, City Letters (Prep. By Nuri Akbayar, Arba Publ. Istanbul, 1992, Vol.1-2, pp.100, 113 Vol. 3-4, pp. 18, 34, 153-154, 198,
Mehmet Tevfik, One Year in Istanbul, (Prep. By Nuri Akbayar), (İletişim Publ.) Istanbul, 1991, pp.76-87.
Sadri Sema, Memoirs from Old Istanbul, (İletişim Publ.) Istanbul, 1991, pp.131-133
Sermet Muhtar Alus, I Have Searched All Over Istanbul, (Prep. By N. Sakaoğlu, İletişim Publ.) , Istanbul, 1997. pp.72-73, 156-157
Sermet Muhtar Alus, Those Who Became a Tale, (Prep. By N.Akbayar, İletişim Publ.), Istanbul, 1997, pp. 48-49, 124-126
Reşad Ekrem Koçu, Turkish Istanbul, (Present given by Cumhuriyet on the Occasion of the 500th Anniversary) Istanbul, 1953, p.112
Reşad Ekrem Koçu, "A Gypsy Wedding Party the Excites Istanbul" Ayda Bir (Monthly), June 1953, pp. 39-40
Musahipzade Celâl, Life in Old Istanbul, (İletişim Publ.) Istanbul, 1992, p.49-58, 123
Malik Aksel, Center of Istanbul, (Publ. of Min. of Cult.), Ankara, 1977, .p.88, 187-190
Ertan Ünal, "Recreation Spots in Istanbul" Hayat History Magazine, Issue No. 10, November 1969, pp. 64-70; Issue No. 11, December 1969, pp. 47-54
Minister of Fish Center Ali Rıza Bey, Istanbul Life in Old Times, (Prep. By A.Şükrü Çoruk) (Kitapevi Publ.) Ist., 2001, pp.117-119, 132
Osman Cemal Kaygılı, Gypsies, (Bilgi Publ..) Istanbul, 1972, pp.5, 26-27 86-89
Ali Mahir, "Excursion Spots in the Past Century and Women", Illustrated History Magazine, Issue No. 67, July 1955, pp. 3945-47
Refik Ahmed, How Was Istanbul Being Entertained? (From the Conquest to the Present) (Sühulet Printing House) Istanbul, 1927, pp.182-190
Şinasi Akbatu, "Cirpici", "Cirpici Meadow" "Cirpici Avenue", Istanbul Encycl. (R.E.Koçu), Istanbul,1965, Vol.7, pp.3949-52
Faik Yaltırık, "Cirpici Meadow", D.B. Istanbul Encyl. (History Foundation Publ.) Istanbul,1993, pp.507-8
Uğur Göktaş, "Recreation Spots" D.B. Istanbul Encyl. (History Foundation Publ.) Istanbul,1994, Vol. V, pp. 407-8
Cem Atabeyoğlu, "Veliefendi Hippodrome", D.B. Istanbul Encyl. (History Foundation Publ.) Istanbul, 1994, Vol..7, pp. 377-8
Istanbul Metropolitan Municipality and Beautiful Istanbul Service Foundation, City Guide, Istanbul, 1989, pp. 149-156

Zeytinburnu Spor Kulübü

Zeytinburnu spor klübünün arması. (Zeytinburnu Spor Kulübü Arşivi)

Coat of arms of Zeytinburnu Sporting Club.

Yeşil-kırmızı renkleri ile Mithatpaşa Kulübü'nün, 1953 yılında lacivert-beyaz renklere sahip Zeytinburnu Spor Kulübü'ne dönüşmesinin ilginç bir öyküsü var. O yıllarda Zeytinburnu Belediyesi'nde encümen üyesi olan Veli Duman, aynı zamanda kulübün de ilk başkanı olma sıfatını taşıyor. Kendisiyle yaptığımız söyleşide Veli Duman bize o yılları şöyle anlatıyor: "Zeytinburnu Spor Kulübünü biz Mithatpaşa olarak satın aldık. Amatör kulüp olarak devam ederken, Turgut Özal döneminde üçüncü ligin kurulması kararlaştırıldı ve biz birinci amatörden ikinci amatöre düştüğümüz dönemde üçüncü lig için müracaat ettik. On beş milyona ihtiyaç duyduğumuz bir sırada, bir zamanlar Malatyaspor'un da başkanlığını yapmış olan Nurettin Güven adlı arkadaşımız bizim adımıza bu parayı yatırdı ve biz Federasyona müracaat ettik. O sırada (1984 yılı) rahmetli Turgut Özal, Metin Emiroğlu'nu çağırdı ve 'Veli Bey ne istiyorsa yapın!' dedi. Böylece üçüncü lige dahil olduk ve Ermeni Surp Pırgiç Hastanesine ait bir alanın istimlak edilmesi sonucu inşa edilen stadımızda sahaya çıkmaya başladık. Kendi dönemimizde Zeytinburnu Spor'u önce ikinci lige, ardından da birinci lige çıkardık."

Tercüman gazetesinde spor muhabirliği de yapmış olan Veli Duman, Zeytinburnu Spor Kulübünde "Veli Baba" olarak anılıyor; kendisi ile görüşmek için gittiğimiz kahvehane de "Veli Baba'nın Kahvehanesi" olarak biliniyor. Kulüpte resmi bir sıfatının olmadığı dönemlerde bile Veli Baba'ları Zeytinburnu Spor'u hiç yalnız bırakmamış ve bir ağabeyleri olarak her zaman başlarında bulunmuş. Öyle ki, kulübün eski başkanlarından Süleyman Karabel, gençlere göz kulak olması için Veli Duman'ın kamplara bile katılmasını rica etmiş. "Kulübün herşeyi olduğum için, çocuklar benim yanımda kötü birşey yapamaz" diyerek açıklıyor bu durumu Veli Duman. Bu söyleşiyi yaptığımız gün, Veli Duman yeni bir genci Zeytinburnu Spor'un alt yapısına kazandırmak üzereydi.

The transformation of green-red color Mithatpasha Club into dark blue-white color "Zeytinburnu Sport" Club in 1953 has an interesting story. Veli Duman who was then a member of Zeytinburnu Municipality is also the first President of the club. In an interview we conducted with him, he recounts those years as follows: "We purchased 'Zeytinburnu Sport' Club as Mithatpasha. While it had been carrying on with its football life as an amateurish club, a decision was taken during the era of Turgut Özal to establish the third soccer league and in the period that our club fell from the first to to the second amateurish league, we applied for the third league. At a time when we needed a sum of 15 million TL, a friend of ours named Nurettin Güven, who had once been the President of deposited the money on our behalf and we submitted an application to the Football Association. In the meantime (in 1984), deceased Turgut Özal called Metin Emiroğlu and told him, 'Do as Veli Bey wishes!' In this manner, we have been part of the third league and we started making our matches at our stadium, as a result of the expropriation of a piece of land that had belonged to the Armenian Ermeni Surp Pırgic Hospital. During our term in office, we managed to join first the second league and then the first league."

Having worked as a sportswriter of TERCUMAN newspaper, Veli Duman is known as "Veli Baba" (Father Veli) at "Zeytinburnu Sport" Club; the coffee shop where we went to for interviewing him is also known as "Veli Baba's Coffee Shop". Even during terms when he had no titles at the club, their Veli Baba never left "Zeytinburnu Sport" alone and was always took care of them as their big brother. Indeed, one of the former presidents of the club Süleyman Karabel even asked Veli Duman to attend the camps to keep an eye on the youth. Veli Duman offers an explanation for this, "Because I was everything for the club, the youths could not do anything bad." On the day we conducted this interview with him, Veli Duman was about to gain a young player to the infrastructure of "Zeytinburnu Sport".

President of "Zeytinburnu Sport" Club Cenap

Zeytinburnu Sport Club

by Necdet Sakaoğlu

Zeytinburnu Spor Kulüp Başkanı Cenap Altıok, uzun yıllar amatör liglerde mücadele eden kulübün 1984 yılında, tesisi olan kulüplere tanınan öncelik ile profesyonel lige geçmesinin ardından gelen başarılarını anlattı bize: "Böylelikle üçüncü ligde mücadele etmeye başladık. Üçüncü ligdeki ilk senemizde birşey yapamadık. Ama 1986-87 sezonunda üçüncü ligde şampiyon olduk ve ikinci lige tırmandık. 1987-88 sezonunda ikinci ligi ikinci olarak bitirdik, ertesi sezon da Türkiye ikinci ligi şampiyonu olup birinci lige çıktık. 1989-90 sezonunda birinci ligden beş takım düşüyordu ve biz o yıl kümede kalmayı başardık ki bu bizim için önemli bir başarıdır. Ama ertesi sezon (1990-91) küme düştük. 1993-94 sezonunda ikinci ligde yeniden şampiyon olduk ama 1995-96 sezonunda yeniden küme düştük. 2000-2001 yılında Türkiye üçüncü liginde şampiyon olduk. İkinci ligde oynadığımız 2001-2002 sezonunda ise küme düştük."

Zeytinburnu Spor Kulübü'nün altyapısından çıkan futbolcular arasında dünya futboluna mâl olmuş isimler var. Bunların başında Galatasaray'da oynamış olan Arif ile Inter'de top koşturan Emre geliyor. Cenap Altıok'a bu kulüpten çıkmış diğer önemli futbolcuları sorduğumuzda, uzun yıllar Fenerbahçe'de oynamış olan Serkan, Samsunspor'lu İsmail ve İstanbulspor'da oynamış olan Nesim'in adını veriyor. Zeytinburnu Spor Kulübü, genç takım düzeyinde büyük kulüplere oyuncu vermeye bugün de devam ediyor. Bu yanıyla kulüp bir futbol okulu görüntüsü de çiziyor. Bugün Zeytinburnu Spor'un en skorer oyuncusu, kendi alt yapılarından yetiştirdikleri Erkut. Cenap Altıok alt yapıdan yetişmekte olan daha birçok gencin olduğunu söylüyor.

Altıok said that, after struggling in amateurish leagues for many years, the club, taking advantage of the priority given to the clubs possessing facilities, joined the professional league in 1984. Altıok then spoke of the achievements of his club hereafter: "Thus, we began to struggle in the third league. In the first year in the third league we could not achieve anything. But during the season of 1986-87 we became the champion of the third league and ascended to the second league. During the season of 1987-88, we completed the league on the second place and in the following season we became the champion of the second league and ascended to the first league. During the season of 1989-90, five teams fell from the first league but we succeeded in staying in the league, which was a significant success for us. But in the following season (1990-91), we fell from the first league. In the 1993-94 season, we became champion once again of the second league but at the season of 1995-96 we fell again to the lower league. During 2000-2001, we were the champion of the third soccer league of Turkey. During the season of 2001-2002, when we were playing in the second league, we fell from the league."

Among the footballers that emerged from the infrastructure of "Zeytinburnu Sport" Club are names that are well-known in the world soccer, namely, Arif who played in the Galatasaray Club and Emre playing nowadays in Inter of Italy. When we ask Cenap Altıok about other significant footballers that came out from this club, he gave the names of Serkan who played in Fenerbahçe for many years, Ismail from Samsunspor and Nesim from Istanbulspor. "Zeytinburnu Sport" Club continues to supply players to the big clubs on the level of the juniors' team. In this aspect, the club appears to be a football school. Today, the top scorer of "Zeytinburnu Sport" is Erkut, who was brought up from their infrastructure. Cenap Altıok says that many other youngsters in the infrastructure have been training themselves.

Bir başarının coşkusu.
(Zeytinburnu Spor Kulübü Arşivi)

Exuberance of a Success

BÖLÜM

PART

Yaşamın Öbür Yüzü

The Other Side of Life

Osmanlı Mezar Taşı Kitâbeleri'nin Anlamı

by Dr. Süleyman Berk

Merkezefendi Mezarlığı'ndan bir görünüm. (Fotoğraf Mustafa Yılmaz)

“TAŞA KAZINAN TARİH”

Millî Mücâdele döneminde, Doğu Anadolu'da Ermeni devleti kurma girişiminin bulunduğu sırada, Erzurum'a gelen Amerikan heyetinden General Harbord'a, Erzurum Belediye Reîsi pencereden mezarlıkları işâret ederek: “….İşte Türk mezarlığı, işte Ermeni mezarlığı; bu Er-

“HISTORY SCRAPED TO STONE”

General Harbord was a member of an American delegation that paid a visit to Erzurum at a time when there was an attempt to establish an Armenian State in the Eastern Anatolia, during the War of Independence. During this visit, Mayor of Erzurum showed to General Harbord,

MEANING OF THE EPITAPHS OF THE OTTOMAN TOMBSTONES

meniler ölülerini yemediler ya!..” demiştir. Tabii ki, küçücük Ermeni mezarlığı yanında, Müslüman mezarlığı çok daha büyüktü. Böylece vatanın gerçek sahibini tespitte mezarlıklar önemli bir argüman olmuştur. Esasen tarihî eserler, bütünüyle bir memleketin tapusu ve karakteri hüviyetindedir.

the cemeteries through the window of his office and said: ““….Here is the Turkish cemetery and here is the Armenian cemetery; I do not think that these Armenians have eaten their corpses!” Certainly, besides the tiny Armenian cemetery, the cemetery for the Muslims was much larger. Thus the cemeteries have been an important ar-

A view from Merkez Efendi Cemetery. (Photo by Mustafa Yılmaz)

Osmanlı mezarlıkları ve mezar taşları dün olduğu gibi bugün de herkesin ilgisini çekmektedir. Çünkü bu mezarlıklar, endamlı servileri, rengârenk çiçekleri ve sanat şâheseri taşlarıyla insana huzur veren mekânlardır. Eski mezarlıklarımızda ölümün, insana ürperti veren soğuk yüzü görülmez. Osmanlı Medeniyeti buraları birer "mânevi istirahat bahçesine" çevirmiştir. Mezar taşı kitâbeleri yapıları itibariyle de sanat ve estetiğin konusu olmuşlardır. Çok ince taş işçiliği, çeşitlilik arz eden başlıkları, taşıdıkları edebî ifadeler ve yazı sanatının çok güzel örneklerini taşımaları onları önemli kılmıştır. Ayrıca kişi ile ilgili en doğru bilgiler mezar taşlarından elde edilmiştir. Meselâ, Sicill-i Osmâni müellifi Mehmed Süreyyâ kitabını telif ederken büyük ölçüde mezar taşlarından faydalanmıştır.

Her zaman öğündüğümüz medeniyetimizde, mezarlık alanları şehir dışına, hayatın dışına taşınmamış, devamlı göz önünde olan yerlere yapılmıştır. Önemli kişilerin türbelerinin etrafı, cami hazîreleri, bazen mahallenin en mevkî yeri, mezarlık alanı olarak tahsis edilmiştir. Bir manada insanlar ölüleri ile birlikte yaşamış, bundan da huzur duymuşlardır. Bu sayede, devam edip giden hayatta fâniliklerini hiçbir zaman unutmamış, devamlı iyilik ve güzellik peşinde olmuşlardır. Her gün beraber oldukları yahut önünde geçerken hayır dua ile andıkları bu mezar sakinleri, onlara hayatın fâniliğini, geçiciliğini hatırlatarak, kalıcı güzelliklere yönelmelerini hatırlatmıştır.

Hayatın her safhasında gerçek güzelliği yakalama gayreti, mahallenin bu mezar köşesinin de estetikten nasiplenmesini sağlamıştır. Kadın mezar taşına ayrı bir güzellik, erkek mezar taşına ayrı bir özellik verilmiştir. Mezar taşına yazılan edebî ifadeler, düşürülen tarih mısraları, hayatı şuurla yaşamanın bir ifadesi olarak görülebilir.

Zeytinburnu Mezarlıkları Zeytinburnu, tarihi doku olarak görülen Suriçi İstanbulunun hemen yanı başında, suriçi ile yakın münasebeti olan bir yerleşim yeri olmuştur. Merkezefendi Külliyesi, Seyyid Nizam Tekkesi, Kazlı Çeşme, Yenikapı Mevlevihanesi ve Erikli Baba Tekkesi bunun en açık misâlidir.

Sur boyunca uzanan mezarlık alanları, buraya rûhâni bir hava kattığı gibi geçmişle olan bağını da güçlü kılmıştır. Geniş mezarlık alanları ve Hazîrelerde bulunan binlerce mezar taşı kitâbesi tarihî önemi hâizdir. Mezar taşlarının sanat özelliği, en boy ve derinlik taşımaları ile özgün oluşları, yazı sanatının güzelliklerini taşıması yanında birçok ifade zenginliğini de barındırmak-

Bayan mezar taşı kitâbesi.
(Fotoğraf: Gökmen Kanber)

gument in the determination of the true claimant to the Homeland. As a matter of fact, the historical artifacts are entirely of the nature of the title deeds and character of a country.

As in the past, the Ottoman cemeteries and tombstones continue to draw the attention of everyone. The reason is that, with their well-proportioned cypress trees, colorful flowers and masterpiece-stones, these cemeteries give peace to the people. Our old cemeteries do not have the cold face that cause people to shudder. The Ottoman Civilization has converted these places into a "spiritual resting garden". In terms of their construction, the tombstone epitaphs have been the subject of art and esthetics. Their very refined stone workmanship, the literary statements they bear and the very fine examples of calligraphy have rendered them important. Moreover, the most accurate information regarding a particular person has been obtained from the tombstones. For example, when compiling his book, the writer of the Ottoman Register Mehmed Süreyyâ greatly made use of the tombstones.

In our civilization that we always pride in, the sites of the cemeteries have not been carried outside of the cities, outside life and have always been established in the constantly visible locations. Surroundings of the mausoleums of important personalities, mosque graves, sometimes, the most conspicuous position of a quarter have been allocated as a cemetery site. In a sense, the people have loved together with the dead and felt peace for doing so. Thanks to this, they have never forgotten their mortality in life and have always pursued goodness and beauty. These cemetery residents, with which they were together everyday, or for whom they prayed while passing by, always reminded them of the mortality and temporariness of life, leading them to orientate to permanent beauties.

Effort to acquire the true beauty in all stages of life has allowed this grave-corner of the quarter to get its share from this esthetics. Unique beauties and specialties have been added to the tombstones of women and men. The literary statements and historical lines written and recorded on the tombstones may be seen as an expression of a conscious life.

Cemeteries of Zeytinburnu :

Zeytinburnu has been a settlement having a close association with the walled part of Istanbul regarded as the historical texture, right to the next of the city. Merkezefendi Complex, Seyyid

tadır.
Eski Türk mezarlıkları açık havada teşekkül etmiş bir kıyafet, mimarî, tezyinat, hat müzesi hükmündedir. Dindar bir insan için mezarlık, ibret nazarlarının çevrildiği yer, bazı insanlar için de sevdiklerini sırladıkları bir makamdır. Ruhunun derinliklerine inip, yalnız kalmak isteyen çoğu insan da mezarlıklara yolunu düşürür.

Zeytinburnu Sınırları içerisindeki mezarlık alanları şunlardır:
1- Merkez Efendi Camii Hazîresi ve Mezarlığı
2- Tahirefendi Mezarlığı
3- Dedeler Mezarlığı
4- Kozlu Mezarlığı
5- Yeni Kozlu Mezarlığı
6- Silivrikapı, Ayvalık A, B, C, D Adalar
7- Seyyid Nizam Camii Hazîresi ve Mezarlığı
8- Kazlıçeşme Mezarlığı
9- Yedikule Mezarlığı
10- Erikli Baba Tekkesi Hazîresi
11- Topkapı Çamlık (1-5 Adalar) Mezarlığı
12- Eski Topkapı Mezarlığı
13- Yeni Topkapı Mezarlığı
14- Maltepe Mezarlığı
15- Yenikapı Mevlevihânesi ve Hâmûşân

Görüldüğü gibi surdışında, Merkezefendi ve Seyyidnizam Hânkâhı, Yenikapı Mevlevîhânesi, Erikli Baba Tekkesi etraflarında ve Topkapı'da geniş mezarlık alanları oluşturulmuştur. Sosyal, dîni ve kültürel açıdan önemli olan bu mekânlarda çok önemli kişiler defnedilmiştir. Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de önemli kişilerin bu mekânlara defni devam etmiştir. Mûsa Muslihiddin (Merkezefendi), Seyyidnizam, Ahmed Kemâl Dede, Aşçı Dede, hattat Kayışzâde Hâfız Osman Efendi, hattat Şevkî Efendi, Tanbûri Cemîl, Tepedelendi Ali Paşa gibi zevâtın defnedildiği bu makberelere yakın tarihte Halide Edip Adıvar, Tahsin Öz, Ressam İbrahim Çallı, Sadettin Kaynak, Rızâ Nûr, Abdülhak Şinâsi Hisar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sâmiha Ayverdi, Kenan Büyükaksoy (Rıfâi), Şemseddin Yeşil, Hattat Halim Özyazıcı, Ressam Sami Yetik, Mükremin Halil Yinanç, İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve daha bir çok zât eski tabirle "defn-i hâk-i ʻıtır-nâk" edilmiştir.
Kaynaklarda, Zeytinburnu mezarlıklarında olduğu belirtilen bazı taşlara maalesef artık rastlanamamaktadır. Ayvalık Mezarlığında varlığından bahsedilen Yeniçeri taşları ile Eski Topkapı Mezarlığında olması gereken Pierre Loti'nin ro-

Nizam Lodge, Kazlicesme, Yenikapı Mavlavi House and Erikli Baba Lodge are the clearest examples of this.
The cemetery spaces that extend all along the city walls have not only added a spiritual atmosphere to here but also strengthened its tie with the past. Expansive cemetery spaces and thousands of tombstone epitaphs found in the Graves have a historical importance. Besides their artistic peculiarities, their originality with their 3D feature, and the fact that they bear the esthetics of calligraphy, the tombstones harbor richness of statements.
Old Turkish cemeteries are like an open-air museum of dresses, architecture, decorations and calligraphy. For a religious person, a cemetery is a pace to where the lesson-learning glances are turned; for some people they are an authority where they glaze their beloved ones. Most of the people who want to go down to the depths of the souls pay visits to the cemeteries.

Spaces for the cemeteries within the boundaries of Zeytinburnu are as follows:
1-Merkez Efendi Mosque Grave and Cemetery
2-Tahirefendi Cemetery
3-Dedeler Cemetery
4-Kozlu Cemetery
5-Yeni Kozlu Cemetery
6-Silivrikapı, Ayvalık A, B, C, D Adalar
7-Seyyid Nizam Mosque Grave and Cemetery
8-Kazlicesme Cemetery
9-Yedikule Cemetery
10-Erikli Baba Lodge Grave
11-Topkapı Çamlık (1-5 Adalar) Cemetery
12-Eski Topkapı Cemetery
13-Yeni Topkapı Cemetery
14-Maltepe Cemetery
15-Yenikapı Mavlavi House and Hâmûşân

As may be seen, outside the city walls; expansive cemetery spaces were established in the surroundings of Merkezefendi and Seyyidnizam Soup Kitchen and Yenikapı Mavlavi House and Erikli Baba Lodge. In these socially, religiously and culturally significant places, very important personalities are buried. As in the Ottoman Period, the burial of important persons in these spaces continued in the Republican Period. In addition to leading personalities Mûsa Muslihiddin (Merkezefendi), Seyyidnizam, Ahmed Kemâl Dede, Ascı Dede, calligraphs Kayışzâde Hâfız Osman Efendi and Sevkî Efendi, Classical Lutist Cemîl, Tepedelendi Ali Pasha, Ha-

Woman's epitaph.
(Photo by Gökmen Kanber)

man kahramanı Hatice Hanım (Aziyâde) mezar taşı kitâbesine maalesef rastlanamamıştır. Ayvalık Mezarlığında birkaç Cellat mezar taşı kitâbesine rastlanmıştır. Fakat Kazlıçeşme Mezarlığında olması gereken cellat mezar taşları maalesef yerlerinde bulunmamaktadır. Esasen Kazlıçeşme Mezarlığında tarihi taşlar hiç kalmamıştır. Yetkililerin ifadesine göre, tarihî mezar taşları buradan başka mezarlıklara taşınmıştır. Neyse ki, oldukça meşhur olan ve insanı tebessüm ettiren "Karı dırıltısından vefat eden Halil Ağa" mezar taşı kitabesi Merkezefendi Mezarlığı'nda yerinde durmaktadır. Bir hayır(!) sahibi herkesin, okuyup görmesi için bir mermere, mezar taşının okunuşunu yazıp önüne koymuştur.

Mezarlık alanları idari bakımdan iki sınıfa ayrılmaktadır. Hazîre olarak adlandırılan mezarlık alanları, idari bakımdan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bulunmaktadır. Buralara yeni gömü yapılması ilgili yasa gereği, Bakanlar Kurulu Kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayına bağlı bulunmaktadır. Bu bakımdan, bu sınıfa giren mezarlıklarda bulunan tarihi mezar taşları kısmen korunabilmiştir. Hazîre haricindeki mezarlar, idari bakımdan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olup, buralara yeni gömü yapılması nedeniyle, tarihi taşlar büyük tahribe maruz kalmıştır.

Eski eserlere karşı süren ilgisizlik yanında, tarihi mezarlıklara yeni defnin devam etmesi mezarlık ve mezar taşı kitâbelerinin büyük ölçüde tahribine sebep olmuştur. Ecdadının mezar taşını okuyamayan neslin tahribi, çok daha acımasız olmuştur. Tahrip edilen, temel taşı ve bahçe duvarı yapılan taşlar yanında, tamamen sahipsiz kalan tarihi taşlar, kimi mezar taşı ustalarına hammadde olmuştur. Bu yapılanlar sadece taşların yok olmasını intâc etmemiştir; koca bir tarih yok edilmiştir!..

Mezar Taşı Kitâbelerinin Yapısı:

Mezar taşı kitâbelerinde üç önemli özellik, sanat göze çarpmaktadır. Taş işçiliği, yazı sanatı ve Mezar taşlarında bulunan dini ve edebi ifadeler... Yapı olarak Mezar taşları birbirlerine benzer özellikler göstermektedir. Ana farklılık erkek ve bayan Mezar taşlarında görülür. Erkek Mezar taşlarında ölünün statüsüne göre bir başlık bulunmasına karşın, kadın Mezar taşlarında çiçek motifleri başlık olarak yer alır.

Osmanlı'da batılı anlamda bir heykel geleneği yoktur. Batıda en, boy ve derinliği olan insan ve hayvan figürleri çalışılmasına karşılık, Osmanlı'da özellikle mimari unsurlarda çok

lide Edip Adıvar, Tahsin Öz, Painter İbrahim Çallı, Sadettin Kaynak, Rızâ Nûr, Abdülhak Şinâsi Hisar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sâmiha Ayverdi, Kenan Büyükaksoy (Rıfâi), Şemseddin Yeşil, Calligraph Halim Özyazıcı, Painter Sami Yetik, Mükremin Halil Yinanç, İbnülemin Mahmud Kemal İnal from the near history are buried in these graves. Some of the stones that the sources refer to as existing in the Zeytinburnu cemeteries are unfortunately not traced today. Janissary stones that are said to be present at Ayvalık Cemetery and the tombstone epitaph of Hatice Hanım (Aziyade), the fiction character of Pierre Loti, that is supposed to be at the old Topkapı Cemetery, has not been found out. Epitaphs of tombstones of some executioners at Ayvalık Cemetery have not been traced. But the tombstones of some executioners that are supposed to be at the Kazlicesme Cemetery have unfortunately not been traced in their place. As a matter of fact, no historical stones have been left at Kazlicesme Cemetery. According to the remarks of the officials, historical tombstones have been carried from here to other cemeteries. Nonetheless, the tombstone epitaph reading, "Halil Agha who died by the women's grumbling", that is quite well-known and makes the reader smile is still in itself place at Merkezefendi Cemetery. A benevolent (!) person wrote the reading of the tombstone on a marble and put it in front of himself so that everyone could read it.

Cemetery spaces are administratively classified into two. The cemetery spaces called Hazire (Walled Grave) are administratively attached to Directorate General of Vakıflar. Making new graves in these spaces is, under the relevant law, subject to the Decision of the Council of Ministers and the approval of the President of Republic. In this respect, historical tombstones found in the cemeteries of this category have been partially preserved. Tombs apart from Hazire are administratively attached to the Metropolitan Municipality of Istanbul. Because of the construction of new graves here, historical stones have been massively damaged.

Besides the ongoing neglect of the historical artifacts, the continued burials in these historical cemeteries have caused to a considerable destruction of the cemeteries and epitaphs of the tombstones. Destruction of a generation that is unable to read the tombstone of his ancestors has been much more pitiless. Besides the stones that have been destroyed, and that have been

Merkez Efendi Mezarlığı'nda Osmanlı mezar taşları (Fotoğraf: Murat Aydın)

The Ottoman Tombstone Headgears (Merkez Efendi Cemetery) (Photo by Murat Aydın)

farklı bezemelere sahip taş işçiliği kullanılmıştır. Bunun yanında mezar taşı kitâbeleri, taş işçiliği olarak çok zengin örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde, kadın ve erkek mezar taşı olarak iki gurupta toplanan bu taşlar, kendi içinde de farklılıklar göstermektedir. Erkek Mezar taşlarında, sosyal statü gereği başlıkları çok çeşitlidir. Erkek Mezar taşları başlık taşımalarına karşılık, kadın Mezar taşlarında daha çok kadın zerâfetini yansıtan çiçek motifleri bulunmaktadır.

Kadın olsun erkek olsun bir mezar taşı kitâbesinin yapısı (farklı tasnifler yapılabilirse de) şu bölümlere ayrılabilir.

1-Başlık ve Sembol
2-Serlevha
3-Kimlik
4- Dua
5- Tarih

Şüphesiz bu tasnif ana başlıkları itibariyle yapılmıştır. Bu bölümler çoğu zaman yer değiştirebildiği gibi, birbiri içine yedirilmiş olarak da yer alabilmektedir. Yine bazı taşlarda bu bölümlerin biri yahut ikisi yer almamaktadır. Bazı mezar taşlarında manzum ifadeler yer almakta, bazı mezar taşlarında ölüm tarihi bulunmadığı gibi bazı Mezar taşlarında, mevtanın ölüm günü saati ile verilmiştir.

Mezar Taşı Başlıkları:

Erkek mezar taşı kitâbelerinde mevtanın sosyal hayattaki statüsünü yansıtan, başlıklar ve semboller mezar taşı kitâbelerine işlenmiştir. Her halde dünya üzerinde pek az toplum, mezar taşlarını usta işi bezemeler, lâleler, sümbüller ve sair nebatat ile süsleyip mezarlıklarını Osmanlılar kadar şenlendirebilmiştir. Şüphesiz erkek mezar taşlarının en dikkat çeken kısmı başlıklardır. Başlıklar üç ana kısma ayrılabilirler:

1-Kavuklar
1.1 Kallavi Kavuk
1.2 Mücevveze Kavuk
1.3 Burma Sarıklı Kavuk
1.4 Kafesi Sarıklı Kavuk
1.5 Katibi Kavuk
1.6 Örfi Kavuk
1.7 Yeniçeri Başlığı
2- Fes
2.1 Mahmûdi Fes
2.2 Azîzi Fes
2.3 Hamidî Fes
3- Tarikat Başlığı
3.1 Mevlevi Başlığı
3.2 Kadirî Başlığı

Merkezefendi Mezarlığı'nda bayan mezar taşı kitâbesi (Fotoğraflar: Gökmen Kanber)

Woman's epitaph at the Merkez Efendi Mausoleum (Photo by Gökmen Kanber)

made foundation stone and garden walls, the historical stones that have been totally left idle have been a raw material for some tombstone masters. All of this has resulted not only in the destruction of the stones but the destruction of that massive history!

Structure of the Epitaphs of Tombstones:

Three important features are noticeable in the epitaphs of the tombstones: Stone workmanship, calligraphy and literary statements.... In terms of structure, the tombstones are of similar characteristics. The main difference is visible in tombstones for men and women. Even though the tombstones for men had a headgear, the tombstones for women have flower motifs as a headgear.

The Ottomans did not have a sculpture tradition as in the West. Despite 3D human and animal figure works in the West, a stone workmanship

3.3 Nakşî Başlığı
3.4 Bektaşî Başlığı
3.5 Melâmi Başlığı
3.6 Sünbüliye başlığı
Osmanlılar'da mezar taşlarının asıl amacının bir insan tasviri yaratmak olmadığı, aksine, o insanın pâyesini, daha alt katmanda kimliğini ortaya çıkarmak, kısacası taşın sahibini tanıtmak olduğu görülecektir. Kişinin genç yaşta ölmüş olduğunu belirten çiçek, hacı olduğunu belirten hurma ağacı, idam edildiğini anlatan boyun kısmındaki kement, mesleklerini yansıtan tulumba, çapa, ok-yay – ki namlı bir kemankeş olduğuna işaret eder - ve okur-yazarlığına delâlet eden kalem-divit gibi simgelerde de, kişinin kimliği ile ilgili daha özel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden, serpuşun ve diğer simgelerin mezar taşlarındaki anlamı, son derece büyüktür. Osmanlılar'da sosyal statünün en önemli göster-

was used by the Ottomans particularly in architectural elements having different ornaments. Besides, the tombstone epitaphs are conspicuous as very rich examples of stone workmanship. These stones that are grouped as tombstones for women and men differ in themselves too. Owing to the social status, the headgears of the stones for men have many kinds. Even though the tombstones for men bear headgears, those of women mainly have flower motifs that reflect the elegance of the women.
Whether it is for women or men, the structure of a tombstone (even though it may be classified in a different manner), may be divided into the following parts:
1- Headgear and Symbol
2- Title
3- Identity
4- Prayers
5- Date
Certainly, this classification has been made in broad lines. While these parts can change positions, they can also be position as embedded into each other. Again, one or two of these parts in some of the stones are absent. While some tombstones carry poetic statements, some do not have the date of death, but others carry the date of the death of the person, including the hour of his death.

Tombstone Headgears:
In the tombstones of men, the headgears and symbols that reflect the status of the deceased in the social life were worked into the epitaphs. Probably, only very few communities in the world have done the same as the Ottomans who cheered up their cemeteries by embellishing the tombstones with masterful ornaments, tulips, hyacinths and other plants. Undoubtedly, the most conspicuous part of the tombstones for the men are the headgears. The headgears are divided into three main parts:
1-Quilted Turbans
1.1 Large (as worn by the viziers) Turban
1.2 "Mücevveze" (as worn by palace functionaries) Turban
1.3 Turban With Thick Coils
1.4 Kafesi Wrapped Turban
1.5 Katibi Turban
1.6 Common Usage Turban
1.7 Janissary Headgear
2- Fez
2.1 Mahmûdi Fez
2.2 Azîzi Fez

Merkezefendi Camii Hazîresi'nden bir görünü.
(Fotoğraflar: Mustafa Yılmaz)

A view from Merkez Efendi Grave yard.
(Photo by Mustafa Yılmaz)

gesi olan kavuklar, bu nedenle mezar taşlarının da en belirleyici özelliği olmuşlardır.
Kavuğun en eski türü, sivri ve dilimli bir külaha geniş olarak sarılmış burma destarla kuşatılan iri kavuklardır. Sahibinin zenginliğinin göstergesi olarak iri sorguç kabartmaları ile süslenen bu tür kavuklar, XVI. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlar ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru ortadan kaybolur. Ancak bu süre zarfında sultanların sandukaları üzerinde, sadrazam, vezir ve paşa gibi üst düzey devlet görevlileri ile, henüz küçük yaşta vefat eden çocukların mezar taşları ve sandukalarında kullanılan bu kavuğun, geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zeytinburnu Mezarlıklarında bu kavuktan sade iki tane bulunmaktadır.
Bunların ortadan kalkmasından sonra görülmeye başlayan kallavi ise, aslında sadrazam, vezir ve üç tuğlu paşaların kullandığı, bir tür tören başlığı idi. Gündelik kullanımda çok az yeri bulunan bu kavuğun mezar taşlarındaki kullanımı, tamamen semboliktir.
Daha çok orta ve alt tabaka ulema sınıfı ve kadılar tarafından kullanılan, dilimli ve basık bir takkenin etrafına kılıçlamasına sarılan destar ile oluşturulan tür ise bu grubun üyelerini belirlemektedir. Ancak zamanla yaygınlık kazanan bu tür başlıklar, herhangi bir tarikata mensup olan siviller ve dervişler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Bunların farklılığı ise, takkenin dış yüzünde, dikişlerle oluşturulan ve her tarikatta farklı sayıda olan dilimlerle belli olmuştur.
Destarının kafes biçiminde sarılmış olması nedeniyle "kafesî" olarak adlandırılan tür ise, daha çok dîvan ve sadâret katipleri, tevkiî, beylikçi, reisü'l-küttâb, defterdar, tersane ve darphane emini gibi hâcegân ünvanına sahip olan kişiler tarafından kullanılmaktaydı. "Kalafat" olarak adlandırılan ve üst kısmı mantar şeklinde sonlanan tür, bu modelin en belirgin örneklerinden biridir. Ancak bunun kullanımı, yüzeyi yivlerle zenginleştirilmiş düz tepeli silindirik kavuğa sahip olan türün yanında daha nadirdir. Yine bu türün içinde bulunmakla birlikte, dilimli küre şeklinde olması ile diğerlerinden ayrılan bir tür vardır ki, bu serpuşu kullanan kişilerin sosyal statüleri de farklıdır. Zira daha çok divan kâtipleri tarafından kullanılan diğer türlerin aksine, kapıkulu tabir olunan sipahiler tarafından kullanılmaktaydı. Nitekim XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren, daha alt kademelerde bulunan kâtipler de, bu başlığı kullanmaya başlamışlardır.
Ancak bunlar gibi katipler ve memurlar, "katibî" olarak adlandırılan kavuğu kullanmaktaydı. Os-

Merkezefendi Mezarlığı'nda erkek mezar taşı kitâbesi (Fotoğraf: Gökmen Kanber)

2.3 Hamidî Fez
3- Headgears for Religious Orders
3.1 Mavlavi Headgear
3.2 Qadiri Headgear
3.3 Naqshi Headgear
3.4 Bektashi Headgear
3.5 Malami Headgear
3.6 Sunbuliyah Headgear

It will be seen that the main purpose of the tombstones during the Ottoman era was not to create a human depiction but on the contrary, to reveal the position of that person and his identity at the lower echelon, briefly speaking, to introduce the claimant of the stone. Specific symbols were used to give more specialized information regarding the identity of that person: a flower was used to symbolize that the deceased person had died at a young age, a date tree was used to indicate that he was a pilgrim (hadji), a noose around his neck was used to tell that the man had been executed, a pump, a hoe, arrow-arch were used to tell about his profession—this signified that the deceased was a famous archer or bowman— and a pen and pen-case was used to signify that the person was a man of letters. The meaning of the headgear and other symbols at the tombstones is extremely great. Turbans that were the most important indicators of the social status among the Ottomans were also the most determining feature of the tombstones for this reason.
The oldest type of turban was the big turban with thick coils, made by way of broadly wrapping muslin around a pointed and sliced coned hat. This type of turbans ornamented with big crest embossed designs as an indication of the richness of its wearer begin to appear at about the beginning of the 16th and disappear at the end of the 17th century. However, during the said period, this turban was used on the sarcophaguses of the Sultans, and on the tombstones and sarcophaguses of high-level state officials such as Grand Vizier, Vizier or Pasha, as well as the children who died at an early age, indicating that it was widely used. Of this type, there are two turbans at Zeytinburnu Cemeteries.
After their disappearance, the "kallawi" was a ceremonial turban worn by Grand Viziers, Viziers and pashas bearing two plumbed ornaments. Rarely used in everyday life, the use of this turban at tombstones is entirely symbolic.
Another type that was created with muslin wrapped around a sliced and compressed skullcap crosswise and mainly worn by the lower-

manlı dönemi mezar taşlarında en sık rastlanan serpuş türü olan kâtibinin, bir kaç değişik türü bulunmaktadır. Bu serpuşun kullanım aralığı ise, XVII. yüzyılın başlarından, XIX. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Öte yandan bu türün kullanıcı grubuna bakıldığında ise, kâtiplerin yanı sıra, aralarında saray görevlileri, kapıkulları, değişik meslek gruplarına mensup kişiler ve hatta alt kademe din görevlilerinin de bulunduğu geniş bir kitle tarafından kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Tarikatlara ait başlıklar da, ilk bakışta kendilerini belli ederler. Özellikle Mevleviler'in kullandığı, etekte genişleyen tepesi yuvarlak silindir şeklindeki sikkeler dikkat çekicidir. Mevlevi dervişleri bu başlığı kullanırken, dede statüsünde olanlar bu sikkenin alt kısmına destar dolamaktaydılar. Bektaşiler'in kullandığı on iki terkli 'hüseyni' ve dört terkli 'edhemi' tacları da, ilk bakışta ayırt edilebilen başlıklardır. Diğer tarikatlarda ise, takkenin üzerindeki dilim sayısı belirleyici olmaktadır. Bayrami Tarikatı altı terkli takke kullanırken, Celveti Tarikatı on iki terkli takke kullanmaktaydı. Öte yandan sivil ve resmi kişilerin bu tarikatlarla olan ilişkileri, daha çok mezar taşları üzerine işlenen simgeler vasıtasıyla belirtilmekteydi. Tarikate girmeyip sadece "muhib" olarak kalanların taşlarına bu başlılar konulmamış, sadece rölyef olarak işlenmiştir.

Belirlenmesi kolay olan bir başka başlık ise, kadınların kullandığı "hotoz" adı verilen özel başlıklardır. Genellikle basık yarım küre şeklinde olan bu başlıklar, bazen dilimli ya da halkalı olabilmekte, bazı örneklerde ise yüzeyin dönemin üslubunda desenlerle bezendiği görülmektedir. Boyun kısımları çoğunlukla çiçek demetleri ile bezeli olmakla birlikte, maddi gücünü yansıtmak isteyenlerin, muhtemelen sağlıklarında sahip oldukları kolye, gerdanlık gibi ziynet eşyalarını nakşettirdikleri de görülmektedir. Onlar da kendi sosyal statülerini, herhalde böyle belirtmişlerdir.

Kullanıcı grubunu ilk bakışta yansıtan serpuşlar ise, hiç şüphesi "zerrin" olarak adlandırılan başlıklar ile yeniçerilerin giydiği "börk" adı verilen özel başlıklardır. Tabii ki bunlara, "tac" ve "sikke" adı verilen, tarikatlara ait özel başlıkları da eklememiz gerekir. Çuhadar, hazinedar, hasodabaşı gibi Enderun'da görev alan üst düzey memurlar tarafından kullanılan zerrin, genellikle tepesi yuvarlatılmış silindir şeklindedir. Ancak sıklıkla karşılaşılmıyor olsa da, yine tepesi yuvarlak olup aşağıya doğru daralan değişik bir türü daha vardır. Üzeri son derece süslü olan bu

class clergy and kadis marked the members of this group. However, in time, the use of this type of headgears became widespread began to be worn by civilians affiliated to any religious order or dervishes. The differences in this type of headgear became known by the various numbers of slices on the outer side of the skullcap created with seams.

The type whose muslin was wrapped in the form of a cage ("kafes" in Turkish) was thus called "kafesi" was mainly worn by the high-ranking palace and state functionaries such as the clerks of the Council and the Grand Vizierate, functionaries in charge of decorating the swords, the Foreign Minister, shipbuilding and mint officials. The type named "kalafat" the upper part of which ended in the form of a mushroom is the one of the most marked examples of this model. However, its use was less frequent than the cylindrical type of the turban enriched by grooves, which had a flat top part. Again, even though being part of this type, there was a type that differed from the others in having a spherical shape and the wearer of this headgear had a different social status. The reason is that in contrast to the other types that were mostly worn by the Council clerks, it was used by the Ottoman knights called "kapıkulu" (who were directly under the command of the Sultan). Indeed, starting from mid-18th century, the clerks of lower ranks began to use this headgear as well.

However, like them, clerks and officials used to wear the turban called "katibi" (meaning clerical). Being the most used headgear at the tombstones during the Ottoman era, "katibi" had several types. The period for the use of this headgear falls between the 17th and 19th centuries. On the other hand, when one views the users' group, he notices a large group consisting of not only the clerks but also the palace functionaries, "kapıkulu" knights, persons affiliated to various professional groups and even lower-level religious functionaries.

Headgears belonging to the religious orders made themselves known at the first sight. Especially, round cylindrical hats worn by the Mavlavis, which expand to their bottom, are striking. When the Mavlavi dervishes wore this headgear, those who had the position of "dede" wrapped the lower part of this hat with muslin. The twelve-patch 'Husayni' and four-patch 'edhemi' crowns worn by Bektashis were the hats that were discerned at the first sight. In other orders, the number of slices on the skullcap was

Man's epitaph at the Merkez Efendi Cemetery (Photo by Gökmen Kanber)

determinant. While the Bayrami Order used six-patch skullcap, Jalwati Order used twelve-patch skullcap. On the other hand, the relations of the civilian persons and officials with these orders were often indicated with the symbols worked on the tombstones. These headgears were not placed at the tombstones of those who did not join the Orders and remained as "sympathizers" and they were worked with relief.

Yet another special headgear that was easy to realize was the one called 'hotoz' worn by the women. Generally being in the shape of a compressed hemisphere, these headgears were sometimes sliced or ringed; in certain examples, the surface was adorned with designs of the style of that period. Even though the neck parts were adorned with flower bunches, one could also see that those who wanted to show off their material power also had jewels such as necklaces that they had probably possessed during their healthy times, painted. Perhaps, they demonstrated their social status in this manner.

Headgears that reflected at first sight the user group, were undoubtedly the headgears called 'zerrin' (golden) and the special headgears worn by the Janissaries called 'börk'. Of course, we have to add to these, the special headgears belonging to the orders named as 'tac' and 'sikke'. 'Zerrin' used by high-ranking officials, man servants, custodians, Sacred Trusts Room Official that worked at Enderun (Women's apartments at the palace) had a rounded cylindrical top. However, even though one cannot come across very often, there is yet another different type with a round top, narrowing down as it gets down. These headgears were highly adorned and were abolished upon the Dressing Reform in 1829. 'Börk' that became history upon the dissolution of the Janissary Corps as a result of the 'Good Incident' in 1826 was even unluckier. Because of the hatred towards the Corps, many things belonging to the Corps and and the members of the Corps during the Incident, including a large of tombstones of the Janissaries at the cemeteries in Istanbul bearing the 'börk' headgear and there only very few examples have reached us today. In sources, the Janissary tombstones at Silivrikapı Cemetery at Zeytinburnu are given with their pictures. But today, these stones are not in their place. But the Janissary tombstones bearing the headgear called 'dardağan' are noticed sporadically.

Statements on the tombstones contain striking witty remarks. Besides simple ones, there are

başlıklar, 1829'daki kıyafet devriminden sonra ortadan kalkmıştır. 1826'daki Vaka-i Hayriye neticesinde lağvedilen Yeniçeri Ocağı ile birlikte tarihe karışan börk ise, daha da şanssızdır. Ocağa duyulan nefret yüzünden, vak'a esnasında ocağa ve ocaklılara ait bir çok şey ile birlikte, İstanbul mezarlıklarında bulunan çok sayıda börk serpuşlu yeniçeri mezar taşı da tahrip edildiği için, günümüze çok az sayıda örnek ulaşabilmiştir. Kaynaklarda, Zeytinburnu Silivrikapı Mezarlığı'nda bulunan Yeniçeri Mezar taşları resimleri ile birlikte verilmiştir. Fakat, bugün bu taşlar yerlerinde bulunmamaktadır. Fakat dardağan tabir edilen başlığa sahip Yeniçeri mezar taşlarına yer yer rastlanmaktadır.

Mezar taşlarının ibareleri dikkat çekici nükteleri ihtiva eder. Basit ifadeli taşlar yanında son derece edebî ifadeli taşlara da rastlanmaktadır. Bunun yanında manzum ve ebced düşürülmüş mezar taşı kitâbeleri de bulunmaktadır. Mezar taşı ibarelerine iki örnek:

Âh mine'l-firâk
Bu cihan bağına geldim mürüvvet görmedim.
Derdime çare aradım bir ilacın bulmadım
Âh ile zâr kılarak tazeliğime doymadım
Çün ecel peymânesi dolmuş murada ermedim
Plevne'de Gazi Ali Bey sülâlesinden
Vakıf mütevellisi Ali Beyzâde Abdi
Bey'in halîlesi Ayşe Hanım ruhuna Fâtiha
Sene 1295
Topkapı Çamlık Mezarlığı 99

Huve'l-Hallâku'l-Bâki
Otuz seneden mütecâviz
Arnavuluk'ta teferrüd eden
Yanya Sancağı Mutasarrıfı sâbık
Meşhur Tepedelenli Ali
Paşanın ser-i maktûudur."
Sene 1237
Ayvalık Mezarlığı /A 26

Mezar taşlarının, taş işçiliği ve edebî özelliği yanında yazı sanatı bakımdan önemi bulunmaktadır. Tarihi mezar taşı kitâbelerinde, Osmanlı'nın önemli hattatlarının yazdığı imzalı mezar taşı kitâbeleri bulunmaktadır.

Mezar taşlarında genellikle celî sülüs, celî talik, kûfi yazı çeşitleri kullanılmıştır. Sanatta üslup sahibi hattatlar yazdıkları mezar taşı kitâbelerinin sonuna imzalarını atmışlardır. İmza sadece hattat ismi olduğu gibi genelde "bunu yazan" anlamına gelen Arapça "ketebehû" fiiliyle birlikte de kullanılmıştır.

tombstones with literary statements. Besides, there are poetic tombstone epitaphs, as well as the ones bearing "ebced" usage. Two examples are given below for the writings on the tombstones:

Âh mine'l-firâk
Bu cihan bağına geldim mürüvvet görmedim.
Derdime çare aradım bir ilacın bulmadım
Âh ile zâr kılarak tazeliğime doymadım
Çün ecel peymânesi dolmuş murada ermedim
Plevne'de Gazi Ali Bey sülâlesinden
Vakıf mütevellisi Ali Beyzâde Abdi
Bey'in halîlesi Ayşe Hanım ruhuna Fâtiha
Sene 1295
Topkapı Çamlık Cemetery 99

Huve'l-Hallâku'l-Bâki
Otuz seneden mütecâviz
Arnavuluk'ta teferrüd eden
Yanya Sancağı Mutasarrıfı sâbık
Meşhur Tepedelenli Ali
Paşanın ser-i maktûudur."
Sene 1237
Ayvalık Cemetery /A 26

Besides their stone workmanship and literary aspect, the tombstones have an importance in terms of calligraphy. Among the epitaphs of the historical tombstones are those that bear the writings written and signed by the leading Ottoman calligraphers.

In general, the writing types namely "celî sülüs", "celî talik", "kûfi" were used for the tombstones. Calligraphers who possessed an artistic style undersigned the end of their writings on the epitaphs of the tombstones. The signature was either the actual name of the calligrapher or was accompanied by the Arabic "ketebehû", meaning "this is written by…"

An extensive work was launched out in 2005 about the cemeteries in Zeytinburnu. The work was initiated first with the determination of the areas of the historical cemeteries and the walled graves. Later, the number of the historical stones found in the determined areas was found out. Stones that were damaged by the passage of time and the men and that were found totally or partially buried into the soil were removed as much as possible with a careful effort. After this simple cleaning process, each stone was given an inventory number. These stones given a number were transferred to the digital platforms in the subsequent stage.

Yedikule Mezarlığı'nda kâtibî başlıklı Osmanlı erkek mezartaşı kitâbesi (Fotoğraf: Mustafa Yılmaz)

Man's epitaph with "Katibi" turban at the Yedikule Cemetery (Photo by Mustafa Yılmaz)

2005 yılında Zeytinburnu mezarlıkları ile ilgili geniş çaplı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmaya önce, tarihi mezarlık alanlarının ve hazîrelerin tespiti ile başlanmıştır. Daha sonra tespit edilen alanlarda bulunan tarihi taşların sayısı belirlenmiştir. Zamanın ve insanların tahribine maruz kalmış, toprağa tamamen yahut kısmen gömülü halde bulunan taşlar, hassas bir çalışmayla mümkün olduğunca ortaya çıkarılmıştır. Bu basit temizlik işleminden sonra, her bir taşa envanter numarası verilmiştir. Sonraki merhalede, envanter numarası verilmiş taşlar, dijital ortama aktarılmıştır.

Çalışma ile tespit edilen 3500'e yakın tarihi mezar taşı kitâbesi, iki ayrı kitap olarak neşredilmesi çalışmaları devam etmektedir. Prestij kitap olarak tasarlanan ilk kitapta, seçili 500'e yakın taş yer almaktadır. İkinci kitap envanter olarak düşünüldüğünde bütün mezar taşları yer alacaktır. Her iki kitabın başlangıç kısmında, mezar taşı kitâbelerinin yapısı ile ilgili geniş bir araştırma da yer alacaktır.

There are ongoing efforts for publishing about 3500 tombstone epitaphs found out as a result of the work carried out in two separate books. In the first book designed as the prestige book, are found 500 selected stones. As the second book is thought of as inventory, it will contain all the stones. The introductory parts of both books will contain an extensive study about the structure of the tombstone epitaphs.

Fes Başlıklı
Osmanlı Mezar Taşı Kitâbesi
(Fotoğraf: Gökmen Kanber)

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

ACAR, Şinasi. Gelimli Gidimli Dünya Hattat Mezar taşı Kitabeleri. İstanbul, 2004, 128 s.
-"Arakiyeci İbrahim Ağa Camisi", Yapı Dergisi, sy. 284 (Temmuz 2005), 96-100.
-"Hattat Mezar Taşları (I-II)", AD Art Dekor, sy. 81-82 (Aralık 1999- Ocak 2000), s. 112-122; 112-118
-"Ebced Hesabıyla Tarih Düşürme", Yapı Mimarlık, Kültür ve Sanat Dergisi, sy. 243 (Şubat 2002), s. 80-85.
AYANOĞLU, Fazıl, "Türk Tarihi Vesikalarından Eşsiz Mezartaşları", Tarih Hazinesi, Yıl: 1, sy. 12 (1951), s. 598- 602.
AYMAZ, Abdullah. "Bre Ekmek Atmak Günahtır, Size Portokal Verelim!", Zaman Gazetesi, 17 Temmuz 2005.
AKAR, Azade, "Eski Türk Mezartaşı Süslerine Dair", Sanat Dünyamız, Yıl: 1, sy. 2 (Eylül 1974), s. 12-20
AKINCI, Sırrı. "Aziyade'nin Mezarı Nerede?" Hayat Tarih Mecmuası, sy. 4 (1 Mayıs 1966), s. 29-31.
-"Bir Mezar Taşı", Hayat Tarih Mecmuası, Yıl. 4 (1 Ekim 1968), cilt 2, sy. 9, s. 9
BAĞDATLI, Mustafa- ŞAHİN, Recep, "Şükrü Paşa", Sızıntı, Yıl 28, sy. 328 (Mayıs 2006), s. 32-34.
BALMAN, Vahap. Mezar Sesleri. Ankara, Balman Yayınları, ts. 275 s.
BAYRAK, M. Orhan. İstanbul'da Gömülü Meşhurlar. İstanbul, Türkiye Anıtlar Derneği
İstanbul Şubesi Yayını No: 5, 1979, 276 s.
- İstanbul'da Gömülü Meşhurlar. İstanbul, Mezarlıklar Vakfı, 1998, 214 s.
- Türbeler Sözlüğü, İstanbul, İstanbul, Mezarlıklar Vakfı, 1998, 127 s.
- İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2003, 222 s.
-"Eski Mezar Taşları", Tarih ve Toplum, sy. 19 (1985) s. 22- 24.
BERGER, Albrecht, "Mezarlıklar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfi Yayını, 1994, c. IV, s. 442.
BOYDAŞ, Nihat, "Plastik Değerler Açısından Bir Mezar Taşı", IX. Millî Mevlâna Kongresi, 15-16 Aralık 1997, (Tebliğler), Kon-

A SELECTED BIBLIOGRAPHY

ACAR, Şinasi. Gelimli Gidimli Dünya Hattat Mezar taşı Kitabeleri (Calligraphic Tombstone Epitaphs of the Mortal World) . Istanbul, 2004, issue no. 128.
-"Arakiyeci İbrahim Ağa Camisi", (Arakiyeci Ibrahim Agha Mosque) Yapı Magazine Dergisi, issue no.. 284 (July 2005), pp. 96-100.
-"Hattat Mezar Taşları (Calligraphic Tombstones) (I-II)", AD Art Dekor, pp. 81-82 (December 1999- January 2000), pp. 112-122; 112-118
-"Ebced Hesabıyla Tarih Düşürme" (Dating By Way of Ebced Calculation), Yapı Mimarlık, Kültür and Art Magazine, p. 243 (February 2002), pp. 80-85.
AYANOĞLU, Fazıl, "Türk Tarihi Vesikalarından Eşsiz Mezartaşları" (Unique Tombstones from the Documents of Turkish History), Tarih Hazinesi (Treasure of History) , Year: 1, issue no. 12 (1951), pp. 598- 602.
AYMAZ, Abdullah. "Bre Ekmek Atmak Günahtır, Size Portokal Verelim!" (Hey, It is Seen to Throw Bread, Let Us Throw Your Oranges!" Zaman Newspaper, 17 July 2005.
AKAR, Azade, "Eski Türk Mezartaşı Süslerine Dair" (About the Decorations of the Old Turkish Tombstones) , Sanat Dünyamız (Our Art World) Year: 1, issue no. 2 (September 1974), pp. 12-20
AKINCI, Sırrı. "Aziyade'nin Mezarı Nerede?" (Where Is Aziyade's Grave?", Hayat History Magazine, issue no. 4 (1 May 1966), pp. 29-31.
-"Bir Mezar Taşı" (A Tombstone), Hayat History Magazine, Year 4 (1 September 1968), vol. 2, issue no. 9, p. 9
BAĞDATLI, Mustafa- ŞAHİN, Recep, "Şükrü Pasha", Leak, Year: 28, issue no. 328 (May 2006), pp. 32-34.
BALMAN, Vahap. Mezar Sesleri (Sounds of Graves) . Ankara, Balman Publ. ts. 275 p.
BAYRAK, M. Orhan. İstanbul'da Gömülü Meşhurlar (Celebrities Buried in Istanbul), Istanbul, Publication of the Istanbul Branch of the Turkish Association of Monuments, No: 5, 1979, 276 p.
- İstanbul'da Gömülü Meşhurlar (Celebrities Buried in Istanbul). Istanbul, Graves Foundation, 1998, 214 p.

ya, Selçuk Üniversitesi, 1998, s. 115-121
BOYRAZ, Şeref. Mezar Taşı Sözleri, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, 255 s.
BURAK, Cihat, "Ol Tâc-ı Zerrîn Bâşına", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 9-13.
CÜNDİOĞLU, Dücane. "Mezar taşları Müzesi I-IV", Yeni Şafak Gazetesi, 12-13, 19-20 Nisan 2003.
ÇETİNTAŞ, Burak, " Mezarlıklarımızın Perişan Hâli Yahut Hâl-i Pür-melâli…", Sanat Dünyamız, sy. 98 (Bahar 2006), s. 156-169.
ÇETİNTAŞ, Sedat. "Mezar taşları", Cumhuriyet Gazetesi, 23 Eylül 1936.
ÇORUHLU, Yaşar, "Mezarlıklar; Osmanlı Döneminden Bugüne", Dünden Bugüne İstanbul
Ansiklopedisi, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, c. IV, s. 442- 445.
DERMAN, M. Uğur, "Mezar Kitâbelerinde Yazı Sanatı", Belleten (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu), sy. 49, 1975, s. 36-47.
DEVELLİOĞLU, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2004, 1195 s.
ELDEM, Edhem, "Quelques Reflexions Sur Les Chronogrammes Funeraires Ottomans", İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 1165-170.
-İstanbul'da Ölüm Osmanlı- İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri. İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005, 300 s.
EYGİ, Mehmet Şevket. "Tapu Senetlerimizi Yırttık", Milli Gazete, 03. 08. 2005
EYİCE, Semavi. "Mezarlıklar ve Hazîreler", İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 123- 134.
EYİCE, Semavi, "Tarihi Mezarlar ve Mezarlıklara Dair Notlar", Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (18-20 Aralık 1998), Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Mezarlıklar Vakfı Yayını, 1999, s. 495-541.
GAUİTER, Theophile (çev. Nurullah Berk), "Yabancı Gözüyle Türk Kabristanı", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 16- ,17.
GÜLERSOY, Çelik, "İstanbul Tarihinin Mezar Taşları", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 2-6.
GÜLMEZ, Sedat. "Halil Ağa Dırdırdan Öldü", Zaman Gazetesi Turkuaz Eki, 5 Eylül 2004.
HASEKİ, Metin. Plastik Açıdan Mezar Taşları, İstanbul, 1976, 68 s.
IŞIN, Ekrem, "Yenikapı Mevlevîhanesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. VII, s. 477- 481.
-"Mezar Taşları", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, c. IV, s. 438-442.
İNAL, Mahmud Kemal (İbnülemin). Son Hattatlar. İstanbul, MEB, 1955, 837 s.
-Hoş Sadâ. İstanbul, 1958-
"Karı Dırıltısından Ölen Adam", Tarih Hazinesi, sy. 5 (15 Ocak 1951), s. 244.
KUŞOĞLU, M. Zeki. Mezar Taşlarında Huve'l-Bâki. İstanbul, 1984, 84 s.
LAQUEUR, Hans- Peter. "Osmanlı Mezartaşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler", Suut Kemal Yetkin'e Armağan, Ankara, 1984, 263 s.
-Stelae Turcıcae II, Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 260 s.
-Osmanische Friedhöfe Und Grabsteine In İstanbul. Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 289 s.
-Einige Anmerkungen Zur Klassifizierung Der Kopfbedeckungen Auf Grabsteinen, İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 159-163.
KOYUNLU, Alparslan, "Hukuk ve İdare Sistemimizde Eski Mezar Taşları", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 27
- Türbeler Sözlüğü, (A Dictionary of Mausoleums) Istanbul, Istanbul, Graves Foundation, 1998, 127 p.
- İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (Celebrities Buried in Istanbul), Istanbul, Milenyum Publ. 2003, 222 s.
-"Eski Mezar Taşları" (Old Tombstones), Tarih ve Toplum (History and Society), issue no. 19 (1985) pp. 22- 24.
BERGER, Albrecht, "Mezarlıklar" (Graves) Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present, Istanbul, Publ. of the Ministry of Culture and History Foundation, 1994, vol. IV, p. 442.
BOYDAŞ, Nihat, "Plastik Değerler Açısından Bir Mezar Taşı" (A Tombstone With Respect to the Plastic Values), 9th Mawlana Congress, 15-16 December 1997, (Papers), Konya, Selçuk University, 1998, pp. 115-121
BOYRAZ, Şeref. Mezar Taşı Sözleri, (Words on the Tombstones) Ankara, Akçağ Publ. 2003, 255 p..
BURAK, Cihat, "Ol Tâc-ı Zerrîn Bâşına" (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.), Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association, issue no. 49/328 (September-October 1975), pp. 9-13.
CÜNDİOĞLU, Dücane. "Mezar taşları Müzesi I-IV" (Museum of Tombstones I-IV), Yeni Şafak Newspaper, 12-13, 19-20 April 2003.
ÇETİNTAŞ, Burak, " Mezarlıklarımızın Perişan Hâli Yahut Hâl-i Pür-melâli…" (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.) , Our Art World, issue no. 98 (Spring 2006), pp. 156-169.
ÇETİNTAŞ, Sedat. "Mezar taşları" (Tombstones), Cumhuriyet Newspaper, 23 September 1936.
ÇORUHLU, Yaşar, "Mezarlıklar; Osmanlı Döneminden Bugüne" (Graves; from the Ottoman Period to the Present), Dünden Bugüne İstanbul (Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present), Istanbul, Publ. of the Ministry of Culture and History Foundation, 1994, vol. IV, pp. 442- 445.
DERMAN, M. Uğur, "Mezar Kitâbelerinde Yazı Sanatı" (Calligraphy at Grave Epitaphs), Bulletin (the Turkish Touring and Automobile Association), issue no. 49, 1975, pp. 36-47.
DEVELLİOĞLU, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (An Encyclopedic Ottoman-Turkish Dictionary), Ankara, Aydın Bookshop Publ., 2004, 1195 p.
ELDEM, Edhem, "Quelques Reflexions Sur Les Chronogrammes Funeraires Ottomans", İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Graves and Funeral Tradition in the Islamic World) , Ankara, Publ. of the Turkish History Association, 1996, pp. 1165-170.
-İstanbul'da Ölüm Osmanlı- İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri (Death in Istanbul, Death and Its Rituals in the Islamic Culture) Istanbul, Archive and Research Center of the Ottoman Bank, 2005, 300 p.
EYGİ, Mehmet Şevket. "We Tore Our Title Deeds", Milli Gazete Newspaper, 03. 08. 2005
EYİCE, Semavi. "Mezarlıklar ve Hazîreler" (Cemeteries and Walled Graves), İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Cemeteries and Tradition of Funerals in the Islamic World) , Ankara, Turkish History Association, 1996, pp. 123- 134.
EYİCE, Semavi, "Tarihi Mezarlar ve Mezarlıklara Dair Notlar" (Notes Concerning the Historical Graves and Cemeteries), Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (Symposium on the Cemetery Culture from the Past to the President and Their Effects on the Human Life) (18-20 December 1998), Symposium Papers, Istanbul, Publ. of Cemeteries Foundation, 1999, pp. 495-541.
GAUİTER, Theophile (translated by Nurullah Berk), "Yabancı Gözüyle Türk Kabristanı" (Turkish Cemetery from the Viewpoint of a Foreigner), Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association), issue no. 49/328 (September-October 1975), pp. 16- 17.
GÜLERSOY, Çelik, "İstanbul Tarihinin Mezar Taşları" (Tombstones of the History of Istanbul), Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association), issue no. 49/328 (September-October 1975), pp. 2-6.
GÜLMEZ, Sedat. "Halil Ağa Dırdırdan Öldü" (Halil Agha Died of Grumble), Zaman Newspaper Turkuaz Supplement, 5 September 2004.

Ottoman tombstone epitaph with "Fez" (Photo by Gökmen Kanber)

HASEKİ, Metin. Plastik Açıdan Mezar Taşları (A Tombstone With Respect to the Plastics), Istanbul, 1976, 68 p.
IŞIN, Ekrem, "Yenikapı Mevlevihanesi" (Yenikapı Mavlavi House) Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present, vol. VII, pp. 477- 481.
-"Mezar Taşları" (Tombstones), Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present, Istanbul, Publ. of the Ministry of Culture and History Foundation, 1994, vol.. IV, pp. 438-442.
İNAL, Mahmud Kemal (İbnülemin). Son Hattatlar (Last Calligraphers), Istanbul, MEB, 1955, 837 p.-Hoş Sadâ. Istanbul, 1958-
"Karı Dırıltısından Ölen Adam" (Man Who Died of Women's Grumbling), Historical Treasure, issue no. 5 (15 January 1951), p. 244.
KUŞOĞLU, M. Zeki. Mezar Taşlarında Huve'l-Bâki (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.). Istanbul, 1984, 84 p.
LAQUEUR, Hans- Peter. "Osmanlı Mezartaşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler" (Plant Motifs on the Ottoman Tombstones), Present to Suut Kemal Yetkin, Ankara, 1984, 263 p.
-Stelae Turcıcae II, Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 260 p..
-Osmanische Friedhöfe Und Grabsteine In İstanbul. Tübingen, Ernst
Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 289 p.
-Einige Anmerkungen Zur Klassifizierung Der Kopfbedeckungen Auf
Grabsteinen, İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Cemeteries and the Tradition of Funerals in the Islamic World), Ankara, Publ. of the Turkish History Association, 1996, pp. 159-163.
KOYUNLU, Alparslan, "Hukuk ve İdare Sistemimizde Eski Mezar Taşları" (Old Tombstones in Our Legal and Administrative Systems), Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association, issue no. 49/328 (September-October 1975), p. 27
MUALLİM Nâci. Lûgat-ı Nâci (Naci's Dictionary), Istanbul, Çağrı Publ. 1978, 960 p..
PAKALIN, M. Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (An Ottoman Dictionary of the History Idioms and Terms) (I-III). Istanbul, Ministry of the National Education, 1993.
SARACOĞLU, Necibe. Türk Mezarlarına Dair Araştırma (A Research on the Turkish Graves) , Istanbul, Faculty of Architecture of the Istanbul Technical University, 1950, 67 p.
SUBAŞI, M. Hüsrev, "Mezartaşları Üzerine" (About Tombstones) (, Bulletin, issue no. 5 (1994), pp. 10- 11.
"Bir Tarihî Kimlik Belgesi Olarak Mezarlıklarımız" (Our Cemeteries as a Historical Document of Identity, Dergâh, issue no. 80 (1996), pp. 20-22.
-Language of the Epitaphs, Yüzakı –Kültür Sanat-, Istanbul, issue no. 11, (January 2006), pp. 82- 86.
ŞEMSEDDİN Sami, Kâmûs-i Türkî (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.). Istanbul, Çağrı Publ. 1995, 1574 p.
TAYANÇ, M. M. "Türk Süsü Sanatında Mezar Taşları" (Tombstones in the Turkish Ornamentation Art), Tarih Hazinesi (Treasure of History), issue no. 7 (15-28 February 1951), pp. 334-337.
TİBET Aksel, IŞIN Ekrem, YELKENCİ Dilek, "Yenikapı Mevlevihânesi Hazîresi" (Walled Grave of Yenikapı Mawalwi House), İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara (Cemeteries and the Tradition of Funerals in the Islamic World), Publ. of the Turkish History Association, 1996, pp. 223- 281.
TUNCALP, Enver. Mezar Taşları ve Manzum Kitâbeler (Tombstones and Poetic Epitaphs). Ankara, 1971, 16 p.
Türk ve İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri Hakkında Uluslararası Bir
Kaynakça Denemesi (An Attempt to Create an International Bibliography on the Cemeteries and the Funeral Traditions in the Turkish and Islamic World), İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Cemeteries and the Funeral Traditions in the Islamic World), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Publ. of the Turkish History Association), 1996, vol. II, pp. 211- 255.
TÜRKMENOĞLU, Hüseyin, "Mezar- Mezarlık ve Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya
Denemesi" (An Attempt to Create a Bibliography on the Graves

MUALLİM Nâci. Lûgat-ı Nâci. İstanbul, Çağrı Yayınları, 1978, 960 s.
PAKALIN, M. Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (I-III). İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1993.
SARACOĞLU, Necibe. Türk Mezarlarına Dair Araştırma, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1950, 67 s.
SUBAŞI, M. Hüsrev, "Mezartaşları Üzerine", Bülten, sy. 5 (1994), s. 10- 11.
"Bir Tarihî Kimlik Belgesi Olarak Mezarlıklarımız", Dergâh, sy. 80 (1996), s. 20-22.
Kitabelerin Dili, Yüzakı –Kültür Sanat-, İstanbul, sy. 11, (Ocak 2006), s. 82- 86.
ŞEMSEDDİN Sami, Kâmûs-i Türkî. İstanbul, Çağrı Yayınları, 1995, 1574 s.
TAYANÇ, M. M. "Türk Süsü Sanatında Mezar Taşları", Tarih Hazinesi, sy. 7 (15-28 Şubat 1951), s. 334-337.
TİBET Aksel, IŞIN Ekrem, YELKENCİ Dilek, "Yenikapı Mevlevihânesi Hazîresi", İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 223- 281.
TUNCALP, Enver. Mezar Taşları ve Manzum Kitâbeler. Ankara, 1971, 16 s.Türk ve İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri Hakkında Uluslararası Bir Kaynakça Denemesi, İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, c. II, s. 211- 255.
TÜRKMENOĞLU, Hüseyin, "Mezar- Mezarlık ve Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", Ankara, Kültür Bakanlığı, 1989, 67 s.
ÜNVER, A. Süheyl. "Yenikapı Mevlevihanesi", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 41
-"Takkeci", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 30
Mezarlıklarnâme", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 125
-"Mezarlıklarnâme", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 490
-"Mezarlıklarnâme", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 369
-"Karacaahmetnâme", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 268
-"Karacahmed Mezarlığı", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 54
-"Hattatlar ve Bazı Zevat Mezar taşları", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 284
-"Garip Mezar taşları", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 654
-"Eyüpsultan Mezarlığı", Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 663
-"Ey Mezar Taşlarımız!", Türk Yurdu, sy. 296 (Ocak 1961), s. 41-42.
YAKIT, İsmail. Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2003, 496 s.
-"Vefat Tarihlerinde Ebced Ve Anlam Sanatı", Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (18-20 Aralık 1998), Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Mezarlıklar Vakfı Yayını, 1999, s. 405-417.

Cemeteries and Tombstones), Ankara, Ministry of Culture, 1989, 67 p.
ÜNVER, A. Süheyl. "Yenikapı Mevlevihanesi" (Mavlavi House), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 41
-"Takkeci" (Skullcap Seller), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 30
Mezarlıklarnâme" (Book of Cemeteries), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 125
"Mezarlıklarnâme" (Book of Cemeteries), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 490
-"Mezarlıklarnâme" (Book of Cemeteries), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 369
-"Karacaahmetnâme" (Book of Karacaahmet), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 268
-"Karacahmed Mezarlığı" (Book of Karacaahmet), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 54
-"Hattatlar ve Bazı Zevat Mezar taşları" (Calligraphers and Tombstones of Certain Dignitaries), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 284
-"Garip Mezar Taşları" (Strange Tombstones), Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 654
-"Eyüpsultan Cemetery", Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 663
-"Hey, Our Tombstones!", Türk Yurdu (Turkish Homeland) , issue no. 296 (January 1961), pp. 41-42.
YAKIT, İsmail. Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme (Ebced Calculation and Dating in the Turkish-Islamic Culture) Istanbul, Ötüken Publ. 2003, 496 p.
-"Vefat Tarihlerinde Ebced Ve Anlam Sanatı" (Ebced and Meaning Art on the Dates of Death), Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (Sempozyumu (Symposium on the Cemetery Culture from the Past to the President and Their Effects on the Human Life),(18-20 December 1998), Symposium Papers, Istanbul, Publ. of Cemeteries Foundation, 1999, pp. 405-417.

Merkez Efendi Mezarlığı'nda, Hattat Şevki Efendi İmzalı Bayan Mezar Taşı Kitâbesi
(Fotoğraf: Mehmet Özçay)

Woman's epitaph made by calligrapher Şevki Efendi at the Merkez Efendi Cemetery
(Photo by Mehmet Özcay)

Zeytinburnu Mezarlıkları

Adnan Menderes, Hasan Polatkan, ve Fatin Rüştü Zorlu'nun Anıt Mezarı. (Solda) (Fotoğraf: Abdusselam Ferşadoğlu)

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Anıt Mezarı. (Sağda) (Fotoğraf: Abdusselam Ferşadoğlu)

Mausoleum of Adnan Menderes, Hasan Polatkan and Fatin Rüştü Zorlu (Left) (Photo by Abdusselam Ferşadoğlu)

Mausoleum of 8th President Turgut Özal (Right) (Photo by Abdusselam Ferşadoğlu)

Zeytinburnu ilçesinde mezarlıklar ve oluşturdukları yeşil alanlar geniş bir alana yayılmıştır. Çeşitli dinlere ait mezarlıklar mevcuttur. Bu mezarlıklarda devrin özelliklerini gösteren çok sayıda sahipsiz ya da kaybolmuş şahıslara ait mezar taşları bulunmaktadır.

Zeytinburnu mezarlıkları İstanbul'un fethinden bu yana gömüye açıktır. En eskisi Topkapı mezarlığı olarak tarihe geçmiştir. II. Mehmet dönemine (1453-1481) kadar indiği kabul edilir.

Zeytinburnu'nda şu mezarlıklar bulunmaktadır : Kazlıçeşme (44.699 m2), Yedikule (11.500 m2), Silivrikapı (78.150. m2), Ayvalık (54.400. m2), Eski Kozlu (117.500 m2), Yeni Kozlu (66.200 m2), Dedeler (13.350 m2), Tahir Efendi-Çürüklü (3.340 m2), Merkez Efendi (27.800 m2), Topkapı-Çamlı (70.700 m2), Maltepe (21.900 m2), Eski Topkapı (67.000 m2), Yeni Topkapı (40.000 m2), Balıklı Türk (34.674 m2), Hamuşan (791 m2), Balıklı Rum, Süryani Kadim ve Ermeni Mezarlığı.

Topkapı'da ise 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun anıt mezarları bulunmaktadır. Kazılçeşme'de ise Yedişehitler Mezarı vardır.

Cemeteries Of Zeytinburnu

Cemeteries in Zeytinburnu and the greeneries they have created have been spread to a large area. There are cemeteries of different religions. In these cemeteries are numerous tombstones belonging to unknown or missing persons, which show the features of that age.

Zeytinburnu cemeteries are open to buried treasure ever since the conquest of Istanbul. The oldest of these is known as the Topkapı cemetery. It is assumed that it dates back as old as the era of Mehmet II. Mehmet (1453-1481).

The cemeteries located in Zeytinburnu are as follows: Kazlicesme (44,699 sq. m), Yedikule (11,500 sq. m), Silivrikapı (78,150. sq. m s), Ayvalık (54,400 sq. m), Eski Kozlu (117,500 sq. m), Yeni Kozlu (66,200 sq. m), Dedeler (13,350 sq. m), Tahir Efendi-Çürüklü (3340 sq. m), Merkez Efendi (27,800 sq. m), Topkapı-Çamlı (70,700 sq. m), Maltepe (21.900 sq. m), Eski Topkapı (67,000 sq. m), Yeni Topkapı (40,000 sq. m), Balıklı Türk (34,674 sq. m), Hamuşan (791 sq. m), Balıklı Rum, Syriac Kadim ve Armenian Cemeteries.

At Topkapı are the monumental graves of the 8th President of Turkey Turgut Özal and Adnan Menderes, Adnan Menderes, Hasan Polatkan and Fatin Rüştü Zorlu. At Kazılçeşme is the Yedişehitler Tomb.

Zeytinburnu: Bir Gelecek Tasavvuru

İstanbul'u yönetenler geçmiş yıllarda sur dışını şehrin bir tür ardiye olarak düşünmüşler. Bu zihniyetin sonucu olarak da Zeytinburnu, şehrin iç kesimlerine pek bulaşması istenmeyen birimlerin toplandığı bölge olmuş.

Çağdaş Zeytinburnu manzarası ise, alışılagelenden çok farklı. Osmanlı'dan Cumhuriyetin son on-on beş yılına kadar olan zihniyetin şehirdışı olarak gördüğü Zeytinburnu, günümüzde bir sanayi kompleksi olmaktan çok, üretilmiş malların piyasaya sunulduğu bir ilçedir. Bu doğrultuda her geçen gün gelişme yolunda yeni adımlar atan Zeytinburnu ilçesinin gelecekte bir turizm adası ve ticaret merkezi olması tasarlanmaktadır. Örneğin Kazlıçeşme bölgesi ile ilgili ulusal ve uluslararası sermayenin birçok planı bulunmaktadır. Yine de tüm bu gelişmelere karşın, Zeytinburnu ilçesinin gelişmesinin önündeki en büyük engel hâlâ Anıtlar Kurulu'dur. Gelecekte bir kültür adası olarak tasavvur ettiğimiz ilçemizde Yenikapı Mevlevihanesi ya da Merkez Efendi Tekkesi gibi tarihi yapıların restorasyonuna yönelik çabalar bürokratik engellere takılmaktadır. Oysa Türk Müziğinin Itri, İsmail Dede Efendi ve Rauf Yekta Bey gibi son derece önemli isimlerini yetiştirmiş olan ve bir müzik akademisi olarak da bilinen Yenikapı Mevlevihane'sinin ya da tıp tarihimiz için son derece önemli bir şahsiyet olan Merkez Efendi'ye ait tekkenin restorasyonu, ulusal kültürümüz için de son derece anlamlı olacaktır.

Zeytinburnu'nun geleceğine ait tasarılarımız arasında en çok öne çıkanlardan biri de, sur boyunun canlandırılıp turizme açılması olacaktır. İlçemiz İstanbul'un farklı din ve milletlerinden çeşitli halklara ait tarihi eserlerin birarada bulunduğu bir bölgedir. Bizler sur boyunun turizme açılarak değerlendirilmesi yoluyla, ziyaretçilere İstanbul'un 2000 yıllık tarihi ile, renklerini korumayı bilen bugünkü modern Zeytinburnu manzarasını birarada yaşatma imkânının doğacağına inanıyoruz.

Sözlerimi burada noktalarken, bizlerin ilçemizin geçmişine tecessüs, geleceğine ise umutla baktığını söylemek istiyorum.

Zeytinburnu: A Future Conception

Those governing Istanbul have considered the outside of the walls as a warehouse until recent times. As a result of such a mentality, Zeytinburnu has been a locality where the units that are not wanted to be kept out have gathered.

The modern vista of Zeytinburnu is much more different from what has been accustomed to ever since. According to the mentality that prevailed from the Ottoman era up to the last ten to fifteen years of the Republic, Zeytinburnu has been regarded as an off-the-city part; today, rather than being an industrial complex, it is a district where the manufactured goods are supplied to the market. Zeytinburnu District has been taking new steps each day in the way of development and there are plans to make it an island of tourism and a trade center in the future. For instance, the national and international capitals have numerous plans for the Kazlicesme area. Despite all these developments, the biggest impediment in the way of the Zeytinburnu District is still the Board of Monuments. Efforts to restore the historical buildings in our district such as Yenikapı Mavlavi House and Merkez Efendi Lodge in our district that we dream as an island of culture in the future get stuck to bureaucratic hurdles. However, the restoration of Yenikapı Mavlavi House where extremely important figures of the Turkish music such as Itri, İsmail Dede Efendi and Rauf Yekta Bey were trained and educated, and which was known as a music academy, and of the lodge belonging to Merkez Efendi, a very important figure of our medical history would be greatly meaningful as far as our national culture is concerned.

Among our designs about the future of Zeytinburnu one of the foremost of all will be the enlivening of the pathway along the walls and its opening to tourism. Our district is an area where the antiquities belonging to different religions, nations and communities of Istanbul are collected together. We believe that, by way of evaluating the pathway along the walls by opening it to tourism, a chance will be created for the visitors to see Istanbul's two-millennium history and the vista of today's modern Zeytinburnu that has achieved to conserve its colors together.

While concluding my words here, I would like to say that we look to the past of our district with curiosity and to its future with hope.

Murat Aydın
Zeytinburnu Belediye Başkanı
Zeytinburnu Mayor

Özel Ad ve Kavram Dizini

INDEX

YAZARLARIN BİYOGRAFİSİ
(ALFABETİK OLARAK)

MEHMET RIFAT AKBULUT
İstanbul (1961). 1986 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Bir süre İstanbul ile ilgili çeşitli planlama faaliyetlerine katıldı. Bu sırada, 1987 yılında Mimar Sinan Üniversitesi bünyesinde İstanbul Adalar Koruma İmar Planı'nın ilk aşamasında da görev aldı. 1990 yılında aynı üniversitenin Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 1992 yılında aynı bölümde İstanbul ve Kadıköy üzerine bir kentsel tarih tez çalışmasıyla yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1994-1995 yıllarında Fransız Hükümeti'nin bursuyla ihtisas eğitimi için Fransa'da bulundu. 1991-2000 yılları arasında TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. Kentsel tarih, kentsel teknolojiler ve kent planlamasının çeşitli yönleri üzerine yurtiçi ve dışında toplantılara sunulmuş ve değişik yayın organlarında yayınlanmış birçok bildiri, makale ve kimi popüler içerikli yazılar ile Antik Roma Mimarlığı (2002) üzerine bir tercüme eseri bulunmaktadır. Halen, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doktora çalışmaları ile kentsel tarih ve kentsel teknolojilerle ilgili araştırmalarına devam etmektedir.

MEHMET RIFAT AKBULUT
Born in Istanbul (1961). Graduated from the Department of City and Regional Planning, Middle East Technical University in 1986. Took part in various planning activities concerning Istanbul for a while. In the meantime, assumed a duty in the first phase of the Reconstruction Plan for the Conservation of Princes' Islands (Adalar) of Istanbul within the body of Mimar Sinan University in 1987. Began in 1990, working as a research assistant at the Department of City and Regional Planning of the same university. Completed his master's degree in 1992 on the bassi of an urban history thesis on Istanbul and Kadıköy at the same Department. In the years of 1994 and 1995 want to France for specialized studies upon a grant given by the French Government.. Served between 1991 and 2000 as the member of the Executive Committee of the Istanbul Branch of the Chamber of City Planners of the Association of the Chambers of Architects and Engineers in Turkey. Has got numerous papers, articles and certain articles with a popular content on various aspects of urban history, urban technologies and city planning submitted at national and international meetings and published in various publications, as well as a translated work on Ancient Rome Architecture (2002). At the moment, carries on with his doctoral studies and research on urban history and urban technologies at the Department of City and Regional Planning of Mimar Sinan University.

M. NEZİH BAŞGELEN
1978'de konusunda ülkemizdeki ilk popüler yayın olan Arkeoloji ve Sanat Dergisi'ni çıkardı. 1982'de kurduğu Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nda yurdumuzun zengin tarihi eserleri, eski uygarlıkları hakkında araştırma, inceleme, el kitapları, kataloglar, gezi rehberleri gibi 21 temel dizi üzerinden 400'e yakın başvuru eserinin yayımını gerçekleştirmiştir. 1986'da Türkiye'nin tarihi, doğal ve turistik değerlerine dönük hizmet veren görsel doküman arşivini (Celsus Picture Library) oluşturdu. Çocuklara yönelik tarihi eserleri ve eski uygarlıkları sevdirmeyi amaçlayan eğitici boyama kitapları projesini başlattı. Ülkemiz insanına eski kentleri, antik harabeleri, tarihi doğal mirasımızı sevdirmeyi ve bilinçlendirmeyi amaçlayan kültür turlarını organize etti. Ülkemizin turizm programlarında yer almayan yörelerine binlerce kişiyi götürdü ve bilgilendirdi. Ülkemizin karakteristik zenginliğini oluşturan tarihi ve doğal değerlerin yok olmaması için mücadele etti. Yazdığı yazılar, verdiği konferanslar, yayınladığı kitaplar, düzenlediği etkinliklerle arkeolojinin ve eski eserlerin korunmasının ülkemiz kamuoyunda yer almasını sağladı. Bilimsel veriler ve tarihi kaynaklara dayandırarak 1970'li yıllarda Anadolu'nun en ucra köşelerine değin giderek gezi yazıları yayınladı. Yurt içinde ve yurt dışında arkeoloji ile ilgili toplantı ve etkinliklerde ülkemizi başarıyla temsil etti. Ülkemizin zengin kültürel mirasını sistematik bir şekilde fotoğraflarla belgeledi. Türkiye ile ilgili eski seyahatname, resim, belge, kitap ve haritaları topladı. Arkeoloji, sanat tarihi, etnoğrafya, turizm, tarihi ve doğal çevrelerin korunması hakkında makale, proje olarak yayınlanmış bine yakın çalışması vardır.

M. NEZİH BAŞGELEN
Launched in 1978, the publication of the Magazine of Archeology and Art, the first popular publication of its kind in our country. His Archeology and Art Publications established in 1982 has realized the publication of about 400 works in 21 basic series consisting of surveys, reviews, manuals, catalogues and travel guides about the historical riches and ancient civilizations of our country. Established in 1986 the visual documents archive (Celsus Picture Library) that renders services about the historical, natural and touristic values of Turkey. Launched the project of educative coloring books, which aims at gaining the interest of the children in historical structures and ancient civilizations. Organized cultural tours aiming at gaining the interest and awareness of the people of our country in our ancient cities, ancient ruins, historical natural heritage. Took thousands of people to those areas of our country not included in touristic programs and briefed them on these places. Struggled for preventing the destruction of the historical and natural values that are characteristic riches of our country. His articles, conferences, books and activities have raised the topic of the conservation of archeology and antiquities in the public opinion of our country. Wrote travel articles based on scientific data and historical sources by going to the remotest corners of Anatolia in 1970s. Successfully represented our country in national and international meetings and activities on archeology. Systematically documented with photos, the rich historical heritage of our country. Collected old travel books, pictures, documents, books and maps relating to Turkey. Has got about one thousand pieces of work published in the form of projects on archeology, history of art, ethnography, tourism and the conservation of historical and natural environments.

ZÜHTÜ BAYAR
1943'de Niğde'de doğdu. Bakırköy Lisesi'nde okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Haldun Taner'in seminerlerine katıldı. Barcelona'da İspanyol dili ve edebiyatını inceledi. (1989_92) ilk yazısını 1961'de TMGT'nin Geçlik dergisinde, ilk kitabını da Eğitim Sorunları adıyla 1964'de yayınladı. Yazarın şiir, roman, inceleme - eleştiri ve çeviri dallarında yayımlanmış on beş kitabı vardır. Çizgi roman ve tiyatro oyununa uyarlanan öyküleri, radyolarda yayınlandı. Kuramsal edebiyatla ilgili yazıları akademik ders kitaplarına okuma metni olarak seçildi. Viyana Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde Prof. A. Tietze ile birlikte çalışan Dr. İnanç Feigle, dil araştırmaları konusunda büyük ölçüde Bayar'ın ürünlerinden yararlandı. Yazıları yabancı dillere de çevrilmiş olan yazar, 1973'de Sosyalizm ve Mustafa Kemal konulu araştırmasıyla Ankara Barış Gazetesi Birincilik Ödülü'nü ve 1988'de de İstanbul Belediyesi Kısa Öykü Mansiyonunu kazandı.

ZÜHTÜ BAYAR
Born in 1943 in Niğde. Studied at Bakırköy Lycée. Attended Haldun Taner's seminars at the Faculty of Literature of Istanbul University. Studied the Spanish Language in Barcelona (1989_92). Published his first article in 1961 in the Youth Magazine of TMGT and first book in 1964 with the heading, "Problems of Education". Has got fifteen books published in the fields of poetry, novels, review-critique and translation. His stories adapted to comedy strips and plays were broadcast on radios. His articles on institutional literature were chosen as reading texts in academic textbooks. Dr. İnanç Feigle who worked with Prof. A. Tietze at the Department of Turcology at the Vienna University made use to a great extent of Bayar's products in her linguistic studies. The writer's articles were translated into foreign languages. Won in 1973 the first prize of Ankara "Barış" Newspaper with his research entitled, Socialism and Mustafa Kemal and awarded in 1988 the Short Story Honorable Mention prize by Istanbul Municipality.

ALPER ÇEKER
1972 yılında İstanbul'da doğan Alper Çeker önce Kadıköy Anadolu Lisesi'ni, ardından da İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Gece Şehre Dedi Ki, Kan Kardeşi Tarantino, Kurt Cobain ve Seattle Olayı, Aramızdaki Muhbir: Dil gibi telif kitapların yanı sıra, Alpar Çeker'in İngilizce ve Rusça'dan birçok çevirisi yayımlanmıştır.

ALPER ÇEKER
Born in 1972 in Istanbul, completed first Kadıköy Anatolian Lycée and then the Department of the Russian Language and Literature of Istanbul University. Besides his copyrighted books Gece Şehre Dedi Ki (Night Told the City That…) , Kan Kardeşi Tarantino (Blood Brother Tarantino) , Kurt Cobain ve Seattle Olayı (Wolf Cobain and Seattle Incident), Aramızdaki Muhbir: Dil (Informer Among Us: Lan-

CVs of The Writers
(in alphabetic order of surnames)

BURÇAK EVREN
1947'de İstanbul'da doğdu. Bir süre İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü"nden mezun oldu. 1969'da gazeteciliğe başladı. Yeni İstanbul, Yeni Ortam, Vatan, Güneş, Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet gazetelerinde çalıştı. Ekonomi Politika, Pazar Postası, Negatif, Tombak, Maison Françoise, Paramatik dergilerini yönetti, Yeni Fotoğraf, Countrey Homes, Gelişim Sinema dergilerini çıkardı. 20'ye yakın ansiklopedinin sanat maddelerini keleme aldı. Yayınlanmış eserlerinden bazıları şunlardır: Türk Sinema Sanatçıları Ansiklopedisi. Kahvehaneler (Milliyet Yayınları), Osmanlı Esnafı.(Doğan Yayıncılık) Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını (Doğan Yayıncılık), 20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara,(Doğan Yayıncılık) Galata Köprüleri Tarihi (Milliyet Yayınları), Eski İstanbul Sinemaları -Düş Şatoları (Milliyet Yayınları), İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları.(Inkılap). Halen öğretim görevlisi olarak çeşitli üniversite ve yüksek okullarda sinema tarihi üzerine ders vermektedir.

TURGAY GÖKÇEN
1978'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümünden mezun oldu. 1995 Yılında İstanbul Üniversitesi'nde Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalında Doktora derecesi aldı.1980-1985 arasında Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümünde asistan olarak görev yaptı. 1985 yılından bu yana da Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlik Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde görevlidir. Nüfus , Kent Coğrafyası alanlarında çalışmaları bulunmaktadır

EKREM IŞIN
1955'de Ankara'da doğdu. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Doğu-Batı Sorunu başlıklı tez çalışmasıyla girdiği kültür tarihi araştırmalarını, 1977-1984 yılları arasında yaptığı edebiyat merkezli incelemelerle sürdürdü. Bu yazıları, Milliyet Sanat, Oluşum, Tan, Sanat Olayı, Çağdaş Eleştiri, ve Özgür İnsan dergilerinde yayınlandı. 1984'ten itibaren İstanbul konulu toplumsal tarih araştırmalarına yöneldi ve başta Tarih ve Toplum, Sanat Dünyamız, Gergedan, Çağdaş Şehir, Arredamento- Dekorasyon vs. gibi dergilerde yayımlanan incelemelerini 1995'de İstanbul'da Gündelik Hayat, Tarih Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri başlığıyla kitaplaştırdı. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'ni hazırlayan ekipte yer alan yazar, uluslararası tasavvuf tarihi araştırmalarında proje danışmanlığı yapmakta, Thierry Zarcone ve Arthur F. Buhler ile birlikte Journal of the Hıstory of Sufism'in ortak editörlüğünü yürütmektedir.

ERENDİZ ÖZBAYOĞLU
Orta ögrenimini Ankara'da tamamladı. Ardından 1968'de Floransa (İtalya) Üniversitesi, Edebiyat ve Felsefe
Fakültesi, Klasik Filoloji (Eski Yunanca-Latince) Bölümünü bitirdi. Atatürk, Gazi ve Ankara Üniversitelerinde Latince dersleri verdi. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda görev yaptı. Klasik Filoloji Seminer Kitaplığı'nin, 2002 Nisan'ında kapatılmasıyla Anabilim Dalı'ndan ayrıldı. Yaklaşık altmış çeviri, makale, bildiri ve kitaptan oluşan yayınları arasında, İstanbul tarihiyle ilgili olarak, C. C. de Carbognano, İstanbul'un Tarihi Topografyası, (İtalyanca'dan çev.) Eren Yayıncılık, İstanbul 1993; "İstanbul Hipodromunda Bir Yıldız Sporcu: Porphyrios", Olimpik Akademi Dergisi, 1(1993), 16-31; "Theodosius Üniversitesi", XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, TTK Ankara 1994, 2769-2784; Prokopios, Yapılar, (Eski Yunanca'dan çev.) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994;P. Gyllius, İstanbul'un Tarihi Eserleri, (Latinceden çev.) Eren Yayıncılık, İstanbul 1997; İstanbul Boğazı, (Latince'den çev.) Eren Yayıncılık, İstanbul 2000 vardır.

guage), Alper Çeker has got numerous translated books in English and Russian.

BURÇAK EVREN
Born in Istanbul. Studied for a while at the Faculty of Law at Istanbul University. Graduated from the Department of Classical Archeology of the Faculty of Literature of Istanbul University. Began journalism in 1969. Worked at Yeni İstanbul, Yeni Ortam, Vatan, Güneş, Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet newspapers. Managed Ekonomi Politika, Pazar Postası, Negatif, Tombak, Maison Française, Paramatik magazines and published Yeni Fotoğraf, Country Homes, Gelişim Sinema magazines. Wrote the art paragraphs of about 20 encyclopedias. Some of her published works are as follows: Türk Sinema Sanatçıları Ansiklopedisi (Encyclopedia of Turkish Cinema Actors and Actresses) Kahvehaneler (Milliyet Yayınları) (Coffee Shops-Milliyet Publications), Osmanlı Esnafı (Ottoman Tradesmen) (Doğan Yayıncılık-Doğan Publications), Yabancı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını (Ottoman Women in the Eyes of Foreign Travellers) (Doğan Yayıncılık-Doğan Publications), 20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara (Ankara: Town of Steppes in 20s), (Doğan Yayıncılık-Doğan Publications) Galata Köprüleri Tarihi (History of Galata Bridges) (Milliyet Yayınları-Millyet Publications), Eski İstanbul Sinemaları -Düş Şatoları (Old Istanbul Cinemas- Dream Chateaus (Milliyet Yayınları-Milliyet Publications), İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları (Istanbul's Sea Baths and Beaches (Inkılap). Lectures at the moment on the history of cinema at various universities and high schools.

TURGAY GÖKÇEN
Graduated in 1978 from the Department of Geography of the Faculty of Literature of Istanbul University. Obtained in 1995 his doctor's degree on the Discipline of Human and Economic Geography at Istanbul University. Served between 1980 and 1985 as an assistant at the Department of Geography of the Aegean University. Has assumed a duty since 1985 at the Department of City and Regional Planning of the Faculty of Architecture of Mimar Sinan University. Has got works on Population and Urban Geography.

EKREM IŞIN
Born in 1955 in Ankara'da. Graduated from the Department of the Turkish Literature of the Faculty of Linguistics and History-Geography. Launched his research on the history of culture with his thesis entitled, "East-West Issue in Ahmet Hamdi Tanpınar's Novels" and continued them between 1977 and 1984 with literatured-centered works. These articles of his were published in Milliyet Sanat, Oluşum, Tan, Sanat Olayı, Çağdaş Eleştiri, ve Özgür İnsan magazines. Tended, as from 1984, to the research on social history with the theme, 'Istanbul' and published in 1995 as a book entitled, "Daily Life in Istanbul: Essays on Relations of History, Culture and Space", his studies published in the magazines, Tarih ve Toplum, Sanat Dünyamız, Gergedan, Çağdaş Şehir, Arredamento- Dekorasyon etc. Being a member of the team that created the Encyclopedia of Istanbul from Yesterday to the Present, the writer serves as a project consultant on the studies of international history of mysticism and is the co-editor of the Journal of Sufism, alongside with Thierry Zarcone and Arthur F. Buhler.

ERENDİZ ÖZBAYOĞLU
Completed his secondary education in Ankara. Afterwards, graduated from the Department of the Classical Philology (Ancient Greek-Latin) of the Faculty of Literature and Philosophy of the Univeristy of Florence in 1968. Gave Latin lessons at the Atatürk, Gazi ve Ankara Universities. Worked at Discipline of Lain Language and Literature. Resigned the Discipline upon the closure of the Philology Seminar Library in April 2002. Among his publications composed of about sixty, translations, articles, papers and books, as far as the history of Istanbul is concerned are: C. C. de Carbognano, İstanbul'un Tarihi Topografyası [Topography of the History of Istanbul], (Translated from Italian.) Eren Publications, Istanbul 1993; "İstanbul Hipodromunda Bir Yıldız Sporcu: Porphyrios" [A Star Player in the Hippodrome of Istranbul], Olimpik Akademi Magazine, 1(1993), 16-31; "Theodosius Üniversitesi" [Theodosius University", Türk Tarih Kongresi Bildirileri [Papers of the Turkish History Congress], TTK Ankara 1994, 2769-2784; Procopius, Yapılar [Constructions], (Translated from the Ancient Greek) Arkeoloji ve Sanat Publications, Istanbul 1994; P. Gyllius, İstanbul'un Tarihi Eserleri [Historical Constructions of Istanbul], (Translated from Latin) Eren Publications, Istanbul 1997; İstanbul Boğazı [Istanbul Strait], (Translated from Latin) Eren Publ. Istanbul 2000.

İLBER ORTAYLI
İlber Ortaylı 1947 yılında doğdu. Yazar Siyasal Bilgiler Fakültesi (1969) ile Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih bölümünü bitirdi. Yüksek lisans çalışmasını Chicago Üniversitesi'nde Prof. Dr. Halil İnalcık ile yaptı. "Tanzimat Sonrası Mahalli İdareler" adlı tezi ile doktor, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu" adlı çalışmasıyla da doçent oldu. Viyana, Berlin, Paris, Princeton, Moskova, Roma, Münih, Strazburg, Yanya, Sofya, Kiel, Cambridge, Oxford ve Tunus Üniversitelerinde konuk öğretim üyeliği görevinde bulundu. İlber Ortaylı, Uluslararası Osmanlı Etütleri Komitesi yönetim kurulu üyesi ve Avrupa İranoloji Cemiyeti üyesidir.

EROL ÖZVAR
Erol Özvar, 1966 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğretimini İstanbul'da tamamlayan Özvar, 1989 yılında Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin İktisat Bölümü'nü tamamladı. Marmara Üniversitenin Sosyal Bilimler enstitüsünde yüksek lisans ve doktorasını tamamlayan Erol Özvar, halen aynı üniversitede öğretim üyesidir.
Osmanlı İktisat Tarihi üzerine çalışmaları olan Özvar, doktora çalışması sırasında bir süre Chicago Üniversitesi'nde de bulunmuştur.

NECDET SAKAOĞLU
Tarih alanında araştırma ve çalışmalarına arşiv ağırlıklı olarak 1965 yılında başladı. Yerel tarih, Osmanlı tarihi, eğitim tarihi alanlarında çok sayıda makale ve kitapları yayınlanmış bulunmaktadır. 1969'da çeviri, 1971'de inceleme dallarında olmak üzere iki kez Milliyet Karacan Armağanı; 1985'te de Sedat Simavi Vakfı sosyal bilimler ödüllerini aldı. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın yayınladığı "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi"ne maddeler de yazan Sakaoğlu'nun yayımlanan kitaplarından başlıcaları şunlardır: Çeşm-i Cihan Amasra (1966-1987-1998), Türk Anadolu'da Mengücekoğulları (1971), Divriği'de Ev Mimarisi (1978), Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı (1984-1998), Tanzimattan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü (1984), Osmanlı Eğitim Tarihi (1991-1992), Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi (1991-1992), Osmanlı Kentleri ve Yabancı Gezginler (1995), Atatürk Düşüncesi (Ord. Prof. Reşat Kaynar ile, 1995-1996-2000), Bu Mülkün Sultanları, 36 Osmanlı Padişahı (1999-2000-2002), İstanbul'da Eğlence Hayatı (Nuri Akbayar ile, 2000), Osmanlı'da Esnaf ve Zenaatler I-II (Nuri Akbayar ile, 2000-2001), Avrupa Yolunda Bir Padişah Sultan Abdülmecid (Nuri Akbayar ile, 2002), Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun (2003), Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi'dir (2003).

BAHA TANMAN
Yazar 1952 yılında İstanbul'da doğdu. 1967'de Saint Michel Fransız Ortaokulu'ndan, 1970'te Saint Joseph Fransız Lisesi'nden ve 1975'te Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Yüksek Okulu'ndan mezun oldu.1975'te doktora yapmaya başladığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü'nde (Anabilim Dalı'nda) 1976'da asistan (araştırma görevlisi) oldu. Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın danışmanlığında başladığı, Prof. Dr. Semavi Eyice'nin danışmanlığında sürdürdüğü "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri" başlıklı teziyle 1990'da doktor payesini aldı; 1991'de doçent, 1997'de de profesör oldu.
Halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloj ve Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslâm Sanatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapan M. Baha Tanman İstanbul Mimarlar Odası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, TAÇ Vakfı ve Sanat Tarihi Derneği'nin üyesidir. Birçok kongre, sempozyum ve seminere katılmış, tamamına yakını mimarlık tarihine ilişkin yayınlar yapmıştır.

İLBER ORTAYLI
Born in 1947. The writer graduated from the Faculty of Political Studies (1969) and the Department of History of the Faculty of Language and History-Geography. Completed his master's thesis with Prof. Dr. Halil İnalcık at the University of Chicago. Earned the title of "doctor" with his thesis entitled, "Local Authorities in the Aftermath of Tanzimat" and the title of "assistant professor" with his thesis, entitled, "the German Influence in the Ottoman Empire". Served as visiting lecturer at the Universities of Vienna, Berlin, Paris, Princeton, Moscow, Rome, Munich, Strasbourg, Yanya, Sophia, Kiel, Cambridge, Oxford and Tunisia. Member of the executive committee of the Committee of International Ottoman Studies and member of the European Iranologist Society.

EROL ÖZVAR
Born in 1966 in Istanbul. Having completed his primary and secondary education in Istanbul, graduated in 1989 from the Department of Economics of the Faculty of Economic and Administrative Studies. Earned his master's and doctorate degrees from Social Studies Institute of Marmara University. Currently a lecturer at the same university. Has works on the Ottoman Economic History. Has been to the University of Chicago for a while during his doctoral studies.

NECDET SAKAOĞLU
Launched his archive-weighted research and studies in the field of history in 1965. He has got a large number of published articles and books in the fields of the local history, Ottoman History, and History of Education. Awarded twice, in 1969 and 1971, "Milliyet Karacan Prize" in the fields of translation and review, respectively. Awarded in 1985, the Social Studies of Sedat Simavi Foundation. Wrote paragraphs for the "Istnabul Encyclopedia from Yesterday to the Present" published by Economic and Social History Foundation in Turkey. His leading published books are listed below: Çeşm-i Cihan Amasra (1966-1987-1998), Türk Anadolu'da Mengücekoğulları [Mengucoglus in the Turkish Anatolia] (1971), Divriği'de Ev Mimarisi [House Architecture Divriği] (1978), Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı [Köse Pasha Dynasty from Anatolian Feudal Lords Society] (1984-1998), Tanzimattan Cumhuriyete Tarih Sözlüğü [A Dictionary of History from Tanzimat to Republic] (1984), Ottoman History of Education (1991-1992), Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi [History of Education in the Republican Period] (1991-1992), Osmanlı Kentleri ve Yabancı Gezginler [Ottoman Cities and Foreign Travelers] (1995), Atatürk Düşüncesi [Atatürk's Thinking] (co-author with Sen. Prof. Reşat Kaynar, 1995-1996-2000), Bu Mülkün Sultanları [Sultans of this State], 36 Osmanlı Padişahı (36 Ottoman Sultans] (1999-2000-2002), İstanbul'da Eğlence Hayatı [Entertainment Life in Istanbul] (co-author with Nuri Akbayar, 2000), Osmanlı'da Esnaf ve Zenaatler I-II [Tradesmen and Craftsmen in the Ottoman Period] (co-author with Nuri Akbayar, 2000-2001), Avrupa Yolunda Bir Padişah Sultan Abdülmecid [A Sultan in the way of Europe (with Nuri Akbayar, 2002), Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun [Imperial Palace, together with Its History, Places, Epitaphs and Memoirs] (2003), Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi [History of Education from the Ottoman Period to the Present] (2003).

BAHA TANMAN
Born in 1952 in Istanbul. Graduated in 1967 from Saint Michel French Seconfdary School, in 1970 from Saint Joseph French Lycée and in 1975 from High School of Architecture of the State Academy of Fine Arts. Began in 1975 his doctoral studies at the Chair of the Turkish and Islamic Art of the Faculty of Literature of Istanbul University (Discipline) and began to serve at the same place as the research assistant in 1976. Earned his doctorate degree in 1990 with his thesis entitled, "Architectural and Decorative Features of the Lodges in Istanbul", which he began under the consultation of Prof. Dr. Oktay Aslanapa and continued under that of Prof. Dr. Semavi Eyice; became assistant professor in 1991 and professor in 1997.
Currently serving as the lecturer at the Discipline of Turkish and Islamic Art of Archeology and Art of the Faculty of Literature of Istanbul University. Member of Chamber of Architects of Istanbul, Economic and Social History Foundation in Turkey, TAÇ Foundation and Association of History of Art. Participated in numerous congresses, symposia and seminars and produced publications, almost the entire of which are about the history of architecture.

NURAN YILDIRIM
16 Haziran 1948'de Edirne'de, Nazlı ve Hızır İşcan'ın kızı olarak doğdu. Edirne Lisesi'nin ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1970). Aynı yıl İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji (Meslek Ahlakı) Kürsüsü'nde Osmanlıca okutmanı olarak çalışmaya başladı. Burada "M. Sc.Dr." ünvanını aldı (1982), doçent(1990) ve profesör oldu (1996). Halen aynı kurumda bu görevini sürdürmektedir.Yazarın "İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi" (İstanbul 1996) ve "Sağlık Alanında Türk Kadını" (Editör. İstanbul 1998) adlı kitaplarının yanında; Türkçe basılı ilk tıp kitapları, yurdumuzda röntgen ışınlarının kullanımı, koruyucu sağlık uygulamaları, tüberkülinin keşfi ve İstanbul'daki yankıları, başta kolera olmak üzere salgın ve bulaşıcı hastalıklar,okul hijyeni, karantina, İstanbul'daki kozmopolit dokunun sağlık alanındaki yansımaları, sağır-dilsiz ve âmâların eğitimi, İstanbul'daki askeri, sivil, azınlık ve yabancı hastaneler ile diğer sağlık kurumları, tıp eğitimi tarihi, bizde deontoloji eğitiminin gelişimi, Türk hekimlerinin seçkinleşmesi, eczanelerde hasta muayenesi ve tıbbi tahlil laboratuvarları, fahri eczacıbaşılık, eczacılık mevzuatı tarihi, tarihimizden malpraktis olguları, etik kurullar gibi konularda makaleleri vardır.

HASAN YELMEN
Hasan Yelmen 1932 yılında eski Yugoslavya'nın Üsküp şehrinde (bugünkü Makedonya) doğdu. O yıllarda Hasan Yelmen'in babası Yugoslavya Meclisi'nde azınlık mebusu görevini yürütüyordu. Aile 1936 yılında Türkiye'ye göç etti ve yazar eğitimini burada sürdürdü. Üniversite'de kimya eğitimi gören Hasan Yelmen, 1946 yılında kimya yüksek mühendisi olarak Kazlıçeşme'de babasının yanında dericiliğe başladı. İş hayatı boyunca DPT Deri Komisyonu, Ticaret Odası, Sanayi Odası, Ticaret Borsası, Türk Standartları Enstitüsü gibi kurumlarda çeşitli görevler alan Hasan Yelmen, Pendik Dericilik Araştırma Yüksek Enstitüsü ile İstanbul Üniversitesi Dericilik Yüksek Okulu'nun da kuruluşuna katıldı. Türkiye Deri Sanayicileri Derneği'nin DERİ Dergisi'nin sürekli yazarı olan ve Kazlıçeşme üzerine kaleme aldığı kitapları ile tanınan Hasan Yelmen, halen Derimod firmasındaki görevini yürütmektedir.

SÜLEYMAN BERK
1964 Bursa/İnegöl doğumlu. İlk tahsilini Eyüp-Nişancı İlkokulu'nda, orta ve lise tahsilini Gaziosmanpaşa İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. 1988 yılında Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1994 yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nda, İlçe Müftüsü olarak görev yaptı. 2000 yılına kadar Araştırma görevlisi olarak çalıştı.
Ortaokul sıralarında ilgi duyduğu hat sanatında ilk dersleri hattat Yusuf Ergün (Erzincâni) (1956-1985)'den aldı. Fakülte yıllarında Prof. Muhittin Serin'den rik'a meşketti.
1999 yılında Prof. Dr. Muhittin Serin'den "Hattat Mustafa Râkım'da Celî Sülüs ve Tuğra Estetiği" isimli doktora tezini tamamladı. Temmuz 2003'de "Hattat Mustafa Râkım Efendi", Kasım 2006'da "Hat San'atı" isimli kitapları neşredildi.
2005 yılında Zeytinburnu Belediyesi adına, Zeytinburnu ilçesi sınırları içerisindeki tarihî mezar taşı kitâbelerinin tesbit ve envanter çalışmasını yaptı. Çeşitli dergilerde hat sanatı tarihi ile alâkalı makâleleri yayımlandı. Eyüpsultan Sempozyumları'nda bildiri sundu. T.C. Kültür Bakanlığı 2001 yılı Devlet Hüsn-i Hat ödülünü aldı. 2005 yılında Kültür Bakanlığı Geleneksel Sanatlar Yarışması Jüri Üyesi olarak bulundu.
Hâlen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK)'te görev yapıyor.

NURAN YILDIRIM
Born on 16 June 1948 in Edirne. Her parents are Nazlı and İşcan. After Edirne Lycée completed the Department of the Turkish Language and Literature of the Faculty of Literature of Istanbul University (1970). Began the same year working as a lecturer on Ottoman at Medical History and Deontology Chair of the Medical School of Istanbul University. Earned here the degree of "M. Sc. Dr." (1982), and became assistant professor (1990) and professor (1996). Currently continues with this post at the same place. Besides her books entitled "İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi" [History of Darülaceze (House of the Poor) in Istanbul] (Istanbul 1996) and "Sağlık Alanında Türk Kadını" [Turkish Women in the Field of Health] (Editor. Istanbul 1998); she has got articles on such topics as: the first medical books published in Turkish, the use of X-rays in our country, applications of preventive medicine, discovery of tuberculin and its repercussions in Istanbul, epidemics and contagious diseases, primarily cholera, school hygiene, quarantine, reflections of the cosmopolitan texture of Istanbul in the field of health, special education of the deaf-dumb and the blind, military, civilian, minority and foreign hospitals and other health organizations in Istanbul, history of the medical education, development of the deontological education in our country, the distinguishing of the Turkish doctors, examination of the patients at pharmacy stores and medical labs, post of honorary pharmacist, history of legislation of pharmacist profession, cases of malpractice from our history, and ethical rules.

HASAN YELMEN
Born in 1932 in Skopje in the former Yugoslavia, today's Macedonia. During those years, Hasan Yelmen's father was an MP of the minority community in the Yugoslav Parliament. The family immigrated to Turkey in 1936 and the writer resumed his education here. Earned his university degree in the field of Chemistry and began in 1946 to work as a chemical engineer with his father at Kazlicesme, who was in leather trade. Throughout his business life, assumed various duties at SPO Leather Commssion, Chamber of Commerce, Chamber of Industry, Turkish Standards Institute and played a role in the establishment of Pendik Higher Institute of Research of Leather Trade and High School of Leather Trade in Istanbul University. Being a regular writer DERİ Magazine of Turkish Leather Industrialists Association and known for his books on Kazlicesme, Hasan Yelmen carries on with his post at the Derimod firm.

SÜLEYMAN BERK

He was born in 1964 in Bursa/İnegöl. He completed his primary education at Eyüp-Nişancı Primary School and his secondary education at Gaziosmanpaşa Imam-Preacher Training School. He graduated in 1988 from the Faculty of Theology of Marmara University. He served until 1994, as the District Mufti at the Presidency of the Department of Religious Affairs. He worked as Research Assistant until the year 2000.
He became interested in the art of calligraphy during his years at the secondary school and took his first calligraphy courses from Calligrapher Yusuf Ergün (Erzincâni) (1956-1985). During his years at the faculty he learned the rik'a script by practice.
In 1999, he completed his doctorate thesis from Prof. Dr. Muhittin Serin entitled "Celî Sülüs and Imperial Signature Estethics with Calligrapher Mustafa Râkım". In July 2003 and November 2006 his books entitled, "Calligrapher Mustafa Râkım Efendi" and "Art of Calligraphy" were published, respectively.
In 2005, he conducted the work of the determination of historic tombstone epitaphs within the boundaries of Zeytinburnu District and the preparation of an inventory of these, on behalf of Zeytinburnu Municipality. His articles relating to the art of calligraphy were published in various magazines. He submitted papers at Eyüpsultan Symposia. In 2001, he was awarded by the Turkish Ministry of Culture the State Prize of "Hüsn-i Hat". He served as the member of jury 2005 at the Traditional Arts Contest held by the Ministry of Culture.
Currently, he is serving at the Courses of Art and Vocation held by the Metropolitan Municipality of Istanbul. (İSMEK).